

iktisat dergisi

AYLIK DERGİ

HAZİRAN - TEMMUZ 1999 SAYI: 390-391 1.000.000 TL.

Yüzyıl Biterken Geleceğe Bakış

Asaf Savaş Akat • Gündüz Aktan • Sumru Altuğ • Osman S. Arolat •
Toktamış Ateş • Melih Baş • Fikret Başkaya • Alpay Biber •
Süleyman Demirel • Mahfi Eğilmez • Gökberk Ergenekon •
Nihat Falay • Uçkun Geray • Yiğit Gülöksüz • Tefvik Güran •
Orhan Güvenen • Şükrü Karahasanoğlu • Gülten Kazgan •
İlhan Kesici • Münir Kutluata • Ömer Laçiner •
Erol Manisalı • Okan Oğuz • Talat Orhon •
Oğuz Oyan • İzzettin Önder •
Ali Özgüven • Şevket Pamuk •
Ahmet Güner Sayar • Duygu Sezer •
Faruk Sönmezoğlu • Gül G. Turan •
Osman Ulagay • Tolga Yarman •

İFMC

İÜ İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

Binlerce yıl önce anadoluda
ticari anlaşmalar taş zarflarla
korunurdu...

**...günümüzde ise ihracatçılarımızın
ticari anlaşmaları Türk Eximbank
Sigorta Programlarıyla korunuyor.**

TÜRK EXIMBANK

Telefon: (0-312) 417 13 00 Faks: (0-312) 425 78 96

“Bedava” Kredi Kartı Etibank’ta.

Etibank kredi kartlarının avantajları:

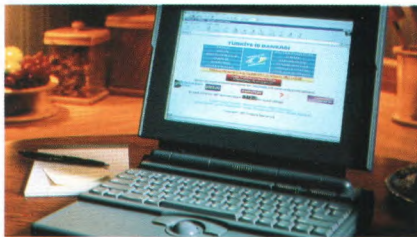
- Daha düşük faiz ödersiniz.
- Alırken, yenilerken ve nakit avans çekerken ücret ödemezsiniz.
- Toplayacağınız “Nakit Puan”lar, TL’ye çevrilerek 3 ayda bir ekstrenizdeki toplam borçtan düşülür.
- Son ödeme tarihinden itibaren 2 gün opsiyon kullanabilirsiniz.
- Kredi kartı borçlarınızı, otomatik olarak ödeyebilirsiniz.
- İsteğinize göre, fotoğraflı ya da fotoğraksızdır.

“www.isbank.com.tr mi? Hangi caddedeymiş?”

- Cadde değil. Bu, internet adresi...
- Giriyorsun, işlem yapıyorsun.
- Bilgisayardan?..
- Evet... Kredi alıyorsun, ne bileyim, hisse senedi satıyorsun...
- Yapma ya!
- Yapmışlar...

Yaptık. Çünkü müşterilerimizin, sunduğumuz her yeniliğe son derece hızlı uyum sağladığını biliyoruz. Türkiye’de ilk kez internet üzerinde bankacılık sistemini başlattığımız www.isbank.com.tr adresini bugüne kadar yüz binlerce müşterimiz ziyaret etti. Üstelik yalnızca ziyaret etmekle de kalmadılar; **İnteraktif Bilgisayar**’da sayısız işlem yaptılar. Kimi havale gönderdi, kimi hisse senedi satın aldı, kimi kredi kartı başvurusunu internet üzerinde yaptı.

İTERAKTİF BİLGİSAYAR

Onların, ‘Elektronik Bankacılık’ın en son ürünlerini bile bu kadar ustalıkla kullanmaları, basit bir tesadüf eseri değil. Müşterilerimiz, on yıl önce ‘Bankamatik’le başlattığımız ‘Elektronik Bankacılık Devrimi’nin ürünleriyle yaşamaya gayet alışkınlar. Çünkü onların bankasının benzersiz bir elektronik altyapısı var. Çünkü İş Bankası’nın işi: Geleceği tasarlamak.

İnteraktif Bilgisayar yeteneklerinden birkaçı...

- Vadeli TL, Vadeli/Vadesiz Döviz Tevdiat Hesabı aç
- Yatırım Fonu alış-satış
- VDMK alış-satış
- Hazine Bonosu alış-satış
- Altın alış-satış
- Lot altı hisse senedi alış-s
- Hisse senedi alış-satış talimatı
- Repo
- Döviz alış-satış
- Kredi Kartı borcu öğrenme/ödeme
- Kredi Kartı’yla yapılan son 15 işlemi görme
- Tüketici Kredisi taksiti öd.
- Havale
- Yatırım Hesabı ve Vadesiz TL Hesap arasında para aktarma
- Vadesiz TL hesaplarınız arasında para aktarma
- Vadesiz Mevduat hesapların ve Yatırım Hesabı’ndan hesap özeti alma
- İnteraktif Telefon ve İntera Bilgisayar’la yapılmış son işlemleri görme
- Ödeme tarihlerini hatırlat
- Sanal Ticaret
- Her türlü hesap, hizmet, öd. işlemleri ve kredi oranları

TÜRKİYE İŞ BANKASI

"YÜZYIL BİTERKEN GELECEĞE BAKIŞ"

"İktisatçılar Haftası"nın 24'üncüsü bu yıl 5-8 Mayıs tarihleri arasında yapıldı. Bir dernek için oldukça uzun olan bu süre sonunda artık bir **"gelenek"** olmayı başaran **"İktisatçılar Haftası"**, iktisatçılara ve iktisatla ilgilenenlere seslenmeye devam ediyor.

İktisadi ilişkiler, teknolojik değişmelere paralel olarak hızla nitelik değiştiriyor. Bu ilişkilerin tekrar-tekrar yorumlanması, açıklanması ve sonuç olarak da yönlendirilmesi gerekiyor. **"Teknoloji Çağı"** veya **"Bilgi Çağı"** olarak adlandırılan günümüzde toplumsal ve toplumlararası ilişkilerin bu dinamizmi yeni sorunlar ortaya çıkarıyor.

"İktisatçılar Haftası" her yılın en güncel, en acil sorunlarına yer vererek Türkiye'de bilim yapıldığını, yapılabileceğini kanıtlıyor ve ülkemizin fikir hayatına katkıda bulunmaya devam ediyor. 20. yüzyılın son haftası olması dolayısıyla bu yıl, iktisattan siyasete bir yüzyılın değerlendirilmesine ayrıldı. Kapısı, fikir tartışmalarına hazır herkese açık olan bu hafta düşünme, soru sorma ve tartışma ortamı hazırlamayı amaçlıyor.

İktisat'tan

Geçen yıl başladığımız geleneği sürdürerek, bu haftanın oturumlarını artık aramızda olmayan **Ömer Lütfi Barkan, Haydar Furgaç, Ömer Celâl Sarc ve Orhan Tuna** hocalarımızın anılarına düzenledik. Kendilerini saygıyla anıyor, Fakültemize verdikleri emeklerin unutulmayacağını ve ilkelerinin öğrencileri tarafından yaşatılacağını umuyoruz. Bu konuda Cemiyet olarak elimizden geleni yapacağımızı bir kez daha belirtiyoruz.

Dostlukla

İktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı: 391-392 Haziran-Temmuz 1999 Fiyatı: 1.000.000.- TL.

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti yayın organıdır.
İktisat Dergisi, aylık olarak yayımlanır
Kurucuları:

Nibat Batur, Oktay Emed, Reşad Umur.
Sabibi: İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına Yönetim Kurulu Başkanı
Alpay Biber

Genel Yayın Yönetmeni:

Osman Çetinkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Hikmet Akçiçek

Özel Sayı Editörü:

Kaya Ardic

Yayın Kurulu:

İlker Aktürkün, Kaya Ardic,
Fuat Ercan, Eser Karakaş, Oğuz Oyan,
Metin Sarfati, Ümit Şenese

Danışma Kurulu:

Özti Akgüç

Erdoğan Alkin

Nibat Falay

Tamer İsgüden

Naci Kepkep

Murat Özyüksel

Yayın Kurulu Sekreteri:

İsmail Azgıt

Reklam Sorumlusu:

Ümmü Uluçay

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6
80090 Taksim / İSTANBUL

Tel: (0212) 250 50 34 - 235 61 55

Fax: (0212) 255 17 73

Dizgi - Baskı:

Yenilik Basımevi - 243 55 72

Dağıtım:

Dünya Süper Dağıtım

Abone Koşulları: Yıllık: 10 milyon TL.

Altı aylık: 5 milyon TL.

Üye, Öğrenci, Arş.-Gör. ve

Öğretim Üyesi: (Yıllık) 8 milyon TL.

Yurtdışı: 50\$

Abone Hesap No:

Akbank Taksim 7097-DHU

Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz; görüşler yazarlarına aittir.
Yayınlamak amacıyla gönderilen yazıların iki nüsha olarak mümkünse bilgisayar disketiyle birlikte ulaştırılmasını rica ederiz.

İÇİNDEKİLER

6 İktisadi Doktrinler ve 21. Yüzyıl

39 Dünya Ekonomisi ve 21. Yüzyıl

70 Yeni Güçler Dengesinde Uluslararası Sistem

94 Türkiye'nin İktisadi Konumu ve Beklentileri

118 Dünya'nın Siyasal Yapılanmasında Türkiye'nin Yeri

142 Ekolojik ve İktisadi Açıdan Dünya'nın Fiziki Tükenişi Çevre Ekonomisi ve Sürdürülebilir Kalkınma

Prof. Dr. Ömer Lütfü BARKAN

(1905-1979)

1905 yılında Edirne'de doğdu. İlk ve orta tahsilini orada yaptı. 1924 yılında İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'ne ve Yüksek Muallim Mektebi'ne girdi. 1927 yılında bu fakültenin Felsefe Bölümü'nden mezun olduktan sonra Strazbourg Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne gönderildi. Bu fakültede "İktisadî İlimler Yüksek Etüd Diploması" olarak ikinci bir lisansı tamamlayıp 1931 yılında memlekete döndü.

Üniversite reformu sırasında 1933 tarihinde İstanbul Üniversite Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü doçentliğine atandı ve 1937 tarihinde İktisat Fakültesi İktisat ve İktisadî Coğrafya Kürsüsü doçentliğine geçti. 1939 tarihinde "Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Meseleleri" adlı bir tezle doçentlik imtihanlarına geçirdi.

1941 tarihinde profesörlüğe ve 1957 yılında da ordinaryus profesörlüğe yükseltildi. Bu arada İktisat Tarihi

Kürsüsü başkanlığı yaptı. Türk İnkılap Tarihi ve Türk Hukuk Tarihi derslerini okuttu. 1950 tarihinde Türk İktisat Tarihi Enstitüsü'nü kurdu ve emekliliğine kadar müdürlüğünü yaptı. 1973'de emekliye ayrıldı.

1940 yılından beri Türk Tarih Kurumu'nun asli üyesi. Strazburg Üniversitesi tarafından 1957 yılında "Şeref Doktoru" payesi ile taltif edildi. 1968 yılında Yugoslavya'nın Belgrad Akademisi'ne muhabir aza seçildi. Milletlerarası Oryantalistler Birliği'ne bağlı "Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Tarih Komitesi"nin başkanı.

"24'ÜNCÜ İKTİSATÇILAR HAFTASI" YÜZYIL BİTERKEN GELECEĞE BAKIŞ 5-6-7-8- MAYIS 1999

İktisadi Doktrinler ve 21. Yüzyıl (Prof. Dr. Ömer Lütfü Barkan Anısına)

1. Gün

5 Mayıs 1999 Sabah

Saat: 11⁰⁰

Oturum Bşk. : **Gül G. TURAN**

Sunuş : **Alpay BİBER**
Prof. Dr. Tevfik GÜRAN
Talat ORHON

Panelistler : **Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT**
Prof. Dr. Gülten KAZGAN
Prof. Dr. İzzettin ÖNDER
Prof. Dr. Ahmet Güner SAYAR

Prof.Dr.Gül Turan (Oturum Başkanı) - Sayın konuklar, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Başkanı Sayın Alpay Biber'i kürsüye çağırmak istiyorum; buyurun.

Alpay Biber (İFMC Başkanı)- "24 üncü İktisatçılar Haftası"na hoş geldiniz; geldiğiniz için teşekkür ederiz. İktisatçılar haftası 24 yıl evvel başladı, iktisatçılar haftalarını başlatan eski Genel Başkanlarımızdan Nihat Batur ağabeyimiz ön sırada oturuyor. Ben, Nihat Batur'un şahsında bu İktisatçılar Haftalarına emeği çeken tüm iktisatçılara, Yüksel Ülken hocamıza ve diğer emeği geçen arkadaşlara huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Gerçekten Türkiye gibi istikrarı az, sürekliliği çok olmayan bir ülkede, "İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti" gibi her yanıyla amatör; ama gönüllü bir kuruluşun 24 yıldır aralıksız sürdürdüğü İktisatçılar

Haftası, iktisatçılar arasında bir tartışma zemini, bir tartışma platformu olmasıyla, oluşturmasıyla iktisatçılar ve kamuoyu arasında bir zemin yaratmıştır, bir güven yaratmıştır; çünkü, 24 yıldır yapılan bu İktisatçılar Haftası tartışmalarla, konuşmalarla kalmıyor, bunlar belgeleniyor, aynı zamanda "İktisat Dergisi" özel sayısında bunlar yayınlanıyor ve sevinerek şunu görüyoruz ki, 10 sene, 12 sene önce yapılan "İktisatçılar Haftası"nın sayıları bizim elimizde kalmadı, aranıyor, isteniyor. Bazı bankaların araştırma bölümünde çalışanlar, üniversiteden öğrenciler geliyor, hattâ liselerden ödev yapmak isteyen genç çocuklar geliyor; "İktisat Dergisi"nin özel sayısını arıyorlar, istiyorlar, biz de ancak fotokopi verebiliyoruz.

Bu da bize gösteriyor ki, İktisat Fakültesi gibi kuruluşların çıkardığı ve çıkarması gereken dergiler çok satmıyor, çok satması da gerekmiyor. Bizim çıkardığımız yayınlarımızın baskısı, 2.000-3.000 civarında. Daha fazla olmasının, belki çok fazla anlamı yok; çünkü bizler, belli konuda bilgilenirken, belli konularda tartışırken, ister istemez günlük tempomuz içinde televizyondan, gazeteden bilgilendiğimiz kadarıyla konuşabiliyoruz ve günlük tempo içinde o tartıştığımız, düşündüğümüz konuların çok derinine inemiyoruz. Bizim gibi gönüllü kuruluşların yaptığı, yapması gereken de böyle günlük konuların nedenini, niçinini daha derinine araştırmak. İktisat Dergisi'ni çıkartıyoruz, 36 yıldır çıkan bu derginin -yine Nihat ağabeyimiz, o derginin kurucularındandır; Nihat ağabey sana bir teşekkür daha- tirajı hiçbir zaman 10.000'e çıkmaz, 5.000'e de çıkmaz. Diğer aylık ve haftalık ekonomi dergileri bize göre çok yüksek tirajlı. Onların da çıkması gerekli; ama bizim türdeki dergilerin de mutlaka

çıkması gerekli. Bizim türdeki dergilerin piyasa değeri yok; yani çıktığı gibi kapış kapış satış ihtimali yok; ama, zaman içinde kullanılabilir bir değeri var.

O bakımdan, bizim gibi kuruluşların, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin de yapmak istediği budur. Belli konularda ciddi, derinlemesine çalışmalar yapmak ve bunları sürekli kılmak. Bu, istikrarsızlığın -deyim yerindeyse- kol gezdiği bir ortamda belli çalışmaları, belli aktiviteleri sürekli kılmak, belirli periyotlarla bunları tekrarlamak, sanıyorum çok önemli.

Cemiyetimiz hakkında size çok kısa bilgi vermek istiyorum. İktisat Fakültesi'nin 22.000 mezunu var; İktisat Fakültesi'nin kuruluş tarihi 1936, cemiyetimizin kuruluş tarihi ise 1943. Ben 44 doğumluyum, cemiyet benden bir sene büyük. 56 yıldır, kimi dönem çok iyi, kimi dönem normal çalışma göstermiş. Bu 22.000 mezuna karşın bizim 6.000 üyemiz var. Bu 6.000 üyenin bir kısmı şu anda burada, bir kısım genç adaylar da burada. 6.000 üyenin aktif olanları 3.000 civarında. Türkiye gibi bir ülkede aktif üyelerin sayısını arttırmak, üye olmayanları cemiyete üye kaydetmek oldukça güç bir iş. Biz bunu üç senedir yaşıyoruz

Bizim gibi derneklerin gücünün artması lâzım, bu sözle olmuyor, şüphesiz yapılan işlerle oluyor ve elbirliğiyle olmak zorunda. Ama biz, her şeyi siyasal partilerden bekliyoruz. Dolayısıyla siyasal partilere çok yük yüklüyoruz, oysa o kadar yük yüklemek çok doğru değil. Bu nedenle de onlar bize çok şey vaat ediyor; çünkü karşı tarafta çok şey bekleyen bir grup

varsa, bu taraftakilerin de yapacağı onlara, cevap verecek çok şey vaat etmek.

Bizim gibi gönüllü kuruluşların Türkiye gibi ülkelerde önemi çok fazla. bu görevlerin bir kısmını almalıyız. Örneğin, biz "İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti" kendi dalında derinlemesine çalışmalar yapmalı; burada platformlar oluşturmali, görüşlerin en rafine unsurlarını, temsilcilerini çağırmalı. Nitekim, İktisatçılar Haftası böyle

bir haftadır; Süleyman Demirel yasaklıyken, Süleyman Demirel Başbakanken ve Cumhurbaşkanırken İktisatçılar Haftası'na 24 yıldır hep çağırılmıştır, hep de gelmiştir. Bu platformda Marksist iktisatçı Sweezy de gelip konuşmuştur, Süleyman Demirel de gelip konuşmuştur bu kürsüde. Türkiye'de 24 yıldır süren böyle bir platform bulmak -hani kirpiye kendi yavrusu hoş gelir, belki bize de öyle geliyor ama, gerçekten objektif olarak bakıp söylemeye çalışıyorum- çok zordur. Böyle bir platform çok fazla yok, şüphesiz vardır da, çok fazla yok. Dolayısıyla bu tür platformların yaşaması gerekir diye düşünüyorum. Burada bizim fakültemizden öğrenci arkadaşları görüyorum, onları burada bulmuşken söylemek istiyorum, fakülteniz bittikten sonra gelip ilk kaydolacağınız yer İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti olmalı.

Bu vesileyle hepinizi tekrar görmekten çok sevinç duydum. Hepinize "hoş geldiniz" diyorum ve konuşmacı arkadaşlarımıza bundan sonraki haftaya, haftanın günlerinde yine hepinizi burada beklediğimizi bilmenizi istiyorum. Yarın açılışı Cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel yapacaklar. Tekrar teşekkür ediyor, "hoş geldiniz" diyorum.

BAŞKAN- Sözü Dekan Yardımcımız Prof. Dr. Tevfik Güran'a bırakmadan önce ufak bir açıklama yapmak istiyorum.

Bu açış konuşmasını Dekanımızın kendisi yapacaktı; fakat, fakültenin haberi olmaksızın yeniden yapılandırılmış olması sebebiyle YÖK Başkanıyla görüşmek üzere Ankara'ya gitmiş bulunuyor. Bu yeni

yapılanma çerçevesi içerisinde Uluslararası İlişkiler Bölümü, İşletme Bölümü ve Turizm Bölümlerinin başka fakültelere bağlanması söz konusu olacakmış ve sanırım Dekanımız bu konuyu bizatihi YÖK Başkanıyla görüşerek kararın gerekçesini öğrenmek üzere harekete geçmiş durumda. Şimdi, kendileri burada olmadıkları için Prof. Dr. Münir Kutluata yerine fakültemiz adına bir açış konuşması yapmak üzere Dekan Yardımcımız Prof.Dr.Tevfik Güran'ı kürsüye çağırıyorum.

Prof. Dr. Tevfik Güran (İktisat Fakültesi Dekan Yardımcısı)- Değerli hocalarım, saygıdeğer mezunlarımız, sevgili öğrencilerimiz. Sayın Gül Turan hocam benim burada bulunmamın gerekçesini büyük ölçüde açıkladı. Öncelikle Sn. Münir Kutluata'nın özrünü beyan etmek için burada bulunuyorum, bunun dışında tabii bir iki şey de söylemek, ilave etmek istiyorum.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, başkan beyin de ifade ettiği gibi 1974 yılından beri İktisatçıları Haftasını düzenlemektedir. Gönüllü bir kuruluşun böyle bir bilimsel faaliyeti, bu kadar yıldır istikrarlı bir şekilde düzenlemiş olması gerçekten büyük bir başarıdır. Bu toplantılarda Türkiye'nin ve dünyanın güncel ekonomik meseleleri, değerli uzmanları tarafından her zaman tartışılmıştır; ama bu toplantıların bir başka önemli boyutu daima olmuştur; sadece güncel ekonomik meselelerle kalınmamış, iktisat bilgisinin, iktisat düşüncesinin doktrinel ve felsefi yönleri de her zaman ağırlıklı olarak bu toplantılarda ele alınmıştır.

Bunun dışında cemiyetimiz ilgililerine bir hususta daha teşekkür etmek istiyorum. Geçen yıldan bu yana cemiyetimiz İktisat Fakültesi hocalarına karşı, özellikle de bugün aramızda bulunmayan hocalarımıza karşı büyük bir kadirşinaslık ve vefa örneği olarak yaptıkları toplantının her gününü ayrı bir merhum değerli hocamızın anısına düzenlemektedirler. Bugünkü toplantı değerli hocam merhum Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan anısına düzenlenmiştir. Diğer günlerde yapılacak toplantılar da Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc, Prof. Orhan Tuna ve Prof. Haydar Furgaç anısına düzenlenecektir.

Bu isimler Türkiye'de iktisat bilimi alanında gerçekten zirve olmuş, İktisat Fakültesi'ne uzun yıllar hizmet etmiş, İktisat Fakültesi'nde sembol olmuş isimlerdir. Bu vesileyle hem bu saydığım isimleri, hem de bugün aramızda bulunmayan diğer İktisat Fakültesi öğretim üyelerini saygıyla anıyorum, toplantının verimli geçmesini diliyorum; saygılarımı sunuyorum.

BAŞKAN- İktisat Fakültesi'nin ve İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin en büyük dostlarından biri, en büyük koruyucularından biri olan Sn.Talât Orhon'u konuşma yapması için çağırarak istiyorum.

Talât Orhon (İktisat Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı Başkanı) - Sayın Başkan, değerli hocalar, sevgili iktisatçılar; ben İktisatçıları Haftası'nda daha değişik bir konuşma tarzı seçmiş bulunuyorum. Daima İktisatçıları Haftası'nda görüşülecek konulara özetle değinerek, değerli arkadaşlarımla boş kalmış konulara ve özellikle yetkili profesör arkadaşlarımla bunlara bir çözüm getirmesini temenni ederim.

O nedenle ben, bizim vakıftan bahsetmek istiyorum. Vakıf -kısaca değineyim- Cemiyeti takviye eden, fakültenin ihtiyaçlarını kendi imkânları oranında karşılayabilen bir müessesedir, bir ayırmız gayrimiz yoktur, hep birlikte İktisat Fakültesi ve mezunlarına destek vermek amacındadır.

İzin verirsiniz şimdi, konuya geçmek istiyorum. Son yıllarda dünyada görülen siyasi ve sosyal değişimler yanında teknolojik alanda da çok önemli ve ilginç gelişmelere tanık oluyoruz. Teknolojiden kaynaklanan toplumsal gelişmelerin ilk yansıdığı alan ekonomik faaliyetlerdir. Dünyada bilgi toplumunun oluşması, ulusal ve uluslararası ekonomik faaliyetlerde çok büyük değişmelere neden olmuştur. Bilişim teknolojisinin insanoğluna yarattığı yeni hizmetler ve kolaylıklar belki de soğuk savaşın sona ermesinden daha önemlidir. Gerçekten iş dünyasındaki finans, ticari yatırım atılımları, yeni iletişim imkânları coğrafi uzaklıkları yok ederek, küreselleşme olgusunu yaratmıştır. Bütün bu yeni oluşumların insanoğluna büyük ve önemli katkıları olduğu kabul edilirken teknolojilerin ve gelişmelerin ülkelerde uygulanabilmesi için eğitim düzeyinde ve anlayışında gerekli değişmelerin yapılması gerektiğini hatırlatmak istiyorum. Çağımızda eğitim, geniş anlamda hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelere her alanda giderek en önemli yeri almakta, toplumların geleceği ve kaderi sorunu olduğu kavranmaktadır.

Ülkemizin mal ve hizmetler üretimindeki verimliliğini etkileyen en önemli faktörlerden birisi de, istihdam edilen personelin niteliğidir. Batı dünyasının, gelişmiş ülkelerindeki ekonomik ilerlemenin en önemli rolünün emek ve sermaye gibi fiziki faktörlerin artışı olmayıp, bilgi ve eğitim seviyesinin yükselişi olduğu gerçeği sürekli dile getirilmektedir. Emek ve sermaye gibi üretim güçlerindeki fiziksel büyümenin ekonomiye katkıları %30-40 arasında kalırken, teknolojik ilerleme yaparak öğrenme ve emek kalitesinin yükselme-

si, yönetim etkinliği sağlanması gibi güçlerin büyümeye katkısı %60-70 olarak hesaplanmıştır.

Küreselleşme, 1990'lı yıllarından itibaren dünya ekonomisinde en önemli gelişme olarak görüldü. Küreselleşme için çok farklı tanımlar yapılmaktadır. Bazıları ideolojik açıdan değerlendirme yaparak; kapitalist sistemin kendini devam ettirebilmesi için daha çok üretmek ve daha çok mal ve hizmet satmak ihtiyacını karşılamak amacıyla dünya pazarlarında serbestleşmek ve sınırları kaldırmak olarak tarif etmektedirler.

21. yüzyılın eşiğinde dünya hızla küçülürken küreselleşme konusundaki tartışmalar aynı hızla büyümektedir. Sabah Gazetesinin yayınlarından "Küresel Düşler, İmparator Şirketler ve Yeniden Dünya Düzeni" adlı kitapta çok önemli ve ilginç sonuçlar ortaya konmuştur. Bütün ülkeler, toplumlar için de hayati önem taşıyan birkaç paragrafı sizlere aktarmak istiyorum.

Kitabın bir paragrafında şöyle deniliyor: "Yeni doğan bu küresel sistemin en zayıf noktası becerikli, yetenekli; fakat, yeterince değer verilmeyen ve istenmeyen insanlarıdır. Sorun son derece basittir, dünyadaki paralı müşterilerin satın alabilecekleri mal ve hizmetlerin üretilmesinde giderek daha çok insan ihtiyaç dışı kalmaktadır. Küresel rekabetin getirdiği masrafları kısma baskısı önümüzdeki yüzyılın ilk çeyreğinde yeryüzünde yaşanması beklenen sekiz milyar insanın büyük çoğunluğunu tehdit etmektedir. Bunlar ne üretici, ne de tüketici olmayacaklar". Kitaptan aktarıyorum, benim görüşlerim değil.

Küresel üretimle ilgili paragrafta şöyle deniliyor: "Dünyada ürün ve hizmetleri üreten, pazarlayan ve finanse eden sistemlerin her üçünde de çok küçük sayılar rol oynamaktadır. Dünya nüfusu artarken yeni dünya ekonomisinde sistemden yararlananlar ve sistem dışında bırakılanlar arasında uçurum gittikçe genişlemektedir".

Bahis konusu kitabın son paragrafı şöyle: "Gerçek anlamda küresel düşünce henüz ne hükümetlerde ne de şirketlerde yerleşmiştir. Çoğu lider kendini zenginlik ve iktidara yükselten sistemi değiştirecek kişiler

olmak bir yana, tam anlamıyla baskın kültürün ürünleridir. Yeni bin yılın eşiğinde politikacılar da, iş dünyasının yöneticileri de geniş bir küresel yaklaşıma sahip oldukları için ödül beklerken ceza bulmaktadırlar. İnsanoğlunun bağlı bulunduğu küresel bilinç, eğitim hem iş dünyasında, hem de hükümet liderlerini ödüllendirme, destekleme ve yetiştirme yöntemlerimizin ve başarı tanımlamada biçimlerinin değişmesi gerekmektedir".

Diğer taraftan İş Bankası yayınlarından "21. Yüzyıla Hazırlanırken" isimli kitabında Paul Kennedy küreselleşme konusunda şu önemli görüşü ortaya atmıştır: "Bugün dedelerimizin ve ninelerimizin zamanına göre daha da açıkça fark edilen bir diğer trend, teknolojinin geleneksel işleri gereksiz hale getirerek, bunları yepyeni üretim sistemleri ile ikame etme biçimidir. Aslında bu durumun memnuniyetle karşılanmadığı söylenemez; dünya ekonomik tarihinin ve insanoğlunun genelde refahının yükselmesinin temelinde yatan şey, buhar makinesiyle tekstil üretiminden, bilgisayarlı otomobil tasarımına kadar her ürünün meydana getirili-

şinde daha yeni, daha gelişmiş usullerin icat edilmesi- dir. Ne var ki bazı değişimler, diğerlerine göre çok daha fazla ses getirir; yirmi, otuz yıl sonra, biyoteknoloji devriminin geleneksel tarımı fuzulî hale getirmesi, robotik devriminse, iki asırdan beri devam edegelen imalat sanayi biçimini ve sanayideki istihdamın yapısını değiştirmesi de pekâlâ mümkündür."

"Bizim tanıdığımız şekliyle tarım ve sanayi şayet bir gün şekil değiştirecek olursa, bu işin gerçekleşeceği alan içi bomboş bir alan olmayacaktır, çünkü bu süreç, biyoteknolojiye dayalı, tarım ve otomasyona geçmiş imalat sanayi yüzünden açıkta kalma ihtimali doğan yüz milyonlarca insanın iş aramak üzere ortaya döküleceği bir demografi patlamasıyla aynı âna tesadüf edecektir. Aynı şekilde, çokuluslu şirketlerin tam kendilerini yerel köklerinden kurtarıp, global piyasalardaki paylarını arttırmak üzere daha fazla rekabete giriştikleri ve bu amaca ulaşmak için -üretimi başka mekânlara taşımak, otomasyonu geçmek, laboratuvarlarda yaratılan yeni teknolojileri kullanmak gibi- her

yola başvurdıkları bir sırada gerçekleşecektir. Bazı şirketler sırf "Bırakınız yapsınlar"cı kapitalizmin "kuralları"na uygun bir davranış içindedir; asıl mesele, gelişmiş ülkelerdeki yerel toplulukların, gelişme yolundaki ülkelerde ise toplumun tamamının kendi işlerine yaramadığı takdirde global pazar mantığını kabul etmekte güçlük çekecek olmasıdır. Bünyesinde herkesin yer aldığı tek bir faaliyet birimi olarak sınırları kalkmış dünyaya doğru yönelen ekonomik ve teknolojik trendler yerine, The Economist'in 1930 yılında bahsettiği ticari çatışmalara ve sosyal istikrarsızlığa yol açabilecektir. Bunun yanı sıra, gelişme yolundaki ülkelerde on milyonlarca insan şehirlere doluşup çalışacak iş bulmadığı zaman şiddete dönüşecek muazzam bunalımların patlak vermesine neden olması da mümkündür".

Görülüyor ki, küreselleşmeye karşı iki görüşte de müşterek olan nüfus patlamasıdır ve birinci planda yer almaktadır.

Bilindiği üzere, her yıl İktisatçılar Haftamızda dünya ve ülkemizi ilgilendiren önemli ekonomik-sosyal konular yetkili kişiler tarafından tartışılmakta, bir sonuca varılmaktadır. Bu yıl da küreselleşme, globalleşme dolaylı olarak haftamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle dünyada yaşayan insanların çok büyük kısmını ilgilendiren bu konularda açıklık getirilmesi temennisiyle hepinizi saygıyla selâmlayarak haftamızın ülkemize ve fakültemize yararlı olmasını dilerim.

BAŞKAN- Mezunlar Cemiyeti'ne gelen bir telgrafı okumam istendi. Telgraf İstanbul Valisi Erol Çarık Bey tarafından yollanılmış ve 24 üncü İktisatçılar Haftamızı kutluyorlar. Çalışmalarımızın başarılı olmasını diliyorlar.

Panelistlerimizi çağırmadan önce şu küçük hatırlatmayı yapmak istiyorum. İktisat Fakültesi'ne Asistan olarak girdiğim 1967 Kasımı ve onu takip eden ilk 13 yıl içerisinde karşılaştığım tüm yabancılar Türkiye'deki olguları incelerken, "Türkiye Moskova'ya mı yaklaşıyor" diye sorarlardı hep bana. Ben de kendilerine "Mesele aslında bir saate benzetilebilir, şimdi sarkaç solda" derdim. Aradan bir 13 yıl geçti -yani, 1980 sonrasını kastediyorum- yeni karşılaşmakta olduğum yabancılar bu sefer "Türkiye İran'a mı benzeyecek?" diye sorarlardı. Ben de kendilerine yine aynı misali verir ve "Sarkaç şimdi sağda" derdim.

Bugün 21. yüzyıla girerken globalleşme sözcüğü herkesin diline. Acaba dünya gerçekten küreselleşiyor mu? Dünyada bilinen ve değişmesi mümkün olmayan

bir istikamete mi gidiyoruz? Burada zannedersem, iki olgu içiçe girmiş durumda. Bir süreç olarak globalleşmeyi görüyoruz. Aynı zamanda bir ikinci olgu daha var ki onu gözden kaçırıyoruz. O da bugün günümüzün güçlü devletleri, günümüz dünyasının siyaset ve iktisat alanında egemen olan devletleri artık ideolojilerin sonu geldi gerekçesiyle bu yeni ideolojilerini dünyaya egemen kılma gayreti içerisine girmiş durumdalar.

Bugünkü oturuma baktığımız zaman Türkiye'deki değişimi ve Türkiye'deki değişik görüşleri ifade eden kişilerin bir araya geldiğini göreceğiz. Zaman içerisinde kişilerin görüşleri de değişebiliyor. Bir zamanlar başka bir görüşü benimserken daha bir ortaya kayılabiliyor veyahahut da ortadayken uçlara kayılabiliyor. Bu çerçevede içerisinde savunulan tezler de bir farklılık arz edebiliyor.

Uzun zaman İktisat Fakültesi Öğretim Üyelerinden olan ve büyük gururlarımızdan olan Prof. Dr. Gülten Kazgan'ı kürsüye çağırmak istiyorum. Ne yazık ki kendisini bu özelleştirme furiası içerisinde Bilgi Üniversitesi'ne kazandırdık. Diğer taraftan, yine İktisat Fakültesi'nden ve anısını sevgi ve saygıyla andığımız, isminin de aslında bugün yapılan toplantılar içerisinde zikredilmesini istediğim Prof. Dr. Sabri Ülgener'den bahsetmek istiyorum. Prof. Dr. Sabri Ülgener'le beraber çalışmış olan Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar bugün artık İktisat Fakültesi'nde değil; kendisini kardeş fakültemiz olan Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne kazandırdık. Onu da kürsüye çağırıyorum.

Bu oturumda benim gibi İktisat Fakültesi'nde kalmayı görev bilmiş olan çok yakın dostum, görüşlerini arada paylaştığım, arada paylaşmadığım Prof. Dr. İzettin Önder'i de yanıma çağırıyorum.

Herkese onbeşer dakikalık bir ilk tur verilecek. Sonra bir çay molası vereceğiz, çay molasından sonra konuşmacıların söylediklerinin ışığında akıllarına gelen ve söylemek isteyebilecekleri hususlar varsa, onar dakika içerisinde o hususlara değinmelerini isteyeceğim. Arkadan da arkadaşlarımız, dinleyicilerimiz arasında soru sormak istiyorlarsa; kendilerine söz vermeyi düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Efendim sözü Sayın Prof. Dr. Gülten Kazgan'a bırakıyorum.

Prof. Dr. Gülten Kazgan- Konuşmama başlamadan önce İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne bu toplantıları her yıl hiç aksatmadan düzenli biçimde yaptıkları, bizleri bir araya getirdikleri için sonsuz te-

İzocam'ın gör dediği...

Çıplak
Gözle

Kızılötesi
Kamera ile

İzocam Kızılötesi Kamera çıplak gözün göremediğini görür, enerji kaybını anında görüntüler.

İzocam'ın ücretsiz hizmeti olan Kızılötesi Kamera tüm yalıtım eksikliklerini, enerji kaçaklarını bir bakışta tespit eder. Hatalı ve zarar görmüş yalıtımı ortaya çıkarır. Soğuk hava depoları, baca ve kızgın akışkan içeren borularda, yapılar ve sanayi tesislerinde, proses ekipmanlarında, ücretsiz İzocam Kızılötesi Kamera hizmetinden yararlanın, kaçaklardan kurtulun.

ÜCRETSİZ DANIŞMA HATTI 0 800 211 43 86

İZOCAM TİCARET VE SANAYİ A.Ş. DANIŞMA MERKEZLERİ • İSTANBUL Tel (212) 275 72 22 (8 hat) Faks (212) 266 97 69 • ANKARA Tel (312) 418 66 67 - 418 30 32 Faks (312) 425 05 15 • İZMİR Tel (232) 484 57 85 - 484 31 78 Faks (232) 489 00 52 • ADANA Tel (322) 352 29 80 Faks (322) 352 02 54 • BURSA Tel (224) 253 95 35 Faks (224) 255 60 13 • ELAZIĞ Tel (424) 218 66 00 Faks (424) 233 19 96 • ERZURUM Tel (442) 235 59 76 / 77 Faks (442) 235 59 78 • ANTALYA Tel (242) 241 19 50 Faks (242) 242 39 84 • GAZİANTEP Tel (342) 233 97 00 Faks (342) 233 97 00 **İnternet adresi: www.izocam.com.tr**

75 Yıl önce görmüştü...

Halkla çok şey değişir!

Cumhuriyetimizin kurulduğu ilk yıllardaki ekonominin zor koşulları O'nun ileri görüşlülüğü sayesinde, halkla bütünleşerek aşıldı. Bugün, ekonomimizin belkemiğini oluşturan küçük ve orta boy işletmeleri destekleyerek, onların iç ve dış pazarlarda gelişip güçlenmelerini sağlamak Halk Leasing'in misyonudur. Halk Leasing'le çalışan herkesin iyi bildiği bir şey vardır:

Halk Leasing'le çok şey değişir.

HL **HALK LEASING**
FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.

şekkürlerimi sunmak istiyorum. Ayrıca bunlar yalnız konuşma düzeyinde kalmıyor, dergide yayınlanıyor, tarihi malzeme haline geliyor. Bu tür yayınları yapmanın ne kadar zor olduğunu bildiğim için arkadaşların büyük bir özveriyle bunu nasıl yürüttüklerini de görüyorum.

Bizim oturumun başlığı "21. Yüzyıla Gिरerken Doktrinler". Bir noktayı bildireyim: 21. yüzyıl dediğimiz zaman 100 yıllık bir süre var; 100 yıllık bir süreyi yaşamın bu kadar hareketli hale geldiği bir dünyada öngörebilmek imkânsız; bu aslında 20. yüzyılda da imkânsızdı. Eğer, birine 1899 yılında, acaba 20. yüzyılda dünyada ne olur, doktrinler ne olur diye sorulsaydı; imkân yok öngöremezdi. Ne Sovyet ihtilâlini, ne Marksizmin gücünü, ve sonra dışlanması, ne soğuk savaşı; ne iktisadi kalkınmayı, planlamayı ne Keynesçiliğin doğuşunu ve sonra bunların rafa kalkmasını.

Dolayısıyla bizim de bugünden öbür yüzyılın sonuna dek sarkacak olan yılları öngörebilmemiz, ona göre fikir yürütmemiz imkânsız. Ne kadar zamanı öngörebiliriz? Bana sorarsanız bir 10 yılı öngörebilen büyük başarı elde etmiş sayılır. 20 yıl biraz fütüroloji ister, ondan sonrasını hiç düşünmemekte yarar var. Bunun başlıca nedeni de şu: Teknoloji o denli aldı başına gidiyor, günlük yaşamı o denli etkilemeye başladı ki bununla paralel olarak gelişen, düşünceler dünyasında neler olup biteceğini bizlerin sade vatandaşlar olarak öngörebilmesi çok zor. Onun için, bir 10, bilemediniz 20 yıllık zaman içinde neler olabilir diye düşüncelerimi ona göre ifade ediyim.

İkinci olarak belirtmek istediğim nokta şu: Bana göre önümüzdeki yıllarda iktisadi doktrin diyebileceğimiz biçimde, böyle geçmişte gördüğümüz gibi büyük felsefi metinler; buna bağlı olarak oluşturulan ideolojiler ve onun çerçevesinde geliştirilen ekonomi kuramları gibi bütünleşik düşünce sistemleri ortaya çıkmayacak. En son olarak gördüğümüz doktrin, bildiğiniz gibi, küreselleşme, felsefesi olmayan, salt uygulanacak ekonomi politikalarına ilişkin reçeteler getiren bir öğreti olarak ortaya çıktı. Felsefesini bir bakıma liberalizmden, neoklasik iktisattan alıyor; ama, onun değişik alt okulları içinde çok çeşitli düşünceleri geliştiren ünlü iktisatçılar olmuştur. Oysa küreselleşme tek boyutlu, dünyayı tek boyutlu bir dünyaya dönüştürmeye soyunmuş bir olay. Üstelik kendisine uymayanlara ciddi yaptırımlar getiren, bir buyurgan gücün tasarımını yansıtan somut ekonomi politikalarının ibaret.

Zaten şunu belirteyim: Bu iktisatçılar tarafından formüle edilmedi, Washington Konsensüs dedikleri Wall Street, Amerikan Hazinesi, Federal Reserve Bank'ın G-7 ile birlikte oluşturduğu salt kendi çıkarlarına dönük bir program. Beyin öyle olunca tabii ne bir felsefi temel bekleyebilirsiniz, ne insana değer veren bir yaklaşım görürsünüz. Küreselleşme denilen bugünün doktrininin 20 yılı bilemiyorum, ama, önümüzdeki 10 yıl da egemenliğini sürdüreceğini düşünüyorum.

Bu doktrin çerçevesinde dünya neler yaşıyor, önce onu irdelemekte yarar görürüm; çünkü, doktrinlerin gelişmesine bakarsanız şöyle bir etki tepki süreci görüyorsunuz: Bir olay, bir doktrini doğuruyor, o doğan doktrin o yaşanan olayın sözcülüğünü yapıyor; ama, yaşanan olayın doğurduğu çelişkiler tepkiler yarattıkça o tepkiler çerçevesinde yeni bir doktrin doğuyor.

Şimdi, küreselleşmeyi yaşıyoruz. Küreselleşme bir bakıma teknolojik dönüşümden kaynağını aldı; ama, o teknolojik dönüşüm bizim gibi ülkelere özellikle tepeden inme biçimde uygulattırılan politikaları gerektirmiyordu. Teknolojik dönüşüm neydi? Telekomünikasyon, haberleşme alanında, ulaştırmada olağanüstü hıza varan bir değişme; ama, bu olağanüstü hıza varan değişme birkaç etkenle bir arada gitti. Bu etkenlerden biri sermayenin veriminin 70'li yıllarda özellikle Amerikan ekonomisinde çok düşmüş olmasıydı; Japonya büyük dünya gücü olarak verimlilik artışıyla hızla büyürken, Amerikan ekonomisinin bu verim artışı olgusundan yoksun kalmasıydı. Bir de gelişmekte olan dünyada bir başkaldırı kafasının ortaya çıkmasıydı. Vietnam Savaşı, OPEC Petrol Krizi, 60'lı yıllarda başlayan Birleşmiş Milletler içindeki 77'liler Hareketi gibi bir başkaldırı olayı sürüyordu. Petrol krizi sonrasında ortaya çıkan olaylardan yararlanarak küreselleşme denen olay bu Washington Konsensüs çerçevesinde yaratıldı.

Tabii her şey çok hızlanmıştı, telekomünikasyon ve ulaştırma devrimi, bilgisayarlaşma dolayısıyla; ama, bizlerin de bunun içine böyle zorla itilmesi diye bir zorunluluk yoktu, konsensüs içinde hiçbir payımız yoktu. Bizler tepeden istikrar programı, yeniden yapılanma diye, IMF ve Dünya Bankası tarafından kafamıza vurula vurula bu işin içine sokulduk. Ne kadar yararlandık, ne kadar yararlanmadık diye kimse bize sormadı. Sadece ortaya çıkan durumlarda tekrar hatalarımız olduysa, enflasyon falan gibi, geldiler, "enflasyonunu indir, yoksa para alamazsın" dediler.

Küreselleşme diye yaşadığımız olayda dünyada bizler bunun sıkıntısını çekerken tabii dünyada bundan büyük yarar sağlayan gruplar var hem bizim gibi

Ülkelerin içinde hem diğer dünyada. Küreselleşme varolan toplumsal elişikleri arttırmaya katkı yaptı. lkelerarasındaki gelir farklılıklarında olağnst farklılıklar gibi her toplumun kendi içinde olağnst farklılıklar yarattı. Ayrıca zelleştirme diye sosyal güvenlik haklarını, daha doğrusu sosyal devleti bertaraf etmek istiyor. Zaten geçmiş 20 yıl içinde sendikalar güçlerini çok yitirdiler- gcszleştirildiler; aynı şekilde geçmişteki adli kapitülasyonları andırır biçimde yeni uluslararası hukuk kuralları getiriliyor. İlginçtir, geçmişte, 18. yüzyılın sonundaki sanayi devrimi yaşanırken benzer elişikleri ortaya ıkmişti.

Sanayi devrimi de, buhar makinesinin sanayiye uygulanmasıyla birlikte ve onu izleyen yıllarda habereleşme, ulaştırma alanında o ağ göre müthiş bir hızlanmayla birlikte gitmişti. Demiryolları, at arabasından sonra; buharlı gemi yelkenli gemiden sonra müthiş bir sratlanma getiriyordu. Bu süreçte aynı zamanda her toplumdaki kadar değışik toplumlar arasındaki elişikler derinleşmişti. O süreçte müthiş karşı tepkiler ortaya çıktı ve bunlar örgütlü tepkilerdi. Tepkiler sosyalizm oldu, marksizm oldu, işçi hareketleri oldu, onu izleyen milliyetçi hareketler oldu; hatta Almanya Amerika Birleşik Devletleri gibi devletler katında birleşme yanında korumacılık yolunda tepkiler gözlendi.

Ancak, bugün dünyada derinleşen çelişiklere rağmen tepkiler suskun: Tepki yok değil, var. İşte geliştirmekte olan lkeler, G-24' kuruyor, bilmem; Davos Toplantısı'nda Amerikan Sendikalar Birliğı Başkanı çıkıyor "satacak mal bulamayacaksınız" diye eleştiriler getiriyor, ama, bireysel düzlemde ve kıyıda köşede kalmış biçimde. rgtl, göz önüne almayı gerektirecek boyutlara varan ciddi boyutta tepkiler olamıyor. Bunun nedeni tabii mutlaka araştırılmalı. 19. yüzyılı hareketli hale getiren ve yeni doktrinler yaratmaya götüren neydi? 20. yüzyılın sonunda dünyayı bu kadar hareketsiz hale getiren, bir karşıt öğreti doğmasını nedir acaba?

21. yüzyıla girerken dünyada derinleşen elişikler, artan işsizlik, artan sefalet ve bu sosyal güvenlik alanının özelleştirilmesi çerçevesinde mutlaka bir tepki olacağını bekliyorum. Bu tepki önümüzdeki yıllarda bir öğreti çerçevesinde dile getirilebilecek; yani küreselleşme kendi ekonomi edebiyatıyla, kendi uygulamalarıyla, egemen devletleriyle sürüp gidecek; ama, bir de buna karşı gelişim olacak, dünyanın, bu kadar tepkisiz kalabileceğini düşünmek gç.

Hatta şunu söyleyeyim: Gelişmekte olan ülkelerin yarattığı öğretiler pek göz önünde tutulmaz, onlar kıyıda, köşede kalır. Dolayısıyla ben, Avrupa'nın için-

den böyle bir tepki gelmesini bekliyorum. Dikkat ederseniz, tepeden gelen bu küreselleşme olayına Avrupa içinden -ki sosyal devletin bugüne dek en güçlü olduğı bölgedir- mutlaka tepkiler olacak. Dolayısıyla Avrupa kaynaklı bir öğreti küreselleşme karşısında önümüzdeki yıllarda dile getirilecek. Onlar AB'de bir arada oldukları için, bir büyük ve güçlü grubun bir arada olmasının getirdiğı sinerjiyle bu tür öğretilerin formüle edilmesi kolaylaşacaktır. Ancak liberalizm ve sosyalizm gibi doktrinler Aydınlanma ağının, modernizmin bütüncül yapılarının ürünüydü. Günümüzün post-modern dünyası çok farklı. Nasıl küreselleşme doktrinini bir uygulama reetesinden ibaretse onun karşıtı doktrin de herhalde öyle olacak; yani gerçek anlamda bir öğreti olamayacak. Modernizm soyut ve evrensellik savında bütüncül, felsefesiyle kuramlarıyla ve politika düzleminde savlarıyla öğretiler getirdi. Postmodernizm kuru, uygulamaya dönük reçetelerle ve parçalı politikalardan oluşan farklı yapıda öğretilerle ayrılacak. Bu farkı şimdiden öngörebilmek mümkün.

BAşKAN- Efendim, yine burada ismini anmak istediğim Prof. Dr. İdris Küçükömer ile beraber uzun zamanlar çalışmış olan, aynı zamanda şimdi doğaya ve kitaplara kendini adanmış olan Prof. Sencer Divitci-oğlu ile de beraber çalışmış olan İktisat Fakültemizin büyük gururlarından olan Prof. Dr. Savaş Akat'ı size tanıtmak istiyorum.

Kendilerini de maalesef az önce bahsettiğim gibi zelleştirme furyasında kaybettik ve Bilgi niversitesi'ne kazandırdık.

Sayın Akat, kristal krenizi elinize alırsanız, bu 21. yüzyılda iktisadi doktrinlere ne olacak, ne dersiniz?

Prof. Dr. SAVAş AKAT- Sayın Başkanım, özellikle bu iltifatkr sözlerinize çok teşekkür etmek istiyorum.

Rahmetli İdris hoca, Sencer Hocamız, Gülten Hocamız aynı kürsüde değildik; ama, komşu kürsülerde İktisat Fakültesi, hakikaten hepimizi oluşturdu. Bu haftalar Türkiye'nin ekonomik konularda fikir hayatına da bence çok önemli katkılar yapmıştır. Dolayısıyla başında, ilk seansında konuşmaktan büyük şeref duyduğumu, iktisatlılarla beraber olmaktan büyük keyif, haz aldığımı söylemek istiyorum. Anladığım kadarıyla şu anda YK'ten ve Sayın Rektrden kaynaklanan bir saldırı fakültemize karşı tam şiddetiyle sürdürülmektedir. Herhalde yarın Toktamış gerekli tedbirleri alarak burada gerekli şeyleri söyleyecektir.

Hoca iyi güzel söyledi, fütüroloji zor bir iştir; ben, ocak ayında nisan ayı enflasyonunda 2 puan atmışsam, -değil mi?- önümüzdeki 1-2 ay sonra enflasyonu tahmin edemeyen adam bir yüzyılda neler olacağını nasıl tahmin edecek? Genellikle yanlış tahmin edecek demektir. Fütürologların özelliği bütün tahminlerinin yanlış çıkmasıdır. İstisnalar var mıdır; vardır. Onlarla da toplum ilgilenmemiştir. Doğru söyleyenlerin hiçbiri üne, şöhrete, şerefe, ilgiye, vesaireye mahzar olmamıştır. Yanılanların hepsi çok ilgiye mahzar olmuştur. Demek ki söylediklerimle ilgilenirseniz ben de yanlış çıkacağım demektir, ilgilenmezseniz bir umudum var. Ne kadar kızsarsanız o kadar doğru olma ihtimali var demektir.

20. yüzyıl, ilginç bir yüzyıldı iki tane büyük çapta savaş - yani, Miloseviç'in üstüne yağan bombalar gibi değil de- 40 milyon, 50 milyon ölü. Bir büyük buhran, bu sıralarda Türkiye'de bu komik oluyor; ama, Amerika'da 1929 yılında 100 olan fiyat düzeyi, 4 yıl sonra 50'ye düşmüştü; yani, fiyatlar yarı yarıya düştü; 1930'larda. Türkiye'de de öyle olmuştu, düşünsenize dolar bugün 300 000 lira iken, seneye 150 000 lira, sonra 75 000 lira. Ne kadar hoş olurdu; düşünmesi bile hoş.

Bir soğuk savaş; bizimki de dahil olmak üzere imparatorlukların, ve çokuluslu yapıların bitmesi; bizden sonra en son Ruslar da havlu attılar. Bağımsızlık hareketleri, Asya mucizesi; eskiden Japonya da bir mucizeydi ama şu sıralarda pek ikna edici olmuyor; Japonya eskiden bir mucize idi daha doğru. Asya modeli vardı, Batı Amerika mahvolmuştu, bitmişti falan, çok şey gördük, geçtik. Bu arada Japonya'yı bilmiyorum; ama, Afrika da iflas etti. Afrika son 10 küsur yıldır eksi büyüyor.

Özellikle kavgalı bir yüzyıl oldu. Yani, çok kavgalı ettik. Doktrin babında, düşünün liberalizm, faşizm, komünizm ya da sosyalizm nasıl dersiniz deyin; emperyalizm, kolonializm, marksizm. Dikkat ederseniz bunlar çevrenin değil, merkezin kavgaları; gelişmiş ülke dediğimiz, sanayileşmiş ülke dediğimiz merkezde olan şeyler, faşizmler, sosyalizmler, emperyalizmler onlara karşı antikolonialist savaşlar falan. Geri kalanlar da, hani bizim de içinde olduğumuz grupla çeşitli, hatta türlü çeşitli otarşik ve otoriter ekonomik kalkınma modelleri denendi, çok şey denedik. 20. yüzyılın özelliği çok şeyin denenmiş olmasıdır, toplumun bu kuralıdır. Toplamlar önceden bilinemediği için hakikati kafalarını vurarak öğrenirler. Yani, bir şeyi doğru zannederler yaparlar, yaptıkları zaman yanlış olduğu ortaya çıkar. Yanlış olmasına rağmen uzun

süre doğrudur diyenler olur; ama, eninde sonunda o tarihin büyük, rekabetçi eleme mekanizmaları yanlışları tasfiye eder. Şirketlerde de böyledir, ülkelerde de böyledir. Yerine daha iyi yapanlar kalır, çok şey denendi.

Ben, iktisada doktrin açısından baktığım zaman bir iki şey hemen dikkatimizi çekiyor. Mesela, yüzyılda tartıştıklarımızı düşünün. Özel mülkiyet mi, devlet mülkiyeti mi? Uğruna ne kitaplar yazıldı, ne kanlar aktı. Piyasa mı, planlama mı, merkezisi dahil olmak üzere; bu soruydu. Korumacılık mı, serbest ticaret mi? Nerede baktığınıza bağlı; 1933'te baktığınızda belli ki piyasa kötü, özel mülkiyet kötü, merkezi planlama, devlet mülkiyeti iyi, korumacılık çok iyi, serbest ticaret çok kötü. 99'da baktığınızda belki aynı mesajla, aynı resimle karşı karşıya gelmeye biliyorsunuz. Büyük devlet, küçük devlet çok tartıştık.

Tabii, iktisada geldiğimizde Keynescilik ve Monaterizm diye birbirimize az mı söyledik, az mı polemikler, az mı kavgalar? Ben, Krugercilikle suçlandım, Monaterizmle suçlandım, çok iyi hatırlıyorum. O zaman ben, kendimi solcu zannediyordum, garip bir şey.

Altın sistemi, yüzyıla altınla başladı, insanlık tarihinin ondan önce tahayyül edemeyeceği enflasyonları kimileri 30'larda yakalarken biz ancak 90'larda yakalayabildik. Enflasyonlar yaşandı, enflasyon ondan evvel bilinen bir şey değildi, 20. yüzyıldan evvel enflasyon diye bir şey yok. Altın para bitti, kâğıt para geldi, kâğıt parayı ne yapacağız? Şimdi ciddi sorunlarımız var -demin hocam da değindi- en sonunda bu Asya modeli vardı; yani, hepsi bittikten sonra da Asya modeli kalmıştı. Kore, Singapur, Japonya falan bu Anglo-Sakson kötüydü, Asya modeli çok iyiydi, böyle bir yere geldik.

Sanıyorum bütün bunları 3 büyük doktrin ya da, paradigma altında toplayabiliriz. Birincisine sanıyorum, liberal paradigma demek lazım, ikincisine, herhalde Marksist paradigma demek lazım, üçüncüsüne de, milliyetçi paradigma demek lazım. Bunlar 19. yüzyılın ortasında üçü de net bir biçimde ortaya çıkmıştır. Tarihçi ekol - milliyetçi ekol - marksist ekol ve liberal ekol. Üçü de çıkmıştır. 19. yüzyılda oluştu. Bu ekollerin rekabet, 20. yüzyılda somuta dönüştüğü dönemdir; yani, liberalizmden farklı ekonomik örgütler kuruldu, artık doktrinler, doktrin olmaktan çıktı, sistem haline dönüştü. Milliyetçilik bazında ekonomiler, faşizm bunun neticede bir varyantıdır; Marksizm bazında ekonomiler ve liberal ilkeler bazında ekonomiler oluştu.

Gelişmiş dünyadan faşizm varyantı çabuk tasfiye edildi, kanlı, maliyetli; fakat, çabuk tasfiye edildi. Az gelişmiş dünyadan otoriter ve otarşi eğilimleri tabii daha yavaş tasfiye edilecekti. Nitekim onlar hâlâ güçlerini sürdürüyorlar. Marksist varyant 1990'a kadar yaşamını; ama, 50'lerde, 60'larda çok şaşalı bir şekilde; yani, çok sayıda insanın orada bir mucize yaratıldığına inanmasıyla beraber, özellikle tabii oradaki mucizeye inanıyorlardı, oturanların kanaati biraz farklıydı; ama, o detay. O da 90'da sürpriz bir şekilde özellikle solcuları çok üzerek aniden tarihin sahnesinden çekilerek kapitalizme, özelleştirmeye geri döndü. Fazla muhayyele gücüne sahip olmak gerekmiyor durumun teşhisi için Doktor olmaya gerek yok. Buna da öyle fazla iktisatçı, filozof falan olmak gerekmiyor. Üç aşağı beş yukarı manzara ortada. Bu 3 tane rekabet eden doktrinden bir tanesi galip, öbür ikisi mağlup.

Bir doktrinin mağlup olması onu savunanların olmayacağı anlamına gelmez ve gelmemelidir de ve gelmeyecektir de. Normâldir, olur. Şimdi liberalizmin içinde ilginç bir değişim var; sağ varyant kadar sol varyant sözkonusu. Blair nedir? Blair Marksist midir; hayır, Blair liberaldir. Nasıl liberaldir; sol liberaldir. Ya da Malezya'nın başındaki adam Muhadi-ekonomi politikasını alıyorum, öbür konularda bilmiyorum- nedir, Marksist midir, faşist midir, zor bunlar. Nedir; milliyetçi liberal türüne girer. Türkiye de buna alıştı yavaş yavaş alıyor, belli ki bizim İslamcı liberallerimiz, milliyetçi liberallerimiz, Atatürkçü liberallerimiz falan olacak; yani, zaman bizi böyle götürüyor.

Bunun sonucu şu anda aslında liberalizm dışında fazla bir doktrinin ortada olmadığıdır. Bu olur mu olmaz mı ona birazdan geleceğim. İsterseniz bu noktada iktisadı bırakalım; çünkü, iktisatta ilginç bir şey olmuyor; ama, geri kalan yerlerde ilginç şeyler oluyor.

Soğuk savaştan sonra, iki tane fevkalade ilginç tez çıktı. Birini Fukuyama yazdı "Tarihin Sonu" diye, öbürünü Huntington yazdı "Medeniyetlerin Çatışması" diye. İktisatta böyle bir şey var mı diye bakım bulamadım. Hocamın söylediği küreselleşme muhalefeti neticede başında Dani Rodrik var, Kennedy School da

Clinton'un çok yakını; yani, piyasa mekanizmasını, özel mülkiyeti, serbest ticareti savunan bir adam, Dani Rodrik. Şurada şu virgülden değiştirilim, onu noktalı virgül yapalım diyor; yani, temelde bir şey yok. Onun için Washington konsensüste yanlış, bir liberal konsensüsten söz etmemiz lazım. İçinde sol ve milliyetçi kanatların ve doktriner sağ liberallerin -tabiri caizse- daha pragmatik liberallerin falan olduğu böyle bir şeyden.

İktisatta ne var? Şimdi, dikkat ederseniz, Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın jandarması ama, dünyanın bilgisini de üreten bir yer, orası ilginç bir yer. Birbirinden farklı iki şey çıkartıyor; 21. yüzyıla ilgili. Biri diyor ki: "Tarih bitmiştir, liberal konsensüs kazanmıştır ve bu kazanç kalıcıdır, artık ona bir rakip çıkmayacaktır" Fukuyama. Öbürü diyor ki: "Fukuyama'nın söyledikleri saçma sapan şeylerdir -zaten Japon kökenli diyor, belki ırkçılık yapıyor, bilmiyorum- dünya bir medeniyetler çatışmasına gitmektedir. Hristiyan medeniyeti, İslam medeniyeti, Hindu medeniyeti, Budist medeniyeti -

galiba son ikisinde karışıklık olabilir, oraları o kadar iyi bilmediğimizden dolayı- bunlar birbirleriyle kıran kırana bir rekabete, çatışmaya, vesaireye giriyor; iki ayrı yez, iki ayrı dünya.

İktisatta da bunların yansıması olabilir mi? Yani, şöyle düşünebiliriz. Aca- ba, bu siyasi medeniyetler

mücadelesinin iktisadi doktrinin de liberalizmin parçalanmasıyla, İslam iktisadı, Hristiyan iktisadı, Budist iktisadı, Hindu iktisadı, olabilir mi? Soru fevkalade ilginç bir soru, ben soruyu soracağım cevabını da siz, kendi arzularınıza göre verebilirsiniz.

Yalnız, mesleğe baktığımızda, yani, profesyonel iktisatçıların oluşturduğu o iyi tanımlanmış kümeye baktığımızda orada çok net bir durum var. Şu anda bir profesyonel iktisatçının, bütün profesyonel iktisatçıların,

- 1- Özel mülkiyet.
- 2- Piyasa.
- 3- Küçük devlet.
- 4- Devlet mücadeleciliğinde seçici olmak.
- 5- Monaterist.

6- Anglo-Sakson tipi kapitalizmden yana olduğunu görürsünüz. Meslek (İktisat) çok açık ve seçik olarak Fukiyama'dan yana tavır koyuyor. Tarih kimden yana tavır koyacak bilmiyorum; çünkü, iktisatçı mesleğinin bir tarafa doğru tavır koyması ille bir anlama gelmeyebilir. Bizimkiler biraz anlıyorlarsa; yani, bu işi okumuş, yazmış olanlar bir işaret olarak kabul edilebilir, biraz anladıklarını da herhalde düşünebiliriz.

Küreselleşme hakkındaki muhalefete gelelim. (Hocam çok dikkatliydi, 10 yılla sınırladı) Ben de katılıyorum. Böyle bir muhalefet olacaktır; ama, geçici olduğu kanaatindeyim ve kuramsal gelişmeyi de etkilemeyeceğini düşünüyorum.

Esas benim gelmek istediğim sorun yeni bir temel paradigma çıkacak mı, Marksizm gibi, milliyetçilik gibi; 21. yüzyılda ya da eski paradigmalardan biri - Marksist arkadaşlarımıza bir göz kırpalım, bizi fazla eleştirmesinler- eski bir paradigma tekrar aynı eski gücüne kavuşacak mı? Marksizm geriye gelecek mi, faşizm geriye, milliyetçilik tekrar geriye gelecekler İki ihtimal var, ya 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyılın sonlarına kadar sözüne ettiğimiz çatışmayı ve rekabeti sürdüren ikisi ama gürültülü, ama gürültüsüz neticede sahneyi terk eden oyuncular tekrar sahneye dönerler ya da sahneye yeni bir oyuncu girer. Tamamen yeni, şu anda tahayyül bile edemediğimiz bir yeni oyuncu girer, yeni bir paradigma gelir; toplumun, tarihin, coğrafyanın, vesairenin gelişmesi sonucu.

Şu anda doğrusu işte o fütürolojiye giriyor, ben tedbirli davranacağım. Genellikle daha az tedbirliyimdir; yani, kanaatlerimi söylerim, ama, bu sefer tedbirli davranacağım "bilmiyorum" diyeceğim. Aslında biliyorum da söylemek istemiyorum; yani, bir kanaatim var, ama, paylaşmayacağım. Bu tip yerlerde konuşmanın kendine göre tatsızlıkları da var. Bundan 4-5 sene evvel, belki 6-7 sene evvel yine böyle bir açılış konuşmasında "bu 3 dünya bitmiştir, artık 1,5 dünya vardır. Bu dünyanın bir tarafından yüksek verimli üretkenler ve entegre olanlar, öbür tarafta da tarihin çöplüğüne gidenler" demiştim. Sonra anladım ki burada böyle çoluk çocuk kalkmışlar beni fena halde eleştirmişler; ben de yokken. Ondan sonra dedim ki: "Yahu madem burası sapla samanın söylenildiği yerler, ben de paylaşmayayım" yani, Cemiyet geçmişteki hatasını ödüyor, tabiri caizse.

Uzmanlaşma, fütürolojiyi sevmiyorum, hocama katılıyorum, fütüroloji yanlıştır. Netice itibarıyla şu geçtiğimiz 200-300 yılın deneyimlerine bakarak ve eksperimentasyonuna (deneyim dediğimiz zaman pasif) halbuki biz, aktiflik Sovyetler Birliği'ni aydan ya-

na marstan gelenler kurmadı, insanlar kurdular. Türk devletçiliği bize venüsten gelmedi, Türkiye'de oturanlar kurdular. İnsanların aktif olduğu, deneyim değil, eksperimentasyon var, deney yapma var, bir şeyin doğru olduğuna inanarak onu gerçekleştirmeye çalışma var.

Uzmanlaşma ve iş bölümü üzerine inşa edilmiş bir ekonomide tanım icabı birtakım gerginliklerin olacağını kabul etmemiz lazım; bir. Dünya değişiyor, değişim bireysel, hatta grupsal, hatta çok daha geniş millet diyebileceğimiz büyük gruplar düzeyinde maliyetler getiriyor. Bu maliyeti kim ödeyecek? Fevkalâde önemli bir sorundur. Küreselleşme değişimdir, bir maliyeti vardır, "ben ödemem" diyor. Sen ödemezsen o zaman değişmeyeceğiz; çünkü, değişimin maliyetini ödememenin alternatifi değişmemektir, değişmemek gelişmenin durmasıdır. Gelişmenin durduğu yerler tarih sahnesinden silinirler, maliyet ödemeye razı olanlar kazanacaktır. Maliyeti birisine ödetmeyi becerenler kazanacaktır. Maliyetten korkup da değişime gidemeyenler -bizim hani sosyal güvenlik sistemi gibi maliyet var- maliyeti kime ödetelim kavgasından dolayı reformu yapmadık, şimdi kime ödetiyoruz? Bütün Türkiye'ye ödetiyoruz. 62 milyonun tümüne birden ödetiyoruz, daha yavaş büyüme, eksi büyüme bütün bunlar gelecek, vesaire vesaire; bir.

İki, ekonomik etkinlik. Yani, birtakım insanların yüksek katma değer üretimi beraberinde büyük eşitsizlikler getirirse, piyasa sistemiyle beraber büyük bir zenginlik üretiliyor, paralelinde büyük eşitsizlikler çıkıyor. Ne yapacağız? Geçmişte bu oldu, birtakım çözümler getirmeye çalıştık, çoğu da sorunlu çıktı. Çözümler, o sorundan daha büyük soruna dönüştüler; ama, bu sorunu çözmedik, sorun burada duruyor, bütün şiddetiyle duruyor, etkinlikle beraber. Etkinlik arayışı beraberinde büyük eşitsizlikler getiriyor.

Üç, birilerinin ekonomik imtiyazlarını, ekonomik güçlerini imtiyaza, rant dönüştürmesi, rekabeti ortadan kaldırması tekeldi yapıları dönüşmesi piyasa sisteminde her an mümkün. Bunlara karşı ne yapacağız?

Dört, toplumun piyasa ve mallar dışında kendini anlamaması. Türkiye'de bu fevkalade önemli. İslam var; değil mi? Piyasanın dışında bir anlam bu, ekonomiyle falan alakası olmayan bir anlam. Toplumlarda böyle bir şey olursa, ne yapacağız?

Bu dördünün çözümünü söylemeyeceğim, yalnız sorunlar var. Bu sorunlar varolduğuna göre doktrin ol-

sun olmasın, bu sorunlara farklı cevaplar daima olacaktır diyeceğim.

Dolayısıyla genel bir konsensüsün içinde kalabilmemiz mümkün olabilir; ama, bu genel konsensüsün içinde dahi olsak birtakım sorunlar hep olacak, bunlardan bir tanesinden Gülten Hoca bahsetti.

Sayın Başkan çok özür dilerim, sanıyorum 1-2 dakika da geçtim. Aslında yarım saat olsaydı çok mutlu olurum. 15 dakika olduğunu bilseydim dün 4 saat değil, 1,5 saat çalışırdım.

BAŞKAN- Çocukken en sevdiğim oyuncak kaleydoskopdur. Tek gözlü bir dürbün düşünün, o dürbünün ucunda renkli renkli cam parçacıkları vardır, onu sallarsınız, bakarsınız ve inanılmaz şekiller alır.

Prof. Dr. İzzettin Önder- Sayın Başkan, çok değerli hocalarım, değerli iktisatlı ağabeylerimiz ve çok sevgili öğrenci arkadaşlarımız; yeni mezun olanlar ve yakında mezun olacak olanlar, hepinizi saygıyla selamlarım.

Ben, meslek hayatımda hep bir ıstırap duydum. Duyduğum ıstırap doğal olarak mesleğim ile ilgili oldu. Bu ıstırabımın kaynağını sistemin bizden talepleri oluşturageldi. Zira, sistem bizden, toplumu anlatmamızın görüntüsü altında, hep empoze edilen konuları anlatmamızı istedi. Ama, doğru neydi? Mutlaka kazanan mı doğru idi? Hangi ölçüte göre doğru belirlenecek idi?

Soruna daha yakından baktığımda ise, bazı merkezlerde üretilenlerin anlatılmasının beni fazlası ile rahatsız ettiğini görebiliyorum. Acaba anlattığımız iktisat bizim sorunlarımıza ne kadar cevap veriyor? Kalkınma ekonomisinde işlenen konular gerçekten bizim karşılaştığımız sorunları mı anlatıyor? Bu konular benim hep kafamı çok yormuştur.

Öğrencilerimizin davranışına gelince, doğrusu onlar çok kibar ve zarif davrandılar. Onlar hiç bir zaman bize gerçeklerle, anlatılanların fazla ilgili olmadığı konusunda hemen hiçbir şey sormadılar.

Şimdi ben burada kendi kendime soruyorum; Benim fakülteye girdiğim dönemde, ki 1964 yılı idi, Keynes modası hakimdi. Makro iktisat olarak Keynesgil teori ve uygulamaları bilim adı altında anılıyordu. Aradan nerede ise 35-40 yıl geçti, şimdilerde de Yeni Dünya Düzeni başlığı altında, oldukça farklı bir makro yaklaşım yapılmaktadır. Kafamı işgal eden soru şudur: Acaba ne değişti de, biz tüm teorik yaklaşımlarımızı böylesine değiştirdik? Bakıyoruz, sistemde bir değişiklik olmadı. O halde niçin Keynesgil sis-

temden, yeni dünya düzeni sistemine, daha doğru ifade ile, talep yanlı ekonomiden, arz yanlı ekonomiye geçtik?

Bu sorunun cevabını öğrenci arkadaşlarımız merak etmediği gibi, belki çoğu meslektaşım da merak etmemektedir. Hattâ bunun da ötesinde, bu tür sorunların sınıf içinde ulu-orta açılması da istenmemektedir. Çünkü, bu sorun tartışıldığı zaman, açıktır ki, genç beyinler sistemin işleyişini anlamaya başlayacak, ya da bu konuda modern bir merak uyanmış olacaktır. İşte, istenmeyen tam da bu noktadır.

Sistem kendi akademisyenini yetiştirmektedir. Bu akademisyen, görevini yerine getirebilmek için, güç ilişkisini haklılık ve doğruluk olarak algılamak ve göstermek zorundadır. Algılama ve yansıtmaya akademik bir görüntü verebilmek için de, araç ile amaç karıştırılmakta, felsefi ve sosyolojik boyutlar teknik ile bulandırılmakta ve böylece zihin bulanıklığı yapılmaktadır.

Peki, ne oldu da işin boyutu böylesine değişti? Aslında üretim araçları mülkiyetinde bir değişiklik gündemde değildir. Sadece, sermayenin bileşimi değişti ve teknoloji yoğun üretimin göreceli ağırlığı arttıkça sermaye birikim süreçleri de değişmeye başladı. Keynesgil dönemlerde yoğun emek kullanan sermaye, birikime yönelik sömürsünü emek üzerinden gerçekleştiriyordu. Artı değer-ücret politikaları çatışma konumuna geçtikçe, sosyal devlet politikaları uygulanması işlevi de devletin sırtına yükleniyordu. Oysa, günümüzde sermaye, birikimi sermaye girdileri üzerinden sağlamaya yönelmiş bulunmaktadır. Başka bir deyişle, yeni teknolojilere geçiş çok maliyetli olduğu için, sermaye bu tür maliyetleri devlete yıkmaya çalışmaktadır. İşte bundan dolayı, devletin küçültülmesi, özelleştirme, ucuz kredi talepleri gibi yeni sağ ya da arz yanlı politikalar gündeme gelmektedir.

Görülüyor ki, her iki politika da sermayenin sorunları algılayış ve kendi çıkarı doğrultusunda çözümleyiş modellerinden başka bir şey değildir. Ne var ki, bizler sermayenin kendi çözümünü bilgi, hattâ bilim diye okuturken sermayenin kendisinde meydana gelen değişimleri hiçbir biçimde gündeme getirmiyoruz ve daima tam rekabetçi piyasa koşullarını büyük bir sadakat (belki de saflıkla) genç dimağlara kazıyoruz. Bunu bilenler kısıtlıdır. Bilmeyenler de, herhalde saf olsa gerek! İkinci gruba girenler ve özellikle de fevkalâde bilinçsizce ve yöntemin kendisine hakaret edercesine kantitatif yöntemleri bilinçsizliklerine kalın gibi kullananlar, bence iktisat biliminin özüne bir defa daha dönmeli ve kendi kafalarının oluşu-

munda bu alanın mucizevi aldatmacasını düşünmelidirler!

Bunun da ötesinde Friedmancı akımları, hiçbir sorgulamaya dahi tâbi tutmadan, bizim gibi ülkelere uygulamanın ne denli bir hata ve zeka noksanlığı olduğunu, bana öyle geliyor ki, bizzat müellifin kendisi bile teslim eder. Zira, Friedman dahi dikkatlice okununca, çok açıkça anlaşılıyor ki, orada da bir tür adalet, hakkaniyet ve etkinlik arayışı sürdürülmektedir. Oysa Türkiye'deki etkinliklerde ise, bu çizgilerden eser olmadığı gibi, tam bir talan ve çıkarıcılık sezilmektedir.

Teorik olarak baktığımızda neyi atladığımız anlaşılmalıdır: Sermaye birikimi bugün emeği üretim dışına iterken, bunun, geçmişteki emekçilerin kendi torunlarını işsiz bıraktığını kavrayamadık. Zira, geçmişteki emekçiler yarattıkları artı değeri birilerinin mülkiyetine geçirirken bugünkü teknolojiye ve sermaye hâkimiyetine katkıda bulunduklarını ve bu yolla bizzat kendi torunlarını işsiz bırakacaklarını düşünmüyorlardı.

Böyle bir aşamaya gelmiş olan sermaye, bugün devlete dönüp, kaynaklarını kendisine yöneltmesini ve sermaye birikimine katkıda bulunmayacak olan eğitim, sağlık vb. gibi sosyal harcamalardan kaçınmasını emretmektedir. Eğitim tam bir israftır, çünkü bu insanlar nasıl olsa işsiz kalacaklardır. İşte sermayenin çıkarı ve dolayısıyla amacı da budur. Şimdi bunlar doğru mudur, yanlış mıdır? Sermayenin çıkarı açısından doğrudur, halkın çıkarı açısından ise yanlıştır.

Akademik işlevler açısından baktığımızda, bizim görevimizin güçlü sermayenin politikalarını savunmak olmadığını, fakat halkın çıkarları doğrultusunda fikirler üretmemiz gerektiğini düşünüyorum. Eğer sermayenin çıkarları doğrultusunda topluma kabul ettirdiği politika ve uygulamaları savunursak o zaman sistemi yağlamış oluruz. Kapitalist sistem kendi yağlama mekanizmalarını çok mükemmel bir biçimde üretiyor ve bunları çevreye de yayıyor. Tüm dünyada görülen, etnik ve dinsel temelli çatışmalar, düşük yoğunluklu çatışmalar, hep kapitalizmin çevreyi bölme ve dirençsizleştirme politikalarıdır. Bu cehennem çemberinde akademisyenin görevi, toplumun aleyhine güçlünün baskısını meşrulaştırmak değil, fakat güçlünün ince

manevralarını açığa çıkartarak toplumsal bilincin yükseltilmesine katkı yapmaktır.

Hiçbir sol görüş çerçevesinde, dinsel, ırksal vb. alt kimlikler temelinde topluluklar oluşturulamaz. Tüm bu bölünmelerin altında, kapitalizmin geliştirip yaygınlaştırdığı, sınıf bilincini kazıma ve kapitalist sömürüyü sürdürme mantığı yatmaktadır. Bu mantığa karşı çıkıp, kapitalistin bölme çabalarını boşa çıkarmak akademisyenin görevidir. İnsanlar, alt kimlikleri

dışında, sermaye sömürsüne karşı birleşmek ve mücadelesini vermek durumundadır.

Kapitalist sistem çevreden merkeze doğru metalaştırma ve sömürme sürecini sürdürmektedir. Bu sürecin, toplumsal tepkilerle karşılaşmaması için de, her türlü politik manevralar ve hatta retorikler kullanılmaktadır. Sadece bir örnek vermek gerekirse,

"Devletin kaynağı yok ki eğitim yapsın, ya da başka bir hizmeti görsün." İfadesi inanılmaz yalan ve yanlışla dolu bir retoriktir. Kapitalist devletler kameralist devletler gibi, mülk-devlet değildir. Kapitalist devletin öz kaynağı yoktur; birinden alır, diğerine hizmet verir. Açık ki, böyle bir devlet "öz-erk"e sahip olamaz. Zira, böyle bir devlet yasa yapma erkine sahiptir, fakat bunun uygulanması için parasal kaynaklara gereksinme duyduğunda para sahibine başvurmak zorundadır. Bunun anlamı, yapılan hizmetlerin bir de para sahibinin onayından geçiyor olmasıdır. Buna da "parlamentar-demokrasi" gibi süslü bir ad takılmış bulunmaktadır.

Devletin bağımsızlığı konusu, öteden beri bilinmektedir ki, oldukça gevşek ve görecelidir. Devlet, özünde, soyut bir organizma ya da örgütleniş biçimidir. Devlet, altındaki iktisadi biçimlenmeye göre şekillenir. Kapitalist sistemlerde de devletler farklı ülkelerde farklı biçimde ortaya çıkarlar. Bunun nedeni, ülkelerin farklı ekonomik yapılar ve farklı rekabet koşullarında bulunuyor olmasıdır. Örneğin, ABD veya Fransa gibi ülkelerde alttaki ekonomik yapı oldukça rekabetçi olduğunda o ülke devletleri biraz daha bağımsız konumda olabilmektedirler. Buna karşın, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yapılar daha tekeli konumunda olduğundan dolayı, devletlerin bağımsızlıkları çok sınırlıdır.

Kaldı ki, dünyadaki gelişmelere baktığımızda, söz konusu tekelleşme ve sermayenin hakimiyeti tüm dünya çapında sürmektedir. MAİ adı verilen ve Çok Uluslu Yatırım Anlaşması olarak bilinen yeni gelişme, artık dünya sermayesinin ne denli büyük güce ulaştığını ve hiçbir gizlemeye gerek görmeden, devleti ve çevreyi gücü altında tutmaya çalıştığını göstermektedir.

Burada, yine sermaye yanlılarının, biraz talih-siz bir yaklaşımı söz konusudur. Denmektedir ki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne itibar ediliyor da, niçin Uluslararası Tahkim konusuna itibar edilmiyor. Bu ifade eğer bilinçsizce söylenmemişse, fevkalade talih-siz bir mantık yapısını yansıtmaktadır. Zira, bir defa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve bunu oluşturan taban uzun yıllar sermayeye karşı verilmiş olan müca-delelerin sonucunda elde edilmiş olan bir kazanımdır. Kaldı ki, burada da sermayenin kandırmacalı yüzü sı-rıtmaktadır. Oysa, MAİ ile açıkça gündeme sokulma-ya çalışılan Uluslararası Tahkim konusu, tek yanlı ve sermayenin çıkarları doğrultusunda geliştirilen ve tüm sermaye dışı kesimlere dayatılan bir zorbalık hükmü-dür. Bu hüküm çerçevesinde, sadece şirketler devlet-leri tahkime zorlayabilecek, oysa devletlerin böyle bir hakkı bulunmamaktadır. Bunun da ötesinde, komisyo-nun tertip tarzı ise, ağırlıklı olarak şirket yönündedir. Bu durumda yansız ve adil bir yargılamadan da söz etmek olası değildir.

21.yüzyıla girerken artık kavramlarımızı değiştirmemizin gerekli olduğu açıktır. Vatan kavramı, ağırlıklı olarak tarım döneminden beri kullanılan ve bir üretim faktörünün ağırlıklı olduğu dönemden kalma yaklaşımıdır. Vatan, bizi beslediği ve bize ikamet ola-nağı sağladığı için kutsaldır. Ancak günümüzde ser-maye denen üretim faktörü öne çıkmış bulunmaktadır. Zira, sermaye ve teknoloji çok ufak tabiat boyutları içinde ve/veya farklı tabiat boyutlarında sahibine büyük olanaklar sağlamakta ve kendisini yeniden üretme koşulunu yaratabilmektedir. Bu nedenle, yeni kutsal üretim faktörü artık sermaye olmaya başlamıştır.

Bu durum son kırk yıl içinde Türkiye'de açıkça görüldü. 1960'larda planlama kavram ve stratejileri tartışılırken Türkiye'nin tarım ya da sanayi ülkesi olma olasılık ve olanakları tartışıldı. Ne var ki, 1980'lere geldiğimizde gördük ki, Türkiye tarım ülkesi dahi ola-mamış, buna karşın ileri Batılı ülkeler, sadece sanayi-de değil, fakat tarımda da bizi fersah fersah geçmişler. İşte yeni üretim faktörü bu noktada çok açık bir bi-çimde karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Batı, güçlü ta-rımı ile bizim tarımımızı ezdi.

Kapitalist dünyanın emperyalist emelleri çok ön-celerde tarih sahnesine çıkmıştır. 19.yüzyılın sonları-nda, 1860'larda Kaptan Perry komutasındaki "Kara Ge-miler" Tokyo Limanı'nın önüne yanaşiyor ve 200 yıl-lık derin bir kapalı feodal dönem yaşamış olan Japon-ya'yı açmaya çalışıyor. Bir hafta içinde Tokyo Lima-nı'nın açılmaması halinde limanın topa tutulacağı bil-diriliyor. Liman açılıyor. Emperyalist emeller de-ğişmediği halde, emperyalist araçlar değişmekte-dir. Ne yazık ki, giderek rafine ve anlaşılabilir ara-çlara geçildikçe, emperyalizmin ne kendisi ne de bo-yutları algılanabilmektedir. Bugün artık Fransa'nın Cezayir'e, İngiltere'nin Güney yarımadaki adalarına gitmesine gerek yok. Bugünkü sömürüler, finans kapital yöntemlerle ve elektronik hızla gerçekleştirili-yor.

21.yüzyılın savaşları şimdiden başlamış görün-mektedir. Bu savaşların amaçları, eskiden olduğu gibi, ülke ve toprak işgali değildir. Bunların amaçları yeni teknolojileri ele geçirmek. Bunun için de ser-maye birikim haddi yükseltilmelidir. Kısacası, ele ge-çirilmeye çalışılan, yükselen güçlü üretim faktörü olan sermayedir. Savaş alanları finans piyasalarıdır. Si-lahlar ise, lazer donanımlı borsa işlemleridir. İşte Gü-neydoğu Asya ve Rusya operasyonları! Bunların ikisi de yeni savaş amaçları ve taktiklerinin çok bariz gös-tergeleridir. Finans öğretisi de bu alanı bir bilim ola-rak topluma sunmaktadır!

Russel'in bir deyişi ile sözümü bitirmek istiyor-um. Eğitim üzerine bir yazısında Russel, kedilerin yavrularına fareleri yakalamayı öğrettiğini, aynı şekil-de de askerlikte de insan avlama sanatının öğretildiği-ni söylemektedir. Ancak Russel'e göre bunlar hiçbir biçimde bilim değildir ve olamazlar da, çünkü bunlar insanın özüne katkı yapmamaktadırlar. Bilim denen olgu, insan özüne ve gelişmesine katkı yapmalıdır. İş-te böylesi bir yaklaşımla, akademisyenler olarak 21.yüzyıla girerken rolümüzün, insanlığı ezen gücün işleyişini yağlamak değil, tam tersine ona fren rolü vermektir. Bu görev, başarı koşulu ile de sınırlı olma-yıp, mutlaktır. Kısacası, sermayenin kandırmacı bilgi şeytanı değil, toplumun bilim insanı kulvarına giril-memelidir.

BAŞKAN- Hep söylediğim bir söz vardır; iktisa-di olayların gerisinde siyasi olaylar, siyasi olayların gerisinde de iktisadi olaylar yatar. Bunlar iç içedir ve birbirlerinden ayırmak mümkün değildir. O nedenle kendi ülkemizle ilgili oluşumları dikkate aldığımız za-man dünyada ve diğer ülkelerde oluşmakta olan siyasi ve iktisadi gelişmeleri göz önünde tutmak bir zorunlu-

40 yıllık başarımızın ardında
teknolojiden
fazlası var.

BORUSAN

Bilgisayarınıza taşındık:

AKBANK İNTERNET ŞUBESİ

www.akbank.com.tr

İnternet şubemizin adresi: www.akbank.com.tr

Akbank'ta vadesiz mevduat hesabı ve Akkart Extra'sı olan herkes, Akbank İnternet Şubesi'ne girebilir.

Dünyanın neresinde olursanız olun, dilediğiniz an adresimizi tıklayın, tüm bankacılık işlemlerinden dilediğinizi hemen, kolayca yapın. Üstelik, **masraf yok, komisyon yok!** *

Siz de Akbank'a gelin, şifrenizi alın, Akbank İnternet Şubesi'nin sunduğu tüm hizmetlerden yararlanın.

AKBANK
Güveninizin Eseri

*Sadece hisse senedi işlemlerinde yasal olan binde 2 komisyon alınır.

<http://www.akbank.com.tr/turkce/html/ana-sayfa/body.html>

luk. Sayın Önder, gerçekten ben de o konuda size katılıyorum; teşekkür ederiz.

Sözü şimdi, hem iktisatçı, hem iktisat felsefesi, hem iktisat antropolojisi de yapmayı seven uzun senelerdir beraber sohbet ettiğimiz Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar'ı takdim ediyorum ve sözü ona bırakıyorum.

Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar- Teşekkür ederim.

Ben, biraz hazırlıklı geldim; ama, burada akmakta olan nehrin biraz dışında yol alacağım; çünkü, ben, şöyle düşünüyorum; benim için önemli olan nereye gideceğimiz değil sizler buraya geldiniz, önemli olan nereden geldiğinizdir? Bunun muhasebesi yapılmadığı müddetçe istikbale makûs tahminlerin yapılması da zannediyorum, sağlıklı bir zeminden yoksun kalacaktır. Benim burada söylemeye çalışacağım iki katmanlı;

Önce, 19. yüzyıldan; 1899'da İktisatçılar 20. yüzyılı nasıl düşündüler. İktisat düşüncesi açısından 20. yüzyıla nasıl bir mirasla girildi, bu düşünce nasıl evrildi ve 21. yüzyılın eşine vardı? Benzer şekilde, bize ait bir toprakta kendi hikayemizi anlatmaya çalışacağım, sizleri yormadan kısa çizgiler içerisinde bir şeyler söylemeye çalışacağım; ama, benim için önemli olan pergelin ayağını sert ve sağlam bir zemine basabilmektir. Benim, eldeki unsurları iyi bilmem gerekiyor.

20. yüzyıla geçerken iktisat düşüncesi; Gülten Kazgan hocam dedi ki: "1899'da acaba baksalardı ne olurdu?" dedi. 1899'da Alfred Marshall'ın çok önemli bir makalesi var. O şöyle bir şey söylüyor, diyor ki: "İktisatçının yöneleceği, teveccüh edeceği alan, iktisat dinamiği değil, iktisat biyolojisidir". Aynı yıl bir Amerikalı sosyolog-iktisatçı Veblen de "Müreffeh Sınıfların Teorisi" adlı bir kitapla neoklasizm kurguladığı rasyonel tüketici tipini iyice hırpalıyor.

20. yüzyıla Marshall'ın "İktisat" kitabıyla giren iktisat kafası bir denge arayışı içerisinde. Bunu da ancak kapitalizm sağlayacaktır. Onun da esasları özel mülkiyet, bireysel girişim ve tam rekabetçi piyasa mekanizması ve denge kavramı. Kurgulanan denge, fiyat istikrarıyla birlikte tam istihdamı veren bir anlayış; fa-

kat, sene 1903, ilk defa İngiltere'de resmi kanallardan işsizlik rakamları yayınlanıyor ve bu teorinin bir ayağını alıp götürüyor. Daha sonraki rakamlara bakıldığında işsizlik yükselen bir trend veriyor. 1908'de Marshall, Cambridge'ten emekli olduktan sonra yerine çok esaslı bir talebesi A.C. Pigou geçiyor. Orada ilmi bir gelenek var: Açış dersi vermek. Bu dersinde Pigou, işsizliğin altını çiziyor ve sisteme devleti davet ediyor. Bu hal artan işsizlik ve düşen gayri safi milli hasıla, depresyon şartları hep bildiğimiz gibi 1929 dünya krizini andırıyor.

Öte taraftan Birinci Dünya Harbiyle birlikte totaliter rejimlerin yükseldiğini görüyoruz. Rusya'da Marksizm ve Almanya'da Alman Tarihçi Okulu'nün etki ve itaati altına aldığı bir kafa yapısı var. Bu rejim-

lerin Batı dünyası için bir tehdit haline gelmesi 1920'lerle birlikte Viyana'da mantıki pozitivistlerin oluşturduğu Viyana çevresi tarafından çok ciddi bir şekilde ele alınıyor ve o çevreye mensup esaslı bir filozof olan Karl Popper 1934 senesindeki kitabıyla metodolojik bireyciliğe geçişin kapısını aralıyor. Bu kısaca şu demek: Biz, Marshall iktisadının omurgası olan kişisel çıkarı firmaya veya bi-

reysel tüketici davranışının testten geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Eğer testten geçmezse "norm"un omurgası olan kişisel çıkar a priorizme kapı açar. Nitekim Popper a priorizm ile totaliter rejimler arasında bağlantılar kurarken "a posteriori" düşünce kalıbını sınıma-yanılma yöntemine esas aldı. Dolayısıyla yanlışlanabilirliğin geni kabul bulmasıyla hipotetik - dedüktif yöntemin de önü açıldı. İktisadi rasyonellik gereği bireysel çıkar (g-fayda ve kâr) test edilmemesi halinde iktisadi karar birimlerinin subjektif ve irrasyonel davranışları sinesine saklı tutacağı gerçeğinin altı çizilmiş oldu. Bu tesbitin ileriye dönük esaslı bir tahminin yapılmasında ipuçları vereceği açıktır. Totaliter rejimlerin tehdit unsuru olması karşısında sözgelimi oradaki firmalara hipotetik dedüksiyon yöntemiyle bakıldığı zaman kâr amaçlı olmadığını devlete, devletin tayin ve tespit ettiği yönde yol aldığını görüyoruz. Neticede şunu söylemek isterim ki bu rejimler zaten kaynakları kötü sistemleri, kendi sistemlerinin de sonunu hazırlamışlardır. Dünya buhranından çıkış için Keynes'in

20. yüzyıla Marshall'ın "İktisat" kitabıyla giren iktisat kafası bir denge arayışı içerisinde. Bunu da ancak kapitalizm sağlayacaktır. Onun da esasları özel mülkiyet, bireysel girişim ve tam rekabetçi piyasa mekanizması ve denge kavramı.

"Genel Teori"sine bel bağlandı. Hep bilinen çizgileri içerisinde işsizlik sorununun çözülmesi için devlet hem kamu harcamaları yaptı, hem de piyasa malları üretti. Bunun da ömrü 1973 petrol krizine kadar devam etti. Ancak, ortaya çıkan tabloda hem fiyat istikrarı bozuldu, hem de işsizlik tırmanmaya başladı.

20. yüzyıl tamamlanırken tıpkı 19. yüzyılda olduğu gibi, Marshall'ın hediye ettiği "birlikte denge" kavramı; yani, fiyat istikrarıyla beraber tam istihdamı çözdüğünü kurgulamış olan norm bir ayağını kaybetmişti. Ancak, fiyat istikrarına esaslı bir şekilde sahip çıkıldı ve 20. yüzyılın 21. yüzyıla armağanı budur: Fiyat istikrarı. Teori, soyut düşüncede bunalımını yaşadığı için fiyat istikrarıyla beraber tam istihdamı birlikte veren teoriyi üretmemektedir. Şimdi, ileriye dönük tahmin yapmak zor; ama, tek kutuplu bir dünyada olduğumuz muhakkak; yani, politik düzlem olarak bunun da unsuru "homo-politikus". Bu tek kutuplu dünyanın, tek kutuplu ekonomik sistemi; yani, iktisadi hürriyetçilik ve bunun da fiyat istikrarını esas hedef aldığını söyleyebiliriz. 20. yüzyılın, 21. yüzyıla bıraktığı temel unsurların böyle olduğunu düşünüyorum.

Şimdi, gelelim bizim hikayemize. Biz, nasıldık? 1800'lerin sonunda 1900'e varırken Türkiye'de II. Abdülhamid idaresi vardı; ama, 20. yüzyılın başlarında kapital teçhizatının, emeğin, toprağın; yani, üretim vasıtalarının manasını ve önemini ne olduğunu anlayacak bir kafa yapısına sahip değildik. Sadece bir ayağı iktisadi hürriyetçilik içerisinde kalaraktan iktisadi liberalizmi savunan, diğeri de iktisadi korumacılığı savunan bir anlayış; bunlar çatışma halindeydi. İktisadi liberalizmi savunan Ohannes Paşa'nın uzattığı çizgiyi Cavit Bey savunmaktaydı. İktisadi himayeciliğiye, malumunuz Hacı-i Evvel dediğimiz Ahmed Mithat Efendi'nin talebelerinden Akyiğitzade Musa Bey savunuyordu. Şimdi, II. Abdülhamid'den sonra iktidara gelen İttihatçılar korumacılık politikasına sığındılar ve iktisadi korumacılığı savundular. İttihat ve Terakki'nin başöğretmeni ünlü filozofumuz Ziya Bey'di. Durkheim sosyolojisinden hareketle Ziya Bey, savunduğu iktisadi himayecilikte ne kadar Alman Tarihçi Okulu'ndan münhasıran, List'ten mülhemdi, bunu bilmiyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 20. yüzyıl bizim hayatımızda çok önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü 23 Nisan 1920'nin önemi şuradadır: Bundan 700 sene evvel Söğüt'te bir cuma günü Osman Bey adına hutbeyi okuyan Dursun Fakih'in hutbesinin önü 23 Nisan 1920 Cuma günü Ankara Müftüsü Mehmed Rıfat Efendi tarafından kesilmiştir; hutbe Türk milleti adına

okunmuştur. Ulus-devlet ortaya çıktı; ama, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'nin aldığı iktisadi miras bu kadar güçlü ve köklü değil. İktisadi madde karşısında son derece hantal, yaşadıkları dünyaya ait beklentileri olmayan bir insan Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bundan 75 sene önce intikal ediyor. Neden bizim insanımız; yani, Cumhuriyetin devraldığı insanımız kendisini iktisadi dünyaya iade etmeyen bir zihniyetin esiriydi? Burada dini, manevi amiller hususuyla, batinî tasavvuf bizim insanımızı dünyaya iade etmiyordu. Cumhuriyet o insanı dünyaya iade edecekti; ama, nasıl? Rahmetli Sabri Ülgener Bey bu tipolojiyi çok esaslı bir şekilde çizmiştir. Sadece anlaşılması bakımından; bizden evvelki kuşakların gördüğü insan tipini esaslı bir dörtlülükte ortaya konulmuştur. Bakın, 19. yüzyılın ortalarında toplumun nabzını göstermesi bakımından bir Osmanlı şairi ne diyor:

"Rahı Hakkadır seferim
Ben, bu dünyayı niderim
Koyup da bir gün giderim
Ben bu dünyadan usandım"

Yola bu insanlarla çıktık, yıl 1920. Peki, bu insanı nasıl dünyaya iade edeceksiniz? Şimdi, Cumhuriyetin elinde İttihatçıların uygulamaya koyduğu; fakat, başaramadığı bir devletçilik ideolojisi vardı; buna sarılındı. Devletçiliğin o dönemde muarızları yok muydu; vardı. Önce iktisadi eşitlik, ister buna komünizm, ister sosyalizm diyelim, ona sarılan başta Mustafa Suphi olmak üzere bir grup vardı. Bir de iktisadi hürriyetçilik içerisinde kalaraktan ünlü bir iktisatçı "Laissez-faire"nin büyük ismi Cavit Bey vardı. Bunların başlarına gelenleri biliyoruz; ama, Türkiye için devletçilik tek çıkar yoldu. 1950'ye kadar Türkiye'de devletçilik Durkheim-Gökalp çizgisinde yol aldı. Bu yol alış önemli işler yaptı; fakat, devletçiliğin hedeflediği korumacılığın sınırları, esaslı pek belli değildi; sınırlar kesin çizgilerle belirlenmiş değildi. 1950'ye kadar devletçilik içinde fiyat istikrarı korundu; fakat, 1950'den sonraki dönemde Keynes düşüncesinin ülkemize girdiğini ve bir tatbikat alanı bulduğunu görüyoruz. Devletçiliğin bir versiyonu bir fikri bir odak değişikliği olarak, Keynes'î İktisat düşüncesini bize getiren kişi rahmetli Sabri Ülgener Hocamızdır. Gülten Kazgan Hocamız kendisiyle yapılan bir söyleşi de şunları söylemişti: "Biz, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde Keynes'i doçent olarak Amerika'dan dönen Sabri Ülgener'den öğrendik". Keynes iktisadi ülkemizde 1950-1980 arasında uygulama buldu; ama, ithal ikameci sanayileşmeyle devlet hem kamu harcamalarını yaptı, hem de piyasa malları üretti. Bunu ya-

parken özel girişim için dişe dokunur oranda bir sermaye birikimine de kapı açmış oldu. Bu arada nisbî mânâda işsizlikte bir iyileştirme hissedildi; fakat, en büyük tahribi fiyat istikrarında oldu. Yine bu dönem içerisinde; yani 1950-80 arasında, bir türlü kristalleşemeyen "homo-politicus", karşısında üç defa "homo-militarius"u gördü.

Şimdi, 20. yüzyıla Türkiye nasıl giriyor? Tabii ki devletin piyasa malları üretimden el çekti, yüzde 80'lik bir enflasyonist ortama giriyoruz. Ortada sağlıklı bir firma anlayışı, bir iş organizasyonu anlayışı yok. Eğer, biz bugün -biraz evvel bahsettiğim- hipotetik-dediktif yöntemle mevcut firmalara bakacak olursak, büyük bir düş kırıklığına uğrarız; çünkü, bu firmalar kendi sinelerinde sübjektif ve irrasyonel eğilimleri saklı tutarak ekonomik düzlemde faaliyette bulunmaktadırlar. Bunun da ifadesi, malumunuz, kayıtsız ekonomi olmaktadır.

Marshall'ın firmasına ihtiyacımız var. Bunun da ön şartı sübjektif, irrasyonel eğilimlerden arınmış olması lâzım, ancak 21. yüzyıla bu firmayla giremiyoruz. Peki neden biz, bir türlü kendi ülkemiz şartları içerisinde, tarihin somut sürükleyişi içerisinde bu işleri halledemedik. Önce Osmanlı insanının rasyonel bir iktisadi kimlik kazanamayışının en ciddi delili -biraz evvel ifade ettim- batını tasavvufur. Bunun da en açık ifadesi "Sana mı ismarladılar bu yalan dünyayı misali". Tabii ki bu atıl ve hantal zihniyetin kırılması gerekiyordu. Cumhuriyet bunu devraldı ve İttihatçıların başaramadığını başardı. Ancak, ortaya devletçiliğin de uyuşturduğu bir tipoloji ortaya çıktı.

1980'lerden 21. yüzyıla firmaların rasyonel çizgi-de seyretmeleri ve bilhassa kayıtsız ekonomilerin rasyonel firmanın önündeki en büyük, en ciddi tehlike olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda devletin ekonomik düzlem içerisindeki münasebeti herhalde 21. yüzyıl için tartışmaya açıktır.

BAŞKAN- Fikri bir çeşitlilik sergileyen bu konuşmacılarımızı, 15 dakikalık bir kahve molasından sonra tekrar dinleyeceğiz. Teşekkürler.

Prof. Dr. Gül G. Turan (Oturum Başkanı) - Oturumumuzun ikinci yarısında sizlerin sorularınızı bekleyeceğiz; fakat, ondan önce bir ufak açıklama yapma gereğini duyuyorum. Bugünkü oturumumuzun ismi "İktisadi Doktrinler ve 21. Yüzyıl" dı onu biliyorsunuz, ve Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan anısına düzenlenmiş bir oturum.

Elimdeki bilgiler bu kadar. Şahsen kendisini tanıma fırsatım oldu, ondan ve onun yanında çalışmış olan Halil Bey'den ders almıştım.

Hüsametdin Sekizkardeş (Yeminli Mali Müşavir)- Akademiliyim; fakat, iktisatçıların bu şekilde yoğun olduğu bir toplantıyı kaçırmazlık edemedim. Bu nedenle aranızda bulunmaktan ben de sevinç ve gurur duyuyorum. Netice itibariyle hepimiz memleketin iktisadiyatı için çalışan, fikir üreten insanlarıyız.

Ben, Gülten Kazgan Hocamıza, kendisinin izahları içindeki bir cümleden hareketle daha vuzuh getirilmesi babında bir şey soracağım. Bir ara "Avrupa bu globalleşmenin ileride sözcülüğünü yapsın" dedi; yani, ben de şunu hem ekleyerek, hem de vuzuha kavuşturmasını rica edeceğim.

Acaba, insan merkezli kalkınma Batılı 5-10 ülkenin inhisarından kurtarılıp da az gelişmiş ülkelere çok samimi bir şekilde bir yönelişi kim seslendirecek? Bu acaba önümüzdeki yıllarda koridorda bekletilen, Avrupa Topluluğu'na alınmayan bir Türkiye olabilir mi, yoksa ille de Avrupa ülkelerinden birisinin seslendirmesini bekleyemeyiz. Onlar kendi menfaatleri doğrultusunda gittikleri hepinizin malumu. Bu nedenle hocam hanımdan ben, buna biraz daha vuzuha kavuşturmasını rica edeceğim.

Prof. Dr. Gülten Kazgan- Efendim, Avrupa üzerinde durmamın iki nedeni var. Birincisi, Avrupa bugün dünyadaki büyük iki güç merkezinden biri. Biri Amerika Birleşik Devletleri'yse, diğeri de Avrupa Birliği. Bugün 15 ülke, yarın 26 ülke olacak deniliyor; bu bir.

Ayrıca, insan merkezli kalkınma açısından sanıyorum ki dünyada bir numaralı bölge. Öyle ki hem liberalizmin ve sosyalizmin, marksizmin geliştirildiği alan olmuş, hem de sosyal devletin uygulamada bulunduğu alan olmuş. Örneğin, Amerika'da bu işin ne felsefesi yapılmıştır, ne sosyal devlet diye bir anlayış vardır; böyle bir şey yoktur. Japonya çok farklı, Uzak Doğu çok farklı bir yapıda oraya değinmiyorum.

Dolayısıyla, insan merkezli bir sosyal felsefenin parçalanması en fazla Avrupa'yı rahatsız ediyor; bu önemli bir nokta.

İkincisi, bugün en yüksek oranda işsizliği yaşayan alan da Avrupa; yüzde 12-13 civarında, İspanya'da işsizlik oranı yüzde 22'ye kadar çıkıyor. Hiç alışmadık görüntüleri yaşıyorlar; yani, sokaklarda ya-

tan sefil insanlar, açlıktan ölmek üzere olan insanlar gibi. Ama, Avrupa'da şimdiye kadar ortaya çıkan tepkiler yalnız sosyal devletin tekrar getirilmesi, insan merkezli olması bağlamında değil. Aynı zamanda yoğun biçimde etnik ve kültürel merkezli ırkçı akımlar da var. İçinde barındırdığı, özellikle denizaşırı alanlardan gelen etnik gruplar Avrupalılarda ne yazık ki ırkçı eğilimleri uyandırdı. Özellikle kültürel ırkçılık çok yoğun. Bu açıdan Avrupa'da tepkinin iki boyutlu olacağını düşünüyorum. Samuel Huntington'un "uygarlıklar çatışması" savı aslında bu ikiliği çoktan gündeme getirdi bile.

Biri, insanı merkezli, sosyal devletin çözülmemesi, demokrasinin temeli olarak bunun korunması yolunda ortaya çıkacak baskılar. İkincisi, farklı kültürlü etnik gruplara duyulan tepki; dolayısıyla işsizlerin lumpenleşmesi ve beslediği ırkçı siyasal akımlar. Bu iki biçimdeki halen başlamış bulunan sosyal tepki, Avrupa'da giderek yoğun hale dönüşecek ve doktrinleşecek.

Şimdi, Türkiye'ye geldiğinizde durum şöyle: Türkiye'de böyle gelenekselleşmiş, yaygın bir sosyal devlet anlayışı yok; ama, Avrupa'daki sosyal devlete daima duyulmuş olan bir özlem var; biri.

İkincisi de, iyi kötü son yıllarda bayağı sosyal sigorta, sağlık, kaza sigortası, vesaire biçiminde kurulmuş olan bir sosyal yapı var. Bu yapı çözülmeye sokulmak isteniyor; ona mutlaka tepkiler gelecek. Türkiye'deki tepkiler sanıyorum ki tatsız, hatta yıkıcı biçimde olabilir. Bunun varoşlarda yoğunlaşacağı kesin gibi; çünkü, varoşlarda yoğun biçimde sefalet var, işsizlik var, yarı işsizlik var. Kentte yaşayıp, kenti yaşamamanın, kentten dışlanmış olmanın getirdiği tepkiler var. Dolayısıyla varoşlardaki tepkilerin çok tatsız biçimde kent göbeğine akmasını bir tepki biçimi olarak görüyorum. Tabii buna bağlı olarak düşünce sistemleri de mutlaka üretilecek. Ancak Türkiye'nin düşünce tarihinin kısırlığı kimsenin bilmediği bir sır değil. Buna bir de postmodernliğin yanlış yorumlu etkisi eklendi. Türkiye'deki bugünün düşünün takımı eski aydın tipinden çok farklı. Düşünen takım daha çok teknisyen ve uzman boyutla işini yapıyor, parasını alıyor. Oysa aydının özelliği sadece kendi çıkarı için değil, bir miktar da toplum çıkarları için düşünmesi ve bunu seslendirmesidir. Bu takım Türkiye'de çok kıtlaştı, yalnız Türkiye'de değil, dünyada kıtlaştı. "Bundan sonra 19. yüzyılın tipte doktrinler üretilmez" falan dememin bir nedeni de bu. O aydın tipiydi, bu doktrinleri yaratan; ama, şimdi bu aydın tipi yok; herkes

kendi profesyonel yaşamı içinde parasını alıyor, kendini düşünüyor, arabasını, evini düşünüyor, tatilini düşünüyor ve iş bitiyor.

Toplum için düşünce üreten kalmadığından Türkiye'de bu yolda topluma ilişkin düşünceleri seslendiren hangi kesim olur; bilemiyorum. Ola ki, varoşlar kendi düşünenini üretir. Mesela, Latife Tekin gibi varoşlardan bir yazar çıkacağı, kimsenin aklına gelmezdi. Ola ki, böyle toplumsal boyutta düşünen tipler de çıkacaktır. İnsan merkezli kalkınma olayının tümüyle göz ardı edilip rafa konabileceğini düşünmüyorum. Küreselleşme baskıları artarken tepkilerin de yeni ama post-modern dünyaya uygun fikirlerle ortaya çıkabileceğini, varoşların buna kaynaklık edebileceğini sanıyorum.

Amerika, bu işlere çok uzak olduğu için kendinde olanı dünyada da olabilecek varsayımını yaşıyor; çünkü beyazların refah düzeyi o kadar yüksek ki, herkesin bir şeyleri var. Sefil olanlar hispanikler, zenciler yeni göçmen etnik gruplar, Uzak Doğudan gelenler.

Arı gibi çalışıp kendini kurtaranlar kurtarıyor. Gerisi de dışlanmış olarak yaşıyor ve yine de memnun. Nedeni durumunun geldiği yere oranla iyi olması. Yani Amerika ayrı bir yapı ama, eski dünyaya geldiğinizde bana büyük tepkiler olacak gibi geliyor. O açıdan ben Avrupa'yı söyledim; çünkü, onun tarihi, bu tepkilerin tarihidir. Avrupa sosyal tarihi marksizm, milliyetçilik, ne isterseniz, faşizm hepsini üretmiştir. Bunlar şimdi tekrar üreyecektir, faşizm de üreyecektir; ama, aynı zamanda düşünceler de üreyecektir; kanımca.

BAŞKAN- Peki Sayın Önder, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz; yani, bu gerek Türkiye açısından olsun, gerek Avrupa Birliği açısından olsun geleceği nasıl görüyorsunuz?

Prof. Dr. İzzettin Önder- Oldukça eski bir çevre-merkez teorisi vardır. Ünlü Gunder-Frank tezinin günümüzde hâlâ geçerli olduğunu düşünüyorum. Bu tezin esası açıktır; güçlü merkez, çevreyi çeşitli yöntemlerle sömürerek çökertmektedir. Bu tezi günümüzün sosyolojik kökenli sorunlarına uyguladığımızda, şunu görebiliyoruz: Hakim fikirler merkezden yayıldığı sürece, ki öyle oluyor, merkez kendisine sirayet ettiği zaman zarar görmeyecek tezleri çevreyi ekmektedir. Bu sorunlar, özü itibarıyla, sınıf veya sistem bilincini ikame eden ve onları körelten türdendir. Öyle ki, bu sorunlar, ekonomik açıdan zayıf çevre yörelerde

geliştiğinde sistem zorlanır, çünkü bunları susturabilmek için kaynak ayıramamaktadır. Oysa eğer sınıf bilinci yükseltiyor olsa idi, bundan merkez de zarar görüyor olabilirdi. İşte benim yorumuma göre, kürtçülük, dincilik vb. gibi sosyal nitelikli sorunlar çevreye yayıldığında, çevre ülkeler düşük yoğunluklu çatışmaya girer. Doğal olarak bundan da merkez yarar sağlar.

Bu konuda, ileri ülkelerde de etnisite veya dincilik sorunlarının çıktığını, dolayısıyla bu sorunların ekonomik değil, salt sosyal olduğunu savlamak kesinlikle doğru değildir. Zira, iler kapitalist ülkelerde de sistem adaletsizlik ürettikçe, bazı adacıklar oluşur ve bu adacıklarda yer alan kesimler kendilerine sığınacak yer ararken, sistemle çatışma yerine kendi alt kimliklerine dönerler. Görülüyor ki, etnisite vb. sorunların da kökünde kesinlikle ekonomi ve sistem konuları bulunmaktadır.

Son olarak kapitalist dünya gündemine oturtulan MAI programına baktığımızda, yatırımların konuşlanması, istihdam politikaları vb. konuların hep bir noktayı hedeflediğini görmekteyiz. Merkeze olumlu sonuçları taşımak, tüm olumsuzlukları ise çevreye atmak! Başka bir deyişle, kapitalist dünya, çevreden başlayarak sermaye dışı kesimleri metalaştırma ve yoksullaştırma sürecini sürdürmektedir. Zira giderek merkeze kaçan sermaye ancak böylesi bir yörünge içinde sermaye birikimi yapıp, yaşamını sürdürebilmektedir.

Yine MAI çerçevesinde baktığımızda, sosyal güvenlik gibi konularda da tam bir merkez-çevre ilişkisi içinde hızlı bir metalaştırma ve yoksullaşma gündemde bulunmaktadır. Sosyal güvenlik reformu diye sunulanlar da güçlü sermayenin çıkarı doğrultusunda geliştirmiş olduğu politikalarlardır. Bu politikanın temelinde de emeği hızla metalaştırıp, yoksullaştırmak ve böylece sermaye birikimini güçlendirme amacı saklıdır. Ama aynı zamanda, bu politikalar yolu ile işsizlik sefaleti de çevreye doğru taşınmaya çalışılmaktadır.

Tüm yeni sağ politikaların ortaya çıkış nedeni aynıdır. Kâr hadleri sıkışan sermayeye yeni alan ve kaynaklar açmaktır. Küreselleşme sermayenin önüne coğrafi olarak yeni alan açmak, devletin küçültülmesi ile sermayeye yeni kaynak açmak anlamına gelmektedir. Yeni sağ politikalar Batı aleminde, yeni üretim tekniğine geçmiş olan sermayeyi besleme politikaları olarak ortaya çıktığı halde, aynı politikalar Türkiye'de geri teknoloji kullanan sanayinin teknoloji açığını giderme ve yapay olarak maliyetleri kamuya yıkma ara-

cı olarak devreye sokulmuştur. Bu nedene bağlı olarak uygulanan politikalar Batı'da işleri biraz rayına sokar gibi olduğu halde, Türkiye'de sorunun çözümüne katkıda bulunamamıştır.

Avrupa'nın bir gelişme umudu olması tezleri geçerli olarak görülebilir. Ancak, bir zamanlar Narkse ve diğer bazı araştırmacıların ortaya attığı gibi emek-yoğun kalkınma modeline ben fazla inanmıyorum. Sermaye insanlık için fevkalade olumlu bir kaynaktır. Dolayısıyla sermayeye kızmanın, onu yermenin bir anlamı yoktur. Sermaye, bize bugün hizmet veren, birikmiş emektir. Önemli olan mülkiyet biçimidir. Zira, sermaye birikimi sürdürdükçe emeği dışlamakta ve kendi hakimiyetini perçinlemektedir. Giderek büyüyen böylesi bir gücü az sayıda bireyin denetimine bırakmak demek, tüm toplumu bu grubun yönetimine terketmek demektir. Bunun adına da demokrasi denemez.

Bu nedenle, böyle güçlü sermaye karşısına salt emek gücü ile çıkmak fazla akılcı gelmemektedir bana. Türkiye'nin 21.yüzyıla girerken mutlaka birikimini arttırıp, sermaye gücünü ele geçirmesi ve bunun yönetiminde toplumu söz sahibi yapması gerekmektedir.

Prof. Dr. Gülten Kazgan- Sayın Başkan, ben, bir şey söyleyebilir miyim? Sayın İzzettin Önder'in söylediğine birazcık açıklık getirmek istiyorum.

1998 Aralık ayında Davos'ta Dünya Ekonomik Forumu toplandı. Toplantıda Birleşik Devletler'in en büyük işçi örgütünün başkanı olan sendikacı çok güzel bir laf etti; söyledikleri gazetelere de geçti. Dedi ki: "Siz, sermayenizle, teknolojinizle giderek artan miktarda mal üreteceksiniz, ama kitleler böyle sefilleşirken satacak adam bulamayacaksınız." Zannediyorum, dünya böyle bir noktaya gidiyor: Teknoloji giderek daha bol mal üretecek, fakat satacak adam yok. Gerçekten şu anda yaşanan krizin temelinde atıl kapasiteler yatıyor, Uzak Doğu'da fakirleşen grupların yaşadığı ülkelerde büyük atıl kapasiteler var. Şu anda Türkiye'de büyük atıl kapasiteler var, özellikle belirli üretim alanlarında. Dokuma-giyim, otomotiv, demir-çelik alın atıl kapasitelerle boğuşuyor.

Biraz da fütüroloji yapalım. 2000'li yıllarda 50'den 100'e doğru giderken teknoloji malları giderek bollaştıracak. Kitlelerde satın alma gücü yoksa peki bu mallar ne olacak? Piyasa ekonomisi mal bolluğundan çökecek gibi geliyor bana; kendi içinden çökecek. İşte insan merkezli kalkınma o noktada kaçınılmaz

olacak. Adamlara bir şeyler vereceksiniz ki adamlar bu malları alsın. Şimdi, kıtlıklar üzerine gidiyoruz, kapasiteleri artırıyoruz, dünya inanılmaz bolluklara gidiyor. Onun için herhalde 2200 civarı komünizm gelecek; ama, Marks'ın düşündüğü tipte bollukların getirmediği bir komünizm olacak bu, Sovyet komünizmi değil. Piyasa ekonomisi çökecek, insan merkezli kalkınma da işin göbeğinde olacak; fütüroloji böyle söylüyor.

BAŞKAN- Fütürolog olarak 2100 yılında biyoteknik kadın olarak yine burada olmayı düşünüyorum.

Prof. Dr. İzzettin Önder- Sevgili Hocamın dediklerine katılıyorum ve bu sözcükleri duyduğum için de ayrıca çok mutluyum.

Sevgili Hocamızın dediği çok doğru. Bugün sermaye, birikimini sürdürebilmek için durmadan üretiyor. Bu yoğun, üretimi satılabilmek için de kendisine piyasa yaratması gerekiyor. Oysa, sermayenin organik bileşimine bağlı olarak emek istihdamı daraldıkça, aynı anda piyasa da daralmış oluyor. Zaten biliyoruz ki, bu süreç içinde ticari emperyalizm ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bizim 1950 Demokrat Parti iktisadının dış ticareti liberetmesi ve bundan sekiz yıl sonra da Ağustos, 1958 kararlarını alması böylesi bir oluşum içinde gerçekleşmiştir.

Şimdi bizim eğitim sistemimizi bir düşünelim. Biz bu eğitim sistemi içinde sizlere hiçbir perspektif vermiyoruz. Sermayenin devinim ve dönüşümü hakkında hiçbir fikrimiz olmadığı için, toplumun yürüyüşü ve sosyal sınıfların şekillenmesi hakkında fazla bir şey söyleyemiyoruz. Tam da bu nedenle, niçin bir dönemler Keynesgil politikaları okuttuğumuzu, niçin daha sonraları arz yanlı politikaları okuttuğumuzu anlamıyoruz. Böyle baktığımızda, şöyle bir düşünelim, acaba Keynes mi yoksa Marks mı daha haklı ve gerçek anlamda akademisyen.

BAŞKAN- Evet, Sayın Sayar da bir cümle eklemek istiyor.

Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar - Benim için sorun şu: Binayla değil de tuğlayla uğraşmak,

sağlam tuğlaya varmak lazım ki, ileriye dönük hayatımızda hisse sahibi olalım, pay sahibi olalım. Bunu halledersek birlikte nasıl geçiniriz'i halletmiş olacağız.

Bence sorun, neoklasik iktisat teorisinin asosyal insanından, sosyal insana geçmektir; fakat, teori bunun için kapılarını kapatmış vaziyettedir. Bütün tartışmaların esası sermayeyi elinde tutan ve bunun karşısında çaresiz kalan emekçi üzerine konuşuyoruz. Bu doğru, bu gerçeğin ta kendisi; ama, ileriye dönük olarak bu bize ait bir hayatı ileriye taşıyacak ve birlikte geçineceksek sorunun başka kanallarda düğümlendiğini zannediyorum.

Bence mesele, bir parça "homo-economus"la, "homo-etikus"un çatışmasıdır. İnsan mesuldür, mesuliyeti vardır; yani, ben, bu binanın sahibi olsam işçimle olan münasebetine ona ücretini verip çekilmem meseleyi çözmez; ama, mesele işçinin bir sorunu karşısında ben, ruhen bir şey hissediyorsam onu kollamam gerekir. Bir başka ifadeyle bu durum bir demiryolu makasçısına benzetilebilir, gelen tren eğer, yüklüyse birinci perona, gelen tren insan yüklüyse ikinci perona gelir. Birinci peronda; yani, mal üreten rasyoneldir, son derece ciddidir, oyunu kurallarına göre oynar; ama, iş harcamaya geldiği zaman bilmiyorum o noktada bölünen bir insanla karşı karşıya asosyal, sosyal bir insana ihtiyacımız olacaktır.

Salim Sayar- Neden "Avrupa" diyoruz? Bugün, 1900 senesinden, 1999 senesine kadar olan bir tarihi süzgeci şöyle bir geçirelim. Birinci Dünya Harbi'nde 20 milyon kişi gitti, binaenaleyh bu harbi kazanan yine Atlantik'in ötesinde Amerika ve dolayısıyla onun çevresi Ortadoğu ve Uzakdoğu. Ondan sonra İkinci Dünya Harbi, 40 milyon insan gidiyor, yine aynı şekilde Amerika müdahale ediyor ve aynı zamanda Amerika yine ağır kaynaklarıyla, bütün stratejik konumuyla, Asya konumuyla, Afrika konumuyla müdahale ediyor ve harbi kazanıyor. Bugünkü Orta Avrupa aynı şekilde bir kaos yine Amerika.

Demek ki bazı stratejileri, bazı görüşleri, bazı ekonomik noktaları görmemiz ve bunu doğrudan da tahlil etmemiz lazım. Niçin odak noktası Türkiye ve

Ortadoğu ve Asya olmasın, niçin Amerika, niçin Ortadoğu olmasın, Avrupa'yı niçin bu kadar önemsiyoruz bunun cevabını istiyorum.

BAŞKAN- Bu sizin sorunuz aslında bir yorumdu ve o yoruma yanıt vermesek de olur gibi geliyor.

Prof. Dr. Gülten Kazgan- İsterseniz bir cümleyle söyleyeyim izin verirseniz.

Avrupa, dememin temel nedeni şu: Dünyada gücünüze göre konuşursunuz, gücünüze göre etkili olursunuz. Eğer, Ortadoğu güçsüzse siz, Ortadoğuyla birlikte de olsanız, Ortadoğunun gücü kadar konuşabilirsiniz. Avrupa'nın yerine her ne kadar savaşları Amerika Birleşik Devletleri kazanıyorsa da 20. yüzyılda, Avrupa artık kendi içinde savaşıyor. Bu doğru; ama, yine doğru olan bir gerçek var ki, Türkiye bugüne kadar kurumlarını hep örnek olarak Avrupa'dan aldı, bir çeşit Avrupa taklitçiliği yaparak kurumlaştı. Sosyal felsefesini Avrupa'dan aktardı, Amerikan bireyciliğinden çok Avrupa'nın sosyal devlet anlayışı Anayasamıza girdi. Bir de üstelik komşuluğumuz var, yakınlığımız var.

Bu açıdan Avrupa'yı söylüyorum; ama, bir gerçek var ki tabii Türkiye'yi siyasi anlamda Amerika idare ediyor; Avrupa idare etmiyor o da bir gerçek. Bir diğer gerçek AB'nin Türkiye'yi kendi siyasal yapısından dışlamış olması.

Cüneyt Gerhan (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi)- Benim sorum Sayın Akat'a olacak.

Sayın Akat, şöyle bir tespitte bulunmuştu. 21. yüzyıla girerken bir tarafta liberal iktisat galip, diğer tarafta Marksist iktisat ve milliyetçilik diye bir kategoride bulundu. Emperyalizm, eşitsiz gelişme, sömürü, bağımlılık gibi kavramları dışlamış olan bir milliyetçilik önümüzdeki yüzyıl ya da bugün için hangi tezleri işleyecek? Yoksa, bu kapitalizm içi bir kategori olup acaba suni bir ayırım mı?

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat- Sanıyorum, terminoloji sorunundan kaynaklı. Ben, daha yumuşak bir kategori olarak kullanmıştım; iktisadi doktrin açısından dışa kapanmayı, dünya işbölümünde yer almamayı, ithalatı yasaklamayı; bunlar milliyetçi değil diyorsanız peki, ama, biraz milliyetçilik tanımını zorlamış olur-

sunuz gibi geliyor. Saddam milliyetçi değil mi, Kaddafi emperyalizmin ajanı mı; yani, bana sanki Amerika'nın ajanı gibi gelmiyor. Tabii İzzettin bu tip numaraları, komploları daha bilir, belki açıklayabilir. Ben, onları anmıyorum.

Dolayısıyla, sizin sorunuz benim açımdan cevap verilebilecek bir soru değil. Eminim sizin de, Saddam'ın niye milliyetçi olmadığını, Kaddafi'nin niye CIA ajanı olduğunu eminim anlatma imkanınız vardır. Ben, onu yapamıyorum.

Ayşe Gezen- Sorum, Sayın Akat'a.

Geride bıraktığımız yüzyılda iktisat teorisinde teknolojinin rolü de değişti. Önümüzdeki yüzyılda bunu nasıl görüyorsunuz?

Prof. Dr. Savaş Akat- Tabii doktrin deyince, doktrin teknolojiyle; yani, tartışma alanımız iktisat teorisi değildi, doktrindi. Doktrin deyince çok daha farklı bir şey, iktisat

teorisinden farklı bir şey. Ondan teknolojiye girme ihtiyacı; yani, hiç olmazsa benim için mümkün değildi.

İktisat teorisinin içinde teknolojinin yerinin çok değiştiği kanaatinde değilim; yani, 20. yüzyılın başında, 19. yüzyılın sonunda yazanlar bugün bizim düşündüğümüzden genel ilkeler olarak, teorik ilkeler olarak farklı şeyler söylemiyorlardı. Tabii teknolojiyi bizim bugün bildiğimiz kadar iyi bilmiyorlardı, bu tip içinde doğru. Tıbbın teknolojiyle ilişkisi de yüzyıl başında farklıydı; fizik de aynı şekildeydi.

21. yüzyılda da bence insan toplulukları esas itibarıyla yüzyıl gibi kısa dönemlerde teknoloji tarafından belirlenmeyecek, insanlar tarafından belirlenecek. 19. yüzyılda da böyle oldu; yani, 20. yüzyılın başındaki teknolojiye bak, Birinci Dünya Savaşı'nı gör, 1924'teki teknolojiye bak Sovyetler Birliğini gör, 30'daki teknolojiye bak Nazi Almanyası'nı, Mussolini İtalyası'nı gör, 90'a bak Saddam'ı gör. Şimdi, bunları söylemek mümkün değil. Japon kapitalizmini Japon teknolojisiyle Anglo-Sakson kapitalizmini Amerikan teknolojisiyle, Kore ekonomisini Kore bilimiyle, İngiliz ekonomisini İngiliz bilimiyle açıklamak mümkün değil. Tabii Türkiye'de bile 21. yüzyıl da belki daha iyi anlaşılacak; ufak ihtimal; ama, iyimser bir günümüzde olalım.

Toplumlari insanlar yaparlar, teknoloji falan yapmaz, insanların kafalarinin içi yapar. Mevcut kafaların içiyle buraya gelmiş olması bile Türkiye'nin, mucizedir denebilir -ben de hakikaten öyle düşünüyorum- teknoloji o bakımdan önemsizdir. 21.

yüzyılda teknolojinin nereye gideceği iktisadi doktrin açısından bence çok önemli değildir. Tek teknolojinin gideceği yer hocamın söylediği yerdedir; Gülten hocam çok güzel söyledi, eğer, uzmanlaşma ve işbölümüne ihtiyacımız kalmazsa ve son yüzyıllardaki dünya eğilimleri gidişin bu yönde olmadığı, bugün görünen şeyde gibi duruyor. Hocam da zaten usta olduğu için tarihi 200'e koydu, 2200'e koydu; yani, her şeye rağmen 2100 öngörülebilir bir uzaklıktır.

Tarihin geniş perspektifi içinde teknolojinin varacağı yer, vesaire öngörmez yerler değildir. Böyle bir şey mümkün olabilir; yani, o yeni bir işiğe tekabül eder. Uzmanlaşmaya ihtiyaç duymayan, işbölümüne ihtiyaç duymayan teknoloji öyle bir yere gelir de biz, artık uzmanlaşma kimimiz futbolcu, kimimiz konuşmacı, Başkanımız Cumhurbaşkanı değil de hepimiz bu işleri; yani, ben, Hagi kadar iyi futbol oynayıp teknolojinin gelişmesi sayesinde John Lenon kadar iyi müzik yapıp gitar çalıp, Gülten Hocam kadar iyi iktisat üretip, Süleyman Demirel kadar da siyaseten başta kalmayı becerebilecek hale, teknoloji sayesinde gelirsem o zaman hakikaten bu insanlarla alışverişime ihtiyaç kalmaz ve ben, kendi ürettiğimle bütün bu İzzettin'i de çok üzen sorunları çözerek çelişkisiz mükemmel dünyada yaşarız. Hocam da 2200 diyerek bunun teknolojik olarak mümkün olabileceğine galiba işaret etti.

Soru- Sorumu Sayın İzzettin Önder'e sormak istiyorum.

Gerçi sorum bir yönüyle siyasete giriyor; ama, iktisadi boyutta olduğunu düşünüyorum. Bir yazar ve bilim adamı bir kitabının başlığı için "20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı" tabirini kullanıyor. Dünyanın, 20. yüzyılın başından bu yana kadar geçirmiş olduğu siyasal ve ekonomik süreç, 21. yüzyıl içinde böyle bir başlık kullanmamızı mümkün kılar mı?

Prof. Dr. İzzettin Önder- Bana sernaye çok mühim gibi geliyor. Şimdiye dek olduğu gibi, bundan böyle de, giderek artan dozda olmak üzere, sermaye

21. yüzyılda da bence insan toplulukları esas itibariyle yüzyıl gibi kısa dönemlerde teknoloji tarafından belirlenmeyecek, insanlar tarafından belirlenecek

tüm yaşam alanlarımızı etkileyecektir. Yaşam alanları derken, sadece ekonomi değil, sanat, kültür, sevgimiz, aşkımız herşey dahil buna.

İnsan faktörünün çok önemli olduğuna inanıyorum. Ancak, insan faktö-

ründen konuşmak, bizatihi insan faktörünün etkilendiğini kabul etmek anlamına gelmektedir. Zira, böyle bir düşünce sisteminin özünde, insan faktörünün şu anda fazla elverişli olmadığı ve geliştirilmesi gerektiği görüşü saklıdır. O zaman düşünmemiz gerekmektedir: İnsan faktörü niçin bu haldedir? Eğer bu faktörü geliştirmek istiyorsak, acaba hangi araçlarla bunu sağlayabiliriz? İşte tam bu noktada sermayenin gücü ortaya çıkmaktadır. Sermaye, kendi evrelerini yaşarken, aynı anda tüm ideolojisini düşünsel ve davranışsal dokularımıza işlemektedir. O nedenle, çevremizde mal mülk sahibi olmayan çoğu kimselerin tartışma yaparken konuşurken, hatta sevgisini yaşarken, hiç de farkında olmadan tipik kapitalist davranış patolojisi gösterdiğine şahit olabiliriz.

Son olarak şu noktanın da vurgulanması gerekmektedir: Biz iktisat eğitimimizde, olguları ve tanımlamaları insan-doğa ilişkisi biçiminde ve objektif bir görüntü altında vermekteyiz. Oysa, iktisat alanı insan-insan ilişkisi içinde cereyan eden bir çıkarlar alanıdır. Bu çıkarlar alanı görüntüsünü söylebilmek için iktisat kantitatifleştirilmekte ve objektif ilişkiler biçiminde ele alınmaya çalışılmaktadır.

Diyelim ki, bir gün nörolojik bilimler alanında insanların özde saldırgan olduğu ya da mülkiyet ile ilgili bir öz dokusuna sahip bulunduğu saptansın. Bu durumda bu dokuların, hiçbir denetime tabi tutulmadan mutlaka açığa çıkartılması gerekir mi? Bunun hiç tartışma götürmeyen yönü insanların cinsellik ile donatılmış olmalarıdır. Bu, inkâr edilecek bir şey değildir. Ama, cinselliğin doğal olması, cinselliğin sonuçlarının sonuna kadar yaşanmasını gerektirmeyip, bu gücün denetlenmesini gerektirdiği gibi, mülkiyet ilişkisinin de denetlenmesi kaçınılmazdır.

Asım Kumru (İktisat Fakültesi Mezunu)- Ben iki soru soracağım; birini Sayar Hocaya soruyorum.

Dedi ki: "Pergeli sağlam basarsak, ona göre açığı buluruz". Şimdi, 1900'e bastık, 2000'e geldik. 2000'de basarsak siz, pergeli ne kadar açabilirsiniz? Gülten

DUNYA YENIDEN YAPILANIRKEN...

**...Bunu bilgi,
deneyim, modern
teknoloji, yönetim, planlama
yeteneği ve finans gücü ile
taahhüt edebilen bir
kuruluş...**

ALARKO
ŞİRKETLER TOPLULUĞU

"TÜRKİYE'DEN DÜNYAYA"

- Komple Anahtar Teslimi Projeler (Endüstriyel Tesisler, Doğalgaz Dağıtım Şebekeleri, Havaalanları, Su Arıtma Tesisleri v.b.)
- İş Merkezleri, Siteler, Uydu Kentler • Turizm, İnşaat ve İşletme
- Ağır Ekipmanlar, Isıtma Havalandırma Cihazları, Panel Radyatörler, Brülör ve Pompa İmalatı ve Pazarlaması • Hidroelektrik Santralleri Yapımı ve İşletmesi • Su Ürünleri • İthalat, İhracat ve Mümessillik

SONUÇLAR,
Halkbank'ın
halkıyla bütünleşmesinin,
güven ve istikrarın
göstergesidir...

BİLANÇO ÖZETİ

MEVDUAT
TOPLAM PLASMAN
ESNAF-KOBİ KREDİLERİ
ÖZKAYNAK
KAR (VERGİ ÖNCESİ)
TOPLAM AKTİF
BİLANÇO TOPLAMI

1997
1.142,3
620,5
300,0
90,4
17,2
1.533,5
1.880,2

1998
2.450,1
989,0
505,0
114,0
27,5
3.120,5
3.614,9

ARTIŞ%
114,5
59,4
68,3
26,1
59,9
103,5
92,3

TRİLYON TL

HALKBANK

TÜRKİYE HALK BANKASI

Hoca gibi 10 sene, 20 sene mi, yoksa daha mı fazla nasıl görüyorsunuz; bu bir.

Sevgili Akat Hocaya bir sorum var. Benim gördüğüm kadarıyla ben, bu zaman içerisinde bakıyorum bir sürü iktisatlılar var, yine halk mutsuz. Doktrin dedi, doktrin niçin var, doktrinden belki sapacağım. Doktrinden niye sapıyorum, doktrin niçin var; halkın mutluluğu için var; ama, halk mutsuz. Ben, bir şeyi tespit ettim, acaba doğru mu? Benim gördüğüm kadarıyla bir güven bunalımı var. Fert devlete, devlet fertte güvenmiyor mu; bir.

İkinci bir sorum var. Bundan 7-8 sene evvel -o zaman Akat hoca sakallıydı- bir şey söyledi. Yine İktisatçılar Haftasında dedi ki: "Türkiye çağdaş iktisat durumundan ya da çağdaş iktisat ortamından 1000 sene geridir" dedi, aynen hiç unutmuyorum. Şimdi, acaba diyelim 8 sene geçti 992'ye mi indik, yoksa daha mı az, daha mı fazla ben, bunu yeminle söylüyorum kulağımla sizden duydum.

BAŞKAN- Efendim geçmişi hatırlamayanlar olabilir.

Prof. Dr. Savaş Akat- Söylemişsem söylemişimdir. Ben de öğreniyorum, dün dündür, bugün bugündür. Üstelik biz, öyle bir milletiz ki 10 yılda 1000 yıllık yolu rahat kat etmişizdir ve böylece bugün aynı yere geldiğimiz konusunda hiçbir tereddüdümüz yoktur. Belli ki ben, 1000 sene o sizin söylediğiniz tarihte 1000 yıllık bir yanılğı yapmışım; yani, çok da ciddi değildir. Başkalarının yanılğlarına kıyasla hiç olmazsa sonuçları itibariyle.

Evet, aynı eşlemin olduğunu görüyorum, sevinçle ve heyecanla çok da mutlu oluyorum. Efendim, hiç fark kalmadığını görüyorum ve ondan da çok mutlu oluyorum dedim.

Asım Kumru (İktisat Fakültesi Mezunı)- Güven konusunda ne diyorsunuz?

Prof. Dr. Savaş Akat- Onu anlamadım; yani, tam benim konuşmamla bir ilgisi olduğunu sanmıyorum, daha genel bir şey sorduğunuzu tahmin ediyorum.

Vatandaş devlete güvenmiyor; yani, güvenip güvenmediğini bilmiyorum da vatandaş mümkünse dev-

Biz iktisat eğitimimizde, olguları ve tanımlamaları insan-doğa ilişkisi biçiminde ve objektif bir görüntü altında vermekteyiz. Oysa, iktisat alanı insan-insan ilişkisi içinde cereyan eden bir çıkarlar alanıdır

letten vergisini kaçırıyor, onu biliyorum. Çok zorlandıği takdirde veriyor, genellikle vermeme eğilimi daha yüksek. Bu bir güvensizlik olarak atfedilebilir. Devlet vatandaşa güvenmiyor, evet bir sürü şeyini yasaklıyor. Davulcuya veya zurnacıya kaçmasından devlet vatandaşın serbest kalırsa biraz korkuyor gibi

duruyor o da doğru. Doktrinlerin bununla bir alakası var mı; vallahi ben, bir alaka görmedim, siz bulursanız ben de çok da mutlu olurum.

BAŞKAN- Sayın Sayar.

Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar- Efendim, ben, tahmin yapamam yalnız hepimizin buraya bir yerden geldiği var, bir girişimiz var onu bilebiliyorum; çünkü, burada bir eksen etrafında kenetlenmişiz, "İktisatçılar Haftası"nı kutluyoruz. Niye bir kat yukarıda değiliz, ya da niye bir kat aşağıda değiliz; bunu anlıyoruz; ama, bundan sonra nereye gideceksiniz bunları bilemem.

21. yüzyıl itibariyle ekonomik düzlemin tek kutuplu olması, iktisadi hürriyetçilik içerisinde yol alması bunu görür gibiyim. Bunun da -biraz evvel söylediğim gibi- bina değil, sağlam tuğla esası üzerinde; yani, çürükler tasfiye olacaktır, oyun kurallarına göre oynanacaktır.

Politik düzleme geldiğimiz zaman burada da homopoliticus görüyorum. İnanç sistemlerine geldiğimiz zaman; yani, kurumsal dünyaya da baktığımız zaman bunu da içselleştiren, dinini, inanç sistemini içe çekmiş bir insan tipi olarak görüyorum. Yani, olayların da mecranın da bu tipolojiler yalnız değil akacağımızı söyleyebiliriz.

Turan Yay (Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi Ana İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi- Ben, girişti şöyle yapacağım: "İnsanın hayatta mutlu olduğu günlerden biri nedir?" diye sorduklarında herhalde 20 yıl sonra buradaki öğrenci arkadaşlar şunu görebilirler. Ben, bu kürsüdeki hocalarımdan hepsinden ders aldım, 1980'de mezun oldum.

Şunu sormak istiyorum: Doktrinler ve iktisat arasında bir bağlantı doktrinleri daha yukarı çekiyoruz. İktisatçılar doktrinlerden hiç uzak kalmadılar; ama, iktisatla doktrin 20. yüzyılda iki kere çok kesin kesişti. Bu 20. yüzyılın ilk çeyreğinde birisi buna biz, sos-

yalist hesaplama tartışması, sosyalist "calculation the bayt" diye başladık, 20'lerde başlayıp, 30'ların ortasına kadar sürdü ve 1970'lerde bu tekrar ortaya çıktı; piyasa sosyalizmi adı altında.

Buradaki söz konusu olan şey şu: Biz, iktisatçı olarak veya iktisadi doktrin olarak düşünürsek birey olarak, insanlar olarak bilimle, akılla bir toplum yaratılabilir miyiz, bir toplum modeli kurabilir miyiz? Benim kendi görüşüm o ki bu modelin ötesine geçti, 20. yüzyılda bir uygulamaya kondu ve sonunda ortaya bir yapı çıktı.

Dolayısıyla benim sormak istediğim şey şu: Bugün hâlâ sosyalizm bir şekilde bir nihayete erdi; ama, düşünce boyutunda bu hâlâ sürüyor. Düşünce boyutunda hâlâ insan, akıl ve bilimle kapitalizmin eksikliklerini, kusurlarını gidecek bir toplum modeli yaratmak için mücadele veriyor. Piyasa sosyalizmi tartışması adı altında birtakım literatürleri söylüyor. Genel olarak soruyorum, bu literatürün geleceği konusunda hocalarım ne düşünüyor?

BAŞKAN- Efendim, ben, kendi açımdan kısa bir yanıt vereyim, sonra sözü başkasına vereyim.

İnsanlık tarihine baktığımız zaman aynı evreni sadece bir çerçevenin açıkladığını veya da yönlendirdiğine hiçbir zaman şahit olamıyor, her zaman için çok çeşitlilik olacaktır. Onun için bu çeşitlilikler arasında hangisinin daha hakim olacağını şimdiden belirlemek mümkün değil. Bu görüşler bir süreçtir, o süreç içerisinde değişime uğrayabilirler. Değişime uğrayamazlarsa da kendilerinin yerine başka düşünce akımlarına bırakmak zorunda kalırlar diye düşünüyorum.

Prof. Dr. İzzettin Önder- Biz demokrasiyi niçin istiyoruz? Çoğunluğun ya da güçlünün korumak için demokrasiyi istemiyoruz. Demokrasi, zayıfın ve azınlığın haklarının korunması için gereklidir. Şimdi, toplumlarda sermaye toplum ilişkisine baktığımızda, güçlü sermayenin çıkarları toplumsal çıkarlarla çatıştığında, akademisyen olarak, demokrat olarak kimin yanında olmalıyız? Bana öyle geliyor ki, böyle durumlarda sermayeden yana olmak, güçlünün zayıfı haksız yere

ezmesine olanak sağlamak demektir. Bir akademisyenin böyle bir görevi olamaz.

Sermaye - toplum çatışması esnasında akademisyen sermaye çıkarları lehine, toplumsal bilinci yaralamamalıdır. Akademisyenin görevi, tam da tersine, sistemi yağlamak yerine, kapitalist dinamiklerin toplum çıkarları ile çatışan noktalarını açığa çıkararak, toplumun önüne demokratik seçenekler sunmaktır. Doğal olarak, karar yeri akademisyenler değil, toplumdur. Ancak, günümüzün çok karmaşık sosyal ve ekonomik dokusu içinde gelişen olguları anlamak ve onlara karşı fikir üretmek toplumun ortalama düzeyini aşan bir konudur. Bu nedenle, demokrasinin ilk aşaması olan olguları algılamak, anlamak ve onlar üzerinde yorum

yapmak konusunda çok fazla iş düşmektedir. Doğal olarak, bu alan ciddi etik tartışmaları da gündeme getirir. Nasıl tekerleğin icadını, ateşin bulunmasını ve bunların neden olduğu toplumsal dönüşümleri anlatıyorsak, aynı şekilde, sermayenin devrimini de anlatmamız ve hiç çekinmeden yorumlamamız gerekmektedir. Böylesi bir yorum hiçbir yönü ile subjektiflik unsuru taşımaz. Tam tersine,

söz konusu sermaye devrimi ve dönüşümünü yorumlamamak çok ciddi bir subjektiflik unsuru taşır.

Sevgili arkadaşlarım, siz bana niçin kızılıyorsunuz. Geçtiğimiz Davos Toplantısı'nda bizzat kapitalistlerin kendileri finans sermayenin bu denli gücünü ve sonuçlarını tartışmadı mı! Yine aynı toplantıda IMF'nin reçeteleri ve uygulamaları sorgulanmadı mı! Kapitalistler bunu, bizzat sistemi korumak için yaptı. Biz nasıl oluyor da kapitalistlerden daha ileri kapitalist oluyoruz da, onların dâhi sorguladıkları gelişmelere ilahi bir vecd ile tapıyoruz!

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat- Ben, bir şey söylemek istiyorum. Ekonomik hesap yani, o devirdeki tartışma mülkiyet üzerinde değildi; kaynak dağılımı mekanizması üstündeydi ademi merkezliği hiç olmayan bir kaynak dağılım mekanizmasının kaynakları etkin dağıtamayacağı, bırak onu hiç dağıtamayacağı tartışmasıdır; o dönemde.

Dolayısıyla, onun tekrar edeceğini artık sanmıyorum; yani, orada üç aşağı beş yukarı nokta konmuştur.

İlginç olan 20. yüzyılda filizlerini vermeye başlıyor, hem de 21. yüzyılda sanıyorum yoğun bir şekilde bir ara doktrine dönüşür mü, dönüşmez mi bilmem; yani, ufak ihtimal gibi geliyor. Eski anlamda, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl ortası anlamında doktrine dönüşmesi; ama, bu sadece çalışanların ortak olup sadece ortakların çalıştığı firma modeli; yani, farklı bir mülkiyet modeli "labour - managed firm" dediğimiz. Orada belli ki bir şeyler olacaktır, zaten vardır, ipuçları vardır, uygulaması vardır, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın biçimde Esop'lar vardır.

Dolayısıyla, özel mülkiyete alternatif mülkiyeti orada görmek mümkündür. Bu alternatifliği onun hakimiyetine, yaygınlığına bir tehdit olacak düzeye; yani, marjinallikten kurtulup bir tehdit olacak düzeye yaygın hale gelecek düzeye gelebilir mi? Böyle bir şeyin ortaya çıkması halinde mülkün büyük payını sahiplenilen insanlar mülk sahipleri sınıfı varsa; yani, böyle bir sivil toplumdaki mülkiyetin bir küçük azınlık kapitalizminde yoğunlaşması diye bir şey varsa, bunlar, bunu boğmak, yok etmek, gelişmesini engellemek için bir şeyler yapabilirler mi? Tabii onları öngörmek kolay değil; ama, "labour - managed - firm"lerin 21. yüzyılda çok ciddi bir varlık göstereceğini düşünüyorum. Yaygınlık ve hakimiyet konusunu bilmiyoruz; çünkü, bu tip şeylerin ayrıca bütün geçmiş deneyimlere rağmen nispeten örnekler özeldir. Meselâ, finans kesiminde uygulanabilir mi? Onunla ilgili bir deneyimimiz yok, teorik olarak uygulanabilir diyor; ama, teorik olarak başka neler uygulanabilir durmuştur. Sonu hüsrarla sonuçlandı; ama, meselâ, çelik sektöründe çok başarılı oldu; yani, fevkalâde başarılı örnekleri var. Çelikte başarılı diye hava yolculuğu şirketinde olmadı, hava yolculuğu sektöründe olur gibi oldu ve sonra iflas etti. O acaba kötü mü demektir, yoksa ileri de şey olur mu?

Benim 21. yüzyılda tek görebildiğim bu önemli bir konu olduğu için zamanınızı almak ihtiyacını hissettirdim. "labour - managed -firm"; yani, sade çalışanların ortak olup, sadece ortak olanların çalışabildiği, dolayısıyla solun bildiği türden patron-mal sahibi-çalışan ilişkisinin ortadan kalktığı türde bir firma şu anda tek ilginç vaka olarak karşımıza çıkıyor; ama, diğeri bitmiştir, orada bir tartışma olacağını sanmıyorum. Zaten "labour - managed -firm" ile ancak merkezi

planlama olmaması halinde, ancak planlama dışında piyasayla varolabilecek bir şeydir; piyasa olmadığı takdirde o da varolamaz.

BAŞKAN- Sayın Kazgan.

Prof. Dr. Gülten Kazgan- Efendim, ben, bu bağlamda şimdiye kadar burada hiç birimizin üzerinde durmadığı bir konuyu gündeme getirmek istiyorum. O da şu: Bu küreselleşme doktrini iki yanlı gidiyor. Bir yanda, serbest piyasa, özelleştirme falan. Öbür yanda da devlet küçülsün neredeyse devlet ortadan kalsın gibi, polis devlet, polis işlerine baksın, biraz adalete hukuk çerçevesine bıraksın, orada kalsın.

Oysa bu doktrinde önemli bir çelişki var. Ülkeler dışa açıldıkça çok daha büyük rizikolarla karşılaşılıyorlar. Bu rizikolar nedir? Dış dünyadaki en ufak bir olay, dünyanın neresinde olursa olsun bu riziko size yansıyor.

Tarım üretimi bir bölgede büyük çapta artıyor, tarımın dış ticaret hadleri aleyhe dönüyor, siz bundan etkileniyorsunuz. Öbür tarafta sermaye için kârlılık biraz artıyor, haydi her yerden sermaye oraya gidiyor; siz kârlı olduğunuz halde o kadar kârlı değilsiniz, bu kez sizin pazardan da sermaye oraya gidiyor ve ülke onun krizine giriyor.

Dolayısıyla, büyük ölçüde rizikoların arttığı bir ortama girdik. Nitekim yaşadığımız krizler artan bu rizikoları gösteriyor. Bakınız, Türkiye tarihinde, bildiğim kadarıyla Osmanlı dahil son 150 yılda bu kadar sık kriz yaşandığına tanık olunmamıştır. 1991'de bir Körfez Krizi oldu, Amerika gitti, orayı bombaladı, arkasından boru hattı kapandı; 1991'de Türkiye bu nedenle fonlar kaçarken kriz yaşadı. Derken 1994'te kriz tekrar patladı; içeride Hükümet biraz hata yaptı, ayrıca 92-93'te Avrupa para piyasası krizi oldu, İspanya devalüasyon yaptı, Portekiz devalüasyon yaptı, biz etkilenidik; hatalarla birlikte tekrar fonlar kaçtı biz krize girdik.

Derken, 1997'de Asya, 1998'de Rusya ve Brezilya krize girdi, ekonomi iyiye giderken, fon sahipleri riziko gördü ve kaçtı, biz krize girdik. Bunun sıkıntısını kim çekiyor? Bunun sıkıntısını işveren de özellikle küçük firmalar da çekiyor, büyüğü de çekiyor, işçi de çekiyor, bütün halk da çekiyor. Bu kadar sıkıntı çeken bir toplumda bu sıkıntıları hafifletecek mekanizmalara

rın olması lâzım. Oysa dışarıdan gelip de krizi yaratan sermaye, bunun hiçbir sıkıntısını çekmiyor; çekiyor gidiyor başka yerde nemasını topluyor, spekülasyonu yapıyor. Bunu kim hafifletecek; bir tek devlet var bunu yapacak.

Bakınız, dışa en açık ekonomiler devletin en güçlü olduğu ekonomilerdir; biri Singapur'dur. İhracatı gayri safi milli hasılasının bilmem ne kadar katıdır, serbest ekonomidir; fakat, müthiş merkezî bir sosyalist yapısı vardır; gelelim Avrupa'ya, İsveç, Norveç, Danimarka, Avusturya, Hollanda müthiş dışa açıktırlar; çünkü, boyları küçüktür, karşılaştırmalı üstünlükten yararlanmak zorundadırlar; ama, aynı zamanda bu ülkeler Avrupa'da sosyal demokrasinin, sosyal devletin en güçlü olduğu ülkelerdir. Ciddi boyutta rizikolar getiren dışa çok açık yapıyı, güçlü sosyal devlet dengelemektedir.

Amerika acaba bunun farkında olmuyor mu, kendi yapısı dolayısıyla; boyutu büyük ekonomisi çok güçlü, dış ilişkileri sınırlı olduğu için dış olaylardan pek etkilenmiyor. Ama, Avrupa bunun farkında. Hem serbestleşeceğiz, giderek rizikolara daha açık hale geleceğiz, hem de bu rizikoları hafifletecek hiç kimse olmayacak. Devlet olmayacak, uluslararası sermaye keyfine göre ne varsa onu yapıyor, geliyor ya da çekiyor gidiyor. Sanıyorum bu iş böyle yürümez, ya dünya sert bir faşizme girecek, öyle ki, insanlar sefilleşmeye ses çıkaramayacak; devlet ekonomiden çekilirken siyasal alanda polislik yapacak! Ya tek devlete girecek; -Wender Wilkie'nin kitabı vardı benim gençliğimde "Tek Dünya" diye, belki şimdi okunmuyor; ama, böyle şeyler hayal ediliyordu; Amerika'nın 250 tane eyaleti olacak, tepede bir Amerika olacak, böyle bir tek devletli dünya olacak. Ya herkes kendi içine kapanıp müthiş faşist rejimlerle yaşayacağız ya bölgesel düzeyde faşizm olacak; ya da Tek Dünya olacak; ama, mutlaka bir dönüşüm olacak; çünkü, ülkeleri bu kadar dış rizikolara açıp, bu kadar rizikoya tabii tutup bir de devleti küçültüp, "Hadi bakalım çek sen bunun yükünü!" demek, kabul edilmez bir olay. Böyle bir çelişki yaşıyoruz, küreselleşme öğretisiyle, işte.

Derya Din (İngilizce İktisat Mezunu)- Ben, İzzettin Önder'in söylediği bir şey üzerine soru sormak istiyorum. Bu devlet politikalarını büyük sermayelerin etkilediğini söyledi. Amerika ve Fransa gibi ülkelerde rekabet olduğu için politikalar bağımsızlaşabiliyor dediniz. Türkiye de bu ülkeler seviyesine gelecek mi, nasıl gelecek, neler yapılmalı?

Bir de Asaf Savaş Akat'a bir soru sormak istiyordum. Küreselleşme doktrininin getirdiği 4 tane sorunu

saydınız. Bunların çözümleri konusunda biraz fikir verebilir misiniz?

Prof. Dr. İzzettin Önder - Ben sizin sorunuzun ileriye yönelik bölümünü biraz zayıf yanıtlayacağım, çünkü bu tahmini yapmak zordur. Ancak bu arada Sayın Hocam Gülten Kazgan'a bazı ilaveler yapmak istiyorum. Ondan sonra İsmet Hanım'ın sorusuna geçeceğim.

Sermaye gücünün dehşeti tarihte daima yaşanmıştır. Kaldı ki, bu güç günümüzde, daha da büyüyecek, tüm çevresine karar ve davranış okuları ile hakim oluyor. Dünyadaki oluşumlara baktığımızda, NAFTA, AB vb. gibi ortaklıklar ticari sömürü, MAI ise yatırım yolu ile sömürü alanlarını ifade etmektedir.

Sermaye uluslararası güce de sahiptir. İthal ikameci politikalar da dış zorlamalarla getirilmiştir. Örneğin, Karabük projesi ilk yapıldığında İngilizler kömür ve demir bileşiminin uygun ve yeterli güçte olmadığını ifade etmişlerdir. Fakat sonraları bizzat projeyi İngilizler yapmış, ancak gerekli kömürün Güney Amerika'dan geleceğini ve bunun İskenderun limanından, ünlü bir aile yardımı ile kuzeye taşınacağını söylemiştir. Üç tarafı da denizlerle çevrili bir ülkeye verilen görev ve kurtarılan iç burjuvazi!

Benzer hikaye yine demir-çelik sanayi ile ilgilidir. Yine aynı fabrika bir devamlı işlem yapan döküm makinasına gereksinme duymuş ve bunun Japonlar tarafından yapılması anlaşması sağlanmış. Ancak Japonya, bizim çelik sanayiinde Alman bölgesinde olduğunu belirterek, bu projeye girmemiştir.

Son Dünya Bankası raporlarına baktığımızda, devleti küçültmenin de başka türlü anlaşıldığı görülür. Örneğin son raporlarda eğitim ve sağlık gibi alanlardan devletin çekilmesinin, bütçeye para koyulması, fakat bu hizmetlerin görülmesi işinin özel kesime bırakılması biçiminde anlaşılması gerektiği önerilmektedir. Bunun anlamı, devlet eli ile özel kesime iş ve kâr alanı açılmasıdır.!

Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar- Tabii rahmetli Fındıkoğlu hocamız bir gün bana bir şey söylemişti, gayet iyi hatırlıyorum. Dedi ki: "İktisat Fakültesi diyorsunuz; ama, burada sosyoloji dersini sokmak için ben neler çektim, halbuki felsefe dersi de olması lazım" dedi ve bana bir şey anlattı; çok iyi hatırlıyorum. Verson'un bir nazariyesini anlattı. Şöyle bir, uygulamalı bir örneği de var, aynı zamanda sermaye birikiminin kökenini anlatıyor.

Biliyorsunuz, bu balıkçı misalidir. İki balıkçı var, balıkçının ikisi de oltayla balık tutuyorlar. Bir tanesi

her nedense, birtakım şeyler öğreniyor ve gününün yarısını balık tutmayla geçiriyor, geri kalanını da ağ örmekle geçiriyor. Zamanla ağ ören balıkçı tabii ötekinden daha fazla balık tuttuğu için ve böylece gelişme oluyor. Yani, insanlar detur olduğunu söylüyor; yani, insan, hedefine dolambaçlı yoldan varan yaratıktır.

Bunu başka bir misalle de anlatıyorlar. Bir tenis filesi koyuyorlar, tenis filesinin öbür tarafına bir et parçası koyuyorlar, en ehil köpeği getiriyorlar ve öbür tarafa koyuyorlar. Köpek devamlı olarak ete saldırıyor, ağ olduğu için ete ulaşamıyor. 4 yaşında bir çocuk getiriyorlar, karşı tarafa bir çikolata koyuyorlar, çocuğu bu tarafa koyuyorlar. Çocuk biraz uğraşılıyor; fakat, derken yanlarına bakmaya başlıyor dönüyor, dolaşıyor gidiyor, çikolatayı alıyor. İnsana Allah bu vasfı vermiş demek ki; dolambaçlı yoldan hedefine varması ki bu dünyada sermaye teşekkülünün menşei ni teşkil ediyor; yani, sermaye birikimi yapan insandır ve teorisi de bunun oluşumu da ağıdan başlar; yani, balıkçının ağ yapmasından başlar, bu başka şey de olabilir; şimdi böyle bir yere geldik.

Şimdi, acaba ne olacak; yani, artık iktisat bunu izah edemiyor. Sermayenin hegemonyası var, sermaye kimdeyse, onun hegemonyasından onun dediği oluyor, icatları kim yapıyorsa, tabii sermaye sahibi olan insan ağ yapmak, riske girmek olanağı daha fazla olduğu için, sermayenin yönetimi de onun eline geçiyor ve yenilikler bütün ondan geldiği için, onun dediği oluyor.

Dolayısıyla, sizin elinizdeki makine ne zaman hurda olacak; yani, iktisadi anlamda hurda olacak onu kendi tayin ediyor. Hatta şöyle bir şey, kendi için opt-soleyt olan malları sana pek âlâ satıyor; yani, harp gemilerinden tutun, bilmem nesine kadar, uçaklara kadar bunları satıyor. Böyle bir düğüm noktasında kurtarıcı nedir? İnsanlar böyle bir düğüm noktasında iktisatta artık istifade edemiyorlar, iktisat çözüm getirmiyor. Getiriyor mu; işte konuştunuz hiçbiriniz çözüm getiremediniz. Demek ki insanlara yeni bir çözüm yolu bulmak lâzım; yani, iktisat ilmi de çok yeni bir ilim değil, bir çözüm olarak gelmiş. Şimdi, yeni bir çözüm belki 21. asırda başka bir anlayış, başka bir ilim bunun yerine gelecek ve çözüm getirecek. Şimdi, vasiyi bekler gibi bunu bekleyecekmiyiz? Şu da var, bu ne zaman gelecek diyeceksiniz? İnsanların ben, çözüm getireceklerine inanıyorum. Dünyada bu çözüm gelecektir, onun için pek fazla endişe etmeye lüzum yok.

Prof. Dr. İzzettin Önder- Ben, Gülten Hanım'a "Siz evde konuşursunuz, lütfen ben konuşayım" dedim ve şunu söylemek istiyorum: Acaba bu anlatılan hikayeyi sermaye ve emek açısından incelersek, filenin öbür tarafında duranlardan hangisi köpek, hangisi çocuk?

Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar- Yeni keşifler nasıl yapılıyor, hurdalara müşteri bulduğu zaman yapılıyor. Bugün Amerika devamlı laboratuarda çalışıyorlar...

Prof. Dr. İzzettin Önder- Haklısınız. İktisat toplumsal ilişkileri değiştiremez, onu değiştiren mekanik güç ve ilişkilerdir. Ancak iktisadın bir görevi vardır, o da ya güçlü sermaye lehine ve toplum aleyhine sistemi yağlamak ya da toplumsal çıkarlar yanında tercihlerini koyarak, sistemde fren işlevi görmektir. Ben şu anda iktisadın başka bir görevi olduğuna inanmıyorum.

BAŞKAN- Bu iş çıkırından çıktı. Ben, despotik gücümü kullanıp ondan sonra sağımı ve solumu susturuyorum.

Yalnız şunu da hatırlatmak istiyorum. Eğer, bir talep olmasa arz ortaya çıkmaz, her arz da kendi talebini yaratmak için çaba sarf eder diye bir yanıt da verebilir Sayın Hocamız; fakat, her şeyin gerisine baktığımız zaman ben, bu kadar karamsar olunması gerektiğini düşünmüyorum. Bir çözüm yolunun bulunabileceğini düşünerek bu oturumu kapatmayı tercih ediyorum.

Prof. Dr. Haydar FURGAÇ

(1919 - 1973)

Haydar Furgaç 1919 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Osmanlı Devletinin son sadrazamlarından, dahiliye ve hariciye nazırlığı da yapmış olan Müşir Ahmet İzzet Paşa'dır. Orta öğrenimine Saint Joseph'de başlayan H. Furgaç, 1936'da Saint Michel'den mezun oldu.

Yüksek öğrenimini İsviçre'de Lausanne Üniversitesinde Ecole des sciences politiques'de yaparak 1941'de mezun oldu. 1949 yılında İktisat Fakültesi'ne istatistik asistanı olarak girdi. 1950'de "Harp Masraflarının İktisadi Tesirleri" konulu tezi ile doktor, 1953'de doçent, 1960'da da profesör oldu.

1960-1966 yılları arasında İktisat Fakültesi Dekanlığı yapan H. Furgaç 1972'de ikinci defa dekan seçildi.

H. Furgaç Üniversite giriş sınavı için "Elektronik Hesap ve Araştırma Merkezi" kurarak üniversitemize ve

Türk eğitimine büyük katkıda bulunmuştur. Fakülte kurulu bu hizmetlerine bir teşekkür olarak bu merkeze "Haydar Furgaç Elektronik hesap ve Araştırma Merkezi" adını vermiştir.

Dünya Ekonomisi ve 21. Yüzyıl (Prof. Dr. Haydar Furgaç Anısına)

2. Gün

6 Mayıs 1999 Sabah

Saat: 10⁰⁰

Oturum Bşk. : Prof. Dr. Toktamış ATEŞ

Sunuş : Prof. Dr. Münir KUTLUATA
Burhan TAŞTAN

Açılış : Süleyman DEMİREL

Panelistler : Doç. Dr. Sumru ALTUĞ
İlhan KESİCİ
Prof. Dr. Şevket PAMUK

Prof. Dr. Toktamış Ateş (Oturum Başkanı)- İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin 24 yıldan beri düzenlemekte olduğu İktisatçılar Haftasına hoş geldiniz; Sayın Cumhurbaşkanımız bize onur verdiler.

Hoş bir olgu olarak dile getirmek isterim ki, Sayın Cumhurbaşkanımız, bu "24 üncü İktisatçılar Haftası"nın 12'sine katılmışlardır, bizlere hem onur vermişlerdir, hem de özellikle Türkiye'de demokrasi açısından karanlık günlerin yaşandığı dönemlerde demokrasi adına umut vermişler, umutlarımızı ve demokrasiye olan inancımızı tazelemişlerdir. O karanlık dönemlerden bugüne; Türkiye'nin bu özgürlük ortamı içinde yine bir arada olmaktan dolayı fevkalâde mutluyuz. Mutluluğumuzu Sayın Cumhurbaşkanımızla paylaşıyor ve kendilerine saygılarımızı yineliyoruz.

Bugünkü toplantıya rahmetli hocamız Haydar Furgaç'ın adını verdi Cemiyetimiz. 1919'da doğan ve 1973'te çok genç yaşta yitirdiğimiz Haydar Furgaç, Müşir Ahmet İzzet Paşa'nın oğludur. Gençlerimizin anımsayamayacağı; ama, bize hem bir akademisyen, hem kâmil bir insan, hem hoşgörülü bir hoca, bir yönetici olarak çok büyük katkıları olan rahmetli hocamızı böylece bir kez daha anma fırsatını verdikleri için Cemiyetimize de teşekkür ediyoruz.

İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti 56 yıllık bir Cemiyet, 1943'te kuruldu ve şimdiye kadar bu İktisatçılar Haftalarının dışında 36 yıldır çıkardığı bir "İktisat Dergisi"yle, okulumuzun bahçesinde düzenlediği "Karıncalar Günü"yle, raporlarıyla gerçekten iktisadi yaşamımıza katkıda bulunmaya çalışan ve bulunan bir cemiyettir. Bunun üyesi olduğumuz için hepimiz gerçekten iftihar ediyoruz, onur duyuyoruz.

Aynı şekilde Fakültemiz de iktisat alanında Türkiye'nin en eski ve köklü kurumudur. Ancak, şu dönemde çok ciddi bazı sorunlar yaşamaktayız. Bugünkü konuyla bağlantısı olmadığı için çok fazla dile getirmeyeceğim; ama, İstanbul Üniversitesi Rektörümüz Sn. Kemâl Alemdaroğlu'nun garip bir tutumu var, bunu dile getirmekten kendimi alamıyorum. Örneğin biz, bu toplantımızı Fakültemizde yapmak istemiştik, garip bir şekilde amfimiz için 500 milyon lira bir kira istendi. Hani insanın evinde yemek yiyip hesap ödemesi gibi bir şey olacaktı. Ben, bu konuda kendilerine bir mektup yazdım ve Sayın Cumhurbaşkanımıza arz edeceğimi de söyledim ve kendilerine bugün burada takdim edeceğim.

Bugün önce Fakültemizin Dekanı Sn. Prof. Dr. Münir Kutluata bir teşekkür ve hoş geldin konuşması yapacak. Daha sonra Cemiyetimizin İkinci Başkanı Burhan Taştan, en yaşlı üyemiz ve en genç üyemiz Sn. Cumhurbaşkanımıza iki ufak anı arz edecekler: Biri teşekkür plaketi, öbürü de Sayın Cumhurbaşkanımızın şimdiye kadar İktisatçılar Haftasında yaptığı konuşmaları birleştirdiğimiz bir kitap, ufak bir kitapçık ama, ümit ediyorum ki kendileri açısından bir hâture değeri olacaktır.

Efendim, ilk sözü İktisat Fakültesi Dekanı Sn. Prof. Dr. Münir Kutluata'ya veriyorum. Sayın Dekan buyurun.

Prof. Dr. Münir Kutluata (İktisat Fakültesi Dekanı)- Sayın Cumhurbaşkanım, 24'üncü İktisatçılar Haftası dolayısıyla, iktisatçılar camiasını bir kere daha şerefliendirmenizden ötürü müteşekkirim. Size bütün

kendilerine şükranlarımı arz ediyorum. Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Efendim, şimdi, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetimizin Yönetim Kurulu İkinci Başkanı Sayın Burhan Taştan'ı davet ediyorum. Kendileri en genç ve en -yaşlı demeye tabii dilimiz varmıyor- olgun mezunlarımızın Cumhurbaşkanımıza arz edeceği ufak anıları anons edecekler. Efendim, buyurun.

camiamız, öğrencilerimiz adına "Hoş geldiniz" diyorum.

Efendim, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin övünç kaynaklarının başında büyük Atatürk tarafından kurulmuş olması geliyor. Bu övünç kaynağımızı yeni övünçlerle desteklemek üzere fakültemiz büyük gayret içinde olmuş ve 62 nci yılını tamamlamıştır.

İktisat Fakültesi'nin bu süreç içerisinde çok yerden destek gördüğü, çok yer tarafından takdir edildiği biliniyor; ama Sayın Cumhurbaşkanımızın desteği çok ayrı önem taşımaktadır. Gerçekten bu bir yüzyıla olmanın nezaketi değil, fakültemizin bütün birimleri ile iliklerine kadar hissettiği bir minnet duygusudur; çünkü, büyük Atatürk tarafından kurulmuş ve Sayın Cumhurbaşkanımızın ilgileriyle, himmetleriyle varlığını muhafaza etme şansını sürdürmektedir.

İktisat Fakültemizin, bu anlamda, Sayın Toktamış Ateş hocanın kısmen ifade ettiği sıkıntıları karşılıklı diyalog ve anlayışla kendi bünyemiz içinde halletme noktasındayız. Belirli mesafeler aldığımızı zannediyorum; ama, ben dün Sayın YÖK Başkanı tarafından yine kulağına giden bir sıkıntımızın kendisine iletilmesi maksadıyla davet edilmişim, oradaydım ve o yüzden aranızda bulunamamışım.

Bu haftanın Sayın Cumhurbaşkanımızın teşrihiyle çok daha verimli olarak devam edeceği konusundaki duygularımı tazeleyerek yine bütün öğretim üyeleri-miz, öğrencilerimiz, camiamız ve cemiyetimiz adına

Burhan Taştan (İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti Yönetim Kurulu İkinci Başkanı)- Sayın Cumhurbaşkanım, değerli misafirlerimiz; "Yüzyıl Biterken" konu başlığı altında düzenlediğimiz 24 üncü İktisatçılar Haftasına hoş geldiniz.

Bir sivil toplum örgütü tarafından 24 yıldır aralıksız olarak sürdürdüğümüz İktisatçılar Haftası, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin en önemli etkinliklerinden bir tanesidir. Konunun taraflarını bir araya getirme ilkesiyle düzenlediğimiz ülkemizin ve dünyanın ekonomik, siyasal gelişmelerinin en özgür ortamda tartışıldığı İktisatçılar Haftası, Sayın Cumhurbaşkanımızın deyiimiyle "Entelektüel ziyafet sofrası" olma özelliğini kazanmıştır.

İktisatçılar Haftası'na Sayın Cumhurbaşkanımız 12 kez katılarak ülkemizin ekonomik, siyasal gelişimine gösterdiği önemli katkılarla birlikte, biz iktisatlıların her zaman yanında olmuştur. Bu desteklerinden dolayı kendilerine, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti olarak şükranlarımızı sunuyoruz.

İzin verilerse, kendilerine Cemiyetimize, iktisatçılara vermiş olduğu desteğin bir anısı olarak bir plaket, ayrıca -biraz önce bahsedildiği üzere- Sayın Cumhurbaşkanımızın yapmış olduğu 11 konuşmanın metinlerini içerir ve bizim için bir başvuru kaynağı niteliği taşıyan kitapçığı kendilerine hediye verilmek üzere en deneyimli hocalarımızdan Sayın Prof. Dr. Memduh Yaşa ve en genç üyelerimizden Sema Keskin'i davet ediyorum.

altın madalyalı ...

ELAZIĞ YÖRESİNDE YETİŞEN VE
ANTİK ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE
ULAŞAN BOĞAZKERE VE ÖKÜZGÖZÜ
ÜZÜMLERİNİN BİRLİKTE
İŞLENMESİYLE ÜRETİLMEKTEDİR.

KIZARTILMIŞ VEYA SOSLU KIRMIZI
ETLERLE, AV ETLERİYLE VE HER TÜRLÜ
PEYNİRLE UYUM SAĞLAR.

1998 YILINDA ÜRGÜP
11. ULUSLARARASI ŞARAP
YARIŞMASINDA
"ALTIN MADALYA" İLE
ÖDÜLLENDİRİLMİŞTİR.

TEKEL

MODA ROTEKS

"Günlük giyimi, güçlü spor
bir hava kontrol ediyor"

1999/2000

Şiirsel, doğallıkla beraber,
teknolojiye de karşı koyamayız.
Bizim için detaylar çok önemlidir;
belirsizliği inkar eden, geleceğe
karşı, teknoloji ve ideolojiyle
bakan insanların gereksinimlerini
göz önünde bulundurmaktır.

Özgür, doğal ve
mükemmeliyetçi,
şehir yaşamının
getirdiği gri tonları
fonksiyonel bir
rahatlık içinde
kullanmayı bilen
sizler için.

MODA ROTEKS İTHALAT İHRACAT TEKSTİL SAN. VE TİC. A.Ş.

Şafak Sokak No: 40/1 80220 Osmanbey-İstanbul Tel. 0212 296 88 62 PBX Faks. 0212 233 71 68

BAŞKAN- Basın mensupları müsaade ederlerse, Sayın Cumhurbaşkanımızı kürsüye davet etmek istiyorum. Sayın Cumhurbaşkanım buyurunuz.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel- Sayın Başkan, değerli misafirler; İktisatçılar Haftası her sene büyük bir intizam içerisinde tertipleniyor ve önemli tartışmalara zemin teşkil ediyor. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ni her sene böyle bir toplantıyı yaptığı için ve bir gelenek tesis ettiği ve bu geleneği de sürdürdüğü için tebrik ediyorum.

Bu toplantılardan benim geldiğim 12'ncisi biraz evvelki beyanlar arasındaydı. Bu toplantılarda yaptığım konuşmalarımın bir kitapçık halinde toplanmış olmasından ve bana bir plaket takdim edilmiş olmasından duyduğum memnuniyeti ifade etmek istiyorum. Fevkalade zarif bir hareketti.

Geçen 24 toplantıya baktığımız zaman neler konu olarak alınmış? Tabii bu konuların önemli bir kısmının günün şartlarıyla da ilgisi olduğu açıkça görülüyor. Zaten hangi konuyu konuşsanız, günün şartlarıyla ilgisi olacaktır. Güncel konular gayet tabii ki ortam meydana getirir, bu ortamın içerisinde neler söylenebiliyorsa, o gün için neler zihinleri işgal ediyorsa, daha çok onlara cevap verilmeye çalışılmıştır.

Neler söylediğimi hatırlıyorum, sanıyorum ki söylediğim şeyler -güncel olayların tesiri altında olan kısımları müstesna- bir doğru çizgidir, tek çizgidir; çünkü, nihayet iktisat bir bilimdir. Ben iktisat bilimcisi değilim, uygulamacıyım ve benim geçen 50 sene zarfında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hizmetinde bulunduğumu hepiniz biliyorsunuz.

Şimdi, bugün burada ortaya konan konuyu çok önemsiyorum, hepsi, bütün konular güzeldi. Yeni 1000 yıla giriyoruz, yahut bir yeni yüzyıla giriyoruz yahut eski bir yüzyılı kapatıyoruz, yeni bir yüzyıla giriyoruz. Bu 2000'li yıllara girerken olayı nasıl tanımlarsanız tanımlayın, dünya yeni bir evreye giriyor ve geleceğe bir bakış istiyorsunuz. Geleceğe bir bakalım, nasıl bakalım; onu ben, kısaca yapacağım, sonra da sorularınıza cevap vereceğim. Kısaca yapacağım; çünkü, uzunca yapmak fevkalâde güç, ne kadar isabetli olunacağı da ayrı mesele; ama, hiçbir şey söylenemez demek de mümkün değil, bir çok şeyleri söylemek mümkün.

Ortaya koyduğunuz konunun tabiatında yatan zorluktan dolayı bazı şeyleri çok net ve sarih olarak söylemek mümkün olmayabilir. Yine onlara rağmen önemli şeyler söylenebileceği kanaatindeyim.

"Yüzyıl Biterken" konunun birinci kısmı. İkinci kısmı "Yeni bir Yüzyıl Başlarken". Yüzyıl biterken bu geçen yüzyıla; yani, içinde bulunduğumuz yüzyıla kısaca bakmakta yarar var. Aslına bakarsanız, bu yüzyıl başlarken; yani 1900'lü yıllar başlarken o günlerde bu yüzyıla bakanlar bu yüzyılın içinde ne olabileceğini tahmin etmekte büyük sıkıntılar çekmişlerdir. 1900'lü yıllarda "hadi, bir bakın bakalım 2000'lere kadar ne olacak" diye bir soru eğer, bir bilim adamına veya bir siyasetçiye veya bir devlet yöneticisine sorulsaydı alacağı cevaplarla geldiğimiz noktayı karşılaştırdığımız zaman çok büyük farklılıklar gördük. Bunu tabii ki sorulan kişinin geleceği tahminindeki bilgisizliğine atfetmek mümkün değil. Genellikle uzun vadede geleceğin tahmini o kadar kolay değildir. Bir futurolog tabiri var, geleceği okumak o kadar kolay değildir, bazı genel şeyler söylenebilir.

Ben de bugün "Yeni yüzyıla girerken önümüzde neler var?" sualine cevap ararken de aynı müşkülâtın içindeyim; yani, 1900 yılında bu sorunun yönetildiği kişiler hangi müşkülâtın içindeyse ben de bugün 2000'li yıllara bakarken aynı müşkülâtın içindeyim veya bu soruya cevap arayan, diğer değerli konuşmacılar aynı müşkülâtın içinde olur. Buna rağmen geçen yüzyıla baktığım zaman; yani, geçtiğimiz yüzyıla baktığımız zaman meydana gelen olayların tahminindeki müşküller kadar bu olayların bıraktığı tesirler dikkate alınırsa, alınacak çok dersler vardır. Zaten bugün insanlığın yapabileceği bu dersleri almaktır, alabileceği kadar.

Geçen yüzyıl iki büyük savaşa ve bütün imparatorlukların tasfiyesine sahne olmuştur. En son imparatorluk Sovyet İmparatorluğu'ydü, o da 90'lı yıllarda tasfiyeye uğramıştır. Aslında coğrafya bakımından tasfiye edilmiş gibi görünüyor; ama, daha bir süre tesirlerine bakmak lâzım. "Bu tasfiye ne kadar köklü bir şekilde yapılmış olacaktır" a bakmak lâzım. Bu imparatorlukların içinde İngiliz İmparatorluğu tasfiye olmuştur, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tasfiye olmuştur, Alman İmparatorluğu tasfiye olmuştur, Fransa İmparatorluğu tasfiye olmuştur ve netice itibarıyla bizim imparatorluğumuz Osmanlı İmparatorluğu da tasfiye olmuştur, yeni devletler çıkmıştır ve bu yeni devletlerin şekillendirdiği yeni bir dünya çıkmıştır.

Bu yeni dünyanın içerisinde büyük ideolojik kavgalar çıkmıştır ve yüz senenin hele ilk elli senesi büyük çalkantılarla geçmiştir. Bu yüz sene içerisinde teknolojiye büyük gelişmeler olmuştur. Geldiğimiz yerde, dün çok önemli anlamı olan mesafeler önemini yitirmiştir ve dünya daha çok birbirine yaklaşmıştır.

yük lideri Büyük Atatürk, bu savaşı yapmayı, milletle beraber başarmış, savaşı kazanmayı başarmış ve netice itibariyle milletle beraber Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuştur.

75 sene zarfında Türkiye'nin neleri başardığını bu ülkenin çocukları eğer iyi bilirse, bu gelecek için kendilerine bir dayanak olur, güven olur. "1900'lü yıllarda Türkiye'nin nesi vardır, 2000'li yıllarda bugünkü Türkiye'nin nesi vardır ve bugün

Nihayet geçtiğimiz çağın ortasında henüz dünyada Birleşmiş Milletleri teşkil eden 55 ülke varken bugün 180 ülke meydana gelmiştir. Velhasıl 2000'li yıllara girerken 1900'lü yıllara girdiğimizden çok farklı bir dünyayla karşı karşıyayız. Her alanda; bilimde, teknolojiye, siyasette ve sosyal hayatta büyük gelişmeler olmuştur, elli sene evvel bunların olabileceği tahmin edilseydi, bugün hangi neticelerin çıktığı şaşırtıcı olurdu; elli sene önce bile tahmin edilmemişti.

2000'li yıllara girerken böyle bir dünyaya giriyoruz, gayet tabii bu dünyada Türkiye de yaşıyor, Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesinden veya dağılmasından çıkan -tabirler üzerinde çok dikkatle durmak icap eder, yalnız dağılma tabirini daha iyi kullanmak istiyorum, daha doğru olarak kullanmak istiyorum- takriben 35 devletten birisi de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Biz bütün bunları kendi ülkemiz için konuşuyoruz; ama, kendi ülkemizi, ne geçmişimizden, ne coğrafyamızdan, ne de dünyadan tecrit etmek mümkün değildir. Bugün için zaten hiçbir ülke kendisini bu saydığım üç şarttan tecrit edemez, izole edemez, ayıramaz; meseleye bunlarla beraber bakacaktır.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 75 inci Yıldönümünü geçen sene kutladık. Gerçekten bu kutlama milletimiz tarafından Cumhuriyete sahipliğin çok güzel bir nişanesiydi. Coşkuyla kutladık, bu coşkunun birtakım etkinlikleri hâlâ devam ediyor. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Osmanlı İmparatorluğu'nun külleri içerisinden bir savaş sonucu çıkmış bir devlettir, çıkarılmıştır. Devletin kurucusu ve Kurtuluş Savaşı'nın bu-

geleceğe nasıl bakmalıdır?" sorusuna cevap ararken denilebilir ki, tabii 1900'lü yıllardan 2000'li yıllara kadar yüz sene geçmiş. Bu yüz sene zarfında bazı kazanımları olmalıydı. Yüz sene az bir zaman mı; mesele o değil. Mesele, gelişmiş, uygar ülkeler dediğimiz ülkelerle o günkü Türkiye'yi mukayese ettiğiniz zaman nesi var? Gelişmiş, uygar ülkeler dediğiniz ülkelerle, bugünkü Türkiye'yi mukayese ettiğiniz zaman nesi var?; mesele ordadır. Bu mukayeseyi yaptığınız zaman göreceksiniz ki; bu uygar ülkelerle arasında büyük mesafeler açmış bir Türkiye. Zaten dağılmasının sebebi de geniş çapta o. Gerçi imparatorluk yaşını doldurmuş ayrı mesele; ama, o gün nesi var ve uzunca süre dünyadaki değişimden, çağdaki değişimlerden nasibini almamış, alamamış ve çağın gerisinde kalmış.

Netice itibariyle, Türkiye Cumhuriyeti Devletine devredilen veya Türkiye Cumhuriyeti Devletin kendi dinamiği, kendi gücüyle meydana getirdiği bu sınırlar içerisindeki coğrafyada ne var? 1920'li yıllara bakarsanız bu coğrafya yanmış yıkılmış, kırılmış dökülmüş bir ülkedir; başka hiçbir şey değildir. 1920'li yıllara bakarsanız, bu coğrafyanın bir yerinden bir yerine gidilmesi hemen hemen mümkün değildir. 20'li yıllara bakarsanız, bu coğrafyada yaşayan insanlar savaşların gençliği tükettiği ve fevkalâde zor durumda olan bir ülkedir. Yine 20'li yıllara bakarsanız, bu ülkede fukaralık diz boyudur, yoksulluk diz boyudur, cahillik diz boyudur ve nihayet savaş sonrasında bunlar kaçınılmaz sayılabilir; ama 1920'li yıllara bakarsanız -1900'ü

ele almıyorum, çünkü o daha karışık bir tablo- Türkiye'nin ecdadın kanıyla sulanmış bir güzel vatan, bu vatan üzerinde tarihin bize devrettiği birtakım kültür varlıkları dışında çok fazla bir şeyi yoktur, çağ ile kıyaslanabilecek çok fazla bir şeyi yoktur. O kadar yoktur ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin Hükümet Merkezi olan Ankara'da 1923 yılında elektrik yoktur ve Ankara'sında elektrik yoksa, İstanbul'daki elektrik de ancak 1914'te gelmiştir. İmparatorluğun iki şehrine gelmiştir; bir İstanbul'a, bir Şam'a. Buharın getirdiği sanayi devriminden habersiz, elektriğin getirdiği devrimden habersiz -teknolojik devrimler olarak söylüyorum- ve Fransız İhtilalinin getirdiği yurttaşlık hakları, vatandaşlık hakları devrimiyle çalkalanan, hiç olmazsa ülkesinin önemli bir kısmı ve onun neticesinde geniş çapta parçalanmaya gitmiş bir Osmanlı daresinden Türkiye çıkıyo

***Buharın getirdiği sanayi devriminden
habersiz, elektriğin getirdiği
devrimden habersiz ve
Fransız İhtilalinin getirdiği
yurttaşlık hakları, vatandaşlık
hakları devrimiyle çalkalanan,
hiç olmazsa ülkesinin önemli bir
kısmı ve onun neticesinde geniş
çapta parçalanmaya gitmiş bir
Osmanlı daresinden Türkiye çıkıyo***

Hiçbir şeyi küçültmüyorum, kimseyi de kötülemiyorum; çünkü benim maksadım bir siyasi zemin hazırlamak değil. Ben, 75 senelik Türkiye Cumhuriyeti'nin 50 sene hizmetinde bulunan bir kişi olarak bu ülkenin insanlarına, gençlerine ve siz değerli dinleyenlere bazı müşahedelerimi söyleme durumundayım, bir de mecburiyetindeyim. Bu müşahedelerim, tespitlerim olabildiği kadar gerçek olacaktır; onun dışında da zaten bir sebep yoktur.

Yine 1920'li yıllara baktığımız zaman ülkenin pek çok şeye ihtiyacı olduğu görülüyor. Sanıyorum ki büyük Atatürk, bütün bu ıstırapların baskısı, ağırlığı altında ülkeye çok doğru ve çok güzel bir istikamet vermiştir. Bu istikamet bence Cumhuriyetin motoru olmuştur ve Cumhuriyetin başarılarını bu istikamette aramak lâzımdır. Atatürk'ün söylediği şey "Artık savaş bitmiştir, bundan sonra istediğimiz şey zenginliktir. Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşacağız ve o seviyeye geçeceğiz.". Bu şablon bana göre bugün de doğrudur; Türkiye, geçen 75 sene zarfında çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için önemli gayretler sarf etmiştir ve bugünkü yerine gelmiştir. "Bunun diğeri nedir, bir

de onu söyle bakalım" diyeceksiniz; kısaca onu da söyleyeceğim.

Dün, 12 milyonluk Türkiye'de şikayet ettiğimiz meselelerden birisi neydi? 12 milyonluk Türkiye'de

200.000 çocuk, 10.000 öğretmenenden ibaret bir eğitim. Bugün geldiğimiz yerde 65 milyon nüfus, 15 milyon çocuk ve 650.000 öğretmenenden ibaret bir eğitim. Dün bütün ülkedeki çocuk kadar, bütün ülkedeki öğretmen kadar bugün Türkiye'nin sadece Konya gibi, Kayseri gibi, Şanlıurfa gibi bir şehrinde o kadar çocuğumuz var, ondan fazla da öğretmenimiz var, belki ondan fazla da çocuğumuz var, ondan fazla da öğretmenimiz var; bu iyi bir tablo.

Bir iyi tablo daha var, bugün 1998-99 senesi ders yılına girerken ilkokula kaydolun çocuklarımız Almanya, Fransa ve İngiltere'deki ilkokula kaydolun çocukların yekûnundan fazla; yani, üç devletin çocukları kadar Türkiye'nin çocuğu var, o kadar eğitim vermesi lâzım. Bu genç bir Türkiye. Genç bir Türkiye; ama genç bir Türkiye'nin yüklendiği ağır yükler var.

Nihayet bugün geldiğimiz yerde yine eğitim meselesini ele alarak söyleyeyim. 1932'de Darülfünun üniversiteye tebdil olunuyor ve İstanbul Üniversitesi bugün aşağı yukarı 80.000 öğrencisiyle dev bir kurum. Türkiye'nin 72 tane üniversitesi var. O gün bir tane üniversite var, bugün 72 tane üniversitesi var ve bunlar da ülkenin değişik köşelerinde, ülkenin her tarafında. Çırpınan bir Türkiye, bütün çocuklarına eğitim versin, bu eğitimi her seviyede versin, okumak isteyen herkes bu ülkede okuma imkânı bulsun ve bunun ilk 8 senesi mecburi olsun. Ondan sonraki kısımlarında, tabii üç sene orta eğitim olacaktır, umarım ki önümüzdeki yıllar zarfında bu 8 sene, 11 seneye çıkacaktır, 11 sene mecburi eğitim olacaktır. Üniversiter eğitimi, yüksek öğretim ve eğitim görme imkânını çocuklarımız bulsun.

Dünkü Türkiye'ye baktığımız zaman; asrın başında demeyeyim de Cumhuriyetin kuruluşunda Türkiye'nin sanayiden hiç nasibi yoktu. 1835'te kurulmuş üç tane fabrika var. Bunlardan bir tanesi Beykoz

Ayakkabı Fabrikasıdır, bir tanesi Çuhahane'de Çuha Fabrikasıdır, Feshane de bir başka fabrikadır. Bu daha çok ordunun çuha ihtiyacını, elbise ihtiyacını, ayakkabı ihtiyacını ve palaska ihtiyacını temin etmek için kurulmuş üç tesistir. 1835'ten 1935'e kadar Türkiye'de sanayi yoktur. Türkiye ne yapacaktır; iğneden ipliğe kadar her şeyi alacaktır. Türkiye neyi alacaktır; şekeri alacaktır, kumaşı alacaktır, ipliği alacaktır, iğneyi alacaktır, otomobili alacaktır, aklınıza ne geliyorsa alacaktır.

Aklınıza traktör gelmeyecektir; çünkü traktör 1920'li yıllarda Türk köylüsünün düşündüğü bir şey değil, kullanabileceği bir şey değil; ama ne alacaktır? Daha sonraları gemi alacaktır, uçak alacaktır, savaş için lâzım olan malzemeler alacaktır. "İğneden ipliğe her şeyi alacaktır" dediğimiz zaman, 1923'te nihayet 50 milyon dolar ihracat, 86 milyon dolar ithalat. Türkiye'nin küçük bir şirketi, orta boyun da altında bugün bunu yapabiliyor. Nihayet Türkiye 25 milyar dolar ihracat, 50 milyar dolar ithalat ile, 75 milyar dolarlık ticaret hacmine gelmiştir. Türkiye ne yapıyor; -altını çizerek söylüyorum- dün aldığı iğneden ipliğe her şeyi kimden nereden alıyorsa, bugün oraya satıyor. İngiltere'deki buzdolabı piyasasının %15'ini Türkiye tutuyor, Türkiye'nin buzdolabı fabrikaları İngiltere'de kullanılan buzdolabının yüzde 15'ini temin ediyor.

Nihayet dün her şeyi aldığımız Avrupa ve Avrupa Birliği'ne bugün ihracatımızın %70'ini veriyoruz ve her şeyi satıyoruz. Nihayet 1960'lı yıllarda dahi 1,5 milyar doları geçmeyen ticaret hacmi bugün 100 milyarlaraya doğru gitmektedir, 75 milyarı başarmışız. 400 milyon dolar ihracat dediğiniz zaman Türkiye yerinden oynamıştır ve çok iyi olmayan şartlarda, geçen sene yine 28 milyar dolara yaklaşan bir ihracat başarılabilmiştir. Neyi söylüyorsanız, evet %80'iyle tarımda çalışan, tarım ekonomisine bağlı daha doğrusu köy ve köye bağlı Türkiye nüfusu bugün %40-42'siyle tarıma hâlâ bağlı; ama %70'e yaklaşan şekilde 2.000 nüfusun üstündeki yerleşim yerlerine gelmiş. Buna şehirleşme diyoruz; tarımsal bir toplumdan, sanayi toplumuna geçiş. Türkiye toplumu şimdi sanayi toplumudur, belki istediğimiz seviyede olmayabilir; ama netice itibariyle ihracatının %90'ı sanayiye dayanan toplum, dün ihracatının %90'ı tarıma dayanan bir toplum; bu çok önemli bir gelişmedir. Eğitim alanında ifade ettiğim gelişmeden sanayileşme alanındaki gelişmeye geldim.

Türkiye şimdi 2000'li yıllara girerken diğer uygar ülkelerle yarışabilecek yere gelmiştir. Eğer, 1900'lü yıllarda olsaydı, onlarla yarışma safına dursaydık. Bi-

ze bakarlardı "Siz buraya yanlış gelmişsiniz" derlerdi. Geçen yüz senenin önemli hadisesi bence Türkiye'nin, çağdaş dünyayla, çağdaş uygarlıkla ve gelişmiş, kalkınmış ülkelerle yarışabilecek duruma gelmiş olmasıdır. Burada tablonun pembe olması veya nikbinlik, bedbinlik veya optimizm, pesimizm ifade etmesi olayıyla karşı karşıya değiliz; netice itibariyle tablo budur. 1923 yılında 77 milyon kilowat-saat elektriği olan Türkiye, bugün 114 milyar kilowat-saat elektrik kullanıyor; altını çizim. Ben bunu neden söylüyorum? Biz buradan buraya geldik, benim söylemeye çalıştığım şey burada duramayız; geldiğimiz yerden mutlaka ileriye gitmemiz lâzımdır. Geleceğe bakarken geriye döndüm, bir yüzyıla baktım; buradan ileriye gitmeye mecburuz. Bugün Türkiye, bu ileriye gitme şevkini, hızını ve ileriye gitme kararlılığını bence hiç yitirmemelidir; benim bugün mesajım budur.

Geleceğe bakarken dediğimiz zaman, yine biraz geçmişe bakacağım. Türkiye kalkınmasında değişik dönemler var, bu dönemlerde 20'li yıllar var, 30 yıllar, 40'lı yıllar, 50'li yıllar. Geçen yüz sene veya 75 sene içinde de dünyada değişen teoriler var, değişen görüşler var, değişen uygulamalar var. Türkiye, gayet tabii bu değişen görüşlerden, değişen uygulamalardan etkilendirilmiştir; ama, Türkiye 1920'li yıllarda kalkınmayı, gelişmeyi, çağdaşlaşmayı, zenginleşmeyi yoksulluktan fukaralıktan, çaresizlikten kurtulmayı güçlü, kudretli bir devlet olmayı, büyük Atatürk'ün bu millete verdiği hedef olarak önüne katmış götürürken çok önemli bazı adımları atmak ve bazı transformasyonları yapmak durumundaydı.

Evvela ülke halkının gelişmeye istidadı olmalıydı, yalnız gelişmeye istidat değil, gelişmeye hevesli olmalıydı, gelişmeye arzusu olmalıydı, gelişme heyecanını duymalıydı. Eğer fukaralığı kader bilmiş bir toplumsa ve "yevmin cedit, rızkın cedit"; yani günlük ihtiyaçlarının dışında bir şey düşünmüyorsa ve bir toplumda gelişme arzusu, gelişme şevki, gelişme hevesi, hatta gelişme ihtirası yoksa o toplumu geliştirmek mümkün değildir. Netice itibariyle bir toplumun içerisinde bunu nasıl yapacaksınız? Bunlar siparişle yapılacak işler değil, bunlar çok zaman alan işler.

Bugün 185 dünya ülkesi içerisinde Türkiye hatırı sayılır ülkelerden biridir. Türkiye ekonomisine baktığınız zaman, Dünya Bankası rakamlarına göre büyük ekonomi sayılıyor ve gayri safi milli hasıla bakımından 16 ncı sırada yer alıyor. 400 milyar dolar bir hasıla meydana getirmiştir. Çin'in ekonomisine baktığınız vakit, -bunu sırf bir fikir versin diye söylüyorum- Çin ki bugün çok revaçta, takdir topluyor, kalkınıyor, ga-

yet tabîî doğrudur; amal milyar 200 milyon nüfuslu Çin'in gayri safi milli hasılası 800 milyar dolardır, 65 milyon nüfuslu Türkiye'nin gayri safi milli hasılası 400 milyar dolardır.

"Kalkınma heves ister" dedim, bu hevesin yaratılmasında Cumhuriyetin Türk milletine getirdiği hedefler ve hevesler, büyük Atatürk'ün irşatlarına ilaveten 1946'yla başlayan ve 50'li yıllardan itibaren çok partili hayatın, demokrasinin millete verdiği heyecan ve hevesin de çok önemli rolü vardır. Türkiye'de tek partiden çok partiye geçildiği zaman; yani Cumhuriyet demokratikleştiği zaman görülen manzara, halkın artık yönetenler üzerinde bir baskı koymasıyla neticelenmiştir. Halk kendisine verileni değil, kendisine verilenele iktifa etmeyi değil, kendi taleplerini ortaya koyma, bu taleplerden sonra kendisinin de sadece oturup talep etme yerine bizatihi hem yönetime, hem üretime katkıda bulunması gibi bir zarureti görmüştür. Buradan anlatmak istiyorum ki siyasetle ekonomiyi, kalkınmayı, gelişmeyi birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Başlangıçta öyle olması zaruriydi; çünkü, başlangıçta "Hadi kalkınalım" dediğiniz zaman kiminle, neyle kalkınacaksınız? Sermaye yok, işadamları yok, teşebbüs yok, kuruluş yok, fabrika yok, şirket yok, iş yok. Nitekim büyük Atatürk'ün ilk yaptığı şey daha Cumhuriyet ilan edilmeden, hatta daha Lozan Anlaşması yapılmadan İzmir İktisat Kongresi'dir ve netice itibarıyla on sene beklemiştir. Zaten 1923'te adam başına gelir Türkiye'de 50 dolar, bugünkü rakamlar 6.000 dolar. Tabîî bu aynı para değil; yani dolarında aşınmışlığı var; fakat öyle de olsa 30 misli falan fazla. Netice itibarıyla bir yere geldiğimizde, devlet işin ucundan tutmaya ve vergi paralarından sermaye teraküm ettirmeye ve kalkınma hareketine, iktisadi harekete katılmaya mecbur. Ama ne zamana kadar; bunu o ülkenin insanları yapacak noktaya geldiklerinden itibaren onu bırakacak, konulan kural bu. KİT'ler olayı, İktisadi Devlet Teşekkülleri olayı, devletin ekonominin içinde yer alması olayı. Devlet bu işlere başlamış ve savaş yılları gelinceye kadar önemli projelere el atmış, bazı şeyleri gerçekleştirmiş, altyapı tesisleri açmış, demiryollarını yapabilmiş. Eğitime, sağlığa eğilmiş; fakat, takati istenilen seviyeye gelmeye yetmemiş. Uzunca süre uğraşmıştır; ama 50'li yıllarla beraber Türkiye'nin üstündeki örtü kalmıştır.

Bu örtünün altında ne var? Burada çok önemli olan hadise şu: Bir ülkeyi eğer yukarıdan yönetirseniz, yönetim zaten aşağıdan olur demek manasında söylemiyorum. Şu manada söylüyorum: Yukarıdan yönetir-

seniz; yani siz yönettiğiniz insanların ihtiyaçlarını onlara bırakmayıp kendiniz tayin edersiniz; "sana şu lâzım, al bunları" dersiniz veya yönettiğiniz insanların temayüllerine, arzularına, onların kendi ihtiyaçlarına bırakırsınız. İki şey birbirinden çok farklıdır. İşte dediğim yerde örtü kalkmıştır, "alın size bu kadar lâzım"dan, "bize şu lâzım" diyen noktaya gelmişsinizdir; bu önemli bir revolüsyondur. Türkiye Cumhuriyetinin demokratik bir yönetime geçmesi, halkın arzularını ve iradesini ülke yönlendirmeye hâkim kılması. Zaman zaman ülkenin önemli krizlere de gittiğini ifade etmeliyim. Çünkü, bir defa arzuları kabaran hâle getirmediğimiz bu ülkeyi kalkındırmak mümkün değildir.

Türkiye misâlinde önemli olan, bu kabaran arzuların ağırlığına dayanabilmektir; zaman zaman bu ağırlığa dayanamadık. Hem siyasi ağırlığına dayanamadık, hem de ekonomik ağırlığına dayanamadık. Türkiye elli sene zarfında bütün bu tartışmalarla geçti. Türkiye, plan yapmalı mıydı, yapmamalı mıydı, plan neye lâzımdı? Plan şuna lâzımdı; ülkenin kaynakları vardı, bu kaynaklar mahduttu, devletten istenilen şeylerin hepsini birden yapma imkânı yoktu, optimum netice alınacak şekilde bunlar sıraya konmalıydı. Plan onun için lâzımdı, biraz da ileriye görmek için lâzımdı ve eğer, bu kabaran arzuların sizi sevk ettiği yerde her şeyi birden yapmaya kalkarsanız hiç bir şeyi yapamamanız gibi neticelerle karşılaşabilirdiniz. Bunları önlemek için, zengin bir ülke olmak istiyorsanız, fukaralıktan kurtulmak istiyorsanız, hiç kimse sizi zengin yapmayacaktı. Siz kendiniz bu zenginliği sağlayacaksınız, zenginliği sağlamanın temel şartı, kaynaklarınızı rasyonel kullanmaktır ve bu kaynakları rasyonel kullanmaya geldiğiniz yerde -bilhassa devlet bakımından söylüyorum- devlet bunda çok dikkatli olmalıydı. Plan o kavramın neticesidir; eğer kabaran arzuları denemeye girmezseniz, belki plana gerek olmayabilirdi, plan sadece başka maksatlar için olurdu.

Söylediğim şeyler müşahade ettiğim şeylerdir; çok tartışılabilir enine boyuna, lehinde aleyhine sözler söylenebilir; ama biz bunları yaşadık. Şöyle yaşadık: Bir yerden sonra hakikaten halkın medeni ihtiyaçlarını, uygar ihtiyaçlarını karşılamaya gücümüz yetmedi, nasıl yeter ki? Bakın 1950 Türkiye'sine, 1950 Türkiye'si karanlık; sadece büyük şehirlerinde ışık var, kasabalarında da akşamları belki üç saat, dört saat ışık var ve 35.000 köyünün ancak, 13 tanesinde ışık var. 1950 nüfusunun %80'i karanlıkta; her şeyi dışarıdan alan bir Türkiye'ye ilaveten. Nihayet 1950; -demokrasiye geçişin başı olarak söylüyorum, çok partili demokrasi, o manâda söylüyorum- karanlıktan aydınlığa

geçme hamlesi otuz sene almıştır. Bugün Türkiye'nin en ücra köşesinde, mezrasında ışık vardır, en ücra köyünde telefon vardır ve kaldırdığınız zaman dünyayla konuşabilirsiniz. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 359.000 km yol yapmıştır. En ücra köşesine gidersiniz, yani aklınıza ücradan ne geliyorsa, gidersiniz. Dağların başında, hudut boylarında her yerde, en ücra köşesinde okul vardır, öğretmen vardır; ama bu kolay olmamıştır, onu söylemek istiyorum.

Sanıyorum ki, Türkiye bunu yaparken evvela bu ülkenin halkı, tabanı sadece kendi alıştığı hayatı yaşamaya değil, daha iyi bir hayatı yaşamaya heves etmiştir; bu hevesleri karşılamak zordur. Bakınız, eğer ülke fukaralığı kader bilmişse olan şu: Vasati ömür 30'lu yıllarda 40 yıl; bugün vasati ömür 75 yıl; yani, insanların tedavisi için, sağlık şartları için, beslenme şartları için uzun boylu gayret sarfetmelerine lüzum yok. Doğaya uyuyorlar; ama adam çok kere oğlunun mürüvvetini görmüyor. Bugün torunun torununu görenler var ve daha iyi hayat şartları dediğimiz olaya heves etmeleri lâzım. Bu hevesler gayet tabii ki Türkiye'de köyü şehirlere taşımıştır. Fukaralığı kader bilmiş adam, eğer kader bilmeye devam etse bizim işimiz çok zordu. Fukaralığı kader bilmekten çıktı, dahiyane şartlarını kendisi için, çocukları için aramaya koyuldu. Eğer bunları yapamazsanız, bence ekonomik fonksiyonların yerine gelmesi mümkün değildir.

Burada ekonominin siyasetle, ekonominin günün idaresi ile irtibatlarını anlatmaya çalışıyorum. Ekonomi kalkınmanın bir vasıtasıdır, daha doğrusu ekonomi refahın, insanlara mutluluk götürmenin ve insan hayatındaki sefaleti de ortadan kaldırmanın, yoksulluğu ortadan kaldırmanın bir aracıdır. Öyleyse insanın ona tâlip olması lâzım, talip olmadan bir şey yapmanız mümkün değil. Biz, sanıyorum ki, Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak bütün devlet yönetimindeki inip çıkmalara, ülkedeki istikrarsızlıklara, her şeye rağmen bunu yapabildik, bu hareketi meydana getirebildik.

2000'li yıllara girerken Türkiye bu hareketin içindedir ve bu slogan bizimdir, biz bunu da yurt sathından aldık. Hangi slogan; Türkiye'nin İstanbul'unda ne

varsa, Bursa'sında da, Urfa'sında da o olacaktır ve Bursa'sında ne varsa, Bursa'nın İnegöl'ünde de o olacaktır, İnegöl'de ne varsa İnegöl'ün Tahtaköprü'sünde de o olacaktır. Urfa'da ne varsa, Siverek'te de o olacaktır, Siverek'in Hacı Hıdır Köyü'nde de o olacaktır. Bu tablonun büyük bir kısmını Türkiye'de gerçekleştirdik; bu milli birlik içinde şarttı. Ülkenin bir ucu 20. asırda, bir ucu daha 13. asırda yaşayamazdı ve gerçekten Türkiye Cumhuriyeti Devleti çok büyük, gurur verici eserler meydana getirdi. İftiharla söyleyebilirim ki bunların odağında insan vardı; işte o bizi bütünleştirmiştir.

Geçmiş için bu kadar söyleyeyim, daha çok söylerim de eksik bir şey kaldıysa bunları zamana bağışlayın; ama, üç-beş cümle de sağlık için söyleyeceğim. Bir tarafta sanayileşeceksiniz, bir tarafta eğitim meselenizi halledeceksiniz. Türkiye'de sıtma, trahom, frengi ve verem 30'lu yılların halkı süpüren hastalıklardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bunların hepsine karşı büyük bir mücadele açmış ve bunları yoketmiştir. Bugün yine ufak tefek şeyler görülür; ama ortadan kaldırmıştır. Bugünün hastalıkları başka, bugün kanser, korkulan işler AIDS, korkulan işler Hepatit-B ve daha çok bu çeşit şeyler. Burada söylemek istediğim şey: Doğan her bin çocuktan 250'sinin öldüğü bir Türkiye'den, bin çocuktan 40'ının öldüğü bir Türkiye'ye geldik; bu da yüksek. Bu mortalite denen olay, bunlar medeniyet ölçüsü. Hâlâ bu da yüksek bunun 6'ya doğru inmesi lazım; ama, 250'den 40'a gelmişsiniz.

Şunu demek istiyorum ki; her alanda geniş bir gelişmeyi Türkiye başarmıştır. O sayede bugün Avrupa'ya diyoruz ki: "Avrupa, biz de sizinle beraberiz, bizim sizden hiçbir eksikimiz yok ve sizin ülkenizde ne varsa, bizim ülkemizde de o var". Bu sadece maddi bakımdan değil, zaten demokrasi-insan hakları-pazar ekonomisi dediğimiz üçlüyü yürütebilecek ülkelerin içerisinde Türkiye en önemli yerde bulunuyor. Çağın bugünkü şablonu bu.

Türkiye bundan sonra ne yapmalı; yani, ileriye nasıl bakalım? Bence Türkiye'nin ileriye bakıştaki birinci hedefi, önümüzdeki 15 sene zarfında nihayet en

geç 20 sene zarfında dünyada kalkınmışlıkta en ileri giden 10 ülke arasında Türkiye de olmalı. Kalkınmışlığın bütün ölçülerine uymalı; yani, ölçüleri hem moral ölçülere, hem maddi ölçülere, hem manevi ölçülere, hepsine uymalı. Eksiksiz bir demokrasi, eksiksiz işleyen, iyi işleyen bir devlet, devlet çarkı ve kendi kendine güvenini tamamlamış bir refah toplumu. Refah devleti demiyorum, refah toplumu; yani, kendi kendisini refaha erdirmiş bir toplum. Dün devletin yüklendiği birtakım işleri bugün yüklenebilir hale gelmiş bir toplum ve artık devletin dün yaptığı işlerden önemli şekilde çıkmış olduğunu gören bir toplum.

Bu suretledir ki 21. asra bakarken en önemli hadise, en önemli transformasyon devletin büyüklüğündedir. Devlet ne kadar büyük olacak? Devletin 20'li yıllardaki fonksiyonu, 30'lu yıllardaki fonksiyonu, 50'li yıllardaki, hattâ 60'lı, 70'li yıllardaki fonksiyonu bugün değişmiştir. Bana göre, -ben kendi düşüncemi söylüyorum- Türkiye'nin 20. asırda 20 sene sonra 10 devletin içine girebilmesinin şartı bu çağdaş ülkelerin standartlarına kendisini uydurmasıdır. Çağdaş ülkelerin standartları nelerdir ona bakacaksınız, oralarda devlet ne kadar büyük bakacaksınız, devlet nasıl işliyor onlara bakacaksınız. Onlar da kendilerine bakıyor; onlar da bugün dünyanın her tarafında devleti acaba daha iyi nasıl işletebiliriz, daha az masrafla nasıl işletebiliriz, halkın hizmetlerini daha iyi nasıl görebiliriz ve devlete atfedilen birtakım kusurlardan, hastalıklardan devleti nasıl alıkoyabiliriz? Rüşvet gibi, iltimas gibi ve bu çeşit hastalıklardan, yolsuzluk gibi hırsızlık gibi hastalıklardan nasıl koruyabiliriz ve hakikaten halkın nazarında devleti daha nasıl güçlendirebiliriz? Devlet dediğimiz olay artık bu sistemin içinde halkın devletidir. Halk devletin halkı değil, devlet halkın devletidir.

Halkın devletin, halkın itimatına mahzar olması lâzım. Bunu çok önemsiyorum; her alandaki gelişme, hem devletin, hem toplumun kendi kendini daha zinde hissetmesine ve her merhalede bu zindeliği muhafaza etmesine bağlıdır. Hevesini yitirmiş bir toplum yorgun, bitkin, dünyanın sonu geldiğini sanan -şartları ne olursa olsun, hiçbir toplumun şartları mükemmel değil- hadiselerin içinde yıkılmış, hadiselerin altında

ezilmiş bir toplum ve böyle bir toplumun devleti işlemekte güçlük çeker.

Ülkesinin sorunlarına ilgi duymayan bir toplum, bu sorunlarının çözümüne katkıda bulunma hevesi, ihtiyacı içinde olmayan bir toplum ve nihayet ülkesinin geleceğine inanç duymayan bir toplum ileri gidemez. Bunca iş oluyor; her şey mi kötü oluyor? Kötü olan şeyleri, iyi olan şeylerden ayıklayan bir toplum. Bir toplum kendi kendini yorgun hale getirmişse ve güncel meselelerin altında ezilmişse yarına bakmaya takâti yoksa, ne ekonomi olur, ne kalkınma olur, ne gelişme olur. Onun için ben, kalkınmanın, gelişmenin manevi unsuru dediğimiz, moral unsuru dediğimiz bu unsur üzerinde senelerce durdum, bugün yine ısrarla duruyorum; çağa bakarken.

Ülkesinin sorunlarına ilgi duymayan bir toplum, bu sorunlarının çözümüne katkıda bulunma hevesi, ihtiyacı içinde olmayan bir toplum ve nihayet ülkesinin geleceğine inanç duymayan bir toplum ileri gidemez

2000'li yıllara girerken Türkiye, büyük Atatürk'ün gösterdiği istikamete, sadakate bağlı kalmalı, demokratik laik Cumhuriyete ve çağdaş toplum olmaya, çağdaş devlet olmaya, sadakate bağlı kalmalı; o zaman her şeyi hallederiz. Yine devam ediyorum. Yarın ki devletin; yani 2000'li yıllardaki devletin, 2000'li yıllardaki ülkenin en önemli meselelerinden

birisi devleti küçültmektir. Bugün devletin ekonomik meselelerle ilgisi hâlâ epey önemlidir. Türkiye, önümüzdeki beş sene zarfında 100 milyar dolarlık bir özelleştirmeyi yapmalıdır. Eğer devlet ekonomi içindeyse, devletin ana fonksiyonları olan eğitim, sağlık, savunma ve ülkede emniyetin, asayişin temini, çevre, sosyal güvenlik gibi, yargının dağıtımı gibi, ana fonksiyonları doğru, istediğiniz gibi bir ölçüde işletmek mümkün olmuyor. Halbuki bunlar işlerse, devletin banka işletmesine gerek yok, bunlar işlerse banka nasıl olsa işler. Devlet banka işletmeye heves edip veya fabrika işletmeye heves edip bu ana fonksiyonlarını da eklerse, hele asrın başından itibaren hiçbir gelişme mümkün değildir; o kör topal olur.

Türkiye doğru bir yol tutmuştur; Türkiye ekonomisini vatandaşına bırakmak mecburiyetindedir. Ben bunu 20 sene evvel burada söyleyemedim, 10 sene evvel belki biraz dilim tutuk söyledim, bugün çok rahat söylüyorum; çünkü bugün Türkiye'nin iki tane büyük var. Bunlardan bir tanesi demokrasidir, bir tanesi de gerçekten Türkiye sınırlarını taşımış, Türkiye'nin

başını dik, alnını açık eden, dünyanın her tarafında iş görebilen müteşebbisleridir. Bu müteşebbisleri bu ülkenin üniversiteleri yetiştirmiştir. İstanbul İktisat Fakültesi'nin bu gelişmelerde çok büyük payı vardır, çok değerli kişiler yetiştirmiştir. Artık bugün dünyadaki gelişmelerden, yüksek teknolojiden, bilimden, fendeki ilerlemelerden haberi olan Türkiye'de de çok kişi vardır. Bunlara müteşebbis diyoruz, girişimci diyoruz. Bu girişimciler sadece burada değil, Orta Asya'nın steplerinde veya Balkanlar'da veya Rusya'nın steplerinde de çok başarılı hizmet vermektelerdir.

***Yeni çağa girerken, en önemli işimizin
iktisadın değişmez kaidesi,
kaynaklarımızı en rasyonel şekilde
kullanmak olduğunun altını
çizmeliyim. Birincisi, yetişmiş insan
gücünüzü kullanacaksınız ve
ikincisi, rekabete dayanacaksınız;
sınırları açan rekabettir***

2000'li yıllara girerken Türkiye'nin en önemli meselesi, ne kaynaktır, ne şudur, ne budur. 2000'li yıllara girerken Türkiye'nin en önemli meselesi işte bu gücünü iyi kullanmasıdır. Halkını halkındaki gücü, halkındaki kapalı kalmış enerjiyi ülkenin yararına, toplumun yararına ve halkın bizatihi bireylerinin yararına çevirmektedir. Herkesin bugün yaptığından daha iyi yapabileceği bir şey vardır, olmalıdır da. Bunu nasıl sağlayacağız? Bir defa siyasi sistem bu hevesi verecek, bir de çağın başındaki en önemli işlerimizden birisi eğitimidir.

Türkiye'nin bir büyük eğitim projesi var. Bu eğitim projesi dünyayla bağdaşacak şekilde gelişmeye devam etmelidir. Bugün dünyanın her tarafında eğitim aranıyor, dünyanın her ülkesi, kalkınmış ülkelerin hepsi daha iki gün evvel geldiğim Fransa'da eğitim bugün en çok tartışılan konulardan biri. Önümüzdeki çağın insanları nasıl eğitilecek, benim okullarımda çocuklarım nasıl eğitecek, yarına nasıl hazırlanacak? Klasik bilgileri vermek yetmeyebiliyor. Zaten bugün okulların, her seviyedeki okulun programlarını ve yetiştirme yollarını gözden geçirmek gerekiyor. 21. asrın insanı nasıl olacak, bu eğitim sistemi bu insanları nasıl yetiştirecek? Burada geleceğe bakarken en önemli işimizin eğitim olduğu kanaatindeyim.

Nihayet geleceğe bakarken şunu da ifade etmeliyim ki; global bir dünyaya gidiyoruz. Küreselleşmiş olan iki olgudan kaçamayız: Birisi küreselleşme, birisi evrenselleşme. Küreselleşme dediğimiz zaman bu hudutların içerisinde kendi kendimize kalamayız, izole olamayız. Dünya hudutları kaldırmaya gidiyor, sakın

hiç kimse yanlış anlamasın, yine olacak ama, hudutlar elek gibi olacak; yani, mallar serbest geçecek, sermaye serbest geçecek, insanlar gelip geçecek; yani kendimizi gümrük duvarlarının arkasına saklamış vaziyette tutamayız. Onu yapmaya bugün kimsenin gücü yetmez, onu yapmaya kalkmak masraf demektir.

Yeni çağa girerken, en önemli işimizin iktisadın değişmez kaidesi, kaynaklarımızı en rasyonel şekilde kullanmak olduğunun altını çizmeliyim. Birincisi, yetişmiş insan gücünüzü kullanacaksınız ve ikincisi, rekabete dayanacaksınız; sınırları açan rekabettir. Ben burada bir şey ya-

piyorsam, benim insanım bir şey yapıyorsa, Almanya'dakinden Fransa'dakinden daha pahalı, daha kötü yaptığı bir şeyi hem kendi toplumuna, hem de dış ülkelerin insanlarına veremez. Kapalı rejim ise kendi toplumuna verir, kendi toplumunu da hem yoksulluğa mahkûm eder, hem de pahalılığa mahkûm eder. Öyleyse, bu globalleşme işinden vazgeçemeyeceğiz.

Çağa girerken söylemek istediğim şey, birincisi mutlaka devletimizi ticaretin, sanayinin içinden çıkarmamız, mutlaka bu özelleştirme işini bitirmemiz, mutlaka devletimize yeni fonksiyonlar vermemiz, mutlaka toplumumuza yeni hevesler vermemiz. İkinci olaya yarıştır, dünyayla yarışacağız, aynı kulvarda yarışacağız, eksiksiz yarışacağız. Bunu göze alabilmeliyiz. Bilimde, teknolojiye kaydedeceğimiz mesafe ve eğitim hamlemiz bunun temelidir. Eğitim müesseselerimiz, bilim müesseselerimiz, üniversitelerimiz, araştırma kuruluşlarımız her şeyimiz başka ülkelerin bilim müesseseleriyle kıyaslanır olmalıdır; kurumlarımız başka ülkelerin kurumlarıyla kıyaslanır olmalıdır. "Neyi kastediyorsunuz?" dersiniz, hastanemiz başka ülkelerdeki hastaneyle kıyaslanır olmalıdır. Bunu yapacak olan devlet değil veya sadece devlet değil. Bunu yapacak olan bu ülkenin insanları; çünkü her kurumun bir yöneticisi var, o yönetici bu hevesin içinde olacak. Her kurumun bütün mensupları bu hevesin içinde olacak ve kendimizi ileri ülkeler arasında görmek ve göstermek hevesine kapılacağız. Bunu yapabilmek için o hale gelmiş olmamız lâzım ve nihayet dünyadaki evrensel kurallara uymamız lâzım. Hukukta evrensel kurallara uymamız lâzım, demokraside evrensel kurallara uymamız lâzım ve bunlara hiçbir mani de yoktur.

KAYNAĞINDAN MUTFAĞINIZA BEREKET, SAĞLIK...

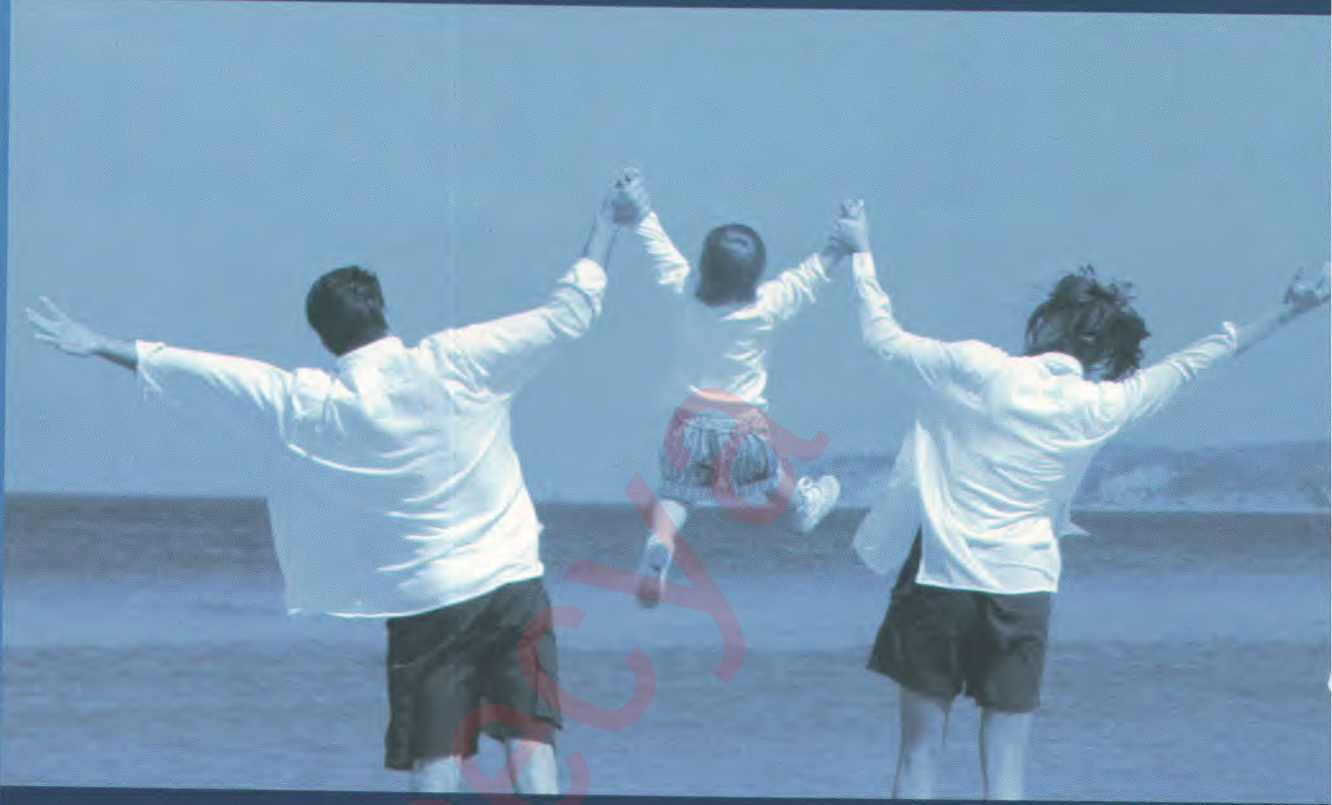

**TRAKYA
BİRLİK**
ÜRÜNÜDÜR

TRAKYA YAĞLI TOHUMLAR TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

1. Murat Mahallesi Zübeyde Hanım Caddesi No.: 2 22030 - Edirne
Tel.: (0.284) 212 54 10 - 212 54 11 - 225 37 37 - 225 38 85 - 225 48 11 (5Hat)
Fax: (0.284) 225 30 60 - 225 30 61 - 225 44 23 - 225 50 98
Telex: 37 116 Tytb. tr. Telgraf : Trakya Birlik / Edirne

Adımızın anlamı, her dilde "sigorta"dır...

Biri Türkiye'nin, diğeri dünyanın güvenilir şirketlerinin ortaklığıyla kurulan Koç Allianz Sigorta, dünyanın her yerinde güvenin karşılığıdır.

Koç Allianz Sigorta, Türkiye dışındaki yatırımcı ve girişimcilere de uygun sigortacılık çözümleri üretir. Başarılarının önündeki büyük küçük tüm riskleri göğüsleyerek, onlara her zaman destek olur. Kaliteli hizmet ve sınırsız güvence anlayışı, Koç Allianz Sigorta'nın değişmez ilkesidir.

**Yanınızdaki güç.
Koç Allianz Sigorta**

Genel Müdürlük
Koç Allianz Sigorta A.Ş. Bağlarbaşı Kısıklı Caddesi No: 11 Altunizade 81180 İstanbul
Tel: (0216) 310 12 50 (50 hat) Faks: (0216) 310 02 22 - 310 13 49 - 334 42 17
Web adres: <http://www.koçallianz.com.tr>

 Koç

Allianz

Yargı organımız aynı şekilde ülkede kanun ve nizam hâkimiyetini sağlamada, yargının dağıtılmasında en iyi şekilde görevini yapabilmesi lazım.

Türkiye'nin Cumhuriyetin başından beri iki büyük kazancı vardır. Birisi eğitim kazancıdır, birisi yargı kazancıdır. Ben, bizim yargıçlarımızın, savcılarımızın ve avukatlarımızın fevkalâde çağdaş olduğu ve çağdaş hukuk düzenini yürütebildiği kanaatindeyim. İstediğim şey bir yargı reformudur; yani bu güçten daha çok yararlanabilmek ve Türkiye'de halkın memnuniyetini mucip şeyler meydana getirmektir. Bütün bunların hepsi bir devlet reformunu gerektiriyor, bunlar yapılmalıdır. Eksiklerimiz, noksanımız ne varsa, önümüzdeki zaman içinde yapılmalıdır. Türkiye'de yeniden seçim yapıldı, yeniden Hükümet kuruluyor. Bu Hükümetin önünde 2000'li yıllara Türkiye'yi adapte etmek için gerekli gayretleri gösterme gibi bir görev duruyor. Bu anlaşılmıştır, anlaşılmış olmalıdır da.

Türkiye'nin bütün kurumlarına, resmi veya değil hepsine, kendisini 2000'li yıllara uydurması talebini ben yapıyorum. Şunu da ifade etmek istiyorum ki: Türkiye, sadece kendi kaynaklarından değil dünya kaynaklarından yararlanmalıdır. Türkiye'nin kalkınabilmesi, kalkınmaya devam edebilmesi buna bağlı. Şimdi biz, bu ülkede çok güzel şeyler yaptık, yaptığımız şeyleri katlama noktasındayız. Yeniden on senede elektriğe 30 milyar dolar para yatıracağız, yeniden 150 milyar doları 30 senede savunma sanayine, yeniden bir 20-30 milyar dolar daha turizme yatıracağız. Yol hareketine, otoyola 15 milyar dolar yatırdık, bir o kadar daha yatıracağız. GAP Projesine 16 milyar dolar yatırdık, bir 16 milyar dolar daha yatıracağız.

Velhasıl, Türkiye'nin önünde halen kalkınma için, -kalkınmanın fiziksel tarafı bakımından söylüyorum- eğitim, sağlık ve diğer şeylerin ayrı masrafları var. Türkiye'nin fiziksel altyapısını çağa uydurabilmek veya beklediğimiz hedefe Türkiye'yi götürebilmek için önümüzdeki 15-20 sene zarfında 300 ile 400 milyar dolar gibi yatırıma ihtiyacı var. Türkiye bunu kendi kaynaklarıyla yapamaz, zaten hiç kimse bugün kendi kaynaklarıyla bir şey yapmıyor. Dünyada dolaşan 300 ile 400 milyar dolar para var, bu kaynaktan yararlanması lâzım. Türkiye'nin kendisini bu kaynaktan yararlanır duruma getirmesi lâzım; bunun şartı bir.

Türkiye, bugüne kadar bir tek kuruş borcunu ödemekte kusur etmemiştir, faizini ödemekte de kusur etmemiştir. Türkiye'nin bugünkü borçlanma durumu başka memleketlerden çok daha müsaittir. Türkiye çok borçlu bir memleket değil, sadece borçlarının vadesi kısa ve Türkiye yeni kaynaklar bulup yeni metot-

lardan yararlanmak suretiyle bir an evvel kendisini daha ileriye götürmek mecburiyetindedir. Bu kaynaklar vardır, yalnız Türkiye'nin dünden kalma birtakım korkulara, "Acaba yine kapitülasyonlar devrine mi döneriz, acaba yine Düyun-u Umumiye mi olur?" gibi korkulara bence bugün hiç gerek yoktur. Bu hale gelmiş bir devletin kendisine güvensizliğini anlamak mümkün değildir, toplumun da öyle.

Netice itibariyle Türkiye, bugün kafasını hakem meselesine, kafasını imtiyaz meselesine takıp, yarın ihtiyacı olacağı şeyleri temin edemez durumdan kurtulmalıdır. Uluslararası hakem, bugün herkesin kabul ettiği bir şeyse siz de kabul edeceksiniz. Bugün elektriğin nesi imtiyaz gerektiriyor? Türkiye'de elektrik üretirseniz imtiyaz oluyor, birisine üretirirseniz imtiyaz vermiş oluyorsunuz. Gürcistan'dan, Bulgaristan'dan, Rusya'dan elektrik alırsanız imtiyaz falan olmuyor. Bugün elektrik bir mal ve başka bir maldan ne farkı var? Dün başka işti. Türkiye'nin kendi kendisini bağlayan birtakım kurallardan kurtulması lâzım, bu kuralları kendimiz koyduk. Bürokratik kurallar, bunlar dünden kalan şeyler.

2000'li yıllara bakarken, Türkiye çok iyi bir noktada bulunuyor. Fevkalâde güzel bir kalkınma istidadı var, ileriye gitme kabiliyeti var, ileriye gitme hevesi ve potansiyeli var. Türkiye'nin yolunu kendisi kesmedikçe hiç kimse kesemez. "Kendisi nasıl keser?" dersiniz şöyle keser: kendi koyduğumuz birtakım darboğazları aşmayacağız, bunları muhafaza edeceğiz; işte o zaman kendi yolumuzu kendimiz keseriz. Daha çok açılım istiyoruz ve bu olacaktır.

Benim söyleyeceğim şey şudur ki: Türkiye, evvela 10.000 dolar gelir seviyesine gelmelidir. Bu seviye çok önemli bir olay. Benim devraldığım Türkiye'nin adam başına 250 dolar gelir seviyesi vardı. 60'lı yıllarda Türkiye'nin nüfusu bugünkü Türkiye'nin yarısı kadardı; bugün Türkiye iki misli. Demek olmuş bu, demek olabilecek demektir; ama bu inancı kendimizde muhafaza edeceğiz. "Bizden bir şey olmaz" dersek, hakikaten olmaz; siz kendiniz dersanız ki "Bizden bir şey olmaz" başkaları gelip de size "yok yok olur" mu diyecek?

Onun içindir ki kendimize, milletimize, devletimize ve demokrasimize olan inancı muhafaza ederek, büyük Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyetin etrafında beraber durdukça ve çağı geçmiş birtakım düşüncelere saplanıp kalmadıkça hepimiz beraber hevesle, birlik bütünlük içinde ileriye baktıkça sanıyorum ki, hedefimizi buluruz. Çağdaş demokrat büyük Türkiye, Atatürk'ün büyük Türkiye'si; işte onu buluruz.

Hepinizi sevgiyle saygıyla selâmlıyorum.

BAŞKAN- Sayın Cumhurbaşkanımıza teşekkür ediyoruz. Konuşmalarının başında soruları yanıtlayabilecekğine dair bir şey duydum, acaba çok değerli zamanlarından biraz ayırıp mezunlarımızın bazı sorularını yanıtlama imkânını bulabilecekler mi?

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel- Vaktiniz varsa evet; benim vaktim var.

BAŞKAN- Efendim, vaktimiz var, onur duyuyoruz. Söz almak isteyenlere lütfederlerse, kendileri söz versinler

Mehmet Süha Uçar- Önümüzdeki yüzyılda gelişmiş ülkelerle yarışmak ve gelişmiş ilk 10 ülke arasına girmek sizin gibi büyük projelerin hayalini kurmuş ve bu projeleri desteklemiş, laik Cumhuriyete sahip çıkmış devlet büyüklüğüyle olur, insan kaynaklarıyla olur; fakat görüyoruz ki gelecek yüzyılda bu hayalleri kuracak, bunları gerçekleştirecek, laik Cumhuriyete sahip çıkacak devlet insanlarına, devlet büyüklerine ya fırsat verilmiyor ya da önleri kesiliyor ya da yetişmiyor. Bu tür devleti yönetecek insanların yetişmediği bir yüzyıl bizim için nasıl olur? Saygılarımı arz ederim.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel - Hiç karamsarlığa gerek yok; aslında demokratik toplum, hür ve serbest toplum, demokratik kuralları, demokratik zeminleri muhafaza ettiği sürece ve halkına, çocuklarına demokratik bir eğitim verdiği sürece ülkenin ihtiyacı olan, ülkeye hizmet edecek insanları toplum çıkarır. En ufak bir tereddüde kapılmayın, bizim toplumumuzun en büyük özelliği fertlerinin vatansever olması ve bilgiyle techiz ederseniz, bir güven ortamı ortaya koyarsanız, kişilerden mucize beklemek yerine, mucize adamlar, mucize formüller aramak yerine sistemin işlemesine müsaade edin, o sistem ülkeye lâzım olacak insanları çıkartır. En ufak kaygınız olmasın. Zaten kendimize güvenin şartı olarak da bunu her zaman düşünmüşümdür, her fırsatta da söylemişimdir. Ülkenin hizmetlerini mükemmel şekilde görecektir insanlar çıkacaktır; hiç endişeniz olmasın.

Nihat Şahin- Ben biraz dertliyim, şikayetçiyim daha doğrusu. Siyasi istikrar sağlanmadan, ekonomik

istikrar sağlanarak nasıl bir gelişme düşüneceksiniz? Bazı politikacıların sorumsuzluğunu ben, vatandaş olarak anlayamıyorum. Dolayısıyla, benim de gelişmemi engelledikleri için şikayetçiyim.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel - Memleket bu demokrasiyi kolay yapmamıştır; zaten zor bir iştir. Bunun herkesin istediği gibi olması da mümkün değil. Kendi bildiği gibi olacak, herkes kendi mecrasında, kendi kurallarına göre olacak, herkes eleştirisini gayet tabii yöneltecek; ama onu hoşgörüyle karşılayacak. Onun için demin söyledim, eğer sistemin mecrası içinde yürütmesini, zeminlerinde kurallarına göre işlemesine müsaade edilirse, bugün toplumu rahatsız eden veya kişileri rahatsız eden hususların çok büyük bir kısmını sistem kendi kendine ayıklar. Fakat, sabırsızlanıp ona müsaade etmezseniz hem kendiniz rahatsız olursunuz, hem de sistem göçer, hiç faydası yoktur. Her şeyin açıkta, her şeyin aleni, her şeyin söylenebildiği, her şeyin konuşulabildiği bir Türkiye'de sanmayın ki, eğer sizi rahatsız eden birtakım şeyler varsa, bunlar da sizin kendi tabiatınızdan değil de kendi kişiliğinizden değil de hakikaten; yani,

toplumun bir derdi gibi çıkıyorsa onları o ortam düzeltir.

İstikrar meselesine döneceğim. Bugün istikrarı nasıl tarif edelim? İstikrarlı bir ülkede hükümetlerin sık sık değişmesine istikrarsızlık -genellikle öyle- diyoruz. Hükümetler sık sık değişiyorsa, bu istikrarsızlıktır. Avrupa'da artık böyle tek partili iktidarlar, İngiltere'den başka bir yerde yok. İngiltere'de zaten iki tane parti var, üçüncüsü de var; ama, bir şey ifade etmiyor. İktidarlar birisi gidiyor, öbürü geliyor, birisi muhalefet oluyor, birisi iktidar oluyor; İngiliz sistemi. Bize ve Avrupa'ya baktığınız zaman çok parti kaçınılmaz. Çok parti İngiltere'de de var; ama yaşamıyor, halk yaşatmıyor. Halk kafasını ikiye takmış, "ya sen ya sen" diyor.

21 parti Türkiye'de seçime girdi, sizler seçmen olarak sandık başına gittiniz; Türkiye şöyle veya böyle 18 Nisan da 600.000 yöneticisini seçti; yani, 600.000 yöneticiyi devlet tayin etmedi, bu ülkenin vatandaşları seçti. Bu defa isabet etmezlerse, bu sandık bir defa daha, bir defa daha geldikçe, bu defa isabet

etmedim diyen vatandaşın gelecek defa isabet etmesi için şans var. İşte buyurun önünüze sandık kondu, hür iradenizle bunu yaptınız. Çıkanı beğenmemek insanların birbirine olan hoşgörüsünü bir miktar kısıtlıyor. Şuna itiraz etme her vatandaşın hakkıdır. Getirdiniz, önümüze sandık koydunuz, buyurun seçin dediniz; ama, üstümüze baskılar koydunuz. İşte o zaman vatandaşın şikayet hakkıdır. Onun içindir ki Türkiye, birçok dönemler yaşadı. Zaten bugünkü Türkiye'nin sıkıntısında yakın geçmişin büyük sebepleri var. Bakın, biz bir şeyi tamir etmeye çalışıyoruz, geçmişin açtığı yaralar varsa, bunları tamir etmeye çalışıyoruz, Türkiye tamir etmeye çalışıyor. Bugün hiç kimse baskı altında kaldım diyemez, şu istikamete git, bu istikamete git diyemez. Bu seçimin bir şablonu var, Anglo-Sakson'ların tabiriyle free and fair; yani, hür ve adil seçim; bu seçim budur. Böyle olmaya devam ederse, Türkiye mutlaka şikayetlerini asgariye indirecek bir noktaya gelir. Şikayetler tümüyle ortadan kalkmaz; çünkü, şikayet insanoğlunun tabiatında vardır. İnsanoğlunu şikayet ediyor diye kınıyor değilim, yapısında vardır, yaratılışında vardır. Birinin iyi dediğine öbürünün kötü diyebilmesi her zaman mümkündür; ama bir ülkenin yönetimi diyorsanız, bu yönetimde ülke insanının rızasına dayanmadıkça bugün onu insanlık kabul etmiyor. Yönetim rızaya dayansın; ama, şöyle uçan kuşu tutsun, şöyle parlak koşsun gibi bir şartnameyi de her zaman meydana çıkarmak mümkün değil. Sistem iyi işlerse, mutlaka o rızasını veren halkı memnun edecek durum ortaya çıkar.

Şimdi, bakınız 2000 yıllarına geliyoruz. Ben, bu on sene içinde altı senedir Cumhurbaşkanıyım. 90'lı yılların başında ben de hükümet oldum, sonra hükümet tayin ettim. On sene de on tane hükümet değişti; bunların sekizini ben tayin ettim, sekizincisi şimdi kuruluyor. Fakat, rakamlara baktım, Türkiye, bu on sene de on hükümet değiştirmiş olmasına rağmen %5 kalkınma hızı sağlamış. 12 milyar dolar civarındaki ihracatını 28 milyar dolar civarına çıkarmış, aşağı yukarı 2,5 misline yakın. 3 milyar turizm gelirinden, 10 milyar turizm gelirine doğru bir gelişme sağlamış, büyük yatırım hamlesi yapmış. Hangi alana bakarsan çok güzel şeyler yapılmış; bütün bu itiş-kakışlara, tartışmalara, siyasi birtakım olaylara rağmen Türkiye yerinde durmamış.

Buradan şu manâyı çıkarmayın: "Demek hükümet in se de, çıksa da her sene bir tane kurulsun da fark etmiyor, Türkiye yoluna gidiyor, öyleyse kaygılanmayın." manâsını çıkarmayın. Eğer, istikrarlı dediğimiz; hükümetler üç senede, dört senede bir değişseydi, daha on hükümet yerine 2-2,5 hükümetle bu dönem aşı-

labilseydi gayet tabii daha iyi olurdu. Ben neyi söylemeye çalışıyorum? Türkiye'de hükümet her şey değildir, siyasette her şey değildir. Burada bir toplum var, bu toplumun kişileri var, kurumları var. Kurumlar sadece devletin kurumlarından da ibaret değil. Gönüllü kuruluşları var, teşebbüs gücü var ve nihayet tarlasından fabrikasına kadar çalışan insanı var.

Şimdi Mayıs ayındayız, Anadolu bir uçtan bir uca ekili ve şimdi Harran'da ve bir süre sonra Adana'da biçim başlar. Ankara'dan geliyorum, her taraf halı gibi yemyeşil, Allah yağmur da veriyor. Kimseye biz, "Tarlanı ek" demedik; çünkü adam sabahleyin alaca karanlıkta kalkıyor gidiyor ve tarlasını ekiyor, çoluğunun çocuğunun rızık için. Kimseye biz "Git, fabrikada çalış" da demiyoruz, "Fabrika kur" da demiyoruz. Bunları hep Türk vatandaşı yapıyor. Bu Türk vatandaşı muhteşem bir insan; bu ülke de geleceğe olan ümidini hiç kaybetmemiş, zorlukları aşarak gelmiş, -çoğunluğunu söylüyorum- böyle büyük bir millet bu ve bunun ortaya koyduğu potansiyel bu neticeyi doğurmuştur.

Eğer biz, önümüzdeki dört-beş sene zarfında bu kalkınma hamlesini -on sene zarfında diyelim- sürdürür ve birtakım projelerimizi hem eğitim sahasında, hem diğer alanlarda projelerimizi gerçekleştirerek bir süre sonra bu siyasi tartışmalar önemini daha çok yitirecektir. Bunlar kaçınılmaz; saat gibi, saatin zembereği kırıldığı zaman hani hem akrep, hem yelkovan duruyor ya, bundan Türkiye'nin kurtulması lâzım. Türkiye o istikamete gidiyor ve "Siyasi istikrarsızlık varsın olsun" demiyorum, olmaması vatandaşın elinde; çünkü, istikrârı sandık çıkartıyor. İstikrâr diye, eğer tek parti arıyorsanız şimdi o çıkmıyor sandıktan. Halka da "Niye çıkarmadınız?" diye ta'n etmek mümkün değil, bu kadar oluyor. Bu kumaştan elbise çıkaracaksınız, hükümetin her şeyi olacak; ülkenin her şeyi olacak. Meclisi var, hükümeti olacak, kurumları var, yargısı var, okulu var, hastanesi var, daha iyi yapalım diye çırpınan, didinen bir Türkiye. Daha iyi yapamadığımız yerde de kendi kendini eleştiren ve eleştirme hakkına ve hürriyetine sahip bir Türkiye. Teşekkür ederim.

Soru- Sayın Cumhurbaşkanı, Cumhuriyetin 75 inci yıldönümünde acaba Türkiye'mizde demokrasi konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin duvarında yazan "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" düsturunun gerçekleştiğini söyleyebilir misiniz?

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel - "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" düsturu gerçekleşmemiştir demek mümkün değil. Bu bir Anayasal devlet, her-

kesin kendisine göre bir devlet formatı, bir devlet projesi olmaz. Anayasal devlette kim kimdir, nerededir, kimin görevi nedir, sorumluluğu nedir? Devlet bu ahenk içerisinde işliyorsa, anayasal devlet hizmetini görüyor demektir. Eğer ahenk içinde işlemesine mâni birtakım kusurlar var da, bunlar anayasal devletin anayasasından geliyorsa, onları düzeltmek lâzım, yasalardan geliyorsa, yenilerini yapmak lâzım. Hiçbir şey mükemmel değildir, hiçbir yer de mükemmel değildir. Bizim demokrasimizde düzeltilecek pek çok şey vardır, anayasamızda da vardır; ama bugün kimse "Türkiye'de demokrasi yoktur" diyemez; şu bakımdan diyemez: Bakın, biz burada oturduk konuşuyoruz, herhangi birinizin buraya geldiği için bir korkusu var mı? Burada Türkiye'nin Cumhurbaşkanı konuşuyor, bana sual soruyorsunuz, bu sorduğunuz sualden dolayı, ben, buradan çıkınca, acaba hakkınızda bir şey olur mu diye korkunuz var mı? Yok. Veya otobüsler "Gelin meydanlara" diyor, -daha seçim yeni geçti- herkes meydanlara gidiyor, söylenenleri dinliyor. Bu memlekette herkes diline geleni söylüyor mu? Fazlasıyla söylüyor "Efendim, biz bölücülük yapamıyoruz" onu da yapma canım. "Dini istismar etmek istiyoruz, ettirmiyorsunuz" etme birader. Neden etme? "Devlet, Cumhurbaşkanı öyle istiyor". Hayır efendim, ben öyle istemiyorum, anayasamız öyle istiyor; sizi, bu ülkenin vatandaşı yapan doküman o ve bu ülkenin nimetlerinden yararlanmanızı sağlayan o ve benim ülkemde hiç kimse ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmez ve bu Türkiye Cumhuriyetinin temeli eşitliktir. Büyük Atatürk, burada iki şeyi çok önemli saymıştır; bir tanesi ülkenin bölünmez bütünlüğü; bakın, burada huzur içinde yaşıyoruz, kimseye sormuyorsunuz "Hangi etnik menşeden geliyorsun? Hangi inanca sahipsin?" Hayır, neyi soruyoruz, siz muteber Türk vatandaşları-sınız; çünkü bu ülkenin vatandaşısınız; ama sizin vatandaşlık sorumluluğunuz var, anayasadan aldığınız birtakım nimetler var, bir de sorumluluğunuz var. Sorumluluk, sadâkatle ona bağlı olmak, o çerçeveye bağlı olmak. başka hiçbir şey istemiyoruz.

Şimdi "Türkiye'de özgürlük yoktur" demek de mümkün değil. Bakın "düşünce özgürlüğü" tartışılıyor, dünyada da tartışılıyor. Düşünce özgürlüğüne mâni bir şey mi var? Yok; ama düşünceyi yayma özgürlüğü yoksa, düşünce özgürlüğü olmuş sayılamaz. Amerika Birleşik Devletleri de bunu tartışıyor, ne diyor: Eğer, sizin yaydığınız düşünce kesin ve yakın bir tehlike çıkarıyorsa, ona limit getiriyor. Birleşik Amerika Devletleri de, Fransa da veya dünyanın herhangi bir memleketi de... Biz şu durumdayız, varsın kim neyi söylerse söylesin, din istismarı, mezhepçilik, ırkçı-

lık her şey dahil varsın söylesin; işte o zaman "tam özgür oluruz" diyorsanız, buna, bu toplum dayanamaz; toplum o zaman, birbirine girer, o zaman bu iş kimse-nin yararına değildir; eğer, ona demokrasi diyorsanız. Toplum bir gün onu kaldıracak vaziyete gelirse, o günün yöneticileri de onu düşünsün; o istikamette söylenen laflara bu toplum gülüp geçiyorsa "Canım bunlardan ne alınıyorsunuz?" Batıdan bakanlar biraz da bize öyle diyor; ama adam şu otelin önündeki meydana geliyor, sırtına bir bomba koyuyor, orada patlatıyor, hem kendini parçalıyor, hem etrafını parçalıyor. Türkiye böyle bir ortamdan çıkamadıkça, gayet tabii ki güvenlik, ekmekten önemlidir. Zaten toplumlar, genellikle, "güvenlik mi, ekmek mi, hürriyet mi?" üçlüsünde "üçünden de vazgeçmeyiz" diyebildiği yerde, toplum olmuştur; ama toplumlar, ekmekten ve hürriyetten önce, güvenliği alırlar.

Güvenlik şartları; güvenlik, bir ülkenin idare edilebilirliğidir. Ben özgürlüklerin her çeşidine ve her derinliğine taraftarım, kendim o mücadeleyi yaptım, **geliyorum**; ama bir yerde de; evet özgürlük tamam; **fakat aynı zamanda huzur lâzım**, bu dengeleri bulabilmek lâzım. Bu ülkenin insanları, gayet huzurlu bir şekilde yaşayabilsinler, Churchill'in dediği gibi "Eğer, gece yarısı, sabaha doğru, alacakaranlıkta kapınız çalınırsa, bilin ki, bu sütçüdür, aklınıza başka birisi gelmemiştir." yani, adam size süt getirmiştir, "Eyvah yine geldiler, bastılar" gibi bir şey aklınıza gelmesin, sütçüdür. Buraya geldiğiniz zaman, bu toplum, güvenliğini bulmuştur veya başka bir büyük mütefekkirin dediği gibi "İngiltere'de başınızdaki saç teli kadar düşmanınız olsa, kılınız kıpırdamaz, hiç kimseye, hiçbir zarar gelmez" diyor adam, işte bu, güvenli toplumdur, oraya erişmek kolay bir şey değildir. Sonra, bizim bulunduğumuz bölgede, etrafınıza bir bakın, ne var? 55 tane, halkın çoğunluğu Müslüman olan ülke var. Bu ülkeler arasında dünyada tek Türkiye sekülerdir, tek Türkiye laik; yani, devletle din işleri ayrılmış, herkes dinî icaplarını yerine getirmekte serbest. Birtakım kimseler "devlete de karışalım" diyorlarsa bu olmaz. O zaman da devlet de dine karışmaya başlar, işin içinden çıkamazsınız. Gelin, bu sistemi yürütelim, burada dinin icaplarına mâni hiçbir şey yok, isteyen hacca gidiyor, isteyen camie gidiyor, isteyen oruç tutuyor, isteyen zekât veriyor, her şeyi yapıyor, hiç kimsenin, bundan şikayet edeceği bir şey yok. Türkiye geleceğe bakarken, bu günleri aramamalıdır. Dünya çok rahat bir dünya değil, etrafımız da rahat değil; ama ben, kimseyi korkutuyor falan değilim. Ben, Türkiye'de huzur ve sükûnun korunmasında en dikkat etmesi lâzım gelen kişisiyim. Neyle beraber? Hür ve demok-

rat bir Türkiye'de. Yoksa, bir kere huzuru sağlamak, yumrukla da mümkündür; pax Romana... Hiç kimseyi konuşturamazsınız; bunlar çok kolaydır, "susun" dersiniz, susarlar. "O kadar kolay değil, kimse susmaz" falan da diyebilecek-

siniz, kimsenin susmaması daha iyi de, biz, konuşan Türkiye kavgası yaptık geliyoruz. Onun için, susmanın, konuşmanın ne olduğunu biliriz; ama, gelin, bu günleri daha geliştirmeye gidelim, bu güzel, sıkıntılarımızı hep beraber aşalım, birlik içinde aşalım. Bakın, cumhuriyete karşı en ufak bir şey olduğu zaman, Türkiye hep birden ayağa kalkıyor, Türkiye'nin gücü bu. O zaman, hiçbir şeyde bu pax Romana'ya da, hiçbir şeye de ihtiyaç kalmaz, geliyoruz, hiç endişe etmeyin.

BAŞKAN- Efendim, bu soruların sonunu almayacağız galiba. Sayın Cumhurbaşkanım, zannediyorum siz de yoruldunuz, ayrıca buradaki değerli bürokratlarımızı görünce, devlet çarklarının durmasından da endişe ediyorum, onun için arzu ederseniz, son bir kişiye daha söz verirsiniz, programımıza devam edebilelim efendim.

Selim Ergin- Sayın Cumhurbaşkanım, konuşmanızda, Türkiye'de bir devlet reformu yapılması gereğine değindiniz. Sizce bu devlet reformu nasıl bir süreç içinde gerçekleştirilmelidir? Bir dönem, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurucu Meclis gibi çalışması mı yoksa daha uzun bir sürece yayılması mı? Bu konuda açıklama yapabilir misiniz?

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel- Bu devlet reformu dediğim zaman anlaşılmasın, karışık bir şey söylemiyorum; bu devlet daha iyi işlemelidir diyorum. Daha iyi işlemesi için ne yapalım? 1924 Anayasasına bakarsanız, devlet vilayet esasına göre kurulmuştur ve -tabiri aynen budur- adem-i merkeziyetçidir; yani her şeyin merkezde toplanması yerine, devletin yetkilerinin dağıtılması öngörülmüştür. Biz, geçen yıllar zarfında, adem-i merkeziyet prensibini unuttuk, her şeyi Ankara'ya topladık. Ankara bu kadar yükün altından kalkamaz durumdadır; bu kalkamazlık da devletimizi ağırlaştırmıştır. Devletimiz çok güzel bir devlettir, ağırlaştırmıştır ve en basit işler Ankara'da görülür hale gelmiştir: Van'ın Özalp kazasından bir vatandaş, tapu meselesi için niye Ankara'ya gelsin? Niye gelsin? Ve devletin mahkemeleri, pek çok şeyle yüklüdür, meselâ orman davalarıyla yüklüdür. Çok kolay-

***Birtakım kimseler "devlete de karışalım" diyorlarsa bu olmaz.
O zaman da devlet de dine karışmaya başlar, işin içinden çıkamazsınız***

lıkla, başka ülkelerde halledildiği gibi halledilebilecek metotlar vardır. Onun için, devlette bir yetki ve sorumluluk dağıtımının yeniden yapılması lâzım; buna idarî reform diyoruz. Vilayetlere, belediyelere, il genel meclislerine, be-

diye meclislerine, yetki vermek lâzım ve herkesi Ankara'ya bakar olmaktan çıkarmak lâzım. Cumhuriyetin başlarında vardı ya; "Senden medet umar her bahtı kara" diye, ondan çıkarmak lâzım. Bu ülkenin insanlarını, kendi işlerini kendileri yapar, kendi beldelerinin işini kendileri yapar hale getirdiğimiz zaman, daha çok kişilikli insan çıkarırız meydana. Alt kadro böyle ekin gibi yetiyecek, bu kadrolara yetki vermek lâzım, birinci dediğim bu, bu gayri siyâsîdir.

İkinci dediğim, Türkiye'nin mutlaka bir yargı reformuna ihtiyacı vardır, çok önemli bir hadisedir. Üçüncü dediğim, Türkiye'nin, bir devlet personel rejimine ihtiyacı vardır; bizim devletimizde pek çok personel vardır, bugün artık meseleler o kadar karışmıştır ki, kim hangi hizmeti görür, gördüğü hizmetin karşılığını alır mı, almaz mı? Dördüncüsü, sosyal güvenlik sisteminin de bir düzeltmeye ihtiyacı vardır. Ülkenin istikrarı bakımından, seçim sisteminde, partiler kanununda, düzeltmelere ihtiyaç vardır. Nihayet Türkiye'de, bugünkü haliyle, yürütme-yasama organları arasında sıkışıklıklar var, sürtünme de var. Partiler demokrasisinin bir neticesi olarak, zaman zaman yürütme yasamayı, zaman zaman yasama yürütmeyi ezebiliyor, bunları düzeltmek lâzım. Türkiye isterse, başkanlık sistemini de, yarı başkanlık sistemini de tartışabilir. Ama, her halükârda, bu devleti daha iyi idare edilir hale getirmek lâzım.

Türkiye'nin bir üniversite reformuna ihtiyacı var. 72 tane üniversite, 1,5 milyon öğrenci, 60 bin profesörlü bir Türkiye. Bu çok güzel bir şey, hem üniversitelerin yönetiminde, hem de yetkilerinde bundan daha iyi netice almak lâzım. Bakın, bu üniversiteye devlet para veriyor, diyelim ki 100 trilyon para veriyor. Bu parayı bir zaman oluyor kullandırtmıyor; yani, Hazine müdahale ediyor, kullandırtmıyor. Peyderpey bırakıyor.

Devletin hastaneleri var, üniversite hastaneleri, hastanede hekim var, hastanede ameliyathane var, hemşire yok, hemşire tayin ettirmiyor. Bütün bunları düzeltmek lâzım; yani devleti, halka daha iyi hizmet edebilir hale getirmek lâzım. Devlette reform dediği-

miz olay budur ve nihayet devletin hizmetlerini daha az masrafla görmek lâzım, devleti daha transparan hale, daha şeffaf hale getirmek lâzım. Devletli yolsuzluklardan ve her devlette arzu edilmeyen benzeri birtakım durumlardan kurtarmak lâzım. Belediyeler aynı şekilde; bugün belediyelerin, bilhassa büyük belediyelerin, iktisadî devlet teşekkülleri gibi kurumları meydana gelmiştir, ucu bucağı belli olmaz birtakım sıkıntıları vardır. Bunların hepsini, daha iyi bir şekilde bir raya oturtmak lâzım; devlet reformundan kastettiğim budur. Daha iyi işleyen bir devlet ve daha iyi işleyen bir demokrasi, daha iyi işleyen bir ekonomi... Ekonominin daha iyi işlemesi için de; karma ekonomi devrinden kalan, başka zihniyetlerden kalan şeyleri düzeltmek lâzım. Bunları sadece kağıt üstünde değil, biraz kafada da düzeltmek lâzım: mantalite. Çok zor bir şey mi söyledim?.. Bunların yapılması lâzım. Evet, tamam mı?

BAŞKAN- Efendim çok teşekkür ediyoruz. Sayın konuklar, şimdi "Dünya Ekonomisi ve 21. Yüzyıl" başlıklı oturumda, değerli panelistler Sumru Altuğ, İlhan Kesici ve Şevket Pamuk'u dinleyip, tartışabileceğiz.

Bu toplantıda, konuşacağını vaat eden ve öngören değerli meslektaşımız Sungur Savran, yurtdışından yetişemediği için olacak; maalesef aramıza katılamamış bulunuyor. Bu şanssızlığın, bizi de, onu da üzdüğüne kuşku duymuyorum. Bugünkü toplantıda, Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi Sayın Sumru Altuğ, İlhan Kesici ve Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Sayın Şevket Pamuk'un görüşlerini dinleyeceğiz. Efendim, ilk sözü Koç Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Sn. Doç. Dr. Sumru Altuğ'a veriyorum; buyurunuz efendim.

Doç. Dr. Sumru Altuğ- Öncelikle, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlediği 24'üncü İktisatçılar Haftası'nda bu oturuma katılmaktan onur duyduğumu belirtmek isterim. Beni davet ettikleri için İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne teşekkür eder, bu faaliyetlerinin ileriki yıllarda da devamını dilerim.

Bugün yapacağım konuşma, yeni dünya ekonomik düzeninde iktisadi danışmanın rolü üzerinedir. 21. yüzyıla girerken, iktisat politikalarının etkinliği ve uygulanması konusundaki tartışma, her zamankinden daha canlı bir şekilde sürmektedir. Bu tartışmanın, bu denli canlı olmasının nedenlerinden biri, dünya ekonomisindeki çok değişik ve birkaç yıl öncesine kadar beklenmedik ekonomik gelişmelerin gerçekleşmesidir. Bazı örnekler vermek gerekirse, bir zamanların Japon mucizesinden artık söz edilmiyor ve işyeri ör-

gütlenmesinde Japon modeli örnek olarak gösterilmiyor. Bunun aksine, bu ülkede on yıldır süregelen durgunluğun ve fiyat düşüş sürecinin nasıl önüne geçileceği ve Japon firmalarının yeni dünya düzenine kendilerini adapte edilecekleri tartışılıyor. 1997 yılında başlayan ve yankıları halen devam etmekte olan Güneydoğu Asya krizi ise, iktisatçılar camiasını şaşırttığı gibi, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşları da büyük ölçüde hazırlıksız yakalamıştır. Uzun yıllar boyu çok yüksek büyüme hızları sergileyen Güneydoğu Asya ülkeleri, kısa vadeli sermaye akışlarının geri çevrilmesiyle büyük çaplı devalüasyonlar, bankacılık sektörünün çöküşü, o güne kadar sağlıklı görünen firmaların iflası, gayri safi milli hasılanın ciddi şekilde daralması gibi olaylarla sarsılmışlardır. Brezilya gibi Latin Amerika ülkeleri ise, başlattıkları uzun vadeli ekonomik reform sürecini devam ettirmek ve kısa vadede başgösteren durgunluğu yenecek tedbirler almak yerine, 1997 Güneydoğu Asya ve 1998 Rusya krizlerinin ardından sermaye kaçışını engellemek amacıyla, yüksek faiz ve sıkı para politikaları izlemek zorunda kalmışlardır. Rusya'daki Ağustos 1998 krizi ise, büyük umutlarla piyasa ekonomisine geçen bu ülkeyi, modern iktisat ilkelerini unutmaya ve kısa vadede ekonomiyi ayakta tutmak uğruna, tekrar kontrolsüz para basmaya itmiştir.

Yanıbaşımızda Avrupa, para birliğinin ilk günlerini yaşıyor ve siyasi birliğin temellerini atmak üzere tartışmalarda bulunuyor. Atlantik Okyanusunun diğer kıyısında ise, Amerikan ekonomisi tıkr tıkr işlemekte, düşük enflasyonu, düşük işsizlik oranı ve yeni iş yaratma konusundaki becerisiyle, diğer gelişmiş ülkelerin dahi gıpta ettikleri başarılı bir tablo sergilemektedir.

Bu değişken ve sıcak dünya gündeminde, bizim öncelikle sormak istediğimiz soru, iktisadi danışmanın; yani, "economic decision maker" dediğimiz kişinin, oynadığı role ilişkindir. Tanınmış MIT Profesörü Paul Krugman gibi son gelişmeleri yakından takip eden iktisatçılar, Amerikan ekonomisinin bugünkü sağlıklı durumu konusunda, Federal Reserve Board Başkanı Alan Greenspan'a yani, Amerikan Merkez Bankası Başkanı Greenspan'a büyük bir rol atfetmektedirler. Greenspan'ın, Amerika'da işsizlik ve enflasyon arasında kaybolduğu farz edilen ilişkiyi; yani, "Phillips eğrisi" adını verdiğimiz ilişkiyi göz önünde tutarak, ekonomiye anında müdahale ettiğini savunmaktadırlar. Bu konular, benim hem doktora eğitimimi gördüğüm hem de doktorasını yeni bitirmiş bir yardımcı doçent olarak ABD'de bulunduğum kurumlarda çok farklı şekilde ele alınmaktaydı. Rasyonel

rımların da gerçekleşmesine yol açmıştır. Bütün bunlar, bölge ülkelerinde, ihracatın büyümesinde yavaşlamalarla birleştirilince, bölge ülkelerinde devam ettirilemeyecek bir ekonomik tablo görünümüne dönüşmüştür. İlk kriz açıklamasına göre, yabancı yatırımcılar, bu olumsuz tablo karşısında, Güneydoğu Asya ülkelerinden ayrılmalarını, böyle sürdürülemeyecek bir durum karşısında, rasyonel bir tepki olarak gerçekleştirmişlerdir. Güneydoğu Asya krizinin, birinci açıklamalarından biri budur; ancak, birçok iktisat yazarı, bu unsurların, patlak veren krizin, ne şiddeti ne de derinliği ve yaygınlığını açıklayabilecek kadar önemli olmadığını da kabul etmektedir.

Krize yol açan diğer bir görüşe göre ise, krizin altında yatan asıl sebep, bu ülkelerin piyasalarında "moral hazard" olarak özetlediğimiz durumun hâkim olmasıdır. Moral hazard'ın iki şekilde -bunun Türkçe'sini tam olarak bilemedim, belki değerli konuklar bana bu konuda yardım edebilirler- ortaya çıktığı savunulmaktadır. Birinci yolu şöyle açıklayabiliriz: Güneydoğu Asya'daki yatırımcılar, dış borçlar alıp, yatırım yapmaya devam ettiler; çünkü, herhangi bir kriz ya da problem anında, 1995 yılında Meksika'da olduğu gibi, uluslararası kredi kuruluşları tarafından kurtarılacaklarını biliyorlardı. Bu açıklamaya bağlı olarak, kredi kuruluşları da, bankalar, yukarıda sözünü ettiğimiz temel ekonomik göstergelerdeki zaafırları bilmelerine rağmen, problem anında kredilerini kolaylıkla geri çekilemek için, bu ülkelere, ancak kısa vadeli kredi veriyorlardı. Kısa vadeli kredilerin, bu şekilde ekonomide çok önem kazanması, bazı yatırımcıları ülkelerden soğutacak olayların olmasıyla, çok hızlı ve çok büyük çapta sermaye geri akışlarına yol açtığı için, kriz patlak verdi; yani, insanlar, krize yol açabilecek şekilde davrandılar; çünkü, moral hazard açıklamasına göre, nasıl olsa bir şekilde kurtarılacaklarını biliyorlardı. Hem o ülkedeki yatırımcılar, hem de o ülkeye para veren kişiler... Diğer moral hazard açıklaması ise, Doğu Asya ülkelerinde banka kredilerinin verilmesinde önceliğin gerçekten kârlı projelere değil, hısım -akrabanın sahip olduğu ya da hükümetin öngördüğü projelere verildiğini ileri sürmüştür. Sonuç olarak, bu da, üretken olmayan yatırımların yapılması, banka kredilerinin yanlış şekilde, (banka kredileri aşırı derecede artarken), yanlış yatırımlara verildiği ve kriz anında bu borçların ödenemediği ortaya çıktığı için, kötü bir durumla karşı karşıya kalırız.

Sonuç olarak, moral hazard olgusunun Güneydoğu Asya ülkelerinde çıkan krizi açıklamakta önemli olduğu; fakat, krizin çapını açıklamakta yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

Bunlardan farklı olan üçüncü bir görüş ise, (Self-fulfilling crisis) açıklamasıdır. Güneydoğu Asya ülkelerindeki döviz cinsinden kısa vadeli pasiflerin, kısa vadeli aktiflerden daha fazla olduğunu bilen yatırımcılar, krizin eninde sonunda ortaya çıkacağını biliyorlardı. Dolayısıyla, bu durumdaki bir yabancı yatırımcının yapması gereken, diğer yabancı yatırımcılar ülkeden çıkmadan önce, ülkeden ayrılmaktı. Böyle olduğunda, bir grup yatırımcının krediyi kesmesiyle birlikte, diğer yatırımcılar için rasyonel olan davranış, krediyi kesmektir.

Sonuç olarak, ekonominin temel göstergeleri, örneğin devlet bütçe açıkları ya da tasarruf oranları, geçmişte kriz yaşamış ülkelere çok daha olumlu olsa da, bazı yatırımcıların, krediyi kesmesi çok büyük bir sermaye dönüşüne yol açar ve mali kriz ortaya çıkar. Bu açıklamaların her birinin kuşkusuz gerçek payları vardır. Temel göstergelerdeki olumsuzlukları ön plana çıkaran görüşü kabul edersek, Güneydoğu Asya ülkelerinde, günümüzde ve gelecekte, cari denge, devlet bütçesi, bankacılık sektörünün ve mali sektörün düzenlenmesi, sabit kur politikalarının uygulanması gibi konuların incelenmesine ağırlık vermeliyiz. Eğer, sonucun moral hazard ve devlet ve özel sektörün aşırı derecede içli dışlı ilişkileri olduğunu düşünüyorsak, bu ilişkilerin yeniden yapılanmasını sağlayacak reformlar üzerinde durmamız gerekmektedir. Nitekim, krizden sonra uygulanan IMF programlarında, bütün bu unsurlar yer almıştır.

Ancak, Güneydoğu Asya krizi, kendi kendini yaratan bir kriz (self-fulfilling crisis) niteliğini taşıyorsa, bu krizden çıkaracağımız dersler, daha farklı bir görüş açısı içinde ele alınmalıdır. Dünya Bankası Yardımcı Başkanı ve ekonomi bilimine katkılarıyla ünlü Profesör Josef Stiglitz bu durumun ortaya çıkmasında, günümüzde çok büyük boyutlara ulaşan kısa vadeli sermaye akışlarının büyük bir rolü olduğunu savunmaktadır. Buna bağlı olarak, kısa vadeli sermaye akışlarının doğrudan yabancı yatırımlardan ya da FTI dediğimiz yatırım tarzından, gelişen ülke ekonomilerine çok farklı etkileri olduğunu vurgulamaktadır. Bu görüşü benimsersek, kısa vadeli sermaye akışlarının, gelişen ülkelere faydalı bir şekilde girmesini sağlamak için, bazı ekonomik tedbirler almak durumundayız. Mesela, bunun bir örneği olarak, Şili'deki uygulamayı gösterebiliriz. Şili'de, kısa vadeli sermaye akışlarını kontrol altına almak amacıyla, bu tür kısa vadeli sermaye akışlarına vergi uygulanmıştır. Bu vergi, kısa vadeli sermaye akışlarını sınırlamakla birlikte, toplam sermaye akışlarını düşürmemiştir.

Borsa şimdi size daha yakın!

Eti Menkul,
yurt çapındaki 40 seans salonuyla
hizmetinizde.

 ETİMENKUL
KİYMETLER A.Ş.

Genel Müdürlük

İstiklal Caddesi Kkparmakkapı Sokak No:1 Beyoğlu/İSTANBUL

Tel: (0-212) 249 54 54 Faks: (0-212) 293 99 76

Daha açık söylemek gerekirse bugün, Türkiye'de ve dünyada milyonlarca insan, televizyon yayınlarını Beko Elektronik'in ürettiği renkli televizyonlardan izliyor. Türkiye'nin dünya çapındaki elektronik üreticisi Beko Elektronik, başta İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, İspanya, Danimarka ve Avustralya olmak üzere dünyanın birçok ülkesine üstün teknolojinin ve yüksek kalitenin ayrıcalığını sunuyor.

BEKO
Bir dünya markası

Beko Elektronik A.Ş. Beylikdüzü Mevkii Büyükçekmece/İstanbul Tel: 0212 872 20 00

Özetlersem, Güneydoğu Asya krizi, gerek ülke içinde uygulanan ekonomik politikaların, gerekse küreselleşmenin hızlandığı günümüzde, uluslararası sermaye akımları gibi rolünü ve etkilerini tam olarak anlamadığımız güçlerin meydana geldiği bir ortamda, ekonomik politikaların ve bunların uygulanmasının hâlâ çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu da, iktisatçılar açısından, büyük bir challenge ve geleceği yönelik çalışmalarını yönlendirecek bir durum arz etmektedir.

BAŞKAN- Efendim, Sayın Altuğ'a teşekkür ediyorum.

Gerçekten, Güneydoğu Asya'dan öğrenebileceğimiz çok şey var; ama "insanlar ders alsaydı, tarih tekerrür mü ederdi?" diye bir atasözü var ki, bunun da geçerliliğini akıldan tutmakta fayda var.

Şimdi, söz sırası Sayın İlhan Kesici'de. Devlet Planlama Teşkilatı'mızın eski müsteşarı, Türk siyasal yaşamının hem çok renkli, hem çok deneyimli ve bilgili bir aktörü kendileri. Görüşlerini, merakla ve zevkle bekliyoruz.

İlhan Kesici- Sayın Başkan, değerli misafirler, hanımefendiler, beyefendiler, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Dünya, özellikle bu 21. yüzyıla hazırlanmak bakımından 1990 ila 97 yılları arasında çok ciddi toplantılar, çok ciddi hazırlıklar yaptı. 1997 yılında, 21. yüzyılın nasıl bir yüzyıl olacağına, ülkelerin ne yapmaları lazım geldiğine de bir düğüm atıldılar. 1997 yılının içinde, sadece 1997 yılının içinde, dünyada beş tane çok büyük zirve yapıldı, 100 civarında devletin, hükümet veya devlet başkanları, çeşitli aralıklarla bir araya geldiler ve neredeyse önümüzdeki 30 yılın hem siyasi coğrafyasının, hem ekonomik coğrafyasının nasıl olmasının lazım geldiğini karar altına aldılar. Türkiye, 1990-1997 yılları arasındaki bu gelişmeleri, gereği şekilde takip edebilmiş ülkelerden birisi değildir. 1997 yılı, bu anlamda, İngilizce'yle -bağışlamanızı dileyerek, ifade etmek istiyorum "A Year of Summits" ve "A Year of Decisions" bütün dünya için. Burada alın-

mış olan kararların hemen çok büyük bir bölümü, Türkiye'yi, önümüzdeki 15-20 yıl içinde çok yakından ilgilendirecektir, daha ziyade olumsuz ilgilendirecektir. Bunların en belirginini, Avrupa Birliğiyle ilgili olan gelişmelerdir. Avrupa Birliği, önümüzdeki 30 yılını

karar altına almıştır, Türkiye, bu karar alma sürecinin ve Avrupa Birliği üyeliğinin dışında kalmıştır.

İkinci nokta; Türkiye'nin dışında olmak üzere, bütün dünyayla ilgili ikinci bir noktada şunu ifade etmek istiyorum: İsa'dan bu yana veya son 2000 yıldan bu yana, ilk defa yeni dünya, monolitik bir dünya halinde olmuş olacaktır; yani, tekli bir dünya görünümünde olacaktır, bir tane süper gücü olacaktır - en azından önümüzdeki 30-40 yıl için böyle görünüyor- bir tane askeri or-

ganizasyonu olacaktır -biz, buna, güvenlik ve savunma organizasyonu diyelim- NATO olacaktır, tek bir tane siyasal sistemi olacaktır -bu, batılı anlamdaki demokrasidir- tek bir ekonomik kalkınma modeli olacaktır -bu, orijinal adıyla kapitalizm, biraz daha yumuşatılmış haliyle, bugünlerde kullandığımız haliyle serbest piyasa ekonomisi, belki ilerideki yıllarda daha çok kullanacağımız terminolojideki adıyla global kapitalizm veya mobil ekonomi, "mobil economy"- bu bakımdan böyle bir tekli dünyayı, şimdiye kadar, dünya, hiç yaşamadı, hiçbirimiz bilmiyoruz; yani, bir tane süper güç olduğu zaman, dünyanın düzeni daha mı güzel olur? Bir ekonomik kalkınma modeli olduğu zaman, dünyanın düzeni daha mı güzel olur? Bir tane savunma organizasyonu veya güvenlik organizasyonu olduğunda, dünyanın düzeni daha mı güzel olur?

Bunu henüz bilmiyoruz; ama, bütün dünyadaki hem geleceğe ait tahmin yapan insanlar, hem dünyadaki devlet yöneticileri, akademisyenler, bu işin üstünde çalışıyorlar. Bu anlamda, son bir ay içinde, iki tane kitap çıktı, isimleri de çok enteresan, kendileri de güzel kitaplar; o yüzden, onları da huzuruza getirmek istiyorum. Bir tanesi, William Greider diye birisi, bu diyor ki "One World: Ready Or Not" "Bir dünya olacak ister hazır olun, ister hazır olmayın. İkincisi, Prof. Barry Sichengreen, Kaliforniya Üniversitesinde,

Güneydoğu Asya krizi, gerek ülke içinde uygulanan ekonomik politikaların, gerekse küreselleşmenin hızlandığı günümüzde, uluslararası sermaye akımları gibi rolünü ve etkilerini tam olarak anlamadığımız güçlerin meydana geldiği bir ortamda, ekonomik politikaların ve bunların uygulanmasının hâlâ çok önemli olduğunu vurgulamaktadır

bu da diyor ki "One Economy: Ready Or Not" aslında buna "or not" da diyebiliriz, "Like it or not" da diyebiliriz; yani, ister beğenin, ister beğenmeyin böyle bir dünya, tekli bir dünya olacak, bu ekonomi de tekli bir ekonomi olacak. Bu bakımdan, dünyadaki bütün devletler, bütün yöneticiler, aşağı-yukarı devlet yapılarını, siyaset yapılarını, ekonomilerini, bu yeni düzeni, yeni dünya diyebileceğimiz, tekli dünya diyebileceğimiz, tekli ekonomik sistem diyebileceğimiz sistem istikametinde yeniden yapılandırıyorlar. Daha önceki ülkeler, bu işi daha iyi gören ülkeler, daha önceden başladılar. Bize benzeyen ülkeler, henüz yeteri kadar konuşuyor olmamakla birlikte, meseleyi konuşuyoruz, bunun altından nasıl çıkacağımızı önümüzdeki dakikalarda görmeye çalışacağız; ama, ben inanıyorum ki, bu yeni dünya, ister tekli bir ekonomik düzen olsun, ister tekli bir dünya düzeni tarzında olsun, herkes için, bunu iyi takip eden, bunun icaplarını yapacak olan her ülke için, her siyasetçi grubu için, her kişi için, yeni ufuklar, yeni alternatifler, yeni yaklaşımlar, yeni fırsatlar yaratacaktır; ama, bütün bunların icaplarını yapabilmek kaydıyla.

Buradan elde edilecek olan imkanları kapitalize edebilmek için, herkesin, özellikle her ülkenin, üstüne düşen şeyleri yapması gerekiyor. Bunlar neler olur? Bir kere, artık bir devletin tanımı -Sayın Cumhurbaşkanımızın da, öğleden önceki oturumda ifade ettiği gibi- yeni baştan yapılmaktadır, yapılması gerekecektir. Bizim konumuzu, bizim panelimizi ilgilendiren bölümü itibarıyla, daha çok devletin ekonomideki yeni rolü, eski rolünden farklı olmak üzere oynayacağı yeni rol, iyi etüt edilmek durumunda ve bunun icapları yapılmak durumunda olacak.

Bunlar; yani, biraz sonra da ifade edeceğim hususlarla birlikte, aşağı yukarı bu yeni dünya, tekli dünya, tekli ekonomi, İngilizce tabiriyle "inevitable" dir; yani, biz istesek de böyle olacaktır bir, iki "irreversible" olacaktır, tersine döndürülemez olacaktır; yani, bir anlamda hem kaçınılmazdır, bizim irademizin dışında böyle gelişmektedir, hem de tersine döndürülemez olacaktır.

Bütün bunlardan ne çıkacak; yani, bu tekli dünya, tekli ekonomik sistemden ne çıkacak? Özü itibarıyla, daha az devlet müdahalesi ekonomik hayatta ve genel hayatımızın tanziminde daha az devlet müdahalesi olacaktır, daha çok piyasaların söylediği geçerli hale gelmiş olacaktır. Elbette, bizim, hem Türkiye'de, kıta Avrupa'sında, Amerika Birleşik Devletleri'nde de, piyasaların ekonomideki rolü, devletin ekonomideki rolünden çok daha ileridedir, çok daha büyüktür; ama,

bu gittikçe daha da büyür hale gelecektir, bize benzeyen ülkelerde, bu, daha çok öyle olmak durumundadır, daha çok öyle olacaktır.

Değerli misafirler; bu global kapitalizm olarak nitelendireceğimiz şeye, yeni terminolojide "mobil ekonomi" olarak da nitelendiriyorlar. Niye mobil ekonomi? Ekonominin önemli kaynakları, neredeyse bir elektron hızıyla, "click a key" nasıl computerde herhangi bir yeri açtığımız zaman öyle diyor, klikleyiniz,, herhangi bir şeyi kliklediğiniz zaman, "click a key" seviyesinde, bu kadarlık geçen zaman süreci içinde, dünyanın çok önemli parasal kaynakları, bir yerden bir yere, ülkeden ülkeye, firmadan firmaya, borsadan borsaya, müthiş bir hareket halinde oluyor; bu bakımdan önümüzdeki ekonomi, çok daha hareketli bir ekonomi olmuş olacak.

Biz, 1980 yılına kadar, Türkiye olarak, daha doğrusu Osmanlı İmparatorluğunun son dönemleri de dahil olmak üzere, bana göre, dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmek isteyen, dünyayla birlikte hareket etmek isteyen bir ülke, bir devlet ve bir topluluğuz. 1980 yılına kadar da, ekonomik kalkınma modellerimizi, daha ziyade adına "milli kaynaklara dayalı kalkınma modeli" diyebileceğimiz veya milli kaynaklara, ulusal kaynaklara dayalı kalkınma stratejileri diyebileceğimiz stratejilerle götürdük. Kıta Avrupa'sı da aşağı yukarı öyleydi, Amerika Birleşik Devletleri de öyleydi; ama, Amerika'nın, Kıta Avrupa'sı ve bizden önemli bir farkı vardır. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, ulusal kaynaklara dayalı kalkınma stratejileri yeterli olmaz hale gelmektedir; çünkü, ulusal kaynakların hemen yanında, müthiş bir şekilde büyüyen, devasa bir şekilde büyüyen uluslararası imkân, uluslararası kaynak ortaya çıktı.

Bunun birkaç tane göstergesini huzurlarınıza getirmek istiyorum; bunlardan birincisi, adına "International capital" uluslararası sermaye diyebileceğimiz veya "global sermaye" diyebileceğimiz bir sermaye. 1980'li yılların başında, bu rakam, aşağı yukarı 50 milyar doların altındaydı, 1980'li yılların sonlarına doğru, bu 200 milyar dolar civarında filan bir rakama ulaştı, 1997 yılında bu rakamın ulaştığı veya bu kaynağın ulaştığı büyüklük 1,5 trilyon dolar; bu 1,5 trilyon dolar, "daily turnover" bir rakamdır, her an 1,5 trilyon dolarlık bir kaynak, bir imkân, biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, ülkeden ülkeye, borsadan borsaya, firmadan firmaya, sadece bir computer tuşuna basarak harekete geçen bir sermaye. Her ülke bundan bir pay alıyor, Türkiye de bir pay alıyor. Türkiye'nin son 10 yılının ortalaması son birkaç yılda daha da düşen

bir ortalamadır, Türkiye'nin aldığı pay 600-700 milyon dolar. Bu iyi bir rakam olabilir; bu büyüklüğe bakmak için şöyle bir mukayese yapalım: Dünyadaki hareket olan sermaye 1,5 trilyon dolar, Türkiye'nin aldığı pay 600-700 milyon dolar; birbirine bölelim 1/2000. Peki, Birleşmiş Milletlere kayıtlı 185 tane ülke var; bunların çok büyük bir bölümü nüfusu 1 milyonun altındaki ülkelerdir, ada devletleri, adacık devletleri vesaire. Bizim milli gelir büyüklüğümüz, nüfus büyüklüğümüz, coğrafi konumumuz itibarıyla bize benzeyen ülke sayısı dünyada 30-35'dir, demek ki normal şartlarda biz, icaplarını yerine getirmiş olsak, bu sermaye hareketinin 30'da 1'ini, 35'te 1'ini almış olmamız lazım, bırakınız 50'de 1'ini alalım, bırakınız 100'de 1'ini alalım; ama, bizim alabildiğimiz pay 1/2000.

İkinci bir büyük uluslararası sermaye hareketi, adına "doğrudan yabancı sermaye yatırımı" dediğimiz, sermaye hareketidir. Doğrudan gelip fabrika olan, doğrudan gelip hizmet sektöründe görev yapan, doğrudan gelip ticaret sektöründe görev yapan, doğrudan gelip turizm şirketi olan, sanayi müessesesi haline gelmiş olan sermaye. Bu rakam aşağı yukarı her yıl yüzde 10 civarında büyüyor; ama, büyüklüğü 350 milyar dolar civarında. Türkiye'de bundan bir pay alıyor, diğer ülkeler de alıyor, biz de alıyoruz. Bizim aldığımız yıllık ortalama, son yılların ortalaması olarak arz ediyorum, 350-400 milyon dolarlık bir paydır; bunu bölelim tekrar 350 milyar dolarlık ana büyüklüğe 1/1000, bu demektir ki, dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının; yani, kaynakların, dünya kaynağının, 1/1000'ini uluslararası global sermaye hareketlerinin 1/2000'ini alan ülkenin adı ister Türkiye olsun, ister Venezüella, Nijerya, Hong Kong, hangi ülke olursa olsun, bu ülkelerin 21. Yüzyılda, ekonomilerinin, halklarının, insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, yeteri kadar büyütebilmeleri mümkün değildir. Bu bakımdan, 21. Yüzyılda, Türkiye ve bize benzeyen her ülkenin gözünü dikmesi gereken kaynak, bu uluslararası sermaye hareketlerinde daha çok pay alabilmekle ilgili olan davranışlardır.

Bir diğer husus, 1960'lı yıllarda, bu yeni global ekonomiyle ilgili olmak üzere bir diğer gösterge, 1960'lı yıllarda adına, biz Türkçe'de "çokuluslu şirketler" dediğimiz "Multinationals" idi. Bunların mahiyetleri, sermaye yapıları, yönetim yapıları, büyük değişiklikler gösterdi, şimdiki adına "transnational cooperations" diyoruz biz, buna "çok uluslu şirketler" diyebiliriz. Bunların sayıları dünyada 50 bin civarında, bize benzeyen ülkelerdeki branşları, ortaklıkları, şubele-

riyle birlikte 200 bin civarında bir şirket grubu, dünyanın ekonomik output'u, ekonomik hasılası, 26 trilyon dolar; yani, dünyadaki bütün ülkelerin, bütün firmaların yarattığı ekonomik hasıla 26 trilyon dolar. Bu büyüklük, azdır veya çoktur; ama, sadece bu transnational cooperation'ların, 50 bin artı 150 bin branşıyla beraber 200 bin civarındaki firmanın ürettiği, yarattığı ekonomik hasıla, bu 26 trilyon dolarlık dünya hasılasının 1/4'ü kadar, 7-8 trilyon dolar. Bu, şu demektir: Eğer, dünyadaki transnational cooperation'ların bir münasebetle içinde olunmazsa, bunlarla ortaklıklar yapılmazsa, bunlarla evlilikler yapılmazsa, dünya ekonomik hasılasının önemli ölçüde dışında kalınmış olunacaktır.

Bunun bir alt başlığı mahiyetinde şunu ifade etmek istiyorum; yine İngilizce tabiriyle "interbloc trade" blok içi ticaret veya "intrafirm trade" firmalar arası ticaret denilen bir hadise, gittikçe hızlanmaktadır. Biz, buradan firmalar arası ticareti alalım, dünyanın en büyük dış ticaret hacmine sahip iki ülkesi Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya. Diğer ülkelere kıyasla, Amerika kısmen içe daha dönük bir ekonomik büyüklük, ekonomik manzara arz eder. Japonya'nın, ihracatının yüzde 38'i, ithalatının yüzde 40'ı, sadece dünyanın her tarafına yayılmış bu Japon firmaları ve Japon firmalarının ortak olduğu firmalar marifetiyle oluyor. Demek ki, ister Türkiye, ister başka bir ülke, bu zincirin dışında kalırsa; yani, intrafirm trade'in dışında kalacak tarzda bir ekonomik yapılanma içinde olursa veya gereken ehemmiyeti vermezse, gereken önemi vermezse, dünya ticaretindeki payını artırması da mümkün değildir, dünyanın gelişen ekonomilerinin içinde yerini alması da mümkün değildir.

Değerli misafirler, bu söylediklerimiz, bizim akademisyenlerimiz tarafından, bazı devlet yöneticileri tarafından, bilinmez hususlar değildir, bilinen hususlardır; ama, benim, üstünde vurgulamak istediğim nokta, bunun, sadece bilinmekle kalabilecek gibi bir hadise olmadığı, özellikle devlet ve siyaset yöneticilerinin, bütün yürekleriyle, bütün kalpleriyle, bunun ne kadar mühim, ne kadar önemli bir hadise olduğunu, bütün uzuvlarıyla, bütün vücutlarıyla kavramaları ve bunun icaplarını yapmaya teşebbüs etmelidir. Bu bakımdan, bunu tekraren vurgulamak istedim.

Peki, bütün bu çerçeve içinde, devletin ekonomideki yeni rolü nasıl olacak? Bütün bu bilgilerin altında, devletin bir tane önemli rolü olmuş olacak, birincisi böyle bir ortam istikametinde hareket etmesi beklenen müteşebbislerin, daha iyi çalışabilmesiyle ilgili

bir iklim hazırlamak, bir ortam hazırlamak; yani, devlet, belki, doğrudan bu işleri yapacak değil, bundan sonra bunların inisiyâtörü de olacak değil; ama, bunları yapacak insanların, bunları yapacak olan firmaların, müteşebbislerin, daha güzel hareket edebilecekleri, daha imkânli hareket edebilecekleri bir iklimin yaratılmasını temin etmiş olacaklardır.

Bunun biraz altına doğru gelelim, bunun en önemli göstergesi, "harmonisation of economic legislation" yani, ekonomik mevzuatımızı, dünyanın bu yeni ekonomik mevzuatıyla uyumlu hale getirmek devletin görevi, siyasetin görevi; eğer, Türkiye, bunu dünyayla uyumlu mevzuat haline getiremezse, müteşebbisleri, her kim olursa olsun, ne kadar kabiliyetli insanlar olurlarsa olsunlar, buradan aranan verimin çıkması mümkün değil.

Değerli dinleyiciler, bizim bütün kurumlarımız, eskimiş haldedir. Bunların en eskisi, en iflas etmiş hali siyaset kurumumuzdur -ben, biraz sonra, oraya, tekrar, kısaca dokunmak istiyorum- ama, şimdi, eğer, dünyadaki deminki uluslararası sermaye hareketleri, transnational cooperation vesaire bunların alt özelliklerini, biz, hâlâ şununla, şu ekonomik mevzuatla yürütmek istersek, Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu, İcra İflas Kanunu ve bunların diğer mevzuatlarıyla; eğer, biz, bu yeni dünyada yer almak isteyeceksek, geçmiş ola; yani, Türkiye'nin bütün bu mevzuatlarının, özellikle ekonomik mevzuatının, bu yeni dünyanın alacağı şekil istikametinde; global ekonomik mevzuata uygun, onlarla uyumlu hale getirilmesi istikametinde, gerekeni yapacağız.

Biraz önce değerli profesör hanımefendi, uzak Asya ile ilgili örnek verirken, hısım akrabalık tarzındaki bir ekonomik ilişkiden bahsetti; şimdi, gerçekten, bu orijinal adıyla kapitalizme yeni bir sıfat koydular. Özellikle uzak Asya'daki gelişme münasebetiyle, bu "crony capitalism" dediler; yani, hısım akraba ilişkileriyle ilgili bir kapitalizm, eş dost ilişkileriyle ilgili bir kapitalizm, kayırmacılık, rüşvet, suiistimalle ilgili bir kapitalizm uygulanması. Bu yeni dünyada olursa, oradaki ekonomik çöküntü veya ekonomik kriz kaçınılmaz bir hadise haline gelmiş olacaktır. Bu bakımdan, yeni kapitalizm, yeni ekonomik mevzuat, aynı zamanda bütün bu ilişkileri ortadan kaldıracak bir mevzuat haline dönmesi lazım.

Bunun, bizim demokrasiyle de biraz ilgisi var -kısaca bir cümleyle de ona da temas etmek istiyorum- hem bizim kapitalizmimiz, şimdi, hısım, akraba, eş, dost vesaire kapitalizmi mahiyetinde bir kapitalizmdir, hem de demokrasisimiz aynı eş, dost, hısım, akraba demokrasisi mahiyetinde bir demokrasidir. Parti genel başkanlarımızın, eşleri, parti genel başkanlarımızın kardeşleri, parti genel başkanlarımızın avukatları, muhasebecileriyle tanzim olunan bir siyasal iklim. Demek ki, hem demokrasisimizin "crony" halinden kurtarılması, hem kapitalizmimizin "crony" halinden kurtarılması lazım. Bu aranan rekabeti -daha doğrusu şu ifadeyle gelmek istiyorum- hem bu kapitalizmin, hem demokrasinin özü rekabette; ama, bu rekabet, haklı rekabet olacak, "fair competition" olacak. Demek ki devletin, ekonomideki yeni rolünde, 21. Yüzyılda, en önemli rolü, haksız rekabete imkan veren bütün hususların ayıklanması, bunlardan ekonomi ve demokrasinin kurtarılması istikametinde yapılacak olan düzenlemeler ve çalışmalar olacak. Rekabetin önündeki bütün engeller kaldırılırken, aynı zamanda sisteme giriş engelleri de kaldırılacak. Türkiye, hem siyasetinde, hem ekonomisinde, sisteme girmek isteyen insanlar için çok çeşitli engeller koyan bir ülkedir, sistemden çıkışta da müthiş engeller vardır. Bizim ekonomimizde, neredeyse, büyükler seviyesinde, iflas eden hiçbir firma yoktur, iflas eden hiçbir holding yoktur. Siyasette de bu böyle, iflas eden hiçbir parti genel başkanı yoktur, iflas eden hiçbir parti yok. Halbuki bu, dünya rekabetinin önünde, hem iktisadi anlamda, hem siyasi anlamda, adil rekabetin önündeki en önemli unsurlar. Bunlar, biraz, mevzuat düzenlemesiyle düzenlenmesi gereken, halledilmesi gereken hususlardır, biraz da devlet adamlarının, siyaset adamlarının, daha çok kafa yormaları gereken hususlardır.

Değerli misafirler, ben, netice itibarıyla şunu söylemek istiyorum: Bu söyleyeceğimiz ekonomik mevzuatın ayıklanmasının yanında, ekonomik mevzuatta yapılacak düzenlemeler kadar önemli, belki de onların da önündeki şey, demokrasisimizin de tam anlamıyla batılı parametrelere uygun bir demokrasi haline getirilmesi, ekonomimizin, iktisadi faaliyetlerimizin, içinde yürütüyor olacağımız mevzuatında, bütün anlamıyla batılı dünyadaki veya gelişmiş dünyadaki ekonomik gelişmelere uygun, mevzuatla uyumlu hale getirilmesi. Türkiye bu işi yapabilir mi? Türkiye veya bütün

dünya bu işi yapabilir mi? Evet yapabilir; ama, Türk siyasal sistemi bu işi yapabilir mi? Bugünkü haliyle katiyen yapamaz.

Sayın Başkan takdim ederken ifade ettiler; ben, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarıyken, dünyadaki bütün gelişmeleri, akademisyenlerimizin iyi takip ettiklerini, onlarla yaptığımız toplantılarda, başka bazı insanlarımızın iyi takip ettiklerini görüyorum ve hayret ediyordum; yani, bizim devletimizin yeniden yapılandırılması lazımdır, evet; ama, olmuyor, ekonomimizin yeniden yapılandırılması lazımdır, evet; ama, olmuyor; ben, buna hayret ediyordum "acaba neden olmuyor" diye. Bir kısa dönem milletvekilliği denememiz oldu. Bu üç yıl içinde gördüğüm şey şudur: Hem bu devleti yeniden yapılandıracak olan şey, hem ekonomiye yeniden yapılandıracak olan kurum, özü itibarıyla siyaset kurumu; ama, bizim siyaset kurumumuz bütünüyle eskidir; yani, bizim siyaset kurumumuzun ana çatıları, 1960 Anayasasına göre, 61 Anayasasına göre çatılmış haldedir. Biz, böyle bir kurumdan; yani, eskimiş, tefessüh etmiş, 1960'larda yaşayan bir kurumdan, 21. Yüzyılın ekonomisiyle ilgili düzenlemeleri ve 21. Yüzyılın devletiyle ilgili düzenlemeleri bekliyoruz; eğer, konsantrasyonumuzu siyaset kurumunun yenilenmesine vermezsek, bu bekleşiğimiz daha çok uzayacaktır; ama, ben inanıyorum ki, ümit ediyorum ki, inşallah önümüzdeki aylar ve en çok yıllar içinde, Türkiye, siyaset kurumunu, yeniden önemli bir bakış altına alacaktır ve siyaseti yeniledikten sonra, hem ekonomimizi, hem demokrasimizi, hem yeni devletimizi ortaya çıkarmış olacağız.

BAŞKAN - Efendim İlhan Kesici'ye teşekkür ediyoruz. Son sözü, Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Şevket Pamuk'a veriyorum.

Prof. Dr. Şevket Pamuk- Sayın Başkan, değerli konuklar; ben eğitiminin çeşitli aşamalarını, ekonomi disiplini içinde tamamlamış bir iktisat tarihçisiyim. Bugün, 21. yüzyılda, dünya ekonomisine ilişkin bir tartışmaya katkıda bulunurken, her şeyden önce bir iktisat tarihçisi olarak, bazı gözlemlerde, değerlendirmelerde bulunmak istiyorum.

Önce bir uyarı yapmak isterim; aslında Sn. Cumhurbaşkanı, çok güzel bir şekilde, meselenin ne kadar güç olduğunu ortaya koydu. Hatırlayacaksınız; "1900 yılında yahut 1899 yılında, bir insana sorsaydınız, '20. Yüzyılda dünya ekonomisi nereye gidiyor' diye, onlar için bir tahminde bulunmak son derece güç olurdu." Biz de bugün aynı güçlükte karşı karşıyayız. Biraz ha-

tırlamaya çalışalım, 1899-1900 yılında, dünya ekonomisi -dünya ekonomisi deyince, her şeyden önce, ülkeler arası ticareti, ülkeler arası sermaye hareketlerini kastediyorum- 1850'lerden itibaren, 1870'lerden itibaren son derece güçlü bir küreselleşme dalgası yaşamaktaydı; ülkeler arası ticaret hızla büyüyor, sermaye akımlarının toplam ekonomi içindeki payı hızla artıyor, hattâ ülkeler arası ticaret, ülkeler arası sermaye hareketlerinin toplam içindeki payı, dünya ekonomisinin o zamana kadar hiç görmediği oranlara yükseliyordu. Gerçi Avrupa ülkeleri arasında bir rekabet yaşanıyor ama, 1900 yılında, hiç kimseye, ondan sonraki yarım yüzyılda iki tane dünya savaşı ve bunların arasında bir tane dünya bunalımının yaşanacağını söylemeniz inandırılmazdınız. Onun için, bugünden önümüzdeki yüzyıla yahut önümüzdeki yarım yüzyıla ilişkin tahminlerde bulunmak bana çok zor bir zanaat olarak geliyor. Ayrıca, iktisat kuramı veya iktisat tarihi de zaten böyle bir iddiada, böyle bir telkinde bulunmıyor. İktisat kuramı yahut iktisat tarihçiliği, her şeyden önce bugünün analizini yapmaya yönelik. Yahut iktisat tarihçiliği, geçmişten bazı dersler çıkarmak çabasında; ileriye ilişkin de çok kesin konuşmanın güç olduğunu hatırlatmak isterim.

Gerçekten, 20. yüzyılın ilk yarısında, iki dünya savaşı ve çok güçlü bir bunalım yaşadık. Bu bunalımın derinleşmesi ve 1930'larda dünya ekonomisinin dağılması, çökmesi, hiç beklenmeyen bir gelişmeydi. Bu bunalımın derinleşmesinde, bazı iktisat politikaları hataları oldu ama, bunların yanı sıra hegemonyacı bir öncü ülkenin ortaya çıkmaması da son derece önemliydi. Buna karşılık yüzyılımızın ikinci yarısında, 1946'dan itibaren, özellikle 1973 petrol krizine kadar, dünya ekonomisi tarihinde hiç görülmemiş hızla, büyük bir genişleme ve küreselleşme dalgası yaşamıştır. İşte ülkeler arasındaki ticaretin, sermaye akımlarının önündeki engellerin kaldırılması, GATT süreci bunun önemli bir parçası. 1975'den, 80'den itibaren, özellikle Doğu Asya örneğinde görüldüğü gibi, bu küreselleşme sürecine sadece gelişmiş ülkeler değil, az gelişmiş ülkeler de entegre olmaya başlıyorlar. Böyle baktığımızda, küreselleşme süreci sanki son yarım yüzyılın yahut son 20-30 yılın en önemli trendiymiş izlenimi ediniyoruz. Ama ben, o trendin üzerinde durmak yerine, bir başka önemli gelişmenin altını çizmek istiyorum. Hiç kuşkusuz küreselleşme çok önemli; ama küreselleşmenin yanında son 20 yılda biraz daha farklı, belki biraz daha çelişkili bir başka eğilim yaşadık, yaşıyoruz. Bu eğilim, belki önümüzdeki yüzyılın ilk çeyreğine, belki daha uzun bir bölümüne damgasını vurabilir; bu da dünya ekonomisinde bölgesel blokla-

rın ortaya çıkışıdır. Avrupa örneğinde bunun en açık biçimini ve en başarılı bölgesel blok örneğini görüyoruz. Ama bu olay, Avrupa ile sınırlı kalmıyor. Kuzey Amerika'da, Avrupa kadar gelişmiş, entegre olmuş olmasa da, Amerika, Kanada ve Meksika'dan oluşan bir bölgesel blok var. Özellikle emek hareketleri açısından bakarsanız, bu bloğun entegrasyonu Avrupa kadar güçlü değil; ama bu bloğun Orta Amerika'dan güneye doğru yayılması gündemdedir; Şili, Brezilya, Arjantin gibi gelişmekte olan Latin Amerika ülkelerinin de bu bloğun bir parçası olması olasılığını gündeme getirmek istiyorum.

Bir başka blok, Doğu Asya'da. Biz, son iki-üç senedir Doğa Asya'daki darbeden, bunalımdan söz ediyoruz; ama yine bir tarihçi olarak daha uzun vadeli eğilimlerden, gelişmelerden söz etmek isterim. Doğu Asya, bu krizi büyük olasılıkla aşacaktır. Doğu Asya'da da, Japonya'nın önderliğinde bir blok oluşmaktaydı, Çin'in de bu bloğun içine entegrasyonu gündemdeydi. Kısa bir süre içinde bu sürece geri dönecektir.

Dünyanın diğer bölgelerinde de böyle eğilimler var. 1980'lerden beri dünya ekonomisi, bölgeselleşme dalgası yaşıyor ve yaşıyor. Bunalım dönemlerinde, tabii bu eğilim darbe yiyor, yavaşlıyor, biraz geriye dönüşler oluyor ama, bu 1980'lerden beri güçlenen bir eğilim. Aslında, 20. yüzyılda, dünya ekonomisinin yaşadığı ilk bölgeselleşme dalgası değil; 1960'lı, 1970'li yıllarda da dünya ekonomisi bir bölgeselleşme dalgası yaşadı. O dönemde pek çok azgelişmiş ülke, kendi aralarında işbirliğini geliştirme çabası içinde girdiler. Karayipler'de, Afrika ülkelerinde, Güney Amerika'da, Asya'da, çeşitli bölgesel işbirliği anlaşmaları yapıldı. Türkiye de, İran ve Pakistan'la beraber böyle bir bölgesel işbirliği denemesi içine girdi. Biliyoruz ki, ne Türkiye'nin içinde bulunduğu çaba, ne de az gelişmiş ülkelerin 1960'larda giriştikleri çabalar başarılı olmadı.

1980'lerde hız kazanan ikinci dalga ise daha güçlü. Burada, ikinci dalganın, birinci bölgeselleşme dalgasından önemli bir farkı var, onun altını çizmek isterim. Birinci bölgeselleşme çabalarında, pek çok gelişen ülke bir araya gelmeye çalıştılar, kendi aralarında blok oluşturmaya çalıştılar. Bu ülkelerin ekonomileri birbirlerine benziyordu fakat pazar büyüklükleri sınırlıydı, teknolojik dinamizm yoktu. Onun için, sadece gelişen ülkelerden oluşan bölgesel bloklar başarılı olmadılar. Oysa, 1980'lerdeki dalgada, Avrupa'da oluşan blokta, Kuzey Amerika'da oluşan blokta ve Doğu Asya'da oluşmakta olan blokta güçlü, gelişmiş eko-

nomiler var. O bloklara dinamizmini kazandıran gelişmiş ülkeler, sanayileşmiş ülkeler; teknolojileri ileri, dinamizm içinde olan ve büyük pazar sunan ülkeler.

Bölgeselleşme akımlarının geleceği hakkında bir iki şey söylemek isterim. Belki biraz erken ama, biraz düşünelim: Bir senaryoya göre, bölgesel bloklar er geç birbirleriyle entegrasyona gideceklerdir. Zaten, bunun bazı ipuçları da gündemde var. Örneğin, Kuzey Amerika blokuyla Avrupa arasında daha güçlü bir entegrasyon süreci konuşuluyor. Bu sürecin, sıkı pazarlıklarla yürüdüğüne de dikkatinizi çekmek isterim. Bazen sorunlar ortaya çıkabiliyor. Aynı şekilde Amerika blokuyla, Doğu Asya'daki blok arasında da entegrasyondan, daha büyük bir Pasifik blokundan söz ediliyor. Ancak, hem bunalım, hem de ticari rekabetler yüzünden şimdiye kadar bu bloklar arası entegrasyon sınırlı kaldı; ama, olumlu gelişmelerin desteğiyle, bölgesel bloklar arası işbirliği güçlenebilir. O zaman, bu senaryo bizi -Sayın Kesici'nin demin sözünü ettiği- tek kapitalizme, küresel kapitalizme götürür. Bugün Dünya Ticaret Örgütünün öngördüğü model de böyle bir model. Sonunda, bloklar arası entegrasyon ve işbirliği. Ama, konuşmamın başında değindiğim gibi, ileriye yönelik tahminlerde bulunmak zor bir zanaat. Onun için, biz biraz daha temkinli olalım, başka senaryoları da şimdiden düşünelim derim. Bu birinci senaryo, bölgesel, bloklar arası işbirliği ve entegrasyon, tek küresel kapitalim.

Bugünden ileriye doğru iyimser senaryo ise daha zor bir senaryo, daha zor bir alternatif de bir olasılık olarak önümüzde duruyor, o da şu: Dünya ekonomisinin bunalımları gündeme gelirse, işler beklenildiği kadar iyi gitmezse, acaba bu bölgesel bloklar arasındaki sürtüşme, rekabet güçlenir mi? Eğer bu bölgesel bloklar kendi üretimlerini, blok içi üretimlerini korumak amacıyla, kendi içlerine dönerler mi? Kendi içlerine dönerlerse, bloklar arası ticaret darbe yer mi? Dünya ekonomisi, dünya ticareti yine bir daralma ile karşı karşıya kalabilir mi? Bu olasılık üzerinde de durmak gerekir.

Tabii bu ikinci olasılık, küreselleşme eğilimiyle geliyor. Bu olasılık, bu ikinci senaryo, her şeyden önce, bu bloklar dışında kalacak, kalabilecek, özellikle de gelişen ekonomileri kaygılandırıyor; çünkü, eğer bölgesel bloklar kendi içlerine dönerlerse, o zaman, dışarıda kalan ülkeler, dünyanın en büyük ve en dinamik pazarlarından dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya olacaklar. Bir başka deyişle, bloklar, kendi içlerine dönerse, dışarıda kalanlar olsa olsa ikinci ligde oynar-

mak zorunda kalacaklar. Az gelişmiş ülkeler için, bloklar dışında kalan veya entegrasyonlarını henüz tam tamamlayamamış ülkeler için bir seçenek de, diğer gelişen ülkelerle birlikte, yeni ticaret blokları oluşturmaya çalışmak. Ben, bu varolan bloklara entegre olmak ile yeni bloklar kurmayı, birbirini dışlayan seçenekler olarak sunmuyorum. Bunlar birbirlerini tamamlayıcı seçenekler olarak da görülebilir. Bir ülke bir yandan, örneğin Avrupa blokuna entegre olmaya çalışırken, bir yandan da kendi bölgesindeki gelişen ülkelerle beraber bir başka blok kurmaya çalışabilir. İşte Türkiye'nin önündeki Karadeniz bloku örneği; ancak -biraz evvel değindiğim gibi- gelişen ülkeler arasındaki blokların başarı şansı, yakın geçmişimizde olduğu gibi, yakın gelecekte de fazla büyük gözüküyor. Yine altını çizeyim, Pazar büyüklüğü, teknolojik dinamizm ve sermaye potansiyeli olarak, gelişen ülkelerden oluşan bir blok, yeterince dinamizm sunmıyor.

Sözü Türkiye'ye getirerek bağlamak istiyorum. Türkiye'nin önünde Ortadoğu, Karadeniz ve Orta Asya gibi bölgesel bütünleşme projeleri var; ama bu potansiyeli, Avrupa blokunun dışında kalma pahasına veya Avrupa blokunun yerine düşünmememiz gerekir. Çünkü bu bölgesel işbirliklerinin potansiyelinin, dinamizminin, Avrupa blokuna kıyasla daha sınırlı olduğunu yakın geçmişteki deneyimler bize gösteriyor. Büyük olasılıkla, yakın gelecekte de böyle olacak.

Özetleyecek olursam, bugünden önümüzdeki çeyrek yüzyıla, en fazla yarım yüzyıla ilişkin tahminler yapmak, çok zor; ancak ben, küresel kapitalizm, tek kapitalizm senaryolarına biraz daha temkinli yaklaşımdan yanayım; eğer küresel kapitalizm alternatifi, iyimser tahminlerdeki kadar olumlu gelişmezse, o zaman ne gibi seçenekler, ne gibi gelişmeler olur, bugünden ona da biraz kafa yorulum derim. O zaman da, bölgesel bloklar alternatifi ve onların arasındaki ilişkiler veya bu bölgesel blokların dışında kalan ülkelerin geleceği ne olacaktır, bunu biraz daha ciddi düşünmemiz gerekir. Teşekkür ederim.

***Türkiye'nin önünde Ortadoğu,
Karadeniz ve Orta Asya gibi bölgesel
bütünleşme projeleri var; ama
bu potansiyeli, Avrupa blokunun
dışında kalma pahasına veya Avrupa
blokunun yerine düşünmememiz
gerekir***

BAŞKAN- Efendim, Sayın Pamuk'a da teşekkür ediyoruz.

Bu konuda, gelecek yüzyılın neler getireceği hakkında ben de bir endişemi dile getirmek istiyorum,. Sn. Pamuk da değindi, 20. Yüzyılın başında, özellikle Avrupa'da esen iyimser rüzgarlar, öylesine kısa dönemde bir kabusla dönüştü ki, öylesine insanla-

rının aklının, hayalinin alamayacağı birtakım olaylar ortaya çıktı ki, doğrusunu isterseniz, 21. yüzyılın başındaki fotoğraf, bana hiç umut vermiyor. Avrupa'daki iyimser görüntü de biraz suniydi; yüzyılın başında, kendi gettosu içinde, Avrupa gettosu içinde bir anlam taşıyordu. Afrika'sıyla, Asya'sıyla, Latin Amerika'sıyla, insanlar ıstırap çekiyordu. Bugün de dünyanın pek çok bölgesinde -hadi şu burnumuzun dibindeki dramları bir yana bırakalım- insanlar fevkalâde ciddi zorluklar içindeler. Bunların bir faturası çıkmayacak mı? Çıkarsa kime çıkacak? Nasıl çıkacak? Doğrusu bunlar beni çok endişelendiriyor. Kaldı ki, 2000 yılının dünyası, 1900 yılını dünyasından daha sorunlu gibi geliyor bana; ama, bu sorunlar herhalde çözülecek, insanlık kendini yok etmeyecek, daha mutlu bir dünya, daha mutlu bir Türkiye'yi umut ediyoruz.

Sayın katılımcılara ve siz değerli konuklarımıza, özür dileyerek, bu işi burada noktalamak durumunda olduğumu ifade etmek istiyorum. Hepinize sevgiler, saygılar sunuyorum ve bugünkü oturumu kapatıyorum.

Yeni Güçler Dengesinde Uluslararası Sistem

2. Gün

6 Mayıs 1999 Öğleden Sonra

Saat: 14⁰⁰

Oturum Bşk. : Prof. Dr. Ali ÖZGÜVEN

Panelistler : Ömer LAÇİNER

Prof. Dr. Erol MANİSALI

Prof. Dr. Ali Özgüven (Oturum Başkanı)- Değerli konuklar, günün İkinci oturumunu açıyorum.

Değerli konuklar, basının değerli mensupları, sevgili öğrenciler, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin düzenlediği "21. Yüzyıla Bakış" konulu oturuma, değerli vakitlerinizden fedakârlık yapıp geldiğiniz için ve bu oturum sonunda, tartışmalara katılacağınız için ve bundan da yararlanacağımız için, hepinizi, sevgi ve saygıyla karşılıyorum.

Önce arkadaşlarımızı tanıyalım, zaten tanıyor sunuz; değerli düşünür ve yazarlardan Ömer Laçiner şeref verdiler. Onlara da Mezunlar Cemiyeti adına teşekkür ediyoruz. Değerli meslektaşım, 40 yıllık bölüm arkadaşım Erol Manisalı'yı tanıyoruz; ama, geleneklere uygun olarak, birkaç cümleyle burada tanımayı tekrarlayalım. Erol Manisalı, iktisat bilimi dışında başka konulara da yönelen bir arkadaşımızdır, mesela siyaset bilimiyle uğraşır, mesela askeri stratejik konulara merak salmıştır, hatta bir-iki toplantıda birlikte bulunduk. Bir diğeri de uluslararası kuruluşlarda, bugün baş harfler dediğimiz ekonomilerden, Avrupa Birliği'yle, o zaman 1958'de yürürlüğe giren "Ortak Pazar" adıyla başladığı andan, bugüne kadar titizlikle uğraşmaktadır. John Strakmel diyor ki: "İyi bir iktisatçı olabilmek için, iktisat dışındaki bilimleri de iyi bilmek lazım. Bunları başardığımız ölçüde, iktisadı da biraz anlayabiliriz." Erol Manisalı arkadaşımız da bunu yapmaktadır.

Bugünkü konumuz "Yeni Güçler Dengesinde, Uluslararası Sistem". Güç, tanımı çok zor; güç, satın alma gücü mü, milli güç mü, askeri güç mü, demokra-

tik güç mü? "Denge" diyoruz, aslında denge var mı? Sabahleyin Sayın Cumhurbaşkanımız, istikrar ve istikrarsızlıktan söz etti. Yeni kurulan ülkeler arasında denge olabilecek mi? Denge nadir bir olay, dengesizlik normal, istikrar normal değil, istikrarsızlık normal; çünkü, istikrar nedir? Durgunluk, statik bir olay, tersi dinamik, büyüyen, gelişen toplumlar dinamik olur, hareketli olur, dengesizlik yaratır, istikrarsızlık yaratır. Onun için, arkadaşlarımız, acaba bu dengeleri nasıl izah edecekler, onu göreceğiz.

Önce, sözü, alfabetik olarak Sayın Laçiner'e bırakıyorum; söz sizindir.

Ömer Laçiner- Efendim, bu yeni güçler dengesi ve uluslararası sistem, hocamızın da belirttiği gibi, hele hele bu içinde yaşadığımız geçiş çağında, önceden tarif edilmesi gerekli olan kavramlar. Sanırım, güç kavramı değişti, düzen kavramı değişti, 1990'lar da yeni dünya düzenine geçtiğimiz söylendi, iki sene sonra da yeni dünya düzenine değil, bir düzensizlik çağına girdiğimiz söylendi. Güçten bahsediyoruz, meselâ Amerika Birleşik Devletleri'nin -gücü nasıl tanımlarsak tanımlayın- bir büyük güç, ultra güç olarak yeri tartışılmıyor. Ama, mesela Avrupa, bu anlamda bir birleşik güç müdür, değil midir? Onun içerisindeki ülkelerin, diyelim ki bir Almanya'nın, Fransa'nın, genel Avrupa Birliği içinde ayrı bir güç politikaları var mıdır, yok mudur? Henüz bunlar da kesin değil. Rusya, iktisadi bakımdan son derece sorunlu bir halde olmasına rağmen, elinde tuttuğu nükleer güçle, dünya ölçeğinde bir güç oluyor. Dolayısıyla, yeni zamanların kendine özgü güç tanımının içerisinde baktığımızda, acaba Sovyetler Birliği'nden mülhem Rusya'yı bir güç, bir dünya gücü sayabilir miyiz, saymayabilir miyiz?

Yine, bizler, Avrupa'ya yakın bir dünyada ve bir bölgede bulunduğumuz için, bu güçleri düşünürken, ister istemez, mesela Hindistan'ın veya Çin'in bir güç olarak tasavvuru, bize biraz uzak geliyor. Zor; ama, bir hesaba göre 1,2 milyar insanın olduğu, son derece güçlü bir geçmişe, kültüre sahip olan ve büyük bir iktisadi dinamizm içinde olan Çin'in, önümüzdeki yüzyılda, bir büyük dünya gücü olup olmayacağını henüz

1974'ten 1999'a İktisatçılar Haftası

1. 1974 - "SANAYİNİN NERESİNDEYİZ?"
2. 1975 - "1975 YILINDA TÜRKİYE"
3. 1976 - "1976 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ VE IV. BEŞ YILLIK PLAN"
4. 1977 - "İKTİSADİ KALKINMA VE MUCİZE"
5. 1978 - "AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER VE KEYNESGİL TEORİ"
6. 1979 - "SANAYİLEŞME SORUNLARI VE AZGELİŞMİŞ ÜLKELER"
7. 1982 - "BUNALIMDAN BÜYÜMEYE GEÇİŞTE TÜRKİYE EKONOMİSİ"
8. 1983 - "CUMHURİYETİN 60. YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ"
9. 1984 - "PİYASA EKONOMİSİNE GEÇERKEN"
10. 1985 - "İKTİSAT POLİTİKALARI VE GELİŞME DOĞRULTULARI"
11. 1986 - "EKONOMİ VE DEMOKRASİ"
12. 1987 - "AVRUPA TOPLULUĞU VE TÜRKİYE"
13. 1988 - "YAPISAL DEĞİŞİKLİĞİN NERESİNDEYİZ?"
14. 1989 - "TÜRKİYE İÇİN ALTERNATİFLER"
15. 1990 - "DEĞİŞEN DÜNYA, DOĞU AVRUPA VE TÜRKİYE"
16. 1991 - "EKONOMİ VE SİYASETTE YENİ STRATEJİLER"
17. 1992 - "DEĞİŞEN DÜNYA, TÜRKİYE VE ON YILLAR"
18. 1993 - "YENİ YÜZYILA DOĞRU DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE
NE OLABİLİR?"
19. 1994 - "DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YENİ EĞİLİMLER"
20. 1995 - "EKONOMİDE VE SİYASETTE KRİZ VE ÇÖZÜMLERİ"
21. 1996 - "DÜNYA NEREYE GİDİYOR? KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE"
22. 1997 - "TÜRKİYE'DE SERMAYE, DEVLET, SİYASET"
23. 1998 - "TÜRKİYE'NİN DİNAMİKLERİ"

24'ÜNCÜ İKTİSATÇILAR HAFTASI'NA KATKILARINDAN DOLAYI

GARANTİ BANK

Ana Sponsor

T. GARANTİ BANKASI A.Ş.

Sponsorlar

**ZİRAAT BANKASI,
IBM,
ETİBANK,
İZOCAM,
ESBANK,
TEKSTİLBANK,
SIEMENS NIXDORF,
MODA ROTEKS TEKSTİL A.Ş.,
DEMİRDÖKÜM,
NCR,
SÜMERBANK,
SÜMER FACTORİNG,
SÜMER LEASİNG,
HALK LEASİNG,
ALARKO HOLDİNG,
MNG BANK,
TEKEL,
BAŞAK SİGORTA,
HALK BANKASI'na teşekkür ederiz.**

**İktisat
Fakültesi
Mezunları
Cemiyeti**

**2000 YILINDA
25. İKTİSATÇILAR HAFTASI'NDA
BULUŞMAK DİLEĞİYLE...**

bilemiyoruz. Benzer bir şekilde Hindistan'ın veya bugün, şu anda Avrupa'da, Yugoslavya sorunu üzerinden teşekkül etmekte olan, bu Sırbistan'ın üzerinden geçen hattın; bir Slav dünyasının ya da bir Ortodoks dünyasının, kendini büyük Avrupa'dan, Katolik - Protestan Avrupa'dan ayırarak başka bir güç olarak, şu anda dağınık görünse bile ileride bileşik bir güç, olabildiği kadar bileşik bir güç haline gelip gelmeyeceğini de bilemiyoruz.

21. yüzyıla belirsizliklerle girdiğimiz kesin; yani, neyin 21. yüzyılda geçerli bir güç türü olabileceğini henüz bilemiyoruz. Burada, tabii 2000'li yıllara geçiş döneminde olduğumuz için, ister istemez aklımıza yüzyılları kıyaslamak geliyor. Benim bildiğim, 20. yüzyıla girerken, dünya bir İngiliz egemenliği döneminden geçiyordu; yani, 1899'larda, herhalde İngiliz dretnotları bütün okyanusları dolaşıyordu, İngiliz politikası egemendi, İngiltere büyük gücü ve biz, yüzyılın ortalarına gelmeden, İngiltere'nin çöküşüne geçtiğini ve şu anda üçüncü sınıf, ikinci sınıf devletler düzeyine indiğini, Amerika'nın yükseldiğini gördük, ardından Sovyetlerin yükseldiğini gördük. Bu arada, tabii ki, sürekli olarak inen ve büyük savaşlara neden olarak yeniden geri planlara itilen bir Almanya ve Japonya vardı. 21.yüzyılın belki ilk 10 yılı, 15 yılı için bir şeyler söyleyebiliriz; ama, sanırım ki ondan sonraki dönemler için ne olup bitebileceğini, içimizde ancak kahin olanlar varsa söyleyebilirler. Bizler de, önümüzdeki; yani, eğer, burada söyleyeceğimiz sözlerin, 10 yıl, 15 yıl, 20 yıl geçerli olabileceğini düşünabiliyorsak, öyle bir şey isteyebiliyorsak, sanırım, ancak, tahminlerimizi, bir miktar da öngörülerimizi söyleyebiliriz. Ben, bu bakımdan, 21. yüzyılın, en azından ilk çeyreği için geçerli olabilecek olan bir kestirimde bulunabilmek için, hangi faktörleri göz önüne almamız gerektiğine dair bir iki şey söyleyeceğim.

Birinci belirteceğim husus, 1980'lerden itibaren, dünyada çok köklü bir üretim tarzı dönüşümü olduğudur; eğer, en kestirme ifadeyle söylenebilirse, birinci endüstriyel devrim bitti ve ikinci bir endüstriyel devrim başladı. Bunun, gerek siyasal sistemler, gerek siyasal bloklar, gerekse güç tanımı, iktisat tanımının kendisinde çok köklü değişiklikler getirdiğini bugünden de izleyebiliyoruz. İnsanlığın, bu ikinci endüstriyel devrime geçişi, bence, insanlık tarihindeki en

önemli değişimlerden birisi; çünkü, şimdiye kadarki tarihe baktığımızda, bütün bu endüstriyel gelişme, insanın elinin uzantısı olan araçların geliştirilmesi idi. Fizik gücünün ya da el maharetinin yerine geçen araçların genişletildiği, büyütüldüğü, en büyük fabrikalar, böyle bir soyutlukla bakabilirseniz, bu anlama gelebilir. Oysa, 1980'lerden itibaren, hayatımızı giderek daha fazla etkileyen, endüstriyel sistemin bütününde belirleyici dinamik haline gelen şey, beynin uzantısı olan araçlardır.

İkincisi, genetikte olan devrim. İnsanın şu ana kadar tarihte eşğine asla varabileceğini düşünmediği bir eşğin atlandığıdır. İnsanın, kendi türüne, kendi ontolojik varlığına müdahale imkanı doğuyor; hem kendisinin, hem diğer bitki, hayvan falan bütün bu doğanın. Doğayı belirleyebilecek olan, kendisini belirleyebilecek olan bir insana doğru gidiyoruz. 21. yüzyıl, bütün bu alanlarda, çok daha büyük gelişmelerin olabileceği, dolayısıyla, bizim, insan kavramımızın, toplum kavramımızın, müdahale kavramımızın, güç kavramımızın,

***1980'lerden itibaren, hayatımızı
giderek daha fazla etkileyen,
endüstriyel sistemin bütününde
belirleyici dinamik haline gelen
şey, beynin uzantısı olan araçlardır***

derinden değişebileceği, niteliksel olarak değişebileceği bir çağ olacak. Bu yeni zamana geçişle birlikte, bu yeni endüstriyel döneme geçişle birlikte - kestirmelerle anlatmaya çalışıyorum- bir ikinci şey daha doğdu; birinci endüstriyel devrim döneminde, dünyada, güçler arası

çatışmalar falan teşekkül ederken, zihniyet dünyası aşağı yukarı şöyleydi: Evrensel bir uygarlık vardır ve bu şu anda, Batı'da en ileri noktasındadır ve bu Batı uygarlığı da er ya da geç diğer daha geride olan uygarlıkları ve toplumları da kendi bünyesine alarak, belirli bir süre sonra, tek ve büyük bir uygarlık dünyası haline gelecektir. Geçmişin bütün uygarlıkları, Çin'in, Hind'in, İslam Dünyasının, Afrika'nın, kısmen Güney Afrika'nın, Güney Amerika'nın uygarlıkları, kendi özel mantıkları olan, özel kurumları olan uygarlıklar. Bunlar, yükselen Batı uygarlığına, kısmi katkılarda bulunsalar bile, ağırlıklı olarak Batı uygarlığı, değerlerini ve kurumlarını bütün dünyaya yayacak ve böylece de birbirlerine benzer, iktisadi gelişme düzeyleri, kültürel farklılıkları da olabilen; ama, nispi olabilen bir dünya doğabilecektir. Hatta yine Batı dünyasında pek çok insan, bunun, batının bir misyonu olduğunu; yani, Batının aynı zamanda insanlığı tek ve ortak bir uygarlığa getirebilmek gibi bir misyonu olduğunu düşünürlerdi. Onun için, yüzyılın sonralarındaki bu em-

peryalizm teorileri falan yapılırken, birileri de, batının uygarlık götürücü, dünyayı uygarlaştıran bir fonksiyonu olduğu söylerlerdi. Özellikle bazı liberal düşünürler, bazı sosyalist düşünürler veya hareketler, Batı'nın aynı zamanda böyle bir fonksiyonu olduğunu, bir uygarlık götürme, uygarlaştırma fonksiyonu olduğunu söylerlerdi; Marks'ta bile bunun izlerini bulabiliriz.

Fakat, 1980'lerden itibaren dünyaya baktığımızda, Batı'nın, bazıları tarafından "kültürel emperyalizm" diye nitelenen bu anlayışından, bu zihniyetinden, pek sözde olmasa bile, fiilen uzaklaşmaya başladığını görüyoruz. Kuzey-Güney ayrımı diye bir ayrım doğdu. Bu Kuzey-Güney ayrımı -iktisatçılara iktisatla ilgili bir şeyler söylemek biraz haddini aşmak olur; ama, galiba, benim okuyabildiğim, görebildiğim kadarıyla- 1980'lerden itibaren, hatta belki 70'lerden itibaren var olan bir çizgi. Şunu görebiliyoruz: Kuzey ülkeleri dediğimiz ileri endüstriyel ülkelerin, birbirleri arasındaki ticaret, birbirleri arasındaki alışveriş, geçmişte "Üçüncü Dünya" dediğimiz ülkelerle olan alışverişten ve ticaretten paylar alarak, çoğalmakta ve ileri endüstriyel ülkelerin, bu üçüncü dünya ülkeleriyle olan iktisadi ilişkileri ve bağlantıları, giderek zayıflamakta, azalmakta. Bugün, petrol veya birtakım mineraller dışında, hammaddeler dışında, ileri ülkelerin, ileri endüstriyel ülkelerin, birbirleriyle olan ilişkileri giderek çoğalırken, öbür ülkelerle olan ilişkileri düş-

mekte. Geçmişte, birinci endüstriyel devrim döneminde, hammadde için, pazar için bu ülkelerle bir ilişki zorunluydu. Giderek bu zorunluluk azalmakta ve kuzey ülkeleri, kendilerine mahsus bir dünya olmaya doğru gitmekte. Belki 15-20 yıl sonra, en önemlisi petrol olan bu hammaddelere olan ihtiyaç azalırsa, yeni endüstrilerin, böyle büyük hammaddelerle pek fazla işi kalmaz. Nitekim ileri endüstriyel ülkelerde, bu ağır endüstri dediğimiz, geçmişin ağır endüstrisi dediğimiz, büyük hammaddeleri işleyen endüstriler, bunlar giderek, zaten, başka ülkelere doğru veriliyor ve kendileri daha rafine diyebileceğimiz endüstri dallarında gelişiyorlar.

Bu iktisadi bağılılığın azalmasına, aynı zamanda belli ideolojiler de eşlik ediyor, bunlara uygun birtakım ideolojiler de geliyor. Mesela, Huntington'un "Uygarlıklar Savaşı" 21. Yüzyılın bir uygarlıklar savaşı olabileceğine dair tezleri. Şu söyleniyor: Biz, eskiden Batı uygarlığının daha üstün olduğunu, ileri olduğunu ve insanlığın öbür taraflara da bu uygarlığı taşıması gerektiğini söyledik, dolayısıyla Batı uygarlığına daha üstün bir konum yükledik. Hayır, o iddiadan vazgeçiyoruz, -sözde vazgeçiyoruz- onların da kendi uygarlıkları, kendi dünyaları, kendilerine mahsus, belki kendilerine iyi gelen değerleri vardır, o dünyalarla biz, kendimizi ayıralım; onlar ayrı bir dünya olsunlar. Bizim onlara müdahalemiz, geçmişte "emperyalizm" diye nitelendi, belki de yanlış yaptık, onların iç dengelerini bozduk. Bundan dolayı özür diliyoruz; bunların, birer antisi olarak, mesela İslam Uygarlığı denen şey -nasıl tarif ediliyor, bilemiyorum- bunun, kendine göre bir bütünlüğü olduğunu kabul edelim, buna müdahale etmeyelim. İslam mı olacak, Hint mi olacak, Çin mi olacak, Afrikalı mı olacak; bunlar kalsınlar, bunları kendi dünyalarında bırakalım. Bu anlamda geçmişte olduğu gibi direkt müdahalelerden uzaklaşalım. Çünkü, bunlarla biz, neredeyse türsel olarak farklıyız. Dün, burada, konuşmacı arkadaşlardan biri tarafından "Afrika terk edildi" diye bir şey söylendi, o bağlamda değilse bile, başka bağlamda benzer bir şey söyleyebiliriz; artık, Üçüncü Dünya ülkeleriyle, kuzey ülkelerinin dışında kalan Üçüncü Dünya, bugün Güneyin büyük kısmını oluşturan ülkelerle, batı toplumlarının ilgisi, zengin Kuzey ülkelerinin ilgisi giderek azalıyor. Liberya'da kanlı bir iç savaş oldu, yıllarca sürdü, kim-

se müdahale etmedi. Ruanda'da Hutular ve Tutsiler gibi iki kavim birbirlerini öldürdüler, ama artık, bu yeni Kuzey zihniyetinin, onları insandan sayıp saymadığını da bilemiyoruz.

İkinci endüstriyel devrimin ana vatanlarında; yani kuzey ülkelerinde, şimdi düşük formasyonlu insanların, toplumdan dışlanması; yani, onların işsiz insanlar, topluma tutunamayan insanlar kütlesi olarak sayıları artıyor. Şu anda belki o ülkeler, o insanları doyurabiliyor, onlara birtakım fonlar aktarılabilir. Ama, yarın bir gün -zannedirim- kendilerini bu yeni, daha insanı insan yapan yeteneklere daha fazla sahip olan insanlar olarak, belli bir bölümünün, kendisini bir üst insan sayması, diğerlerini insan saymakta bile zorlanacak bir mantığa doğru eğilmesi bana mümkün görünüyor.

Dolayısıyla, 21. yüzyılda eskiden bildiğimiz anlamdaki ırkçı anlamda değil; ama, bir çeşit üstün insanlar toplumu, üstün olabilen, üstün vasıflara sahip insanları kapsayan tuhaf bir ırkçılıkla, dünyanın geri kalanını, mesela Afrika ülkelerinin, mesela uzak Asya ülkelerinin, yoksul yığınlarına ve insanlarına bir tarafıyla ilgisizleşen, diğer tarafıyla da bu insanları, dünyanın kirletilmesi, dünya kaynaklarının aşırı derecede kullanılmasını önlemek kaydıyla, belki çok daha zecri tedbirlere başvurabilecekleri, onlara karşı çok daha insafsızca bir muameleyi yapabilecekleri bir çağa da girebiliriz. Yani, Kuzey ülkeleri dediğimiz ülkeler topluğu içerisinde, bizim, bugüne kadar rastladığımızdan çok daha değişik bir ırkçılığın hüküm sürebileceği rejimler ve siyasal sistemler olabilir. Bu Kuzey ülkeleri, kendi içlerinde belki bir rekabet yaşayabilirler; ama, bu rekabetin de, eskiden gördüğümüz gibi milli devletler bazında bir rekabet olacağını çok sanmıyorum; yani, bugün, Kuzey ülkelerinde güçleri tarif ederken, Alman, İtalyan, Amerikalı gibi, böyle milliyet vurgusu yapan tarifleri, belki bundan 10-15 sene sonra çok az yapabileceğiz. Çünkü, geçmişte de, zaten milli devlet çıkarı dediğimiz şey, milli güçler dediğimiz şeyler, büyük ölçüde o milletin ait olduğu toplumdaki egemen sınıfların, egemen grupların çıkarlarıydı, bunların bu şekilde ifadesiydi. Şu anda, eğer, bu ülkelere hâkim sermaye sınıfının ve sermayenin bileşiminde millet faktörü, etnisite faktörü giderek azalıyor, bugün bir büyük

uluslararası şirketin sermayesinde her çeşit milleti bulabilirsiniz; yani, kalkıp da, bugün, Mercedes'in bir Alman firması olduğunu söyleyebiliyoruz; ama, sermaye itibarıyla baktığımız vakit, bunun ne kadar Alman'dır, veyahut da oradaki Alman sermayesinin temsili ne kadar Alman gibi düşünüyoruz. Kendi çıkarlarını büyük Alman toplumuyla ne kadar bir düşünüyorlardır? Bunlar, çok tartışmalı şeyler. Bir Amerikan politikası tespit edilirken, yani, falanca Amerikan silah grubunun, hükümete tavsiye ettiği filan politika, filanca şirketin o yerdeki çıkarlarına aykırı da olabilir. O zaman Amerikan çıkarı mıdır? Amerikan politikası dediğimiz şey nasıl belirleniyor? Burada sözkonusu olan Amerikalılık mıdır yoksa Amerikalılığın bilmem neyin ötesinde geçen bir çeşit, kozmopolik bir sermayenin, sermaye bloklarının arasındaki bir çatışma mıdır? Onların çatışma dengelerinden mi bu politikalar belirleniyor? Bunların, belki de önümüzdeki 10 yıl içinde daha net cevaplarını bulabiliriz; ama, şurası kesin ki, şimdiye kadarki

***Kuzey ülkeleri, kendi içlerinde
belki bir rekabet yaşayabilirler;
ama, bu rekabetin de, eskiden
gördüğümüz gibi milli devletler
bazında bir rekabet olacağını çok
sanmıyorum***

uluslararası sistemde, birim olan ulus devletlerinin zamanı geçiyor. Bunlar, belki de, bölgesel kontrol için, genel bir dünyada, belli görevlere mahsus milli devletler, adları milli devlet olan, Türk Devleti, Alman Devleti falan gibi, bulunabilirler; ama, gerçekte, bunlar, artık, ulus-devletinin eskiden taşıdığı

iddialarla ve misyonla donanımlı olmayan başka tür devletlerdir. Hele hele devletlerin, sadece adli ve savunma görevlerine daraltılması gerçekleşirse. Türkiye'de çok ilginç örneğini gördüğümüz üzere, devletin, vaktiyle sahip olabildiği uygarlaştırıcı işlevlerinden de giderek kendini uzaklaştırması gibi bir süreç başka ülkeler için de geçerli. Tüm bunlar olursa, 10-20 yıl sonra, Türkiye'de ve dünyada, çok daha açıkça, biz, mili devletlerden değil de, belli güç gruplarının arasındaki birtakım dengelerden söz edebileceğiz.

Tekrar başa dönerek söylersem, dünya, 1990'lardan itibaren artık ikiye ayrıldı; giderek bu ayrılmanın daha keskinleşeceğini, Kuzey ülkeleri denen bir ülkeler topluluğunun kendi dünyasına kapanarak, dünyanın geri kalanı ile olabildiği kadar ilişkilerini azaltacağını ve bu insanlarla arasında türsel bir farklılık koyabileceğini ve böyle bir anlayışın gelişebileceğini düşünüyorum.

Yeni endüstriler, toplumun endüstriler bazında yeniden örgütlenmesi, yeniden şekillenmesi, büyük ölçüde, geçmişte, üretim için, toplumsal fonksiyonlar için gerekli olan kol emeğini gereksizleştirdikçe ve otomasyonun, robotizasyonun artışıyla, kol emeğinin yerine başka tür emekler ikame edilebiliyorsa, birtakım insanları gereksiz kılan, gereksiz sayan, bunların niçin yaşadığını sorgulayan bir zihniyetin, yeni bir faşizan zihniyetin, elitist bir zihniyetin, Kuzey ülkelerinde egemenlik kurabileceğini, -ille de bunun açıkça, Naziler gibi açık sözlü olması da çok gerekmiyor- unutmamak gerekir. Bu elitizmin dönem dönem, kendisini bazen bir Batı uygarlığının ideolojisinin içinde ifade edebileceğini, bazen belirli Hıristiyan değerleri adına, diyelim ki Ortodoks dünyasına karşı veya da Müslüman dünyasına karşı seferber edebileceğini düşünebiliriz. Bunlara karşı, böyle olağanüstü -şu andaki ölçülerimize göre baktığımızda- bir güç birikiminin, Kuzey ülkelerinde yoğunlaşmasına rağmen, bu mutlaka kontur balansı olabilecek olan bir kuvvet de buralarda doğacaktır, Güneyde doğacaktır. Buna şu anda en yakın aday gibi gözüken ülkeler -bana göre- Çin ve kısmen Hindistan. Yarın bir gün buralardan, bu güce karşı, en azından dengeleyici bir faktör olarak ortaya çıkabileceğini de, 21. yüzyılda düşünebileceğimiz bir ihtimal olarak görüyorum.

Türkiye'ye gelince; Türkiye konumu itibarıyla, Kuzey ve Güneyin sınırlarında duran bir ülke -bu ayrıma göre-, ayrı bir alternatif. Yani, bu aydınlanmanın ortaya koyduğu, aydınlanma içinde doğmuş siyasal akımların ve ideolojilerin büyük bölümünün de paylaştığı o evrensel olan, bütün dünyaya şahane bir uygarlık fikrinin gereği olan, bütün dünyanın, bugüne kadar ki tarihsel, kültürel, geçmişinden ve mirasından yapılabilecek bir sentezle, yeniden büyük ve bileşik bir dünyaya doğru gidebilmek; o uygarlığı, o büyük sentezi yaratabilmemizin yeri olmaya müsait bir ülke gibi görünüyor. Buna rağmen Türkiye'nin bugünkü haline bakıldığı vakit, bu büyük dalgaların içinde sürüklenecek gibi geliyor bana. Bu dalgaların üstüne çıkabilecek, odak olabilecek bir potansiyeli -maalesef- göremiyorum.

Özetleyerek devam edeyim; şu anda her ne kadar Batı'nın büyük egemenliğini, tartışmasız egemenliğini görüyorsak da -buna, ben, şimdi hem Batı hem de Kuzey diyorum, endüstriyel ülkeler bloğu olarak; buna Japonya'yı da katabilirsiniz, Kanada'yı, Avustralya'yı da katabilirsiniz- böyle büyük bir şeridin, kendi gelişmişliğini, bir imtiyaz ve bir ayrıcalık nedeni ve bir ayırım nedeni olarak koyan bir zihniyete doğru evrildiğini görüyorum. Bunun ideolojisi henüz çok açık seçik

görülüyor; ama, demin zikrettiğim Huntington'ın teorileri veya da Fukuyama'nın teorileri, bana bütün bunların ideolojik altyapıları gibi geliyor, bunları öyle okuyorum. Buna mukabil, pek çok Güney ülkesi, bu ileri endüstriyel ülkelerle arasındaki uçurumun, bu sefer kalitatif bir uçurum olduğunu görebiliyorlar, kendi hallerine, kendi sorunlarıyla uğraşmaya terk edildiklerini düşünüyorlar. Üçüncü Dünyacılığın sonundan bahsedilmesi, aynı zamanda öbür ülkeler karşısında, öbür uygarlıklar karşısında, Batı uygarlığı karşısında, kendilerini ezik, yenilmiş, başarısız hisseden ve kendi kurallarına göre yaşaması da bir şekilde söylenen, örneğin, Afrika'da, Güney Amerika'da, çok kanlı iç savaşların olabileceği, kendini bu dünyada anlamlı kılabilmek için etnik kimliğinin, millete, milli özellikler gibi değiştirilmez özelliklere dayalı siyasetlerin güçleneceğini söyleyebiliriz. Bunlara siyaset demek te bir anlamda mümkün değil çünkü, insani vasıflarının güçlülüğü, insani yetilerinin güçlülüğü üzerine inşa edilen ve parlayan bir dünya orada dururken, o yeteneklere toplumsal olarak sahip olamazlar. Tek tek bireyler olarak olabilir; ama, toplum olarak onların gerisinde olanların, kendilerini onların karşısında ifade edebilmek için ancak güçlerine, değiştirilmez özelliklerine sarılmaları, anlaşılabilir bir ideolojik bir tepki. Ama, bunun, Üçüncü Dünya için, bu Güney ülkeleri için korkunç bilançolar doğurabileceği, zaten, şimdiden de gözükebiliyor.

Bu, benim görebildiğim, çok da iyimser olmayan bir gelecek tasavvuru. Böyle bir dünyada, insanlığın 2/3'ü, etnik savaşlar ve bir cangıl yasası içinde yaşarken, dünyanın öbür tarafındakilerin, egemenlik için, birbirleriyle yapacakları manevralar doğrusunu isterseniz, insan olarak beni çok fazla ilgilendirmiyor. Dünyayı etkileyecektir; ama, benim insanlarımı ilgilendirmez. İnsanların cevap vermeleri gereken temel sorun var. Uganda'daki adamla benim ilişkim nedir? Bu benim kardeşim midir, değil midir? Buna cevap vermeyen hiçbir düşüncenin, bence, insani olarak herhangi bir anlamı yoktur. Eğer, kendi kaderim, benim kaderim, Uganda'daki adamdan, Ruanda'daki adamdan ayrıysa ve ben ayrı bir türü temsil ediyorsam, o zaman, şu insan sözcüğünü de, yeni baştan düşünmek zorundayız. Hele hele insanın kendi kendisine müdahale edebildiği, doğaya derinliğine müdahale edebildiği bir çağa girmişken bütün bu imkanların nasıl kullanılabileceği, bunlardan nasıl bir güç, hangi nitelikteki bir gücün elde edilmesi gerektiği sorusu, 21. yüzyılın en temel siyasi sorunudur ve bununla ilgili olmadıkça da hiçbir şeyin insani olarak da geçerli olduğunu düşünmüyorum.

BAŞKAN- Sayın Laçiner'e teşekkür ederiz; bu konuşmasından, çok yararlandık. Şimdi ikinci olarak Sn. Manisalı'ya sözü veriyoruz; buyurun Sayın Manisalı.

Erol Manisalı- Teşekkür ederim Sayın Başkan. Konunun başlığı "Yeni Güçler Dengesinde Uluslararası Sistem" olarak konulmuş; galiba "Güçler Dengesinde Yeni Uluslararası Sistem" dersek daha iyi olur; çünkü, eski güçler varlığını sürdürüyor, büyük güçler ve işleyiş biçimlerinde bazı değişiklikler var ve dünyamız, 1985 sonrasında başlayarak, statik bir dengeden değişken bir denge konumuna gelmiş durumda. Eskiden Doğu ve Batı bloğunda oturmuş, paylaşılmış bölgeler arasında sıkışmış, Batı'nın hâkim olduğu alanlar vardı, Batı'nın giremediği alanlar vardı -dolayısıyla- dengeler bunun için, daha statik bir yapı gösteriyordu, 85'ten başlayarak, günümüze kadar çok daha değişken, kaypak, kaygan bir zemin oluşmuş. Bu zeminin de odak noktasında ekonomi daha ağırlıklı bir yer ediyor. 1990 öncesinde ekonomik güçlerin yanında, silah hatta ideolojik güçler duvarlar çekebiliyorlardı. Bugün hâlâ silahın çok önemli yeri var, hâlâ ideolojik gücün önemli olmasa bile bir yeri var; ama, ekonomik güç gelmiş, işin odak noktasına oturmuş. Bugün, koca Çin bile uluslararası ticaret örgütü yükümlülüklerine girmek üzere, en fazla 1,5-2 yıl içinde Batı'nın empoze ettiği, kurduğu, oluşturduğu oyunun kurallarını kabulleniyor. Avrupa'nın ve Amerika'nın kurduğu bir sistemin içine girme durumuna getirilmiş. Dolayısıyla, ekonomik hadise, 90'dan sonra, günümüze kadar daha ağırlıklı bir şekilde gözümüzün önüne gelmiş ve dünya sistemini götürüyor.

Burada, benim, esas değinmek istediğim konu bu değil. Bugün, ben, şu konu üzerinde durmak istiyorum: Dünyamız, bir tek pazar, tek kasaba, küreselleştik, bütünleştik diye tanımlamalarla doldu. Oluyor veya olacak biçiminde ortaya konan tanımlamalar ve fiili gelişmeler var, dünya tek pazar oldu. Gerçekten de bakıyoruz, dünya bir tek pazar, Çin bile bu pazarın içinde, Dünya Ticaret Örgütü'ne katılarak yer almak istiyorsa, hakikaten tek pazar olduk veya olma yolunda hızla ilerliyoruz gibi bir durum çıkıyor. Ben, kendim için bunu söylerken biraz zorlanıyorum. Birey olarak, toplum olarak söylemek biraz ters geliyor; çünkü, pek çok toplumum çoğunluğun gıyabında oluyor, bu hadiseler, pek çok toplumun, ülkenin katılı-

***Eğer, kendi kaderim, benim
kaderim, Uganda'daki adamdan,
Ruanda'daki adamdan ayrıysa ve
ben ayrı bir türü temsil ediyorsam, o
zaman, şu insan sözcüğünü de, yeni
baştan düşünmek zorundayız***

mı olmaksızın (güç dengeleri çerçevesinde oluşan bir şey). Burada, dikkatimi bir çelişki çekiyor; dünya bir pazar oldu veya kısa bir süre sonra olacak, buradaki insanlara bakıyorum, maksimizasyon modellerine, yapılarına bakıyorum. Diyelim ki, dünya tek bir pazar oldu, içinde

190 ülke var, bunlar, kendi maksimizasyonlarını ya da ulusal refahlarını yahut da toplumsal refahlarını nasıl sağlayacaklar, hangi koşullarda, hangi göstergelerle sağlayacaklar; ben, biraz bunu tespit etmek istiyorum.

Önyargısız bakıyorum; Avrupa'da, Amerika'da ve diğer Batı ülkelerinde, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada gibi, iyi bir demokrasi var, ulusal çıkarlar çok iyi korunuyor, niye? Adam oy alıyor, oy aldığı insana, ekonomik refah, toplumsal refah vermek zorunda, zaten başka türlü ayakta duramaz demokrasinin kuralı. Kendi toplumuna o refahı sağlamak için "her şeyi" yapmak zorunda. Peki bunlar kim? Bunlar, esas itibarıyla, güçlüler ve dünyayı yöneten, Dünya Ticaret Örgütü'nden, diğer kuruluşlara kadar hatta NATO'suna kadar işleri götüren ülkeler.

O zaman bir soru aklıma geliyor; acaba diyorum, Batı'nın ekonomik ve demokratik olarak gelişmiş ülkelerinde sağlanan toplumsal maksimizasyon, topluma en yüksek refahı verme, ne oranda dünya boyutunda bir dünya refahı, dünya toplumuna 5.8 milyar insana refah sağlıyor, bunu test etmek istiyorum; yani, onların maksimizasyonu, diyelim 25 ülkenin dünya nüfusunun yüzde 20'sini oluşturan, ileri düzeyde, ekonomik olarak gelişmiş ve demokratik olarak iyi işleyen ülkelerin ulusal maksimizasyonu, dünyanın toplumsal, genel maksimizasyonu -ekonomik refah olarak alın- ne oranda uyum içinde, ne oranda değil? Ben, bunu ortaya koymak istiyorum. Nüfusun yüzde 20'sindeki toplumsal refah, demokratik mekanizmalar, teknoloji, mali piyasalar vesaire sonucu dünyanın tümüne yahut geri kalan yüzde 20'ye, ne oranda refah getiriyor? Bu sorunun ışığında baktığımız zaman, "dünya tek pazar oldu" ifadesi bize ne anlam getiriyor acaba, tek pazar oldu da ne oldu. Tek pazar oldu, herkes başının çaresine baksın, bir yanıt budur; yani, gücünüzün yettiği kadar, ya köşeye saklanacaksınız ya öne çıkacaksınız veya bodrum katına ineceksiniz, bir şeyler yapacaksınız, aç kalmamak için. O zaman, burada başka bir şey dikkatimizi çekiyor, güç dengelerindeki yahut dengesizliklerdeki farklar, ortadan

kalmadığı sürece, dünya boyutunda o tek pazarın bir çözüm getirmesi olanak dışı; Ne olması gerekir? Dünyadaki 190 devlette de, demokrasinin takır takır işlemiş olması gerekir ki, toplum kesimleri, kendi yönetimlerinden, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda, dünya ekonomisinde yer almalarını ve bir işlev görmelerini istesinler, birinci koşul bu. İkinci koşul, aradaki dengesizliklerin az olması gerekir. Birinde 300 dolar, birinde 40 bin dolar yıllık gelir varsa, aşağıdakiler zaten isteseler de bir şey yapamazlar; sistem, mekanizmalar, dişliler, bu sonucu doğurur. O zaman, bu iki koşul olmadan; yani, dünya uluslarının, devletlerinin tamamında demokrasiyi işlemeden, dünya güç bölüşümünde bu kadar büyük farklar azalmadan, dünyanın tek pazar olması, dünyanın bütünü açısından refah sağlayamaz. Bu matematik bir sonuçtur; bakıyoruz, sistem nasıl işliyor. Bunlar tabii olması gerekenler, temenniler, belki hiçbir zaman olmayacak şeyler; ama, bizim, hiçbir zaman olmayacağını varsaysak bile bunu düşünmemiz, olabilir diye bakmamız gerekiyor.

İşleyen mekanizmaya bakıyoruz; ekonomik sınırlar açıldığı zaman, ekonomik, teknolojik, mali olarak güçlü devletler, dünya pazarında, kendilerine bir oligopol piyasası oluşturmuşlar. O kadar sağlam oluşturmuşlar ki, başkalarına pek fazla bir şey söylemek düşmüyor. Firmalar, son 7-8 yıl içinde hızla birleşerek daha da büyük hale gelmek istiyorlar, niye? Daha yırtıcı, daha vahşi oligopol piyasası içinde; çalışacaklar dünya boyutunda çalışacaklar, Asya da dahil olmuş, Çin'i, Rusya Federasyonu, hepsi dahil olmuş, daha büyük boyutta rekabet edecekler. Dünya genelinde, "ekonomik dalgaların boyu daha büyük", büyük dalgalarla savaşmak için daha büyük gemiler gerekiyor, daha büyük firmalar ölçeklerden yararlanacaklar vesaire, teknik konulara girmiyorum. Bunun için büyük firmalar da birleşiyor, daha büyük hale gelmek için. O zaman, mali piyasalara, teknolojik piyasalara, endüstri piyasasına, silah piyasasına, baktığımız zaman, 1985 yılında güçlü olanların, 1999 yılında daha güçlü, 2015 yılında daha güçlü olması gibi bir trend karşımıza çıkıyor. Birleşmiş milletler raporlarına baktığımız zaman, bu trendleri zaten görüyoruz. O zaman, karışımızda böyle bir çelişki var, önümüzdeki 30-40-50 yıla baktığımız zaman sorunun temelinde galiba, "güç dengesizlikleri" yatıyor. Bu güç dengesizliklerinin gi-

Nüfusun yüzde 20'sindeki toplumsal refah, demokratik mekanizmalar, teknoloji, mali piyasalar vesaire sonucu dünyanın tümüne yahut geri kalan yüzde 20'ye, ne oranda refah getiriyor?

derilememesi yatıyor, niye? Güçlü olan, hep güçsüzün o halde kalmasına, kendi denetimi altında kalmasını istiyor ve bunu sağlıyor da.

Sayın Laçiner'in konuşmasında yaptığı ayrımlar da kuzey-güney ayrımı gibi, uluslararası kuruluşları yönetme, onlarda yer alma

gibi, bakıyorsunuz; Dünya Ticaret Örgütüne pek çok ülke üye, herkes imza atmış, Türkiye imza atmış; ama, yine bakıyorsunuz, 5-6 ülkenin bu kurumlarda dediği oluyor, onlar yönlendiriyor; dünya oligopol piyasasını, o tek pazarın, o dünya kasabasının, yine güçlülere, uluslararası kuruluşları yönlendiriyorlar. Yoksa, bilmem ne derneğinde olduğu gibi yönetim kurulu- nu seçmek için herkesin bir oyu söz konusu olmuyor ve son NATO doruğunda da bunu, yeni kararların ne şekilde çıktığını gördük. Zaten, NATO doruğundan çıkan kararlarda ilginçtir, söylediğim -lütfe oligopol piyasasını geniş anlamda alınız- o oligopol piyasasında, NATO'ya nasıl bir misyon verilmek istendiğini de görüyoruz. Nasıl bir misyon veriliyor? NATO'nun kendi sınırları dışında, tüm dünyada, Doğu Asya'dan, Afrika'ya kadar bütün bölgelerde alanlarda faaliyet gösterebilecek, tek pazarın bütün köşelerinde faaliyet gösterebilecek bir misyon getiriliyor. Misyonlara baktığınız zaman da çok ilginç şeyler var; nükleer silahlar konusu var, bunda kısmen haklılar; çünkü, nükleer silahların, bildiğiniz gibi, kontrolsüz birtakım çevrelerin, liderlerin vesaire eline geçmesi, hem kendileri, hem çevre ülkeleri, hem de dünya bakımından büyük riskler doğurur. Bunun yanında, benim dikkatimi bir şey çekti; NATO Örgütü diyor ki "göç tehlikesinin yaratacağı sorunlara da önceden müdahale eder" tabii orada "göç" kelimesi geçince, herkes bunu, Kosova'daki göç zannetti; orada kastedilen göç yalnız o değil. Orada kastedilen göç, 30 yıl sonra Afrika, kalkıp 100 bin tekneyle -Küba'dan Amerika'ya göçenler gibi- Avrupa'yı istila etmeye kalkarlarsa ne olacak? Bugün İtalya, Arnavut'ların 5-10 teknesine dayanamadı, neredeyse bayrağı indiriyordu, neredeyse bütün denize mayın döşeyeceklerdi. Arnavutluktan son 2-3 yıl içinde göçenler yüzünden İtalya bile pes etmişti. Şimdi düşününüz, 30-40 yıl sonrasında, milyonlarca yahut 10 milyonlarca yahut 100 milyonlarca Afrikalı, teknelerle -aç kalmış Afrikalı- Avrupa'ya, Akdeniz'i geçerek saldırıyorlar. Bence, NATO'nun kastettiği göç odur, yoksa Kosova'daki göçle ilgisi yok; niye? Çünkü, sınırlar kalkıyor, mal, hizmet hareketleri, artı son-

suz para daha, hareketli hale geliyor; ama, "insanların hareketi daha da sınırlanıyor". Burada bir çelişki var. Son 15-20 yılın gelişmelerine baktığımız zaman, işadamları ve turistler hariç insanların hareketi tamamen sınırlandı. O zaman bu sınırlamaya karşı, bir taraftan gelir farklılıkları artacak, bir taraftan işsizlik daha da büyüyecek, nüfusun yüzde 80'ini oluşturan dünyada, insanları orada tutamazsınız, nüfusun yüzde 80'ini "siz buraya hapis oldunuz, evet para dolaşacak, mal dolaşacak, hizmet dolaşacak; ama, siz, yılda 100 dolarla, 200 dolarla, 300 dolarla, orda kalacaksınız" diye tutamazsınız, çünkü, onların kaybedecek bir şeyleri kalmayacaktır artık, alternatif maliyeti sıfır olan bir eylem; göç, kaybedecek bir şeyleri kalmayacaktır. Dolayısıyla NATO'nun, son doruğunda çıkan kararları çok dikkatle incelemek gerekir, gözden kaçan, gelmekte olan yeni yüzyılımızın, önündeki 30-40 yılını belirleyecek bazı eylemler, beklenen faaliyetler ve yapılacak işler, güçlülerin yapacağı işler, o metin içinde kapalı bir şekilde bulunmaktadır.

Burada tekrar ediyorum, biraz başa dönüyorum; ulusal maksimizasyonların sağlanması açısından, demokrasinin tam işlediği, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde hiçbir sorun yok; sosyal politikalarla vesaire zaten geniş bir orta kesim oluşturmuşlar. Bunlar, çok büyük ölçüde mutlu, ekonomik refah var. Ben, Kosova savaşının başladığı ilk günlerde bir vesileyle Viyana'da bulunuyordum, sokaktaki insanlarla konuştum, 110 kilometre ilerlerinde olan bir savaş hiç umursamıyorlardı, umurlarında değildi "evet, akşam evimize gittiğimiz zaman, televizyonda görüyoruz" diyorlardı, 110 kilometre ötelerinde devam eden bir savaş, bir göç, bir katliam, neyse hepsinin bulunduğu bir ortamda; çünkü, onlar, ekonomik refah içindeydiler, sınırın ötesi 110 kilometre bile olsa, onları ilgilendirmiyordu. Dünya boyutunda baktığımız zaman, ben, bunu, büyük bir çelişki ve sorun olarak görüyorum.

Şimdi, bu tip meseleleri algılayanlar -iktisatçılar da dahil olmak üzere- olaylara şöyle bakıyorlar: Uluslararası ilişkiler dediğimiz zaman, bugün başlıklar koyduğumuz gibi, dünya nereye gidiyor, bakın, anlatın, analiz edin dediğimiz zaman, biz, Japonya'da şu oldu, kriz oldu, Malezya'da bu oldu arkasından ne oldu? Yani, krizi neyin getirdiği de önemli değil. Bu krizin oluştuğu; yani, o yemeğin piştiği kabı incelemek lazım, mutfak ekipmanını biraz incelememiz lazım. Biz, sadece yüzeysel olarak olaylara bakıyoruz, makro düzeyde uluslararası bir iktisadi analiz dediğimiz zaman, mevcut yapıyı veri kabul edip, mali sistem nasıl daha iyi işlemelidir? Mali sistem nasıl daha iyi işlemelidir dediğimiz zaman da, efendim faizler

nasıl istikrarlı olsun? Yatırımcı nasıl finansman bulsun? Biz "hangi yatırımcı, kimin için, hangi bölge için, güçlüler için mi, güçsüzler için mi" diye soru sormadan, oturup iktisadi analizler yapıyoruz. Aslında bana çok komik geliyor. Pek çok konferansta, gidiyorum, dinliyorum "dünya yarın ne olacak? Mali piyasalar ne olacak" Allah Allah, bu, benim mali piyasalarım değil ki; yani, bu güçlünün, dünyada çok azınlıkta olan bir kesimin, dünyayı yönetmek için elinde bulundurduğu bir tekelin, onun tekelinin mali aracını, ben oturuyorum analiz ediyorum; iyi olacak, kötü olacak diye. Bana çok ters ve komik geliyor, bakış açısı ters; bütün bozuklukları veri kabul edip, bu bozukluklar içinde; yani, tren yanlış yöne bile gidiyorsa, oturmuş trenin camını parlatıyoruz; yani, trenin rayını nasıl değiştiririz, doğru yola nasıl saptırırız diye bakmıyoruz - iktisatçılar da dahil, belki en başta iktisatçılar- yanlış istikamete gitse bile, biz, bu trenin camını nasıl parlatırız, yağlarını nasıl daha iyi hale getiririz, tekerleklerini nasıl daha iyi döndürürüz diye bakıyoruz, trenin gittiği istikamete, rayına, altyapısına, temel meselelere bakmıyoruz; burada bir çelişki var. Düşünürlerin iki türlü yaklaşımı var; bir kısmı "bütün bozuklukları veri kabul edip, bu bütün bozukluklar içinde her birim, birey olsun, aile olsun, firma olsun, sektör olsun, ülke olsun, kendi maksimizasyonunu yapsın" diye bir bakış açısı var. İkinci bakış açısı, "hayır, bu binanın temelleri bozuktur, bozuk bir temel üzerine oturtulmuş bina, yıkılmaya, çökmeye mahkumdur, temellerini nasıl değiştirebiliriz" diye bakarak, camının parlatılmasına öncelik tanımayan, onu sonraya bırakan bir bakış açısıdır. Bunlar, birbirlerine çok zıt bakış açılarıdır.

Şimdi, biz, genellikle, öğretim üyeleri, gazeteciler, bürokratlar, herkes, kitaplarımızı belli yerlerden getiririz, alırız, biz dünyayla konuşmayız, dünyanın "belli çevresiyle" konuşuruz. Biz genellikle dünyanın güçlü çevresiyle konuşuruz, biz, onlarla ne konuşsak, onların ortaya koydukları sorunların yanıtlarını bulmaya çalışırız, sanki bizim de sorunumuzmuş gibi bakarız, hadiseyi onların dünyasından algılarız; yanlış yöne giden trenin camını birlikte parlatırız; burada, bizim biraz eleştirel olmamız gerekir gibime geliyor.

Şimdi, bir küreselleşmedir gidiyor, dünya tek pazar oldu da ne oldu onu kimse düşünmüyor. "Efendim, tek pazar oldu, herkes başının çaresine baksın, maksimizasyonunu ona göre yapsın", yapabiliyor musun? O koşullar sana getirilmiş mi? Sen, yanlış giden bir trende yahut -şöyle söyleyeyim, açıklık getirmeyim, yanlış anlaşılmasın, fazla ideolojik bir meseleymiş gibi algılanmasın, teknik bir meseledir- güçlülerin, gücünü daha da güçlendirecek, mali, endüstriyel,

teknolojik, askeri bir yapılanmayı ben veri olarak kabul edemem; eğer, güçlüler tarafında değilsem; ben güçlüler tarafında olsaydım göz yumabilirdim, ben İsveç'te otursaydım, bir İsveçli olsaydım, bir Kanadalı olsaydım, bir Avustralyalı olsaydım, buna belki göz yumabilirdim; ben o tarafta değilim, ben başka bir taraftayım. Benim kişi başına yıllık gelirim 3 bin dolar, 40 bin dolar değil, 30 bin dolar değil, 3 bin doların yanındayım, benim, hadiseye 3 bin dolarlık taraftan bakmam gerekir. Bu tek pazar bana, 3 bin dolarlara ne getiriyor? Dünyanın tek pazar olması, toplumsal olarak, kişi başına gelirin 3 bin dolar olduğu ülke insanına ne getiriyor? Benim, onu irdelemem lazım; yani, ben, kalkıp da, faizler nasıl incek, faiz dalgalanmaları, uluslararası piyasalar diye, kişi başına geliri 25 bin, 30 bin dolar olanların, dünya boyutunda tartıştığı meseleyi, kendimi onlardan sanıp, kendimi kandırarak tartışırsam, dünyadaki mevcut bozuk yapılanmaya katkıda bulunmuş olurum, bu kadar basit.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz Sayın Manisalı. Söylediklerinize bir iki cümle ilave etmek istiyorum; ekonomik güç, elbette ki bir diğer alanda güçlü olmasını istemez; çünkü, eğer her ülke aynı güce sahip olursa, birbirine etki yapamaz. Mikroya inelim; yani, küçük ünitelere inelim, bir firma, diğer bir firmanın veya diğer firmaların da güçlenmesini istemez. Niye istemez? O zaman etkinliği azalır, üretim üzerinde, fiyat üzerinde, miktar üzerinde etkinliği azalır. Her ülke kalkınsa, iyi mi olur, kötü mü olur? Aynı düzeye gelse, o zaman etkinlik azalır, biri diğerine istediğini yaptıramaz. Bugün bakıyoruz ki, bir ünite, sivrilebilmek için, etkinlik sağlayabilmek için, siyasi otoritesini devam ettirebilmek için, öbürlerinin yükselmesini istememektedir. Acaba bu, doğal kanun mudur? İnsan egoizmi midir? Amerika Birleşik Devletleri, neden silahlanmayı bırakmıyor? Başkalarının yetişmesini istemez; yetişirse ne olur? Etkinliği azalır. Bu nedenle, tek pazar da, aslında tam rekabet kurallarının işlenmesini amaç edinen bir pazarın niteliğinde 93 yılında kurulmuştu; ama, bu, kime uygun oluyor? Gelişmiş ülkelere uygun oluyor. Biz de globalleşmeye katılmak istersek, bu pazara katılmak zorundayız. 3 bin dolar, elbette ki etkili bir konuşmayı da yapamaz, bu doğru; ama, tek pazarın dışında da kalırsak, o zaman bizim ihracat ve ithalatımız, üretim alanımız, müteşebbislerimizin durum-

ları ne olacak? Biz, müteşebbislerimiz dışarıda çalıştığı zaman, ülkeye katkıda bulunduğu zaman gurur duyuyoruz; eski yıllarda bu mümkün değildi. Eskiden, gemi boyuyorduk, şimdi Kasımpaşa'da gemi gövdeleri yapılıyor, bu bir başarı, hatta küçük tonajlarda gemi

ihraç ediyoruz, makinesi dışarıdan gelmek kaydıyla. Bu nedenle, biz de bu dünya koşullarına uymak zorundayız; ama, aynı derecede kalkınma imkanı mümkün değil. Zaten, dünyada öyle bir kural yok, her insan aynı seviye-

ye gelecek, herkes aynı gelire sahip olacak, herkes eğitimde aynı düzeye gelmiş olacak; böyle bir kural yok zaten. Bu bakımdan, mümkün olduğu kadar kaynaklarımızı iyi kullanmak, mümkün olduğu kadar dürüst çalışmak, mümkün olduğu başkasının hakkına yönelmemek, en azından mutlu olmak için, bunlar gerekiyor.

Soru- Türkiye'nin çok özel bir durumu var, Türkiye ne Batılı, ne Doğulu. Türkiye, aslında kendisi, kendi bölgesinin ülkesi. Batı'yla geleneksel ilişkilerimiz var, kültür, ekonomi ve diğer alanlarda. Bunun paralelinde, iş çevrelerimizin, bürokrasimizin, üniversitelerimizin, medyamızın, Batı'yla olan bir ilişki düzeni var. Türkiye de geçmişten kaynaklanan, cumhuriyet sonrası devam eden ve bugün de epey üst noktalarına varmış olan bu sistem içinde, bu saydığım öğelerin de katkısı ile uluslararası sistemin, Avrupa ve Amerika odaklı sistemin, tamamen edilgen bir üyesi olarak, için yer almaktadır, yönetenler konumunda değildir, yönetilenler konumunda yer almaktadır. Edilgen bir biçimde, Türkiye sistemin içinde yer almaktadır ve burada esas eklenmesi gereken şey, bu edilgenlik Türkiye'nin ulusal çıkarlarıyla bağdaşmıyor mu, bağdaşmıyor mu, meselesidir. Büyük ölçüde bağdaşmaktadır. Bu da, karşılıklı koşulların dayatılmasından kaynaklanan bir husustur, somut örneklerini, bugünden düne giderek, aylık, haftalık verdiğimiz zaman, son imzalanan patent anlaşması, aslında Türkiye'nin tek yanlı bir yükümlülüğüdür. Uluslararası anlaşmalarla daha ileriye kaydırılması olanağı bulunması rağmen, tek yanlı olarak, Ankara'da bürokrasimizin ve birkaç yıl öncesindeki siyasi otoritelerin, dış etkilemeler sonucu altına imza koydukları bir şeydir. Daha öncesine gittiğimiz zaman, Gümrük Birliği belgesi, dünyada başka eşi olmayan tek yanlı olarak Türkiye'de bazı çevrelerin gönüllü olarak imzaladığı bir belgedir. Bunun gerisine gittiğiniz zaman, daha pek çokları da

çıkılmaktadır, hatırlamanız açısından, yakın geçmişten örnekler verdim.

Mete Şamcı (Fatih Üniversitesi Öğretim Görevlisi)- Bu konuyla, tezim dolayısıyla özel olarak ilgileniyorum; Erol Manisalı Hocama bu konuda bir şey sormak istiyorum.

GATT, Uruguay Raund'u, Dünya Ticareti Organizasyonu ve şu anda da MAI olarak nitelendirebileceğimiz bir anlaşma süreci var, bu konuda kendisi değişimlerde bulundu. Bu konuyu biraz açabilir mi? Globalleşme, dünyayı mutlaka kötü bir sürece mi götürüyor yoksa alternatif yeni açılımlar yapılabilir mi? Ve son olarak da, acaba "reed ocalisation" gerçek bir alternatif olabilir mi?

Prof. Dr. Erol Manisalı- Aslında, bu yönelttiğiniz sorular "dünya ticaretini kim yönetiyor, nasıl yönetiliyor ve bu biçimde yönetimin ve işleyişin daha çok kimlere yararı var" şeklinde bir soru; bunun yanıtını almak için sorulan bir soru. Her işlemde olduğu gibi, Ahmet ve Mehmet bir ticaret anlaşması yapar, evet karşılıklı çıkarlara uygundur veya Ahmet daha fazla yararlanıyor gibi şey yapabilirsiniz. Yalnız, bu tür anlaşmalarda, başta gözükmeyen, uzun vadeli etkileri, yönlendirmeleri, dışsallıkları veya eksi ekonomileri söz konusu olabilmektedir, önemli olan bunları görmektir.

Sorun şundan kaynaklanıyor: Esas konuşmamda da daha önce belirttiğim gibi, güçlü ülkeler, dünyadaki mali yönetim, ticari yönetim, teknolojik yönetim konusunda, bazı şeyleri yönlendiriyorlar, bunların elinde bu olanaklar var. Yönetimde direksiyonun başında bunlar bulunuyorlar ve diğerleri de bunu kabullenmek zorunda kalıyorlar. Bu kabullenmek zorunda kalmayı, bir parantez açarak belirtmek gerekir. Acaba, tamamen, güçleri yetmediği için mi karşı koyamıyorlar yoksa ulusal bazda kendi çıkarlarını koruma yapısına, demokratik bir yapıya sahip olmadıkları için mi? Bir şeyin altını çizmek gerekir, Avrupa'da, Amerika'da, Yeni Zelanda'da, demokratik yapı, sadece insan hakları falan değildir; toplum katmanlarının, kendi refahlarını, çıkarlarını korumak için, bunlar, çatır çatır yollara dökülür; Fransa'da, bilmem şu Amerikan meyvesinden yahut etinden zarar gördüğü zaman, yolları kapatıyorlar, tepki veriyorlar vesaire; siyasiler de o kararlara uymak zorunda kalıyorlar, onlar tepki vermeden de zaten lobileri vardır. Esas sorun, az gelişmiş ülkelerin, olanaklarını, kendi yönetim yapılanmalarından dolayı, siyasi yapılanmalarından dolayı kullanamamalarıdır. Demokrasi olmadığı için (demokrasi toplumsal çıkar demektir), demokrasiye ekonomik bo-

yutuyla, sosyal boyutuyla baktığımız zaman, toplumsal çıkarın gözetilmesinin sağlanmasıdır; çünkü, toplumsal çıkarı sağlayamazsanız, iktidarda duramazsınız. Halbuki, öyle yönetimler vardır ki, demokrasi dışı, bunlar kendi toplumunu ezip, dışarıyla anlaşmayı yaptıkları halde, 40 senedir, 50 senedir, 60 senedir, sülaleleri, bilmem petrol ülkelerinde vesaire yönetimde kalabilirler. Dolayısıyla, yapıp yapamama meselesi arasında bir ince çizgi vardır; o toplumun, o gücü yok mu? Var; ama, kullanılmıyor, kullandırılmıyor, niye? Bu yönetimdekiler; çünkü, demokrasi olmadığı için, kendileri, dışarıya, edilgen bir biçimde bağlı olmayı tercih ediyorlar. Hatta bazı petrol üreticisi ülkelerde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, demokrasi denemeleri oldu; ama, demokrasi için gelen yönetimler ne yaptılar? Petrolü millileştirmek istediler; yani, kendi ülke çıkarlarına kullanmak istediler, hemen devrildiler; Batı'daki demokratik ülkeler, kendi dışlarında, çıkarlarına yarar sağlamadığı zaman, o demokrasileri istemediler, bu hep böyledir, böyle de yürür zaten. Amerika, İran'a karşıdır, Suudi Arabistan'ı destekler. İran-Suudi Arabistan rejimine baktığınız zaman, içi yapı olarak arada büyük fark yoktur, Amerika birine yüzde 100 karşıdır, birini yüzde 100 destekler. Niye destekler? Malum nedenlerle biriyle işbirliği yaptığı için destekler ya da kendisine karşı olduğu için karşı çıkar. Dolayısıyla, bunu genelleştirdiğiniz zaman, ticaret sistemine de uygulayınız. Ticaret örgütlerinde giden temsilciler vesaire uluslararası anlaşmaları, imza atarken bile, ben şüpheliyim, pek çok ülke için, dünyada, kendi ülkesinin çıkarını gözetiyor mu, gözetmiyor mu? Ben, bunu, kendi ülkem Türkiye için yaşamışım, burada yaşadım, Türkiye'den çok daha geride bulunan ülkeler için kuşkuvarım çok daha artar.

Çıkış yolu, tabii olaya baştan bakacaksınız; yani, Birleşmiş Milletlerde demokratik bir yapılanma yoktur, Birleşmiş Milletler, kendisi en antidemokratik yapılanma içindedir. Onun altındaki kurumlar, onun dışında ülkelerin kurdukları uluslararası kuruluşlar, ticari kuruluşlar, mali kuruluşlar, bunlar güçlülerin güdümünde olduğu için, güçlü olanların, yönetenlerin, ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Sayın Laçiner konuşmasında bir şey söyledi, onu söylemeyi unuttum "ulusal çıkar kavramı kalktı" dedi; ben, ona katılmıyorum. Bugün, Batıdaki bütün demokratik ülkeler, kendi ulusal çıkarlarının milimi milimine koruyan ülkelerdir. Kendi şirketleri çokuluslu şirketler bile olsa, çok uluslu şirketleriyle, devamlı dirsek teması içindedirler. Bir petrol şirketi, İngiliz veya Amerikan petrol şirketi, Kafkasya'da, kendi hükümetinin desteği

olmadan hiçbir şey yapamaz. O bağlamda, çokuluslu şirketin kendi kâr maksimizasyonu, arkasındaki destek veren İngiltere'nin ya da Amerika'nın kendi ulusal çıkarı, yüzde 100 değilse bile, yüzde 80, yüzde 90 uyum halinde olmak zorundadır. Zaten bu bağ yüzde 60'lara indiği zaman ortadan kalkar, Almanı, Japonu araya girer ve aradaki farkı kapatır; yani, eşyanın tabiatı gereği böyle olmak zorundadır,

Ömer Laçiner- Ben başka bağlamda söyledim; benim söylediğim yanlış değildi tabii.

Prof.Dr. Erol Manisalı- O zaman tamam; yani, orada, bir mevcut yapı içinde, güçlüler bunu bu şekilde götürmek zorundalar. Bunun yararı, daha çok güçlüleredir. Somut bir örnek vereyim, Dünya Ticaret Örgütü, herkes imzaladı, Türkiye de imzaladı, Avrupa Birliği ülkeleri de imzaladı, 2005 yılından itibaren tekstilde falan kotalar kalkıyor, Avrupa Birliği kara kara düşünüyor "ben ne yapacağım" diyor, kota kalktığı zaman da, belli bir oranda vergi koyacak, vergisiz ithalat artı sonsuz almak zorunda, içeriye alamam diyemez. Tarife dışı engel olarak o kadar katı standartlar hazırlıyorlar ki, örneğin bir tekstil ürünü, klimasız bir yerde üretiliyor yahut 17 yaşında bir çocuk çalışıyor ise "ben bunu almam" diyor, o, işçiyi koruduğundan dolayı değil, o malın kendi gümrük sahasına girmesini engellemek için, tarife dışı bir çeşit engel, Brüksel'de şu anda hazırlanmakta. Bunu, Avrupa gibi güçlü ülkeler, hazırlayıp uygulayabiliyorlar; güçsüz ülkeler, bu alanda zafiyet gösteren bürokrasileri, siyasi yönetimleri kesinlikle alamıyorlar. Antidamping uygulamalarında, Brüksel kalkıyor, Hindistan'a antidampingi pat diye koyuyor, tamamen sübjektif, önce koyuyor, sonra araştırıyor, bir sene, iki sene araştırması sürüyor, sonra "yokmuş" diyor kalkıyor; ama, bir sene, fiilen ithal etmiyorlar. Dolayısıyla, bu, tek yanlı yapıyor, niye? Güç dengelerindeki farktan dolayı; Dünya Ticaret Örgütünde ve diğer ticari mekanizmalarda, sistemin, kağıt üzerinde doğru oturtulması da yetmiyor, sistemin açıklarından güçlüler yararlanabiliyor, güçsüzler kesinlikle yararlanamıyor, güçlüler tek yanlı uygulamalar getirebiliyor, güçsüzler buna karşı ellerinde silah yok. Getirse, karşı önlemin daha başka alanlarda, bu sefer

parasal alanda vesaire engellemeler söz konusu oluyor.

Birleşmiş Milletlerde demokratik bir yapılanma yoktur
Onun altındaki kurumlar, onun dışında ülkelerin kurdukları uluslararası kuruluşlar, ticari kuruluşlar, mali kuruluşlar, bunlar güçlülerin güdümünde olduğu için, güçlü olanların, yönetenlerin, ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ederler

Doç. Dr. Kaya Ardıç- Sayın Manisalı Hocam, çok ilginç bir noktaya değindi ve dedi ki: "İki koşul; birincisi, ülkeler arasında tam demokrasi koşulu olmadan, bir de güç dengesizlikleri varsa, bu dengesizlikler ortadan kalkmadan ya da azalmadan, uluslararası güçler arasındaki ekonomik ilişkiler, oligopolist piyasalar doğuruyor ve küreselleşme, tek pazar dediğimiz olgu da, eşit olmayan güçler arasında ortaya çıkan ekonomik ilişkilerin analizinin

makro düzeyde nasıl yapılması gerektiğini düşünmemiz gerekir. Çünkü burada, bir yöntem tuzağına düşüyoruz gibi algıladım ve hocam dedi ki, "Biz, onların optiğiyle, onların açısından, onların koyduğu sorunları tartışıyoruz. Sanki onlarla aynı saftaymışız gibi, biz de onlarla beraber birtakım sorunları çözmeye çalışıyoruz. Örneğin, mâli piyasaları nasıl düzeltiriz, vesaire gibi." Burada, oligopolist piyasaların, stratejik davranış özelliği sözkonusu. Oligopolist piyasalarda gerek firmalar, gerekse devletler arasındaki ekonomik ilişkilerin temel bir çelişkisi, temel bir ikilemi var. Sayın Kesici gibi ben de İngilizce'sini ille de söyleyeyim- "Prisoners' dilemma" tutukluluk ikilemi dediğimiz, bir çelişki, bir ikilemle devamlı karşılaşıyoruz. Kısaca, ayrımına girmeden söylersek, her bir üye, bu oligopolist piyasalarda, en doğru, en rasyonel kararları alsalar dahi, sizin sözünü ettiğiniz o ulusal refah maksimizasyonlarıyla, genel refah maksimizasyonu arasında her zaman bir çelişki olacaktır. Dolayısıyla, bu çelişkinin aşılabilmesi için, acaba ne gibi önlemler ya da yöntemler düşünüyorsunuz?

Bir de şu soru sorulabilir: Oyunu oynayacak mıyız? Oyunu oynuyorsak, oyunun kurallarına uyacağız. Oyunu oynarken, oyunun kurallarını tartışabilir miyiz, değiştirebilir miyiz? Bu da tabii bir başka soru.

Prof.Dr. Erol Manisalı- Birinci soruyu şöyle mi anlamalıyım? Amerika kendi maksimizasyonunu sağlayabiliyor yahut Fransa, içeride demokrasisi var, oyunun kurallarını oynayarak kendi maksimizasyonunu yaparken, ortaya koyduğu determinantlarda sapma

oluyor yahut mutlaka o sapma vardır, ondan dolayı sağlayamıyor. Yoksa benim açımdan bir avantaj olarak kullanmak için mi sordun soruyu? .

Doç. Dr. Kaya Ardic- Hayır, benim sorduğum şeydi: Ülkeler arasında, devletler arasında, ekonomik güç bakımından bir denge, bir eşitlik olmadığı sürece ve üstelik demokrasi açısından da bir tarafta demokratik koşullar var, diğer tarafta yoksa, ilişkilerin dayana- cağı temel iktisat mantığını ve kuramsal çerçeveyi nasıl tanımlayabiliriz? Dediginize ben de katılıyorum, oligopolist piyasalar ortaya çıkıyor ve bunların sonucu da bir takım temel, aşılması güç, uzlaşmaz çelişkilerle karşılaşılıyor.

Prof.Dr. Erol Manisalı- Evet çıkıyor. Zaten, bir bakıma; biraz negatif bir yaklaşım; ama, demokratik ülkeler ve güçlüler açısından, o kararlı dengeyi de bugüne kadar sürükleyen o oluyor zaten; değişmiyor ki, bakıyorsunuz, dünyada hatta geriye gidin, demokrasi- nin olmadığı dönemlere gidin, eski dönemlere gidin, orada sadece güç işin içine giriyor, o oyunu sağlıyor. Daha sonra demokrasiyle daha da sağlamlaştırmışlar; çünkü, yukarıdaki yönetim birimlerinin, maksimizas- yon dışına sapan uygulamaları engellenmiş oluyor; tanım gereği. Tanım gereği ne diyoruz, kendi toplumun- nun çıkarını gözetmek zorunda, dışarıya karşı, mali politikada, dış ticaret politikasında, yatırım politika- sında, stratejik ilişkilerde vs., kendi toplumsal çıkarını gözetmek durumunda, tanım olarak öyle bakıyoruz. Bu tanımın doğru olduğu varsayımından hareket edi- yoruz. Ben, genelde, bunda sapma olmadığını varsayı- yorum, tabii ki sapma vardır; ama, bir yönetim, kendi toplumuna ihanet edemez, demokrasi varsa. Uluslara- rası ilişkiler açısından baktığınız zaman da, galiba, kendine göre bir kararlı denge oluşuyor; demokrasi var, demokrasi yok, güç var, güç yok ya da az, iki ba- kımdan da bir negatiflik üst üste binince, mekanizma tek taraflı çalışır hale geliyor; arada bazı beklenmeyen sapmalar bile olsa, bunlar işi kurtaramıyor; ancak, belki ölçek bakımından bir Çin'in, dünya boyutunda devreye girmesi farklı. Öyle bir ölçek ki, ölçek olarak bir rakibi yok; yani, nüfus olarak, iş gücü ucuzluğu bakımından rakibi yok; ölçek olarak büyük ve derinle- mesine de farklı olunan, birtakım kendisi için negatif; ama, dünyaya katılım açısından, pozitif bazı determi- nantlar ortaya çıkabilir; bu atipik yahut genel görüle- nin dışında, farklı büyüklükte bir hadise olarak ortaya çıkıyor. Bunlar, oyunun kurallarını biraz bozabilir. Bugüne kadar olan şeyin; yani, bir Çin'in, sisteme en- tegre olması; bugün bastırıyorlar Çin'e "Dünya Ticaret Örgütüne, taahhütlerine uyum sağlayacaksınız" diyor-

lar. Evet, Çin imzayı basarsa, bunun anlamı şudur, ben, sizin koyduğunuz oyunun kurallarına uyacağım demektir; Dünya Ticaret Örgütünün oyun kurallarını, güçlüler koyuyor; Çin için, ben sizin kurallarınızla oyunu oynayacağım demesi demektir; eğer, imza ko- yarsa, bu yıl sonuna kadar yahut 2000 yıllarının başla- rında, bunun anlamı budur. Çin'de, diğer küçük ölçek- li ekonomiler gibi, bu sistemin bağlı bir değişkeni mi olur yoksa ölçeğinin büyüklüğü dolayısıyla veya baş- ka ülkelerde olmayan bazı işgücü avantajları vesaire dolayısıyla, sistemin, gelişmişler açısından bu kadar rahat işlemlerini değiştirebilir, bozabilir mi? Burada bir soru işareti var. Bunu henüz bilemiyoruz; yani, uluslararası sisteme entegre olurken, başta onların oyun kurallarını kabul edip, sonradan kendi oyun ku- rallarını acaba belli bir ölçüde empoze etme konumu- na gelebilecek mi? Orda bir soru işareti var, zayıf bile olsa, bu olasılık söz konusu.

Reşat Tüzünağaç- Sorum, Sayın Erol Manisa- lı'ya. Talebeyken kendisi bana da hocalık yapmıştı, 23 sene aradan sonra, tekrar kendisini gayet sıhhatli bir şekilde görmek güzel bir duygu.

Türkiye Avrupa Birliği'ne girebilir mi? Girerse, Hocamın tahminine göre, bu, kaç yıl sonra gerçekle- şir? Girmesi şart mı? Avrupa Birliğinin, Türkiye'ye şu son olaylardan sonra turist göndermemeleri... Bana göre, Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye'yle gizli bir sa- vaş yapıyorlar. Türkiye buna karşı ne tür tedbirler al- malı? Mesela Avrupa'dan alınan lüks tüketim malları - direkt olarak yasaklanamaz belki ama- Habur Gümrü- ğünden girsin denir, bu şekilde birtakım engeller geti- rilebilir; bunun hakkında hocamın fikirlerini öğren- mek istiyorum.

Erol Manisalı- Teşekkür ediyorum, eski öğren- cim olarak da sana çok kızıyorum; çünkü, ben, bu Av- rupa Birliği lafını hiç etmek istemiyordum; ama çok önemli bir mesele, etmek lazım.

1- Avrupa Birliği, yarın Avrupa Devletini kura- cak, bugün 15 devlet, yarın 26 devlet, bunu kavga-dö- vüş kuracaklar.

2- Türkiye bunun dışında kalacak; yani, geleceğin Avrupa Devleti içinde yok.

3- Şu anda kurduğumuz ticari ilişki sistemi, bo- zuk bir ticari ilişki sistemi, dünyada başka bir örneği yok, sadece yanılmıyorsam San Marino Kasabası, Av- rupa Birliğiyle böyle bir şeyi imzalamış, onun dışında bir ülke diye bakacağımız, Bulgaristan, Romanya, Çek Cumhuriyeti, öyle bir şey de yok; kimse imzala- mamış.

Bunun, önce değiştirilmesi gerekiyor, sizin Habur Gümrük Kapısı, Edirne Gümrük Kapısı dışında, bozuk sistemin başta değiştirilmesi gerekiyor; çünkü, Yunanistan, 81'de tam üye oldu, 87'de Gümrük Birliğine intibak etti, para yardımı alarak; yani, önce tam üye olunur, ondan sonra Gümrük Birliği sistemine intibak edilir. Ben, "Biz de, tam üye olamayacağımız için, sen bu vesayet sistemini kabul et, gerisini düşünürüz" diye geçen bir grupta konuşurken, Önce nikah yapılır, ondan sonra gerdeğe girilir; biz, gerdeğe girdik; AB şimdi nikâh yapmam diyor, buna benziyor. Bu sistem içinde ben seni "kuma" olarak götüreceğim diyor, devam edecek ilişki düzenimiz diyor. Dolayısıyla, Habur Gümrük Kapılarından önce, bizim bu bozuk yapıyı, utanç verici yapıyı değiştirmemiz gerekiyor.

Sayın Cumhurbaşkanımız Paris'teyken, resmi konuşmasında bir açıklama yaptı, bir cümle kullandı. Dedi ki "biz, Gümrük Birliği içinde, Avrupa Birliğiyle ne kadar rekabet edebildiğimizi gösterdik" dedi. Ben anlamadım, Sayın Cumhurbaşkanımız ne dedi; yani, "biz, sizinle rekabet edebiliriz mi? Bu Gümrük Birliği bizim için de çok iyi oldu" mesajı mı; ben, bir türlü çıkaramadım, birkaç gün önce bir gazete de yazdım. Bunları söyleyenler, başbakanlar, cumhurbaşkanları, bakanlar, bürokratlar, siyasiler, söylesinler ne söylediklerini; yani, sen Gümrük Birliğinden memnun musun; yani, başbakan olarak, bakan olarak, dışişleri bakanı olarak; bazı şeylerde kelimeler çok önemlidir, net ifade etmek lazım, yarım ifade edildiği zaman, insanların kafası karışır. Bu, bazen mahsus yapıyor. Türkiye'nin, batılılaşması, batıya yönelmesi falan ayrı bir şeydir, vesayet rejimini hâlâ geçerli olarak tutması ayrı bir şeydir. Bana göre, bu belge, Türkiye'yi Batıya değil, Doğuya götüren bir istikamettir; çünkü, onlara eşit olmak istiyorsak, onlara eşit düzeyde, müktebilyeti olan anlaşmalar imzalamak zorundayız, karşılıklı çıkarları koruyan, tek yanlı iteleyen değil.

Herkes bunu, bir Gümrük Birliği zannediyor. Efendim, bu sadece bir Gümrük Birliği de değil; şu anda, kimse farkında değil, 15'ler dışında, 15 AB üyesi dışında, benim, Türkiye olarak, tüm dünyayla olan ilişkimin nasıl olacağını belirliyor, ticari hatta mali. Geçen yıl, Ankara sordu "ben, Makedonya ile serbest ticaret bölgesi anlaşması yapmak istiyorum" dedi, Türkiye-Makedonya arasında. Brüksel "yok olmaz; çünkü, benim, Makedonya ile öyle bir ilişki düzenim yok" diyor. Yani, ben, dünyadaki, 15'ler dışında kalan 165 ülkeyle ilişki kurarken, onun şablonuna uymak zorundayım, ben onun esiri miyim? Böyle şey olur

mu? Düşünebiliyor musunuz, Tokyo Hükümeti Amerika'ya soracak yahut Amerika Tokyo'ya soracak "ben, Arjantin'le şöyle bir anlaşma yapacağım, acaba izin veriyor musun?" bu kadar saçma bir şey bu; yani, bir kepezelik, ne ekonomik, ne siyasi, ne hukuki olarak dünyada başta bir örneği de yok. Benim bu belgeden daha çok hayret ettiğim konu, ne parlâmentoda, ne diğer çevrelerde, kimse kalkıp bunun çok yanlış bir şey olduğunu, mangalda kül bırakmayan hukukçu arkadaşlarımız, hukuk dernekleri, hukuk bilmem neleri, her şeye bir kulp buluyorlar, bunu niye söylemiyorlar, ben hayret ediyorum; ben yanlışsam, lütfen bana da "sen yanlışsın, Erol Manisalı" yahut "sen yanlış söylüyorsun Erol Manisalı" diye bana karşı çıkınlar; burada, bizde, toplumsal olarak bir kusur var; sizin, Habur'dan filan önce bunları düzeltmeniz lazım.

Reşat Tüzünağaç- Benim de "Habur" demekteki amacım, zaten mecâzi anlamdaydı.

Prof.Dr. Erol Manisalı- Biliyorum; ben de bazı şeyleri zaten mecâzi anlamda söyledim.

Ömer Faruk Yozgatlı- Sorum Ömer Bey'e; günümüzde özellikle Türk Birliği veyahut da İslam Birliği diye bazı çevrelerin sık sık dile getirdikleri olgular, Türkiye'nin ekonomik çıkarları için ne kadar gerçek veya ne kadar yararlı, yararsız? Bunu öğrenmek istiyorum.

Ömer Laçiner- Bu gibi, Türk Birliği ya da İslam Birliği gibi şeylerin, Türkiye'nin iktisadına faydasından çok daha önemli, önceden söylenmesi gerekli olan şeyler var. Bence eğer, dünya yeni bir çağa giriyorsa, güç kavramının kendisi değişiyorsa, iktisadi güç dediğimiz şey başka faktörlere, geçmişte olandan daha farklı faktörlere dayanıyorsa; birinci endüstriyel devrim döneminde, diyelim ki ağır fabrikalarınız, çelik endüstrileriniz, büyük tersaneleriniz falan filan varsa, siz güçlü ülkelerdiniz; yani, bunlar, sizin ekonominizin güçlü olduğunu falan söyletirdi size. Fakat, şimdi bakın, Kuzey ülkeleri; çelik endüstrisi, gemi yapım endüstrisi, bütün büyük metalürji endüstrisinin önemli dallarını, ikinci dünya, üçüncü dünya ülkelerini, güney ülkelerini falan transfer edebiliyorlar. Çünkü, artık ekonomimizin güçlü olduğunu size söyletirebilecek olan sektörler başka alanlar. Türkiye, ancak kendisi kadar güçlü olabilen, kalitatif olarak Yeni Çağın endüstriyel gücünü temsil etmeyen ülkelerle istediği kadar ticaret yapsın; yani, Özbekistan'a pamuk satarak, ya da Özbekistan'dan alıp pamuğu burada tekstil yaparak geliştireceğimizi düşünüyorsak, üçüncü sınıf bir ülke olmayı kabul ediyoruz demektir. Zaten

bu alanları size veriyorlar, buralarda bir şey yok. İslam ülkeleriyle ilişki kurmakla belki üç-beş kuruluş aramızda paylaşabilirsiniz. Ama, eğer bu saydığımız ülkeler, (ben, milliyet ve din faktörüyle düşünmeye alışık değilim. Ama, onlara genel bir kategori içinde; yani, Güney ülkeleri diye, yoksul ve dünyanın yönetilen ülkeleri diyelim) -buradaki tabirle- eğer, bu ülkeler bir şeyler yapacaklarsa, buradaki kalitatif güce karşı, benzer etkinliği olan bir kalitatif güçle çıkabilmelidirler. Eğer ekonominizi ve bununla birlikte kültürel, toplumsal yapınızı, onların kalitatif değerleriyle mukayese edilebilir bir üstünlük seviyesine çıkartabiliyorsanız, o iradeniz varsa, bu olur.

Türkiye, ancak kendisi kadar güçlü olabilen, kalitatif olarak Yeni Çağın endüstriyel gücünü temsil etmeyen ülkelerle istediği kadar ticaret yapsın üçüncü sınıf bir ülke olmayı kabul ediyoruz demektir. Zaten bu alanları size veriyorlar, buralarda bir şey yok

Bunun için de, bu sistemin dışında kalmış olan diğer toplulukların arasında, "Türk kökenli" ya da "İslam kökenli" diye bir ayrım yapılmasının doğru ve geçerli olduğuna inanmıyorum. Bir kültür dünyasını birlikte paylaştığımız, bir tarih mirasını birlikte paylaştığımız ülkelerle, bunun daha kolay olabileceğini düşünebilirim, böyle bir alternatif yaratabilmenin daha kolay olduğunu düşünebilirim. Ama bunun İslam'a ya da Türklüğe dayanır bir tarafını da çok göremiyorum doğrusu. Eğer, bir alternatif oluşturacaksak, hocamızın da atmaya çalıştığı ikinci, hatta üçüncü sınıf statüden kurtulmak istiyorsak, kendimizi korumak için pasif yollardan ziyade, bence, çok daha iddialı bir projeyi önümüze koymak zorundayız. Eğer, bugün dünyada, bilim ve teknolojiye ilerlemenin, büyük iktisadi güç sağladığını, dolayısıyla askeri güç sağladığını, dolayısıyla toplumsal güç sağladığını, dolayısıyla toplumsal güven sağladığını, düşünebiliyorsak, bence, kendimizi çok daha zor olan, o yola seferber edebilme, bu güçlerimizi artırma, bu yeni dönemin, bu ikinci sanayi devriminin istediği toplum, insan ve insani yetenekleri konusunda, bir alternatif projeye, Türkiye toplumu ya da başka toplumlar gidebilmelidir. Aksi takdirde, siz, Habur Kapısı'nın oraya bilmem ne yaparsınız; bu fırtınanın karşısında böyle bir sınırsınız ve bence, bu toplumların, daha iddialı bir şey koyabilecek kadar özgüvenleri varsa, bunu yapabilmeliler. Aksi takdirde, insan diye kendilerini ayıran, diğerlerini de pek fazla insan diye görmeyen o dünyanın size biçeceği kadere razı olacaksınız demektir.

Güvenç Şer- Benim Ömer Laçiner'e bir sorum olacak; bu dünyadaki Kuzey-Güney ayrımından yola çıkarak, Avrupa Birliği, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri'nin, kendilerine daha korunaklı bir dünya yaratma gibi bir anlayışı olduğu ve Üçüncü Dünya Ülkelerinin, Güney ülkelerini "tüketmiyorsa yaşamaya ne hakkı var" ya da "bunların ne gereği var" gibi bir bakış açısının, yaşama geçirildiği bir süreç yaşanıyor ve burada, Türkiye'nin konumu biraz sorun diye düşünüyorum. Yani, korunaklı olan bu Avrupa Birliği ülkeleri, içlerine alacaklar mı? Pek içlerine alacaklarmış gibi görünmüyor, peki ne olacak? Bir de tabii ki Türkiye'nin kendi içinden geçtiği sorunlar var, iç sorunları ve

bunlara karşı reaksiyonlar var. Siyasal İslâm ve buna karşı bunu birincil tehdit gören, çeşitli güçlerin müdahaleleri var, milietçilik var ve bunların etkileri burada...

Bir şeyi daha sormak istiyorum, bu küreselleşme karşısında, tavır alan insanlar arasında, Türkiye açısından bakalım. Türkiye'nin kişi başına geliri 3 bin 4 bin dolar ve sorunumuz var; ama, 30 bin 40 bin dolar kişi başına geliri olan ülkelerde yaşasaydık, acaba sorunumuz olmayacak mı ya da bu bizim yararıma olacağı için ses çıkartmamalı mıydık, tarzında böyle daha ulusal sınırları baz alan bir bakış açısı var. Bunun hakkında ne düşünüyor? Bunları öğrenmek istiyorum.

Ömer Laçiner- Ben sonuncudan başlayayım; gerçi hocam da öyle bir şey söyledi; ama, ben, şahsen, inançlarım itibarıyla, ulusal geliri 40 bin dolarlık bir ülkede yaşasam bile, ulusal geliri 300 dolar seviyesindeki insanlarla ilişkim olduğunu düşünüyorum. Yani, 40 bin dolarlık bir ülkedeyim ve ben, buradan bakamam, diyemem. Bu ne kadar etkili olur onu bilmiyorum ama, böyle bakmam, benim inançlarımın gereğidir. "Oradaki insan, beni ilgilendirmiyor." dediğim noktadan itibaren, kendime ne kadar insan dediğimi sorgulamam lazım, benim değerlerim bu yönde. O bakımdan, birisi 300 dolarken, ben burada 40 bin dolar alacağım; o dolar bana batar.

Prof.Dr. Erol Manisalı- Bir yanlış anlama olmuş; ben, örneği şunun için verdim: "Ben Kanada'da

olsaydım" dedim, "o faizdeki iniş çıkış, beni doğrudan doğruya ilgilendirirdi. Üç bin dolarlık ülkede yaşadığım için beni ilgilendirmiyor" dedim. Spesifik olarak, oradakinin gündeminde olan ekonomik başlıklarla, benim gündemimdeki ekonomik başlıkların farklı olduğunu göstermek için söyledim.

Ömer Laçiner- Tabii tabi, anlıyorum.

Şimdi, buradan Türkiye'nin durumuna geçelim. Hayatın önümüze koyduğu problemlerin çok değişik tarzda çözümleri mümkün, çözümler tasarlanabilir. Hangi değişmezlerden baktığınız çok önemli. Eğer "Ben, burada, iktisadi sorunumu çözeyim de, nasıl çözersem çözeyim, başkalarının durumu beni hiç ilgilendirmez." diyorsanız o da bir çözüm tarzıdır. Başkalarını tatmin eder ya da etmeyebilir; ama bu da bir çözüm tarzı.

Ben diyorum ki, olabildiği kadar insan, değerlerimize sadık kalarak, bu değerleri biraz daha yüksek düzeyde tasarlayarak, önümüzdeki sorunları, hangi öncelik sırasına göre çözebiliriz, ve bunu yaparken, bizim tutturabileceğimiz kalite düzeyi ne olmalıdır, diyorum. Mesela, Türkiye'yi, Avrupa Birliği'ne -hocamla aynı kanaati paylaşıyorum- pek öyle normal olarak kabul etmeleri zor gibi gözüküyor; ama, her zaman da kapının önünde bekletecekler galiba. Yani, stratejik çıkarları belki bunu gerektiriyordur. Bu olabilecektir, biz her zaman, Avrupa Birliği'ne gireceğiz; çünkü, bizim için, Türkiye'de, tarihsel olarak bakıldığında -şimdi o fasıllara çok girmek istemiyorum- bizim Avrupa karşısında, çok ciddi tarihsel bir aşağılık bir kompleksimiz var. Oraya bizim dahil edilebilmemiz, belki bizim ruhumuzdaki açlığı doyuracak. İktisadi getirilerinin ötesinde ve belki de öyle olabildiğimiz vakit, yani başımıza, Suriye'den itibaren başlayarak dünyaya karşı, belki de başka türlü bakacağız; henüz oraya varmadığımız için bilemiyorum, ama, durum o.

Şunu ileri sürüyorum: Avrupa Birliği'ne bizi alırlar ve bizi, oranın ne bileyim, çöpçüsü, bahçıvanı da yapabilirler. Yani, biz yine Avrupa Birliği'nin içinde olmuş oluruz, Avrupalı çöpçüler, Avrupalı bahçıvanlar falan da olabiliriz. Ülkemizin eğitim politikası da buna göre. Yani, iyi bahçıvanlar ya da iyi tekstilciler olarak da yetiştirilebiliriz. Bütün iktisadi kaynaklarımızı böyle de kullanabiliriz. Ama, ben diyorum ki; eğer, o dünya, şu anda insanı insan yapan yeteneklerin geliştirilmesi ve bunların üzerinden konu teknolojiler üzerine gücünü sağlıyorsa, artık demir-çelik endüstrilerinden, tekstilden değil de, buralardan yapıyorsa,

siz, tekstille falan uğraşırken, o adamlar buralardaysa, aranızdaki bu kalitatif fark devam ettiği sürece, sizi Avrupa Birliği'ne alsınlar ya da almasınlar, siz yine beşinci sınıf bir adamsınız demektir. Biz, toplum olarak böyle bir şeyi kabulleniyorsak, Avrupa Birliği'ne girmekle, bize ek sağlanabilecek yıllık iki bin dolar daha fazla yıllık geliri falan... Bunlara fit olamıyorsak, tamam olalım, bu da bir seçimdir. Toplamlar, gruplar, topluluklar, tarihin belli anlarında birtakım seçimlerle karşı karşıya kalırlar; öylesini ya da böylesini seçmek... Bu seçimlerin her biri belli bedeller ister; bu toplum, neye varmak için, hangi bedeli ödemeye hazırdır, bu kararı verecektir. Türkiye'nin siyasi kadrolarının, böyle yüksek soruları sorabilecek kapasite olmadıklarını görüyoruz. *Bugün, ben, Cumhurbaşkanı'mızı gördüğüm vakit, bir kere daha buna inandım ki, Türkiye'nin en yüksek seviyesindeki adamın anlayışı da buysa, bu ülke, zaten büyük sorunları önüne koyamaz, öyle bir özgüveni yok.* Avrupa Birliği'nin o bilmem ne politikasını şöyle uyarmış, buraya da bilmem ne yaparmış, bunları yapabilirsiniz, bu olabilir, böyle sürünüp gidebiliriz. Ama, belli bir bedeli ödemeye hazırsanız, yüksek bir bedeli ödemeye, yüksek bir ter dökmeye hazırsanız, o zaman Avrupa Birliği'nin içinde dahi size verilmiş olan statünün daha üstünü isteyebilirsiniz. Bunu istemenin, Türkiye toplumunun tarihi ve toplumu, toplumsal geçmişi ve birikimi açısından olabilir olduğunu düşünüyorum. Ama, bu irade, bu toplumda var mıdır onu bilmiyorum. Milliyetçiliğin ya da siyasal İslam'ın yükselişi, bence bu sorunlardan kaçmanın yollarından birisi. Bu toplumun gerçek sıkıntılarının bir şekilde saptırılmış alanları gibi düşünebiliyorum. Bunu böyle söylemiş olmak, Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıl için, bu akımlarla ve bu akımları problem olarak önümüze koyan güçlerin arasındaki çatışmalarla geçeceğini ve kaybedilmiş yıllar olabileceğini de ihtimal dahilinde görüyorum.

Turan Karpuzcu (İktisat Fakültesi 3'üncü Sınıf Öğrencisi)- İlk sorum Ömer Laçiner Bey'e olacak, ikinci sorum, hocamız Erol Manisalı'ya olacak.

Yeni dünya düzeni stratejilerinden bir tanesi de sınıf stratejisidir. Bu sınıf stratejisi karşısında, sermayenin gittikçe, aşırı derecede uluslararasılaşmasıyla beraber, aksine emek ulusal sınırlara hapsedilmiştir. Dolayısıyla, sığınacağı tek yer kalmıştır, bu da ulusal devlettir. Siz de "küreselleşmeyle beraber, ulusal devletlerin ortadan kalkacağı" türünden bir şey söylediniz; peki, ulusal devletlerin ortadan kalkmasıyla, emeğin sığınabileceği yer var mıdır ya da başka bir şekilde yeni dünya düzeni karşısında emeğin konumu ne olmuştur?

İkinci sorum ise şu: Erol Manisalı Hocamız, Avrupa Birliğinin, Avrupa Birleşik Devletleri'ni kuracağından söz etti, oysa bugün baktığımızda, Avrupa Birleşik Devletleri'nden bahsetmek biraz zor oluyor. Nedeni ise şu: Siyasi entegrasyonun, ekonomik entegrasyonun, oldukça gerisinde olduğunu görüyoruz. Bugün, herhangi uluslararası bir soruna, Avrupa Birliği'ne üye devletlerin, Avrupa Birliği ülkesi olarak değil, tek tek soruna yaklaşmaları ya da kendi aralarında çatlak ses çıkmalarının bunu engelleyeceği kanaatindeyim. Siz ne düşünüyorsunuz?

Ömer Laçiner- Ben milli devletler ortadan kalkıyor, derken, şunu kastederek söylüyorum; Bütün ülkelerde, milli devlet ya da ulus-devlet dediğimiz şeyler, devlete, toplumun belli bir seviyeye varabilmesi, belli bir duruma varabilmesi için, belli misyonlar yükleyen devletlerdir. Örneğin, Türk Ulusal Devleti, Türkiye'nin çağdaşlaşması gibi bir amaç koyar üstüne; başka bir ulusal devlet, ülkenin ulusal birliğini sağlayabilmek, milli pazarı gerçekleştirebilmek, iktisadi gelişmeyi hızlandırabilmek gibi misyonları koyar. Devlet, özel olarak, devlet olarak bu misyona sahiptir. Bizim Türkiye'de de, kendisini devletle özdeşleştirmiş olan güçlerin veya grupların, yer yer topluma müdahale etmelerini, meşrulaştıran ideoloji de budur, ulus-devlet ideolojisi böyle bir şeydir. Ben, bu anlamda, bu tür ulus-devlet ideolojisinin, ulusal devletlerde, bir yükümlülük ve bir görev olarak giderek azaldığını, yıprandığını ve gideceğini söyledim. Ama, bir devlet aygıtı olarak yani, belli bir coğrafyada egemenliği tesis eden bir sistem olarak, organizasyon olarak devletin, o anlamda kalacağını elbette söylerim.

Bir ikincisi de, milliyetçiliğin, en azından bu güçler dünyasında, eskisi gibi olmadığını söyledim. O anlamda milliyetçiliğin, milli devletin orada çok fazla geçerli olmadığını söyledim. Avrupa Birliği bunun örneğidir. Yani, milli devletler, belirli yetkilerini, -biraz arızalı ve Erol Hocaya da sorduğunuz sorulardaki gibi; biraz muhataralı süreçlerden geçiyor olsalar bile- kendi daha üst kurumlarına devrederek, sürece girdiler. Sonuçta ne olur? Bugün bir Amerika Birleşik Devletleri gibi; yani, en yüksek siyasi iradesi, daha az sorunlu işleyen bir mekanizmaya kavuşurlar mı? Bu homojen yapıya kavuşurlar mı, kavuşulmaz mı bilemiyoruz; ama, söylenen o ki, böyle bir sürece doğru gitmek yolundalar, öyle bir irade belirlemiş. Ancak Alman devleti, Fransız devleti, kendi Fransız devlet yetkilerinin, işte daha bir üst kuruma ya da Alman Devleti yetkilerinin daha üst bir kuruma verilmesini, özellikle para konusundaki yetkilerinin falan devredilmesi, ne bileyim, belki çok kolaylıkla kabullenmeye-

ceklerdir, bu değişikliklere adaptasyon zaman alacaktır. Ama, böyle bir süreç var. Şu anda, dünyadaki bu probleme daha çok genel başlıklarla baktığımız için, artık o dünyadaki tavırlarda, büyük ölçüde bu milliyetçiliğin, birbirleri arasındaki milliyetçiliğinin izlerinin azalmakta olduğunu görüyoruz.

Erol Hocam, demin, bu büyük firmaların, hâlâ devletleri tarafından korunduğunu söyledi, doğrudur. Ama, bizler, 200 yıldır, 1800'lü yıllardan, ta şu yakın zamanlara kadar, dünyada milliyetçilik denirken, bahsettiğimiz Alman milliyetçiliği, Fransız milliyetçiliği, İngiliz milliyetçiliğinin çatışmalarını gördük. Yani, dünyayı savaflara sürükleyen milliyetçilikler, Türk milliyetçiliği, İran milliyetçiliği falan filan değildi, büyük ölçüde onların milliyetçiliğiydi, onların milli devlet uygulamalarıydı, politikalarıydı. Ama, şimdi, giderek, bunların kendi aralarındaki sürtüşme konularının azaldığını; çünkü, firmalarının, bu anlamda, Alman, Fransız, İtalyan ve de Amerikan firmaları olmaktan çıktığını, sermayelerinin bu milli bileşimleri falan değiştiği; belki yarın bir gün, Shell firmasının, Azerbaycan petrolleri üzerindeki çıkarını, Hollanda firması, Hollanda Devleti değil de, mesela, diyelim ki, belki de bir Fransız firması canla başla savunacak. Zaten konsorsiyumlar kurarak geliyorlar bir sürü yerlere ve şimdi, o anlamda bir milliyetçiliğin azaldığını gördük. Şimdi, emeğin korunması meselesine gelince; milli devlet, her şeye rağmen, şu konjonktürde, şu durumda -evet, emek için böyle bir korunma sağladığını kabul edebilirim ama- nereye kadar gidecektir ve bu ne ölçüde bir korunmadır? Emeğin, bence gerçekten korunması için emekçilere düşen, kendilerini korumak. Globalleşme deyin, ne dersiniz deyin, bunun içinde dönülmez süreçler var; yani, bu dediğim ikinci endüstriyel devrim ve onun dinamikleri, bunlar dönülmez süreçlerdir, artık her şey, bunlara adapte olmak zorundadır. Fakat bugün ortaya koyulan, işte serbest piyasa kuralları, kurumları, organizasyonları falan, bütün bunlar, ille de öyle olmasını ve olduğu kabullenilmesi gereken kurallar değil. Demin de bir bahis söyledik "bu oyunu oynayacak mısınız" evet; eğer, siz, bugünün dünyasında bir şeyler yapmak istiyorsanız, başlangıçta aleyhinize de olsa, bu oyunu, bu kurallara göre oynayacaksınız. Ama, bu oyunu, bu kurallar içinde oynarken de, o kuralları değiştirebilecek gücü edinmenin de yollarını arayacaksınız, bunun başka çaresi yok.

Emeğe gelirsek; bugün, şu andaki globalleşme mi diyoruz ne diyoruz, bütün bunların içinde, emek son derece korunaksız. Süreç böyle devam ettiği ve eme-

ğın kendisi özel bir strateji geliştiremediği taktirde, bunun için de çok daha kötü durumlara gitmesi, bugün onu koruyan ulusal kalkanların da yarın geçersiz hale gelebilmesi de pek mümkündür. O zaman, emeğin kendisi, ikinci endüstriyel devriminin koşullarına uyabilecek bir emek haline gelmelidir. Bunu sermayedarlar, büyükler ve güçlüler, kendileri, bunun olanaklarını hazırlamayacaklardır, aksine olanaklar hazırlayacaktır. Sıradan insanların, sistemlerin ve toplumların dışına itilmekte olan insanların, bu dinamikleri ele geçirmeleri, bu dinamiklerle kendi emek kapasitelerini o yönde dönüştürebilmeleri, bunun hazırlıklarını kendi iç yardımlaşmalarıyla ve dayanışmayla sağlamalıdır. Söylediğim biraz ütöpik gibi geliyor; ama, şu anda başka çare de göremiyorum.

Prof. Dr. Erol Manisalı- Dediniz ki "Ekonomik olarak bütünleşmede çok iyi gidiyorlar, siyasi olarak gerisinde kaldılar; siyasi sorunlar, çatışmalar vesaire var.". Yalnız, meselelere, Avrupa Birliği'nin kendi iç çekişmeleri açısından bakmayın. Dışarıdaki dünya, Avrupa Birliği açısından daha önemli, karşısında bir NAFTA var, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Meksika, öbür tarafta Asya bölgesi, Japonya'nın odaklaştığı güç var. Eğer, Avrupa devleti kurulamazsa, bu iki güç karşısında, ekonomik, politik olarak zayıf duruma geleceğini, gerileceğini çok iyi biliyor. O bölgelerle, pazar kavgasında, kaynak kavgasında yahut uluslararası kurumlardaki, mali, ticari vesaire etkinlik kavgasında, Avrupa Birliği bir bütün olmak zorunda. Bugün siz, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Meksika'yla olan ilişkileri, gidin Teksas Eyaletinde konuşun ayrı laf söylerler, New York'ta konuşun apayrı laf söylerler, aynen, siyasi birlikte, Fransa'nın ve Almanya'nın aralarında bazı farkların bulunması gibi. Ama, dünyanın gidişi, dünya güç dengeleri, Avrupa Devleti'nin kurulmasını, Avrupa açısından zorunlu kılmaktadır. Zaten, 57'den bugüne kadar, o kadar büyük bir maliyete katlandılar ki, geri dönme yolunda değiller artık; geri dönüş yollarında köprüler atılmıştır, köprüler yakılmıştır; artık, geriye dönüş olanağı kalmamıştır; eğer, yeniden bir Hitler yahut bilmem ne, sağda solda, Almanya'da, Fransa'da çıkmazsa, o da çıkmayacağına göre, bu Avrupa Devleti, şu veya bu zamanda mutlaka kurulacaktır, sınırları çizilmiştir, Türkiye bunun dışındadır, Rusya Federasyonu dışındadır, Ukrayna bunun dışındadır, kendi sınırları çizilmiştir.

Bu konuyla ilgili, ben, bir teknik ayrıntıyı ifade edeyim -Laçiner'in belirtmesiyle ilgili olarak- eğer, Türkiye, Avrupa Birliğine üye olmuş olsa, Avrupa

Birliği bahçıvanı olmaz çünkü AB'nin legal yapısı, zorunlu olarak, hiç istemeseler dahi, bana parlamento-sunda en fazla temsil olanağı tanıyor, kurumlarından kanuni olarak bana, kurum başkanlıklarını tanıyor, olağanüstü mali yardım, hibe verilmesini sağlıyor, benim iş gücüm tamamen serbest dolaşabiliyor. Benim genç nüfus oranım olağanüstü yüksek ve Avrupa'dan çok daha fazla dinamik. Onlar, yaşlı nüfusa, sosyal transfer harcamalarıyla, bütçelerinden büyük katkı sağlarken, ben, genç nüfusumla, Türkiye olarak, Avrupa'yı siler atarım tam üye yapılsam, zaten ondan korkuyorlar; Avrupa ortadan kalkar; Türkiye, orada bahçıvan olmaz, üye olursa, içeride çok etkili bir konuma gelir.

Ömer Laçiner- Benim anlattığım, iktisadi gücün kalitesi açısından bir kıyaslama yapabilmek açısından; yani, bahçıvanlıkla, bunun kalitesiyle işlenebilirlik değil, bunun arasındaki kaliteyi işaretlemeye çalışıyorum.

Prof. Dr. Erol Manisalı- Risk alma, işadamlığı vasfı vesaire konularda, benim genç nüfusum bu alanda onlardan çok daha fazla etkili, müteahhitlik alanlarında çok daha fazla etkili. Sivas'tan giden işçimin, ne performansla çalıştığını, o ortamda, Almanya örneğinde biz bunu yaşadık 60'lardan beri; o ortam içinde, çok daha verimli bir konuma gelebiliyor; orada, önemli olan, beyin sistemi içinde, direksiyon da olabilme, Türkiye tam üye yapılsa, direksiyondaki ülkelerden birisi olacak, ondan korkuyorlar zaten, sorun bundan kaynaklanıyor.

Pınar Selçuk- (Marmara Üniversitesi İşletme Öğrencisi)- Avrupa Birliği, son zamanlarda yeni bir oluşum içinde ve hedeflediği bir ticari bölge var, bu da MEDA programı. Erol Bey, MEDA programı hakkındaki görüşlerinizi merak ediyorum. Bu Türkiye için bir fırsat mı yoksa, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde tamamen pasif bir role sahip olmasını mı sağlayacak?

Prof. Dr. Erol Manisalı- MEDA programı, Avrupa Birliğinin, kendi dışındaki Akdeniz Bölgesini, yedeğinde bulundurmak için uyguladığı bir programdır. Bu, FKÖ, Ürdün, Mısır, Fas, Tunus ve Türkiye, hepsini kapsıyor. Türkiye bunun içine konmuştur; yarın da Avrupa Devletinin dışında kalacak Akdeniz ülkeleriyle aynı sepete konmuştur. Bunu, Türkiye'de, kimse anlamak istemiyor; NATO doruğunda da, savunma işinde de; bazı olaylar var, MEDA'yı şimdi, siz gidip, Ankara'da bürokratlarla konuşsanız "Türkiye için imkan" derler, ne imkanı, beni dışlamış, beni, yarın dışında tutacağı diğer Akdeniz ülkeleriyle aynı sepete

koymuş. Türkiye'de, insanlar çok garip, ne öğretim üyesi, ne bürokrat, ne gazeteci, bu gerçekleri görmek istemiyor nedense? "aman bu programdan nasıl yararlanırım" diye bakıyor, sen programda vatandaş olarak, üçüncü grup olarak yararlanıyorsun; yani, benim itiraz etmem gerekir -Türkiye olarak- ben MEDA'ya konmam, sen, beni, Gümrük Birliği'ne soktun, tam üye olarak almak gerekir, dur bakalım, açıkla meseleyi, MEDA, dışarıda bırakacakların diye, Türkiye'nin siyasi olarak bunu sorması gerekir. Ankara'daki başbakanların, Meclisin falan "sen ne yapıyorsun kardeşim, Ürdün'ü yanına almayacaksın, beni de yanına almayacaksın ki, MEDA'nın içine koyuyorsun beni" diye sormamız gerekir, sorulmuyor; yani, ilginç bir durum var. Türkiye'nin alınmaya-çağı bilinçaltı varsayılıyor, Gümrük Birliği'ne sokuluyor, MEDA'lara itiliyor, MEDA, bize bir imkân gibi sunuluyor. Bu, Mısır için de imkân, Ürdün için de imkân, Fas için de, Tunis için de;

BAŞKAN- Başka? Buyurun arka tarafta olan arkadaşımız.

Soru- Sayın Manisalı, dediğinizle ilgili olarak sormak istiyorum; hep Avrupa'yla entegre edilmeye çalışıyoruz. Benim söylemek istediğim, Türkiye Doğuda mı? Batıda mı? Hep bu soru geliyor, halbuki ben, Türkiye'yi daha çok Akdeniz'de olarak görüyorum. Hal böyleyken, bütün dünyada, bölgeler arası ekonomik işbirliği var. Keza, NAFTA, Pasifik Birliği, Karadeniz Devletler Topluluğu ki, biz, geçmişte ve günümüzde, RCD olsun, CENTO olsun, NATO ve Balkanlar gibi birçok yere girmiş bulunuyoruz; fakat, Akdeniz ülkeleriyle, güçlü bir ilişkimiz hiçbir zaman olmadı. Hem Akdeniz ülkeleriyle ilişkisimizi geliştirmek açısından, hem tarihi açıdan birçok bağlılığımız olan ülkelerle, iktisadi bir ilişkimiz sağlıklı olarak niye kurulamıyor ve eğer kurulacak olursa, Türkiye'nin geleceği nerede olabilir?

Prof.Dr. Erol Manisalı- Efendim, Türkiye'nin kimliği, aslında kendisi. Türkiye'nin, doğuda ya da batıda kimlik aramasına gerek yok, Türkiye, bulunduğu yerde kendi kimliğiyle yaşayan bir toplumdur. Ben, aslında, "Avrupalı kimliği, doğu kimliği, kuzey kimliği, Arap kimliği" falan gibi ifadeleri, ben çok garipsiyorum. Türkiye'nin, kendi kimliği var; bir Mısır kimlik mi arıyor; yani, bir Madagaskar Adası kimlik mi

arıyor, bizim kimlik aramıza gerek yok ki, bizim kendi kimliğimiz var, kendi kimliğimiz bize yeter. Bulduğumuz toplumda, sahip olduğumuz değer yargıları, bizim kendi kimliğimizdir, bunları, kendi olanaklarımızla iyileştirmeye çalışacağız. Biz, sanki kuyuya düşmüşüz de, bir kimlik bizi kuyudan çıkaracakmış gibi algılıyoruz; sizin için söylemiyorum, genel algılaşma olarak bahsediyorum, lütfen yanlış anlamayın.

Türkiye'nin bölgesel konumu bakımından, Türkiye, dünyadaki, belki de tek ülkedir, başka bir ülke gösteremezsiniz. Değişik güç grupları arasında, sıkışmış kalmış, düşünebiliyor musunuz, Kafkasya, Bal-

kanlar ve Orta Doğu üçgeninde bulunan bir ülke. Böyle bir ülkeyi, dünyada başka bir yerde göstereemezsiniz. Bu, şeytan üçgenine falan da benzemiyor, o yakıştırma bir isim, bizimki bu gerçekler üçgeninde bulunan bir ülke, dünyada başka bir örneği de yok. Bütün dezavantaj-

larıyla birlikte, bütün olanakları da üzerinde tutan Türkiye, bugün, Asya'nın, batıdan dünyaya açılan kapısı üzerinde bulunuyor. Sadece petrol ve doğalgaz olarak değil. Asya, yarın, ekonomik ve ticari olarak dışa açıldığı zaman, Türkiye, batı kapısının üzerinde oturmaktadır, işte Balkanlar, onun için önem taşıdı. Amerika'nın, Balkanlarda varolmak istemesi, burayı Avrupa Birliği'ne bırakmaması, Asya'nın patlayacak olmasından; ekonomik olarak batı kapısının Karadeniz'den, Balkanlardan geçmiş olmasından kaynaklanan bir hadisedir. Amerika Birleşik Devletleri, NATO vasıtasıyla, Makedonya'da, Arnavutluk'ta vesaire yerleşik askeri güç tutmak istiyor. Bu, tamamen, Asya'ya yönelik bir stratejidir; bunu, bölgenin ekonomik önemini ve Türkiye bakımından etkisini göstermek için söylüyorum.

Türkiye, bana göre, öyle bir istisna, ayrıcalıklı bir bölgede; Balkanlar'dan, Kafkasya'dan ve -sizin belirttiğiniz gibi- Akdeniz'den, bütün olanakları değerlendirmek zorundadır, tek boyutlu bakmamak zorundadır. Türkiye, belki de dünyanın, çevresine en fazla boyutlu bakmak zorunda olan bir ülkesidir; olayı, bizim, Batı mı, Avrupa olmazsa neresi diye algılamamız lazım. Önce yakın çevremizden başlayarak, Avrupa Birliği de dahil olmak üzere; yarın bir komşu olarak, yan yana Avrupa Birliği'yle yaşayacağız ve bir komşu olarak, içinde bulunmadığımız Avrupa Birliğiyle, iliş-

kilerimizi nasıl maksimize ederiz? Karşılıklı çıkarlara nasıl dayarız diye bakmamız, algılamamız gerekiyor. Aynı şey Rusya Federasyonu için söz konusu, Ukrayna için söz konusu ve Akdeniz için söz konusu, Doğu Akdeniz, orası da çok stratejik bir bölge; Türkiye, Doğu Akdeniz'in de içinde bulunuyor, Asya'nın batı çıkış kapısı üzerinde, Türkiye ile birlikte Doğu Akdeniz de bulunmaktadır. Dolayısıyla, önümüzdeki yüzyılın, ticari, ekonomik, mali, kapıları üzerinde bulunan bir ülkedir; Akdeniz boyutu, Doğu Akdeniz boyutu da dahil olmak üzere -sizin belirttiğiniz gibi- Türkiye, bütün bunları birlikte değerlendirmek zorundadır, siyasi yönetimler, toplumsal algılama bu yönde olmak zorundadır. Biz, sadece, Avrupa gözünden bakıyoruz; Ukrayna'da, Rusya Federasyonu'nda, fazla müteahhitlik işleri varsa, sırf o gözle algılıyoruz. Türkiye-Ukrayna, Türkiye-Rusya Federasyonu; yani, işte, devlet adamlılığının, devlet yönetiminin yahut alttan gelen kurumların vasfı bu. Bunların üzerine, siz Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda, mecliste, hükümette, söz söyleyebiliyor musunuz? Hayır, söyleyemiyorsunuz.

Sabah Cumhurbaşkanından örnek verdim; Sayın Cumhurbaşkanımız Gümrük Birliği'yle ilgili olarak, kesin tutum içine girmek istemiyor, bilinen bir gerçeği söylemek istemiyor, niye? Yanlış anlaşılabilir diye korkuyor, sanki Batı'ya karşı falan gösterirler diye korkuyor. Bununla bir ilgisi yok, olmaması gerekir diye belirttim, tam üye olsak, en fazla ben sevinirim; çünkü, içeride çok büyük yarımız var; ama, olmayacağız, oyalyorlar, bu yanlış. Siyasetçilerimiz, olaya, sizin belirttiğiniz gibi bakamıyorlar.

İsmail Cem, patent anlaşması imzalandı, İKV Hedefini çağırıyor, "bir yükümlülüğümüzü daha yerine getirdik" diye, televizyonlarda, bir marifetmiş gibi belirtti. Hayretler içinde kaldım; düşünebiliyor musunuz? Komik komik şeyler oluyor; Türkiye'nin çıkarlarına uymayan, ulusal çıkarlarına ters düşen bir şeyi, bir yükümlülüğü yerine getirmemiş gibi benim Dışişleri Bakanım söylüyor. Üniversite de dikkati çekmiyor "Allah Allah, bu adam ne diyor, bu laf söylenir mi" diye kimsenin de dikkatini çekmiyor işin ilginç tarafı, herkes normal karşılıyor, dinliyor; yani çarkıfelek dinler gibi dinliyor; normal karşılıyor herkes. Toplumda da bir tuhafılık var, biz, belli konulara karşı tepki göstermeye plak gibi alışmışız, onun dışındaki konularda her şey normal, çarkıfelek. Öyle bir algılama eksikliğimiz de var gibi geliyor bana.

Mehmet Bodur (Bankacı)- Sorum, Sayın Laçiner'e; yanlış anlamadıysam, bir çok yerde bahsedilen bilgi çağına geçişten ve bu bilgiyi elinde tutan insanların, gelecekteki 15-20 yıl içinde yönetici pozisyonunda olacağından bahsetti. Benim sormak istediğim şu: Şimdi biz, Türkiye olarak, Sayın Laçiner'in ayrımında belirttiği "Güney" kısmında kalıyoruz, her ne kadar Kuzey-Güney sınırında olsak da; çünkü, Güney kısmındaki ülkelerde, dinsel siyasi akımların ve milliyetçi siyasi akımların arttığından bahsetmiştik.

Yine yanlış anlamadıysam, benim öğrenmek istediğim şu: Türkiye olarak, önümüzdeki 15 ya da 20 yıl içinde, eğer, bilgiye sahip olmak istiyorsak -ki, bu bilginin, niteliği nedir, ben, aslında, onu öğrenmek istiyorum- hangi bilgileri kastediyor Laçiner? Türkiye olarak, Kuzey ülkelerindeki gibi, yüksek bir gelire sahip olabilmek için, hangi bilgilere sahip olmamız gerekiyor? İkincisi, bunu yapabilmek için - biraz önce kısmen cevapladınız; ama- Türkiye somut olarak neler yapabilir ve bugünkü siyasi yapımızla, Türkiye'deki yapımızla, bunu başarabilmemiz sizce mümkün mü?

Ömer Laçiner- Ben, soyut bir bilgiden söz etmedim; dedim ki: "Yeni endüstriyel devrim" yani, bu devrimi, bütünüyle değilse bile, esaslı noktalarından ifade edebilecek olan bir tabir olarak, hadi buna, bilgiye dayalı teknolojiler diyelim. İnsan beyninin, insan zihninin, insan yeteneklerinin, zihni yeteneklerinin uzantısı olan araçların, üretimin veya artık endüstriyi belirlediğini, dinamiğin orada olduğunu ve diğer sektörleri de belirlediğini söyledim. Bununla birlikte, bir teknolojik, endüstriyel dönüşüm olduğundan söz ettim. Bu endüstriyel dönüşümün karakterini de, belki en iyi ifade edebilir diye bilgiden bahsediyorum. Yoksa kitabî bilgi anlamında demiyorum. Bilgiyi işleyebilen, bilgiyi işlediği için bir katma değer yaratabilen bir endüstri tarzından söz ediyoruz, bunun örnekleri var, zaten biliyoruz. Şimdi, bu bir kalitatif bir fark yaratıyor. Eğer, bugünün dünyasında, bu tür bir endüstriyi yapıp, bir toplum haline gelemeszeniz, bunu önünüze koyamazsanız şansınız yok. Para kazanabilirsiniz, meselâ, petrolden de para kazanabiliyorsunuz. Belki dünyanın en fazla gelir sahibi olan ülkeleri onlar. Kuveyt'in 30-40 bin dolar kadardır ve Kuveyt sizin dünyada örnek alabileceğiniz bir toplum değil. Biz, burada Türkiye'nin problemlerini ya da gelecekte uluslararası sistemden bahsederken -zenginlik bunlardan bir tanesi- zengin olabilirsiniz; ama, etkili olamazabilirsiniz. Etkili olabilmeniz için, tıpkı Amerika,

Avrupa gibi sadece parasal bakımdan değil, iktisadi etkinliğinin kalitesi açısından da belli bir seviyede olmanız lazım. Türkiye, belli bir iktisadi politika uygulayarak, bir sürü alanda para kazanabilir, gelir düzeyiniz artabilir; ama, buna rağmen çok etkin olmayabilirsiniz.

Kısacası, yine, zengin bir ikinci sınıf ülke olmaya devam edebilirsiniz. Biraz önceki konuşmada, alelacele konuştuğumuz için, bazen atlayabiliyoruz; Türkiye'nin, bir seçim yapması gerekiyor. Bir çağın eşliğinde, sadece zengin olmayı ya da iktisadî bakımdan biraz daha iyi olmayı düşünebiliriz. O zaman, Türkiye'nin, rekabet edebileceği alanlarda, iktisadi gücünü fazlaştıracak bir strateji de çizebilirsiniz. Çok iyi müteahhitlerimiz olabilir, iş adamlarımız olabilir, tüccarlarımız olabilir, iyi bir bankacılık sektörümüz olabilir, oralardan para kazanabilirsiniz. Tamam refahınız artabilir, bunu da seçebilirsiniz, bu da bir seçimdir; "Gerçekten, 21.yüzyılın, büyük insani problemlerinin, toplumsal problemlerinin o çok boyutlu sorunlarını çözebilecek bir güce, kapasiteye de erişebiliriz." diyebilirsiniz. Bu da bir stratejidir. Ama, bunun için de ödenmesi gereken toplumsal maliyetler vardır. Bunu yapabilecek siyasi yapı Türkiye'de şu anda yoktur. Okullarda, Türkiye'nin dört tarafının düşmanlarla çevrili olduğunu okuduk, hâlâ da okuyoruz. Peki, hem o taraflar bizim düşmanımız, Doğu Akdeniz'in bütün ülkeleri bizim düşmanımız olacak, Kafkasya bizim düşmanımız olacak, Balkanlar zaten düşmanımız olacak, oralardaki milliyetçilikler de seni düşman olarak görüyor; peki, nasıl geliştirilecek bu ilişkiler? Biz, potansiyellerimizden karşılıklı yararlanabileceğimiz, birlikte bir senteze varabileceğimiz ülkeler olduğunu öğretecek bir eğitimi yapmıyoruz ki, milliyetçiliklerimiz zaten bunu engelliyorlar, din zaten bunu engelliyor. Peki hangi perspektiften yapacaksınız? Siz, bugün burada, "Benim birincil kimlik özelliğim müslümanlığımdır." dediğiniz vakit, Doğu Akdeniz'deki Balkanlar'daki bir sürü ülkeyi zaten karşınıza alıyorsunuz, onlar da, o zaman kimliğin o unsurunu öne çıkardıkları vakit, aranızda sadece soğuk bir menfaat ilişkisi olabilir demektir. Irk unsurunu öne alıyorsanız, İranlısıyla, Arabıyla, Kafkas'ın bütün ülkeleriyle ve bütün Balkanlarla probleminiz var demektir. Ancak, karşılıklı menfaatleriniz olabildiği an, ender durumlarda bir ilişkiniz olur. Çünkü siz zaten, ya dinî düşman ya da milli düşman olarak birilerini nitelediğiniz vakit, "Devletimizin yapısı, devletimizin bize empoze ettiği ideolojiler de buydu; düşmanlarla çevrili bir Türkiye'deyiz." diyorsunuz demektir. Demokrasimizin kısıtlanmasının ana nedeni ve ana gerekçesi bu. Siyasi rejimimizi oluşturan

bütün partiler de, kurumlarımıza can veren bütün partiler de bunların dışında bir şey söylemiyorlar. Sadece MHP'nin milliyetçiliği niye gözümüze batsın ki? Bu konularda, ANAP sanki daha az mı milliyetçi, içe kapalı milliyetçilikten? Şu günkü siyasi ortam ve zihniyet dünyamız, kültürümüz değişmediği sürece, Türkiye hem bu potansiyellerin yanında oturur, hem de o potansiyellerin çürüdüğünü seyreder ve daha acıklısı bunun farkına da varamayabilir.

BAŞKAN- Böylece sorular bitti. Arkadaşlar, görüldü ki, televizyonlardaki söyleşilerde olduğu gibi "Aman iki dakika kaldı, bir dakika kaldı, cümleyi tamamlayın." diye bir öneride bulunmadık. Gayet açık, liberal bir kürsüde, herkes istediğini söyledi, anladığımız kadarıyla cevap vermeye çalıştık.

Bir iki cümleyle, sentez bize düşüyor. Tez, antitez, sentez olayını göz önüne getirelim; tez antitez olsun tesadüfen, biz de sentez yapalım, bakalım ne çıkıyor buradan. Bir şeyi izah edebilmek için önce, olayları iyi anlamak, iyi tanımak, iyi değerlendirmek gerekiyor, arkadaşlar. Sayın Manisalı'nın dediği gibi "Sonra ayıp oluyor." Eğer, uluslararası kürsüde tartışacaksak, yorumumuzu yapacaksak, o konuları çok iyi bilmemiz gerekiyor. Zaten, iktisadın bir amacı da geleceği iyi görmek, iyi tanımak, iyi anlamaktır. Ama, bu demek değil ki, mutlaka amaca varılacaktır, iktisatta da yanılma imkânı var, matematikte de var, tıpta da var. Her bilimde bir yanılma payı var. Bilim adamı da yanılır, önemli olan bunları belirlemektir, bunlardan kaçmamaktır.

İkincisi, 21. yüzyılda teknolojiler neden devam edecektir? Çünkü, laboratuvar kurulmuştur. Bilim adamları, bu laboratuvar da deneylerine devam etmek zorundadır, amacına ulaşana kadar ne gerekiyorsa yapacaktır. Az önce de belirttiğimiz gibi -önceki oturumda- başkasının ona ulaşamaması için, onu götürmek zorundadır. İnsanın hayrına olur, olmaz, o ayrı mesele, bunu yürütecektir ve bu devam edecektir.

Üçüncüsü; teknoloji devam ettiğine göre, yine ekonomik güç kendini devam ettirecektir. Bunun yanında, öbür ülkelerin teknoloji düzeyi aynı düzeyde olmadığı için, olamayacağı için, bunlara sığınmak zorundadır; yani, teknik alanda, teknoloji alımını yapmak zorunda kalacağız, hem askeri alanda, hem sanayileşme alanında.

Bir diğerk nokta, teknoloji geliştikçe de -demin bir nebze değinildi- artık robotlar insan zekâsı yerine geçmeye başladı. Robotların insanın yerini alması ve otomasyon, işsizliğı artıracaktır. Dünya nüfusu altı milyara gidiyor. Nüfus arttığı zaman ortaya çıkacak sorunların, öbür sorunlardan daha fazla olacağı kanaatindeyim. Eğer, nüfusu sınırlayamazsak, çatışmalar her zaman devam edecektir. Bugün televizyonu açtığımız zaman, her tarafta genel olarak bir çatışma, bir protesto, bir yürüyüş devam ediyor. 21. yüzyıla girdiğimizde bu olaylar, neden birden duracak? Sihirli değneğimizi oynatıp, bütün bu güçleri durduracağız. Nüfus artıyor, kaynaklar azalıyor, o halde güçler bu kaynaklara yönelecektir.

Bir diğerk deyişle, ileri ve geri kalmış ülkeler ayrı mı devam edecektir. Büyük kuruluşlar acaba dağılır mı, dağılmaz mı? Bunu da kesinlikle bilemeyiz. Erol Manisalı arkadaşımız "Dağılmaz." dedi; ama, bilemiyoruz, ileride ne olacağını kestiremeyiz. Belki dağılabilir. Nitekim, referandumla, bugün AB'ye dahil olan ülkelerin çoğı da, çok az bir oy oranıyla bu birliğe girmişlerdir. Orada da karşı olanlar oluyor, yine büyük harcamalar yapılmıştır, halk büyük vergiler vermektedir öbür ülkelerin yatırım yapabilmeleri amacıyla.

Arkadaşlar, böylece bugünkü oturumu da tamamlıyoruz.

LÜTFEN NOT EDİNİZİ..

CEMİYETİMİZİN ÜYELERİYLE ARASINDAKİ KÖPRÜYÜ DAHA SAĞLAM KURABİLMESİ İÇİN ÇEVRENİZDEKİ ÜYE VE MEZUNLARIMIZLA İLGİLİ HER TÜR HABERİ VE ADRES DEĞİŞİKLİKLERİNİZİ LÜTFEN BİZE İLETİNİZ. İKTİSAT DERGİSİ ABONE ÜCRETİNİZİ, ÜYE AİDATLARINIZI VE BAĞIŞLARINIZI, AŞAĞIDAKİ BANKA ŞUBELERİNE YATIRABİLİR VEYA SEKRETERYAMIZI ARAYABİLİRSİNİZ.

İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ (İ.F.M.C.)
Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 TAKSİM / İST.
Tel: (0212) 250 50 34 - 235 61 55 Faks: (0212) 235 73 43

AKBANK Taksim Şb. Hsp. No: 7102
İŞ BANKASI Beyoğlu Şb. Hsp. No: 46783

KATKILARINIZLA ZENGİNLEŞECEK DAHA GÜZEL BİR İKTİSAT DERGİSİNDE BULUŞMAK DİLEĞİYLE

Prof. Dr. Celâl SARC

(1901 - 1988)

1901 yılında İstanbul'da doğan Ömer Celâl sarc, Meşrutiyet dönemi nâzırlarından Mehmet Celâl Bey'in oğludur. Orta öğrenimini İstanbul Robert College'de yapan Sarc, 1917'de Almanya'ya giderek Althoff Lisesinden, 1922'de de Berlin Yüksek Ticaret Okulundan mezun oldu. Daha sonra Berlin Üniversitesi'nde Prof. Werner Sombart ile çalışarak doktorasını tamamladı.

1926'da İstanbul Hukuk Fakültesi'nde İktisat ve Maliye doçentliğine tayin edildi. Bir süre Berlin'de Türk-Alman Ticaret Odası Genel Sekreterliğini yaptıktan sonra, 1933 Üniversite reformu sırasında Hukuk Fakültesi'nde İstatistik ve Tatbiki İktisat profesörlüğüne getirildi.

1936'da kurulan İktisat Fakültesi'nin ilk dekanı oldu ve bu görevi 12 yıl sürdürdü. 1949'da da İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne seçildi. 1963-1965 yılları arasında ikinci defa rektörlük yaptı. 1972'de emekliye ayrıldı.

New York'ta Birleşmiş Milletler'de görev aldı, Strasbourg'da Avrupa Konseyi Ekonomik ve Sosyal İşler Müdürlüğü yaptı. Ayrıca Columbia Üniversitesi'nde misafir profesör olarak bilimsel çalışmalarda bulundu.

Sarc, Almanya'nın "Büyük Liyakat" ve Fransa'nın "Légion d'Honneur" nişanlarına sahiptir.

Türkiye'nin İktisadi Konumu ve Beklentileri

(Prof. Dr. Ömer Celâl Sarc Anısına)

3. Gün

7 Mayıs 1999 Sabah

Saat: 10⁰⁰

Oturum Bşk. : ŞÜKRÜ KARAHASANOĞLU

Panelistler : Dr. Mahfi EĞİLMEZ

Prof. Dr. Orhan GÜVENEN

Okan OĞUZ

Prof. Dr. Oğuz OYAN

Şükrü Karahasanoğlu (Oturum Başkanı)- Değerli misafirler, medyamızın değerli mensupları, sevgili İktisatlılar, oturumumuza hoş geldiniz.

Bugünkü oturumumuzun konusu "Türkiye'nin İktisadî Konumu ve Beklentileri". Hele bugün çok güncel olan bir ortamda; yani hükümet kurulma çalışmalarının güncelliğini taşıdığı bir ortamda, umuyorum ki değerli panelistler yine çok etkin ve değerli görüşleriyle bu konuya açıklık getirecekler, ülkenin geleceğe yönelik beklentilerine ışık tutacaklar. Ancak ben, bu konuya geçmeden önce İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin hem bir üyesi olarak, hem de bu okulun bir mensubu olarak, Sayın Başkan, Alpay Biber ve onun çalışma arkadaşlarına, bu "İktisatçılar Haftası"nı düzenledikleri için teşekkür ediyorum, onları kutluyorum. Bu 24 yıldır süren bir gelenek, İktisatçılar Haftası'nın bu yıl 24'üncüsünü kutluyoruz. Artık ülkenin vazgeçilmez bir iktisadî platformu haline geldi. Bir de bu haftanın bu yılki özelliği, yüzyılımızda gerçekleştirdiğimiz son İktisatçılar Haftası olması. Umuyorum ki bu hafta, gelecek yüzyılın bir takım önemli konularına, özellikle ülkemiz açısından önemli konularına ışık tutacak.

Okulumuzun kurulmasında emeği geçen çok değerli hocalarımız var, bunların çok önemlilerinden bir tanesi de Ord. Prof. Dr. Hocamız Ömer Celâl Sarc beyefendi. Bugünkü oturum aynı zamanda Sayın Sarc'ın anısına da düzenlendi. Bu çok değerli bilim adamının, genç arkadaşlarımıza da örnek olması nı diliyoruz.

Hocamızın eşi Sn. Cenan Sarc hanımefendiden öğrendiğim çok kısa bir anısını da size nakletmek istiyorum; İktisat Fakültesi 1936 yılında kurulurken, hocamızın "O günün şartlarında iktisatçı olmak isteyen olur mu? Gençler daha çok mühendis olur, doktor olur veya buna benzer mesleki okulları tercih ederler" diye bir endişesi olmuş. İlk gün iki öğrenci müracaat etmiş, daha sonra üç olmuş; ama daha sonra 12 öğrenciye ulaşıncaya, eve gelmiş ve hanımefendiye "Hanım hanım, bu işi başardık, galiba memleket iktisatçılarıyla dolacak" demiş. Umuyorum ki dolmuş, onun için anısını bir kez daha buradan naklettim, teşekkür ederim efendim.

Müsaadenizle, hem sayın hocamız, hem de aramızdan ayrılan çok değerli hocalarımız, öğretim üyelerimiz ve de Cemiyetimizin değerli üyelerinden, merhum olanlar adına, sizleri yarım dakika saygı duruşuna davet ediyorum.

Değerli konuklar, "Türkiye'nin İktisadî Konumu ve Beklentileri" konulu panelimizin bugünkü oturumunda değerli panelistlerimiz Sn. Dr. Mahfi Eğilmez Beyefendi, Sn. Prof. Dr. Orhan Güvenen Beyefendi, Sn. Okan Oğuz Beyefendi, Sn. Prof. Dr. Oğuz Oyan Beyefendiyi davet ediyorum.

Ben, müsaadenizle panelistlerimizin kısaca özgeçmişlerinden bahsetmek istiyorum:

Sayın Dr. Mahfi Eğilmez Bey, 1950 İstanbul doğumlu. Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. 1972 yılında Mali Müfettiş olarak başladığı kamu görevine Daire Başkanlığı'ndan, bildiğiniz gibi en son Hazine Müsteşarlığı'na kadar her kademede hizmet etmiş değerli bir bürokrat. İki kez Amerika Birleşik Devletleri'nin Ekonomi Müşaviri olarak bulunmuş. Hazine Müsteşarlığı sırasında, Dünya Bankası grubunda Türkiye Guvernörü olarak temsil etmiştir. Daha sonra 1998 yılında özel sektöre geçti, bir özel sektör bankasının yönetim kurulu başkanlığında bulundu, halen de Garanti Bankası'nda Yönetim Kurulu Üyesi olarak çalışmalara devam ediyor.

Sn. Profesör Orhan Güvenen Beyefendi, aynı zamanda okulumuzun da mezunu -torpil yapmıyorum; yani, okulumuzdan mezun derken, diğer mezun arkadaşlarımıza da saygılarımı sunuyorum- Sayın Güvenen'in meslek hayatı çok uzun ve başarılı bir süreci yansıtıyor, 1960 yılında, Milano'da Banca di Roma'da başladığı çalışma hayatına uzun yıllar yurtdışında devam etmiş, o vesileyle 1973-78 yılları arasında, sonra 79 ve 94 yılları arasında çok önemli üst düzey görevlerde bulunmuş, 77 ve 88 yılları arasında Paris Üniversitesi'nde Öğretim Üyeliği ve Ekonometri Profesörlüğü yapmışlar, 88'de Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı görevine atanmışlar, 1997 senesinde Büyükelçilik, Başbakan Müşavirliği görevinde bulunmuşlardır. Halen kendileri, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı olarak, Türkiye'ye, ülkemize hizmet vermektedirler, kendileri aynı zamanda, 4 yıldır üst üste "Yılın Kamu Yöneticisi" olarak seçilmiş bir kişiliğe sahiptirler.

Sn. Okan Oğuz bey, 1953 İstanbul doğumlu, kendisi, özellikle, Türkiye'nin ihracatının gelişmesinde -özellikle tekstil sektörüyle ilgili gelişmesinde, önemli katkıları olmuş, önemli görevler üstlenmiş bir işadamı ve yönetici. 1991, 92, 93, 94 ve 99 yıllarına kadar, İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği Yönetim Kurulu Üyeliği ve Başkanlığı görevlerinde bulunmuş, Türkiye Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği Başkanlığı'nı yapmışlardır. Halen, kendileri, Türkiye İhracatçılar Meclisi İcra Komitesi Başkanlığı görevini yürütüyorlar. Türki-

ye'nin ihracatına önemli katkıda bulunmuş ve önemli görevler üstlenmiş bir kişidir.

Son olarak da, Sayın -benim aynı zamanda sınıf arkadaşım- Prof. Dr. Oğuz Oyan Beyi tanıtmak istiyorum, kendisi 1947'de İzmir'de doğdu, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi, Sorbon'da yüksek lisans yaptı, aynı üniversitede iktisat doktorasını bitirdi, Gazi Üniversitesi'nde akademik kariyerini sür-

dürdü, 3 yıl kadar da Tarış Genel Müdürü olarak görev yaptı, halen TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi Müdürlüğü'nü üstleniyor ve akademik çalışmalarına devam ediyor.

Değerli misafirler, gördüğünüz gibi çok değerli panelistler var, gerçekten, ülkemizin yetiştirdiği güzide insanlar, böyle bir toplantıyı düzenlediği, böyle panelistleri bir araya getirdiği için, ben İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne ve şahsında Sayın Alpaz Biber'e de teşekkür ediyorum.

Ben, sıraya göre Sn. Dr. Mahfi Eğilmez Beyefendiye sözü vermek istiyorum.

Dr. Mahfi Eğilmez- İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne, bu nitelikte bir oturumlar dizisini düzenledikleri için ve beni de davet ettikleri için teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Bu toplantı süresince, Türkiye'nin iktisadi konumunu önce tespit etmemiz ve herhalde ondan sonra da önümüzdeki dönemin beklentilerini dile getirmemiz gerekiyor. Ben, Türkiye'nin iktisadi konumunu belirlerken, sadece bir cümleyle belirleme yapacağım, ondan sonra, izin verirseniz ortada duran ekonomik sorunlarımız üzerinde biraz yoğunlaşmak istiyorum; çünkü, Türkiye'nin iktisadi konumu, son 10 yıldır, 1990'lar boyunca, hemen hemen hiç değişmedi. Değişmeyen bir başka şey de, toplantımızın ikinci başlığı, beklentileri de hiç değişmedi; yani, aşağı yukarı 10 yıldır konumu da aynı, ekonomik beklentileri de aynı, bu konuda fazla büyük bir değişiklik yok. O nedenle,

izin verirsiniz öteden beri Türkiye'nin en ciddi sorunu veya ekonomik sorunlarının özeti gibi ortada duran bir iki konuyla başlayıp, devam etmek istiyorum.

Bunlardan ilki, Türkiye'nin bugün karşı karşıya bulunduğu enflasyon sorunu; çünkü, işi, diğer bütün sorunlardan başlatırsak, zannediyorum sonunda geleceğimiz özet nokta Türkiye'deki enflasyon, bunu nasıl tanımlarsak tanımlayalım, neyin buna neden olduğunu söylersek söyleyelim, sonuçta varacağımız nokta bu. İstersek, diyelim ki kamu açıkları çok yüksek onun için Türkiye böyle gidiyor, istersek diyelim ki Türkiye yeteri kadar dış borçlanma yapamıyor, ne dersek diyelim sonunda geldiğimiz nokta enflasyon oluyor. 1998 yılında başlayıp da, yavaş yavaş düşmeye yönelen enflasyon da, özellikle son ayda, Nisan ayında yeniden yukarıya doğru bir yönelme ortaya çıktı. Bunun, aşağı yukarı böyle ortaya çıkacağını 2-3 aydır çoğu iktisatçı söylüyordu ve hükümeti de uyarıyordu, nitekim, gerçekten de öyle oldu ve yeniden yukarıya doğru kıvrılmaya başladı, dolayısıyla, Türkiye, bu hadiseyi konuşmaya, önümüzdeki günlerde, aylarda ve yıllarda da devam edecek gibi görünüyor. Bence, Türkiye'nin, bugün en ciddi, en önemli sorunu ve konumunu belirleyen ekonomik sorunu da enflasyon sorunu; çünkü, Türkiye gibi başka bir ülke dünyada pek yok.

Türkiye, yaklaşık 30 yıldır iki haneli enflasyonla devam ediyor; bu, küçük küçük başladı; ama, iki haneye geçişi yaklaşık 30 yılı alıyor ve 30 yıl içinde de Türkiye'de enflasyon, sürekli olarak, adım adım yükselerek, sonra düzeltme önlemleri alınıp bir alt merdiven basamağına inerek; ama, yeniden yükselme temposu içinde, toplumu bu işe alıştıra alıştıra, aşağı yukarı 30 yıldır en kalıcı, en istikrarlı görülen şey. Her şey değişti, enflasyon fazlaca değişmiyor, ufak tefek iniş çıkışların dışında. Neden böyle oluyor, niçin Türkiye'de enflasyon bu kadar kalıcı bir nitelik taşıyor? Bunu anlamak çok zor bir iş değil; çünkü, toplumun yarısından fazlası, nüfusun yarısından fazlası, 26 yaşının altında; yani, tek haneli enflasyonla hiç yaşamamış, böyle bir şeyi bilmiyor; eğer, iktisatçıysa veya iktisat eğitimi almışsa, iktisat kitaplarından, tek haneli enflasyonun iyi bir şey olduğunu biliyor; ama, hayatında hiç böyle bir şey görmemiş, yaşamamış. Toplumun da geri kalan büyük bir bölümü de; yani, bunu 2/3'e getirmemiz mümkün, -bizler de, ben de şahsen bu ikinci gruba dahilim- 30 yıl öncesinde, enflasyonun tek haneli olduğu dönemi biliyoruz; ama, hatırlamıyoruz, böyle bir şeyi hatırlamak zor, 30 yıl önce peyniri şöyle ucuz alıyorduk diye bir şey hatırlamak, böyle bir toplum için kolay bir iş değil. Dolayısıyla,

Türk toplumunu, enflasyonun tek haneli olduğu bir dönemde, ne kadar rahat yaşadığına ikna etmek zor bir iş; bu birinci tespitim.

İzin verirsiniz, ikincisine geçmek istiyorum. Bu hadise, Türk toplumunda ciddi bir alışkanlık yaratmış bir durumda; yani, daha doğrusu, ötekini bilmediği için, durumundan çok fazla şikayet etmemeye yöneltmiş durumda toplum. O nedenle de, enflasyonu düşürme yolunda hükümetlerin alacakları veya önercekleri önlemlere, Türk toplumu çok sıcak bakmıyor. Sıcak baktığı tek nokta var, o da bilmediği bir nokta olan üç haneli enflasyona geçiş aşaması. Türk toplumu üç haneye doğru yuvarlanırken, toplum bilmediği bir noktaya geçeceği için buna itiraz etmeye başlıyor, kamuoyunda eleştiriler yükseliyor ve o zaman, hükümetler, kendilerini birtakım önlemler almaya zorluyorlar. Bunu geçmişte Türkiye üç kez yaşadı; ilkini, 1980 yılında yaşadı, enflasyon ortalaması, yıllık ortalama olarak yüzde 107 olmuştu; toplum o dönemde alınan sert önlemlerin hepsini kabul etti, çok fazla ses çıkaramadı. Gerçi, askeri dönemdi, belki onun etkisi vardı denilebilir; ama, sonraki dönemlerde de göreceğiz, toplum, üç haneli enflasyona gelindiği zaman, bilmediği bir ortamla karşılaştığı için, bu konuda fedakârlığı kabul edebiliyor.

Türk toplumunun ikinci ciddi üç haneli enflasyonla yaşama dönemi 1994 yılıdır, 1994 yılında bir ara yüzde 150'lere kadar çıkan enflasyonun, yıl ortalaması olarak yüzde 120 oldu. Bu, Türk toplumu için çok daha yeni bir olguydu; çünkü, 80'lerde hayâl meyal hatırladığı -14 yıl geçmiş üstünden- yüzde 107'lik bir enflasyondan, yüzde 120'lik bir -yine üç haneli enflasyona geçmiş oldu ve burada da yeniden çok sert önlemler alındı, ilave vergiler getirildi, bir sürü önlem alındı, peş peşe devalüasyonlar yapıldı ve Türk toplumu bunu da sineye çekmek zorunda kaldı. İşsizlik arttı, iş kaybetmeler arttı, üstelik 1994 yılının sert önlemlerinin en başında da reel ücretlerde ciddi bir gerileme oldu, buna rağmen, Türk toplumu buna sesini çıkaramadı; çünkü, alışmadığı bir ortamdı, bundan kurtulmak istiyordu ve hakikaten de kısa bir süre sonra kurtuldu; yani, bir sene böyle bir dalgalanma geçtikten sonra, bundan kurtuldu. Hatta, bu sert önlemlerle, Türkiye, enflasyonu sanki kalıcı olarak çözebilecekmiş gibi adımlar attığı bir ortamda, ki IMF de o zaman stand-by düzenlemesiyle Türkiye'ye destek vermişti, bu da tabii Türkiye'nin IMF'yle ilişkilerini etkilemesi bakımından önemli bir faktördür, onu şimdilik bir kenara koyuyorum ve bütün bunlara rağmen, Türkiye, burada, yolun 1/3'ünü aldığı halde -enflasyonu düşürme konusunda- birden bire seçime gitmeye karar

verdi ve yeniden enflasyon yükseldi. Neden? Türk toplumunun -yüzde 80'lere düşünce ve aşağıya doğru gidiş trendi ortaya çıkınca- alıştığı noktalara -yüzde 50-60'lardır bu- dönüş işareti başladığı zaman, toplum artık daha fazla önlem alınmasına reaksiyon göstermeye başlamıştı.

Bir başka, son üç haneli enflasyon veya yaklaşım, hangi enflasyonu aldığımıza bağlı olarak, 1998 yılının Ocak ayıdır; 1998 yılının Ocak ayında, TÜFE, tüketici fiyatları esas alındığı zaman yüzde 100'ün üstünde, yüzde 102.5 -yanılmıyorsam- enflasyona ulaşırken, TEFE açısından da enflasyon yüzde 92,5 oldu ve yeniden üç haneli enflasyona yaklaşıldığı veya bir anlamda geçildiği dikkate alındığında, Türk toplumu, önlem alınması için, yeniden sesini yükseltmeye başladı. Zaten daha önce başlayan ufak tefek bir takım önlemler alındı; ama, buna rağmen, bu çok kalıcı bir etki yaratmadığı için; yani, enflasyon, çeşitli etkilerle çıkıp iniş gösterdiği için, toplumdaki fedakârlık arzusu da çok fazla olmadığı için, hükümet de çok fazla önlem almadı. Bir nevi otomatik iniş çıkışla, büyük ölçüde petrol fiyatlarına dayalı olarak, kamu fiyatlarının dondurulması ile çok fazla önlem alınmadan, bu hadiseden geçilmiş oldu. Tabii hükümetin petrol fiyatlarındaki artışın, Nisan ayında enflasyonun yukarıya döndüğünden şikayet etmesi çok doğru değil; çünkü, aşağıya dönüşü de öyle olmuştu; yani, enflasyon inerken "biz önlem aldık" deyip, petrol fiyatlarındaki iniş göz ardı edip, çıkarken petrolden oldu demek doğru değil, Bunu, çoğu iktisatçı, yazdı, çizdi, sordu; yani "Biz ne yaptıkta enflasyon indi? Bizden bir katkı var mıydı?" diye, hepimiz bunu sorduk.

Bugün enflasyon yüzde 50 dolaylarında, 48,5'a kadar inmişti -tefe bazında- tekrar 50'ye geldi, demek ki tüketici fiyatlarını da kabaca 70'e yakın diye kabul edersek, ortalama yüzde 60 civarında bir enflasyonumuz var diyebiliriz; böyle bir ortalama yapmak doğru değildir; ama, iki endeksi toplayıp ikiye bölersek, kabaca yüzde 60'luk bir enflasyon ortaya çıkar, Türk toplumunun asla şikayet etmeyeceği bir enflasyon düzeyine gelmiş bulunuyoruz, dolayısıyla, yeniden 90'lara gelmemiz lazım ki, toplum, yeni bir fedakarlık için siyasetçileri zorlamaya başlasın. Böyle bir ortamda, ta-

bii siyasetçinin, sert bir takım önlemler olarak enflasyonu daha fazla düşürmesi, çok beklenen bir şey değil, bunu da ileriye dair beklentiler için bir ipucu olsun diye söylüyorum.

İkinci bir nokta olarak, enflasyonla ilgili bu meseleyi bir kenara koyduktan ve bu saptamalardan sonra, krizin üzerinde bugünkü konumumuzu tespit ederken, bir iki noktaya değinmek istiyorum. Global finansal kriz ortaya çıktığı zaman, borç verilebilir fonlar, Türkiye'nin de içinde bulunduğu "emerging markets" denilen ülkelerden, hızla geri çekilmeye başladı, bir hesap bunun yaklaşık 30 milyar dolar civarında olduğunu söylüyor, kısa bir süre içinde geri çekilen para. Bu-

nu tam olarak ölçmemiz, tam bir rakam söylememiz çok mümkün değil; ama, birtakım tahminler söylememiz mümkün. Bu krizin, özellikle çok fazla yabancı para kullanan emerging markets'lerdeki etkisi, Türkiye'dekinden çok daha fazla oldu, elbette Türkiye'yi de ciddi bir şekilde etkiledi; ama, özellikle uzak doğu ülkelerindeki etkisi, çok daha fazla,

çok daha belirleyici oldu, üstelik onlar paralarını büyük ölçüde dolara peg etmişlerdi, bağlamışlardı ve o nedenle de ciddi darbe yediler. Türkiye böyle bir hata yapmadı; yani, parasını IMF'in bütün ısrarlarına rağmen sabitlemedi yahut peg etmedi ve 1997 yılında, Türkiye IMF'e bir program verirken, bunu yapmayacağını da ifade etmişti, yapmadı, yapmamasının da semeresini gördü, en azından böyle bir kriz ortamında.

Bu kriz ortamında, iki haneli yüksek enflasyonun olumlu bir katkısı var, enteresan bir şekilde, kriz ortamında Türkiye'ye katkıda bulundu, diğer ülkelerde görülen daralmaya karşılık piyasadaki ani daralmaların bir nevi sigortası görevini yaptı. Türkiye'de krizin en belirgin etkisi, ekonomik büyümede düşüş şeklinde ortaya çıktı. Türkiye'nin ne zaman dışarıdan borçlandığı düşerse, ekonomik büyümesi düşer. Neredeyse bire bir bağlantı vardır, öyle de oldu; 97'in ikinci yarısında başlayan hadise, 98'de de devam etti, Türkiye'de dışarıdan borçlandığı miktar düştüğü için, ekonomik büyümesi de ciddi bir şekilde gerileme gösterdi, krizin böyle bir etkisi oldu.

Ben, buna, uluslararası borç verilebilir fonlar piyasasında, burada şekilde gösterme imkanım yok;

***Enflasyonu düşürme yolunda
hükümetlerin alacakları veya
önerecekleri önlemlere, Türk
toplumu çok sıcak bakmıyor. Sıcak
baktığı tek nokta var, o da bilmediği
bir nokta olan üç haneli
enflasyona geçiş aşaması***

ama, bunu, talepten kaçan arz eğrisi diye tanımlamıyorum. Uluslararası borç verilebilir fonlar piyasasında, arz, talebi kesmemeye başladı; yani, böyle bir arz kaybolmaya başladı ve bu paralar, Amerika Birleşik Devletleri gibi, paranın esas kaynağı olan ülkelere döndü; çünkü, oralar çok daha emniyetliydi, risk çok daha azdı. Ama, şimdi görüyoruz ki, -bu, kaçınılmaz bir şey, uluslararası sermaye böyledir,- gittiği döndüğü ülkede elde ettiği getiri yüzde 3-4 civarında olduğu için -dolar bazında- yavaş yavaş, yeniden emerging markets'lere doğru gitmeye; yani, biraz risk alıp, yüzde 20 net getiri sağlayacağı yerlere doğru yeniden yola çıkmaya başlıyor.

İzin verirseniz, bir iki noktaya daha değineyim; Türkiye'de, benim tespit edebildiğim kadarıyla -yine şekilde gösteremiyorum, onun için sözle izah etmeye çalıştım- seçimlerle, seçimlerde iktidar partisinin aldığı oy oranıyla, enflasyon arasında, o sıralarda insanların kafasında yer etmiş olan enflasyon rakamları arasında, bir ters ilişki var. Yani, enflasyon yüksek çıkıyorsa, iktidar partisi oy kaybediyor -tersiyse, oyunda artış oluyor; bunu, son 5 genel seçime uyguladığımız zaman, iktisat kitaplarındaki meşhur Philips eğrisine benzer bir eğri çıkıyor, bu ikisi arasında ters bir ilişki çıkıyor. Son seçimde de öyle oldu, Türk toplumu, büyük ölçüde 55. Hükümetin; çünkü, sonuçlar öyle geldi, asıl sonuçlar son 2-3 ayda çıktı, enflasyonu düşürme başarısını, DSP'ye mal etti, elbette ki tek neden bu değil, bu kadar basitleştirmek için söylemiyorum; ama, bunun ciddi bir etkisi var diye düşünüyorum. Bu ilişkinin, yavaş yavaş siyasal partilerce anlaşılır hale gelmesini umuyorum, öyle olursa, en azından oyla enflasyon arasındaki bir ilişki ortaya çıkarsa, bu, bizim açımızdan, çözüm için daha kolay olur.

Birkaç hususa daha değinip, izin verirseniz süreci tamamlamak istiyorum; Öyle zannediyorum ki, Türkiye'nin önümüzdeki dönemi, ilginç bir dönem olacak, beklentilerimiz aynı, şu anda konumuz aynı, 10 yıl önce de böyleydik yahut 3 seçimdir böyleyiz, 3 seçim sonrasında beklentilerimizde de fazla bir değişiklik yok; siyasal istikrar bekliyoruz, siyasal istikrarın yaratabileceği bir ekonomik istikrar bekliyoruz, bir uzlaşma ortamı bekliyoruz ve bilmesek dâhi,

yaşamamış olsak dâhi veya hatırlamıyor olsak dâhi, enflasyonun düşmesini bekliyoruz. Çünkü, bir şekilde toplum, iktisatçı olsun veya olmasın, enflasyon düşmediği zaman, Avrupa Birliği'yle pek ciddi bir ilişki olmayacağını görebiliyor; çünkü, diğer ülkelere baktığımız zaman, yüzde 3 olarak tanımlanan bir şey, bizde yüzde 60 olarak tanımlandığı zaman, bir uyum sorunu ortaya kendiliğinden çıkıyor ve sonuç olarak, bütün

ekonomi de burada özetleniyor. Öyle zannediyorum ki önümüzdeki dönemde, kim hükümette olursa olsun; eğer, bu sorunu çözmek istiyorsa ve eğer hakikaten gelecek seçimde de yeniden oy almak istiyorsa, o zaman birtakım reformları yapmak zorunda, bir takım düzeltmeleri yapmak zorunda.

Bunların en başında sosyal güvenlik reformu geliyor -artık bunları saymaktan

bıktık; ama, bir daha kısaca tekrarlayayım- bankacılık reformu geliyor, çok fazla üzerinde durulmuyor, bu arada bir gündeme giriyor, çıkıyor; ama, bence bu ikisinden daha da önemlisi tarımsal destekleme politikalarında reform yapılması gerekiyor Türkiye'de; çünkü, tarımsal desteklemenin, gerçekten tarıma gidip gitmediği bile kuşkuyla yahut kaçta kaçının gittiği de kuşkuyla Türkiye'de. Bu düzenlemeler olmadan -daha bunun gibi çok düzenlemeden söz edilebilir; ama- enflasyonun, kalıcı olarak tek haneye düşürülmesi için gerekli yapısal ortam, değişiklik ortamın sağlanamamış olacağını düşünüyorum; ancak, bunlar sağlandıktan sonra, Türkiye doğru bir para politikası ve maliye politikası işbirliğiyle enflasyonu düşürebilir diye düşünüyorum. Buradaki en kritik nokta, iktidar süresinin ne kadar olacağı, Türkiye'nin öyle bir talihsizliği var, bir takım önlemler alınmaya başladıktan sonra seçime gidiliyor, en son seçim de bunun çok tipik bir örneği oldu, bu seçime niçin gidildiğini ben anlayamadım, gidenlerde anlayamadı -zannediyorum- ama, böyle bir hükümetin önünde en az 4 yıl 5 yıllık bir süre olmalı ki, bu önlemleri alarak, ilk anda kaybedebileceği oyu, seçmen desteğini, son 2 yılda tekrar toparlamaya başlasın. Çünkü, insanlar -tahmin ediyorum her toplumda böyledir- enflasyondaki düşüşün yarattığı avantajları, belli bir süre sonra anlamaya başlarlar, o nedenle ilk başta enflasyonun düşmesi sadece ve sadece kitaplara göre iyidir.

Hükümet, Türkiye'deki bu tür düzenlemeleri; yani, yapısal düzenlemeleri yapabilirse, iki ekonomik sonuçla karşılaşırız diye düşünüyorum; bir tanesi, Türkiye'nin dışarıdan alabileceği destek ve kredi artar, bunları alırsa. Bunlar, çok kritik şeyler mi? Türkiye'yi kurtaracak şeyler mi? Çok emin değilim; ama, en azından yabancılar sosyal güvenlik sistemimizi eskiden bu kadar bilmezlerdi, şimdi hepsi öğrendi "sizde 40 yaşında emekli olunuyormuş" diyorlar, artık; her gelen bunu söylemeye başladı; yani "bizden borcu 40 yaşında adamı emekli etmek için mi alıyorsunuz" diye adam soruyor, buna da cevap veremiyorsunuz. Eskiden bilmezlerdi, durumu idare ederdik, şimdi öyle değil, biliyorlar, dolayısıyla, bir hükümet, bunu yapıp yapmadığı sürece, yabancılar açısından, Türkiye'ye borç vermeye niyetli insanlar açısından, gruplar açısından, iktidar; ama, muktedir değil olarak algılanıyor. Yani, iktidarım ve bundan sonra bunu da yapabilirim demek için, doğru veya yanlış, yalan, doğru, bunları yapması lazım, ancak ondan sonra bir destek alması mümkün diye düşünüyorum. Bu, tabii bence, Türkiye'de büyük ölçüde beklentiye dayalı olan enflasyon farkını da, süratle giderebilecek bir şey; yani, toplumun iç nüfusu açısından söylüyorum, bu hükümet bir şey yapıyor beklentisine dönüldüğü zaman, ciddi bir şekilde reel faizlerin ve ondan sonra da belki enflasyonun bir miktar aşağıya ineceğini tahmin ediyorum. Çünkü, görebildiğim kadarıyla, enflasyondaki ve reel faiz farkındaki ciddi bir bölüm, olumsuz beklentilerden geliyor, nitekim, bunu, 1997 yılının Temmuz ayında yaşadık; Temmuz ayında yeni hükümet iktidara geldi, bütün yapısal reformlardan söz etti, bürokrasiye düşen görevler, kendiliğinden, yavaş yavaş yerine gelmeye başladı, tâ ki siyasilere karar alma noktasına gelene kadar. Temmuz ayında, yeni hükümetle birlikte, reel faizler Türkiye'de yüzde 3.1'e düştü, şimdi yüzde 35 civarındadır, yüzde 50'lere kadar çıkmıştı, yüzde 3.1'e düştü, hükümet hiçbir şey yapmadı, hiçbir önlem almadı; ama, sadece, önlem alacağını söyledi, yeni bir hükümetti, kararlı görünüyordu, ciddi şekilde olumsuz beklentileri kırdı.

Bu düzenlemeler yapılmazsa ve bunun peşinden gelecek doğru para ve maliye politikaları uygulanmaya koyulmazsa, Türkiye'de enflasyon yüzde 50-70 aralarında salınımını sürdürür, üç hanelilere gelince toplum direnir, hükümet bir takım geçici önlemler alır ve bu haliyle devam eder diye düşünüyorum. Ben, Türkiye'de ekonomik dengeyi, bir dengesizlikler dengesi olarak tanımlıyorum. O kadar çok dengesizliğin bir araya geldiği bir durum ki, bunlar kendi içinde bir denge yaratmış ve insanlar bu dengeyi algılamışlar,

buna göre herkes tavrını, durumunu ortaya koyuyor. Bu, meselâ bir global kriz yaşandığı anda, avantaj haline geliyor. Bütün, böyle parça parça dengelerden oluşmuş bir denge, genel denge içinde, dışarıdan bir dengesizlik unsuru buna sokulduğu zaman, o denge birden bozuluyor; ama, bir sürü dengesizliğin oluşturduğu bir denge içindeyseniz, dışarıdan gelen bir dengesizlik, o dengenin içinde kendine bir yer buluyor ve idare ediyor, Türkiye hadiseyi böyle atlattı diye düşünüyorum.

Türkiye, tabii çok uzun bir süredir bu kadar dengesizliğin yarattığı bir denge ortamında yaşadığı için, işadamları, yönetici, profesyonel yöneticisi, kamu yöneticisi, bunların hepsi, Türkiye'de, bir kriz yönetimi ustası, dolayısıyla; yani, bundan sonraki aşamada ne gelecek, ne gidecek buna göre önlem alabiliyor, meselâ Uzak Doğu'da bunun böyle olmadığını gördük, en ufak bir krize girdiğinde yönetim sorunları çıkıverdi. Türkiye'de böyle olmuyor; çünkü, insanlar, aşağı yukarı kendini buna uyarlamış durumda.

Sonuç olarak, yani, enflasyonu biz böyle de idare ederiz, böyle de gideriz gibi bir sonuç çıkarılmasını istemiyorum elbette, biz her halükârda; eğer, Ortadoğulu kalacaksak sorunumuz yok, böyle idare edebiliriz; ama, eğer biz Avrupalı olacaksak enflasyonumuzu yüzde 2'ye filan indirmemiz lâzım, zaten onu indirirsek, öbür bütün sorunlarımız da kendiliğinden çözülür. Bu kolay bir olay değil elbette ki, sancılı bir dönem. Ben, önümüzdeki dönem için, öyle veya böyle hükümetlerin bu işi yapacağına inanıyorum -ne kadar yakın zamanda yapılır, buna bir şey söyleyecek halim yok- bütün mesele bunu, Türkiye'nin diğer ülkelerde olduğu gibi, Brezilya'da, Arjantin'de vesaire de olduğu gibi yüzde 3000'lik enflasyona; yani hiper enflasyona, toplumun "yeter artık, maaşımızı da alın, şu işi çözün" diyeceği noktaya gelmeden, kendiliğinden yapması.

BAŞKAN- Sayın Eğilmez'e teşekkür ediyoruz. Sayın Eğilmez, esprili bir şekilde de siyasi istikrar-enflasyon ilişkilerine ışık tuttu.

Şimdi sözü, Sayın Prof. Dr. Orhan Güvenen beyefendiye veriyorum.

Orhan Güvenen- Sayın Başkan, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin Başkanı Sayın Alper Biber, İktisat Fakültesi Cemiyeti'nin değerli mensupları, hanımefendiler, beyefendiler; Sayın Başkan kendisine bu toprakların, bu ülkenin çok büyük borçları olan büyük bir hocamızı, Ordinaryüs Prof. Ömer Celal Sarç'ı bize tekrar hatırlattı. Bundan ötürü, kendilerine sade

vatandaş olarak minnet duygularımı belirtmek istiyorum. Hocamızın ben de öğrencisi oldum. 1960 yılında öğrenci olarak ilk yurtdışına gittiğimde, genelde yabancılarla konuştuğum zaman, Türkiye'mizden istatistik ve iktisat konusunda bildikleri iki önemli ad vardı: Profesör Ömer Celal Sarç ve Prof. Ömer Lütfü Barkan. Gerek bu değerli hocalarımızı, gerekse diğer değerli hocalarımızı, hayatta olmayanları rahmetle, olanları saygıyla anıyorum.

Çok değerli Müsteşarımız Dr. Mahfi Eğilmez, kısa dönemin, benim yapabileceğimden çok daha iyi, kapsamlı bir tahlilini yaptı. Eminim ki diğer arkadaşlarımız da çok değerli tahliller yapacaklardır.

Ben -eğer, hoş görülürse- daha çok orta ve uzun dönem bir yaklaşımla, naçizane düşüncelerimi sizlere sunmaya çalışacağım. Önce, isterseniz, basit bir denklem yazmaya çalışalım. Türkiye Cumhuriyeti, 1999-7 Mayıs ve denklemi açalım, Türkiye'nin sorunları nelerdir? Daha doğrusu, Türkiye'nin bu tarihteki sorunlarını açıklayıcı temel değişkenler nelerdir; basit bir denklem yazmaya çalışalım.

Takdir buyuracağınız gibi, bu denklemde koyulacak açıklayıcı değişken sayısı çok yüksek olur; ancak, en basit ve temel olanları -en azından benim öyle algıladıklarımı- sizlere belirtmeye çalışayım. Her şeyden önce, bu toplum, 300 yıllık bir dalgalanma yaşıyor. Bu dalgalanmanın çok farklı ve önemli sebepleri var; bu toplum, tarihi kimyasıyla, insan kimyasıyla, çoğulcu ve çok farklı bir kimyadan geliyor. Unutmamak gerekir ki, 1999'un Birleşmiş Milletler'deki 185 ülkeden 26 tanesi bu ülkenin insanlarıyla birlikte yaşadı. Demek ki, çok farklı bir tarih kimyasından gelen bir toplum. Elbette ki zaman ve mekân dinamiğinde yapılması gereken çözümler vardı. Mustafa Kemal'in büyüklüğü de, milleti ile zaten yıkılmakta olan bu imparatorluktan, 781 000 km²'yi ve bir toplumu kurtarmaktır. Askeri boyutunun yanı sıra diğer en büyük bilimsel anlamda pragmatik oluşu, büyük zekâsı ve öngörüsüyle olmayan altyapılarda, zaman ve mekân dinamiğinde üretmesidir.

Bunları neden söylüyorum? 1999'da yaşadığımız, biraz önce değerli müsteşarımızın değindiği sorunlar bu konulara dışsal değil; çünkü, 1923'te Mustafa Kemal, bir anlamda, gerçekte yalnız bir insandı. "Tek adam" deyiminin, zannediyorum, belki "Yalnız adam" olarak değerlendirilmesi gerekir; 1923'te Türkiye'nin nüfusu 10 milyon düzeyindedir. 13 milyonluk nüfus, 1927 nüfus sayımının sonucudur. Temelde imparatorluk döneminde, insan kaynaklarının kullanımı, bildiğiniz gibi çok farklıdır. İmparatorluğun tarihî olarak

bilinen bir özelliği var; o da "Bir yeri, belirli bir mekânı, kendi vatani olarak bilip, yönettiği ülkelerden elde ettiği katma değerleri, oraya taşımama" özelliğidir. Bütün imparatorluklarda, Britanya, Fransa, Rusya, bu kavram çok belirgin; yani, bir yer anavatan ve oraya katma değerler getiriliyor. Osmanlıda böyle bir olgu yok, tartışılabilir, ben tarihçi değilim, ancak bu bilinen bir olgu. Yalnız, altı çizilmeyen bir olgu imparatorluğun insan kaynakları kullanma kapsamındaki özelliğidir. Bilindiği gibi, imparatorluğun mühendisleri genellikle daha çok Macar kökenliydi, imparatorluğun mali işlerini yürütenler daha çok Musevi kökenli Osmanlı tebaasıydı, ticaretini yürütenler daha çok Fransız, İngiliz, Alman kökenli "Levanten" ve Yunan, Rum kökenli tebaaydı, küçük sanayi veya zanaat veya kuyumculuk ve birçok zanaat Ermeni kökenli tebaaydı ve bu şekilde gider. Unutmamak lâzım, tekrar ediyorum; bugün Osmanlı İmparatorluğu'ndan kaynaklanan 26 bağımsız devlet, 40'a yakın halk var. Neyi anlatmak istiyorum? Türkler ne yapıyordu? Genel olarak rençberlik, askerlik, zabıtlık ve yöneticilik yapıyordu. Aslında özellikle zabıtlık ve yönetimde belirli bir birikimi, deneyimi olan bir toplum, bir tür görev taksimi var.

1923'te imparatorluktan cumhuriyete geçince, ister istemez birden bire pek üzerinde durmadığımız bir kavramdır bu- "sosyal sermaye" yokluğu ortaya çıktı. Sermaye çok önemlidir; ancak, sosyal sermaye nesillerle, hatta yüzyıllarla oluşan bir olgudur. Mustafa Kemal'in en büyük yalnızlığı, birden bire, sosyal sermayesi sınırlı 10 milyon insanla karşı karşıya kalması; yani, hekim yok, teknisyen yok, sermaye yok, müteşebbis yok, yok yok yok... 1923-1938 arası, 15 yıllık bir dönemde bu yoklardan, üst yapı kurumları kurarak, alt yapıyı oluşturmak, önemli bir olgu. Müteakiben İkinci Dünya Savaşı, İsmet Paşa'nın bir yerde bizi savaşa sokmama büyüklüğü ve ondan sonra 1950'ler geliyor.

1950'lerde Türkiye'nin, ekonomide ve siyasette liberalizme geçmesi yönündeki tesbiti doğru ancak bunun nasıl yapılacağı konusunda yeterince yol haritaları çıkarıldığı kanaatinde değilim. Ondan ötürü de, 1950 sonrası gelişmemiz -yanılıyor olabilirim, lütfedip düzeltirseniz- daha çok "a priori" olmuştur. Çünkü, liberalizme geçişin, bir yerde ne tarihi olguları, ne de kurumları yeterince incelenmiş değildir. Liberalizme geçiş, gerek siyaset, gerek ekonomide, belirli kurumları gerektirir, o kurumların yerleşmiş olmasını ve sürekliliğini gerektirir. Denge, bir ekonomide daima bulunur ve olur; ancak, dengenin hangi şartlarda gerçekleştiğine bakmak lâzım; yasa içinde de yasa dışın-

da da dengeler olur. Siz, hukukla dengeyi sağlayamıyorsanız, o zaman hukuk dışı dengeler olur, "arazi mafyası" denen "senet mafyası" denen olgular hukuk dışı dengelerdir. Denge daima bulunur, insanlık ve toplumlar daima kendi dengelerini buluyorlar. Sorun bu dengenin, hukuk içinde mi, hakkaniyet

içinde mi, yoksa onun dışında mı sağlanıyor olduğudur. 1950'lerdeki süreçte büyük bir iyi niyet vardı; ama, yol haritaları ve özellikle bu kurumların neler olması gerektiği ve bunları oluşturma çabalarının sistemli ve tutarlı bir yaklaşımı yoktu ve özellikle de miras aldığımız toplumumuzun, halkımızın kimyası, insan kimyası, kültür kimyası, yeterince incelenmiş değildi. Mustafa Kemal'in dediği çağdaş insan boyutuna geçmek imkansız bir şey değildi; ancak, hedef konurken, iyi bir kimyacı gibi su üreteceksek, iki molekül hidrojen, bir molekül oksijene ihtiyacımız olduğunu bilmemiz lâzım; yani, elimizdeki malzeme ve elementlere bakmamız lâzım; bu, yeterince tahlil edilmiş değildir, ne tarih kimyası olarak, ne insan kimyası olarak ne de sosyal sermaye olarak... Ondan ötürü de, 1950 sonrası Mustafa Kemal'den başlayan yapılanmada tarih ve insan kimyasında uygun süreklilik sağlanamamıştır. 1960'larda Planlama'nın kuruluşu, belirli bir disiplin getirmek için olmuştur, büyük değerler yetişmiştir, büyük çabalar olmuştur; ancak uygulama düzeyinde sorunlarla karşılaşmıştı.

1960 planlamanın kuruluşu, yapılanmada, ekonomide, çözüm üretmede bir disiplin getirmek için olmuştur. Ama, kurumlaşma yeterli düzeyde olmadığı için, hep ateşi yeniden keşsettik. Her yönetim değişiminde, her yeni yaklaşımda, dolaylı olarak sürekliliği, tutarlılığı ve özellikle dünyayı kapsayan ve kendi tarif kimyasını ve insan kimyasını algılayan ve onunla 21. yüzyıla uzanan, 20. yüzyılın ikinci yarısına uzanan bir yaklaşımımız olmadı. Çok genel kavramlar da oldu; alternatif maliyetler yaratan, çizeceğiniz çok çemberler vardır.

"İzine düşmek" deyimini bilirsiniz. Çocukluğunuz daha çok karların, fırtınaların çok olduğu bir yerde geçmişse çok sık rastlanan bir olgudur. İnsanlar kışın fırtınada bir yerden bir yere, bir köyden bir köye, bir mekândan bir mekâna giderken, eğer fırtınaya tutulurlarsa, çok yoğun bir fırtınaysa, kar zorlaştırır yü-

**1950 sonrası gelişmemiz
daha çok "a priori" olmuştur.
Çünkü, liberalizme geçişin,
ne tarihi olguları, ne de kurumları
yeterince incelenmiş değildir.**

rümeysi. Bildiğiniz gibi tek kurtuluş bir sese doğru gitmektir. Duyduğunuz o sese doğru giderseniz kurtarabilirsiniz kendinizi. Aksi halde fırtına gittikçe bastırır ve devamlı canınızı kurtarmak için hareket edersiniz, yürürsünüz. Ertesi günü sizi bulurlar ve genellikle "kendi izine düşmüş" derler. "Kendi

izine düşmek" demek önünüzü göremediğiniz için devamlı aynı halkalarda adım atmaktır, belirli bir hedefe gidemezsiniz ve devamlı aynı yerde döner durursunuz. Keyifli bir örnek değil, ama zannediyorum bazı olguları anlatıyor.

Denklemimize devam edersek, sosyal sermaye yokluğu ve 1950 ve demografi konuları geliyor. 1950 sonrası 21 milyonluk nüfusun yüzde 70'i kırsal kesimde, yüzde 30'u kentlerde ve bu kadar kısa bir sürede bu insanların kente geçişini düşünelim. Mesele yalnız okul, eğitim, hastane, altyapı meselesi değil, asıl büyük sorun zihni yapılar da olmuştur. Yani kısa zamanda bu kadar büyük bir toplumu sözlü kültür yapısından kent kültür yapısına geçiremezsiniz; çatlaklar verir, zorluklar yaratır, insanları zorlarsınız beton duvarlarda, sancılarla göçer giderler. İkinci, üçüncü nesil ise genellikle neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirlemede zorlanır.

Sistem genelde negatif seleksiyonda çalıştığı için, nitelikliyi genellikle devre dışı bırakıp, niteliksizi tutma eğiliminde olduğu için ve daha da çok küçük oy optimizasyonlarıyla tırmanan bir yaklaşıma girdiği için, bir yerde hazinenin kaynaklarını ve giderek Hazinenin arazileri kapsamında rant oluşturma eğilimi doğmuştur. Giderek de himaye sistemine gelmiştir. Konular, 65 milyon insan için çözülmez, bireysel düzeylerde çözülür. Bu yaklaşım Türkiye optimalini çıkarmaz, Türkiye optimalini vermez.

Bugün dünyada, piyasalarda günde dört trilyon dolar dolaşıyor. Türkiye'nin 1998 nominal gayri safi milli hasılası 204 milyar dolar, satın alma gücüne göre de 650 milyar düzeyinde. Türkiye-dünya etkileşimi bugün çok önemli bir olgu, ulus karar sisteminin etki gücü göreceli olarak azalmakta, devletler üstü karar gücünün etkisi ise göreceli artmaktadır. Nedir devletler üstü güç? Uluslararası kurumlar, ve uluslararası firmalar ve çok güçlü devletler. Bir tek firma, 300 bin kişiyle, Türkiye'nin gayri safi milli hasılasına yaklaşık

bir rakamı, bir yılda dönüştürüyor, en iyi beyinleri istihdam edebiliyor, istihbaratına sahip olabiliyor ve 100-120 ülkede bir ağ oluşturabiliyor. Bunlar bilinen gözlemler, demek ki bütün bu olgularda; eğer, orta uzun dönemde, bizim beklentilerimiz varsa, bunlara hazırlıklı olmamız lâzım. Bu hazırlık her şeyden önce bilgidir geçiyor, bilinçten geçiyor, stratejiden geçiyor ve kültürden geçiyor ve nihayet bu olgular içinde, Türkiye'nin nasıl yapılandırılabilceği meselesi. Ekonomi çok önemli bir alt sistemdir, sisteme ilk sinyali veren güçler etkileşimidir ve davranışları da belirleyen kültürdür. Bu etkileşim alt sistemlere yansır; ekonomi, bilim, sağlık, eğitim, vb. küreselleşme süreci iyi tahlil edildiği zaman ilk sinyali belirleyen ekonomiden de önce güçler etkileşimidir.

BAŞKAN- Sayın Güvenen, cumhuriyet öncesinden başlayarak, bugüne kadar sosyal yapıyla birlikte iktisadi hayatımızın gelişmesine önemli ölçüde ışık tutacak değerlendirmelerde bulundular, umuyorum ki ikinci bölümde de beklentilerle ilgili açıklamalarıyla olayı daha da aydınlığa kavuşturacaklar.

Ben, şimdi sözü Sayın **Okan Oğuz** Beyefendiye veriyorum.

Okan Oğuz- Değerli panelistler, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin değerli üyeleri ve değerli katılımcılar; öncelikle, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ni, böylesine güzel bir organizasyona imza attığı için kutlamak istiyorum. Türkiye'nin gerçekten en çok ihtiyacı olan saygın sivil toplum örgütleri arasında önemli bir yeri olduğuna inandığım İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin de, her yıl düzenli olarak ter-tip ettiği bu toplantıların, ekonominin, siyasetin tozu dumanı arasında, gerek iktisat bilimine, gerekse de Türkiye'nin gerçeklerinin kavranmasına önemli katkılar sağlamakta olduğuna inanıyorum ve ayrıca, böylesi seçkin bir ortamda, beni de konuşmacı olarak davet etmelerinden dolayı teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Değerli katılımcılar, görüleceği gibi panelist arkadaşlarımızın çok önemli nitelikleri, akademik yanları var ve ben, her biriyle, bürokrasideki görevleri sırasında da birlikte çalışma fırsatı buldum. Ama, bir fark var; ben, Sayın Sabancı'nın değişik ortamlarda söylediği gibi "eli taşın altında olan" bir kesimi temsil ediyorum; yani, burada fahri sektör görevlerim sırasında yaptığım -ki, benim tanımlamamla bu bir anlamda sektör askerliği- 8 yıllık bu görevlerim ve 6 aylık başkanlık sırasında, değerli arkadaşlarımla, çok saygıde-

ğer kişilerle, çalışma fırsatı buldum, o açıdan da kendimi şanslı sayıyorum.

Dediğim gibi, bir anlamda taşı elin altında olan sanayicilerin ve ihracatçıların temsilcisi olarak kendimi görüyorum ve sanayicilerimizle ihracatçılarımız, -malumunuz- böyle bir ortamda günlük çalışma temposunun yoğunluğunun da etkisiyle, kimi zaman ağaca bakmaktan ormanı görememe sıkıntısı çekmektedirler. Elbette ki, bilim adamlarımızın da katkılarıyla, sektör temsilcilerinin; yani, bizlerin en temel görevi, sektörlerimizin bütünü kavrayabilmelerine katkı sağlamaktır ya da sağlamaya çalışmaktır. Bu toplantıların da, bu bütünün kavranmasına yönelik önemli katkılar sağlayacağına inanıyorum, umarım ki biz sanayiciler ve ihracatçılar, burada ele alınan konulardan, gerekli dersleri çıkarırız.

Sayın Başkan, Türkiye'nin, Cumhuriyetin başından bu yana uyguladığı ekonomi modellerini, izlediği stratejileri, eminim ki Cemiyetimizin üyeleri, bizlerden daha iyi bilmekte; bu nedenle, ben, bu sürecin sadece son evresiyle ilgili tespitler yaparak konuşmamı şekillendirmek istiyorum.

Bildiğiniz gibi, 24 Ocak 1980, bize göre Türk ekonomisinin milâdı sayılabilecek bir tarih. Bu tarihte çerçevesi çizilen ihracata dayalı sanayileşme modeli, bugüne kadar, dönemsel stratejilerle uygulama alanına koyulmaya çalışıldı ve kimi dönemler, uluslararası konjonktürün de etkisiyle, başarılı sonuçlar verdi; ama, bugün Türkiye ihracat konuşuyorsa, bu işin miladı 24 Ocak 1980 ve 24 Ocak 1980 miladından sonra ortaya çıkan ağırlıklı KOBİ'lere dayalı ihracatçı tipi. Ekonominin kısıtlamalardan ve tahditlerden arındırılması; yani libere edilmesi, kuşkusuz ki temsil ettiğim özel sektörün, temel ve vazgeçilmez bir tercihidir. Devletçi politikalarından uzaklaşılması, devletin ekonomideki ağırlığının giderek azalması ve ekonomimizin uluslararası rekabete açılması, esasen bugün bir tercih olmaktan çok zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır ve uluslararası gelişmeler, oluşan yeni yapılanma, bu zorunluluğu da dayatmakta ve ortaya koymakta; üzerinde durulması gereken birinci tespitin de, bana göre bu olması lazım, ekonominin libere edilmesi ve uluslararası rekabete açılması tespiti. Türkiye'nin, uluslararası veya bölgesel nitelikli ekonomik entegrasyonları ve anlaşmaları görmezden gelmesi, dışa açılma çabasında tek başına mücadele vermesi, son derece güçtür.

İkinci tespitimiz de, başta Gümrük Birliği Anlaşması yaptığımız Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Pers-

pektifi Girişimi olmak üzere, uluslararası ve bölgesel entegrasyonlara katılımın da bir zorunluluk olduğu.

Bu arada, Sayın Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in çok beğendiğim ve dış ekonomik ilişkileri tanımlarken kullandığı bir cümleyi de, burada aynen dikkatlerinize sunmak istiyorum. Bizim Dışişleri Bakanlığı ya da bu konudaki siyasilerimiz, öteden beri Türkiye'yi tanımlarken, hep "Türkiye, Asya ile Avrupa arasında

köprüdür" derdi. Sayın Cem'in "Türkiye, Asya ile Avrupa'nın, ticaret yaparken geçiş olarak kullandığı bir köprü değildir, olamaz, biz köprü değil, Avrasya'nın merkeziziz, Türkiye köprü değil, terminal bir ülke olmalıdır." sözü ve bu iki temel tespitin arkasından, gelmesi gereken tanımlama da, Türkiye'nin bir terminal ülke olması tespitidir. Bizler, daha çok ve kaliteli üretim yapmak, ihracat yapmak, bir yandan yatırım ve üretimlerimizle istihdam yaratırken, diğer yandan da ülkenin gereksinim duyduğu -ki özellikle altını çizecek ifade etmek istiyorum- döviz; ama, gerçek döviz, katma değeri yüksek ürünler satarak elde etmek arzusunda'yız. Çünkü, bugünün dünyasında, artık, savaşların, ağırlıklı konvansiyonel silahlarla, topla, tankla, tüfekle değil, ekonomik büyüklüklerle, ekonomik güçle yapıldığı gerçeğinden yola çıkarsak, bugün, Türkiye, 80 milyar dolar civarındaki dış ticaret hacmiyle, gerek bölgesinde, gerekse de dünyada, öyle kolay göz ardı edilecek bir ülke değil. Beklentilerimiz ve arzumuz da, bu hedeflere uygun ve böyle olmak zorunda. Türkiye, bir yandan liberal ekonominin bütün kurumlarını oluşturup, bütün kurallarını doğru bir biçimde oluşturmaya ve uygulamaya mecburdur.

Birinci beklentimiz, hem ekonomiyi liberal ilân edip, hem de devletçi politikalara prim verilmeye devam edilmemesidir, devletin, ekonomideki elini çekip, işi, piyasaların sihirli eline, girişimcinin dinamik ruhuna bırakmasını arzu ediyoruz. İçinde bulunduğu coğrafyayı da dikkate alarak, uluslararası kazanımları geliştirmek, derinleştirmek, yeni açılımlara kapı aralamak, izlenecek stratejinin temel hedefleri olmalıdır ve Türkiye, Yeni Dünya Düzeninin kurallarını doğru algılayıp, hamlelerini ona göre yapma durumundadır. Örneğin, bir Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi, parlak bir proje ve projeye, doğru algılamanın bir ürünü olarak bakmak mümkün. Ancak, bu noktadaki hamleler yeterli olmamış, olamamış, Türkiye her

zamanki siyasi âlicenaplığını, Karadeniz'le pek de alâkası olmayan Yunanistan'ı bu işin içine alarak, bu

önemli hamlenin tıkanmasına yol açmış ve bugün Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi, maalesef ikinci plana itilmiştir. Bu noktada, bugün, bankasının bile merkezinin Selenik olduğu, genel müdürünün Türk olduğu bir Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi var. Yine Türk Cumhuriyetlerini hedef

alan ekonomik atılımların planlanması da doğru; ama, ne yazık ki kimi siyasi girişimler, ekonomik beklentilerin önüne geçmiş ve ayrıca, yaşanan global krizler, Türkiye'nin bunlardan etkilenmesi ve ekonomik zorluklar, Türk Cumhuriyetlerini hedef alan bu girişimlerde de, arzu ettiğimiz ticari ve ekonomik ilişkileri, henüz sağlayabilmiş değil. Elbette ki, bir noktada daha, buna, Avrupa Birliği'yle ilişkilerdeki istikrarsızlığı eklemek ve bu örnekleri geliştirmek mümkün.

Özetlemek gerekirse, Türkiye, liberal ekonominin gereklerini, kurumlarını, doğru oluşturmak, oyunu kurallarına göre oynamak zorundadır, bu geri dönülmez bir yoldur ve bugünkü dünya gerçekleri de bunu dayatmaktadır. Dileğimiz ve beklentimiz, uluslararası alanda rekabet edebilecek daha çok sektöre ve uluslararası ölçekte, daha çok firmaya sahip olmaktır.

Sayın Başkan, şu ana kadar gündemle ilgili; yani, bu panelin gündemiyle ilgili değerlendirmelerimi özetlemeye çalıştım, izninizle, bana ayrılan sürenin kalan bölümünde de, güncel konulara ve beklentilere, sorulara ayırmak istiyorum. Gerçi Sayın Mahfi Eğilmez, doğrular birdir, dedi, tabii ki çok güzel özetledi. Ona ilave edecek çok fazla bir şey olmamakla birlikte, bu konudaki birkaç değerlendirmememi de arz etmek istiyorum.

Bugün itibarıyla, gündemimizdeki en önemli konular, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması. Çünkü, bu gibi doğruları, bıkmadan, usanmadan, her kesimin söylemesi gerektiğine de inanıyorum. Onun için, tekrar tekrar her platformda, üstüne basarak söylemeye çalıştığım konu, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması, başta Avrupa Birliği'yle, Gümrük Birliği kapsamındakiler olmak üzere, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerin gerektirdiği yasal düzenlemelerin bir an önce yapılmasıdır. Tabii ki, bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sorunların ya

da yanan kırmızı ışığın, sarıya dönmesinin temel koşullarından biri olan mali sektör reform tasarısı, sosyal güvenlik yasa tasarılarının, bir an önce yasalaşmasıdır. Ve belki -Sayın Eğilmez'e küçük bir ilaveyle- tarım reformundan sonra, bir de devlet harcama reformu yapılmalıdır. Geçtiğimiz dönemdeki siyasi iradenin, yasama döneminde ortaya çıkardığı iki tane yasa var, bir tanesi "Sekiz yıllık temel eğitim" diğeri "vergi". Vergi devlet gelirlerini artırıcı, alan elin çıkardığı bir hadise; ama o alan el, aldığını doğru dü-rüst harcayamadığı için, özel sektöre göre 1'i 5 katına, belki 10 katına, belki 15 katına harcadığı için, harcama reformunun da, bugünün gereklere uygun yapılması gerekir diye düşünüyorum. Ve bugün 7 Mayıs 1999, bu ülkenin hâlen bir bütçesi yok, geçici bütçeyle idare ediliyoruz, biraz önce de belirttiğim gibi, oyunu kurallarına göre oynamayı çok iyi beceremiyoruz. Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ni sağlayalı, neredeyse 3,5 yıl oldu; ama, bu anlaşmanın gerektirdiği yasal düzenlemeleri henüz yapabilmemiş değiliz ve bunlar, ekonominin yasal altyapısıyla ilgili yapılması gereken düzenlemeler. Bunların yanı sıra, bu yasalara bağlı, uygulama tebliği ve yönetmeliklerini de, do-ğal çıkartamıyoruz, dış ticaret açısından uygulamalarda ciddi sorunlarla, özellikle dış dünyayla çok yakın temasta olan biz ihracatçı camianın, bu uygulamaların gerçekleştirilmemesinden doğan, ciddi sorunlarla karşılaşabiliyoruz..

Şimdi, ister firma bazında, isterse genel olarak ülke bazında değerlendirin, bugün Türkiye'nin en önemli sorunu, kaynak yetersizliği. Bilindiği gibi, en sağlam kaynak, katma değeri yüksek ürünlerin ihracatından elde edilen döviz, ihracat dövizini, kendi paramız, kendi getirimiz. Türkiye, elbette ki hızla gelişmek, batılı ülkelerle arasındaki farkı kapatmak zorunda olan bir ülke. Buna inanıyoruz, bu potansiyelimizin olduğuna yürekten inanıyoruz ve bu nedenle de kaynaklarımızı çeşitlendirerek artırmak zorundayız, diyoruz. Uluslararası finans kuruluşlarının kaynaklarından ya da fonlarından yararlanmak da izlenmesi gereken yollardan biri. Ama, tabii bunun dışında, yabancı sermaye, ortak yatırımlar gibi diğer fonlar da var. Ne yazık ki -biraz önce sözünü ettiğim- yasal düzenlemeler yapılamadığı, uluslararası normlara uygun

alan yaratılamadığı, temelde siyasi istikrarı tesis edemediğimiz için, bu olanaklardan, bu kaynaklardan yararlanmak sınırlı düzeylerde kalmaktadır. Örneğin,

IMF'le yapılan son görüşmelerde, mali sektör reformu yasa tasarısının, sosyal güvenlik yasa tasarısının gündeme gelmesi ve bu tasarıların yasalaşması, neredeyse bu kredi musluklarının açılmasının önkoşulu olarak görülmesi, -ki bunu en yetkili ağız olarak Sayın Eğilmez de açıkladı- bu tezimizi haklı çıkarıyor.

***Türkiye, liberal ekonominin
gereklerini, kurumlarını, doğru
oluşturmak, oyunu kurallarına göre
oynamak zorundadır, bu geri
dönülmez bir yoldur ve bugünkü
dünya gerçekleri de bunu
dayatmaktadır.***

Sayın Başkan, görüldüğü gibi, ekonominin önündeki sorunların hiçbirisi, diğerinden bağımsız değil. Gündeminde, eğitimden, altyapı yatırımlarına bir dizi dev projeler bulunan Türkiye, kaynak sıkıntısı çekiyor. Neden? Çünkü, ülkeyi yönetenler, ihracata, siz akademisyenler ve biz ihracatçılar kadar önem vermemeleri gerektiğini kavrayamadıkları için. Ülkenin, kaynaklarını çeşitlendirmesi gerekiyor, ama gerçekleştiremiyor. Neden? Çünkü, Türkiye, uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmiyor ve uluslararası normlara uygun yasal düzenlemeleri yapamıyor. Burada, altını çizmek istediğimiz bir önemli nokta da, sadece uluslararası kurumlar, kuruluşlar, Avrupa Birliği istiyor diye değil, 21. yüzyıla bir yıl kala, Türkiye insanı, bu normlarda, bu kurallarda yaşamayı hak ettiği halde bunların çıkarılması gerektiğini algılayamadıkları için.

Türkiye, kaynak sıkıntısını da aşamıyor. Niye? Çünkü, bütün bu düzenlemeleri yapması gereken TBMM, yakından izlediğiniz gibi, aylardır bu konuların yakınından bile geçmiyor, hükümetlerimiz, bırakınız yepyeni arayışlar içinde olmayı, daha önce verilmiş sözleri, daha önceki kararların gereklerini bile yerine getiremiyor, Türkiye'nin gündemini, gereksiz konularla işgal edip, zaman kaybından, potansiyeli ertelemekten başka bir şey yapmıyor.

Şimdi, bugün geline 1999'a baktığımızda, 7 Mayıs'tayız, Türkiye'nin bütçesi yok. Gündeminde bir hükümet oluşturma, bir koalisyon oluşturma çabaları var, Meclisin başkanlık divanının seçilmesi var, hükümet programı güven oylaması var, güvenoyu alındıktan sonra icraata geçecek -herhalde en az 1 Haziranı bulacağız, iyimser tahminlerle- ve de Temmuz ayında, Meclisin tatile girmesi ihtimâli var. Bu son seçimler-

den sonra, özellikle her platformda dile getirdiğim, bütün bu saydığımız beklentiler ve değerlendirmeler ışığında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, yeni dönemde yer alan 550 milletvekilinin, böyle bir lüksü yok, olmamalı. Bu kadar acil gündem varken ve hükümet kurma çalışmaları -en iyi ihtimalle- daha birkaç hafta, belki bir ay alacakken, Temmuz ayında, bu ülkeye 1999'u tamamen kaybettirecek lükse girmemele-ri gerekir diye düşünüyorum.

Sözlerimin sonuna geldiğimde, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ni, düzenlenen bu toplantılar nedeniyle, bir kez daha kutlayarak, daha müreffeh bir Türkiye'nin, hep birlikte çalışılması, özel sektörün dinamizmi ve akademisyenlerin, tüm arkadaşlarımızın gayretiyle daha iyi bir noktaya gelmesi umuduyla, bu umudumu bir kez daha yenileyerek, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

BAŞKAN- Sayın Oğuz'a teşekkür ediyorum. Sayın Oğuz da, piyasa ekonomisinin önemini ve buna bağlı olarak da ülkemizin, özellikle ihracat girdilerinin arttırımına yönelik görüşlerini gayet net bir şekilde yansıttılar.

Ben, şimdi sözü **Prof. Dr. Oğuz Oyan Bey'e** veriyorum.

Prof. Dr. Oğuz Oyan- Ben geleneği bozmayayım, bu geleneği sürdüren İktisat Fakültesi'ne -az değil; 24'üncüsü- ve eski hocalarımızı anma geleneği ekleyen İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'mizi kutluyorum. Ömer Celal Sarç hocama da -benim de hocam oldu- bir hatırlatma yapılması dolayısıyla ayrıca teşekkür ediyorum.

Ben, biraz aykırı şeyler söylemek istiyorum; çünkü, çok fazla müştereklerde birleştirilince, tartışma olmaz, oysa panel, tartışma demek. Bir kere birincisi, bu küçük mega trendlere bakalım, 1000-2000'li yılda, herkes şimdi 1000 yıllık trendlere de bakmaya başladı- 1000 yıla bakınca, artık, sadece devletler değil, imparatorluklar falan değil, daha büyük çağları ele almak gerekiyor. Biz o kadar iddialı gitmeyelim, sadece Türkiye Cumhuriyeti'ne bakalım; yani, 20. yüzyıla. 76 yaşında bir cumhuriyet, bu 76 yıllık cumhuriyetin ne kadar dışa açık ekonomik koşullar altında geçti, ne kadar içe dönük bir sanayileşme modeli altında geçti, diye bakarsak, şöyle hızlı bir hesap yaptım, 76 yılın 41 yılı, daha çok içe dönük sanayileşme olarak özetlenebilecek biçimde geçmiştir. Dışa açık dediğimiz, dış dünya ile entegrasyonu ön plana alan dönemleri toplarsak -bu üç ayrı dönemdir- 35 yıllık bir toplama ulaşırız. Henüz, bu "neoliberal" dediğimiz, şimdiki dışa açılma politikalarının, daha alacağı var gözüküyor;

ama, gördüğünüz gibi bir eşitlik var gibi. Burada, ilginç başka şeyler de var; bu 76 yıla baktığınızda, hâlâ aşılamayan bazı doruklar var. Bu doruklardan bir tanesi 1930-39 arasında yılda ortalama yüzde 11.6 büyüyen sanayileşme hızı, bu, aşılmadı; aynı dönemde yüzde 6.8'lik bir milli gelir büyümesi var.

Bu ilk planlı dönemdi, Türkiye'de sanayileşme planı vardı, en azından 5 yıllık bir dönem için uygulandı. 1960 sonrasındaki planlı dönemin, ilk üç, beş yıllık plan ayağında, yine bu cumhuriyet tarihinin en uzun dönemli, istikrarlı büyümeleri elde edildi. Türkiye, aslında, sanayi donanımını, büyük ölçüde bu dönemlerde elde etti.

Türkiye, 1980 sonrasında bir dışa açılma eğilimi içinde. Bunun kuşkusuz değişik aşamaları oldu. 1980 sonrası, bütünüyle aynı başlık altında ele alınsa da, alt dönemlere ayırmak lazım; 1980-89 arasında veya 1980-88 dönemi, Türkiye esas itibarıyla, dış ticaret bazında, mal ve hizmet ihracatı bazında dünya ile eklemlenmeye girdi, 1989 sonrasında ise sermaye hareketleri bazında dünya ile bütünleşmeye girdi. İki ayrı ana ayağı olan bir dışa açılma modeli. 1980-88 arasında, Türkiye, aslında, ihracatta büyük patlama yapmış olmakla birlikte, bunu, yeni üretim kapasiteleri oluşturmaktan ziyade, 70'lerin kapasitesini kullanarak yaptı. Yani aslında, 1980'lerin sonuna gelindiğinde, o dönemin hükümetinin, daha sonra görev alan bir bakanının söyleyeceği gibi "Biz galiba yanlış yaptık. Aslında, yeni sanayi kapasiteleri oluşturmadan, ihracatımızı daha fazla sıçratma imkanı yok". Bunu söylediğinde 1989'du, oysa, Türkiye'de iktisatçılar, 1983'ten beri bunu söylüyorlardı, biz söylüyorduk; ama, bunun ulaştırılması, bunun iletilmesi, bunun anlaşılması için, illa yaşanması gerekiyor. Galiba Türk insanı, görmeden algılayamıyor. O yüzden de birçok şeyi, hem gecikmeli, hem büyük bir şiddetle, büyük bir hırsla, izlemeye çalışıyoruz. Bazı konularda çok ileriye gidiyoruz, mesela, 1989'da, Türkiye, sermaye hareketlerini serbestleştirip, 32 sayılı kararı değiştirdiğinde, hâlâ birçok gelişmiş ülke böyle bir noktaya gelmemişti. Türkiye bununla övündü, hâlâ övünüyor; ama, hemen Sn. Eğilmez'in yaptığı üç tane yüksek enflasyon yaşanan dönemlere bakalım. Bir tanesi 1980; yani, bu dönemin başı, 24 Ocak; ama, iki tanesi 1990 sonrası, üstelik çok da yakın, 1994 ve 1997. Yani, Türkiye'nin uluslararası sermaye hareketlerine, böylesine korumasız bir şekilde, şemsiyesiz bir şekilde açıldığı dönemde, iki tane kriz yaşadık ve Türkiye, bu dönemde, (son 10 yıla bakın) kriz çevrimleri itibarıyla hızlanmış bir çevrim hareketi içine girmiştir. Sadece son çevrim -

95, 96, 97- üç yıl sürdü. Daha önce iki yıl büyüme, bir yıl çökme biçiminde bir çevrim içine girmeye başladı; yani, aslında, bir kere dünya krizlerine çok daha açık hale geldik; bütün diğer, benzer yükselen ekonomiler gibi. Çünkü, Türkiye, şimdi, sadece, gelişmekte olan ülke tanımıyla tanımlanmıyor, aynı zamanda yükselen ekonomiler arasında şanlı yerini almış durumda; ama, bunun bedeli var ve bu bedellerin hepsini ödemiş değiliz.

Galiba Türk insanı, görmeden algılayamıyor. O yüzden de birçok şeyi, hem gecikmeli, hem büyük bir şiddetle, büyük bir hırsla, izlemeye çalışıyoruz.

Ne yazık ki, kötümser bir tablo var -şimdi, biraz güncelden birkaç şey söyleyeyim- bu bedelleri henüz ödemedik, daha ödeyeceğiz. hangi noktadayız? Bir kere, bakınız, 98'in son çeyreğinde sanayi küçüldü, 98'in son çeyreğinde imalat sanayi yüzde 6.8 küçülmüştü, 99'un ilk çeyreğinde yüzde 6.6 oranında küçülmeye devam etti. 99'un kayıp bir yıl olduğu anlaşılıyor, hatta 98'in ortalamasından daha küçük bir büyüme hızı elde edeceğimiz... 98'de 3.8 gibiydi, bu yıl daha aşağıda kalınacağı anlaşılıyor, 2000 yılına taşma ihtimali de kuvvetli. Yani, aslında, bu büyüme hızındaki yavaşlamanın, kritik bir eşğin altına inmesi olasılığı yüksek. Kritik eşik dediğim şu: Türkiye, bir kere iki nedenle yüksek büyüme hızı gerçekleştirmek zorunda. Yetiştirme sorunsalı olan bir ülke, bir şekilde yetiştirmek için daha fazla büyümek zorunda. Dünya ortalamasından, gelişmiş ülkeler ortalamasından ve ikincisi de, -Türkiye hâlâ nüfus artış hızındaki azalmalara rağmen- hâlâ nüfus dinamikleri itibarıyla belli bir oranın altında büyüdüğü zaman, işsizliği, çok fazla üreten bir ülke; bu nedenle de belli büyüme oranlarını tutturmak zorundasınız. İşte bu açıdan, Türkiye'de enflasyona karşı mücadele için büyümeden vazgeçmek, öyle kolayca alınabilecek bir karar değil. Bunun bedelleri var, bu bedelleri insanlar yaşıyorlar. Türkiye'de, bu süreç içinde, yüz binlerce kişi işsiz kaldı, bundan kimse bahsetmiyor. Bu, tek tek her bir ailenin ocağının içine girmiş bir olay, bundan kimse sözetmiyor. Sanki bizim dışımızda oluyor gibi düşünüyoruz ve Türkiye, hâlâ çok dinamik bir ülke olarak kabul ediliyor.

Bu arada -Sayın Okan Oğuz da bahsetti- Türkiye'de, ihracatta bir yavaşlama var, ama ithalatta daha büyük yavaşlama var. İthalattaki yavaşlama, 99 yılının ilk iki ayında yüzde 59. Geçen yıl ortasındaki krizden itibaren bakalım. Şubat sonu itibarıyla yüzde 20'lik bir ithalat azalışı var. İthalatın azalması, Türki-

ye'de, aslında doğrudan doğruya iki şeyle ilişkili; bir, sanayi büyümesinin yavaşlamasıyla ilişkili; iki, iş talebinin azalmasıyla ilgili. İş talebi niye azalıyor? İnsanlar sinyali alıyorlar, kaldı ki reel faizler çok yüksek, niye gidip şimdi araba alsın? Şimdi parasını bankaya yatırıp, seneye 2 araba alabilir. Niye şimdi tüketim yapsın? Bu kadar çok yüksek reel kazanç sağlama mesajını topluma yollarsanız, o toplum, niçin tüketsin? Tabii tüketmeyince, onun sonuçları var, onun sonuçları, düşük

büyüme, işsizlik vesaire...

Pekala, başka bir şeye bakalım; Türkiye'nin kritik meselesi nedir? Sayın Oğuz "bütçe" dedi, Türkiye'de, bütçenin yapılmasıyla yapılmaması arasında hiçbir fark yok ki, endişelenmeyin, hiçbir fark yok; çünkü, o bütçeyle oynayamıyorsunuz. Bakın, ben size söyleyeyim, bütçenin 3 aylık verilerini vereyim, yüzde 43 faiz harcaması, iç ve dış borç faizi, iç borç faizi daha yüksektir, yüzde 40'ı iç borç faizi, bütçenin yüzde 40'ı iç, yüzde 3'ü dış, borç faiz ödemesi yüzde 43, yüzde 28 personel ödemesi, kaçta geldik? Yüzde 71'e geliyorsunuz.

Bunun dışındaki birtakım kalemlerin var ki, asla oynayamazsınız; personel dışı cari harcamalar vardır, büyük ölçüde savunma iç güvenlik harcamaları. Bunlar yüzde 8 civarındadır. Yüzde 80'lere gelirsiniz. Bunun dışında, birtakım başka transferler vardır, örneğin, sosyal güvenlik kurumlarına transferler ki, yılın ilk 3 ayında yüzde 13'e yaklaştı, yüzde 93'lere geldiniz; bu bütçenin nesile oynayacaksınız ki? Hiç endişelenmeyin, zaten bu bütçede bir şey yapamazsınız; yani, saymadıklarım da var. Hiç oynayamayacağınız kalemler var, onu da toplarsınız, bu bütçeyle hiçbir şey yapamazsınız. O yüzden de, zaten, Maliye çok rahat, bütçe olmuş ya da olmamış ne fark eder?

Sayın dinleyiciler, Türkiye'nin, bütçelere gerek duymadığı bir dönemi yaşıyoruz; ikinci 6 ayı da pekala geçici bütçeyle idare ederiz, kimsenin endişesi olmasın. Bazen Maliye bu işten memnun falan da kalıyor; çünkü, bazı lüzumsuz şeyleri de ortadan kaldırıyor.

Türkiye'de yatırım harcamaları yüzde kaç? Türkiye nasıl büyüyecek? Bir ülke yatırım yapmadığı zaman büyür mü? Bir işletme büyür mü? İnsan gıda almadan yaşayabilir mi? Aynı şey... Türkiye, henüz

1980 ortalarına kadar, bütçesinin yüzde 20'sini yatırıma ayırıyordu, faiz ödemek için o yüzde 20'yi kaldırdık, yüzde 5'e düşürdük. Türkiye'nin gelişme dinamiği bu mu, sonuçta bunun faturası ne?

Bakın, daha dramatik rakamlar vereyim; yılın ilk 3 ayında, bütçenin yüzde 43'ü faize gitti - bütçe giderlerinden bahsediyoruz- bütçe gelirlerinin yüzde 78'i faize gitti ve -sıkı durun, 5 rakam vereceğim- yılın ilk 3 ayında topladığımız vergilerin yüzde 106'sı faize gitti: Ne demek yüzde 106'sı? Yani, vergilerimiz yetmemiş, bir yüzde 6'lık bölüm de, başka gelirlerden aktarmışız. Bütçe yasalaşsaydı, bu yılın bütçe hedefi neydi? Geçen yılki gibiydi; verginin yüzde 66'sını faize ödemeyi öngörmüştük. Yılın ilk 3 ayında, gelir girişindeki azalma -ki yılın ilk aylarında biraz öyledir; ama bu yıl özel bir durum var- dolayısıyla, bu daha da arttı; yüzde 106. Muhtemelen yıl sonuna doğru yüzde 70'lerde karar kılarız.

Burada, size, optimist ve iyimser olunamayacak bir şeyi daha söyleyeyim; yılın ilk 3 ayında, Türkiye'de reel gelir artışı sadece yüzde 34,5'tir; niye bu kadar çok düştü? Çünkü, bol kepçe ikram ediyoruz da ondan. Geçmiş 4369 Sayılı yasayı düşünün; bu yasa, reel gelirini önemli ölçüde aşağıya çekti, üstelik de bu avantajları alanlar, hiç "biz böyle bir şeyden yararlandık" falan demiyor, yeni avantajlar talep ediyorlar. Otomotiv sektörü "indirelim" diyor, öbürü "indirelim" diyor. Pekâlâ da; tarife yüzde 25-55 sınırından, siz yüzde 15-40 sınırına çekmişsiniz, yelpazeyi daraltmışsınız. Bu şimdilik, sadece ücretler için gündeme girmiş durumda. Beyannameliler, bu yıl beyannamelerini veriyorlar, geçen yılın tarifesini ödeyecekler, daha o yüksek tarifeden ödüyorlar. Demek ki peşin vergi çok önemli değil, demek ki ikinci şoku da 2000 yılında yaşayacağız; çünkü, beyannameleri bu yılki tarifeden ödeyecekler ve muhtemelen alacakları da çıkacaktır.

2000 yılında bir şey daha olacak; hayat standardı bu yıl hâlâ yürürlükte, önümüzdeki yıl hayat standardı esası da kalmayacak; ama, biz bunları uyardık, zamanında Maliye Bakanına söyledik "Türkiye gibi ülkelerde, bu kadar bol ikram yapmayın, geri alamazsınız" diye. Hayat standardı kalkınca, "Demek ki, artık vergi vermeyeceğiz." diye algılanıyor. Çünkü o, zorlama vergiydi, ilkel bir olay falandı; ama, sonuçta vergi alıyordunuz, seneye onu da alamayacaksınız. Peki, bir yandan geliriniz azalıyor, vergileriniz azalıyor, IMF bile "bu riskli bir iş, bu vergileri indiriyorsunuz, aman dikkat edin" demişti; -IMF'yle tek ortak olduğum nok-

ta oydu, şahsen ben ve sendikam TÜRK-İŞ adına söyledik bunları; kabul ettiremedik ve önümüzde, bu anlamda da çok ciddi bir sorun var. Türkiye'de, tam tersine vergilerin artması gerekiyor, diyeceksiniz ki "konjonktür kötü" vesaire. Evet ama, Türkiye de, bu kadar kötü bir tabloyla, bu kadar düşük bir gelir düzeyiyle, sorunlarını çözemez.

Bu kötümser tablodan, biraz geleceğe bakacağım; bu geleceğe bakarken şunu söyleyeyim, enflasyonun aşağıya inme trendi bitmiştir, bu daha önce söylendi, ben teyiden söyleyeyim; geçen yılın iki önemli meselesi şimdi yok. Bir tanesi, geçen yılın dünya krizine bağlı olarak, dünyada petrol fiyatları ve diğer birtakım hammadde fiyatlarında önemli düşüşler yaşandı ve bunun üstüne Türkiye de, 1998'de, düşük enflasyon hedefiyle, düşük kamu zamları yaptı. Özel kesim zamları TEFE -yıllık bazda bakarsanız- yüzde 60'lar dayken, kamuda yüzde 35'lerdeydi, dolayısıyla, kamunun enflasyon alacağı var; yani, KİT'ler, enflasyonu, fiyat artışlarını bir şekilde yedirmek zorundalar, yoksa zarar ederler. Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde, enflasyonu dizginleme işi bitmiştir. Peki, biz yine de her şeyi bırakıp, enflasyonu düşürmeye mi uğraşmalıyız? Hayır -bana kalırsa hayır- çünkü, şu anki plato, öyle pek kolay geri çekebileceğiniz plato değil. Geçen sene daha kolaydı; çünkü, 97'de enflasyonu yüzde 100'lerin üstüne bilinçli olarak sıçratmıştınız. Oradan geriye dönüş, tekrar eski platoya doğru gidiş, hatta onun biraz altına gidiş mümkündü. Ama şimdi, çok çetin bir ceviz bu, pek mümkün değil. Daha ne kadar bu yolda gideceksiniz? Gidemeyeceklerdir.

IMF'yle yapılacak anlaşma da bunu çok fazla ileriye götürmez. Çünkü, Türkiye'nin temel sorunlarını çözeceği sanılan "büyük reformlar" denilen reformların, aslında, hiçbir derde deva olmayacağını düşünüyorum. Bu arada, yeri gelmişken belirtiyim; Türkiye'de, teorik emeklilik yaşı düşük; ama, pratik hayata bakarsanız, erkeklerde 51, kadınlarda 49, ortalaması 50. Yani, aslında bugün hiçbir yaş sınırı olmadan dahi, insanlar, hak ettikleri düşük yaşlarda emekli olmuyorlar. Tabii bunun için belli prim günlerini doldurmak gibi bazı nedenlerin de etkisi var; ama, insanlar hemen emekli olmuyorlar. Peki niye yine de 50 yaşında emekli oluyorlar? Bunun bazı nedenleri var. Örneğin siz, SSK'lıysanız, emeklilik fırsatı elinize geçtiğinde, emekli olmak istiyorsunuz; çünkü, kıdem tazminatınız aslanın ağzındadır, her an kaybedebilirsiniz. Zorunlu tasarruf alacaklarınızı, -devletin, ne yapacağı hiç belli olmaz, güven olmaz- bir an önce kurtarmak istiyorsunuz. Dolayısıyla, insanlar kendi hayatlarını garanti edip emekli olmak istiyorlar; ama, yeniden çalış-

mak istiyorlar. Yani, insanların kafasındaki emekli olma yaşı, aslında daha geç, insanların çoğunluğu çalışıyorlar, tabii bu, işgücü piyasasını etkiliyor.

Bakınız, Mecliste bir yasa var; 50-55 sınırlarını getirmiş. Kadınlar için 50, erkekler için 55. Bu şekliyle yasalaşsa -ki, bu eskiden kabul edilmişti, 91'de tekrar kaldırılmış bir meseleydi- emin olunuz ki, fiili ortalamalar yaklaşık 53-58 dolayında oluşacaktır. Yani, en azından şu an için bu yetmez mi? Şunu söyleyeyim; bir yandan emeklilik yaşlarını indirme meselesi tartışılıyor, bir yandan özellikle nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak "acaba insanlar emekli olduktan sonra yeniden -ama, emeklilik hakkını uzatmadan- çalışmalarına kapıyı aralacak mı" diye, tartışılıyor. Bu konuda Cenevre'de bir toplantıdaydım -bu hafta içinde, dün döndüm- iki çelişkili görülen konu, birden tartışılıyor.

İnsanlar, Rusya'da krizi ne zaman algıladılar? Geçen yıl, 98 yılında "Rusya'da kriz oldu" dediler; peki, Rusya'da, kriz 5 yıl önce yok muydu? Kriz ne zaman algılanıyor? Mali piyasalarda kriz olduğu zaman, dünyanın gelişmiş ekonomilerinin, paralarının batacağı gibi bir durum ortaya çıktığı zaman kriz var deniliyor. Oysa, Rusya'da, kriz, 1990 yılından itibaren var. Rusya, her yıl yüzde 7.7 ortalamaıyla küçülüyor, negatif büyüme. Buna, kimse kriz demiyor. Ne zaman kriz var; 98'de mali piyasalar krize girdiği zaman. Kriz, reel ekonominin küçülmesinden başka ne olabilir? Türkiye, 1994'te, sadece yüzde 6 küçüldü, yer yerinden oynadı değil mi; çünkü, böyle bir şeye alışık değiliz, Türkiye hep büyüyen bir ülke, 50 yılda ilk defa böyle bir şey yaşadık ve çok sarsıldık -9-10 yıldır, yılda yüzde 7.7 her yıl küçülen bir ekonomiden bahsediyorum.

Bu toplantıda ilginç bir şey daha vardı, 1998'de krizin yaygınlaşması, birçok ülkede, küreselleşmeyi sorgular bir mantık ortaya çıkarttı; insanlar "Acaba bu doğru bir şey mi?" diye düşünmeye başladılar. Her türlü önlemi bırakıp, kontrolsüz bir küreselleşmeye geçiş ve kriz meselesinde toplanmışlar -bu, Birleşmiş Milletler'in bir toplantısıydı- özellikle eski Sovyet ve Doğu Avrupa ülkelerini, bunlara "Aman, sakın bildiğiniz yoldan şaşmayın. Dünyada küreselleşme devam ediyor, sakın, yanlış fikirlere kendinizi kaptırmayın, bu böyle gidecek, bu iş hiç değişmez." diyorlar. Çün-

kü, bu konuda, artık, kuşkular ortaya çıkmaya başlamıştı. Ama, buna rağmen çok ilginç, bazıları çıkıp da soru sorup, konuşma yaptıklarında "Peki bu küreselleşme, niye sadece bizim gibi küçük ekonomilerin aleyhine geliyor?" diye, herkes alkışlıyordu. Yani, hem bir yandan, liberal ortodoksluğa kendilerini kaptırmışlar, hem de bir yandan da bunun sonuçlarının, gerçekten esas olarak küçük ekonomilerin zararına olduğunu söyleyenleri de, alkışlamaktan geri kalmıyorlar.

Ulus-devlet bitti mi, bitiyor mu?

Bir tek şöyle cevap vereyim, "MAI" denilen Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nın tartışmalarına, Amerika Birleşik Devletleri'ni temsilen 500 bürokrat katıldı -sayın müsteşarım-, niçin? Yani, ulus-devleti ortadan kaldırmak için mi Amerika katılıyordu 500 bürokratiyle MAI toplantılarına yoksa ortadan kalkması istenen -bizim gibi- ıvır zıvır ulus-devletler mi? Aslında Amerika Birleşik Devletleri'nin ortadan kalkacağı falan yok, tam tersine 500 bürokratiyle, mü-

zakereleri yönlendiriyor. Zaten çokuluslu şirketler de, esas olarak kendi ülkesinin şirketleri ya da kendi coğrafyasının şirketleri. Hangi ulus-devlet kalkıyor? Galiba bu konularda biraz kuşkululuk ve sorgulayıcılık çok önemli olmaya başladı diye düşünüyorum. Türkiye'nin geleceğine yönelik bazı şeyler söylemedim; ama bu geleceğin, bugünkü yolda olmaması gerektiğini özellikle söylüyorum.

BAŞKAN- Sayın Prof. Oğuz Oyan Bey'e teşekkür ediyoruz; kendileri, olayın, insani, ülkesel ve evrensel boyutu itibarıyla pek görüldüğü gibi olmadığını, sorgulanması gereken çok konu olduğunu anlattılar.

Panelimizin ikinci bölümünü açıyorum; birinci bölümde, değerli panelistlerimiz tarafından, Türkiye'nin iktisadi konumu, ekonomimizin beklentileri, hatta Cumhuriyet öncesinin Osmanlı dönemine kadar giden bir süreç içinde ve günümüzde, önemli ölçüde değerlendirilerek ışık tutulmaya gayret edildi, panelistlerimiz, hadiseye, çeşitli yönleriyle baktılar.

Işık Başmakçioğlu Erman- Oğuz Oyan Hocam'a sormak istiyorum; 50 yaşında emekli oldum. Bu MAI Anlaşması'yla çok ilgileniyorum -hocam siz bahsetti-

niz- imzalandı mı, imzalanmadı mı? Bunu çok merak ediyorum.

Turgut Arı- Sayın Hocamız, sosyal güvenlik konusundan söz ettiler ve yaş ortalamasının, normal yaşının üstüne çıkabileceğini belirttiler. Benim kişisel kanım da bu; yıllardır tartışılan, emeklilik yaşının yasalarda daha yüksek bir rakama çıkarılması... Ama, ilgili kesimler arasında uzlaşma yok. Bir meslek mensubu olarak şunu görüyorum: Yasalarımızda, erken emekliliği sağlayan prim günüdür. Genç yaşta prim günü dolduruluyor, yaşa ulaşamıyor. Prim günü kaldırılırsa ve yaş eskisi gibi kalırsa, sanıyorum bu uzlaşmazlık ortadan kalkar; bu konudaki görüşlerini rica edeceğim.

Yine sayın konuşmacılar ve dün Sayın Cumhurbaşkanımız, planlı çalışmadan söz ettiler, oysaki, kendileri Başbakanken, büyük partinin başkanıyken, İsmet Paşa da Başbakanken "plan değil, pilav önemlidir" deniliyordu -1961 ve 2000 yılı- pilav bir günde yenip bitiyor; ama, plan, insanın geleceğini sağlıyor. 2000 yılına girerken, bu değişimi, Türkiye'de nasıl gerçekleştireceğiz?

BAŞKAN- Zannediyorum Sayın Güvenen Beyefendi'ye soruyorsunuz, değil mi?

Turgut Arı- Üçüncüsü, harcamaların kontrol altına alınması gerekiyor; ama, bir çok toplantılarda, uzman konuşmalar da bunu belirliyor, basında da söyleniyor; ama, iki örnek vereceğim; birincisi, yıllar yılıdır, Resmi Gazetede ve zaman zaman günlük basında, devletin otomobil alımının kontrolü konusunda, genelgeler, emirler yağar. İkincisi, yeni personel alınması konusunda yasaklamalar getirilir; fakat, bu yasaklamayı getiren iktidarların bizzat kendileri, bu iki şeye uymaz. Bu iki önemli şeye uyulmadığı zaman, acaba harcamalar nasıl kontrol altına alınabilir? Harcama kontrol altına alınmazsa, gelir nasıl artar?

Erol Ulukutlu- Sorum, Sayın Eğilmez'e; Türkiye, bir iç borçlanma kısırdöngüsüne girmiş durumda, her yıl 4-5 milyar dolar ekleyerek gidiyoruz, bu işin bir krizle sonuçlanması olasılığı var, krizsiz olarak sonuçlanması umudunu besliyor musunuz? Böyle gerçekçi bir senaryo nasıl tanımlanabilir; yani, krizsiz olarak çıkış senaryosu ne olabilir? Bunu öğrenmek istiyorum.

Sabri Kolgu- Sayın Mahfi Eğilmez'e iki sualım var; biri, bahsettiği ekonomik reformlar adı altında "sosyal reform, mali reform ve zirai reform" diye adlandırdıkları. Bugün, ziraat sektörüne ikraz edilen paranın dönüşü, acaba ne nispetlerde bir kayba uğruyor

ki, ziraatta, istenilen hamle, istenilen kalkınma olmuyor? Bunun, kısaca izahını rica edeceğim. Bir de, Sn. Mahfi Eğilmez, tek rakamlı enflasyon dönemlerini pek hatırlamadılar. Kendileri belki yaşça müsait değiller; ama, ben, tek rakamlı enflasyonu hatırlıyorum, hatta o tek rakamlı enflasyon zamanında, ben bir mesken sahibi oldum -yapı tasarrufu hesabıyla, Emlak Bankası'ndan- ve o devri yaşadık; yani, yaşadığımız için, karşılaştırmayı, gayet rahat yapabiliyorum. Esasen, Türkiye'nin, bir kapalı ekonomik devresi var, -ki 80'den sonra liberal ekonomiye doğru hızlı bir geçiş var. Özal dönemiyle bu liberal ekonomiye dönüş, Türkiye de büyük ölçüde borçlanmayla başlıyor ve bugüne kadar seyrini devam ettiriyor, artık borçlanma o kadar had safhaya geldi ki, devlet, hiçbir şey yapamaz, yatırım yapamaz hale geldi. Bu da kapalı ekonomiden, liberal ekonomiye geçiş devresinde, Türkiye'nin hazırlıksız olduğunu, gerek sosyal bakımdan, gerekse sanayi bakımından hazırlıksız yakalandığını gösterir. Bu hazırlıksız yakalanma sırasında, trendin bu kadar büyümemesi için, devletin ne gibi önlemleri alması gerekirdi? Sayın Eğilmez'den bunun da cevabını rica ediyorum.

Ercan Eyüboğlu (Galatasaray Üniversitesi)- Değerli konuşmacılardan, şöyle bir noktaya açıklık getirmelerini istiyorum: Sosyal güvenlik kurumlarına bir kara delik oluşturduğu üzerinde duruldu. Ama, acaba Türkiye'nin kalkınmasında çok önemli yerleri olduğunu bildiğimiz, KİT'ler diye nitelendirdiğimiz kuruluşlar da, Türkiye için, kaçınılmaz olarak bir kara delik mi oluşturmaktadır; yani, bu, her ne pahasına olursa olsun, baştan savulması gereken bir bela mıdır? Sayın Eğilmez ve Sayın Oyan, özelleştirme konusunu, KİT'lerin yeri açısından biraz açıklığa kavuştururlarsa sevinirim.

Zeynel Yanlış- Sorum, Sn. Orhan Güvenen'e. Bilirsiniz ekonomik kriz, Güneydoğu Asya'da başladı, daha sonra Rusya'ya sıçradı, Rusya'dan sonra Türkiye'ye, daha sonra da Brezilya'ya. Tabii şu anda, bazı görüşlere göre kriz dibe vurdu, dünyadaki global kriz de azalmakta. Bu konuda, acaba Türkiye'deki ve dünyadaki gelişme nasıl olabilir? Faizler düşebilir mi, düşemez mi? Bu konudaki görüşlerinizi açıklamanızı istiyorum.

Ayşe gözen- Sorum, Sn. Okan Oğuz'a; "Uluslararası rekabet edilebilir sektörlerin oluşturulması gerekir" dediniz, bunun nasıl olabileceğini düşünüyorsunuz? Bu bağlamda, sanayinin AR-GE'ye yönelmesi nasıl sağlanabilir?

Tomruk Yüce- Hocam Oğuz Bey'e sormak istiyorum; bu yüksek faizin bedelini, ülke olarak ödeyeceğiz. Ekonomi buna daha ne kadar tahammül edebilir?

Acar Şensoy- Sorum Sayın Mahfi Eğilmez'e. Bildiğiniz gibi, geçtiğimiz yıl, iç piyasada büyük bir durgunluk yaşandı; fakat, aynı zamanda dış piyasaların da, bir kriz ortamından çıkmaya çalışması çabaları içinde bulunması sebebiyle, bu iç piyasadaki durgunluk, ihracatla da bir derecede yeteri kadar dengeleneemedi, önümüzdeki dönemde, bu ihracatla dengeleme açısından, kur politikasında herhangi bir değişikliği nasıl buluyorsunuz veyahut bu kur politikasının, aynı zamanda enflasyonun da bir çapası olarak uygulandığı gözönünde bulundurulursa, bu konuda yapılabilecek bir şey var mı?

Bir soru da Sayın Okan Oğuz'a sormak istiyorum. Kur politikası dışında, orta vadeli olarak ihracatı rahatlatılabilecek ne gibi tedbirler alınabilir? Bugüne kadar alınmamış, kısa dönem değil, ama, orta vade açısından.

BAŞKAN- Zannediyorum sorular bu kadar. Soru soran değerli katılımcılara teşekkür ediyorum. Yine sıramızı bozmadan, Sayın Eğilmez'den başlayarak, söz hakkı veriyoruz; 10 dakikalık bir süre içinde, hem son sözlerini de söylerlerse, umuyorum ki yararlı bir şekilde panelimizi sona erdirmiş olacağız.

Dr. Mahfi Eğilmez - Ben, izin verirseniz, biraz toparlayarak; çünkü, birbirleriyle iç içe giren sorular da var, cevaplamaya çalışacağım.

Efendim, şimdi tarımsal destekleme kapsamında; şunları söylemek istiyorum Türkiye, hem tarımsal desteklemeyi -Ziraat Bankası kanalıyla yaptığı faizler, faiz kanalıyla yaptığı desteklemeyi- hem de yalnızca tarım sektörüyle ilgili değil; ama, KOBİ'lere yönelttiği, Halk Bankası aracılığıyla yaptığı desteklemeyi de yanlış yapıyor. Bir banka, yüzde 120'yle, yüzde 130'la fon toplayıp, yüzde 50'yle kredi açamaz. Eğer, bunu devlet yapacaksa, herhangi bir bankayla yapabilir. Bütçenize koyarsınız "ben buraya 1 katrilyon destek yapacağım" dersiniz, herhangi bir bankaya, özel bankaya, dersiniz ki "bu parayı al kardeşim, ben seni denetleyeceğim, bunu, benim söylediğim yerlere, düşük faizle ver" Ama, bunu yapmak için, bunun bedelini bütçenize koymamız lazım; çünkü, bütçe, hükümetin, parlamentoya ve dolayısıyla halka verdiği hesabın görüldüğü ana defterdir. İşte 1998 yılında yaşadığımız olay budur. Bütçe açığımız 3,5 katrilyon civarında gerçekleşti; ama, Ziraat Bankası ve Halk Bankası ka-

nalıyla yapılan desteklemenin, bu tür desteklemenin stok maliyeti, yine 3.7 katrilyon; bunun için, bizim enflasyonumuz düşmüyor, onun için de rakamları anlayamıyoruz. Yani, 3.5 katrilyonluk faiz dışı fazla vermiş bir bütçeyle, Türkiye'de enflasyonun böyle olması lazım. Demek ki, orada bir yanlışımız var. Benim, kastettiğim hadise budur; devlet veya hükümet, ne kadar destek yapacağını, halkına söyler, diğer bütün sektörler de bunu kabul eder veya reddeder, o parlamentoya yansır, ondan sonra bu desteğini yapar veya yapamaz. Burada, ben, çok ciddi bir disiplinsizlik olduğunu ve özellikle kamu kuruluşları nezdinde, bu işin çok iyi takip edilmediği kanaatindeyim. Bu, yalnız bir kanaat değil, eskiden beri iyi kötü fark ettiğim, hissettiğim bir şey.

Beyefendi, siz, tek rakamlı enflasyonu hatırlıyorsunuz, aslında ben de hatırlıyorum, tabii 1980'lere girerken 70'lerde tek rakamlı enflasyonu hatırladık; ama, benim orada kastettiğim nüfusun yarısından fazlası, bunu, kesinlikle hatırlamıyor, bilmiyor, dolayısıyla öyle bir zorluğumuz olduğunu kastettim.

80 sonrasında liberal ekonomiye dönüş olduğu iddiasına, ben katılmıyorum; Türkiye, liberal ekonomiyi, hiç uygulamadı, bugün de uygulamıyor, yarın da uygulayıp uygulamayacağını bilemiyoruz. Türkiye, liberal ekonomi benzetmesi ile bir şeyler denemeye uğraşıyor. Bir türlü bu işe giremedi; çünkü, biz, demokrasiyi yanlış anladığımız gibi, liberal ekonomi uygulamasını da yanlış anlıyoruz, biz, bunu anarşiyle karıştırıyoruz; yani, hadise, birden bire disiplinsizliğe gitmesi şeklinde, herkes istediğini yapar; böyle bir şey yok. Amerika, dünyanın herkese örnek verilen en demokratik ülkesi kabul ediliyor, tüketici hakları sonsuzdur, adam aldığı malı 6 ay sonra "ben bunun rengini beğenmedim" diye iade etme hakkına sahiptir. Tüketicilere bu kadar büyük bir hak verdiğiniz zaman, demokrasi işliyor demektir. Bu ülkede, adınızı yanlış attığınız zaman, devlet yakanıza yapışır, bizde böyle bir şey yok. Yani, bizim uyguladığımız, anarşik ekonomik model, ilk bakışta liberal ekonomiye benziyor; ama, o değil, böyle bir disiplini biz kuramadık. Devletin esas görevi de -benim kanaatimce- bunu kurmak olmalı, devlet, üretimde filan olmamalı, üretim yapının, yalan yanlış üretim yapıp yapmadığını denetleyecek durumda, tüketicinin yanında yer alacak durumda olmalı; biz, bunu yapamadık; yapamayınca ne yaptık?

Sayın Oğuz Oyan Hocam da değindi, bir iki noktada onun paneliyle ilgili -panelistin üzerine yorum yapıyor mu, yapmıyor mu bilmiyorum; ama, tabii fikirler bunlar, müsaadenizle bir iki de ona değinece-

ğim, devletin bütçesinin büyük çoğunluğu, faizden oluşuyor. Bir şeyi atlamayalım; geçmişte, yatırımlar, faizlerin yerindeydi, onun için biz bugün faiz ödüyoruz; eğer, yatırımı yanlış yaparsanız, toplumun kapasitesinin ötesinde yatırıma niyetlenirseniz; yani, o anda yapabileceğinizin çok ötesine geçip, yatırımlara girerseniz, bugün onun faiz bedelini ödersiniz. Bugün, biz, ne yazık ki bunu ödüyoruz; bu da hep disiplinsizlikten gelen bir hadise.

Bir noktaya daha değinmek istiyorum; büyümeyle enflasyon, arasında hangisinin tercih edilmesi gerektiği de çok tartışılıyor. Yani, enflasyon yüksek olursa, büyüme de yüksek olur; enflasyon düşerse, büyüme de düşer, bu ne kadar üst üste çıkıyor, bu tam ispatlanmış bir şey değil. Ama, önemli olan, büyümenin kalitesidir. Evet, Türkiye 1930-39 döneminde, yüzde 10 büyümüştür -planlı ekonomi- ilk sanayileşme planının uygulandığı 60'lı yıllarda benzer bir trend var. Bu hadise, devletin ekonomideki etkinliğinden geliyor -yönlendirme- devlet, kendine çekidüzen, filan da verdiği zaman, etkin olduğu bir noktada, büyümeyi arttırabiliyor. Yalnız, şunu unutmamak lazım, 30-39 döneminin - yüzde 10'luk ortalama büyümesi- yani, siz, fert başına bir pijama ve bir ekmek düşen bir ekonomide, biraz gayretle iki pijama ve iki ekmek verebilirsiniz, o zaman büyümeniz yüzde 100 artmış olur. Burada, hangi kalitede büyüdüğünüz çok önemlidir. O nedenle, bence, bu faiz hadisesi üzerinde, yanlış yorum yapmamız lazım -yani, soruya cevap olarak bunu belirtmek istiyorum- yanlış bir noktaya gitmememiz lazım.

Bir başka soru -yine bana yönelik- KİT'lerin durumuyla ilgiliydi; yani sosyal güvenlik kurumları bu durumda da, KİT'ler ne durumda? Haraç-mezat satılması mı lazım? Hayır, haraç-mezat satılması lazım değil; ama, bunların özelleştirilmesi lazım -benim kanaatim- neden özelleştirilmesi lazım? Ben, Hazine'de görev yaptığım sırada, yıllar yılı, kamu iktisadi teşebbüslerinde daire başkanı olarak, genel müdür yardımcısı olarak baktım, iyi kötü biliyorum; yani, cumhuriyetin ilk yıllarından, daha öncesinden gelip de bugüne gelen kamu iktisadi teşebbüslerinin, devlete, kâr payı olarak verdiği para, inanılmayacak bir boyuttadır, inanamazsınız böyle bir şeye. Yani, 75 yılda, 75 lira ver-

***Türkiye, liberal ekonomiyi,
hiç uygulamadı, bugün de
uygulamıyor, yarın da uygulayıp
uygulamayacağını bilemiyoruz.
Türkiye, liberal ekonomi benzetmesi
ile bir şeyler denemeye uğraşıyor.***

miştir, kâr payı vermemiştir, ne vermiştir? Vergi ödemiş midir? Çok değil, hâlâ aynı sorun var, vergi de ödememiştir. Kamu iktisadi teşebbüslerini, bırakın kâr payından vazgeçmek; çünkü, öyle bir şey yok, özelleştirip de vergi ödeyebilir duruma getirebilirseniz, bence büyük başarıdır; ama, benim ka-

naatim, KİT'lerin özelleştirilmesinden daha çok, Türkiye'nin ekonomi yönetiminin depolitize edilmesi önemlidir. İstedığınız her özelleştirmeyi yapabilirsiniz, bütün KİT'leri özelleştirirsiniz, hepsini özel sektöre devredersiniz; ama, bir başbakan gelir herşeyi değiştirir. Çünkü, Türkiye'de başbakan çok yetkilidir. Türk Başbakanı, Clinton'dan daha yetkilidir. Clinton, Amerikan Merkez Bankası Başkanı'na telefon edip "faizi indir" diyemez, o toplum ona müsaade etmez- Türk Başbakanı bunu yapar, indirir. İndirdi de, 93 sonunu hatırlayın, 94'te Türkiye bu yetki yüzünden krize girdi. Bu yetkiyi, politikacınızın elinden alabiliyor musunuz? Telefonu açıp "filanı işe al, filan faizi indir, filan şeye dokun" bunu alabiliyorsanız, özelleştirme yapsanız da olur, yapmasanız da olur. Özelleştirme, tabii bu yetkiyi azaltmanın bir parçası olarak takdim edildiği için önemlidir ve yapılmalıdır diye düşünüyorum.

İki şey daha söyleyeyim, bitireyim. "Yüksek faiz daha ne kadar sürecek?" sorusu, deminki bir başka soruyla ilgiliydi, Sayın Okan Oğuz da değindi. Harcamalarda disiplinsizliği sürdürdüğümüz sürece, yüksek faiz sürer; yani, ben ona yüzde 100 katılıyorum. Zaten bugün tartışılan şeylerden birisi, yeni vergilerden ziyade devletin harcamalarını kısması yönündedir. Devlet harcamalarını kısmadığı sürece disiplini sağlayamazsınız. Tabii önünüzde bir tablo var; hangisini kısacak? Hepsini kısacak, hiç çaresi yok. "Bu kadar memura ihtiyaç var mı" dan başlayacak, sosyal güvenlik katkısını indirmekle devam edecek. Sosyal güvenlikle ilgili bir şey eklemek istiyorum; burada, yaş çok tartışıldı; yani, 60'a mı çıksın, 70'e mi çıksın, önemli değil kaç çıkarsa çıksın, zaten, şimdi yaşı 60'a da çıkarsanız, önümüzdeki 4-5 yıla çok fazla katkısı yok, sadece kanamayı durduruyorsunuz, tedavi edici bir yönü yok. Ama, mesela şunu diyebilirsiniz, bir yerden emekliyseniz, ikinci bir yerde çalışmaya başladıysanız, emekli maaşını alamazsınız; bunu diyebilirsiniz, bunun gibi bir sürü şey diyebilirsiniz. Diyebilirsiniz ki "bundan

sonra işe girecek adam, 65 yaşında emekli olur, bunu kabul et, öyle gir" Bunu da demedik biz; yani, bunları desek, biraz yol almış olabilirdik. Bu kanama devam ederse -öyle tahmin ediyorum ki- bütçede, birkaç yıl sonra, sosyal güvenlik kuruluşlarına katkı, devletin bütçe katkısı, aşağı yukarı faizlere denk gelmeye başlayacak; çünkü, Türkiye'de emeklilik süratle artıyor.

Türkiye'nin önünde üç türlü kur politikası uygulaması olabilir. Bir tanesi -enflasyonu çok ciddi bir şekilde indirmeye niyetliyse- o zaman, IMF jargonunda "nominal anchor" diye geçen, nominal çıpa; yani, kuru sabitlemek, tutmak, uygulamasına gidebilir. Bu, çok uzun dönemli olamaz, 3 ay, 5 ay, 6 aydır, ondan sonra, zaten ekonomi patlamaya başlar ve o 6 ayda, bütün tedbirleri alıp, enflasyonu nereye indiriyorsanız indirmeniz lazım, böyle bir uygulamayla. Bunu uzun süre devam ettirirseniz, Uzakdoğu'daki ülkelerin veya başka ülkelerin durumuna düşersiniz, sistem çöker, böyle oldu. Zaten, son IMF Dünya Bankası toplantıları öncesinde de, Amerikan Hazine Bakanı Rubin, artık bu peg uygulamalarının, sabit kur uygulamalarının terk edilmesini istedi, gelişmiş ülkeler ilk defa böyle bir şey söylüyor, bundan evvel hep " kuru sabitleyin, enflasyonu düşürün" filan diyorlardı. Türkiye, bu işi yapmadı; IMF, Türkiye'yle program; hatta bu yakın izleme anlaşması öncesinde, nominal anchore uygulamasını istediği zaman, ben de o zaman müsteşardım, ilk önce biz bunu kabul etmedik, hatta, biz, o zaman, literatüre girsin diye, -sürüklenen çıpa diye bir kavram geliştirdik. Belli bir limit içinde sürüklenecek; neden? Çünkü, Türkiye için ihracat çok önemli, hayati bir olay; eğer, 1 yılda, 6 ayda, çok programlı enflasyonu indirme olsaydı, şimdi ihracat çoktan yoldan çıkmış olurdu.

Önümüzdeki dönemde Türkiye'nin bugünkü kur politikasını devam ettirmesi gerekli. Yani, kur tespiti, ne tam anlamıyla ihracata göre uydurmak lazım, enflasyonu eğer, çok ani bir şokla indirmek niyetimiz yoksa, nominal anchor'u uygulamamız lazım.

BAŞKAN- Evet, ikinci olarak, Sn. Devlet Planlama Müsteşarımız Prof. Dr. Orhan Güvenen Bey'e söz veriyorum.

Prof. Dr. Orhan Güvenen- Birinci soruya cevap vermeden önce, müsaadenizle, değerli meslektaşım Prof. Oğuz Oyan'ın söylediklerine değinmek istiyorum. "Hangi ulus-devlet kalkıyor?" dediler. Herhalde yeterince açık vurgulamadım. Yanılmıyorsam kullandığım cümle şuydu: "Ulus-devletlerin, karar sisteminde etkisi azalıyor." dedim, birincisi bu. İkincisi, elbette hepimizin değerlendirebileceği ve takdir edeceği gi-

bi, 204 milyar dolar, yıllık nominal gayri safi milli hâsılaya sahip Türkiye'yle, 7 trilyon gayri safi milli hâsılaya sahip Amerika Birleşik Devletlerinin, ulus-devlet ağırlıkları, sistem içinde aynı olmaz, bu da yani, *de facto*, kendiliğinden olan fiili bir olgudur.

Söylediğim şuydu: "Sisteme ilk sinyali güçler etkileşimi verir." Güçler etkileşiminin içinde, ekonomi alt sistemlerden biridir. Gücü elinde tutmak isteyen, yerine göre silahı, inanç sistemini, ekonomiyi, estetiği, dili vb. kullanır. Aslında bunların bileşkenini kullanır, zaman ve mekân dinamiğinde hangisine daha çok ağırlık vermek gerekiyorsa, o bileşenlerle, o kimyayla kullanır.

Şimdi plan olgusu hakkında müsaadenizle görüşlerimi belirtmeye çalışacağım. Plan, Planlama Teşkilatı nedir, ne olmalıdır? Evrende değişmeyen bir kural var, o da değişmenin kendisi. Elbetteki zaman ve mekân dinamiğinde, planlamanın aynı kalması mümkün değildir. Bu kapsamda, 21.yüzyılın Planlama Teşkilatı'nın her şeyden önce, strateji üretmesi gerekir. Türkiye'nin 24 saat dünyayı izlemesi lâzım, yalnız ekonomide değil, ekonomi sistemin bir bölümüdür, sosyal boyut vardır, kültür boyutu vardır, bir sistemin bütününe bakma boyutu vardır, bilgi teknolojilerine, önümüzdeki 25 yılda teknolojiler nereye gidecek; ona bakma boyutu vardır. Bizim görevimiz, katalizörlük görevidir, kamuyla, iş dünyasıyla, sendikalarla, halkımızla, kadınlarımızla, gençlerimizle etkileşim halinde, önümüzdeki on yılda, yirmi yılda, otuz-kırk yılda, dünya nereye gidiyor ve benim ülkemizin nereye gitmesi lâzım? Bu kapsamda düşünce, araştırma, karar, uygulama stratejileri ve katma değer üretmektir görevimiz.

Dolaylı olarak, her şeyden önce; eğer, geleceğe bakamıyorsak, 10-20-30-40-50 yıla bakamıyorsak, günlük karar alınmaz, aldığınız zaman da alternatif maliyet yaratılır. Bugün Iğdır'da kuracağımız bir fabrikayı, Kırklareli'nde kuracağımız bir hizmet ünitesini, dünyadan soyutlayamazsınız, küreselleşmeyi bu anlamda almak gerekir. Elbette güçler etkileşiminin sonucudur; ama, dünyadan soyutlayarak karar alamazsınız. Eğer teknolojiyi, projeyi yanlış seçerseniz, iki yıl sonra kapatmak konumunda kalırsınız; çünkü dıştan ithal edilen çok daha ucuz ve kaliteli olacağı için bu durum kaçınılmaz olur.

Sonuç olarak, Planlama Teşkilatı strateji üreten, 24 saat dünyayı ve ülkeyi izleyen, yalnız ekonomide değil, teknolojide, bilimde, eğitimde, sağlıkta, çevrede, siyasi karar sistemlerinde vb. strateji, plan, program, karar, uygulama stratejileri oluşturan, koordinas-

yon ve kaynak tahsisi sağlayan bir kurumdur. Yarış Türkiye düzeyinde değil, dünya düzeyindedir. Planlamanın, dünyayla yarışması gerekir, bütün kurumların dünyayla yarışması gerekir. Dünyanın ölçüsü, artık 781 000 km² değildir, altı milyarlık nüfustur ve dünyadır. 193 devlet -185'i Birleşmiş Milletler'in içinde, sekizi de dışında- ancak bunlarla etkileşimden, beliren olanakları hukuk içinde, teknik devlet içinde, demokrasi içinde, bilgimizle oluşturduğumuz stratejiyle, uygulamayla, süreklilikle Türkiye'ye katma değer olarak döndürdüğümüz sürece, görevimizi yapmış oluruz. Demek ki, strateji üretmek, plan üretmek, ancak, bu kapsamda, bu anlamda ve bu yaklaşımla etkinliğini ve Türkiye optimalini sağlar.

BAŞKAN - Sayın Güvenen'e çok teşekkür ediyorum, sözü Sayın Oğuz'a veriyorum.

Okan Oğuz - Teşekkür ederim. Sayın Güvenen'in duygu dolu, gerçekleri anlatan konuşmasından etkilenmemek mümkün değil; ama, bunların hepsi gerçek.

Ben kısaca bu konuda bir iki düşüncemi arz etmek istiyorum. Sorunların çözümünün temelinde diyalog yatar, gerçeğinden hareketle, eğer bir ülkede siyasi irade, bürokrasi ve özel sektör üçlü sacayağı, birbirine güvenerek, birbiriyle diyalog içerisinde sorunların üzerine giderse çözülmeyecek hadise yok. İşte bizdeki en büyük eksik, sacayağının iki ayağının daha çok bir arada olması; yani, özel sektör, bürokrasi, ama, üçüncü ayak siyasi iradenin çok sık değişmesi ya da o üçüncü ayağın gerekli sağlamlıkta, gerekli ahlâk ve bilgi dolgunluğunda olmamasından kaynaklanıyor, diye düşünüyorum ve gerçekten de bu özleştirici çok ciddi. Biz bunu özel sektör olarak değişik kesimlerde, değişik platformlarda, hatta basın yayın organlarında yıllardır ifade ediyorduk; ama, bunu ekonominin bu kadar üst düzey insanların ağzından, bu kadar net samimiyette ortaya konması da demek ki bu anlamda bir değişimin başladığını, o üçüncü ayağın düzelmesine ilişkin özel sektörde, halkta oluşan tepkinin, ki halk tepkisini 18 Nisan'da çok net koydu; ama, bürokrasi de aynı tepki başlarsa demek ki bu değişim hareketinin startı verilmiş, diye algılıyorum.

Ben gene yıllardır neferliğini yaptığım ihracata döneyim. İhracat, hem ekonominin bir parçası hem şah damarı; ihracatsız bir ülke kalkınması olamaz diye düşünüyorum ve 1998 yılında Türkiye 26.2 milyar dolarlık bir ihracat gerçekleştirdi. Tabii ki 80'de 2 milyarla başladığımızı düşünürsek gerçekten önemli bir mesafe almışız, buna karşılık da 47-48 milyar dolarlık

bir ithalat gerçekleştirmişiz 98'de ve ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 54.

Ürün ve pazar açısından ihracatın profiline şöyle bir baktığımızda, tekstil, konfeksiyon ve demir-çeliğin yüzde 50'lerde olduğunu; sadece tekstil-konfeksiyonun yüzde 40, demir-çeliğin de 10-11 civarında olduğunu görüyoruz. İşte yüzde 50'nin üzerinde iki ürün. Pazar açısından baktığımızda Avrupa Birliği tek başına yüzde 50'yi biraz aşılıyor, onun içerisinde de genel ihracatımızda yüzde 25 Almanya.

Bu iki ürün ya da bu tek pazardaki değişikliklerin ortaya çıkaracağı sıkıntıların ihracatımızı derinden etkileyeceği açık. Çünkü, Türkiye bugün, hem üründe, hem pazarda bağımlı. Lokomotif sektör tekstil-konfeksiyon.

3 yıl öncesinde Dış Ticaret Müsteşarlığı'yla birlikte bir dizi arama konferansı ile ürün-pazar çeşitliliği konusunda çalışmalar başlatıldı. Bunlar bütün resmi evraklara geçti ve nitekim sevinerek görüyoruz ki, geçtiğimiz yıl rakamlarında; yani, demir-çelik ve tekstil-konfeksiyonun dışında otomotiv ve yan sanayiinde ciddi pazar payları oldu. Elektrik-elektronikte Türkiye bugün 1.5 milyar doları geçti, kimyevi maddelerde ciddi artışlar oldu. Dolayısıyla yapılması gereken ihracatta ürün-pazar çeşitliliği konusundaki çalışmaların bürokrasiyle eşgüdümlü olarak artırılma çabalarının sürdürülmesi.

Pazarda da benzer arayışlar oldu; Avrupa Birliği her ne kadar dış ticaretimizde yüzde 50 pay alıyorsa da, örneğin geçen yıl yaşanan global krizin, özellikle Rusya'da yaşanan krizin etkisiyle bavul ticaretinde, -bavul ticaretinin rakamını bilmediğimiz için, resmi kayıtlarda olmadığı için telâffuz etmiyorum ama- kayıtlı Rusya ihracatında yüzde 40'ı aşan oranlarda düşme oldu. Ama, ihracatımıza baktığımızda 97'ye göre düşme olmadı. O arada ihracatçı suyun akışına paralel olarak, yani, kendi yolunu bularak, örneğin Afrika, Kuzey Afrika ülkelerinde özellikle Fas, Tunus, Ceza-yir, Mısır gibi ülkelere ihracatını yüzde 40 civarında artırdı. Yani, bu miktar olarak tabii ki düşük; ama, oran olarak yüksek. Bu arada Amerika'ya olan ihracatımızda ciddi artışlar oldu, sadece tekstil-konfeksiyonda 1.2 milyar dolara çıktık -ki bu çok ciddi bir rakam- bazı hassas kategorilerde miktar kısıtlamaları; yani, kotalar bizi zorlasa da Amerika'ya olan ihracatta bu yılda aynı ivmenin sürdüğünü görüyoruz.

99 ihracatına göz atacak olursak, ki Türkiye İhracatçıları Meclisi'nin ihracatçı birliklerinden aldığı kayıt rakamlarına göre ihracatı anlık izlememiz mümkün;

yani, her düğmeye bastığımızda bugün ne kadar ihracat yaptığımızı görebiliyoruz. Ocak 1999'da, genel ihracatta yüzde 14.6 düşüş yaşandı, şubatta yüzde 0.9 artış yaşandı, martta yine yüzde 6.3 düşüş ve nisan ayında da yüzde 4.7 artış; yani, görülüyor ki ihracat 99'da istikrarsız bir seyir izliyor.

Tabii bunun muhtelif nedenleri var, ocak-şubat ayında yüksek oranlı düşüşler oldu. Yılda sadece 120 gün çalışıp, geri kalanında hep tatil yapıyoruz; ocak ve şubatta iki tane 9'ar günlük tatilimiz oldu, bu da ihracattaki önemli yüklemelere engel oldu. Çalışmaya en çok ihtiyacımız olan dönemlerde tatillerle günlerimizi dolduruyoruz. Bakanlar Kurulu kararıyla -yani, öyle kafadan tatil değil bunlar- her yer kapanıyor ve ocaktaki yüksek oranlı düşüş, geçen seneye göre bu 9 günlük tatilin yer değişmesinden önemli ölçüde kaynaklandı; ama, 4 ay artık bize aşağı yukarı 1999 ihracatının nerelere gideceği konusunda bir fikir veriyor ve 4 aylık rakamlara baktığımızda -3.2'deyiz. Yani, biraz önce de anlattığım gibi ekonomide bekleyen siyasi kararların çıkması umudu yılın ikinci yarısında az olduğu için ihracatın bundan etkilenmesinin süreceğini ve en iyi ihtimalle geçen seneki rakamları yakalayacağımızı tahmin ediyorum. Öngörülen hedef 1998'de 30 milyar, onu yakalayamadık, hedef sonra revize edildi. 1999 için hedef, biraz önce hocamın anlattığı gibi bütçe gibi bir şey; yani, hedefler ne oluyorsa o oluyor; ama, 2000'li yıllarda 50 milyar dolar hedef konulmuş bir ihracatta, bayağı zaman kaybettiğimizi söyleyebiliriz.

Ürün-pazar çeşitliliği, alternatif sektörler ve ihracatın 99 gidişatı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra şimdi kur politikası hakkında bilgi verelim. Benim temcit pilavı gibi yıllardır ihracatın tek ön koşulunun reel kur politikası olduğu savım ya da savunmam hakkında birkaç şey söylemek istiyorum. Kur politikası çok esnek bir laf, kur politikası dediğiniz zaman hangi zaman aralığında, hangi döviz sepetinde, yani, nasıl bir sonuç görmek istiyorsanız, öyle bir pencereden bakmanız mümkün. 1923'ten alırsan "Kur acayip gitmiş, şu anda reelin üzerinde, ihracatçı neden ihracat yapamıyor?" diyebilirsiniz.

1980'den bu yana alırsanız başka bir tablo. Ama, gerçek olan bir şey var ki, Türkiye reel olarak dövizine

ne yüzde 50'lere varan oranlarda faiz ödüyor. Bu dünyada olmayan bir şey ve yüzde 50 reel faiz ödüyorsanız demek ki kurunuz geride; bunun tartışması filan yok ve 1997'den bu yana dünyada yaşanan global krizlerin etkisiyle o krize giren ülkelerin yaptığı yüksek oranlı devalüasyonlarla, -ki bizim dünyadaki önemli rakiplerimiz ülkelerde uzak Asya krizinden etkilenen ülkeler- bir kere daha keskin bir rekabet ortamına itildi, bu kur politikası açısından. Ama, ne oldu Türkiye'de 97'de, Sayın Müsteşarımın da ifade ettiği gibi, enflasyonla mücadele programı kararlılığı anlatıldı; yani, uygulaması değil kararlılığı anlatıldı. O zaman da biz ihracatçı kesimi olarak dedik ki tabii ki enflasyonla mücadelede kurun çıpa olarak kullanılması en kolay yollardan bir tanesi. Ama, hiç değilse bu çıpanın bir miktar geride olacağını kabul ediyoruz, toplumun her kesimi bir fedakârlık yapacaksa ihracat artacak diye aman kuru enflasyonun üzerinde tutun diye bir taleple gitmemiz kadar abes bir şey olamazdı.

Evet, kurun biraz aşağıda olması makuldür; ancak, bu arada ihracatçıyı özellikle finansman yönün-

den daha fazla destekleyip o açığı kapatalım; çünkü, ihracatın sübvansiyonu, desteklenmesi, attığımız uluslararası imzalar çerçevesinde imkansız olduğuna göre demek ki böyle bir talebimiz olamaz, bize nakit teşvik verin; çünkü, ne uluslararası camianın toleransı var, ne de ülkenin kaynağı var, demek ki

***Türkiye reel olarak dövizine
yüzde 50'lere varan oranlarda
faiz ödüyor. Bu dünyada olmayan
bir şey ve yüzde 50 reel faiz
ödüyorsanız demek ki
kurunuz geride***

böyle bir ilave destek olmayacak, ne olacak? Ancak, finansmanda destekleyebilirsiniz dedik. Tabii, Türkiye'de bu kriz etkileri o zaman daha pek duyulmamıştı ve 1995-96 yıllarında ciddi yatırımlarla döviz-kredi faizlerinin libor + 1-2'lerde olduğu; yani, 7-8-9'larda azami borçlanabilen, aşağı yukarı rakiplerimiz seviyesinde veya birkaç puan üstünde borçlanabilinen bir ortamdan birdenbire ihracatçı, can simidi olmaksızın sanayici, reel kesim, 3 x libor bir ortama geldik; yani, bugün döviz-kredi faizleri yüzde 20-25 aralığında, zaten DTH'a verilen faizler 20'ler seviyesinde.

Şimdi düşünün ki böyle bir faizle ne üretim, ne ihracat yapmak mümkün değil; yani, benim dünyadaki rakiplerim, hatta hatta ihracatı destekleyen bazı ülkeler libor -0.5 veya 1 gibi oranlarda borçlanıp ihracatını, rekabet gücünü artırmayı sürdürürlerken, yüzde 25 gibi -o da bulabilirsene- bir faizle üretim faaliyetini, ihracat faaliyetini sürdürmenin imkansızlığı ortada. 3-

4 sene öncesine tek enstrüman var; Eximbank. 3-4 sene öncesinde döviz kredileri dağıtırken neredeyse döviz kredisi alacaklara bir de yanında promosyon araba veriyordu; çünkü, yüzde 6'yla, 7'yle bankalardan bir yıl çok rahat borçlanabildiğimiz bir dönemdi. Niye Eximbank'a gidip taahhüt gibi bir sürü sıkıntıya girelim iken, bugün Eximbank'ta döviz kredi talebi 450 milyon dolar, yaklaşık bekleme süresi 3,5 ay. Yani, siz mevcut dış kaynağınızı geri ödediğiniz zaman, bir daha ne zaman alacağınızı bilmiyorsunuz. Tabii ki, Eximbank'ın, her ne kadar -2 yılda görev yaptığım için Eximbank'ta iç işleyişini ve düzenini çok iyi biliyorum- TL faizleri bugüne göre, bugünkü piyasa faizlerine göre ihracatı destekler mahiyetteyse de, kaynak itibariyle desteklemesinde sıkıntılar var. İşte 55 inci Hükümetin bu enflasyonla mücadele ve sıkı diyalog ortamında Eximbank'ın sermayesini 1 milyar dolara çıkarma kararını alkışladık; ama, uygulamasını ve bunun işleyişini de görmemiz lazım diye de temkinli bir ifade kullanmıştık. 75 trilyondan 375 trilyona çıktı Eximbank'ın sermayesi. Ancak, bugün ödenmiş sermayesi 105 trilyon. Yani, o rüzgarlar 30 trilyonluk bir esti, 375'e varmaya daha çok var.

Kur politikası dışında neler yapılabilir? Finansman olarak destek lazım bugünün ortamında, bunda da ekonomik, sosyal konsey üyeliği yaptığımız dönemden bu yana savunduğumuz iki tane tez var. Kısa vadede gerek kur politikası, gerek enflasyonla mücadele, gerekse alınacak siyasi kararlar itibariyle çok umutkâr olmadığımızı göre, daha acil, daha kısa süreli tedbirler alınması lazım. Merkez Bankası munzam karşılık ve diskominite oranlarında ihracatçıya kredi verilmesinin özendirilmesinden başka kısa vadeli bir çözüm yok. Bu noktadaki çalışmalar, raporlar sürekli gidiyor geliyor; kısa vadede bunun dışında ben bir çözüm göremiyorum. Onun dışındaki ihracat teşviklerine baktığımızda ihracatın bugün binde 1,5'u tutarında bütçeye konmuş bir pay var. Hazine'nin borç servisleri dolayısıyla ne Maliye Bakanlığı'ndan ödenek, ne Hazine'den bunun onayı çıkmadı. Üniversite mezunu çalışanların sigorta primlerinin, vergisinin bir kısmının devlet tarafından ödenmesi gibi kaliteyi artırıcı, verimliliği artırıcı, AR-GE'ye yöneltici, dış pazar, ofis, yurtdışı mağaza gibi teşvikler var. Ama, bunlar lafta var, uygulamaya geldiğinde kaynak yokluğundan, uygulamasında ciddi sıkıntılar var. Yine de tüm bu çizdiğimiz olumsuz tablolarla rağmen ihracat 1998'de 97'ye göre aynı seviyeyi korudu. Ve -bu yılın ilk 4 ayında -3.2-, yılın ikinci yarısında kendi kişisel çabalarımızla geçen seneki rakamı yine tutturmayı başarırız, bu çok önemli bir başarı diye görüyorum.

geçtiğimiz yıl yaşanan hammadde fiyatlarındaki düşüklükten, aşırı rekabetten kaynaklanan aynı meblağı, doları yakaladık. Fakat, yüzde 19 civarında daha fazla mal göndererek... Bu ne demek? Biraz hammadde fiyatlarındaki düşüklük, birazda keskin rekabette kâr marjından fedakârlık etmek; pazarları kaybetmeme açısından. Tabii ki bu doğal çaba, doğal arayış bu yıl da sürecek, öyle 10-15 yılda kazanılan pazarları 5 dakikada kaybetme riskini ülke adına, çalışan sanayici sektörleri adına kaybetmek çok zor. Herkesin rantıye olduğu, ev hanımının bile finans mühendisi olup, parasını günlük repoda değerlendirdiği bir dönemde, herhalde üretim ve ihracat faaliyetinde bulunanların bana göre çok ayrı bir yeri var, inşallah bunu siyasetimiz de anlar.

BAŞKAN - Sayın Oğuz'a teşekkür ediyoruz. Sözü Sayın Oyan'a veriyorum, zamanı çok aştık, Sayın Oyan'dan bu konuda bize anlayış göstermesini rica ediyorum.

Oğuz Oyan - Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Benim konuşmamın hiçbir işe yaramasa, en azından tartışmayı renklendirmek gibi bir işlevi olduğu anlaşıyor. O bakımdan Sayın Güvenen'in parlak konuşmasının tahrik etmek gibi bir işlevi de olduğunu düşünüyorum, doğrusu iyi oldu. Ama, ne yazık ki ben aynı uzunlukta bir konuşma yapamayacağım; çünkü, herkes beni dürtüklüyor "aman 5 dakikayı geçme" diye, dolayısıyla rövanşını sonraya bırakalım. Bir rövanş da yok aslında, Sayın Güvenen'le birçok konuda anlaşıyoruz esasen.

Keşke gerçekten Türkiye'de DPT uzun vadeli stratejik planlama anlayışına, uzunca bir süredir geçmiş olabilseydi ya da en azından 1960'larda dahi 15 yıllık bir stratejik planlama geleneğini sürdürebilseydi. Belki o zaman şu 1000 kişilik kadroya da ihtiyaç kalmaz, 150-200 kişilik bir kadroyla da bunu pekala yapabiliirdi. Keşke Türkiye'de sadece kamu açısından değil, özel kesim açısından da yatırım yönlendirmesi düzgün yapılabilseydi. O zaman belki, Ortak Pazara giriyoruz ama, tekstil ihracatımız patlar diye 20 milyar dolarlık iplik fabrikası yatırımı yapmaz ve bugünkü tekstil sektörünün tıkanıklıkları olmazdı.

Sn. Eğilmez, kamu yatırımlarıyla ilgili olarak "Yatırımlar yanlış olduğu için bugün faiz bedelini ödüyoruz." dedi. Efendim, yatırım kararlarını özel sektör de yanlış verebiliyor gördüğünüz gibi; ama, kamunun oradaki yönlendirici işlevi eğer doğru düzgün yapılmazsa belki de DPT'de kalması gereken bir Teşvik Uygulama Dairesi ya da en azından onun görüşü alınarak ancak işlemesi gereken bir birim, DPT'nin

hiçbir görüşü olmadan Hazine tarafından yönetilirse; yani, Hazine'nin Sn. Güvenen'in dediği gibi sadece günübirlik bakışı DPT'nin uzun vadeli bakışıyla desteklenmediği zaman işte siz de yatırım kararlarınızı böyle yanlış alırsınız ve kaynakları heba edersiniz.

Ben, bana yöneltilen sorular yanında Sn. Eğilmez tarafından verilen birkaç cevaba da cevap vereceğim izninizle.

Önce bir iki soruya cevap, çok hızlı olarak. Sn. Erman, MAI ile ilgili bir soru sormuştu, MAI imzalanmadı, OECD bünyesinde yürüyordu, Fransa'nın itirazıyla tıkanı. Muhtemelen vazgeçilmiş değil ve Amerika Birleşik Devletleri için peşinde, merak etmeyin, bırakmazlar. Ama, muhtemelen ya kısmî olarak uygulamaya girecektir, ya Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde tartışmalarla yürüyecektir.

Turgut beyin sosyal güvenlikle ilgili söylediklerine esas itibariyle örtüştüğümüz için, çok fazla giremiyorum; ama, prim gününün kaldırılması, bugünkü prim hadlerinin korunması bence yeterli olur. Onu kaldırmak çok doğru olmaz, diye düşünüyorum.

Bana gelmeyen ama, Sn. Eğilmez'e gelen bir soru vardı Sabri Beyin, zirai reform konusunda. Şöyle bir şey oldu, bakınız bu da önemli olduğu için söylüyorum, ben de TARİŞ'te 3 yıla yakın genel müdürlük yaptım. Aslında tarıma açtığımız krediler ne kadar tarıma gidiyor, meselesini doğrusu için başında olmasam ben de bilmezdim. Burada bir önyargılı söylem tutturuluyor ve bu OECD raporlarına girecek kadar da yanlışlığa yol açıyor, Türkiye yanlış bilgi veriyor, OECD yanlış bilgi kullanıyor. 1994 raporunda bizzat teşhis ettim ve yazılı olarak da vurguladım. Şöyle bir hesap yapılıyor, şimdi siz tarıma kredi açıyorsunuz, daha sonra -diyelim bunu destekleme kapsamında açıyorsunuz- bunların geri dönüşü söz konusu. Geri dönüşü gecikti diyelim, açtığınız ana para o anda üreticiye ulaşır; çünkü, üretici malı teslim ettiği an bedelini alır zaten, dolayısıyla yüzde 100 ulaşır. Ama, geri alırken devlet bunu faiziyle hesaplıyor. Diyor ki, "Ben 100 trilyonluk kredi açtım.". Daha sonra alacağı 300 trilyon olmuş, bunun sadece 100 trilyonu (üçte biri) ulaşmış, diye hesap yapıyor. Bu inanılmaz bir şey, bu-

Keşke Türkiye'de sadece kamu açısından değil, özel kesim açısından da yatırım yönlendirmesi düzgün yapılabilseydi. O zaman belki, Ortak Pazara giriyoruz ama, tekstil ihracatımız patlar diye 20 milyar dolarlık iplik fabrikası yatırımı yapmaz ve bugünkü tekstil sektörünün tıkanıklıkları olmazdı.

nu bir zamanların kadın başbakanı diline çok dolamıştı, böyle diyordu işte, üçte biri gidiyor. Hepsi gidiyor efendim; yani, destekleme kapsamında anında ulaşır, bu birlikler eliyle anında gider çünkü, birliğin eline değmez. Ziraat Bankası kanalıyla dağıtılır bunlar ve yüzde 100'ü ulaşır. Ama, faiz uyguluyorsanız, faiz de geri dönmüyorsa, o zaman öyle bir sorun olur. Faizsiz bir kredi olsaydı belki öyle

bir sorun olmazdı. Yani, şimdi büyük bir reform gibi sunulan gelir desteği vereceğiz, biz hiç faiz falan istemeyeceğiz, aman şu üretimi yapmayın, o zaman böyle bir sorununuz olmayacak... Türkiye böyle bir maceraya girmeli mi, bence hayır.

Bunu geçiyorum, yalnız Sn Eğilmez'in cevabında belirttiği konuda da uyuştuğumu söyleyeyim; yani, gerçekten Türkiye tarıma destek yapıyorsa bunu bütçesinde göstermeli. Çünkü, Türkiye'de bakıyorsunuz faiz dışı bütçe fazla veriyor gözüküyor, oysa bütçe dışı birtakım harcamalar olduğu için bu daha yukarı çıkıyor. Yüzde 50 faizli kredi veriyorsunuz, oysa fonlama maliyetiniz çok daha düşük banka itibariyle, dolayısıyla aradaki farkı kapatıyorsunuz. Ancak, bu 95'ten beri var, 95 öncesinde destekleme için verilen krediler yüzde 115 faizle veriliyordu Ziraat Bankası kanalıyla. Dolayısıyla destekleme o anlamda bir kredi desteğini pek içermiyordu, hatta temerrüt faizleriyle -93 yılı için hesaplamıştım- yüzde 190'a ulaşıyordu, dolayısıyla bunu da düzeltiyim

Aslında bu 1930'lardaki büyüme oranı meselesine değinmeyeceğim; ama, 1920'ler Türkiye'nin daha da düşük bir ekonomik gelişmişlik düzeyiydi. Sayın Eğilmez söyledi 30'larda zaten ekonomik düzey çok yeniydi, dolayısıyla büyümek kolaydı. Ama, 20'ler daha da geri, buna rağmen büyüme daha düşük. Dolayısıyla bu sadece bununla ilişkili bir olay değil. Türkiye gerçekten 1960'larda da gördük ki, yüksek büyüme oranlarını ancak devletin etkin olabildiği -ki Eğilmez'de bunu söyledi- zamanlarda elde edebiliyor; yani, liberalizmi gerçekten anarşiyile karıştırmamak gerekiyor. Dolayısıyla devletin yönlendiriciliği bugün gelişmiş bütün kapitalist ülkelerde var.

Aslında size çok kısa son bir şeyi nakledeyim. Türkiye kadar sermaye hareketini ileri ölçüde liberal-

leştirmemiş ülkelerde yaşayan Türk vatandaşları, Türkiye'nin bu konularda çok ileri olduğunu düşünüyorlar. Bunu Japonya için duymuştum, Japonya'da bir doları bozdurmak için bankada yarım saat bir gışeden öbürüne sizi yönlendirirler. Bunu bir yenilik olarak bizim Türk Milleti düşünür. En son söylemiştim, bu hafta İsviçre'deydim. Oradaki Türk misyon temsilcisi arkadaşlarımız burada bir dolar hesabı açtırmanın zorluklarla dolu olduğundan bahsedip, bankacılığının ne kadar geri olduğunu söylüyorlardı, biraz da acıyorlardı. İnanılmaz bir şey, İsviçre dünyanın kapitalist ülkeleri arasında en önde

gelen ülkelerden bir tanesi, bizim Türk Milleti 84'ten itibaren parasını ikame etmeye girmiş, dolarizasyona girmiş ve bunun çok iyi bir şey olduğunu düşünüyor. Yakında Arjantin gibi biz de herhalde dolara geçmek üzere daha fazla adımlar atacağız. Fakat, bunun bir ulusal çıkar kavramından bütünüyle uzaklaşmakla ilişkili bir olay, bir olgu olduğunu düşünüyorum. Yani, aslında bizde birtakım eğilimleri mutlaklaştırmak, birtakım süreçleri kaçınılmaz ve hemen anında bütün sonuçlarıyla ortaya koymak gibi bir yanlış doz verme eğilimi çok fazla.

Son olarak Sayın Eyüpoğlu'nun KİT'lerle ilgili sorusuna geleyim.

Burada yine Eğilmez'le çakışmadığımız bir nokta var. Aslında KİT'ler bütçede bir kara delik değil; bir kere bütçeden doğru dürüst transfer almıyorlar. KİT'lere bütçeden yapılan transfer bütçenin yüzde 1'i, sadece gider hanesine bakınca yüzde 1'i. Yani, faiz yüzde 43'tü -hatırlayalım ve karşılaştıralım- KİT'lere yapılan yüzde 1'i. Ama, KİT'lerden de bütçeye transfer var, ki her transferleri yaklaşık yüzde bir. Hatta biraz daha fazla şimdi. Dolayısıyla KİT'ler net anlamda bütçeye yük değil; ama, bunun ötesinde bir başka şey daha var, vergi vermiyor demişti Sayın Eğilmez. Türkiye'de herhangi bir şekilde biz KDV sistemini oturtabildiysek, bu KİT'ler sayesinde oldu. Eğer KİT'ler olmasaydı KDV sistemi asla oturmazdı. Kâr yapmıyor denen KİT'lere bakın, Türkiye'deki kurumlar vergisinin -kurumlar vergisi kâr yapan şirketlerden alınır, altını çizeyim- yüzde 35'ini KİT'ler ödüyor. Demek ki bir; kâr yapıyorlar, iki; KİT'lerin milli gelir katkısı 12'dir. Yüzde 35'ini ödüyorlar; çünkü, diğerlerinden daha çok ödüyorlar. İstanbul Sanayi Odasının, 500

büyük firmanın vergi rakamlarına bakın; dolaylı vergilerin yüzde 75'ini KİT'ler ödüyor.

Dolayısıyla bütçenin vergi gelirinin yüzde 35'i dolayında bir bölümünü de KİT'ler ödüyor. İkincisi de galiba bu iktisat politikası araçlarını sadece iktisat politikası aracı olarak değil ama, önce o yönleriyle, Türkiye'nin ekonomik anlamda belirli kazanımlarını korumak, geliştirmek ve sosyal devletinde olmazsa olmaz araçları olarak görmekle mümkün. KİT'ler konusuna bence önyargısız bir yaklaşım diye düşünüyorum.

Ben çok fazla uzatmamak için burada kesiyorum, ilginize teşekkür ediyorum.

BAŞKAN - Değerli izleyiciler, değerli konuklar; 3 saati aşkın bir süredir sabrınızı zorlayarak izlediniz; ama, umuyorum ki İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin bu paneli, ülkemizin ekonomik ve iktisadi sorunlarına bir ışık, değişik konular açısından bir görüş getirmiş olsun. Bunu başardıkça, sayın panelistlerin de değerli katkılarıyla ne mutlu bizlere diye düşünüyorum. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Cemiyeti'nin değerli yöneticilerine böyle güzel bir toplantı düzenledikleri için, sonra değerli panelistlerimize de zaman ayırdıkları için gerçekten kalben, içten teşekkür ediyorum.

Dünyanın Siyasal Yapılanmasında Türkiye'nin Yeri

3. Gün

7 Mayıs 1999 Öğleden Sonra

Saat: 14⁰⁰

Oturum Bşk. : **Osman ULAGAY**

Panelistler : **Gündüz AKTAN**

Gökberk ERGENEKON

Prof. Dr. Duygu SEZER

Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU

Osman Ulagay (Oturum Başkanı) - 24 üncü İktisatçıları Haftasının ikinci günü öğleden sonra oturumuna hepiniz hoş geldiniz.

Bugün 4 değerli konuşmacıyla "Dünyanın siyasal yapılanmasında Türkiye'nin yeri" konusunu tartışacağız. Ben önce kendilerini çok kısa olarak sizlere tanıtmak istiyorum. Kuşkusuz çoğunuz zaten tanıyor sunuz; ama, ben çok kısa olarak kendilerini size tekrar tanıtmak istiyorum.

Panelimizin bana göre sol başında Sayın Gündüz Aktan oturmakta, kendisi 1962 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdikten sonra 1967'de Dışişleri Bakanlığına girdi. Değişik görevlerde bulunduktan sonra Bern Büyükelçiliği görevine atandı, daha sonra Başbakan Dışişleri Danışmanlığı, Atina Büyükelçiliği, Birleşmiş Milletler Cenevre Misyonu Daimi Temsilciliği, Dışişleri Bakanlığı Siyasal İşlerden Sorumlu Müsteşar Yardımcılığı ve Tokyo Büyükelçiliği görevlerinde bulunduktan sonra 1998 yılında Dışişleri Bakanlığından emekli oldu, halende TESEV Vakfının Genel Müdürü.

Gündüz Aktan'ın hemen yanında ve benim so- lumda Prof. Dr. Duygu Bayoğlu Sezer, Robert Kolej- den mezun olduktan sonra Amerika Birleşik Devletle- ri'nde sosyoloji ve uluslararası ilişkiler lisans ve lisans üstü öğrenimi yaptı ve doktorasını o da Ankara Üni- versitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden aldı. Türk dış

politikası, uluslararası güvenlik alanlarında uzmanlaş- tı. Önce Sovyet, şimdi Rusya Birleşik Devletler Top- luluğu dış politikaları ve Avrupa güvenliği konuları üzerinde çalışmalarını sürdürdü. Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Bilkent Üniversitelerinde, yurtdışında da Amerika Birleşik Devletleri'nde Princeton ve Co- lombia Üniversiteleri'nde öğretim üyeliği yaptı, ayrıca Londra, Paris ve Washington'da çeşitli seang thank'lerde uzman araştırmacı olarak görev yapmış bulunuyor, halen Bilkent Üniversitesi'nde öğretim üyesi.

Hemen sağında Sayın Gökberk Ergenekon, 1975 Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölü- mü mezunu. 1983 yılında Doğru Yol Partisi Kurucu Üyesi ve Genel Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. 85-93 yılları arasında DYP Genel Sekreteri olarak gö- revine devam etti. 91-95 yıllarında Antalya Milletve- kili olarak Mecliste bulundu ve 91-93 yılları arasında da Devlet Bakanlığı görevinde bulundu. Daha sonra DTP Kurucu Üyesi olarak görevini devam ettirdi.

En sağda oturan konuşmacımız ise Sn. Faruk Sönmezoğlu, 1973 İstanbul Üniversitesi İktisat Fakül- tesi mezunu. 1976'da aynı fakültenin Siyaset Bilimi Kürsüsüne girdi, daha sonra doçent ve 1995'te profe- sör oldu, halen İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı.

Ben konuşmacılara burada belirtilen sıra içerisinde söz vereceğim ve bu kısa takdimleri yaptıktan son- ra sözü sayın konuşmacılara vermeden önce çok kısa bir giriş yapmak istiyorum ve bu girişe İktisat Fakül- tesi Mezunlar Cemiyeti'ne teşekkür ederek başlamak istiyorum.

"21.Yüzyıla Girilirken Geleceğe Bakış" gibi bir konuyu seçtikleri için de ayrıca kutluyorum; çünkü, özellikle son yıllarda Türkiye'nin 21.yüzyılı ve gele- ceği tamamen unutup, geçmişle hesaplaşmaya öncelik veren bir gündeme kilitlendiğini ne yazık ki izlemek- teyiz ve asıl önemli olan geleceğe bakmaktan biz ne yazık ki, tamamen geçmişin takıntılarına kilitlenmiş

bir şekilde gündemimizi sürdürüyoruz ve bu konuşma, bu toplantı bize Türkiye'nin bugünkü ortamında; yani, şu son günlerin ortamında "türban" dışında bir konunun da tartışılabilirliğini gösteriyor. O bakımdan da bir önemli aşama sayıyorum; çünkü, Türkiye bir haftadan beri sadece bir türbana ve türban takan iki tane hanıma kilitlenmiş durumda, böyle bir komikliği aşmak açısından da bir imkân verdiği için ayrıca teşekkür ediyorum.

Bu iç sorunlara kilitlenme konusunun müthiş kaygı verici bir şey olduğunu düşündüğüm için ve bugün dünya boyutunda bir konuyu tartışacağımız için de ayrıca memnunum ve dört değerli konuşmacının konunun çeşitli boyutlarını ele alacağını düşünüyorum. Onlara hiçbir şekilde yol göstermek ya da gündem belirlemek gibi bir iddiam yok ama, şunu belirtmek istiyorum. Bu biraz da belki benim kişisel bir izlenimim ama, bana öyle geliyor ki, biz çok yerel ve kısa vadeli günlük sorunlarla uğraşırken aslında dünya yeniden kuruluyor. Yani, öyle bir sürecin içerisindeyiz ki çok boyutlu bir değişim bir anda yaşanmakta, yeni bir dünya düzeni oluşmakta, bu oluşumun çok yönlü sancıları çekilmekte, bu gerek siyaset alanında, gerek ekonomi alanında. Son 5-10 yıla bakarsak bir Körfez krizini hatırlarsak, bir Asya krizini hatırlarsak, halen yaşanmakta olan Kosova olayına bakarsak bunun ne boyutlarda bir değişim ve bir yeniden oluşum olduğunu da kuşkusuz daha iyi anlayabiliriz.

Ben burada fazla detaya girmiyorum ve biraz da belki tahrik edici olmak için şu iki soruyu da tartışa-

bilsek iyi olur diye düşünüyorum. Bu oluşum içerisinde Türkiye'nin önünde ne gibi gerçekçi seçenekler var, Türkiye için öngörülen roller mi var, bu rolleri oynayabilir mi, oynayamaz mı? İkincisi de ve belki de daha önemlisi de Türkiye bugünün ve bu yeni oluşum halindeki dünyanın içerisinde bu oyunu kendi kurallarıyla, kendi bildiği gibi oynamaya devam edebilir mi? Yoksa, Türkiye'nin de dünyanın bir parçası oldu-

ğunu idrak ederek ve dünyada olan biteni kavrayarak oyunu ona göre oynamayı da öğrenmesi gerekiyor mu? Yani, Türkiye istediği gibi bir siyasi rejim yorumu yapıp buna devam edebilir mi? İnsan hakları konusunda istediği gibi uygulamalarına devam edebilir mi? Ekonomisini yüzde 60-70 enflasyonla devam ettirebilir mi? Yoksa, bu uyum sorunu; yani, küresel değişimle uyum sorunu yarın öbür gün gelip bizim başımıza da bela olabilir mi? Bu benim çok içimde olan bir sorun olduğu için bunu da acaba konuşmacılarımız dikkate alır mı diye başlangıçta dikkatlerine sunmak istedim.

Bunlardan sonra ilk sözü Sayın Gündüz Aktan'a veriyorum. Buyurun Sayın Aktan.

Gündüz Aktan - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Önce İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne beni bu toplantıya çağırdıkları ve size hitap etme imkânı verdikleri için çok teşekkür ediyorum.

Dışişleri mensupları günlük politikayı yürütürler. Bunu yaparken Türkiye gibi bir ülkede ileriye bakmaları, uzun vadeli bir perspektif içinde dış politika oluşturmaya çalışmaları çok zordur. Dünyanın alacağı şekil, almakta olduğu şekil, oluşumlar kendi ülkemizin içinde bulunduğu oluşumlar, bunların hepsi kafamızın gerisinde bir veri olarak bulunur. Biz bunları çoğunlukla sözlere dökmeyiz, dökmekte de çok yetenekli olduğumuzu zannetmiyorum.

Sayın Başkan, ortaya koyduğunuz sorular son derece önemli sorular. Bu sorulara cevap vermekten ziyade konu geldikçe değinmeye çalışacağım.

Dünyanın bir oluşum içinde bulunması, sürekli bir geçiş dönemi içinde bulunmamız benim mesleğe başladığımdan beri duyduğum, en fazla duyduğum sözdür; yani, hep geçiş dönemi içindeyiz biz. Galiba hayatın kendisi bu. Her zaman böyle bir geçiş dönemi olacak. Bu nedenle içinde bulunduğumuz dönemin bir özelliği olduğunu da zannetmiyorum. 2000 yılının zamanı kesmesi aslında bizim kafamızın, hayâalimizin ortaya çıkardığı bir şey, zaman kesintisiz olarak devam ediyor.

Dünya nasıl bir şekil alacak, 15 dakika içerisinde bunu anlatıp, ondan sonra Türkiye'nin buna karşı izleyeceği politikaları anlatmak aslında çok zor. Onun için kaçınılmaz olarak selektif davranmak zorundayız; ama, kısaca da değinmek lâzım.

Bugünün dünyası, bizim Batı uygarlığı dediğimiz, fakat, temelinde Anglo-Sakson uygarlığının yattığı bir grup ülke tarafından yönetiliyor. Dünyanın alacağı şekli anlayabilmek için Batı dünyasının alacağı şekli kısaca irdelemek lazım. Batı dünyası dediğimiz şey başlıca iki bölümden oluşuyor; Kuzey Amerika ile Batı Avrupa. Tabii bir de Uzak Asya kısmı var bunun. Yani, Anglo-Saksonların devamı Avustralya, Yeni Zelanda'yı kastediyorum ve Japonya'yı bir ölçüde ayırıyorum bunlardan.

Bunlar için en önemli sorun Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketi, bu bütünleşme hareketi Avrupa'nın tümünü kapsamış durumda, komünizmin çöküşünden sonra tüm Avrupa'yı içine almak üzere geliyor. Böyle bir Avrupa acaba ekonomik bütünleşmeden, siyasi bütünleşmeye, oradan savunma ve stratejik bakımdan bütünlüğünü yaratmaya gidebilecek mi? Böyle bir yönelim var. Bunu gerçekleştirdiği takdirde Atlantik ötesi ilişkiler bu iki grup arasında nasıl olacak? Bugün bu iki grubu birbirine bağlayan bir NATO var. NATO'nun son Washington toplantının sonucunda çıkan üç belgeye baktığımızda sürekli olarak Atlantik ötesi ilişkilere atıfta bulunuluyor. Batı'nın dünyadaki bugünkü hakimiyetini koruyabilmesi için Atlantik ötesi ilişkilerin sağlam devam etmesi gerekiyor.

Her büyük uygarlık kendi içindeki değer sistemi ni dünyaya yaymak ister. Bu çok doğaldır. Bunu ilk kez belki en büyük uygarlık olan Yunan uygarlığı

yaptı ve kuvvet kullanmadan yaptı. Civarındaki ülkelerin hepsi bu uygarlığın ışınlarıyla etkilendiler ve zaman içerisinde o uygarlığın değerlerini kazandılar,iktisap ettiler. Batı uygarlığı gücü dolayısıyla Yunan uygarlığının da ötesine gitti ve dünya hakimiyetini kurdu. Bu değerler aşağı yukarı Yunan uygarlığında da var. Diğer ülkeler de, zaten ayrıca zorlamaya ihtiyaç olmadan, uygarlığın değerleri diye bunların değerlerini kendiliklerinden benimsemek istiyorlar. Ancak, bu değerler belli bir sürecin sonunda Batı dünyasında oluşmuş değerler. Bunları almak ve hemen uygulamak sanıldığı kadar kolay değil. Bunu uygulayan ülkelerdeki geleneksel yapılar çok büyük sarsıntı geçiriyor. Gecikerek demokrasiye geçen ülkeler "penetrated societies" dediğimiz dışardan nüfuz edilebilir ülkeler durumuna geliyorlar. Yani, Batı sistemini ülkeye yerleştirmek, aynı zamanda Batı'nın etkisine ve dış politika manipülasyonuna açık hale gelmek demek. Bunu hep aklımızda tutmamız lazım.

Bugünün dünyası, bizim Batı uygarlığı dediğimiz, fakat, temelinde Anglo-Sakson uygarlığının yattığı bir grup ülke tarafından yönetiliyor. Dünyanın alacağı şekli anlayabilmek için Batı dünyasının alacağı şekli kısaca irdelemek lazım.

Batı kendi değerlerini dünyaya yerleştirirken kendi içinde karşılaştığı en büyük sorun aslında iki dünya savaşı arasında da karşılaştığı sorunun aynısı: Bu sorun ırkçılık. Bugün Batının -bizim ülkemizde çok yakından izlenmiyor- içinde çok ciddi bir ırkçılık sorunu var. Bu sorun

çok kültürlülüğün Batıda yerleşmesini engelliyor. Çok gariptir ki, Batı, kendi içerisinde göçmen işçiler veya yabancılar dediği ve daha ziyade Müslümanlardan oluşan bu kitleye karşı çok kültürlülüğü gerçekleştiremezken, kendi dışındaki bütün ülkelerin bunu gerçekleştirmesi gerektiği üzerinde ısrar ediyor. Hatta onları empoze ediyor. Batının kendi dışındaki en önemli sorunu ise Uzak Asya'nın bir rakip güç olarak, kutup olarak ortaya çıkması. Bu sorunu da küreselleşme çerçevesinde çözümlenmeye çalışıyor. Bu açıdan bakıldığında Japonya Batı sisteminin hem parçası, hem dışında. Çünkü, Japonya'nın Uzak Asya ile ilişkileri, Batı'nın Uzak Asya'yla ilişkileriyle kıyaslandığında çok daha derin, çok daha geniş ilişkiler. Acaba bu ilişkiler yarın daha da yoğunlaşıp Batı'nın karşısında bir Uzak Asya kutbu oluşabilir mi?

Türkiye böyle bir ortama uyum sorunuyla karşı karşıya. Aslında uyum sorunu dediğimiz sorun, her ülkenin önünde bulunan bir sorun, Türkiye'nin bu sorunu biraz daha büyük. Uyum sorunu, genelde bir ül-

kenin iç gelişmeleriyle ilgilidir. Yani, dış politikayı yapan, kendi iç gelişmelerinden tamamen ayrı, tamamen soyutlanarak bir dış politika yapamaz. Biz içimize baktığımız zaman şunu görüyoruz: Demokrasinin bugünkü aşamasında üç temel sorun var ki, bunu Türkiye daha çözümleyemedi. Bunlardan biri din sorunu, diğeri milliyetçilik sorunu, sonuncusu da ayrımcılık veya etnonasyonalizm denilen sorun. Bu üç sorunu sonuçlandırmadan Türkiye'de demokrasinin yerleşmesine, oturmasına imkân yok. Ancak, bu sorunların hepsi aynı zamanda evrensel sorunlar. Milli devlet, Batı'da da dinle çatışarak milli devlet oldu; yani, laikliği yerleştirerek milli devlet oldu, bunun bazı istisnaları var; fakat, genelde böyledir. Etnonasyonalizm denilen olaysa Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve ondan tamamen ayrı bir süreç olan Avrupa içi bütünleşme sırasında çıkan bir olgudur. Onlar da bunu nasıl çözümleyeceklerini bilemiyorlar.

Türkiye için ben bir başka -şu anda önümüzde açık şekilde görülmeyen- sorun olabileceğinden endişe ediyorum. Türkiye, Atatürk ile milli devletine ulaştı. İmparatorluk battı, milli devlet kuruldu, 2 milyon kilometrekareden daha fazla bir toprak kaybettik. Buna rağmen biz milli devleti kurmaktan son derece mutlu olduk. Yani, imparatorluğu kaybetmemiz bizim üzerimizde hiçbir etki yapmadı. Bu, bana Weber'in karizma konseptini hatırlatıyor. Büyük badireler geçiren devletler, bir büyük lider tarafından adeta anestezi edilerek, uyuşturularak büyük başarısızlıkları, felaketleri unutturuluyor ve bir bakıyorsunuz olağanüstü bir aşamaya geçiyorlar. Ama, karizma insanî bir olgu. Zaman içerisinde etkisi azalıyor. Bunun etkisinin azalmasını, biz, dinin gücünü kazanması ve eskiye dönmek istemesi, aşırı ayrımcılık halinde görüyoruz. Eğer, Atatürk'ün karizmasının etkilerinde azalma olursa, Türkiye için en büyük tehlike Misakı Milli sınırlarının ötesine geçmek ihtiyacının ortaya çıkıp çıkmayaacağıdır. Buna Türkiye'nin çok duyarlı olması gerekiyor. Çünkü, karizma imparatorluğun kaybının verdiği acıları ortadan kaldırdı. Karizmanın etkisi kalkınca bu acılar geri gelecek. İmparatorluğu ihya etme gibi bir fikir doğarsa, aşırı milliyetçilik son derece büyük bir tehlike olabilir.

Türkiye'nin önündeki büyük sorun, Amerika ve AB'yle ilişkilerin alacağı seyir. Biz Batının içindeyiz;

Her büyük uygarlık kendi içindeki değer sistemini dünyaya yaymak ister. Bu çok doğaldır. Bunu ilk kez belki en büyük uygarlık olan Yunan uygarlığı yaptı ve kuvvet kullanmadan yaptı.

fakat, Batıların tabiriyle Batı'dan değiliz. Türkiye nasıl Batılaşabilir?.. Batı'yla çok ciddi fikir ihtilaflarımız olduğunu düşünüyorum. Bu bakımdan Sayın Başkanın söylediği, Batının temsil ettiği evrensel düşüncelerin dışında bir düşünce tarzında direktmemiz Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerini kökünden bozar mı sorunu var. Bu sorun temelde demokrasiyi nasıl yerleştireceğimize bağlı. Bu ise, Batı'nın terörizme ve etnonasyonalizme bakışıyla çok yakından ilişkili. Başında söylemiştim, Batı çok kültürlülüğü kendi içerisinde yerleştirebilmiş değil; ama, Türkiye'den çok kültürlülüğü yerleştirmesini istiyor. Terörizme ilişkin görüşleri ikircilikli; yani, bir yandan terörizmin kötü olduğunu söylüyor, öte yandan terörizmi çıkaran ciddi şikayetlerin bulunduğunu ve bu şikayetler ortadan kalkmazsa terörizmin ortadan kalkmayacağını söylüyor. Böylece teröre bir işlev kazandırıyor, bir rasyonel veriyor. Türkiye'nin bunu kabul etmesine imkan yok. Bunu kabul ettiğiniz zaman şiddete başvurmak değil, şiddetin en kötüsüne; yani, sivilleri ve masumları öldürerek siyasi hedeflerinize varmayı kabul etmiş olursunuz. Bu temel bir noktadır. Benim kanım, bu noktada Türkiye'nin yaklaşımı Batı'nın yaklaşımından daha evrenseldir.

Türkiye'nin insan haklarını geliştirmesi fikir özgürlüğüyle ilişkili. Fikir özgürlüğü dediğimiz şey şu: 8 inci maddenin uygulanması veya Ceza Kanunu 312'nci maddenin uygulanmasında Batının bizden istediği, Türkiye'nin bölünebilirliğini, şiddeti teşvik etmeden savunabilmek imkânını isteyene vermektir. Eğer, Türkiye'nin dağlarında teröristler varsa ve insanları öldürüyorsa, bunu vermek çok ciddi bir sorundur, Türkiye bu sorunu bir türlü aşmamaktadır. Bunun aşılması da sanıldığı kadar kolay değildir. İşkence ve buna benzer insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması yine terörle ilişkili olan bir sorundur. Bunun kaldırılması lâzım, bunu hepimiz biliyoruz. Fakat, bu tip terörle mücadelede dünyanın her tarafında işkence, kayıplar ve yargısız infaz ortaya çıkmıştır, Türkiye'de de böyle oluyor. Bunların azaltılması için mutlaka gayret sarf etmek lazım.

Kültürel haklar verildiği zaman terörün duracağı söyleniyor. İleride sorular olursa buna cevap vermeye çalışırım- bunun duracağına inanmıyorum. Bu ikisinin ayrı iki dinamiği olduğunu zannediyorum. Ama, bir hak varsa, Türkiye sözleşmelerle bu hakkı vereceğini

söylemişse bu hakkın, terörle ilişkisiz, bağımsız olarak verilmesi gerekebilir.

Türk-Yunan ve Kıbrıs konusunda fazla bir şey söylemek istemiyorum. Şu sırada bir büyük tıkanma var. Bu tıkanmanın nasıl aşılabacağına ilişkin birtakım şeyler söylenebilir; fakat, bu aşamada bu tıkanmayı aşacak bir ümit ışığı görmüyorum. Rusya-Ortadoğu Asya enerji koridoru konusunu belki, ileride tartışabiliriz. Onun için onu da bir tarafa bırakıyorum.

Ortadoğu'yla ilişkilerimiz, Ortadoğu üzerindeki Osmanlı İmparatorluğundan kalan, eski tabirle teresubutın tasfiyesine bağlıdır. Bu hala devam etmektedir. Bu etkilerin zaman içerisinde azalması ve Türk dış politikasının bu amaca dönük olması gerekir. Ama, Ortadoğu'yla ilişkilerimizin gelişmesi, aynı zamanda Ortadoğu'nun demokrasiyi ve insan haklarını biraz daha ciddi biçimde uygulamasını, serbest piyasa ekonomisine geçmesini de gerektirir. Ortadoğu, bütün bu gelişmelere henüz kapalıdır. Bu aşamaya nasıl geçeceğini de bilmemektedir. Milli devletlerini henüz kuramamışlardır. Arap milliyetçiliği ile milli devlet milliyetçiliği birbiriyle gelişmektedir ve arka planda bir din olgusu vardır. Bütün bunların aşılması Türkiye'nin Ortadoğu'yla ilişkilerinin gelişmesi için ön şartlardan biridir.

BAŞKAN - Ben değerli konuşmacılarımıza buradaki oturma sırasıyla söz vermeye devam edeceğim. Bu nedenle de ikinci olarak Sayın Duygu Sezer'e söz veriyorum, buyurun efendim.

Prof. Dr. Duygu Sezer - Sayın Başkan, teşekkür ederim bana söz hakkı tanıdığınız için. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne özellikle teşekkürlerimi ifade etmek isterim ve sayın bayanlara ve baylara da, bizi dinlemek üzere geldikleri için yeniden teşekkür ederim.

Konumuz tabii Sayın Cumhurbaşkanımızın da dediği gibi ileriye öngörmeyi ve ona bağlı olarak da bazı tespitlerde, saptamalarda bulunmayı bizden bekliyor, bunun ne kadar zor olduğunu Sayın Cumhurbaşkanımız belirttiler. Ben küçük bir deneyimimden bahsetmek istiyorum. Gene geçen sene bu konuda bir iki yerde görev verilmişti bana ve bazı çalışmalara bakmam gerekti, bu arada OECD'nin raporu elime geçti. Kasım 97'de yayınlanmış bir rapor elime geçti, aşağı yukarı 2020'li yıllara kadar gelen öngörülerde bulun-

Batı çok kültürlülüğü kendi içerisinde yerleştirebilmiş değil; ama, Türkiye'den çok kültürlülüğü yerleştirmesini istiyor.

yordu. Kasım 97 ve baktım içine harika öngörüler var, 2020'ye kadar geliyor, hatta belki biraz daha da geçiyordu, şimdi tam detaylarını unuttum. Fakat, orada Asya krizinden hiç bahsetmiyor; oysa ki, bunun etkileri uzun süre da-

ha yaşanacak ve konuşulacak.

Demek istediğim OECD gibi bir kuruluşun böyle bir raporunun hiç birkaç ay sonra, bunu öngörememesi çok ilginç ve ben iktisatçı arkadaşlarımla konuştum Ankara'da, dediler ki "böyle şeyler olur" hatta orada Dünya Bankası yetkilileriyle falan konuştum, biz ekonometrik modellerle çalıştığımız için bu geriye gider, gerideki modellerin üzerine bunu inşa ederiz, biz öngörülerimizi inşa ederiz-ben tabii iktisatçı değilim, hiç anlamam ekonometrik modellerden- biz bunu inşa ettiğimiz için bunun zaafiyeti kendi içindedir; yani, tabiatı bunu beraberinde getirir bu zaafiyeti, onun için bu hatalar olur gibi bir değerlendirmede bulunuldu. Şimdi ben Sayın Güvenen'den beni düzeltmelerini bekliyorum.

Böyle bir iktisat bilimine, biz siyaset bilimciler çok büyük güven duyarız ve biraz da korkarız, cehaletimizden dolayı korkarız; çünkü, biz anlamayız bu metodlardan, bizler çok sözler gideriz, biraz hikaye, biraz spekülasyon, biraz hayâl. Yani, bizimkinin bilim olduğu zaten tartışmalı, böyle tam bilim olduğunu kabul ettiğimiz ekonominin modellerinin yanlış yapabilmesi bizi bir yerde de sevindiriyor, tabii demek ki onlar bile hata yapabiliyorlar. Onun için biz siyaset bilimciler hata yapabileceğiz, onu söyleyeyim.

Fakat, bugün baktığımız zaman ne görüyoruz, dünden beri bu platformda konuşuluyor, bazı trendler kendilerini gösteriyor; ama, gene korkarak, çekinerek ve bir çekinme payını koyarak burada söylüyorum, işte o raporu gördükten sonra o kadar büyük beyinlerin yaptığı ve büyük teknik donanımlı uzmanların yaptığı raporda benim büyük eksiklik olarak gördüğüm bir konuyu, bir analizi öyle eksik olduğunu saptadıktan sonra demek ki biz de bazı hatalar yapabileceğiz.

Bunun yanında çok şeyler bariz gibi gözüküyor. Dünden beri burada konuşuluyor, nedir bu bariz olanlar. Dünya nereye gidiyor? Demin Sayın Aktan da bahsettiler; dünyanın yöneldiği belli başlı bazı odaklar var, bazı yönler var, nedir bunlar? Dünden beri burada çıkan ve hepimizin oydaştığı üç beş tane gelişme var, temel çizgi var. Bunlardan birincisi, (önem sırası

olarak söylemiyorum; fakat, yan yana gidiyor bunlar, paralel tandanslar) siyasal alanda bir monolitik yapının; yani, batı merkezli bir monolitik yapının bir siyasal yapılaşmanın kendisini gösterdiğini görüyoruz. Batı merkezli, Batının egemen olduğu, Batının ideolojisinin, sosyal, politik ve ekonomik ideolojisinin egemen olduğu bir tek merkezli yapının şu anda kendisini sisteme kabul ettirdiğini ve daha doğrusu sabah gene Sayın Güvenen'in bahsettikleri güç yapısını oluşturduklarını görüyoruz. Güç yapısı da, uluslararası sistemi oluşturuyor ve götürüyor, onun üzerinde egemenliğini kurmuş oluyor. Biz bunu böyle, daha doğrusu ben bunu böyle görüyorum, Sayın Aktan burada da ifade ettiler ve bu konuda sanıyorum bir oydaşma var.

Bunun yanında acaba güç yapılanmasını etkileyen başka güç merkezleri, akımları var mı? Olabilir; fakat, bunlar, daha çıkabilirler, halen ben hata payının olduğunu size hatırlatmak istiyorum, çıkmayacak değil; ama, şu anda gözüküyor, şu anda meselâ diyelim ki acaba Çin bir siyasal merkez olabilir mi? Sistemi, uluslararası sistemi biçimlendirici, yönlendirici bir siyasal güç merkezi olabilir mi? Bu aktörün, bu ülkenin bir ekonomik güç potansiyeli olduğunu gördük ve hızla ilerliyor, işte bu kriz sırasındaki bocalamalarına, hafif gerilemelerine karşın; ama, onu 10-15 sene içinde bir siyasal güç merkezi olarak göremiyorum, çıkabilir; fakat, göremiyorum.

Diğer tandanslar nedir? Dünya sisteminin, uluslararası sistemin gitmekte olduğunu tahmin ettiğimiz, öngördüğümüz diğer tandanslar, küreselleşme denilen bu mistik kavram, hepimizin çok merak ettiğimiz için içeriğinin tanımlandığı; fakat, çok kaypak bir kavram, hele Asya krizinden sonra epeyce darbe yemiş, kuşku-lara yol açmış bir kavram. O cazibesini bir miktar sorgulamamıza, hatta ciddi olarak sorgulamamıza yol açmış bir kavram; ama, bu gidiyor, bu oluyor, olmuyor değil; yani, sınırlar açılmış, eskiden beri Bretton Woods sisteminde mallara açılmış olan sınırlar bu sefer sermayeye açılmış, bilgiye açılmış, sermaye ve bilgi hızla sınırları tanımadan gidip gidip geliyor. Bunların milli devlet, ulus-devlet kavramına getirdiği değişiklikler, karar alma mekanizmasına getirdiği radikal değişiklikler, devam ediyor; ama, ülkeleri şoka da sokuyor. Ülkeleri, Güney Kore'de, Tayland'da yaptığı gibi krizlere de sokuyor. Buna karşı Türkiye nerede? Dü-nenim bazı buradaki yapılan anlaşma, prezantasyonlardan anladığım kadarıyla, Türkiye bu olayın oldukça zayıf bir şekilde kenarından izliyor, bunun içine sermaye girip çıkıyor, kriz anında girip çıkıyor; ama, Türkiye bu olayı etkileyecek bir konumda değil, o güçte değil, o yapıda değil henüz ve gene sabah söy-

lendiği gibi; bu süreci çok dikkatli izlememiz gerekiyor.

Diğer bir uluslararası gelişme, sistemdeki gelişme bölgesel bütünleşme. Bölgeler kendi içlerinde bütünleşmeye gidiyorlar; bizim çok yakından tanıdığımız Avrupa Birliği bütünleşmesini görüyoruz. Bu bütünleşme süreci en son aşamasında, geçen sene parasal bütünleşmeye gitti hepimizin izlediği gibi, şimdi de dış politika, güvenlik ve savunma konusunda bütünleşmeye gidiyor; yani, Avrupa bir siyasal bir birlik olmuş durumda. Siyasal, ekonomik, şimdi bir de savunma alanında, stratejik alanda tek alana dönüşmüş durumda. Çok yakında ortak dış politikalarını ve savunma politikalarını da gündeme getirecek o oydaşma, bir kere resmen karar alınmış; fakat, uygulamaya tam olarak konmamış ama, o da konmuş olacak yakında; yani, Avrupa bir güvenlik topluluğu, bir stratejik topluluk. Aralarında birlik olan, görüş birliği, ideolojik birlik, manevi değerlerde birlik olan bir bütünlük doğuyor. Bu başka yerde de gözüküyor tabii, NAFTA dediğimiz; yani, Kuzey Amerika serbest bölgesi, APEC dediğimiz Pasifik'teki serbest bölge süreci değişik bölgelerde bu bölgeleşme ve bütünleşme hareketlerini görüyoruz.

Bir başka eğilim, siyasal yapılaşmada bu ideolojik bir bütünsellik yaratılmak üzere, bu bir yerde Fukuyama'nın "diyendop aydidiolacı" dediği tezi destekler bir görüş; fakat, işte demin dediğim gibi daha buna karşı bir görüş çıkmadı; yani, kültürel, çok kültürlülük dediğimiz olay dünyaya bir sistem olarak yerleşmedi. Bir İslam kültürü, bir Hindu kültürü, Batı kültürünün karşısına bir sistem olarak kendisini çıkaramadı, o gücü, o canlılığı yaratamadı. Belki gene çıkacak 20 sene, 30 sene; sonra ama, şu anda ben bunu göremiyorum.

Peki bütün bu global oluşumların içinde, bu süreçlerin içinde Türkiye nerede? Türkiye oldukça kenarda, bunların kenarında ve belki de dışında. Küreselleşmenin teğet geçtiği Türkiye bu sürece çok zayıf bir şekilde katılabildi; çünkü,, sermayeyi ancak kabul ediyor bir kere, kendisi dışarıya büyük miktarda sermaye gönderen bir yapısı yok Türkiye'nin. Küreselleşme olayında bilgiyi alıyor, ne kadar aldığını da bilmiyoruz, internet kanalıyla bazı bilgilere erişiyoruz. Ben şanslı bir üniversitedeyim, şanslı bir konumdayım, bize her şey açık, biz istediğimiz araştırmayı yapabiliriz; ama, Türkiye'nin 72 üniversitesinden bahsetti dün Sayın Cumhurbaşkanı acaba kaç üniversiteye muazzam bilgi akıyor, ne kadarından Türk gençliği yararlanabiliyor. Demek ki küreselleşmenin bilgi konusunda bile biz zayıf kalıyoruz; yani, benim görebildiğim biz

zayıf kalıyoruz, işte sermaye akışında neredeyiz, onu ben tahmin ediyorum biz zayıf kalıyoruz. Bu durumda Türkiye nerede derken, Türkiye bu akımların kenarında, köşesinde kalıyor. Bölgeselleşmenin neresinde? Türkiye, bölgeselleşmenin maalesef dışında. İşte gene Avrupa Birliği'nden bahsediyoruz, hepimiz o hikayeleri biliyoruz, Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkilerini, Türkiye bunun dışında kalmış durumda. İki hafta önce Washington'da yapılan bu zirve toplantısında yeniden meydana çıktı ve bu bütünleşmenin son aşaması gibi gözükken güvenlik konusundaki Avrupa içindeki bütünleşme; yani, ortak orduya gitme, ortak askeri yapıya gitme, Avrupa ordusuna, askeri yapısına gitme olayında Türkiye dışlanmış durumda ve bunda da hiç gocunacak bir şey yok. Çünkü, bu 10-12 senelik bir sürecin doğal bir noktalanması; ama, tabii Türkiye'yi dünya sisteminde nereye oturttuğunu anlamak açısından bu saptamayı yapmak çok önemli. Türkiye'yi dünya sistemindeki bölge bütünleşmesinde Avrupa'daki bütünleşmenin dışına çıkarıyor. Bu ne demek? Türkiye'nin 50 senelik vizyonunun yenilmiş olması demek, Türkiye 50 senedir Avrupa sisteminin içine girmeye çalışan, -tabii kabaca 50 sene diyorum- bu sistemin içine, bunun parçası olmaya çalışan, bunu kendisine amaç edinmiş olan bir ülke, bunun dışında kalmıştır.

Peki, başka bölgesel yapılanmaların içine giremez mi? Girebilir, demin Sayın Başkanımızın bize, yönelttiği soru var. Acaba bunlar gerçekçi seçenekler olabilir mi, var mı böyle bir seçenek. Seçenek demek, seçtiğimiz şeyin bizim ihtiyaçlarımıza, gereksinimlerimize ve amaçlarımıza hizmet eder ilişkiler bütünü olması demek. Tabii ki seçenek her şeye elinizi uzatmak demek değil, benim amacıma hizmet etmiyorsa, ben niçin elimi ona uzatayım. Böyle seçenekler var mı, ona bakabiliriz. Ben şu anda o seçenekleri göremiyorum. Orta Doğu'da böyle bir yapılanma yok zaten. Başka nerede olabilir, bir Karadeniz İşbirliği Projesi vardı, o proje başladığı anda öldü. Yunanistan'ın oraya girmesi, Türkiye'nin bu projeden beklediği beklentilerini sabote etmek için en güzel olaydı ve o neden sokuldu ben onu bilmiyorum, belki Sayın Aktan bize anlatabilirler; çünkü, o sürecin içindelerdi tahmin ediyorum, olabilir mi bilmiyorum.

Demek ki benim görebildiğim kadarıyla bu bölge bütünleşmesi sürecinde Türkiye'nin fazla bir seçeneği yok, gerçekçi seçeneği yok. Orta Asya bir seçenek değil, Orta Asya zaten Türkiye'ye hiçbir şekilde seçenek olamaz. Onlar sadece Türkiye'ye ihtiyaç duyan yeni gelişmekte olan bağımsızlığını kazanmış ülkeler. Türkiye'ye bakıyorlar ki, acaba bize ne kadar destek olabilirler. Bizim onlardan alabileceğimiz hammadde

olabilir, enerji kaynakları olabilir, ama, bunlar normal ticarettir; normal ticaretin ötesinde bir birlik yaratıcı dinamizmi yoktur, gücü yoktur, kaynakları yoktur.

İkinci sistemin neresinde sorusunu yanıtlamaya çalıştım. Şimdi çok kafamı kurcalayan ve belki sizlerin kafasını da kurcaladığını ümit ettiğim bir konu var. Türkiye bir bölge gücü mü? Çünkü, 10 senedir bizim duyduğumuz bu. Moden bu uluslararası sistemin geçirdiği aşamaların oldukça kenarında kalıyor, peki bu bölge gücü ne oluyor. Türkiye, eğer bir bölge gücüyse, bir bölgede etkili bir ülke olması beklenir. Geçen sene eline geçen, DPT'nin hazırladığını sandığım ve Dışişleri Bakanlığı'nın önsözünü yazdığı "2020 yılında Türkiye" adlı bir rapor var.

Türkiye bir bölge gücü değil bir Avrasya gücüdür; yani, sadece bir bölge gücü değildir, Türkiye bir uluslararası güç olma yolundadır diye çok ciddi ifadelerin yansıtıldığı, düşüncelerin, beklentilerin yansıtıldığı bir ifadedir Dışişleri Bakanlığının ki. Gerçeklere baktığımız zaman bu bana bir hayal gibi geliyor; fakat, öyle bir hayâl ki, hepimize çok tatlı geliyor; yani, biz hepimiz bölge gücü olmak istiyoruz. Ben öğrencilerimle bunun söyleşisini yapıyorum, derslerimde onlara soruyorum Türkiye nedir? Türkiye bir bölge gücüdür. Neden? Çünkü, Türkiye'nin Balkanlarda şu kadar askeri var, barış gücünde, Kafkaslarla ilgisi var, Kuzey Irak'la ilgisi var. Şimdi güç tanımına, dün de birazcık değinmeye çalıştık. Güç nedir? Güç, elinizdeki bazı niteliklerle çevrenizde etki yaratabilme ve bunu kendi amaçlarınıza göre kullanabilme yeteneğidir. Eğer biz bunu yapıbiliyorsak bir gücüz, yapamıyorsak bir güç değiliz. Türkiye'nin Balkanlardaki gücünü gerçeğe çevirdiğimiz zaman; yani, somuta döktüğümüz zaman nedir? Türkiye Bosna konusunda ileri sürdüğü politikaların gerçekleşmesini sağlayamamıştır. Türkiye bugün de Balkanlarda, evet NATO'yu yakından destekler ama, karar merciinde değildir. Güç demek, kararı alma yetkisinde ve karar merciinde olmak demektir. Balkanlarda olduğu gibi Kafkaslarda da bu mümkün olmamıştır; çünkü, en azından sadece bir sırunda, Karabağ sorununda Türkiye'nin sözü geçmemiştir, o süreç devam etmektedir. Azerbaycan'ın top-
rağının yüzde 20'si Ermeni güçleri tarafından işgal altındadır ve bunun geri çekilmesini sağlayıcı bir diplomatik etkisi yoktur Türkiye'nin. Askere başvurabilir mi; tabii vurabilir; ama, bugünkü dünyada öyle kolay bir yöntem, kolay bir yol değil; çünkü, karşısında Ermenistan vearkasında da Rusya vardır ve Rusya son zamanlarda duyuyorsunuz nükleer gücüyle Koso-
va'daki NATO harekâtını tehdit etmektedir; yani, Amerika Birleşik Devletler'ini tehdit etmektedir.

Bir üçüncü konu; fakat, hayati bir konu; Türkiye'de dış politikada sağlıklı karar verebilmek için kişilerden çok siyasal karar verme sisteminin sağlam yürümesi lâzımdır; yani, kurumsallaşmanın sağlanması, sağlığa kavuşması lâzımdır. Bir, bir lider geliyor, başarılı bir lider, karizmatik harika kararlar alıyor, o gidiyor, karar süreci çöküyor. Kararları uygulayacak arkadan gelen kadroyu bulamıyorsunuz, bu kurumsallaşmanın çok zayıf olduğu bir ülke yapısının çok açık bir örneğidir.

BAŞKAN - Çok teşekkürler Sayın Sezer. Gerçekten de iki konuşmacıyı dinlerken ben de o düşünce silsilesine kapıldım. Bu arada sizi rahatlatacak bir şey söyleyeyim; siyaset bilimcisi olarak daha da rahatlamanızı sağlayacak bir şey.

Bu OECD raporunun yayınlanmasından bir hayli sonra Asya krizi biliyorsunuz 1 Temmuz 1997'de Tayland'daki paranın çökmesiyle başladı. Bundan aşağı yukarı 2,5 ay sonra o yılın Eylül ayında IMF ve Dünya Bankası'nın yıllık toplantısında -ki oraya bütün dünyanın önde gelen ülkelerinin maliye bakanları, finans bakanları, bütün bankacılar hepsi gelirler- o zaman dâhi bu krizin nereye varacağını kimse farkında değildi. Kriz başlamıştı; ama, hâlâ farkında değillerdi. Daha ötesi ondan da tam bir yıl sonra 1998'in Eylülünde iki tane Nobel ödüllü iktisatçının yönettiği bir fon, Amerika'da batma noktasına geldi ve bütün dünya finans sistemi çökenin eşiğinden son dakikada döndürüldü; yani, o kadar predüktüallitesi olmayan bir ortam var, onun için siz siyaset bilimcileri olarak daha rahat tahminler yapabilirsiniz.

Üçüncü konuşmacımız Sayın Ergenekon, buyurun sözü size veriyorum.

Gökberk Ergenekon- Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Değerli Başkanımız çok güzel dedi "ben de faydalaniyorum" diye. Esas arada ben şarj oluyorum; yani, çok keyifle gidiyoruz. Daha Sayın Sönmezoglu'nu da dinleyeceğim. Ben de sizler kadar bu konuyla epey uzak kaldım, sizler kadar ben de istifade ediyorum.

Söyleyeceğim birkaç tane şey var başlamadan önce; bu toplantıya çağırılmış olduğum için keyifliyim. Bana göre 3-4 tane özel noktası var. Bir tanesi, çok sık böyle nezih topluluklarla haşır neşir olma şansım olmuyor. İkincisi, daha önce organizasyonu yapan arkadaşlarımızla ayaküstü konuşurken 1987'de ilk defa, bende hâlâ daha aktif siyasetteyim, bütün platformların bize böyle kapalı olduğu bir dönemde gene bu platform bize açıldı ve çok da keyifle, gururla ve

başarıyla burayı kullanmıştık, tekrar o günler için de teşekkür ediyorum. Bugün tahmin ediyorum 24'üncü defa bu hafta oluyor; yani, tam yarısından itibaren biz gayet sadakatle, -beni de eğer Demirel ekolü diye kabul ederseniz siyasette- buna devam ediyoruz, çok büyük şükranlarımızı tekrar sunuyoruz bu platformdan dolayı.

Üçüncü benim için önemli nokta, aşağı yukarı 4-5 senedir Meclisten ayrılmış berri tahmin ediyorum 7'nci ya da 8'inci defa kravat takmak durumunda kaldım, böyle takım elbise tam teçhizat geldim.

Bir de gene dördüncü nokta -onu sona saklıyorum ama, çok iktisatçı arkadaşım var, ne zaman onlarla iktisat konularını konuşmaya kalkışsam işi döndürüp, dolaştırıp bir dış politikaya getiriyorlar- hayatımda okul bitti, topu topu 7-8 sene Dışişlerinde çalıştım, 16 senedir de siyasetin içindeyim ama, hep dış politikaya getirdikleri iş- sizleri burada toplu halde gördüğüm için biraz rövanş gibi gelmesin ama, iç politikadan bahsedeceğim konuşmamın sonunda dedim, ilk notumu da yaptım. Dersime çalıştım, 16 sene aradan sonra, nasılsa benim yapacağım bütün hataları, bütün eksik gedikleri Sayın Aktan burada, Dışişleri Bakanlığının en değerli mensuplarından bir tanesi, her zaman çok keyifle onun yaptığı, hatta yapamadığı şeyleri de izledim, hem içeride, hem dışarıda. Çok değerli akademisyenlerimiz burada, ben tam şarjdayım.

Anlatıyorum ve ne kadar iyi bir talebe olduğumu da anlatmak için geldiğimiz stilde, "Yüzyıl Biterken Geleceğe Bakış" mademki haftanın adı bu. Bir geçtiğimiz yüzyıl değerlendirilecek, bir de önümüzdeki yüzyıla nasıl bakacağız diye ben gayet sadık sadık gideceğim, kuzu kuzu bunları anlatacağım. Geçtiğimiz yüzyıl, benim aklıma gelenler böyle, iki tane dünya savaşı, yalta işleri vesaire, Osmanlı'nın dağılması, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet, demokrasi, kalkınma işlemlerimiz, Birleşmiş Milletler, NATO, soğuk savaş, Sovyetler Birliğinin dağılması, Körfez Krizi, teknoloji, çevre vesaire, iletişim, yeni dünya düzeni falan buradan geliyor; yani, son yüzyılda çok çok çok işler olmuş, Türkiye açısından da çok büyük işler olmuş, çok büyük gelişmeler olmuş.

Soğuk savaşın bitişi, nispeten Sovyetlerin dağılması, Körfez Krizi aynı zamanda, Yugoslavya'nın dağılması ve bütün bunların da enteresan tarafı hepsi Türkiye'nin yanı başında oluyor. Cumhuriyetin olgunlaşma, kuruluş dönemindeki parametreleri geçtim, onları nasılsa benden daha iyi biliyorsunuz diye. Şimdi barışı koruma, barışı uygulama operasyonlarının he-

men tümünde Türkiye aktif katkı içinde; yani, Somali'den Bosna'ya, Arnavutluk'tan El-Halil'e kadar, bu sadece böyle Dışişleri Bakanlığı bildirisi gibi değil; yani, etrafta ne oluyorsa onların hepsinin de içindeyiz. Gene uluslararası gündemi işgal eden tüm sorunlar gene bizim çevremizde; yani, Bosna'dan tutun, Kosova'ya, Orta Doğu barış süreci tıkanma halinde. Irak'taki durum, Kafkas ihtilalleri, biraz Afganistan bizim uzağımızda kalıyor gibi; ama, o da bir stilde dolaylı olarak çok ilgilendiriyor.

Türkiye'nin dış politikasında, dış politika parametrelerini size anlatmama ihtiyaç yok, burada o iş benden çok daha iyi yapacaklar da var. Neyi istiyor Türkiye? Kendi huzurunu, refahını, güvenliğini, istikrarını, artı bir de bütün kendi kaynaklarını maksimize etmeyi, onlardan istifade etmeyi. Türk ekonomisi dışarıdan nasıl gözüktüyor?

Diştan en hızlı gelişen 10 pazarından biri, bize verilen ad bu. Dünyanın 16'ncı büyük ekonomisi, bunu istesek de inkâr edemeyiz. En hızlı büyüyen 4'üncü ekonomi, 135 ülkeye mal satabiliyor Türkiye, sermaye ihraç edebiliyor, bölgesinde de olsa şimdilik. Kafkaslar, Orta Asya, 200 tane firması buralarda iş yapıyor, yatırım yapıyor, 6.5 milyar dolarlık bir yatırım söz konusu. Sadece Rusya'da 8.5 milyar dolarlık özel sektörün yatırımı var ve gayri safi milli hasılasına göre dış yardımlarda 4'üncü ülke konumunda dünyada. Dışarıdan böyle gözüktüyoruz, bu çok bence bir sürü başka parametreye baktığımız zaman çok keyifli bir konu.

Türkiye'nin öncülük yaptığı gene önümüzdeki hadiselerle ilgili, bir Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü var, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı zaten malum. Güneydoğu Avrupa girişimi var. Balkanlarda daha kalıcı istikrarı nasıl sağlarız diye. Enerji konusunda; dünyanın toplam enerji kaynaklarının yüzde 70'i hemen bizim etrafımızda, yanı başımızda. Amerika'yla bir doğu-batı koridoru fikrimiz var, Bakü-Ceyhan işte bunun bir parçası. Avrupa Birliği'nden pek fazla bahsetmeyeceğim, tahmin ediyorum daha sonra herhalde başka bir vesileyle oraya geliriz. Bir Avrasya konumuz var, çoğu zaman ya böyle flû kalıyor, ya böyle çok büyük ümitler ya da böyle büyük bir falso gibi gelebilir ama, burada da gene çok çok çok büyük fırsatlar var. Bir Türk Modeli, en azından iyi olmalı, Türk Modeli diye bir şey oralarda çok revaçta; ama, gene de bu Avrupa Birliği'yle ilgili konulara temas ederken belki oraya geçmek mümkün.

Komşularımız var, evlere şenlik takımını sayayım sadece. Yunanistan, İran, Irak, Suriye, diğerleriyle iyi-kötü idare edebiliyoruz ve uluslararası toplum diye bir kavram var, gene bu yeni dünya düzeni veya dünyanın siyasal yapılanmasıyla ilgili. Müthiş fırsatlar gözüktüyor, eğer düzgün tarafından bakarsak, inşallah pozitif eğilimler negatiflere baskın çıkar.

Gelecek yüzyılı bana tahsis edilen 5-10 dakikada

çok lehimize görüyorum. Şimdi haftanın tertipleycileri ve burada bulunanların çok büyük kısmını ilgilendiren konuya geliyor, lehimize ama, tam sizin konunuza geliyor. Gelecek yüzyıl zenginlik, refah ve güven yüzyılı olacak; çünkü, dünya lüzûmundan fazla saçma sapan şeylerle uğraşmış, harplerini de bitirdi, eğer bu yeni yapılanma, siyasal yapılanma veya yeni dünya düzeni (ki zaman alacak belki bunun tam gerçekleşmesi), geçerli olabilecekse, bu ne demek? Tehditler azalıyor, daha fazla kaynak zenginliğe ve refaha tahsis edilebiliyor mânâsına gelecek, o zaman gene ekonomistler "kolları iyice bir sıvayına" gelecek.

Zenginlik, refah, güven, uyum bir standardizasyon demek. Sayın Sezer çok güzel kenarından geçti vakit azlığından; bu bilgisayarla o kadar haşır neşir değildim ilk başlangıçta, belki şimdi değişti de bu. Şimdi herhalde dünyada belli standartlara uyum gerçekleşiyor. Yani, insan haklarında, demokraside, ekonomide, bazı kaidelerde, kurallarda vesaire. Dünya oraya doğru gidiyor veya dünya uyumlu veya refah uyumlu diye düşünmek mümkün. Bu hukuk, ekonomi, demokrasi, yaklaşımları çoğulculuk vesaire öyle gidiyor.

Ekonomi, bence her şey, önümüzdeki yüzyıldan bahsediyorsak. Ekonomiye, içerden baktığımız zaman durum o kadar hoş değil, gene de ümitsiz değil. Belki sizlerin artık bundan sonra daha fazla gayret göstermesi gereken alan; hem siyasileri, bizleri, kafamız kalın da olsa ikna etmeye çalışmak açısından hiç olmazsa Türkiye'nin şu, enflasyon, kaynak sıkıntısı ve iç borç işini, her şeyimizi tıkayan, bunu nasıl halletmek, nasıl bir stille çözmek.

Demokrasi şartımız var ve peşinden iç siyaset kaçınılmaz olarak geliyor; çünkü, düzgün bir ekonomiyi demokrasi olmadan yapabilen dünyada olmamış bu saate kadar. Bu demokrasiyi siyasiler güya önyak olacak, yapacaklar, gelin siyasilerin haline bir bakın, hâlâ 12 Eylül düzeni devam ediyor, belli bir dejenerasyona girmişiz. Son seçimlerde halk çok keyifli bir iş yapmamış olsa bile, gene de çok düzgün bir iş yap-

tı, cezalandırılması gereken anlayışı cezalandırdı ve bana göre -16 senedir siyasetteyim- ilk defa Türkiye'de "hah, işte şimdi bu ortamda, bu toplumda siyaset yapılır" gibi bir keyif geldi içime, onun için; yani, cezayı vermiş olması bile bana kâfi; çünkü, öyle seçimler gördüm ki 16 sene içinde -vaktimi kaçırıyorum- bütün iş kendimizde, Türkiye kendine bir çekidüzen verecek, ekonomisinde, demokrasisinde, iç siyasetinde. Yeni düzen tamamen Türkiye'nin lehine, Türkiye çevresindeki ve bölgesindeki hiçbir hadiseyi kendisi çıkartmış değil. Türkiye gayet uyumlu, hep

barış istiyor, dünyanın her tarafına da yardıma koşuyor, elinden geleni yapıyor. Bu yeni düzende zaten dünyada daha hakkaniyetli uygun bir şeyin olmasını arıyor. Mademki bir uluslararası dayanışma var, haksızlığa karşı veya düz gidişe doğru giden bir şey var. Çok çok çok ümitliyim dedim, bir iki dakika içinde özür diledim, hocamdan daha iyisini duymak üzere saygılar sunuyorum.

BAŞKAN - Çok teşekkürler Sayın Ergenekon. Birinci turda son konuşmacımız Sayın Faruk Sönmezoğlu, buyurun Sayın Sönmezoğlu.

Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu - Teşekkürler Sayın Başkan. Ben de konuşmama önce sizleri selamlayarak başlıyorum, ardından İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne teşekkür ediyorum. Burada bir noktayı da belirtmek isterim. Bu başlıkla bir toplantı yapılması aynı zamanda maalesef Fakülte'de Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün aniden kapatıldığı bir döneme rastlıyor. Mezunlar Cemiyetinin bu toplantıyı bu ortamda yapıyor olmasının da ayrıca bir anlamı var o çerçevede.

Ben soyadı dezavantajı dolayısıyla en sonda sözünü aldığımdan mümkün olduğunca tekrar olmaması için, daha önceki değerli konuşmacıların değindikleri, özellikle benim de değinmeyi düşündüğüm bazı noktaları çabuk geçeceğim. Bir de mümkün olduğunca şematik, üzerinde gezinerek bazı noktaları değerlendireceğim. Önce uluslararası sisteme değineceğim, biraz da Türk dış politikasına. Bu konulara ilişkin, daha analize yönelik noktalar ikinci turda herhalde daha fazla gündeme gelebilir.

Bence 2000 yılı gerçekten bir takvimsel olaydır, burada bir büyük kırılma yok gibi görünüyor bir çok

sosyal bilim dalı açısından; ama konuya uluslararası ilişkiler açısından baktığımız zaman 89-91 arasında yaşanan olaylar, özellikle uluslararası sistemi bir güç dengesi yapısıyla tanımladığımızda ciddi bir nitel değişimi ve kopuşu simgeliyor. Yani, uluslararası sistemin yapısındaki özellikler açısından analizi yaptığımız zaman, bundan önceki; yani, 89-91 öncesindeki dönemle sonrasındaki arasında nitel bazı farklılıklar var. 1991 öncesindeki sistemde sistemin yapısındaki gruplaşmalar ve süreçlerle, siyasi askeri süreçler arasında bir örtüşme vardı; yani NATO'ya

karşı Varşova Paktı, Avrupa Topluluğu'na, karşı COMECON. Siyasal askeri olgularla, olaylarla, iktisadi ekonomik olaylar, olgular biraz daha örtüşüyordu, yüzde yüz bir örtüşme olmasa da. Bu saydığım örgütlerin üyelerinde ufak tefek farklılıklar vardı ama, esas itibarıyla uluslararası sistemin güç dengesini belirleyen unsurlar itibarıyla bire bir örtüşme sözkonusuydu. Günümüzde bu ayrıştı büyük ölçüde; yani, günümüzde güç dengesinden bahsettiğimiz ve konuyu siyasi askeri düzlemde ele aldığınız zaman Amerika Birleşik Devletleri hiyerarşik bir yapı yarattı diyebiliriz. Bunu nasıl ölçüyorsunuz diyebilirsiniz. 1990-91 Körfez Krizi sırasında veyahut işte son Kosova olayları sırasındaki askeri hareketi istihbaratı, lojistiğiyle vb., anavatanından aynı uzaklıktaki bir mesafede gerçekleştirebilecek bir başka güç olmadığı zaman, siyasi-askeri hiyerarşinin tepesinde o gücü kabul etmek durumundasınız.

Bunun yanında ekonomik düzlemde aynı şeyi söylemek mümkün değil. Orada daha çoğulcu, en azından çok merkezli bir dünyadan söz etmek mümkün. Amerika Birleşik Devletleri NAFTA çerçevesinde kendisi bir grup içerisinde yer almış; Avrupa Birliği ve Uzak Doğu ülkeleri'nde grup sözkonusu. Oysa 1950'lerin başında ekonomik anlamda böyle bir dünya yok karşımızda, her şeyin başında Amerika var, ekonomik olarak da o var; ama, günümüzde; durum böyle değil. Örneğin 1990-91'de Körfez Krizi'ne ilişkin olarak, siyasi askeri anlamda tek başına kendisi büyük ölçüde her şeyi hallediyor; ama, finansmanını başka ülkelerden, Kuveyt'ten, Suudi Arabistan'dan, Japonya'dan, Almanya'dan sağlıyor; yani hareketi tek başına finanse edemiyor, bunun maliyetine katlanamıyor.

Dolayısıyla ekonomik açıdan sözkonusu olan çok merkezliliği buradan da dolaylı olarak çıkarsamak mümkün.

Dolayısıyla uluslararası sistemi anlamaya çalışırken bu "tam örtüşmeme" zaman zaman bize güçlükler çıkartabilir. Nitekim sisteme ilişkin düşüncelere Türkiye açısından baktığımızda artık o örtüşme olmadığı için, her şey NATO, Avrupa Birliği ekseninde kolaylıkla analiz edilemeyebilir. Bu durum, bizim gibi bu işle uğraşan insanlar için özellikle ciddi bir dezevantaj.

Bence nispeten yeni sayılabilecek bir diğer gelişme de, demin değerli konuşmacılar da değindiler, bölgesellik olgusu. Diyeceksiniz bölgeler coğrafi bölgelerdir; Orta Doğu, Kafkasya eskiden yok muydu? Doğal olarak vardı ama, bu bölgeselliğin siyasi, askeri, ekonomik anlamda ortaya çıkışı 1991 sonrasında çok belirginleşti. Türkiye coğrafyasını temel alırsak, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya önemli bölgesellikler olarak belirginleştiler. Bunların tabii ki uluslararası sistemin bütünüyle, uluslararası sistemin genel değişkenleriyle ilişkisi hâlâ sürüyor; fakat, uluslararası sistemin genelinde özerklik dereceleri eskiye göre biraz daha arttı. Basit olarak şunu demek istiyorum: İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada, Ortadoğu'ya ilişkin bir analiz yaparken Lübnan'da hemen her şeyi ABD-Sovyet rekabetiyle izah etmek mümkün; taraflara bakıyorsunuz birinin arkasında o, diğerinin arkasında ötekisi. 1967 Arap-İsrail savaşı aynı mantıkla izah edilebilir. Bugün ise, Ortadoğu'daki herşeyi bu tür bir analizle anlamamazsınız. Ortadoğu'da gelişen bazı olayları anlamak için tabii ki uluslararası sistemin bütünü, onun temel stratejik güçlerinin pozisyonlarını bilmek önemli ama, o bölgenin kendisine özgü özelliklerini de mutlaka (89-91 öncesine göre) çok daha iyi bilmek zorundayız. Bu da bence, Türk dış politikası planlayıcılarına, bölgesellik ile ilgili araştırma, geliştirme, buna özgü politikalar üretme; örneğin "Hafız Esat ölünce Suriye ne olur?" türünden çalışmaları bugün çok daha fazla teşvik etme, bunları anlamaya çalışma yükümlülüğü getiriyor.

Buradan biraz Türk dış politikasına gelelim. Gelecek günlerde Türk dış politikasının temel çizgilerinde ne türden gelişmeler gözlemlenebilir? Bence yine birinci referans noktası Amerika Birleşik Devletleri. Türkiye açısından bakıldığı zamanda böyle, Amerika açısından bölgeye bakıldığında da. Amerika Birleşik Devletleri açısından Türkiye'nin önemi bence, biraz ilgi alanı kayması olmakla beraber hâlâ sürüyor. Türkiye açısından Amerika Birleşik Devletleri'nin önemi-

nin azalacağı kanaatinde de değilim. Özellikle Avrupa Birliği'yle olan, değerli konuşmacıların da değindiği çeşitli sorunlar, Türkiye'nin Batı dünyasıyla olan ilişkileri ve ilgisi temel alındığı, yani, bu temel tercihte çok radikal bir değişiklik olmadığı taktirde, ilgiyi haliyle Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru yöneltecektir. Bu bence, biraz inişli çıkışlı olsa da, gelecek günlerde de sürecektir olan bir ilişki biçimini gösteriyor. Amerika Birleşik Devletleri açısından da, Türkiye'nin 1991 sonrasında, "Sovyetlerle doğrudan ve uzun bir kara sınırı olan NATO üyesi" unvanını kaybettiği için birden gözden düşeceği sanıldı. Oysa bugün Amerikan dış politikasında Ortadoğu, bu ülkenin hayati çıkarları açısından önem arz ettiği oranda, Türkiye bu ülke için çok önemli. Hele İran'daki rejim bu yapıyla sürdüğü müddetçe bu önem hiçbir zaman bence azalmayacak, aksine artacak gibi gözüküyor.

Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri için Türkiye'nin bir de model olma özelliği ortaya çıktı. Ben bunu da önemsiyorum. Rus coğrafyası diyebileceğimiz bir coğrafya var bugün. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılılar endişeliler. Çünkü bu bölge istikrarsızlık odağı. Bu yüzden Rusya'nın oradaki etkisinin sürmesini kabulleniyorlar. Buna alternatif ne olabilir? Buna alternatif o ülkelerin kendilerine özgü gelişmelerinin teşvik edilmesi olabilir. Bu gelişme hangi zeminde olacak, nasıl bir model çerçevesinde olacak? Bu biraz ortada. Batılılar açısından Türkiye, etno-kültürel açıdan sözkonusu olan yakınlığı, ticari ve malî konularda bu ülkelerle giriştiği mevcut işbirliği çerçevesinde bu ülkelere de iyi bir model olabilir. Dikkat edilirse, burada Batılıların kendi çıkarı açısından Türkiye'nin o ülkelere model olması uygun düşüyor. Doğal olarak, bu Türkiye'nin çıkarlarına da uygun düşüyor. Bölgeye ilişkin farklı model önerileri de var. Suudi Arabistan'ın, İran'ın bölgeye olan ilgisi, çeşitli finans kaynaklarıyla bu ilgiyi sıcak tutma çalışmaları biliniyor. Muhtemelen ileriki yıllarda bu rekabet bence azalmayacak aksine daha da artacak. O ülkeler Rusya'dan otonomilerini aldığı ölçüde bu rekabet hızlanacak. Bugün Özbekistan'da laik bir devlet olarak mı kalacağız, yoksa din devletine dayalı bir rejimle mi yönetileceğiz tartışması ortaya çıkmakta. İşte bu tartışma Rusya'nın bölge üzerindeki etkisinin azaldığı ölçüde hızlanacak. Bu çerçevede sanıyorum ABD başta olmak üzere Batı için Türkiye, bu ülkeler ile olan ilişkilerde bir iletişim kayışı fonksiyonunu görecek.

Türk dış politikası açısından uluslararası sisteme ilişkin konularda, özellikle askeri ve siyasi açıdan Rusya bir rekabet odağı, bunu görmek lâzım. Ortak si-

yası sınırimiz kalmadı ama, özellikle Kafkasya ve Orta Asya'ya ilişkin rekabet zemini çok belirgin. Bu rekabetin yumuşatılma yolu da bence iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerden, özellikle ticari ilişkiler geçiyor. Çünkü, askeri-siyasi açıdan ortada olan bazı sıkıntıları yumuşatmanın yollarından biri de bu tür karşılıklı bağımlılıklar yaratmaktır, bunun büyük bir yararı olacağını düşünüyorum.

Türkiye'nin ilişkilerine ekonomik düzeyde baktığımız, ekonomik güç merkezleriyle olan ilişkilerini değerlendirdiğimiz zaman birinci tercihin Avrupa Birliği olması gerektiği açık ve net. Özellikle bir bütünleşme hareketine yaklaşma açısından bu böyle. Ayrıca konuya, Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkilerinin yoğunlaştığı ülke ve bölgeler açısından baktığımızda da Batı Avrupa oldukça rakipsiz bu konuda. Alternatif hiçbir şey yok mu denilebilir. Türkiye açısından belki en yararlı olabilecek bir değişiklik, bir gelişim, özellikle serbest ticaret bölgesi benzeri ilişkiler çerçevesinde, yani Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın islah edilmiş bir biçiminin veya bunun biraz daha coğrafyası değişik bir türevinin geliştirilmesidir.

Bölgeler açısından baktığımız zaman, Türkiye, çok çeşitli bölgelerle aynı anda irtibatla olan bir ülke konumunda. Aslında belki herkese kendi ülkesi böyle ilginç konumda gibi gelir, fakat örneğin bir Norveçli için benim söyleyeceğimi söylemek çok zor. Türkiye, uluslararası sistemde önem taşıyan en azından üç bölgeye teğet durumda. Balkanlar kendisine özgü dinamikleri olan bir coğrafya; Kafkasya, Orta Asya da böyle denebilir. Ortadoğu'nun bu türden özellikleri yakinen biliniyor. Zaman zaman bir Doğu Akdeniz, bir Karadeniz bölgesi ifadeleri de duyuluyor. Türkiye'nin bu coğrafyalar açısından da büyük önemi olduğu ortada. Bu durum 1991 sonrasında doğal olarak Türk dış politikasının büyük zenginliği diye düşünüldü. Bence de bu durumun Türk dış politikasına kattığı çok şey var; çünkü çok size alması getiriyor bu tür coğrafya. Fakat aynı zamanda çok büyük maliyetler, sıkıntılar da getiriyor, getirecek de. Neden? Çünkü, bu üç bölgede de aynı anda birbiriyle tutarlı politikalar izlemek zorunda kalıyorsunuz, hem de değişkenleri çok farklı olan bu coğrafyalarda. Çeşitli etnik sorunlarla ilgili politikalar

üretiyorsunuz. Karabağ sorunda, Kuzey Irak meselesinde, Kıbrıs sorunda, Bosna'da ve Kosova'da tutarlı olmak zorundasınız. Dış politikada aşırı tutarlılık gerekmez denebilir ama, Birleşmiş Milletler'de sizin delegeniz bir konuşma yaparken, bu konular art arda konuşuluyorsa, örneğin ulusların kendi kaderini tayini ilkesinin bu olaylara ilişkin bir tür yorumunu yapmak zorundadır. Bunun aynı anda beş tür yorumunu yapmak mümkün olmadığı için, farklı değişkenlere bağımlı olan bölgelere teğet olmak aynı zamanda bazı maliyetler de getiriyor bize.

Burada, genel olarak bir dış politika üretiminde veya özel olarak Türk dış politikasında mümkün olduğunca (zaten bugüne kadar çoğunlukla yapıldığı gibi) dış politika üretiminde iç politik faktörlerden çok dış faktörlerin algılanmasına önem vermek lâzım, bu çok önemli. Eğer siz bir coğrafyada çıkarları maksimize ederken olabilen en yüksek düzeyde istikrar arıyorsanız, genellikle bu dediğim perspektifi mümkün olduğu

kadar benimsemek zorundasınız. Bu söylediğimin demokratik değerlerin maksimalist bir yorumu ile zaman zaman çeliştiğini hemen belirtmek isterim. Bunu biraz olumsuz yönden alırsanız, elitist bir politika oluşum düşüncesine kadar gidilebilir. Yine de ben kalkış noktasının bu olması gerektiği kanaatindeyim. Aksi taktirde,

yani kamuoyunun çeşitli konularda gündelik olarak meydanlarda göstereceği aksiyonları tam anlamıyla dış politikanın bileşkesini oluşturan unsurlar olarak alırsanız, bunu hele Türkiye coğrafyasında yaparsanız çok büyük sıkıntılar çekersiniz. Bu sırada, Türkiye'nin dış politikasında can alıcı noktalarda benim önerme olarak öne sürdüğüm oldukça uygun davranıldığını hemen belirteyim. Mesela, Türkiye'de epeyce Abhaz bulunmasına rağmen, Abhazya ile Gürcistan arasındaki problemde Türkiye, bölgede Gürcistan'ın istikrar unsuru olma özelliğini bildiği, Rusların Tiflis'i zor durumda bırakmak için Abhazları desteklemesini gayet iyi değerlendirdiği için, Abhazlara bir destek vermek durumunda olmamış, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Bu politika eğer meydanlardaki aksiyonlara göre bir politika oluşturulması ile yürütülseydi, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü Rusya'yla beraber ortadan kaldırma politikasının içinde bulunmak gerekirdi.

Türkiye'nin ilişkilerine ekonomik düzeyde baktığımız, ekonomik güç merkezleriyle olan ilişkilerini değerlendirdiğimiz zaman birinci tercihin Avrupa Birliği olması gerektiği açık ve net.

İkinci olarak söylemek istediğim şu: Demin, Duygu hocamız çok güzel söylediler, güç kavramı esas itibarıyla bir devletin veya bir devletler grubunun, bir blokun diğerini ve diğerlerini kendi istediği yönde yönlendirebilme, ona etki yapma veya onun istemediği bir şeyi yapmaktan alıkoyma olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin büyümesi, büyüklüğü gibi kavramlar, özellikle siyasi düzlemde topraksal olarak anlaşılmaktan çok bu şekilde anlaşılmaya doğru gidilmelidir. Toprak, hiçbir zaman önemini kaybetmeyecek bir şeydir. Bir ülkenin, insanların yayıldığı alanın, bunun maddi ve moral anlamının ortadan kalkması mümkün değildir. Fakat günümüzde herşeyi sadece bundan ibaret görmek, yani siyasi coğrafyaya baktığımızda ülkelerin etki kapasitelerini, o siyasi haritadaki renklerin hacimleriyle düşünmek son derece yanlıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin etki kapasitesi, maddi anlamda bulunduğu coğrafyanın herhalde birkaç katı veya Sudan'ın etki kapasitesi kendi coğrafyasının daha büyükmüş bir örneği olabilir ancak.

Nihayet son olarak söylemek istediğim bir nokta da şu. Mikro-milliyetçilik, etnik, dini ayrımlara dayanan aşırı politikalar giderek hızını kaybedecek diye düşünüyorum. Çünkü bu politika şu anda, iki kutuplu sistem altında uyutulmuş, dondurulmuş olmasının tepki dönemini

yaşıyor. O buzlar çözüldü, o şal, o zambak ortadan kalktı birden ve bu hareketler patladı. Bazıları hâlâ kendisini esas kimliğiyle ortaya koyamadığı için 1991 sonrası süreci yaşıyor olabilir. Fakat sanırım bir süre sonra, bugün uluslararası sistemin ekonomik, teknolojik, kültürel açıdan ulaştığı düzey dikkate alındığında, bu mikro milliyetçiliğin bir yaşanabilir toplumsal model önermediği el yordamıyla da olsa ortaya çıkacak. Fakat bu ancak bazı acılar çekildikten sonra ortaya çıkacak herhalde. Bir başka deyişle, bu kimliklerini ortaya koyma şansını elde edenler de, her şeyin sadece bu şanstıan ibaret olmadığını, aslında sosyal hayatın başka birçok yönleri olduğunu bir süre sonra fark edecekler. Ondan dolayı, bunları dış politikaya ilişkin olarak az önce söylediklerimle birleştirdiğimiz zaman, çıkar motivasyonu bu ideoloji, etnik yapı, din gibi unsurların giderek önüne geçecek. Zaten bu değerlendirmeye, bizim en tahmin etmediğimiz, en ummadığımız dev-

letlerce bile uygulanıyor. Ben okulda hep öğrencilerime de örnek veririm; İran'ın politikası bu söylediklerinin uygulamasıdır. Tahran yönetimi, Bakü'de Elçibey gibi Türkiye'ye yakın bir lider olduğu dönemde, kendisine dini bakımdan çok yakın mezhebi bile aynı olan Azeri'leri, kendi toprakları içerisinde nüfusunun üçte birini oluşturan Azerileri desteklemek yerine Ermenileri desteklemiştir. Bunun ideolojiyle, dinle, etnik yakınlıkla bir izahı olabilir mi? Oysa bilindiği gibi İran dış politikasını İslâmi tercihlere göre yönlendirdiğini deklare eden, bunun mücadelesini yapan bir devlettir. Ama, iç dış politika formülasyonunda çıkar maksimizasyonuna geldiği zaman, bence Tahran'da iktidarda kim olursa olsun İranlı bir yöneticinin tercih edeceği politikayı uygulayarak böyle bir tutum izlemekte, sonradan şartlar değiştiğinde bu politikayı da değiştirmektedir.

Sözlerimi bitiriyorum. Bence bu politikanın istisnaları, insan hakları çevre konuları olmalıdır. Türk dış politikası da ileride bu değerlendirmeyi hayata geçirmeye çalışmalıdır. Bu iki konu, sadece salt çıkar motivasyonuna göre ele alınamayacak olan, uluslararası toplumda toplumlar arası değerler diyebileceğimiz bazı değerlerin üretilmesinde en önemli ortak paydalar olarak dikkate alınabilecek konulardır. İnsan hakları bu özelliği zaten bugünlerde çok net

olarak Türk dış politikasına yansıyor. Bir süre sonra, 2000'li yıllarda çevre konusu da bu kategoriye dahil olacaktır.

BAŞKAN - Panelimizin soru cevap bölümüne başlıyoruz. Soru sormak isteyen sayın katılımcılar ellerini kaldırırlarsa, onlara sıra içinde söz vereceğim ve mümkünse birer soru sormalarını isteyeceğim, eğer birden fazla konuşmacıya soru sormak istiyorlarsa, iki soru da sorabilirler.

Kenan Ergül - Hafta'yı düzenleyen meslektaşlarıma teşekkür ediyorum, katılanlara teşekkür ediyorum, 24 sene önce bu haftanın tesisi için tartışan insanların içinde kendimin de olmasından gurur duyuyorum.

Sorum Prof. Faruk Sönmezoğlu'na, son cümlesiyle alâkalı. Din ve milliyetçilik akımlarının bir süre sonra, kaba bir tabirle tavsayacağı, ben aynı kanaatte

değilim, acaba sorumu kanaatimle birleştirebilecek mi?

Bir Birleşmiş Milletleri yaşadık, bütün dünya ülkeleri bunun içinde, etkinlik derecesi belli. Bir Avrupa Birliğini yaşıyoruz, biz kenarındayız, bize uygulanan, 30 yıldan beri birlikte olduğumuz süreçte bize uygulanan tavırla, Romanya'ya 3 seneden beri uygulanan tavır meydanda. Birleşmiş Milletlerin bir kısmı Avrupa ve Amerika Ekonomik Birlikleri hep güçlü ülkelerin bir araya gelmesinden meydana gelmiş. Âdeta dünyada zengin olan -ki çok doğal- ve olmayanlar ayrılmış, biz az gelişmişlerin içindeyiz; ama, gelişmiş değiliz, o blokun içinde değiliz. Ayrıca da telaffuz etmek istemiyorum, Romanya ile Türkiye'ye reva görülen yakınlık da bana göre dini bir tercihten kaynaklanıyor, bu konuda iddialıyım. Yine dört konuşmacının ifadesi, bir globalleşme ve büyük okyanus dalgaları içinde bocalayan orta ve gelişmemiş devletler; ama, bunlar nedense hep Kuzey Amerika'yla, Avrupa'nın dışında, Japonya'yı sonra tartışabiliriz veya dışta tutarız. Çin'in gelişeceği vesaire vesaire konular çok önemli değil, bence başlayan milliyetçilik ve din akımları hem farklı oluşumların tarihsel bir sonucu olarak gözüküyor, hem de globalleşmenin getirdiği büyük okyanus dalgaları altında onların değil bizim kalacağımızı gösteriyor. Bu kötümser bir tahmin, ısrar ediyorum, bunun sonucu bu ülkeleri idare eden yöneticiler sürekli başarısız olma durumunda kalacaklar ve bu başarısızlık neticesinde; yani, demokrasi; yani, insan hakları uyumu; yani, ekonomik zenginlik; yani, refahın bölüşümü konularındaki geri kalmışlıkları içerde ve globalleşmenin getirdiği büyük dalgalanmanın sonucu başarısız yöneticiler devletlerin başında sürekli kalacağı için bunların devrilmesi, değişmesi söz konusu olacak. Böyle bir sıkıntı içinde ve o zaman bu başarısızlığı gidermek için o ülkelerin yöneticileri alt değerlere sarılacak, bu da milliyetçiliktir, bunu götürebildiği kadar götürecektir. Ben bunda yöneticileri hak-sız görmüyorum; çünkü, tencerenin kapağı o kadar ağır ki, o yerinden hiçbir zaman kalkmayacağına göre normal ticaret ilişkilerini hiç önemsemiyorum, ister faşist olsun, ister komünist olsun batılı ülkeler o devletlerle çok rahat ticaret yapmaktadırlar.

Ticaret ilişkilerini bu olayın tamamen dışında düşünüyorum, o zaman başarısız yöneticiler alt kültürlerle bu işi yarı demokratik, yarı sıcak, yarı hoş gider şekilde götürmeye uzun süre devam edeceklerdir, neden? O ülkelerin insanları Sayın Aktan'ın dediği gibi geçmişteki yönetim biçimlerini, tarihsel gelişimlerini veya milliyetçiliklerini veya dinlerini mi ortaya koymak onlar için kolay, yoksa demokrasinin tok noktaya

gelmesi, insan haklarının çok üst noktaya gelmesi, hukukun uluslararası normlara ulaşmasına mı yatkın? Bence bu süreç uzayacaktır, çok fena uzayacaktır, bu düşündüğüm nedenlerle, acaba Faruk Bey ne der?

BAŞKAN - Çok teşekkürler Sayın Ergül. Sorunuzun sanıyorum diğer konuşmacıları da ilgilendirecek boyutları var, onun için ben diğer soruları da alayım ve daha sonra konuşmacılara sırayla tekrar söz vereceğim, belki onların da sizin sorunuza katkıda bulunmak isteyecekleri noktalar olabilir diye düşünüyorum.

Salim Sayar- Ben sorumu Gündüz Aktan Beyefendiye yöneltmek istiyorum:

İkinci Dünya Harbine Türkiye girmedii. 1945'te İkinci Dünya Harbi bitti. Türkiye'de o devrede 3 milyar döviz rezervi, 125 ton altın var, dolayısıyla 1 dolar 63 kuruş ediyor ve o zamanın başbakanı beyanat veriyor; Sayın Şükrü Saraçoğlu -ve rahmet olsun kendisine diyorum- "Avrupa'nın yapılanmasında varız" diyor ve 2-3 senede Avrupa tamamıyla bitmiş, İkinci Dünya Harbinde 20 milyon insan ölmüş, dolayısıyla Almanya ve diğer devletler hatta Amerikadakilere harpten çıkmış bir devlet olarak bütün dünya milletlerinde bir depresyon vardı. Aynı zamanda 2-3 sene sonra doğrudan doğruya Almanya hemen bir Erhard mucizesi çıkarttı, acaba Türkiye ne yanlış yaptı? Bu gibi ekonomik potansiyel ve bir siyasi potansiyel, gerek bölgesel bakımdan, gerek ekonomi bakımından, gerek tarihsel bakımdan olmasına rağmen biz acaba neden bu kadar yanlış yapıyoruz?

Sayın Gündüz Aktan bey Osmanlı teressubatından bahsetti, halbuki teressubat demek statik bir durum demek, doğrudan doğruya bir kültür, bir ekonomi, bir nüfus, bir tarih, tabiyatıyla bir dinamizmi ifade eder. Acaba, bir çelişki var mı?

Prof. Duygu Sezer hanımefendiye de bir sorum var. Çok kötümser bir tablo çizdiler Türkiye için, halbuki kötümserlik demek ümitsizlik demektir. Bugün ekonomi demek siyaset, siyaset demek doğrudan doğruya bilim demektir, bilim. Dolayısıyla bilimde hiçbir zaman kötümserlik yoktur, daime iyilik vardır, acaba ben mi yanlışyorum.

Turgut Arıç - Sorum ortak, konuşmacılara. Efendim, sayın konuşmacılar bu toplantıda da Türkiye'nin büyüklüğü hakkında, dün de Sayın Cumhurbaşkanımız Türkiye'nin büyüklüğü hakkında birtakım sözler ve rakamlar verdiler; ama, ben bir ekonomist olarak Türkiye'nin nasıl büyüdüğünü hâlâ anlayamıyorum. Bu büyüklüğün ölçüsü nedir, hâlâ akıl erdir-

miş değildir. Türkiye büyüyen ülkeler arasında, gelişen ülkeler arasında 4 üncü, etkinliklerde 10 uncu, bilmem nede 16 ncı, bilmem nelerde de sonuncu oluyor, bu kadar farklı sıralamalar ve en sonda aldığımız dereceler var, sondan birinci, ikinci, üçüncü, enflasyonda olduğu gibi, bütçe açıklarında olduğu gibi. Bu nasıl büyüme ki ortalamasını alamıyoruz. Gerçek büyüme bunların hangisidir? Eğer Türkiye gerçekten büyüyorsa, Türk parasının değeri neden düşüyor? Çünkü, bir ülkenin itibarının göstergesi, terazi gibi, parasıdır ve Ulu Önderimiz Atatürk'ün bir sözünü birkaç yıl evvel tesadüfen öğrendim, Resmi Gazeteleri karıştırıyordum, ayrıntıya girmeyeceğim, karıştırırken Büyük Millet Meclisindeki bir açış konuşmasında şunu söylediler "Her şeyden önce Türk parasının değeri iyi korunmalıdır" çok partili hayata girdiğimizden beri Türk parasının değeri değil, başka şey, borç kabartılarak ülke yönetilmeye çalışılıyor. Bir ülke yönetiminin, bir kişi yönetiminden pek farklı olduğunu sanmıyorum, sadece rakamlar büyüyor ve ihtiyaçlar büyüyor; ama, aynı orantıda. Bir insan kendi kişisel bütçesini, aile bütçesini, işletme bütçesini borca dayandırarak büyüttüğü zaman sonu ne oluyor, iflas oluyor. Pekii ülkenin borç ödemek için tekrar borçlanmasıyla nereye varılacak, arkadaşım demin söyledi, Türk parasının değeri çok partili hayata girmeden evvel dolardan daha kıymetliydi, yıllarına göre 65 kuruş, 85 kuruş, 80 kuruş falan oynuyordu ve Avrupa'nın onarımına talibiz diye belirttiler, şimdi tam tersini yapıyoruz. Şu anda dolar 400 bin liraya yakın, yarın 500 bin, 600 bini de geçecek, bunun sonu nedir, sonu ne olacak? Bunu merak ediyorum, 2000 yılında inşallah eski onurumuza kavuşuruz.

Murat Metinsoy - İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler öğrencisiyim. Ben burada analizimizi yaparken, sorumu yöneltirken Amerika'yı merkeze alarak bir soru sormak istiyorum. Türkiye hâlâ 1955 Bandung'taki gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarını kendi çıkarından fazla mı savunuyor? Şu andaki dış politika uygulamaları bizde bu intibayı uyandırıyor. Bu arada Asya'nın Türkiye'nin dış politika stratejileri açısından konuşmacılar tarafından yer bulmadığını düşünüyorum. Zira bugün Asya'da soğuk savaş sonrasında dengelerin yeniden değişmesiyle anti Amerikancı ve anti emperyalist birtakım işbirliği koalisyonlarının oluştuğunu görüyoruz, işte 1996'de Rusya-Çin görüşmeleriyle beraber Rusya ve Çin bölgede bir anti hegemonyacı koalisyon sürecine girmenin işaretini verdiler. Yine bölgede Hindistan'ın, Çin'in, Rusya'nın Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde özellikle aşırı milliyetçi, faşist, aşırı dinci hareketlerin yayılma-

sından doğan kaygıları ortak. Yine Türkiye'yi bu bölgede aşırı dinci hareketlerin yayılması konusunda bu ülkelerle ve çıkarların ortak olduğunu söyleyebiliriz. Hindistan'da da, Çin'de de anti Batıcı eğilimler güçleniyor, özellikle Çin'de Konfüçyus felsefesi doğrultusunda anti Batıcı bazı eğilimlerin yükseldiğini görmekteyiz. Fakat, bugün petrol boru hatlarının kendi üzerinden geçmesi için Türkiye'nin Çeçenistan'ı kışkırttığı konusunda söylentiler var, yine Sincan'ı, Orta Asya'daki birtakım pantürkist politikaları doğrultusunda kışkırttığı konusunda söylentiler var. Bu durum tabii Türkiye-Rusya-Çin ilişkilerinin gerginleşmesini ve Türkiye'nin daha fazla Amerika'nın etki alanına girmesini kolaylaştırıyor.

Türkiye böyle bir ortamda; yani, soğuk savaş dengelerinin değiştiği bir ortamda hâlâ Amerika'yla beraber mi yürüyecektir, denetleyici pozisyonuna devam edecek midir bu bölgede?

Orhan Güvenen - Prof. Sayın Duygu Sezer hanımefendi dolaylı olarak bana atıfta bulundu bu OECD 2020 çalışmasıyla ilgili olarak, müsaadenizle bilebildiğim kadarıyla cevap vereyim.

Birincisi sizin de belirtmiş olduğunuz gibi 2020 çalışması Haziran aylarında oldu. Fakat, toplum bilimlerde ve özellikle ekonomide öngörme konusunda çok dikkatli olmak lâzım, çok iyi bildiğiniz gibi toplum bilimleri; yani, ekonomi ve sosyal olaylar matematik anlamda belirsizliğin çok yüksek olduğu olaylardır. Gene matematik anlamda kaotik; yani, eğrilerinin sürekli olmadığı, kesintili olduğu olaylardır ve bununla da yetinemiyoruz artık matematiksel karmaşıklıkla algılamaya çalışıyoruz kısmen. Başka bir deyimle elimizdeki ne teoriler, ne de ölçme teknikleri gerçek anlamda tam anlamaya, anlatmaya ve öngörmeye yeterli değil, önce bunu müsaadenizle vurgulamaya çalışayım, bu çok sık rastlanan bir olgu.

İkinci bir olgu, geçmişte de böyle olmuştur, bakın çok önemli olan 1929-30 krizi, o zaman Harvard istatistikçileri çok ünlü, gerçekten çok önemli birimin insanlarıydı, 6 ay öncesinde görmemişlerdir; ama, sokakta belirli bir sağduyuyla bakan, belki şairler gördüler; çünkü, sezgiyle bakmışlardır veya gözlemliyorlardı. Bu onların yeteneksiz olduğunu göstermez, onlar eğrileri çiziyorlardı şeffaf kağıtlar üstüne, üst üste koyuyorlardı olay çıkmıyordu. Onun için bütüne bakmak olgusu çok önemli bir olgudur ve genellikle de bilimle uğraşanların ve bu 20.yüzyılın bilim metodolojisi hatalarından biridir, özellikle toplum bilimlerde olaylara belirli bir kısmilikte ve alt kümeyle bakışıyla

bakıp çözüm üretmek. 20.yüzyılın yanılmıyorsa na-
çızane kanaatime göre önemli bilim hatası kümeye
bakmama olgusudur ve bilimler arası çalışmama olgu-
sudur ve diğer bir boyutu da bilim adamları yetiştir-
mek ama, alimler yetiştirmemek; yani, bir konunun
dikey uzmanı olup, aynı zamanda o yatay bağlantıyı
yapabilen insanlar yetiştirmemek. Bunu da çok ni-
telikli diplomatlar yaparlar, onların işi bütüne bak-
mak olduğu için çoğu kere iktisatçılardan veya top-
lum bilimcilerden daha iyi onlar görürler; çünkü,
bütüne bakarlar, eğer belirli bir çaba da göstermişler-
se.

Demek ki, bu konuda benim eğer matematik an-
lamda biraz daha öteye gidersem değerli vakitlerinizi
alıyorum, modellerin sıkıntıları bunlardır efendim ve
o söylediğiniz husus doğrudur hocam; yani, modeller,
yaptığımız bütün en karmaşık modeller şu anda mev-
cut olan dünyada proteknik sistemdir, benim de naçı-
zane yıllarca çalıştığım bir sistemdir. Bu 30 bin denk-
lemin üzerindedir; fakat, aslında önemli bir basite in-
dirgemedir; ama, önemli bir araçtır. Ne yapar? Eninde
sonunda geçmiş zaman seyirlerini kullanırız; yani, ge-
leceğe dönük olarak işte bir aralar gene ben çalışmış-
tım o Extoriter Type Modling dediğimiz; yani, jeoloji-
de yapılan, belirli olayları gözleyip geleceğe dönük
olarak da sisteme girebilmek, bunlar henüz teknikleri
çok gelişmiş değil. Unutmamak lazım ki, gene aynı
şeye dönüyorum, matematiksel karmaşıklıkta henüz
elimizde sistemleri çözecek analitik araçlar ve mate-
matik araçlar yoktur. Ondan ötürü gene de en güve-
neceğimiz yer bu araçlara ihtiyaç vardır; ama, insan
beynidir, gözlem kapasitesidir ve deneyimidir. Za-
ten gerçek modelcilik bilim artı sanattır, başka bir
deyimle matematiği kullanırken aynı zamanda sana-
tı kullanmak, gözlemciliği kullanmak ve o ikisini;
yani, modelciyle bir yerde aynı zamanda uzmanın
yan yana gelmesi, deneyimi olan, kurumlarda çalış-
san.

Uluslararası ilişkilerde çok iyi yetişmiş olabilirsiniz;
ama, ister istemez uygulamanın getirdiği bir bo-
yut vardır ki, onun ikamesi oldukça çok zordur bu bo-
yutta.

Efendim, yorum yapmak konumunda kaldım ho-
camızın söylediğinden ötürü; ancak, belki bir soru
olarak; çünkü, güçler etkileşimi vurgulandı. Sayın
Sönmezoglu özellikle beni çok etkiledi; çünkü, kul-
lanmış olduğu bir deyim var, "etki kapasitesi" diye, bu
çok sevindirdi beni, şöyle ki, bu arada hocam gene siz
söylediniz Dışişlerince yayınlanmış olan çalışma stra-
teji olarak; yani, yazım kısmı olarak Dışişleri Bakanlı-

ğımızın değerli mensuplarının yazmış olduğu, yapmış
olduğu bir çalışmadır; ancak, model kısmını biz yap-
tık DPT olarak, biz yaptık efendim, bu klasik bir ön-
görme modelidir, projeksiyonlardır. Fakat, naçızane
benim üzerinde özellikle çalıştığım bir sistem ki, o da
TC 2020 Bu klasik bir iktisat projeksiyonu olan bir
yaklaşım değil, ondan ötürü hocamızın söylediği etki
kapasitesi beni etkiledi; çünkü, hiçbir yerde duyma-
dım bu deyim; yani, bu şekliyle.

Kullandığım yaklaşımlardan biri bileşik etki in-
deksi dediğim bir yaklaşımla, başka bir deyimle siste-
me yalnız iktisadi boyutuyla değil. Sosyal bilimciler
çok önemli oranda genelde güçler etkileşimini ısıka-
lıyoruz, unutuyoruz ki sistemleri önce güçler götürür.
Güç, ekonomidir, güç silahtır, güç inanç sistemidir,
gücü daima insanlar kullanmak istemiştir 3 milyon
yıldır, dolayısıyla hangisi iyi, hangi dönemde işlerine
geliyorsa onu kullanırlar.

Sonuç olarak, bu yaklaşımdan ve kültürün de
davranışı belirlediğinden giderek modelleme yaklaşı-
mı ekonomi, kültür, sosyal davranışlar olarak bileşke-
ninden gider.

Türkiye bu resimde çok olumsuz konumda çıkı-
yor; yani, hiçbir yerin adamı değil, hiçbir yerin ülkesi
değil, boşlukta olan bir ülke gibi çıkıyor yaptığınız
tahliller çok doğru tahliller; ancak, burada müsaade-
nizle şu soruyu, konunun uzmanı olmayan sade bir
vatandaş olarak sormaya çalışayım.

Takdir edeceğiniz gibi, gene güçler etkileşimi
Birleşmiş Milletler'de 185 ülke, artı 4 Birleşmiş Mil-
letler dışı ülkeyi eklersek 189, demek ki Türkiye'yi
188'e karşı 1 olarak bir etkileşim içindedir. Şimdi
doğrudur, esas oyunculugu Amerika yapıyor; yani, 19
Mayıs provaları yapar gibi, karar verince gidiyor
bombaları bırakıyor geliyor; ancak, bunun arkasında
bir olgu daha var. Her şeyi, her zaman istediği gibi
yapması tek ülkenin tek gücün mümkün değil; yani,
bir güçler etkileşimi var; çünkü, karşısında Rusya var,
karşısında öbürü var. Demek ki Türkiye gibi bir ülke
1'e karşı 188, olunca burada matematik olarak yapıl-
ması gereken, sistemin 24 saat tahlil edilerek bu etki-
leşim içindeki boşluk marjlarını kontrol edip çoğulcu
katılımcı demokrasi içinde, hukuk devleti kuralları
içinde bilgimizi, zekamızı, stratejimizi ve uygulamalarımızı
kullanmak. Gerçi 65 milyonuz 6 milyar nüfus
içinde, gayri safi milli hasılamız da yüzde 1, demek ki
sisteme tek başımıza etki yapmak olanağımız yok; an-
cak, bu bakışta etki yapma olgunuz vardır, bu boşluk-
ları görebilirseniz. Zamanlama, ki gerçek diplomasi
odur, aslında gerçek diplomasi çok matematik bir ol-

gudur. matematikten farkı zamanlaması ve üslup farkıdır. Çok ciddi ve matematik bir olgu. O yapıldığı zaman zannediyorum Türkiye çok önemli katma değerler üretebilir, karamsar olmamak lâzım.

Önümüzdeki 10 yıl içinde Türkiye önemli bir jeostratejik hata yapmazsa, kim ne derse desin, önemli dünya devletlerinden biri olacaktır. Bunun bazı sebepleri de var, ister istemez baş oyunculuğu oynayan o ülkenin Türkiye gibi bir ülkeye şu veya bu nedenden, ihtiyacı vardır. Önemli olan Türkiye'nin bunu bilinçle kullanabilmesi meselesidir. Zannediyorum ve çok değerli Büyükelçimiz Sayın Gündüz Aktan'ın söylediği bir olgu var, onu tekrar etmeden edemeyeceğim "Her uygarlık kendi değerlerini kabul ettirmek ister" doğrudur; ama, eğer biz bilincinde olursak olayın; yani, siz Musul olayının bilincinde olur da onun altında, toprağın altında petrol olduğunu bilerseniz, bilseydik, büyük bir ihtimalle belki Musul'u kaybetmeyecektik, Müslüman, Müslümanla savaşmayacaktı.

Demek ki, eninde sonunda olay bir bilgi olayı, bilinç olayı, strateji olayı, uygulama olayı ve bu boşluk marjlarını değerlendirmeye olayı. Bunu bilmiyorum değerli konuşmacılarımız nasıl değerlendirir, ben sade bir vatandaş olarak soru sordum, onlar uzmanları.

Gökçe Oyner - İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisiyim. Sayın Aktan konuşmasında ırkçılığın Batıda yükseldiğini söyledi. Basından takip ettiğimiz kadarıyla köşe yazarlarının da bazıları bu görüşe tâbiler. Ben şunu sormak istiyorum, yeni bir yüzyıla girerken ırkçılığın özellikle Avrupa'da bazı kıpırtılar göstermesi yeni yüzyılda ne tür etkiler veya oluşumlar sergiler? Bunu öğrenmek istiyorum.

Mirza Azeri - Benim Sorum Sayın Faruk Sönmezoğlu'na: Ben Bakü-Ceyhan hattının, ABD tarafından desteklenmesinin nedenini öğrenmek istiyordum.

BAŞKAN - Çok teşekkürler. Sayın katılımcılara değerli soruları ve yorumları için çok teşekkür ediyorum ve bu kez konuşmacılarımıza daha kısa bir süre için söz vereceğim ve geçen defakinin tersi bir sırayla başlıyorum. Sayın Sönmezoğlu, size yönelik sorular bir hayli fazla, buyurun ilk sözü size veriyorum.

Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu - Şimdi kısaca değineyim. Sayın Kenan Ergül, özellikle dini, etnik, milliyetçilik veya mikro milliyetçilik dediğimiz milliyetçilik veya ayrılıkçılığın; devletin, ulusal devletin konumunu zorlayan hareketlerin bir süre sonra durulacağına dair söylediğim ifadeyi biraz irdelenmeye muhtaç gördüler. Zaten hemen şunu söyleyeyim ki, bu tür ifadeler oldukça spekülatifdir. Bu gibi ileriye dönük tahminleri genellikle benzer olgu veya olaylarla karşılaştırma yoluyla, karşılaştırma yaparak bir tahminde bulunuyoruz. Tabii ki burada yanlışla ihtimalimiz kuvvetle muhtemel. Yine de bu teşhisimi kısaca izah edeyim.

Samuel Huntington'un tezindeki uygarlıklar mücadelesine benzer anlamdaki dinin bazı çatışmalarda motor rolü oynayacağı düşüncesine gelerseniz, o biraz daha gerçekçi bence. Çok uzun dönemli uygarlıklar

ilişkisi anlamında belki daha doğru olabilir daha uzun süreceği. Fakat, devlet politikası gibi, doğru dan kısa dönemli olaylara ilişkin olarak durumu analiz ettiğimde, ileride bunun tavsayacağını söylüyorum. Uygarlıkları yığurma bakımından etkisi sürebilir. Bu zaten oldukça uzun dönemli bir şeydir. Fakat bu, devletlerin gündelik politikalarını be-

irlemekte çok fazla her zaman bir rol oynamaz. Bugün Amerika Birleşik Devletleri ile Yugoslavya'yı alalım. İkisi de aynı dinsel uygarlığın tarafları, biri öbürünün üzerine bomba yağdırıyor. İkinci Dünya Savaşı'nda da aynı dini uygarlığın taraftarları birbirlerine en ağır darbeleri vurdular. Sonuç olarak, kültür anlamındaki uygarlıklar arasındaki ilişki devletler arası ilişkiyi fazla izah edemiyor.

Birde Avrupa Birliği'nden örnek verdimiz, sorunun ikinci kısmında. Türkiye'yi almadılar, bu bir dinsel ön yargı diye düşünüyorsunuz. Gerçekten Slovakya'yı, parlamentosu bile olmayan Slovakya'yı listeye koyup da Türkiye'yi almamakta böyle bir önyargı seziliyor ama, konu sadece bundan ibaret de değil. İşin bir de pragmatik yönü var. Türkiye Malta değil, Türkiye Norveç değil; yani, absorbe edilebilmesi zor bir ülke, kocaman bir ülke. Eğer kendi uygarlığı açısından sıkıntı yaratabilecek unsurları olsa da çok daha küçük bir birimi daha kolay kabul edebilir Avrupa. Karşısına Türkiye gibi bir birim çıktığı zaman, artık

bu ön yargı veya pragmatik karşı koyuşlar maksimum düzeyde işlerlik kazanıyor.

Benimle doğrudan ilgili olan bir başka soruya da cevap vereyim. Bakü-Ceyhan hattının ABD tarafından desteklenmesinin nedenini sordu bir Azeri kardeşimiz. Bu da ilk konuşmamda söylemeye çalıştığım, devletlerin dış politikalarında çıkar motivasyonunun giderek daha önem kazanacağı varsayımını bence destekliyor. Amerika Birleşik Devletleri'yle olan ilişkide iki kutuplu sistem döneminde çıkar motivasyonuna göre işbirliği yoktu demek istemiyorum ama, zaman zaman ideolojik tercihler biraz çıkarın önüne geçebiliyordu denebilir. Örneğin Türkiye, ideolojik tercihi Batı'da olduğu için ABD'nin Kıbrıs politikasında kendi insiyatifini engellemesine belli bir süre fazla söz etmeye-biliyordu, ses çıkarmayabiliyordu. Bugün biraz daha pragmatik devletlerin tutumları. Doğrudan birebir çıkar daha öne çıkıyor. Bakü petrol hattının, Bakü'den gelen hattın Ceyhan'a inmesini ABD'nin desteklemesi doğrudan ABD çıkarlarıyla ilgili. Birincisi, Türkiye'nin bölgede etkisinin nispeten artması, daha önce söylediğim, ilk konuşmamda söylediğim nedenlerle, bu ülkenin Orta doğu politikası, Türkiye'nin model olma durumu vb., ABD çıkarlarına da uygun düşüyor. Ayrıca bölgede böyle bir proje bazı ülkelere avantajlar sağlayabilir. Bunu sadece Rusya'nın elde etmesi ABD tarafından istenir bir şey değildir. Birincisi, Rusya'nın ilgili ülkeler nezdindeki prestiji, etkisi, ekonomik kumandası çok artar ki, ABD bunu istemez. İkincisi, tabii ki bu aynı zamanda Batı'ya akacak olan petrolün gerektiğinde Batıya karşı bir koz olarak kullanılması açısından tek merkezli bir durum yaratır, o da o merkezin gücünü artırır. Halbuki bunu iki güzergaha ayırırsanız, yani bir kısmı zaten Novorossisk'ten geçecek, akacak; öbürünü de Bakü-Ceyhan'a ayırırsanız bunu önleyebilirsiniz. İleride Türkiye'de ABD'nin işine gelmeyecek bir gelişme olduğu zaman öbür hat açıktır; Rusya'da ABD'nin işine gelmeyecek bir durum olduğu zaman Türkiye'deki hat açıktır. Böylece, hem taraflar arasında dengeyi korumuş oluyorsunuz etkiyi dağıtma açısından, hem de Batı dünyasına akacak olan petrolün, akışını daha güvenli bir hale getiriyorsunuz. İki tarafta birden kötü bir gelişme olursa artık yapacak bir şey yok. Evet, böylece cevap vermiş olayım.

BAŞKAN - Sayın Ergenekon size doğrudan yönelik soru yoktu; ama, belirtmek istediğiniz noktalar varsa buyurun.

Gökberk Ergenekon - Var, sadece bir iki tane husus var. Bir tanesi, Türk ekonomisinin dıştan görü-

nüşüyle ilgili, bunlar bizim kendi uydurduğumuz veriler değil, dünyadan Türkiye'ye atfedilen veriler. Biz kendi içimizde ne halde olduğumuzu pekâla biliyoruz; yani, daha 99 bütçesi bir şekle bağlanmamış, 24 birimlik bir bütçenin içinde 10 birim iç borç ödemesi, o da kâfi değil, 3.5'da eksalan yapılması öngörülüyor. Gene sizlerin meslektaşlarının ifade ettiği gibi 1.5-2 sene içinde Türkiye tıkanıyor, Türkiye bir şey yapamaz hale geliyor. Eğer bu ödemeden bir saniye için kurtulduğunu düşünebilse, önünde, atıyorum sosyal güvenliği ile ilgili belki iki birimi komple halledebileceği konu duruyor, askeri güç olarak duruyor, işsizlik sigortası olarak duruyor, sağlık problemi olarak duruyor, duruyor oğlu duruyor. İçeride biz dökülüyoruz, dışarıdan gelen bu nevi bilgileri, hele ciddi kaynaklardan geldiği zaman Dışişleri Bakanlığının kullanması gayet tabiidir.

Çok şey yapılmıştır gene, paramızın değeri dökülüyor, devlet 15-20 senedir neredeyse enflasyonu devlet politikası olarak götürüyor. Bunların hepsi sizlerin konuları, buna çare bulacaksınız, ya siyasileri iyice sıkıştıracaksınız, ya onlara bilmediklerini öğreteceksiniz, enselerinde her şeyi pişireceksiniz; ama, neticede bu iş bir yere bağlanacak. Türkiye temel konularını konuşmuyor. Önümüzdeki yüzyıl zenginlik, refah yüzyılı olacak ve çok büyük fırsatlar da var Türkiye için. Keşke kendimize biraz çeki düzen verebilsek içeride. Keşke, tabii bunun yolu siyasetin bir düzene, şekle şemale sokulmasından geçiyor, e birazda bu temel konularımıza biraz eğilmekten geçiyor. İç borç gibi bir konu bence Türkiye'nin en birinci konusudur. Belki en belli başlı milli güvenlik konusudur, en büyük ekonomik konusudur. Nne düşünürseniz düşünün; ama, bu Türkiye'de yeterli derecede tartışılmıyor, çeşitli motiflerden dolayı tartışılmıyor.

Dışişleri Bakanlığı'nda hasbelkader 7-8 sene çalıştım, Sayın Aktan benden çok daha fazla söz sahibi, bizlerin belli zorluğu var Dışişleri Bakanlığında, belli konularda çok rahat, uluorta konuşma hakkımız yok; ama, gene de şundan emin olun, her türlü senaryo, her türlü parametreler kullanılarak Dışişleri Bakanlığının her türlü dairesi gereken bütün hassasiyetleri, bütün muhtemel senaryoları, gelişmeleri göz önünde tutarak yapar. Dönem dönem iktidarlar gelir, başbakanlarımız hevesli olur dışişleri konularına, bakanlık bir kenara atılır, bakanlık bu işlere küsmeyiz, gene kendi fonksiyonlarını yapar, gene raporlarını, konularını üretir, eder. Dönem olur Dışişleri Bakanlığının hakikaten nemenem önemli bir mekanizma olduğunu, nasıl iyi yetişmiş bir mekanizma olduğunu keşfedenler olur, ona göre çok daha verimli çalışmalar yapılabilir.

Bunların hiçbir tanesi önemli değil; ama, önemli olan şu: Türkiye, dünya üzerinde çok önemli bir konumda, maalesef azını yapabiliyoruz, potansiyelimiz çok daha fazlasına müsait. Hazır şartlar da biraz daha müsait gözüküyor gibi geliyor bana. Bu yeni dünya düzeni mi, yeni yapılanma mı neyse bunun adı. Bizim hep bugüne kadar yapmaya çalıştığımız yönde birtakım gelişmeler oluyor, dünya üzerinde algılamalar oluyor, eğer kendimize çekidüzen verebilirsek, katılıyorum bazı soru soran arkadaşlarımızın da görüşüne, Türkiye'nin önünde çok çok çok büyük imkan var ve önümüzdeki 10 sene içerisinde Türkiye bence de önemli aktörlerden bir tanesi olacak.

Geçen defa böyle telgraf lisanıyla ancak birtakım şeyler söyleyebilmişim, şimdi de zamanımı kullandım, stop demeyi unuttum sonunda. Saygı sunuyorum, teşekkür ediyorum.

BAŞKAN - Sayın Duygu Sezer, söz hakkı sizde.

Prof. Dr. Duygu Sezer - Soru, Türkiye hakkında olumsuz, karamsar bir tablo çizdi neden?

Ben sanıyorum nedenlerini açıkladım; çünkü, bilim doğruyu bulmak için yola çıkar. Doğru nedir? Şimdi benim ortaya koyduğum tabloyu hayali olarak geliştirdiğimi sanmıyorum. Türkiye'nin çok iyi bir noktada olmasını hepimiz isteriz. Türkiye'nin kendi içinde, dün Sayın Cumhurbaşkanımız harika istatistiklerini verdiler, istatistiksel çalışmaların sonuçlarını bize rakamsal olarak sundular ve onlar çok olumlu sonuçlardı. Örneğin, 10 milyar dolara erişmiş bir turizm gelirinden bahsettiler; 2 milyarmış, 10 milyara çıkmış son 5, 6, 7 sene içinde yapılan yatırımlar neticesinde, izlenen stratejiler neticesinde. Fakat, bugün bir bakıyoruz, bir PKK terörü nedeniyle Türkiye bu büyük gelir kaynağından yoksun kalmak durumunda. Bu benim ortaya koyduğum bir şey değil, benim çıkardığım bir gelişme değil. Bu Türkiye'nin iç sorunlarının dış ilişkilerine ve bu arada en önemlisi dış gelir kaynaklarına yansımadır. Bu ne zaman biter, ne yapılır, hükümet; yani, yöneticiler çok ciddi bir şekilde buna önem bulmaya çalışıyorlar; ama, Türkiye'nin bütün bu olumlu gelişmelerinin yanında kendi iç sorunları, ciddi sorunları var ve bunlar dış politikaya yansıyor. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkileri belki derecelendirilebilir, Sayın Kenan Beyefendinin söyledikleri gibi bu dinsel nedenlere bağlanabilir, demokrasiye bağlanabilir, ticarete, Türkiye'nin büyük bir cisim olması ve cismi yutmaya hazır olmadığına bağlanabilir; ama, Avrupa Birliğiyle ilişkilerimizin ve bizim Avrupa'dan dışlanmış olmamızın bir objektif saptamasının

yapılması lazım. Belki sizler diyebilirsiniz ki, Duygu Sezer sen bunu doğru görmüyorsun, biz Avrupa'dan dışlanmadık, işte a, b, c, d, şu nedenle dışlanmadık ve biz 10 sene, 20 sene sonra bunun içindeyiz. Ben bu perspektifi görmüyorum; ama, yanılıyor olabilirim. Benim gördüklerim Lüksemburg kararları ve en son Washington zirvesinde bir sürecin sonu olan kararlar alındı. Savunma konusunda da Türkiye Avrupa'dan dışlanmış durumda, o zaman benim diyecek bir şeyim kalmıyor ama, eğer başka benim bilmediğim ve bilgi dağarcığımda olmayan gelişmeler varsa onları ben duymak isterim.

Yani, amaç Türkiye'yi karamsar göstermek değil, dün Cumhurbaşkanının da belirttikleri gibi, "benim amacım burada pembe bir tablo çizmek değil ve iyimser falan olmak da değil" mesele o değil, mesele doğruları saptamak; ama, ben doğruları saptarken yöntem olarak yanılıyorsam tabii ki düzeltilmeye hazırım memnuniyetle.

Konuşmalar sırasında buraya katılan bilim adamlarının, sundukları şeylere baktım; kendi çalışmalarının ötesinde yeniden bir değerlendirme yaptım ve Türkiye'nin bu verilerle, içsel verileriyle uluslararası sistemdeki yerini saptamaya çalıştım. Uluslararası sistemdeki yerinde bir etki yapma konumunda olmadığını veyahut olduysa da, varsa da bunun çok zayıf olduğunu söyledim. Onun için de ne yaptım, bunu doğrulamak için; yani, ben yöntemimi açıklamaya çalışıyorum; çünkü, her şey bilim, yöntem meselesidir, yönteminizi sağlam koymazsanız tabii ki hatalı olacaksınız, ben yöntemimi sağlam koymaya çalışıyorum. Ben Türkiye'nin etkili olup olmadığını bir bölge gücü mü; çünkü, bölge gücünü biz tanımlamaya mecburuz, biz siyasetçi değiliz, biz bilim dünyasından geldiğimizi iddia ediyoruz ve tanım gerektiriyor bu terimler, tanımını getirmemiz lazım. Nedir, bölge gücü olabilmesi, nedir bunun tanımı? Çevresinde etki yaratabiliyor mu? Etkiyi nasıl tanımlayacağım ben, onun çevremdeki diğer birimlerin, sosyal ve siyasal birimlerin davranışlarını kendi açımdan, kendi yönüme çekebiliyor muyum veya çekemiyor muyum? Ben bunu böyle tanımlarım; ama, başka tanımı varsa ortaya koyabiliriz gayet tabii, tartışabiliriz. O zaman eğer benim tanımım doğruysa ben çevresine bakıyorum, Türkiye eğer bölge gücüyse; (mesela bir transatlantik gücü demiyoruz biz, bölge gücü diyoruz, duyduğumuz retorik bu) bakalım bölgeler hangisi. Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu, Doğu Akdeniz, Karadeniz, Türkiye'nin bu ülkelerde, çevre ülkelerindeki etkileme kapasitesi, etkisini koyma yeteneği nedir, ne olmuştur. İşte orada ben

pek olumlu cevap alamıyorum ve bazı örneklerini de verdim.

Kısacası, tabii gönül ister ki daha olumlu bir noktada olalım, Türkiye yerinde durmuyor gayet tabii, Türkiye'nin kaydettiği bir sürü aşamalar var ve bir kere bizim bu coğrafi konumumuz bize çok büyük avantajlar getirdiği gibi, çok büyük avantajlar getiriyor. Bu konumda olduğumuz sürece dünya güçleri Türkiye'ye ilgi duymak ve Türkiye'yle ilişki kurmak senaryolarını geliştirme durumunda. Sayın Orhan Güvenen beyefendinin bahsettikleri gibi bir Amerika'nın bu bölgedeki ilgileri Türkiye'ye bir güç kaynağıdır. Evet; ama, Türkiye'ye ilişkiler yoluyla değil, daha çok tek başına nerede diye baktım. Gayet tabii ki Amerika bizim için bir güçtür; ama, öbür taraftan baktığımızda, demin bir soru sahibinin söylediği gibi, "acaba biz Amerikan hegemonyasının bir maşası mıyız bu bölgede" şeklinde de konulabilir.

İkinci olarak, Sayın Orhan Güvenen Beyefendinin açıklamalarına müteşekkirim, kendilerinin tevazuları da sonsuzdur kendileri sadece değerli bir bürokrat değil, büyük bir aydın ve feylezoflardır, zaten sabahki konuşmaları da bunu açıklıyor.

Sosyal bilimci olarak ve siyaset bilimci olarak daha çok yöntem konusunda hep kuşkularımız olmuştur, onun için iktisatçılara büyük bir hayranlık duyarız, böyle bazen projeksiyonlarını tutturamadıkları zaman da seviniriz. Kendi eksikliğimizi bir şekilde, belki de kompanze ettiğimizi düşünürüz.

BAŞKAN - Son sözü Sayın Gündüz Aktan'a vereceğim. Sayın Aktan'a söz verirken çok küçük iki soru başlığı da ben araya sığdırmak istiyorum.

Bir tanesi bu oluşum halindeki yeni dünya düzeninde Amerika Birleşik Devletleri'nin gelmiş olduğu konum acaba Batı dünyası dediğimiz dünya içerisinde de sonuçta bir rahatsızlık yaratacak mı? Yani, Batı mı demek lazım, yoksa Amerika Birleşik Devletlerini ayır mı görmemiz lazım? Bunun uzantısındaki ikinci soru da, acaba Amerika Birleşik Devletleri bugün gelinen noktada Türkiye'yi nasıl bir konumda görmek istiyor ya da Türkiye'ye nasıl bir rol vermek istiyor ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin bu rolle bir ilintisi var mı?

Gündüz Aktan - Sayın Güvenen bizim Bakanlığımızda kısa bir süre kaldı, yeterince kalmış olsaydı diplomasi ve diplomatlar hakkında bu övücü sözleri o kadar kolaylıkla söyleyemezdi. Diplomatın akıllısı kimdir diye baktığınızda, bu masada küçük bir mukayese yapabilirsiniz. Sayın Ergenekon, benden, yanılmıyorsam 10 küsur yıl sonra girmiştir Bakanlığa. Ancak, 7 sene kadar dayanıp 16 yıl önce ayrılmıştır. Bendeniz, efendim, geçen yıla kadar tahammül ettim. Bu da aramızdaki zeka ve akıl mukayesesinde bir gösterge olabilir.

Efendim, her şey içeride başlıyor, içeride başarılı olmak zorundayız. Bunun üzerinde fazla durmak istemiyorum. Türk Milleti başarısızlığı kabul etmeye hazır olmayan bir millet, Türk Milleti ütopyası olan bir millet. O'na kurucusu tarafından bazı hedefler verilmiş, bu onun bize mirası. Biz bu mirası gerçekleştiremezsek veya bizim gerçekleştirmemizle, onun verdiği hedef arasındaki mesafe açılırsa çok mutsuz oluyoruz. Yani, kısacası Türk Milleti muhteris bir millet. Onun

için kararını çabuk vermesi lazım. Ne yapmak istiyorsa doğru dürüst yapması lazım. Bugünkü gelişme düzeyi ve hızıyla dünyada belli bir yerde olabilir. Ama, benim gördüğüm kadarıyla kendisini, soru soran dinleyicimizin de söylediği gibi, Japonya'yla ve Almanya'yla mukayese etmek durumundadır, Ona

göre hareket etmesi lâzım; ama, ona göre hareket etmiyor. Bunu söylemek, Sayın Sezer'in söylediği gibi bir kötümserlik değil. Ayrıca dış politikada kötümserlik çok önemlidir; çünkü, "Contingency" diye bir şey vardır; yani, en kötü ihtimali göze alırsınız. Hayatta da böyle zaten. Daha iyi olursa sizin için iyidir, tahmininiz vuku bulursa, siz zaten tedbirinizi almış olursunuz. Onun için kötümserlik dış politikada o kadar da kötü bir şey değil.

Tersten giderek bazı soruların cevabını vermek istiyorum. Bir genç bayan arkadaşımız "ırkçılıktan" bahsetti. Irkçılık, bizim Türkiye'de çok yanlış kullanılan bir deyim. Birisine karşı, farklı etnik grupta bulunduğu için ayrımcı muamele yaparsanız, hemen ırkçılık deniyor, böyle bir şey yok. Kendinizi üstün bir millet olarak görürseniz, buna da ırkçılık deniyor. Bu da ırkçılık değil. Irkçılık, bir grubu kötüledikten sonra ona karşı şiddet kullanmak demek. Bunu iki çeşit yaparsı-

İrkçilik, Türkiye'de çok yanlış kullanılan bir deyim. Birisine karşı, farklı etnik grupta bulunduğu için ayrımcı muamele yaparsanız, hemen ırkçılık deniyor, böyle bir şey yok.

nız, ya sınırlarınızdan dışarı atarsınız, 1492 İspanyolların Yahudileri attığı gibi. Yahut da yok edersiniz, Holokost'ta olduğu gibi. Dolayısıyla ırkçılık çok ciddi bir deyim. Holokost'tan; yani, Yahudilerin soykırımı tabi tutulmasından 50 yıl geçmeden tekrar ırkçılığın çıkması Batı'da çok ciddi bir sorun olduğunu gösteriyor ve bu, bu yüzyılda çıkmış bir olay da değil. Bu bin yıldır devam eden anti-semitizm denilen Yahudi düşmanlığının âdeta kültür içerisine yerleşmiş hali. Şimdi Avrupa'da genelde Müslümanlara karşı, özelde Türk'lere karşı özellikle de Almanya'da çok ciddi bir ırkçılık var. Irkçılar defalarca insanlarımızı saldırdılar, yaktılar.

Bu tekrar bir soykırımı kadar gider mi? Umulur ki insanlık dersini almıştır. Ama, çok rahatsız edici bir şey. Türk'lere karşı gösterdikleri ırkçılık, Türkiye'nin Avrupa'nın dışında tutulması şeklinde, dış politikalarını da etkiliyor. Ben böyle bir tehlike seziyorum. Bençe önemli olan budur.

Sayın Başkanın Amerika-Batı ayırımına gelince; Amerika, Avrupa Birliği'yle rekabet halinde veya ona bazı dış politika görüşlerinin empoze ettiği oranda Batı monolitik yapısından ayrılıyor. Doğru. Amerika'nın bir üstünlüğü var ve bu son derece rahatsızlık yaratıyor Avrupa'da. Ama, İngiltere'de değil de daha ziyade Fransa'da yaratıyor. Fransa'nın bir geleneksel Avrupa bağımsızlığı fikri var. O bakımdan bir rahatsızlık yaratıyor. Amerika'nın Türkiye'ye verdiği rol. Biz Dışişleri Bakanlığı'nda rol verme veya rol kabul etmek kavramını pek sevmiyoruz; çünkü, o gayri ihtiyari insanı piyon vaziyetine getiriyor. Ne yapıyor Türkiye'ye? Evet, Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini geliştirmesi Amerika'nın çıkarıdır ve bu sadece bir dış politika çıkarı değildir, Amerika'nın iç politikasını da etkileyen bir şeydir. Bunu Amerika destekleyecek. Ama, yalnız bu değil, enerji koridoru da var. Türkiye'nin, bütün konuşmacılar söylediler, bir yandan bu stratejik yeri son derece önemli, öte yandan son derece maliyeti yüksek bir husus. Kimse Türkiye'yi göz ardı ederek bu bölgede dış politika yapamaz. Bu iyi mi, değil mi bilemiyorum Hani sakın bir köşede olsaydık belki daha iyi olacaktı; ama, bunu yapamayız. Biz de korktuk diye bir sıra, 1989-91 arasındaki değişikliklerden, sonra Türkiye'nin hiçbir değeri kalmayacak. Hayır, ne vuku bulsa bir şey oluyor, tekrar değerimiz geriye geliyor. Bazen daha fazla da geliyor. Demek ki Türkiye bu kadarı yaşayacak. Çünkü, yeri bu. Bunu tabii bizden önce Napolyon keşfetmişti; yani, İstanbul'u dünyada olabilecek en önemli stratejik nokta olarak görmüştü. Dış politika yalnız önemli stratejik konuma dayanmaz. Onun dışında birçok şey var.

Sayın Güvenen'in söylediği hususlardan bir kısmı, soyut olan hususlardır ki somut olan hususlar kadar da önemlidir. Yani, subjektif unsurları var dış politikanın. Bir hükümetin, bir siyasi iktidarın iradesi, bir ülkenin değerleri, bir ülkenin inanç sistemi çok önemli şeyler. Ama, emlak denilen şey var ya, "real estate" denilen şey, bu da korkunç derecede önemli.

Efendim, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra muazzam kaynaklar vardı. Özellikle rezervlerimiz ve altın olarak 100 tonun üzerinde altınımız vardı. Batı'da, Almanya'da bir Erhard mucizesi oldu. Türkiye'de bu imkânlar kullanılmadı. Aynı şey, benzer bir şey de Japonya için söyleyebilirsiniz. Fakat, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Türkiye geri kalmış bir ülkeydi, İkinci Dünya Savaşından sonra da geri kalmış ülke. Japonya ve Almanya, Amerika'yla ve Avrupa'nın öteki ülkeleriyle aynı düzeyde mücadele etmiş, çok ileri sanayi güçleriydiler. Yani, elinizdeki parasal rezervler sizin gelişme potansiyelini göstermez. "Daha iyi kullanılsa bizi biraz daha ileri götürebilir miydi" onu gösterir. Gelişme bir insan gücü sorunu. Benim kanım ekonomik kalkınmada temel unsur insan gücü. Türkiye'nin insan gücüyle Erhard'ı da getirseniz bir şey yapamazdı. Daha iyi yapardı; ama, bir Alman mucizesi yaratamazdı.

İzin verirseniz birkaç noktaya daha değinmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi, Türkiye bölge gücü müdür? Dışişleri Bakanlığı'nı ilgilendirecek son konu Türkiye'nin ne gücü olduğu. Çünkü, Sayın Sezer de söyledi "beni bilim adamı olarak ilgilendiriyor, diplomatları fazla ilgilendirmez" diye. Eğer, bir bölge gücüyse çevresini etkilemesi lâzım ve bu etki mevzi bir etki olmayacak, belli bir zaman süresiyle sınırlı olmayacak, sürekli etki olması lazım. Ama, Türkiye'nin çevresini etkilemesine bakın. Bu sefer de Japonya'dan bakalım buna. Japonya'dan bakıldığı zaman Türkiye dehşet verici bir güç. Niye? Bizim için bunlar o kadar doğal ki, biz bunun farkını göremiyoruz. Bir kere Kıbrıs'ın kuzeyini almış, siz diyebilirsiniz ki işte şu şartlarda aldık, Türkleri korumak için aldık, ne için aldınızsa aldınız, Yalta sistemini alt üst ettiniz. Girdiniz oraya 1974'te, 25 yıl geçti, 30 bin kişilik kuvvetiniz hâlâ duruyor. Bu Japon'un aklının alacağı bir iş değil. Bu aslında Avrupalıların da pek aklının alacağı bir iş değil. İkinci bir şey, canınız sıkıldığı zaman 30 bin, 40 bin kişiyle Kuzey Irak'a giriyorsunuz, çıkıyorsunuz. Bu inanılacak bir olay değil. Şimdi biz o kadar alıştık ki buna, hatırlayın ilk defa girdiğimiz zaman nasıl büyük tepki olmuştu Avrupa'da Herkes ambargo koymak istedi. Kimse aldırmadı Türkiye'de. Onun üzerine

bir kere daha, bir kere daha girildi. Şimdi alıştırılar. Yazı bile yazılmıyor bu konuda.

Suriye'ye bakın. Çok geç kaldık. Daha önce biz Apo'yu oradan çıkarabilirdik. Kardak Krizi çıkmamış olsaydı, 2 yıl evvel çıkacaktı buradan. Neler yazıldı Türkiye'de, lütfen hatırlayın. Esat, hatta bazıları (aslan) manasına gelir bu filan diye yazdılar. Dediler ki "Esat sonuna kadar direnir". Ne direnci, adam bir hafta, 10 gün zor dayandı. İstedığınız gibi çıkardınız. Ondan sonra da geriye getirttiniz. Deniliyor ki, Amerika getirdi, siz bir şey yapmadınız, Kenya'da ne etkiniz olur? Doğru; ama, geldi mi elinize? Demek ki siz bazı etkilere sahipsiniz.

Bakın, Kardak konusuna meselâ, ne hale geldiler. Benim bildiğim üç büyük kriz yaşanmıştır Yunanistan'la. Üç krizde de Yunanistan geriye çekilmek zorunda kalmıştır. yapacağı hiçbir şey yok. Dördüncü kriz çıksa, gene geriye çekilecek. Şimdi bunu etkisizlik olarak sunmak mümkün değil. Bosna-Hersek politikasına bakarsanız, ben size bir şey söyleyeyim, Lahay'deki mahkeme Türkiye'nin soykırım önerisi üzerine kurulmuştur. Soykırımdan ve insanlığa karşı cürümden suçlananlar, Türkiye'nin bu teklifi üzerine kurulan mahkemede yargılanmaktadır. Onun için Bosna-Hersek'teki etkimizi küçümsemeyelim. Kosova'da kimsenin etkisi belli değil; çünkü, olayların bir normal süresi var. Dış politikada sorunlar uzun sürüyor. Bunları bazen çözemezsiniz bile. Dış politikada sorun zaten nadiren çözülür; yani, ben mesleğe başladım, bitirdim, bütün sorunlar olduğu gibi duruyor. Hiçbir şey çözülmedi. Önemli olan o sorunlarda çıkarlarınızı her adımda maksimize etmektir, çoğaltmaktır. Sorunu çözmek, bazen sizin de işinize gelmez. Her zaman çözülmez sorunlar. Zaten sadece sizin elinizde de değildir. Yani, bununla demek istemiyorum ki Türkiye bölge ülkesidir. Zinhar bölge ülkeliğine oynamamak lazım. O zaman bölge ülkesi olacağım diye bütün enerjinizi, zihni enerjinizi buraya harcarsanız, gerçek çıkarınızı takip edemezsiniz. Yanlış harcamalar yaparsınız, maliyeti çok büyüktür. Bence Türkiye çıkara dönük bir politika izlemelidir, büyüklük politikası izlememelidir. Aslında Atatürk'ün bize bıraktığı yaklaşım da budur, İsmet Paşa'nın takip ettiği politika da budur.

Şimdi geliyorum son konuma, o da "Türkiye dışlanmış mıdır Avrupa Birliği'nden?" Avrupa savunması, bugünden bahsediyorum, yarın ne olacağını bilme imkan yok; fakat, tahminde bulunabilirim. Nasılsa tahminde bulunmak kolay, 10 yıl sonra aynı forumda görüşeceğimizi de zannetmiyorum, siz de hatırlamaz-

sınız. Hepimiz de zaten isabet ettirdiğimiz tahminleri hatırlarız, isabet ettiremediğimiz yüzlerce tahminleri hiçbir zaman hatırlamayız. Ben de hatırlamayacağım, eğer bu tutmazsa. Avrupa Birliği hiçbir zaman doğru dürüst bir dış politikaya ve bu dış politikasını destekleyecek savunma politikasına sahip olamayacaktır. Bu milli devletin büyük bir imtiyazıdır. Milli-devletler irade üretirler, onun arkasından ölüme gidebilirler. Avrupa bunu üretecek bir siyasi yapıya kavuşamaz. Farklı milli devletler yan yana gelerek dış politikayı üretmezler, bunun arkasına kendi gençlerini ölüme gönderemezler. İngiltere gönderir, Fransa gönderir, Almanya gönderir, Avrupa Birliği gönderemez.

Bizi dışarıya atarlar mı? Sayın Sezer'in söylediği belli bir sürecin sonucunda Washington toplantısında kabul edilen yani, bir deklarasyonu ve kominikayı okursanız, belli ölçüde Türkiye dışarı itilmiştir. Ben size şunu söyleyeyim: Bu da bir kehanet değil. Türkiye bunun peşini bırakmaz, bırakamaz ve karar mekanizmasında, ki metinde iki yerde geçiyor konsensüsle karar alınır diye bu asla değiştirilemez. Niye değiştirilemez? Türkiye'nin gücünden dolayı değil. Teşkilatın mantığından dolayı değiştirilemez; çünkü, örgüt tüm kararlarını ittifakla almak zorundadır. Şimdi benim oraya verdiğim, "asset" denilen imkanları, Avrupa benim onayım olmadan kullanacak, bunu istemeleri bile bir kere ne cüret. Bu yetkinin hiçbir zaman verilmesine imkan yok ve Türkiye vermez bunu. Şimdi kurallar konulacak, Türkiye'nin oyuna ihtiyaç olan; yani, ittifakla karar mekanizması ihdas edecek, Amerikalılar da bunun haklı olduğunu anladılar. Bir tek Almanlar anlayamadı; ama, onlar da çok yakın zamanda anlayacaklar, bu böyle olacak. Fiiliyata baktığımızda, eğer, bir ittifakın tümünün yapmayacağı bir hareket yalnız Avrupa tarafından yapılacaksa, Türkiye bunu niye engellesin? Harekat yapacak bir Avrupa'yla hangi konuda Türkiye'nin arasında anlaşmazlık çıkar, buna bakmak lazım. Ben şu anda göremiyorum bunu. Ha, eğer bizim korkumuz, "biz bunun dışına çıkarız, o da bize karşı bu hareketi yapar" ise. Yani, Kosova'yla, Güneydoğu arasında bazı paralellikler çiziliyor ve deniliyor ki, işte AB bu hareketi yapar. Böyle bir şey söz konusu değil. Ben size bir şey söyleyeyim, bu Kosova hareketinden sonra ben artık en az 10 yıl Avrupa'nın Amerika'yla birlikte bir yerde hareket yapacak halde olabileceğini dâhi düşünemiyorum; çünkü, rezaleti gördünüz; yani, birlikte yapacakları eğer buysa ve hep birlikte bu şekilde kurtarıyorlarsa insanları, bence bunlar çok uzun süreli bir daha buna teşebbüs etmeyeceklerdir. Hele hele Türkiye'nin güneyinde, güneydoğusunda; Türkiye'nin de NATO üyesi olduğunu düşü-

nerek ve bütün bu stratejik satranç tahtasındaki yerini düşünerek, Türkiye'ye karşı bir hareket yapılması aklın alacağı bir iş değil. İkincisi bunu söylemek Türkiye'yi, Türkiye'nin yönetimini, ne kadar eleştirirsek eleştirelim, Miloseviç'in yönetimiyle özdeşleştirmek demektir. Bunun üzerine de Türkiye dış politika yapamaz zaten.

BAŞKAN - Efendim, sabrınızı zorlamak istemiyorum ama, Sayın Duygu Sezer sanıyorum bir iki cümle söylemek istiyor.

Prof. Dr. Duygu Sezer - Bana biraz cevap hakkı doğdu, eski komşum olduğu için de özellikle üstüne gidebilirim.

Efendim, tabii değerli açıklamalar için teşekkür edeceğim; çünkü, benim bu bölgesel güç olma konusundaki başlattığım tartışmayı devam ettirdi Sayın Aktan ve kendi görüşlerini ifade ettiler. bu çok yararlı bir tartışma; çünkü, biz bazı terimlerin peşinden koşarken onun içeriğini, önünü, arkasını anlamak zorundayız. Eninde sonunda hepimizi ilgilendiren, "Türkiye nereye gidiyor? Bu bölge gücü olmak nedir, ne değildir." konusunu değmek

Verilen örneklerle baktığımızda bunun bir niteliğini görüyoruz, başat niteliğini, o da askeri güç kullanma. Türkiye bu tandansa girmiştir 1974'te ve 1995'te Şimdi askeri güç kullanmayla dış politikada etkiyi bence çok fazla karıştırmamak lazım, o apayrı bir kategori, ben onu öyle görüyorum. Ama, bu tartışılabilir ve bir ülke eğer sorun çözmek için diğer araçları kullanmıyorsa veya kullanamıyorsa ve askeri gücü kullanma zorunda kalıyorsa, ben bunu bu ülkenin bölge gücü olduğu işareti olarak almıyorum maalesef; çünkü, askeri güç kullanma apayrı bir kategoridedir. Bu sizin ekonomik gücünüzün, bu sizin diplomatik gücünüzün, siyasal gücünüzün, ideolojik gücünüzün, bunların hiçbirisinin olmadığını ve fakat sadece askeri gücünüz olduğunu gösterir ve bir günde bu İsrail'le yapılan anlaşma çerçevesinde bakarız, biz, Türkiye Ortadoğu'da da güç kullanmış. Bu Türkiye'yi bir bölge gücü mü yapar? Ben bunu doğrusu kuşkuyla karşılarım, Türkiye'nin askeri güç kullandığı olguları sıralayıp, evet Türkiye bir bölge gücüdür, ha yalnız şurada katılıyorum Sayın Aktan'a. Bu bölgede, Türkiye'nin fikri, reaksiyonları, düşünceleri, beklentileri

***Kosova hareketinden sonra ben
artık en az 10 yıl Avrupa'nın
Amerika'yla birlikte bir yerde
harekat yapacak halde olabileceğini
dâhi düşünemiyorum***

göz önüne alınmadan burada büyük hareketlere, büyük davranışlara, büyük jeopolitik değişimlere kalıksızamaz. İşte orada endirekt bir etkisi olur Türkiye'nin, yalnız bunu yaparken bir de çevremizi düşünelim. Bu aynı şey, aynı denklem Yunanistan için

de geçerli, İran için de geçerli. Bugün bu bölgede bir davranış yaparken İran'ın tepkilerini göz önüne almaya mecburuz. Bugün Yunanistan için bir bölge gücü demek imkanı yok; yani, etki-tepki etkileşimini, uluslararası etkileşimini göze almak, uluslararası politikanın ön kurallarından birisidir. Hiçbir rasyonel aktör, oradaki bir ülkenin reaksiyonunu göz önüne almadan bir davranışa giremez; ama, bu Türkiye için Gürcistan'dan olduğundan çok daha geçerli bir formülasyon, Azerbaycan'dan çok daha geçerli bir formülasyon; ama, Türkiye eğer Suriye'yi, Apo'yu, Öcalan'ı atmak için zorlamakta bir 10 sene beklediyse, demek ki Türkiye bu işi çok ciddi düşünmek mecburiyetinde kaldı, ki Türkiye ile Suriye'nin en basitten nüfus gücü, en basitinden ekonomik gücü açısından büyük farklar var.

Ben bu olayı askeri güçten daha çok genelde ekonomik, ideolojik, siyasal, kültürel çevresinde bu etkileri yaratabilen bir aktörün vasıfları olarak görüyorum. Askeri, çok radikal bir çözüm olarak gördüğümü de söyleyebilirim. Artı, netice, çözdü mü sorunu bir de ona bakalım, bu sorunlar çözülmedi. Diplomatik gücü, siyasal gücü, ideolojik gücü yüksek olan ülke bunu çözerdi; ama, çözülmedi. İki sorunu da; yani, Kuzey Irak'ta, yani Kuzey Kıbrıs'ta olduğu gibi duruyor.

BAŞKAN - Bütün konuşmacılara tekrar teşekkür ediyorum, gerçekten nitelikli bir tartışma ortamı yarattık sanıyorum. Sorularıyla katkıda bulunanlara da çok teşekkür ediyorum ve sabrınızı zorlamamak için ben bir şey ilave etmek istemiyorum, sadece belki şu söylenebilir.

Dış politika boyutunda olaya baktığımızda da bir bütünlük içinde bakmamız, bütün faktörleri hesaba katarak analizlerimizi yapmamız ve Sayın Güvenen'in sabahdan beri vurguladığı gibi bir sistem bütünlüğü anlayışında, sistem optimizasyonu anlayışında bakarak kolay yargılara varmaktan kaçınmamız galiba doğru olacak.

Prof. Dr. Orhan TUNA

(1909 - 1987)

1909 yılında İstanbul'da doğan Orhan Tuna, orta eğitimi Edirne ve İstanbul'da tamamladıktan sonra, 1938'de İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'ni birincilikle bitirmiştir. Aynı yıl İktisat Fakültesi Umumi İktisat ve Maliye Teorisi kürsüsünde asistan olmuş, doktorasını Almanya'da Heidelberg Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde yapmıştır.

Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler'in başkanlığında Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü'nün kurulması ile bu kürsüye geçen O. Tuna, 1942'de "İstanbul Küçük Sanayiinin Bugünkü Meseleleri" teziyle doçent olmuştur.

1951'de profesör olan O. Tuna, bu yıllarda başlayan ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinde, sendikacılık hareketinin gelişmesinde, toplu pazarlık ve grev hakkının kazanılmasında bilimsel çalışmalarıyla önemli rol oynamıştır.

Öğretim üyeliğinin yanı sıra, İktisat Fakültesi Dekanlığı, Gazetecilik Enstitüsü Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi senatörlüğü görevlerini de yürüten O. Tuna, "İşletme İktisadi Enstitüsü'nün ve Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nin kurucuları arasında da yer almıştır.

Ekolojik ve İktisadi Açıdan Dünya'nın Fiziki Tükenişi Çevre Ekonomisi ve Sürdürülebilir Kalkınma (Prof. Dr. Orhan Tuna Anısına)

4. Gün

8 Mayıs 1999 Sabah

Saat: 10⁰⁰

Oturum Bşk. : Osman S. AROLAT

**Tebliğler : Doç. Dr. Fikret BAŞKAYA
Prof. Dr. Uçkun GERAY**

Osman S. Arolat (Oturum Başkanı)- İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin 24'üncüsünü düzenlediği İktisatçılar Haftası'na hoş geldiniz.

Bugün Sn. **Orhan Tuna'nın anısına** yapıyor. Aramızda Sayın Orhan Tuna'nın eşi İsmet Tuna var, Sayın Tuna'ya saygılar.

Geçen sene başlayan bir gelenek var bu yapı içerisinde, o da iz bırakmış hocalarımızın anısına günlerin düzenlenmesi. Geçen sene bildiğiniz gibi Prof. İdris Küçükömer, Prof.Dr. Cavit Orhan Tütengil, Prof.Dr. Sabri Ülgener ve Prof.Dr. Yüksel Ülken adına günler düzenlenmişti. Bugün de Sayın Prof.Dr. Ömer Lütfü Barkan, Sayın Prof.Dr. Haydar Furkaç, Sayın Prof.Dr. Ömer Celâl Sarc ve Sayın Prof. Dr. Orhan Tuna anısına düzenlendi günler.

"Yüzyıl Biterken Geleceğe Bakış" ana başlığı ile toplanan bu haftanın bugünkü oturumunda ekolojik ve iktisadi açıdan dünyanın fiziki tükenişi, çevre ekonomisi ve sürdürülebilir kalkınma konusunu ele alacağız.

Konuşmacılar Sn. Doç. Dr. Fikret Başkaya ve Prof. Dr. Uçkun Geray tebliğlerini sunacaklar. Bu tebliğlerin sunuluşundan sonra açıcı nitelikte sorular sor-

manızı rica edeceğiz, tartışmanın ana değerlendirmesi öğleden sonra yapılacak. Evet, Sayın Başkaya'da söz.

Doç. Dr. Fikret Başkaya - Sayın Başkan, değerli izleyiciler; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Konu başlığı çok kapsamlı, tartışılması gereken sorunlar da çok önemli, bu durumda zamanı iyi kullanmak gerekiyor. İzninizle konuşmayı elimdeki metne bağlı olarak yapmak istiyorum. Biraz akıcılık sorunu olacağı için, daha baştan özür diliyorum.

Biliyorsunuz kavramların ekseri realiteyi anlamak, gerçeğin üstünü örten perdeyi kaldırmak gibi bir işlevi olduğu varsayılır. Böyle yaygın bir sanı hâkimdir insanların çoğunluğunda. Oysa kavramlar ekseri realitenin anlaşılmasından çok, anlaşılmasına hizmet ederler. Gerçeğin üstündeki perdeyi kaldırmaktan çok, gerçeğin üstünü örtme işlevi görürler. Meselâ, kapitalizm dememek için pazar ekonomisi deniyor, üstelik pazar ekonomisiyle demokrasi arasında da bir özdeşlik kuruluyor; yani, şöyle deniliyor: Bir yerde pazar ekonomisi varsa, orası kalkınmıştır ya da eğer kalkınmış bir ülke varsa orada pazar ekonomisi geçerli olduğu için öyledir... Elbette gerçek dünyada böyle bir şey ne söz konusudur ne de mümkündür.

Aynı şekilde emperyalizm dememek için küreselleşme deniyor. Kaos dememek için Yeni Dünya Düzeni deniyor. Örtük iç savaş rejimi dememek -ki bugün üçüncü dünyadaki ve birçok yerdeki rejimler birer örtük iç savaş rejimidir- örtük iç savaş rejimi dememek için de çoğulcu sistem, liberal demokrasi deniyor ve bugün bizim buradaki tartışma konumuz bakımından da ekolojik felaket, ekolojik yıkım dememek için sürdürülebilir kalkınma deniyor, vb...

sanayilerde 14 yaşında çocukların çalışması pahasına olabilir. İngiltere'de, Fransa'da, İsveç'te işçi ücretleri yüksek olabilir; ama, Hindistan'da, Filipinler'de, Bolivya'da, Kolombiya'da, Meksika'da, Nijerya'da, vb. çok düşük olmak pahasına... Dolayısıyla global olarak meseleye bakmak lazım gelir, sorunu bir bütün olarak ele almak gerekir, yoksa işte şu şu ülkelerde veya sektörlerde işçi ücretlerine bakarak bu açı-

dan bir başarı sağlandığını söylemek mümkün değildir.

Dolayısıyla, bizim gerçekten dünyayı anlamak ve değiştirmek gibi bir samimi amacımız varsa, o zaman bu kavramlar üzerinde de bu kadar hazırcı olmamız ve bu kavramların, kimin için ne anlama geldiği üzerinde biraz daha dikkatli olmamız lazım geliyor.

Kapitalist sistem veya kapitalist üretim tarzı, egemen bir sistem olarak tarih sahnesine çıktığından beri hiçbir zaman üstesinden gelemediği ve hiçbir zaman üstesinden gelemeyeceği üç tane temel çelişkiyle malûldür. Bunlardan birincisi emekle sermaye arasındaki çelişkidir; yani, bu şu demektir: İşçiler yarattıkları değerden daha çok pay almak isterler, kapitalistler sömürü oranını artırmak isterler ve bu hep sürecek olan bir mücadeledir. Tabii, işçiler sadece gelirlerini artırmak istemiyorlar, istemezler, toplumdaki ikinci sınıf, üçüncü sınıf sübaltern konumlarını aşmak için ve tabii demokrasi denilenin bir biçim sorunu olmasının ötesine geçmesi için, kavramın içinin doldurulması için de mücadele ediyorlar ve bu böyle sürüp gidiyor. Fakat, 200 yıllık bir mücadele sonunda baktığınız zaman iki alanda da durumun işçilerin açısından tam bir iflas olduğu görülüyor; yani, ne global olarak baktığınız zaman dünya çapında emeğin payında çok ciddi bir artış var, ne de demokrasinin içini doldurma mücadelesinde bir mesafe kaydedilmiş tir.

Burada şöyle bir mesele var: Farz edin ki Bursa'da bir otomobil fabrikası var, orada işçiler örgütlüdür, sendikalıdır, sigortalıdır. Orada ücretler belirli miktarda yüksek olabilir. Ne pahasına olabilir? Yan-

Kapitalizmin ikinci temel çelişkisi, dünyanın zengin bölgeleriyle, kapitalizmin merkeziyle, yoksul, sefil çevresi (az gelişmiş ülkeler) arasındaki çelişkidir ve kapitalizmin her bir ileri aşaması, her gelişme evresi bu çelişkinin, bu kutuplaşmanın derinleşmesi anlamına gelmektedir; yani, bunu rakamlar çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Tabii bu çelişki de öyle bir tesadüf eseri ortaya çıkmadığı gibi, herhangi bir bölgeye mahsus da değildir, global bir meseledir. O halde niçin böyle oluyor? Bir kere, bir ülke açısından veya bir firma açısından baktığınız zaman, her seferinde kapitalist işletmeler daha çok ölü emeğe dayanmak zorundadır; yani, daha çok makine, daha çok alet, daha çok teknoloji, vb... Bu da emeğin payının görece olarak sürekli azalması demektir. Dolayısıyla, sermaye sahibiyle emekçi sınıfı arasında bir kutuplaşma kaçınılmazdır. Elbette dünya çapında düşündüğünüz zaman buna bir başka faktör daha ekleniyor. Biliyorsunuz, sermaye ve mallar küreselleşiyor ama, işçi sınıfı ulusal sınırlar içinde mücadeleyle yetinince kutuplaşma kaçınılmaz hale geliyor. Bir taraftan küreselleşen; dünya çapında faaliyet gösteren sermaye, ve mallar. Diğer tarafta ulusal sınırlar içine hapsedilmiş bir işçi sınıfı mücadelesi... Dolayısıyla bu da tabii kutuplaşmanın başlıca nedenlerinden bir tanesidir veya asıl nedenidir; yani, dünya çapında, işte bakıyorsunuz mesela 1960'ta en zengin ülkelerle, en yoksullar arasındaki gelir farkı 1'e 30 iken, 1995'te bu 1'e 82'ye

yükselmiştir. Bu uçurum 2010 yılında daha da büyümüş olacaktır, vb...

Kapitalizm var oldukça asla aşamayacağı üçüncü temel çelişki; kapitalist rantabilite, ya da kâr arama mantığıyla doğanın kendini yenilemesi ve koruması arasındaki çelişkidir; yani, bizim bugün burada tartışma konusu yapacağımız asıl tema bu çelişkiyle ilgilidir. Bu da şu demek; biliyorsunuz kapitalist işletme

planını, hesaplarını yaparken 10-15 yıllık bir süreyi dikkate alır. Halbuki eko-sistemin yani doğanın kendini yenileyebilmesi için bunun çok çok ötesinde bir zamana ihtiyaç var, bu çelişki bugün insanlığın yüz yüze geldiği ekolojik felaketin, ekolojik yıkımın temelinde yatan asıl nedendir. Eğer bu tesbit doğruysa, ki doğrudur, o zaman kalkınma denilen şey tersinden okunduğu zaman ekolojik tahribat anlamına gelmektedir, birazdan izninizle bu sorunları tartışmaya çalışacağım.

Mesele eğer bu ise, konuşmayı şu dört tema üzerinde sürdürmek istiyorum. Eğer bir sürdürülemezlik var ise, bunun emareleri nelerdir ve nereden kaynaklanmaktadır. İki, iktisat bilimi bu probleme nasıl bakıyor, burada bir vebali, bir sorumluluk payı var mıdır? Bunun tartışılması gerekiyor. Üçüncüsü, biliyorsunuz 1980'lerden sonra, bilhassa 1980 Kankun zirvesinden sonra bir Üçüncü Dünya düşmanlığı başladı, bu Üçüncü Dünya düşmanlığının bizim burada tartıştığımız problematikle ne ilgisi var, acaba sürdürülebilirlik, sürdürülemezlikle bunun bir ilgisi var mı, müsaadenizle bunun üzerinde duracağım. Son olarak da sürdürülebilir kalkınma kavramının içeriği ve bu gidişin tersine çevrilmesi için ne yapılması gerektiğine dair kısaca birkaç şey söylemek istiyorum.

İnsan toplumlarıyla doğal çevre arasında tarih boyunca hiçbir zaman bir uyum söz konusu olmamıştır ve olmaması da anlaşılır bir şeydir. Fakat, sanayi devrimi; yani, kapitalizmin bir üretim tarzı olarak dünya sahnesine çıkıp hakim üretim tarzı haline geldiği sanayi devrimine kadar insan toplumlarıyla doğal çevre arasındaki ilişki insan toplumlarının aleyhineydi; yani, insanlar doğal çevrenin ortaya çıkardığı sonuçlardan zarar görür durumdaydılar. Dolayısıyla insanlar aleyhine bir dengesizlik durumu vardı; fakat, sanayi devri-

***sermaye ve mallar küreselleşiyor
ama, işçi sınıfı ulusal sınırlar içinde
mücadeleyle yetinince kutuplaşma
kaçınılmaz hale geliyor.
Bir taraftan küreselleşen; dünya
çapında faaliyet gösteren sermaye,
ve mallar. Diğer tarafta ulusal
sınırlar içine hapsedilmiş bir işçi
sınıfı mücadelesi...***

minden sonra ve kapitalizmin egemen üretim tarzı haline geldiği dönemden sonra; asıl kapitalizmin belirli bir aşamasında bilhassa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalizmin hızlı bir gelişme dönemine girdiği dönemde artık ilişki doğanın aleyhine dönmüş bulunmaktadır. Bugün doğal çevre insanın üretici faaliyetinden zarar görür durumdadır.

Eğer öyleyse bu sürdürülemezliğin emâreleri neler ve nereden kaynaklanıyor? Şimdi bir kere şunu sanıyorum açıkça ifade edebiliriz. Kapitalist üretim kâr için üretimdir, burada herhangi bir tartışmaya gerek yok; yani, kapitalist üretim insanlar iyi yaşasın, mutlu olsun diye yapılmıyor, kâr için yapılıyor. Fakat, üretim süreci sonunda elde edilen kâr da tekrar yeniden üretim sürecine sokulmak zorunda, aksi halde kapitalistin varlığını sürdürmesi mümkün değil. O zaman nasıl bir tablo ortaya çıkıyor? Kapitalist üretim, üretim için üretim biçimini alıyor; yani, son derece saçma, mantıksız bir şey; hep üretim için üretim, daha fazla üretmek, üretmeye devam etmek. Bu, araçlarla amaçların ters yüz olduğu bir durum demektir. Demek ki, kapitalist üretim ekolojik kaygıları dikkate almayan, ekolojik kaygılara yabancılaştırmış bir üretimdir. Tabii bunun sonucunda her seferinde daha çok üretmek demek, her seferinde doğadan daha çok şey almak demek ve doğaya daha çok şey bırakmak demek. Birincisi; tüketmek, doğal kaynakların tükenmesiyle ilgilidir. İkincisi de; kirlenme; çünkü, siz aldığınızı kirlenme olarak tekrar doğaya iade ediyorsunuz.

Bu emâreler nelerdir? Bir kere kirlenme var, canlı ve bitki türlerinin hızlı bir tempoda yok olması söz konusu, gıda üretiminin zorlaşması, sorunsal hale gelmesi, ozon tabakasının zayıflamasından kaynaklanan sorunlar var, ormansızlaşma ve çölleşme, buna ilave olarak kapitalizmin biraz önce söylediğim kutuplaştırıcı sonucunun ortaya çıkardığı kent tanımına girmesi zorlaşan megapoller, bilhassa bunların sayısı üçüncü dünyada artıyor. Bu megapoller, zamanla yönetilemez kaotik zatiyetler haline geliyor ve bu süreç hızlanmaktadır... Önümüzdeki on yıllarda daha da büyük bir problem haline gelecektir. Birde tabii, dünya nüfusunun hızlı artışı sorunu var ve bu hızlı nüfus artışının doğal çevre üzerinde yarattığı baskı var, işte atmosfer-

rin ısınması, iklim değişikliği, muhtemelen bu ısınmadan kaynaklanan buzulların erimesi, o zaman tabii deniz şeridinde yaşayan belki milyarlarca insanın yaşamı tehdit altına girecek ama, aynı zamanda o şeritteki üretim potansiyeli, kapasitesi de bir tehdit altına girecek demektir. Bunun dışında nükleer kazalar, işte nükleer savaş tehdidi, sera etkisi, ki biraz önce söylediğim, ormanları ve tarihi yapıları tahrip eden asit yağmuru bu emâreler arasında sayılabilir.

Bunları biraz şematize edersek şöyle söyleyebiliriz. Bir kere kirlenme, sera etkisi ve bunun neden olduğu küresel iklim değişikliği, kirlenme ve atmosferin ısınması, tabii bu fosil yakıtların aşırı kullanımından ileri geliyor, karbon gazları, ozon tabakasının zayıflaması, kloroflora karbon gazı emisyonundan kaynaklanıyor. Atmosferdeki asitleşme, asit yağmuru, zehirli atıkların neden olduğu kirlenme, partiküller, ağır metaller, hidrokarbonlar, karbonmonoksit, tarımsal amaçla kullanılan kimyasal maddeler, biliyorsunuz pestisitler denilen bu sanayileşmiş kapitalist ülkelerde yasaklanan ama, az gelişmiş ülkelerde satışı hızla devam eden pestisitler, aynı şekilde zehirli olmayan sanayi atıkları, ailelerin yarattığı çöp; yani, bunlar kirlenmeyle ilgili sayabileceğimiz... İkinci grup; kaynakların tükenmesi veya zayıflaması, işte bu canlı türlerinin küresel planda hızlı bir tempoyla yok olması, tarımsal toprakların kullanımındaki dengesizlikler, sürdürülemez hasat, yanlış sulama, yanlış sulamadan meydana gelen toprağın asitleşmesi, verimsizleşmesi. Meselâ, bir tahmine göre yakın bir gelecekte dünyada, tarımsal sulama yapılan bütün toprakların yüzde 65'inin tuzlanacağını ileri sürüyor. Bir de tabii bilhassa nüfus artışından, yoksulluktan kaynaklanan, normal olarak tarıma açılmaması gereken toprakların tarıma açılması ve bunun neden olduğu seller, toprak kayması, vb.

Tabii bir de bölgesel ve küresel plandaki orman-sızlaşma var. Her yıl 15 milyon metrekare orman alanı kesim ve yangınlar sonucu yok oluyor. Bir fikir vermek için bundan 100 yıl kadar önce Etiyopya'nın yüzölçümünün yüzde 40'ı ormanlarla kaplı iken şimdi sadece yüzde 3'ü ormanlarla kaplı bulunuyor. Tabii bu arada kullanılabilir sular da ya kirleniyor, ya azalıyor, ya problemli hale geliyor. Büyük nehirlerin, Nil Nehri, Nijerya, Missisipi, Sarırmak, vb. suları sürekli azalıyor ve bunun niçin azaldığının detaylarına bu-

***İnsan toplumlarıyla doğal çevre
arasında tarih boyunca
hiçbir zaman bir uyum söz konusu
olmamıştır ve olmaması da
anlaşılır bir şeydir.***

rada girmemiz mümkün değil.

Bir de tabii bunun dışında aşırı avlanmadan balık türlerinin yok olması, nehir ve göllerin balık yatakları-
nın tahrip olması, balık neslinin azalması... İkinci grup sorunlar yenilenemez

olan doğal kaynakların tükenmesiyle ilgili, bazı maddenin cevherleri tükeniyor, fosil yakıtlar tükeniyor, tabii belki bunun içine, aynı kategoriye mesela Yağmur Ormanlarını da dahil etmek gerekiyor sanıyorum, bir kere Yağmur Ormanlarının yok olması, herhalde fosil yakıtların tükenmesinden daha az önemsiz değildir.

Son olarak, sürdürülemezliğin emârelerinin sonuncusu olarak da, büyük kentlerdeki kâbusa dönüşen trafiği ve gürültüyü ifade etmek mümkündür.

Kısaca söylediğim bu sürdürülemezlik emareleri hepinizin bildiği, herkesin bildiği ve yaşadığı şeyler, dolayısıyla bunların daha fazla detaylandırılmasına gerek yok. O zaman şöyle bir sonuç çıkıyor: Uygar dünya denilen emperyalist ülkelerdeki üretim ve tüketim temposu asla sürdürülebilir değildir; söylediklerimizden çıkarılacak birinci sonuç budur; yani, herhangi bir Üçüncü Dünya ülkesinin ya da Üçüncü Dünya ülkelerinin tamamının da Batı Avrupa gibi, Japonya gibi, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada gibi ve onların o düzeyinde üretmesi, tüketmesi, tahrip etmesi mümkün değildir. Ortalama bir Amerikalı yılda 20 ton yeni madde kullanıyor, 12 ton kömüre eşit de enerji harcıyor. Şimdi tabii bu rakamın ne kadar müthiş bir şey olduğunu tahmin edeceksinizdir. Eğer, 2000 yılından başlayarak, üçüncü dünyanın insanları da ortalama bir Amerikalı kadar enerji kullanmaya kalkarsa, bu enerji tüketimini 14 kat artırmak anlamına gelecek ve 2014 yılında enerji kaynakları tükenmiş olacak.

Bakın, Amerika'da tarımdaki verimlilikten çok söz edilir, bizim devlet büyükleri de sık sık bundan söz ediyor, işte efendim nüfusun şu kadarı, şu kadar üretiyor, Amerika'yı besledikten sonra dünyanın yarısını da besleyecek düzeyde tarımsal madde üretiyor diye. Peki bunu nasıl yapıyor, bunun sırrı ne? Bunun sırrı şu: Galiba bu rakam 1970'le ilgili, 1970 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde 1 kalorilik gıda maddesi üretebilmek için, 1 kalorilik gıda maddesi üretebilmek için 9,6 kalori fosil yakıt harcanıyor. Şimdi, bunun neresi bunun verimlilik, bunun övünülecek nesi var? Bütün dünya bu miktarda enerji kullanarak gıda

maddesi üretmeye kalksa ne olur?.. Herhalde bunu düşünmek bile anlamsızdır...

Bakın, eğer bir ulusal ekonomi yılda yüzde 3 oranında büyürse, 70 yılda başlangıçtaki düzeyin 8 katı kişi başına gelir düzeyine ulaşacak. Farz edin ki nüfus artış temposu hızlı ve bu oran yüzde 5 olsa, bu durumda 70 yılın sonunda kişi başına gelir 32 kat artmış olacak, şimdi bugünkü durumda sürdürülemezliğin tartışıldığı bir dünyada böyle bir tablonun ortaya çıktığı durumda neler olabileceğini tahmin edebilir misiniz? Bir de tabii şu var, bugün "aşırı kalkınmış" denilen, sanayileşmiş kapitalist ülkeler dünya nüfusunun yüzde 22'sini oluşturuyor; yani, geri kalan yüzde 78 çok az ürettiği, çok az tükettiği, çok az tahrip ettiği için bugünkü durum az çok sürdürülebiliyor. Ve sürdürülemezlik de tartışılmaya devam ediyor. O zaman yüzde 22 böyle bir aşırı üretim, tüketim ve tahribata neden olurken, dünyada 1,2 milyar insan yeterli beslenemiyor, açlık sınırında yaşayan nüfus hızla büyüyor, sağlıklı kullanma ve içme suyuna sahip olmayan insan 1 milyar 300 milyonun üzerindedir. Aynı şekilde mesela bakın 1800 yılında bugünkü bizim tanımladığımız anlamda gecekondularda yaşayan nüfus 7 milyondur 1800 yılında; yani, o zaman 7 milyon insan gecekondular diye tabir edilen konutlarda veya "yapılarda" yaşıyordu. Bugün bu rakam 600 milyonu aşmış bulunmaktadır. Tabii gecekondunun hepsi bizim İstanbul'un gecekondularına benzemiyor, Brezilya'nın Rio De Janeiro'nun veya işte başka kentlerdeki favelalar, bizimkinden çok çok daha kötü...

Tabii şu var, bir tarafta aşırı beslenme var, bir tarafta yoksulluk, açlık ve sefalet var. Bu durum elbette insanları doyurmak, yaşatmak için yeterli kaynak, yeterli hasat, yeterli hububat yeterli yiyecek maddesi olmadığı için değil. Bakın, dünyadaki açlığı ortadan kaldırmak için yılda 40 milyon ton hububata ihtiyaç var; fakat, sanayileşmiş kapitalist ülkeler hayvanlarını beslemek için 540 milyon ton hububat harcıyorlar ve bu hububatın önemli bir kısmı da açlık çekilen ülkelere geliyor; bu son derece ibret vericidir... Birilerinin hayvanlarını beslemek için öbür tarafın insanları aç kalıyorlar, açlık çekiyor, açlıktan ölüyor...

Bakın, ortalama bir Kanadalı, ortalama bir Etiyopyalıdan 436 kat fazla enerji kullanıyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde kişi başına 112 kilo yılda et tüketiliyor. Hindistan'da 2 kilo, Türkiye'de 16 kilo. Bütün Hintlilerin, bütün Çinlilerin, bütün Nijeryalılarının, bütün Endonezyalıların Amerikalılar kadar et tüketmesi abes olmanın dışındadır; bu mümkün de değil.

Demek ki doğal çevre üzerinde bir baskı varsa, bir ekolojik sorun, bir ekolojik yıkım, bir felakete doğru gidiş varsa, uygarlık hızla yok oluşa doğru ilerliyorsa, bunun nedeni şudur. Bir kere birilerinin şımarık üretimi, tüketimi var, biraz önce söylediğim dünya nüfusunun yüzde 22'sinin şımarık tahribatı var. Ekolojik sorunların kaynağında bu var; fakat, ekolojik sorunlar sadece zenginlikten kaynaklanmıyor, aynı zamanda yoksulluktan da kaynaklanıyor; çünkü, yoksul insanlar ayakta kalabilmek, yaşamlarını sürdürebilmek için, mesela gidiyor ormanları kesiyor, gidiyor hiç ilgisiz yerlere tarla açmaya kalkıyor, işte büyük kentlerde müthiş tahribatlar oluyor, yani, doğal çevreyi yoksulluk da tahrip ediyor. Yalnız burada tabii müsaadenizle herhalde şımarık tüketim yapabilenlerle, hayatta kalabilmek için debelenen, çırpınan insanların aynı kefeyle konması kabul edilebilir bir şey değildir.

Bir önemli sorun daha var, özellikle emperyalist ülkelerin sözcüleri, politikacıları, bilim adamları hep **Üçüncü Dünya'nın** çok doğuran kadınlarından şikayet ediyorlar. Diyorlar ki "bu kadınlar çok doğuruyor, sizin kadınlarınız doğurgan; ama, topraklarınız verimsiz" ikisi de yalan, işte diyorlar "bu doğal çevre üzerindeki tahribatın sorumlusu bu fazla nüfustur" yani, çok üreyen **Üçüncü Dünya...** Müsaadenizle bu, dünyaya Avrupa'dan bakmaktır, Avrupa merkezli bir yanılsamadır; ama, **Üçüncü Dünya'nın** okumuşları Avrupa merkezli bir yabancılaşmayla malul oldukları için, oradan gelen her şeyi hiçbir eleştirel, kritik gözle bakmadan kabul ettikleri için hiçbir şeyi tartışmaya cesaret edemezler, bu konuda yetenekleri de yoktur.

Bakın, Çin'de nüfus çok, Hindistan'da çok, Endonezya'da çok, Brezilya'da da çok, Brezilya'yı bir tarafa bırakın. Bakın, Hollanda'da kilometrekareye 385 kişi düşüyor, Hindistan'da 209 kişi düşüyor, Çin'de 102 kişi düşüyor. Hangisinde nüfus fazlası var? Hollanda'da mı çok nüfus var, yoksa Çin'de veya yoksa Hindistan'da mı? Ha, o halde problem ne?.. Şöyle olsaydı; Çinliler ve diğerleri dünyanın en gelişmiş ülkesi olsaydı, kapitalist hiyerarşinin, piramidin tepesinde yer alsalardı, buralardaki fazla nüfus tartışılacak mıydı? Tartışılmayacaktı. O halde sorun nedir? O halde sorun şudur: Nüfusun kaç kişi olduğu değil, kimin neyi ne kadar tükettiği sorunudur... Onun için, ha efendim üçüncü dünyanın kadınları çok doğuruyor, şimdi birinci mesele bu; üzerinde çok ciddi bir şekilde durulması gereken ikinci problem de şudur. Niçin her bir ülkede ve dünya çapında; bir toplumun en zengin sınıflarından en yoksullara doğru gidildikçe nüfus artışı artıyor; yani, doğurganlık artıyor, nüfus artışı artıyor ve bu doğrudur, bu açık. Herhalde şimdi **Şımarık'taki**

nüfus artışıyla, müsaadenizle Teşvikiye'de demek ki, zenginlik arttıkça doğurganlık azalıyor, aksi halde nüfus artıyor.

Dünya çapında da bu böyle, İsveç'te, Almanya'da "negatif nüfus artışı" var. Oradan daha yoksul ülkelere doğru gidin, Türkiye'de artış oranı daha yüksektir. Ama, Afrika'nın en yoksullarına kadar vardığınız zaman nüfus artışı çok yüksek. Niçin? Neden bu insanlar daha çok doğuruyor ve nüfus artışı yüksek? Bence problemin esası şudur: İster bitki olsun, ister insan olsun, ister hayvan türü olsun, bütün canlılar eğer yaşam karşısında dezavantajlı durumda iseler, eğer varlıklarını sürdürme sorunuyla karşı karşıya iseler, üreme katsayısı yüksektir. Mesela, hiç yağmur yağmayan bir yerde bakıyorsun, bitki hemen çiçek vermiş, hemen bir iyi kötü bir tohum peydahlanmış, bunu gözleyebilirsiniz. Demek ki, eğer herhangi bir nesil, bir insan, bir canlı ne olursa olsun, doğa karşısında yaşamını sürdürme problematiği bakımından problemliyse, üreme katsayısı dolayısıyla, nüfus artışı da büyüktür. Demek ki, nüfus artışı bir sebep değil, sonuçtur. Siz dünyadaki gelir dağılımını düzeltin, siz Türkiye'deki gelir dağılımını düzeltin, Brezilya'dakini, Meksika'dakini düzeltin, nüfus artış oranının düştüğünü görürsünüz. Şimdi dünya nüfusunun en yoksul yüzde 20'si dünya gelirinin yüzde 1,4'ünü alıyor, böyle bir dünyada bazı yerlerde nüfus, biraz çok artar. Onun için böyle hemen Avrupa merkezli bir yaklaşımla, işte ondan sonra nüfus, planlamasıyla vb. sorunu çözmek o kadar basit değildir. Gelir dağılımına hiç dokunmayacaksın, hiçbir radikal önlem almayacaksın, sonra da geçeceksin efendim bu kadınlar çok doğuruyor, diye şikayet edeceksin ve ekolojik yıkımdan onu sorumlu tutacaksın...

Buradan şunu söylemek istemiyorum elbette, nüfus artışının, doğa tahribatı üzerinde etkisi önemlidir, ama, problemin nereden kaynaklandığını, neyle ilgili olduğunu, nasıl sonuçlar doğurmakta olduğunu bilmek de önemlidir.

Dünyanın geri kalanı da; yani, biraz önce sözünü ettiğim yüzde 22'nin dışında kalanı da Batı modeli denileni taklit etmeye kalkarlarsa; yani, onlar kadar üretmeye, onlar kadar tüketmeye ve tahrip etmeye kalkar-

sa bir tahmin yapılmış, bu tahmine göre; bütün ülkelerin batı modeline uygun bir yaşam standardına ulaşmaları durumunda bugünkü gezegen gibi beş ve altı tane daha gezegene ihtiyaç var!.. Şimdi şu üzerinde yaşadığımız gezegen var ya, bunun gibi beş ve altı tane ihtiyaç var. İkinci bir tahmin de şu: Bütün az gelişmiş ülkelerin batı modelini taklit etmeleri, onun kadar üretip, onun kadar tüketip, onun kadar kirletip, onun kadar tahrip etmeleri halinde, dünyanın doğal ve enerji kaynakları ancak bir hafta; yani, 7 gün yetecek, işte size sürdürülemezliğin ne derecede vahim olduğunu tesbitler...

Böyle bir problem var. Peki, iktisat bilimi denilen nerede duruyor? Bu problem karşısında en çok ilgili olması lâzım gelen bilim dalı nasıl bir performans sergiliyor? Fakat, ondan önce şunu söylemek isterim sizinle. Bakın, bir taraftan sürdürülemezlik, sürdürülebilirlik tartışılıyor, bir taraftan da bir piyasa ekonomisidir gidiyor, üstelik "kendi kendini düzenleyen pazardan" bahsediliyor. Dünyada bundan daha fazla büyük bir yalan olamaz. Düzenleme olmadan kapitalizm olamaz, devlet olmadan kapitalizm olamaz. Mesele düzenleme olup olmayacağı değildir, mesele düzenlemenin nasıl olacağıdır; yani, bir kere kapitalizm varsa devlet olacak, düzenleme olacak.

Zaten biliyorsunuz bunun adı başta ekonomi politiktir, sonradan politikayı dışladılar, attılar dışarıya, sadece ekonomi kaldı, ekonomi kalınca da işler tabiatıyla sarmak sarmak durumundaydı.

Şimdi diyor ki bu iktisat disiplini; doğal kaynaklar sonsuzdur, bunu söyledikten hemen sonrada ortalama bir iktisada giriş kitabı -bütün dünyada hepsi aynıdır, nereye gitseniz aynıdır, (iktisada giriş kitapları değişmez) şöyle başlar, ihtiyaçlar sonsuzdur, kaynaklar kıttır. Bakın, bundan büyük saçmalık olur mu? Her şeyin sonlu olduğu bir dünyada, her şeyin sınırlı olduğu bir dünyada bir tek şey var ki ihtiyaçlar mı sonsuzdur? Ya bu hocalar hiç düşünmez mi bunu, profesör 40 yıl ders veriyor, kardeşim bir gün de merak eder insan yani, her şeyin sonlu olduğu bir dünyada neden ihtiyaçlar sonsuzdur, sorusunu sormaz. Bunu öğrenciler de merak etmiyor, onlar da 4 yıl iktisat fakülterinde okuyor, "bize böyle bir şey söylüyorlar, acaba gerçekten öyle mi, sorusunu sormuyorlar." Yok öyle

***Dünyada bundan daha fazla büyük
bir yalan olamaz. Düzenleme
olmadan kapitalizm olamaz, devlet
olmadan kapitalizm olamaz.
Mesele düzenleme olup olmayacağı de-
ğildir, mesele düzenlemenin
nasıl olacağıdır***

bir şey, ihtiyaçlar sonsuz filan değildir. Eğer, her şey sonluysa, ihtiyaçlar da sonludur. Sorun iktisat kitaplarının yazdığı gibi değildir. Gerçek dünyada insanların bir beslenme ihtiyacı vardır, bir barınma ihtiyacı vardır, bir de iletişim kurma ve seyahat ihtiyacı, işte hepsi bu kadardır.

Şimdi bunu söylüyor, o zaman mesela 1828-30'da bu ünlü Fransız iktisatçısı Jean Baptis Say'ın bir kitabı var, o zaman orada diyor ki Jean Bapris Say "doğal kaynaklar sınırsızdır, bunlar iktisat biliminin ilgi alanının dışındadır. Doğal kaynaklar paraya çevrilebilir, kâr edilebilir şeyler olabilir mi?" İyi de, doğal kaynak sadece maddi üretimin temeli değil ki, biyolojik yaşamın da temelidir. Sen sadece doğal kaynağı tahrip ettiğin zaman maddi üretimin temelini de ortadan kaldırmıyorsun, biyolojik yaşamın kendisini de tehdit ediyorsun sonuç itibariyle. Dolayısıyla iktisat bilimi denilen eğer bu kadar aymazlık içinde olmasaydı; yani, hep sermaye sınıfının ideolojik planda meşrulaştırılan bir öğreti olmasaydı, herhalde sorun bu duruma gelmeden çok önceden çözüldü. Biliyorsunuz Adam Smith, David Ricardo, Robert Maltus, daha sonra Karl Marx, 1940'larda Karl Polanyi diyorlardı ki "ekonomi politiktir" bu; yani, sadece ekonomi değildir, bu itibarla ekonomi biliminin buradaki vebali üzerinde; yani, sürdürülemezlik konusundaki vebali üzerinde ciddi bir şekilde durmamız gerekiyor.

Bu sürdürülemezlikle üçüncü dünya düşmanlığı arasındaki ilişki nedir? Kristof Kolomb'un macerasıyla başlayan dönemden beri sömürgeci emperyalist Batı, dünyanın doğal ve beşeri kaynaklarını sömürerek, yağmalayarak, talan ederek, ayrıcalıklı bir konum edindi, Batının bu ayrıcalıklı konumunun devamı, yeryüzünün lânetlilerinin zenginler sofrasından uzak tutulmasına bağlıydı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgeciliğin klasik biçiminin tasfiyesiyle ortaya çıkan Üçüncü Dünya ülkeleri, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü çevresinde yaratılan etkinlik, 77'ler grubu, Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen talebi, OPEC gibi Üçüncü Dünya kartellerinin oluşması, Üçüncü Dünya Ülkelerinin dünyanın zenginliğinden pay alma niyetlerinin tezahürüyü. Fakat, emperyalist odaklar iki şeyi çok iyi biliyorlardı. Birincisi; ayrıcalıklı konumlarının devamı, dolayısıyla yeryüzünün efendisi olmaya devam etmeleri için yeryüzünün lânetlerini sofradan uzak tutulması gerekiyordu. İkincisi; kendi üretim ve tüketim modellerinin dünyanın geri kalan tarafından ekolojik sonuçları itibariyle taklit edilememezliğinin farkındaydılar. Bu yüzden 1980 sonrasında başta Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen talebi olmak üzere, Üçüncü Dün-

ya'yı bulundukları mevziin de gerisine atacak bir "küresel püskürtme stratejisini" dayattılar, OPEC türü oluşumların ortaya çıkmasını engellediler, OPEC'in içini boşalttılar ve "yapısal uyum" ve "istikrar programları" denilen programlarla Üçüncü Dünya rejimlerini yeniden kompradorlaştırdılar; yani, dekolonizasyon öncesi duruma getirdiler. Şu anda zaten Üçüncü Dünya'da yaşam standardı sömürgeciliğin klasik biçiminin tasfiye edildiği dönem öncesi seviyeye inmiş bulunuyor. Birçok ülkede hayat standardı 1960'lardaki düzeyin altındadır.

Demek ki, bugün ortaya çıkan sorunların temelinde, kapitalist üretim tarzının mantığı ve işleyişi yatmaktadır. O halde sorunun çözümü için de bu kapitalist mantığın tartışılması lazım, ortaya çıkardığı sonuçların tartışılması lazım. Tabii biraz önce söylediğim gibi bir taraftan siz pazarı yücelteceksiniz, kendi kendini düzenleyen pazar retorikine bu kadar vurgu yapacaksınız, sonra da sürdürülebilir kalkınmadan bahsedeceksiniz. Tabii, bu açıkça balkondaki seyirciyi oyalamaya yönelik bir manipülasyondur; çünkü, bugün dünyanın doğal kaynaklarının kurtarılması, ancak, global bir müdahale ile mümkündür. Bu elbette kendi kendini düzenleyen pazar safsatasıyla mümkün değildir.

Tabii bir de bu bildiğiniz iktisat teorisi büyümeyele kalkınmayı özdeş saydı, halbuki büyüme bir nicel büyüklüğü ifade eder. Meselâ bir ülkede yüzde 10 büyümeye olabilir ama o ülkede, işsizlik yüzde 20, yoksulluk yüzde 40 artabilir, dolayısıyla büyümeyle kalkınma arasında hiçbir zaman doğru yönde bir ilişki yoktur. Bu konuda da dikkatli bir yaklaşım gerekiyor. Çünkü, Üçüncü Dünya'da kalkınma olarak sunulanın çoğu zaman kötü şeylerin "kalkınmasıydı", işte başkanlık sarayı yapılıyor, başkana helikopter alınıyor, beş yıldızlı oteller yapılıyor, bunlara para bulunuyor; ama, bir kreş açmak, bir sağlık ocağı ve hastane açmaya gelince para kalmıyor; çünkü, pazar ekonomisinin gereği olarak kalmıyor... Onun için kalkınma ayrı bir şeydir; kalkınma sadece maddi üretimin artmasından ibaret değildir, etik bir değer de içermelidir. Eğer çevreye zarar vermeden insanların refahı artıyorsa, etik değerlere bir gönderme yapılıyorsa, o zaman kalkınmadan bahsedilebilir. Halbuki gerçek dünyada kapitalist genişleme kalkınmayla özdeş sayılıyor.

Bir de tabii bir insan ne kadar tüketirse o kadar mutlu olur şeklinde bir mantık var. Ankara'da metroyla giderken birden başucumda bir cep telefonu çalıyor. Tabii, rezil bir şey, merak ettim, tabii biraz da nefretle yüzüne baktım adamın, baktım ki ağzında dişi yok.

Şimdi işin bir vechesi bu önemlidir. Bu adamın cep telefonu nesine demezler mi? Yazık ki pek diyen yok!

Bir vechesi de şu: Bakın, Amerika Birleşik Devletlerinde dünyadaki üretilen sinir ilaçlarının yarısı harcanıyor. Bakın, maddi tüketim arttıkça intihar kat-sayısı da büyüyor, dolayısıyla bu saçmalığa da son vermek lazım. Bu bir şımarıklıktır zaten. Şimdi adam ağzındaki dişi yaptıracak parayı bulamıyor da, cep telefonu alacak parayı buluyor. Böyle soytarılık olur mu, rahatsız edici değil mi?.. Sonra bakıyorum, herkesin elinde cep telefonu var, kardeşim bakın; benim çalıştığım yerde telefon var, evimde de var, şimdi bir tek metroda mı konuşacağız biz; yani, niçin cep telefonu almak lazım gelir?.. Ha moda o, herkesin cep telefonu olacak; çünkü, birileri oradan kâr edecek, cep telefonuna para bulunacak ama, bizim yollar berbat, kaldırımlar pislik içinde, her taraf çukur, çöpler toplanmıyor, kentin kent denecek hali kalmamış; ama, herkesin cebinde cep telefonu var. Onun için, bu meseleleri öyle kıyısından köşesinden değil, esas itibariyle özünden başlayarak tartışmak gerekiyor.

Bu sürdürülebilir kalkınma ne demek? Efendim, şöyle deniliyor: "Bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak." Yani, iki şey içeriyor mu; bir, bir kere bugünün ihtiyaçları karşılanacak, eğer bugünün ihtiyaçları karşılanacaksa dünya çapında gelir dağılımını düzeltmek lazım, her ülke çapında gelir dağılımını düzeltmek lazım. İkincisi; herkesin çok tüketmesini engellemek lazım. Üçüncüsü; uygun teknolojiler üretmek lazım ki; üretimi çevreye zarar vermeyecek tarzda yapabilmesi için. Şimdi burada "gelecek kuşaklar" deniliyor, bugünün kuşaklarına bu kadar saygısız olan, (şimdi dünyada 1 milyar insan işsiz, hatta 1 milyarın üstünde, 1 milyar 100 milyon kadar insan işsiz ya da düzenli geliri yok" bir üretim tarzından gelecek kuşaklara saygılı olmasını bekleyebilir misiniz? Gözü kâr hırsından başkasını görmeyen bir anlayış, gelecek nesilleri sorun yapar mı? Demek ki, sürdürülebilir kalkınma söylemi tamamen yoksulları aldatmak için gündeme getirilmiş bir şeydir. İlk defa bu Roma Kulübüyle, sıfır kalkınma önerisiyle gündeme geldi. O zaman deniliyordu ki kaynaklar tükeniyor, sonradan anlaşıldı ki daha büyük global riskler var söz konusu...

Bakın, 1972'de Stockholm'de bir "İnsan çevresi konferansı" yapıldı, bu ilk sürdürülebilir kalkınma konferansıydı. Aradan 20 yıl geçtikten sonra Rio'da "Yeryüzü Zirvesi" yapıldı. O günden beri bir adım

ilerlenmiş değildir. Niçin? Kapitalist kâr etmek istiyor? Kâr etmek istiyor adam, yoksa efendim global küresel riskler varmış, insanlar açmış; onun problemi değil. O zaman problemi olanların sahneye çıkması gerekiyor; başka türlü bunun çözümü yok.

biraz süreyi aştımsa özür dilerim, bitiriyorum konuşmamı.

Bir kere şu açıktır, bugünkü eğilimler, bugünkü mantık, bugünkü ahlak anlayışı, bugünkü etik değerler, bugünkü üretim teknolojileri, bugünkü pazar ekonomisi soytarılığı devam ettikçe deregülasyon, devlet müdahalelerinin lanetlenmesi vb. sürdükçe bu tartışmalar ikiyüzlülüğten başka bir şey değildir. Böyle fazla rafine şeylere gerek yok, açık söylemek lazım gelir. Yani, bugünkü yaklaşımlar altında kalkınma sürdürülemez, bu dünyadaki hiçbir şey sürdürülemez, birincisi budur. O zaman nedir? İnsanlığın ve uygarlığın geleceğini kurtarmak ve güvence altına almak; ancak, neoliberalizmin püskürtüldüğü, kapitalizmin aşıldığı, etik kaygıların ön plana çıktığı ve yeryüzünün lanetlilerinin de özneler arasına girdiği, bir kontekste sürdürülebilirlik tartışılmaya başlanabilir ve mümkündür. Başka bir ifadeyle insanı bir üretim faktörü, sayan bir üretim faktörü olarak gören bir medeniyet olabilir mi? Şimdi daha rafine bir şey buldular ve kimse rahatsız değil, "insan kaynakları" diyorlar... İnsan kimin için kaynaktır? Ne için kaynaktır? "İnsan kaynağı" diye bir şey olur mu? Hiç kimse rahatsız değil, gazetelerde bakıyorum, insan kaynakları 5 sayfayer tutuyor... İnsan kaynakları diye bir şey olur mu? İnsan birisi için mi, kimin için kaynaktır, ne için kaynaktır? Bu tartışılmıyor. Dolayısıyla, insanı üretim faktörü olarak gören, şimdilerde küresel kapitalizm çağında insan kaynakları olarak gören bir uygarlık varsa, orada kalkınmada sürdürülemez, toplumda sürdürülemez, hiçbir şeyde sürdürülemez.

O zaman problem nedir? Bakın, sözü edilen bu riskler bir tevatür değil, bugün doğan çocuk yazın ne olduğunu bilmiyor, salatalığın tadını da bilemez; çünkü, salatalığın ne olduğunu bildiği yok. Bakın, bir çocuk yazı nasıl görüyor? Biraz daha sıcak; ama, yakın bir gelecekte, Şubat ayında, Aralık ayında denize girilebilir; ama, ne pahasına girileceğini siz tahmin edersiniz. O halde insanlık için bir sınav anı gelip çatmıştır. Ya insanlık gerçekten tarihin öznesi olduğunu kanıtlayacak ya da bir "üretim nesnesi", "insan kaynağı" sayılma statüsüne boyun eğecek; fakat, insanlığın tarihin öznesi olduğunu kanıtlaması için gerekli zaman hızla daralıyor.

BAŞKAN - Buyurun Sayın Uçkun Geray.

Prof.Dr.Uçkun Geray- Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Biraz daha verimli olabilmek için oturmama müsaadenizi talep ediyorum. Herhalde affedeceksiniz.

Efendim, Başkaya'nın konuştuğu hususları ben gerçekten ilgiyle izledim. Bir zayıflığımızın burada ortadan kalktığını gördüm. Türk bilim adamları, akademisyenleri olarak bir zayıflığımızın ortadan kalktığını gördüm, o da şudur: Bir yabancı yazarın kitabını aldığımızda, okuduğumuzda ona genelde yansız olarak yaklaşmayız, yabancı yazmışsa, yani, bir Frenk, bir gavur yazmışsa iyi yazmıştır. Arapça deyiimiyle "veheptü kabultü" alırız kabul ederiz. Üstelik de "yahu bu Türkiye'de yürür" deriz ve bunun tutundurulması için de bilim adamı ünvanıyla satış yaparız. Kimisi Fransız ekolünü satar, kimisi Amerikan ekolünü satar Türkiye'de.

Açıkça söyleyeyim ki Başkaya'nın belirttiklerinde bazı -affına sığınarak-eleştiriye açık noktalar bulunuyor, ama şu çok önemliydi: Ayakları yere basan, bu ülke için -az gelişmiş ülkeler için daha doğrusu- ve yerküre düzeyinde düşünen, üretici, dediğim gibi bir bilim adamının onuruna yakışan biçimde bir yaklaşım söz konusu.

Çevre krizi, tabiatıyla pekçok sorunu gündeme getirdi. İnsanoğlu çalkantı yaşamadan bir krizi atlatamaz. Kapitalizmin her darboğazı kanla, terle, savaşıla atlatılmıştır. Yani, dünyanın büyükleri, etkinleri bir araya gelmek suretiyle "hadi şu iş iyiymiş, anlaşılm, el sıkışalım da uygulayalım" dememişlerdir. İnsanlığın bütün adımlarının arkasında kan, ter ve gözyaşı vardır.

Bunlardan şikayet edip, dizlerimizi dövmemizin gereği yok; zira bunların asıl nedenlerine inmemiz gerekiyor. Genellikle yapılan ve bizim de tuzağa düştüğümüz nokta şu: "Görünürdeki" nedenler bize veriliyor. Birçoğumuz da bunu yeterli sayıyoruz. Görünürdeki nedenleri de dışsal ve içsel olarak; yani, ekonominin kendinden kaynaklanan görünür nedenler ve dıştan kaynaklanan görünür nedenler olmak üzere bir sınıflandırma yaptıktan sonra buna bazı örnekler vereyim.

Derler ki aşırı nüfus artışıdır işte bunları yapan, aşırı göç ve kentleşmedir işte bunları yapan, yoksulluktur bunları yapan, toplam tasarruf eksikliği var da ondandır çevre sorunları; tarım ve hayvancılık politikaları yanlış da ondan, örgütsüz toplumuz da ondan, finansal yetersizliklerimiz, bütçe açıklarımız var da ondan çevresel sorun ortaya çıkıyor denir. Özelleştirme var da ondan dolayı bu çevre sorunları ortaya çıkıyor denebilir. Planlı kalkınmanın dışlanması da neden, eğitimsizlik de bir neden olarak gösterilebilir. Bunlar da bana göre bir sonuç, daha derinlere inmek lazım.

İdeolojileri eleştirmek için hangi tür, hangi formasyondaki insana dayanıldığının konuşulması önem kazanır. O zaman gidip de bulduğunuz bir ajan var, bir kaynak var: Asıl neden, insan değerleri; insan değerleri de asırlar boyunca birikimlerle meydana geliyor, yani insan neyi hangi şeyden üstün tutuyor, neden

ona önem veriyor, bu çok önemli. Baktığımızda, gerek tüketici olarak, gerek üretici olarak garip bir insan görüyoruz, bunun geçmişi var. Tüketici olarak karımıza daha çok, daha yeni, daha büyük ve zorunlu olmayan bir şeyleri tüketen ve ona programlanmış, ona kilitlenmiş bir insan çıkıyor. Üretici olarak formasyonu da tabii bunun karşılığı. Tüketicilerle üretici birbirine uyumlu veya uydurulmalı, ki elde

etme, kitle üretimi yapma, doğaya hakim olma, endüstrileşme, büyüme, geniş pazar oluşturma peşinde olan bir insan formasyonu.

"Görünürdeki" nedenlerin en önemlisi ve merkezi olanı bana göre yoksulluk; başka ifadeyle, insan değerlerinden bir yukarıda tuttuğum nedenler katmanı olarak hatırlatayım, aşırı nüfus artışı, göç, kentleşme, örgütsüz toplum, finansal yetersizlik, bütçe açıkları vs. diyerek ayırdığım kategori içerisinde yoksulluk çok önemli; dolayısıyla paylaşımdaki arıza çok önemli. Nedir bu? İnsanın, bir başka insanla refah, neyse işte onu, mutluluk neyse onu, materyal neyse onu paylaşmaya yanaşmaması sorunu. Yoksulluğun eş anlamlısı olarak paylaşma bozukluğu da diyebiliriz. Eğer bu varsa, onun yanındaki sorunlar ortaya çıkıyor da o nedenle çok önemli. Başka deyişle yoksulluk kelimesi öyle bir kelime ki arkasındaki bileşenleri saklıyor.

Yoksulluk deyip çıkamıyorsunuz, arkasında pekçok öge var. Sanki bir perde, arkasını da görmek gerekiyor. Eğer yoksulluk varsa eğitimsizlik var, örgütsüzlük var, verimsizlik var, göç, işsizlik, kentlerde yıkım ve aşırı nüfus artışı var; yani bütün bu terimleri bir arada görmek, bir bütün olarak görmek lazım.

Son yıllarda önemli bir yaklaşım değişikliği görüyoruz bu konuda: Nüfus artışını yoksulluğa bağlamak. Evet, doğrudur. Nüfus artışı elbette ki bir tek parametreye bağlanmaz ama, "tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan çıkar" sorunun olduğu gibi, doğal kaynakların yıkımı, yahut yoksulluk aşırı nüfus artışından çıkar diyenlerin sayısının azaldığını görüyoruz. Bu Başkaya'nın söylemiş olduğuna paralel bir ifadedir. O nedenle de merkeze getirdim. Eskiden yoksulluk edebiyatı yapardık -öyle derlerdi bizlere- işte yoksulluk şöyle de, yoksulluk böyle de dediğimizde "yoksulluk edebiyatı yapma, komünistlik etme" derlerdi, şimdi kendileri söylüyorlar. İşte elimdeki bu belge, Eylem-21, Rio'nun, Birleşmiş Milletler 92 Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın deklarasyonudur ve 27 tane ilkesi vardır. iki sayfadan ibaret. Bakın birinci ilke insanı merkeze koyuyor. İsaetli, benim yaklaşımına göre isabetli. Çünkü, çevre sorunlarının kaynağında insan var, çözüm de yine insanda. Hiçbir zaman bu olayı biyofizik kapsamlı görmemek lazım, nedenlerine inmek lâzım o açıdan önemli buluyor ve katılıyorum.

İkinci ilke, ülkelerin kendi kaynaklarının yönetiminde egemenliğini kabul ediyor, zaten birçok deklarasyonda bunu söyleyerek başlamanız lâzım.

Üçüncüsü şu: Kalkınma hakkı ve sürdürülebilir bir kalkınmadan, ama daha önemlisi adil paylaşımdan söz ediyor.

Dördüncü ilke, sürdürülebilir kalkınma ve çevre korumanın bütünleşik olduğundan söz etmektedir. Yani, siz çevreyi korumak mı istiyorsunuz, bunu sürdürülebilir kalkınmadan ayrı düşünemezsiniz, bu kavramları birbirinden çözemezsiniz, birbirinden uzaklaştıramazsınız. Ama, aynı zamanda bir ülkeyi tek başına alamazsınız anlamında bütünleşik yaklaşıma davet ediyor, bu da doğru.

Beşinci ilke, yoksulluğun kaldırılmasının sürdürülebilir kalkınma ve çevre için temel görev olduğunu ifade ediyor. Bundan sonra da 22 tane, yasalarla, hukuk düzeniyle ilgili ve daha başka hususlarla ilgili ilke var.

Asıl neden insan değerleri dedik, tüketen, k(r) ve rant peşinde koşan, paylaşmada acımasız bir insan

formasyonu. Bu insan nerede doğdu? Diyelim ki 5 bin yıl evvelki tarımsal süreçten, belki de 12 bin yıl evvelki hayvancılık döneminden, daha önce başlayan toplayıcılık döneminden kaynaklanıyordu. Doğaldır, o sıralarda da bunun işaretleri vardı. Ama bunun asıl kaynağı, oluşumu 15. Yüzyıl ortalarından, 1450'lerden başlar. Merkantalizm, yani ticari kapitalizmle başlar. Daha sonra 1750 ile 1800'lerde endüstriyel kapitalizmle pekişir. Bu sistemi ortaya koyanlar, tartışanlar, teorisini kuranlar bana göre bugün baktığımızda, onları küçümsemek için demiyorum ama, son derece konforlu bir ortamda bulunuyorlardı. Neden? Çünkü, mevcut insanın formasyonunu olduğu gibi kabul ediyorlardı, mevcut insanın talepleri neyse doğrudur diyorlardı ve ona göre de tanım yaptılar, varsayımlar yaptılar, teori geliştirdiler ve giderek cebirsel fonksiyonlar geliştirdiler. Bir başka deyişle bu formasyon yoksa iktisat teorisi, kapitalist iktisat teorisi zaten yoktur. Bu konfor temelde neydi? Bir bilim adamının, bir akademisyenin, bir düşünürün, o günkü insanı dönüştürmeden, olduğu gibi kabul ederek ona uygun bir gömlek, bir bilimsel gömlek giydirmesi olgusuydu. Onun için bu bir konfordu, rahatlıktı, yani kolaydı, bana göre. Onları gerçekten dışlamak ve küçümsemek adına söylemiyorum bunları, biz de olsaydık, o gün belki böyle görecektik, fakat bugün baktığımızda bunun bir kolaycılık olduğunu anlıyoruz.

Daha sonra aralarından ütopyacılar çıktı, ayrıca Hegel çıktı, Karl Marks çıktı, 1917'de bildiğiniz olay, bir rejimi yerleştirme faaliyeti başladı. Sosyalizmin en önemli farkı ve üstünlüğü nedir? Bu üstünlük kapitalist formasyonu kabul etmemesi ve dönüştürme peşinde olmasıdır. Düşünün, o güne kadar hangi insan formasyonu yürüyorsa onu kabul etmiyor, dönüştürmeye dayanıyor ve bütün dünya denizi içerisinde bir adada onu tutundurmaya çalışıyor. İnsanın ta yüzyıllardan beri getirdiği değerleri büyük ölçüde yıkmaya, değiştirmeye kalkıyor. Bireyci, çıkarıcı insanı, toplumu öne alan, alışkanlığı ve değeri bu olan insana dönüştürmek. Çıkarıcı insanın sürmesi temelde insanoğlunun gelişmemesiyle özdeşdir. Düşünebiliyor musunuz, bir üzüm salkımı, bütün bireyleri aynı, bütün tane eri aynı; ama salkım olgunlaşacak, bu mümkün değil. Herkes kendi çıkarı peşinde koşacak; fakat, bütün dünya olgunlaşacak, insanlaşacak. Demek ki, burada bir dönüştürme ihtiyacı var, dönüştürme ihtiyacı bakımından övülmesi gereken bir niyettir. Ondan dolayı sosyalizm kapitalizme göre bir üstünlük taşır.

Sosyalist realite büyük ölçüde dağıldı. Nedeni, kendi sisteminin değerlerine uygun insanı yetiştirememesidir. Bunun çok sağlam engelleri vardı ve dışarı-

dan da yaratıldı. Diğer nedeni de demokrasiyi içermemesiydi. Doğal olarak demokrasiyi ilk anlarda içere-
mezdi, doğrudur. Sonra da yapamadı bunu; çünkü re-
jim bunalımı, bürokratların hakimiyeti, silahlanmaya
zorlanması, askerlerin hakimiyeti, bir tabakalaşma ve
bunların kendi aralarındaki
sömürü. Bu, başka bir açı-
dan şöyle ifade edilebilir:
Kendini yeniden üreten bir
toplumsal yapıya ulaşama-
dılar. Zira demokrasi eleş-
tirebilmek demektir, öneri
getirmek demektir, bu öne-
riyi getirenlerin kafasına tokmakla vurmamak ve onla-
rı tumarhanelere tıkmamak demektir. Eğer eleştiriyi
önlüyorsanız, kendi rejiminizi yenileştiremeyeceksi-
niz, elden geçiremeyeceksiniz, yani, kendini üreten
bir sistem yaratamayacaksınız demektir. Aslında bu
devrimciliği reddetmek anlamına da gelmektedir.
Sonra, işte tek kutuplu dünyayla karşılaştık. Bu, çıkar-
cı insanın yeniden yol alması, meydan bulması de-
mektir. Hem de değneksiz ortamda artık; yani, öyle
bir insan çıktı ki, karşıdaki kutup da çökünce, bu dedi-
ğim çıkarıcı, vahşi, daha çoğunu tüketme peşinde olan
ve sadece burada mutluluk bulan, programlanmış in-
san artık rahatlıkla hem tüketici birey olarak, hem üre-
tici birey olarak değneksiz köy buldu.

Tabii şunu da söylemek lâzım: Bu iki sistemin de
çevre krizi oluşturmada etkisi, hani birisini üstün gör-
dük, birisini de böyle eksikliklerle donanmış insan ye-
tiştiren sistem gibi gösterdik ama, şunu da teslim et-
mek lâzım, her iki ideolojinin de çevre krizi oluşturu-
madaki etkisi çok benziyor. Madde tüketme, materyal
işleyip tüketme, dönüştürme, bu sırada enerji harcama
ve insanlara maddi boyutta refah vaat etme sosyalist
sistemin de sakatlığı; yalnız metot farklı, hız farklı.
Hiçbir sosyalistin biz size daha az buzdolabı ve daha
az süt vaat ediyoruz diyerek tutunabilmesi mümkün
değildir. Onun da sonuçta hedefi daha çok üretmek,
daha çok tüketmek, başka metotla paylaşıp başka hız-
la tüketmektir, onun için çevre krizi yaratma bakımın-
dan bir farkı benim için yok. Ancak insanı dönüştür-
me niteliği bakımından, saygıdeğer bir üstünlüğü bu-
lunmaktadır.

Artık kapitalizm daha rahat olarak devam edebi-
lir, küreselleşme adı altında, yeni dünya düzeni adı
altında ve özellikle de 1990 sonrasında daha rahat ola-
bilir, değneksiz yürüyor artık zaten. Sorunun büyüğü
de buradadır. Rio'nun çevre için kaçınılmaz bulunduğu
yoksullukla mücadele konusunda -ki az önce arz et-
tim- tam bir fiyasko söz konusudur. Buna Başkaya da

değindi. Bütün istatistikler dünya ölçeğinde ve Türki-
ye ölçeğinde paylaşımın son derece ileri ölçülerde bo-
zulduğunu gösteriyor. Bütün bunlara rağmen, Rio'da
o parlak düşüncelerin belge haline gelmiş bulunması-
na rağmen, arka planda "iş" yürüyecektir ve yürümek-
tedir.

Kapitalizm herşeye
karşın büyüme zorundadır
ve büyüme yolundadır.
Büyüme teorilerinden en
yaygın olanını hatırlatmak
istiyorum: Harrod-Domar
modeli. Harrod-Domar
modelini inceleyecek olur-

sak karşımıza çıkan tablo şu: Her yıl yapılan yatırım
bir öncekini aşmalıdır. Aşıldığında ise, bir dönem
sonrasının darboğazını yaratıyorsunuz. Çok çarpıcı bir
ilişki. Her dönem eskisi kadar yatırım yaptığınızda
ekonominiz duracak veya çökecek. Geçen yıldan fazla
yatırım yapmanız lazım ve geçen yıldan fazla yatırım
yaptığınız için de öbür yıl daha da fazla yatırım yap-
manız gerekiyor. Yani, çıldıran, giderek türevi artan
bir yatırım, üretim, pazar, tüketim fonksiyonu geçerli-
dir. Dayanılmaz, karşılanmaz bir yük. Bu çıldıran gi-
diş durdurulursa, G7'ler başta, durgunluk, işsizlik ve
giderek çöküntü ve hatta boğazlaşma zorunda kalına-
cak. Yani, emperyalist olma onlar için bir yaşamsal
zorunluluktur. Bir kapitalist ekonomi için emperyalist
olma kararı, yaşama kararıdır; ölmek istiyorsanız
mutlaka emperyalist olmalısınız.

1990 öncesi kapitalist coğrafya, bugünün çekir-
dek ülkeleri, merkez ülkeleri işte bu dengeleri, bu çı-
ldıran fonksiyonları gerçekleştirecek biçimde büyüme-
ye yetmemektedir, yetmemiştir. Zira bu coğrafya tü-
ketim, yatırım, pazar itibarıyla, genişleme hızı yönün-
den bu progresif fonksiyonlara cevap verecek ortam
değildir. Dahası elde birikmiş olan son derece büyük
finans olanağı vardır, para vardır; kapitalistin en
önemli görevi bu parayı batırmadan en büyük getiriye
mutlaka devreye sokmaktır. Yani, ben örneğin iki
trilyon para kazandım, kasamda dursun deyip de rahat
eden bir kapitalist olmaz, onu mutlaka tekrar tekrar
üretmeye sokmak ve değerlendirmek, hatta bu hususta
başkalarıyla yarış yapmak zorundadır. Dahası, politi-
kacı, emekçi ve kapitalistin siyasi ilişkileri de mutlaka
büyümeyi gerekli kılmaktadır. Rejimin yürütmesi la-
zımdır, insanlar birbirlerine oy vereceklerdir.

Öyleyse, bu çekirdek coğrafyaya eklemelenmesi
gerekten, ama eşitlikçilik ilkesi içerisinde eklemelen-
mesi gereken ülkeler, pazarlar gerekmektedir ki mer-
kezde durgunluk olmasın, emekçi, politikacı, kapita-
list anlaşsın, siyasette barış meydana gelsin. Çevre ül-

keler çıkarıcı insan tipine kavuşturulmalıdır, değilse öyle yapılmalıdır ve tüketim kültürü getirilmelidir, ihtiyaç olmayan mallar, ürünler ihtiyaç haline getirilmelidir, özelleştirme kültürü yaygınlaştırılmalıdır. Baldırı çıplak birine mikrofon uzatıyorlar bir televizyon röportajında, belli fakir olduğu, "özelleştirme için ne diyorsunuz?" diye soruyorlar. "Evet, özelleştirilmesi lâzımdır ki, devlet zararlarını kapatsın" diyor. Kazandırılan kültüre bakınız, koşullanmaya bakınız. Bir Fransız emekçisine bunu söyleyemezsiniz. Bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının ortalama olarak aldığı eğitim 3,5 yıldır ve doğal olarak böyle ülkelerde piyasa ekonomisi kültürü yaygınlaştırılabilir, "Pazar ekonomisi iyidir, her şeyi çözer" diye bunun kültürü de getirilmelidir ve teşvikler, gümrük duvarları... silinmeli, indirilmelidir; çünkü, kendinize yer hazırlıyorsunuz.

Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası tarafından hazırlanmış, yeni dünya düzeninin ve küreselleşmenin olumsuz sonuçlarını -hayret edilir- olduğu gibi açıklayan raporlar var. Yıkıcı etkilerini bunlar bile dile getiriyorlar. İşte bu raporlara rağmen G7'ler toplanıyorlar, küreselleşmeye devam ediyoruz diyorlar. Öyleyse karşımızda ikili bir yapı var. Bir yanıyla Rio'da görünenler, diğer yanıyla "küreselleşme kötü, Birleşmiş Milletler bu raporu verdi ama, devam etmek zorundayız" diyenler var. Devam etmezlerse kesinlikle batacaklar.

Başka bir şey daha söyleyeyim, eğer siz, Batı'nın bu büyük sermayesini kendi ülkenizdeki tesislerin özelleştirilmesi doğrultusunda onlara kullanırmazsanız, onların parasını dünyada devreye sokmazsanız, evvela Pakistan çökmez, evvela Türkiye çökmez, evvela Almanya, Amerika ve Fransa çöker. Yani Batı'yı çökertmek bir bakıma son derece kolaydır. Eğer 3 sene ekmek peynire talim edebilirsek Batı çöker. Ancak bunu da yaptırmazlar size.

Bütün bunlar çevre açısından ne demek, bütün bu ivme, bu insan değerleri ne demek; bu küreselleşme, yeni dünya düzeni ne demek? Daha çok materyali işleyip tüketiciye satmak demek. Daha çok enerji harcamak, daha çok karbondioksit emisyonu demek. Daha çok kirletmek demek, daha büyük gelir uçurumları yaratmak, yoksulluk yaratmak demek. Daha büyük insan kitlesini endüstriyel tarıma zorlamak demek, biyolojik çeşitliliğe daha çok zarar vermek demek.

Bakın, son iki maddeyi biraz açayım. Eğer, siz bu ivmeyi veriyorsanız, herkes pazar için tarım yapacaksa, çok daha büyük bir insan kitlesi endüstriyel tarıma geçmek zorunda kalacaktır. Uzak Doğu'da 30'dan fazla pirinç türü vardı, biyolojik çeşitlilik sürüyordu. Fa-

kat, ticari anlamda pirinç kültürüne, pazarda tutunabilecek biçimde pirinç kültürüne geçtiğiniz zaman bunlardan elinizde 3 tane kaldı, ancak bunların kültürünü yapabiliyorsunuz.

Sonuç, daha keskin çizgilerle ikiye bölünen dünya toplumu ve yine ikili yapı. Bu hususta da dikkatli olmak lazım, o da şu: Bir kere dünyanın genel ortalama sayılarıyla çalışırken hata yapıyoruz. Bu ikili yapıyı göremiyoruz. Çünkü genel ortalama demek, biliyorsunuz istatistikte genel ortalama demek sapmaları saklamak demektir. Ortalamalarla hareket ettiğiniz zaman bazı değişkenler itibarıyla dünyanın mutlu olduğuna bile karar verebilirsiniz, hayır değil. Bunların varyanslarının, genel ortalamadan sapmalarının nasıl olduğunu ülkeler itibarıyla incelemeniz lazım, o zaman bu ikili yapıyı ve keskinleşen bölünmeyi görebiliyorsunuz.

Doğaldır ki, bir de değer yargıları yönünden ikili yapı var. Bir yanıyla, gerçekten, gelecek olan ekonomik, sosyal, çevresel felaketi savmak isteyenler, bunu gören, gösteren bir kitle var. Diğer yanda, yeni dünya düzenini yürütenler, güdenler var. Bu bakımdan çevresel endişelerle ilgili olarak, değer yargıları çerçevesinde iki tane kitle var karşımızda.

Yalnız, ikinciler; yani yeni dünya düzenini yürütenler, güdenler, "yürütüyoruz her şeye rağmen" diyenler sayıca çoğunluktalar. Dünyanın dümenini elinde tutanlar çoğunluktalar. Zenginler aynı zamanda, para gücünü ellerinde tutuyorlar, bilgili de adamlar; yani en ince şekilde karşı tarafı kültürel bakımdan, bilgi bakımından boyun eğdirmenin yolunu, yöntemini iyi biliyorlar, teslim etmek lazım. Başka? Silahlılar, silahları var. Başka? Çok önemli bir konu, karşıt kutupları hayli zayıflamış durumda. İşte bugünkü senaryo buna dayanıyor ve diyorum ki, yaşamsal bir dayatmanın karşısındayız. Olmak ya da olmamak söz konusu. Olmak istiyorlar, yaşamsaldır, uygulayacaklar. Biz ne kadar uyursak, onlar da o kadar uygulayacaklar. Acımasızdır bunlar, doyumsuzdur bunlar ve değneksiz kalmış olmaktan ve doyumsuzluktan dolayı da mafyalaşmak zorunda olan, mafyayı bir araç olarak kullanmanın gerekli olduğu, doğru olduğu noktasında da birleşmiş bir insan kitlesi bunlar. Neden mafyalaşma var? Değneksiz kaldılar da ondan. Hem ülke içinde değneksiz kaldılar, hem dünya planında değneksiz kaldılar. Bütün bunlar, yani küreselleşme çevre bakımından zararlı gördüğümüz çıkarıcı insanı azaltmıyor, çoğaltıyor. Yani, azalsın diyen yok, yaygınlaşsın diyen var, pekişsin diyen var. Bana göre az önce değindiğim insanlaşma sürecini ve tekamülü yeni dünya

düzeni engellemektedir, hatta geriye götürmektedir. Sadece gelir bakımından bir çözülme, bir bozulma yok yeryüzünde, değer yargıları itibariyle, ahlak itibariyle çözülme var, korkunç tarafı bu.

Bütün bunlara bakacak olursak yeni dünya düzenine karşıt olmayan, yeni dünya düzenini alıp kabul edip, "işte siz de bu tip işletmeci olursanız, hayatta kalabilirsiniz, çok satış yapabilirsiniz, red edebilirsiniz" diye biz bugün insan yetiştiriyoruz. Dolayısıyla, başkalarının pekiştirmek istediği insana bir 3.Dünyalı ve yeni dünya düzeninin hedefi bir ülke olarak kendi okulumuzla, kendi öğrencimizle destek çıkıyoruz. Eğitim de yanlış. Ama, "bu eğitim yanlıştır, ben iktisat hocası olarak, şu eğitimi veriyorum, bu talepte olanlar benim karşıma gelsin" dersiniz kimseyi de bulamazsınız, talep de yok. Öğrenci diyor ki " bana suda yüzmesini öğret hocam; çünkü ben suda yüzeceğim " diyor, biz "sana suda yüzmesini değil, zeytinyağında yüzmesini öğretmem lâzım" diyebilir miyiz? İlk dönemde, yakın dönemde atılacağı, çarpışacağı, çatışacağı koşullarını nasıl atlatılacağını, orada nasıl ayakta kalacağını soruyor.

Sosyalist uygulamanın üstünlüğü, dönüştürülmüş insan istemesi, "benden önce toplum" diyecek insanı yaratmak istemesidir. Dönüşüm ihtiyacı bakımından övgüye lâyıktır. Ancak, demokrasiyi hayata geçirememme bakımından da doğal olarak eleştirilmesi gereken bir niteliği vardır. Ama bütün bunlar aşılınsın, yani her iki ideolojinin de eksiklikleri ortadan kalksın, dünya çevre krizi yaşamasın diyen bir çevreci için yeni bir ideoloji gerekmektedir. Bu bir çevre ideolojisi olabilir. Bu çevre ideolojisinin doğaldır ki kültürü vardır, iktisadi düzeni vardır, kent planı vardır, yaşam modeli vardır, eğitim sistemi vardır. Red mi ediyoruz bütün yaşananları? O zaman yeni bir ideolojinin örülmesine, konuşulmasına başlamak lâzım. Konuşulmaya başlandı zaten, belki ütopya şeklinde ama, ümitsiz olmamak gerekir. Kapitalist sistemin eleştirisini yapanlar da ütöpistti, bugün baktığımızda olmayacak şeyleri o günlerde önerdiler. Ama sonunda bir noktaya gelindi. Karl Marks'a gelindi. Bugünün ütopya şeklinde düşünenlerine çevreci ideoloji bakımından son derece büyük saygıyla yaklaşmak, bakmak, destek çık-

mak lazım. Dünya böyle gitmez. Kapitalist sistemin sonu karanlıktır. Mutlaka çatlayacak bir yerde, zaten çatlamaya başladı. Üç tane blok var, kendi aralarında bugün savaşmaktadırlar, sıcak savaştan bahsediyorum, soğuk savaştan değil. Afrika'daki savaş nedir? Afganistan'daki savaş nedir? Cezayir'deki savaş nedir? Bunların arasındaki sıcak savaş örnekleridir.

Bütün bunların arkasından sorulmalıdır, çare ne? Yeni insan formasyonunda, yeni ideolojide ilk olarak kazanmamız gereken özellikler, vatandaşımıza, öğrencimize, kardeşimize, çocuğumuza kazandırmamız gereken özellikler nedir? Birincisi "paylaşmayı severek kabul etmek" olabilir. Yalnız burada bir darboğaz var, o da şu: Çok üretim yaparak onu mu paylaşalım, yoksa insanın esasen zorunlu olan ihtiyaçlarına dönük üretelim de onları paylaşarak mı çıkış yolunu bulalım? Yani, çokta, maksimumda bir araya gelip onu mu

paylaşalım, yoksa yaşanabilir düzeydeki ihtiyaçlar için üretim yapalım, orada mı paylaşma olsun. Eğer çokta paylaşma olursa, bu da endişeyi gidermiyor. Çünkü bu, çok materyal tüketmek demektir, çok enerji tüketmek demektir, dünyanın sonunu bir an evvel getirmek demektir. Özellikle bu yaygınlaşma sırasında herkes tüketici olmak, herkes Amerikalı kadar tüketici olmak isteyeceği için bunun sonu yok. "Çok"u hedefleyerek

paylaşma değil sade yaşamda gerekli olan ihtiyaçlar neyse onları üretip, orada paylaşmak gerekir. Dolayısıyla "sade yaşam" ikinci özellik olmalıdır. Eğitim bunlara dayandırılmadan, geleceğin formasyonu bu şekilde oluşturulmadan dünyanın mutluluğu umulmamalıdır.

Şimdi birtakım insanlar çıkıyorlar diyorlar ki, işte bakın dünyanın çevresinde uydularda enerji platformları kurulacak, dünyaya ışın yansıtılacak ve güneş enerjisinden bedava yararlanacağız. Birtakım insanlar da diyorlar ki daha başka çok ucuz enerji kaynakları var. Hidrojen de örneğin çok ucuz enerji kaynağı. "O zaman her şey düzelir" deniyor. Hayır, her şey o zaman bozulur. Zira enerji tek başına ihtiyaç gidermiyor. Benim ihtiyacımı, senin ihtiyacını giderecek somut noktaya gelebilmesi için enerjinin dışında madenler lazım, ağaç lazım, bakır lazım, pamuk lazım. Eğer

***Sosyalist uygulamanın üstünlüğü,
dönüştürülmüş insan istemesi,
"benden önce toplum" diyecek insanı
yaratmak istemesidir. Dönüşüm
ihtiyacı bakımından övgüye lâyıktır.
Ancak, demokrasiyi hayata
geçirememme bakımından da doğal
olarak eleştirilmesi gereken bir
niteliği vardır.***

enerji ucuzlarsa, hani "refahı artırıyoruz" şeklinde, mevcut insan değerlerini değiştirmeye ihtiyaç duymadan yeni bir çevre yıkımının kapısı açılır. Allah bizi ucuz enerjiden korusun.

Bir başka önerim daha var. Bugün herkes "çok çalışınız, çok çalışınız" emrini alıyor, bu değer yargısını alıyor. Kimin için? Bankacı çocukları görüyorum, benim öğrencilerim de var aralarında, geçen gün telefon ettiler "biz 2300 de ayrılıyor buradan" diyorlar. "Yahu, sen deli misin sağlığını kaybedeceksin" diyorum. "Ama burada işler böyle. Ya anlaşıyorsunuz, yahut da size, sizinle gönül birliğimiz devam ediyor ama, işinize son verdik diyebilirler" cevabını alıyorum.

Fabrikaya bakıyorsunuz, yine dişliler arasında birtakım insanlar, gidiyorlar geliyorlar, çalışıyorlar ve bir çarkın ögesi olmuşlar ve akşam turşu gibi televizyon seyredip yatıyorlar. Cumartesi, Pazar ise maçlara gidip bağırmaktan, çağırmaktan dolayı hem toplumdan, hem siyasetten kopuyorlar. Yani, "çok çalışın" ne demek Allahınızı severseniz? Bizlere de "çok çalışın bu memleket batıyor" demek istiyorlar. Kimin için yahu? Ben asistanken 800 dolar alıyordum, şimdi 1000 dolar alıyorum. Ama Türkiye Cumhuriyeti'nin 1500'den 6500'e, 7000 dolara, o da resmi istatistiklere göre, bunun kara parası da var, geliri artmış! Yani bana ne!

Bütün bunlar bir yana, herkes ama yalnız Türkiye Cumhuriyeti'ndeki herkes değil, bütün dünyada herkes dese ki, örneğin "8 saat çalışma yerine yarından itibaren 4 saat çalışıyoruz" insanlar emin olun daha mutlu olacaklar. Bir prova yapın kafanızda. O 4 saati pijama giyip, çekirdek çıtlatarak televizyon başında geçirecek diye varsaymıyorum. Anlamlı ve insanlaşma yönünde geçirilecek o 4 saat. Doğaya çıkılacak, doğadan koleksiyon yapılacak, sohbet edilecek, spor yapılacak, hasta ziyareti yapılacak. İnsanlaşacağız. İnsanlaşma bu işte. Birbirimize kart bile gönderemiyoruz. Telefonla, hatta altı matbaada imzalanmış kartlarla birbirimizi kutluyoruz. Bu insanlaşma mıdır?

Bir başka çok önemli husus daha var. G7'lere Türkiye Cumhuriyeti katılsa ne olur, katılmasa ne olur? Bir çevreci olarak G7'lere katılmasıyla, katılmaması arasında fark görmüyorum, global çevre krizi açısından fark görmüyorum. Bazı ülkeler diyor ki "ben bu batan geminin üst kamarasına çıkayım hiç olmazsa" Bu gemi kesinlikle batacak. 2020 yılında mı, 2025 yılında mı, savaşı mı, kirlenmeyle mi, mutlaka batacak. Batan gemiyi gören çok kişi var. Batının pek çok yazarı bu iş bitti diyor. Sonra başka bir şey daha

diyor: "Kapitalizm eşittir ahlaki bozulma, ahlaki çöküntü"

İki bağlamda analiz yapılabilir, batan gemi örneğinde olduğu gibi. Bir; geminin batmakta olup olmadığı, hangi hızla battığını görmek üzere bir analiz. İkincisi de; geminin alt kamarasında tehlikede olan insanların üst kamaraya nasıl çıkabileceğine ait analiz. Yani, birisi geniş kapsamlı analiz, birisi dar kapsamlı analiz.

Birileri çıkmışlar MAI'deki şu şu maddeler değiştirilirse, Türkiye'nin lehine olacak, biz de mutlu olacağız diyorlar. Yanılgı var. Türkiye de emperyalist olacak demektir o zaman. Emperyalistler kervanına katılmayı bir paçayı sıyırma olarak görüyoruz. Çevreci açısından yanlış, şu dediğim yıkım açısından yanlış, dünya ölçeğinde konuya baktığınızda yanlış. Demek ki bazı öneriler baktığınız pencereye bağlı. Eğer siz o pencereyi, o kapsamı, ölçeği değiştirirseniz, bir keresinde doğru bulduğunuz düşünceyi, ölçeği değiştirdiğinizde yanlış, ölçeği bir kez daha değiştirdiğinizde yeniden doğru buluyorsunuz.

Meselâ, bir tırtılı, bir böceği dikkate aldığınızda çok başarılı bir sistem, hayran kalırsınız, taparsınız, ama, ormandaki ağacı tahribederken gördüğünüzde aynı sistemi kötü ilân ediyorsunuz. Ormana dünya ölçeğinde baktığınızda ise "böceğin yaptığı iyiymiş" diyorsunuz. Eğer ormanlar ölmezse, ormanlar korunmaz. Eğer ormanlar ölmezse, artım, büyüme, yani biyokütle üretimi olmaz, karbon fiksasyonu olmaz, ormanlar gençleşmez de ondan iyidir. Yangın için birtakım söndürme sistemleri kurulmuş. Bu sistem çok doğru, ne kadar başarılısınız diyebiliriz. Dış halkaya geçtiğinizde belki de yangınları önlediğiniz için başarisızsınız. Çünkü, ekosistem zaten yangına göre ayarlanmış kendisini, Onun için biz zaman zaman söyleriz "orman yangınlarını bu kadar büyütmeyin, ekosistemin bir ögesidir" deriz.

Özetle şu: Sistemi yalıtarak algılamaya çalışırsanız doğru, ölçeği büyüttüğünüz zaman yanlış, ölçeği daha da büyüttüğünüz zaman doğrudur pek çok şey. Nedir peki bizi en az yanıltan bakış açısı?

Bir dünya vatandaşı olarak düşünmek, ortalama bir dünya vatandaşı olarak düşünmek, bu ortalama dünya vatandaşının ne gibi değer yargılarına sahip olması lâzım gelir onu akıl etmek gerekir. Bir insanın nasıl yetişeceğini, nasıl bir değer yargısına sahip olması gerektiğini kısaca ifade ettim. "paylaşmaya razı" ve "sade yaşama razı" insan oluşturulmadığı sürece bir çıkış yolu yoktur. Ama, şu koşulu da unutmamak

gerekir: Herkes aynı anda rıza gösterip uygulamaya başlayacak.

BAŞKAN - "Yüzyıl Biterken Geleceğe Bakış" ana başlığındaki oturumlardan, ekolojik ve iktisadi açıdan dünyanın fiziki tükenişi, çevre ekonomisi ve sürdürülebilir kalkınma konusunda iki konuşmacımızda esas itibarıyla bugün içinde bulunduğumuz yapının sürdürülemezliğini ortaya koydular ve bize bir anlamda her gün önünden geçtiğimiz; ama, hiçbir zaman üstünde ne olduğunu görmeye çalışmadığımız binaların üstelerine doğru bakmamız gerektiğini, bir başka şeyin olabileceğini hatırlatmaya çalıştılar.

Şimdi saat 13.00'e kadar geçecek sürede, dostlarımızın bu açıklamalarına daha derine inmek açısından sorularınız ve katkılarınız olursa onu devam ettireceğiz, saat 13.00 de te bu görüşmeyi keseceğiz.

Buyurun efendim.

Murat Sevik - İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisiyim, Sayın Geray hocama bir sorum olacaktı.

Hocamın söylediği birçok şeye katıldım tabii ki de, bir noktaya takıldım. Bu sosyalist sistemin aynı kapitalist sistem gibi bir ekolojik sistem üzerinde durduğunu söyledi, bunun yerine yeni bir çevreci ideolojinin gelişmesi gerektiğini söyledi. Bu nasıl olacak, onu merak ediyorum; yani, bu yeni çevreci sistemin sosyalist üretim sisteminden farkı ne olacak ki ekolojik sistem üzerinde daha iyi bir konum meydana getirecek.

BAŞKAN - Sayın Geray, ütopyanızı soruyorlar.

Prof. Dr. Uçkun Geray - Tabiatıyla bugünden yarına bu ideoloji kurulmayacak, pek çok kişi kafa yoracak, katkıda bulunacak, birbirini eleştirecek, belki bir kulüp kurulacak, yani uzun ve zor bir görev.

Murat Sevik - Bu tamamen siyasi bir olay.

Prof. Dr. Uçkun Geray - Siyasal değil, kültürel bir olay demek daha doğru. Hep onu söylemeye çalıştım zaten. Siz kalkıp burada -öğleden sonra da tartışacağız- bu siyasi olay dersiniz, ben bir şeyleri anlatamamış olurum. Anlatamadığım husus şu olur Tolga bey:

Siyaset, ekonomi, kültür, her şey ideolojiye dayanır. Bir noktayı, eğer uzayda koordinat sistemini belli etmezseniz tanımlayamazsınız. Eğer bir düşüncenin, bir eylemin yanlış veya doğru olduğunu göstermek istiyorsanız, mutlaka bir ideoloji kurmanız lazım. Siyaset onun içerisinde bir yerdir, o kadar. Ben ideoloji

için konuşuyorum. İdeolojiyi uygulayabilmek için de ona uygun insanı yaratmanız lâzım, zorluk burada. O nasıl insandır, demin belirttim.

Arkadaşamızın sorusu zor bir soru, bütün kalbimle katılıyorum. Siz gölün içinde bir nilüfer olacaksınız, o büyüye büyüye göle hakim olacak. Bu kadar zor bir iş. Bu ideolojinin sosyalizmin üstünlüğü örneğindeki gibi, mutlaka insanı dönüştürmeye dayandığını görüyoruz. Ama aynı zamanda liberalizmin bir avantajını da ideolojiye katmak gerekir. Liberalizmin bir üstünlüğü var, doğrudur, o da, ne kadar yetersiz görseniz de, demokrat olmasıdır, yani eleştiriye dinlemesidir.

Bakın, kapitalizmin özünde, ilk günkü gibi baktığınızda, emek piyasasında sendika yoktur, sistem emek piyasasında herkesi özgür bırakır, yani, patronuyla baş başa bırakır. Ama kapitalist sistem, asgari ücrete ve sendikal sisteme boyun eğmek zorunda kalmıştır. Peki, "artık böyle yapalım, yarından itibaren sendikal düzene geçelim" diye mi olmuştur bu? Hayır, İngiltere'deki, Fransa'daki ayaklanmaları, sokak çatışmalarını hatırlayınız. Demek ki, iki tane seçenek var önümüzde, bir tanesi çevre ideolojisini tartışarak meydana getirmek; ikincisi de bir kaza beklemek, bir felaket beklemektir. Bana göre eğer ideolojiyi üretmekte, tanımlamakta gecikirsek, anlatmakta gecikirsek bu kaza daha büyük olacaktır. Bizim burada yapacağımız şey, insan niteliklerini belirlemektir. Bununla ilgili birtakım yayınlar var, hatta ütopya başlığı altında yayınlar var. Demek istediğim, aslında oluşturulması ve tutundurulması zor bir düşünce sistemi. Çünkü daha önce belirtildiği gibi, karşıt güç çok büyük, elinde silah da var. Bir gün çevrecilerle, ideologlarla bunların silahlı çatışması bile mümkün. Dünyadaki en zor iş ideoloji yazmaktır. En zor görevi de bana soruyorsunuz siz, nasıl yapacağız diyerek. Hep beraber yapacağız bunu, sen, ben oturacağız evvela felaketleri göstereceğiz, sonra önerileri sıralayacağız. Ne var ki, ben orta vadede ümitli değilim, mutlaka insanlığın bir çalkantıdan geçmesi gerekiyor. Başka cevap veremiyorum; çünkü henüz yetersiz kalıyoruz, daha da geniş bir ortamda sadece bu ideoloji için konuşmamız lazımdır.

BAŞKAN - Sayın Başkaya'nın da bir eklemesi var, ondan sonra size söz vereceğim.

Doç. Dr. Fikret Başkaya - Tabii ki, sorun son tahlilde siyasetle ilgili ama, şimdi siyasi partilerin durumu üzerinde düşünmek lâzım. Şu anda dünyadaki siyaset yapma araç ve yöntemleri demode olmuş durumdadır. Yani, şimdi siz siyasi parti kursanız, adam

önünü görmüyor, hangi zemin üzerinde durduğunun farkında değil, 19.yüzyıl sonunda oluşturulmuş bir kafaya göre yola devam ediyor. Dolayısıyla bir kere şu mesele, Sayın Geray Hocanın dediğine ben de aynı şekilde katılıyorum. Siz, eğer bir şey yapacaksanız, dünyayı değiştirecekseniz önceden anlamamız lâzım gelir ve Fransızların çok güzel bir sözü vardır; "Comprendre c'est dépasser" yani, anlamak aşmaktır.

Dolayısıyla ben şunu kesinlikle söyleyebilirim. Bugünkü siyasi partiler 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyılın politika yapma araçları idi, şu anda demode olmuşlardır, işlevsizleştirilmişlerdir, bir kere bunu teslim etmek lâzım gelir. Sadece siyasi partiler de değil, sendikalar dahi işlevsizleşmiştir, yeni muhalefet yapma yöntem ve araçları oluşturmak zorundayız. Ben böyle bir kısa ek yapmak istedim.

Soru- Çok teşekkür ediyoruz efendim. Bu ideolojilerin, Batı yanlı ideolojilerin, aslında Türkiye'de de olsa, herhangi bir ülkede de olsa işin bir ön yanı var, birde arka planı var; ama, biz hep yani tercümeyle, ondan sonra Batı'dan genellikle aldığımızı satıyoruz; yani basın olsun, yayın olsun, hatta bilim adamlarımız olsun çoğu aktarma suretiyle bu işi yapıyor. Halbuki batı bütün ideolojilerini ekonomik, sosyal, siyasi çıkarlarını düşünerek şekillendiriyor ve mecburen yapacak bunu; ama, benim en büyük endişem, biliyoruz ki, Batılı aşağı yukarı 500 tane ajans var ve bunlar dünyanın çeşitli merkezlerine yerleşmişler ve 4000 tane elemanı var, dünyayı bir bombardıman altına almışlar; yani, düşüncemizi yönlendirmek için, toplumların düşüncelerini yönlendirmek için kanallara olmuşlar ve işin enteresan tarafı bizim basın-yayınımız da bunun etki alanı içinde. Peki, bu şartlar altında biz nasıl bir kamuoyu, sağlıklı bir kamuoyu oluşturup kendi ülkemize yararlı olabileceğiz.

BAŞKAN - Evet, üçüncü dünya hareketinin 1960'lardaki coşkusu herhalde yok bildiğimiz kadıyla, bu basın yayın sahasında da yok; yani, UP ya da AP karşısında Tanjuk Ajansının büyük çıkışı bugün medyada da yaşanmıyor.

Prof.Dr.Uçkun Geray- Bu hepimizin zaman zaman Beyefendi gibi ortaya koyduğumuz bir darboğaz.

Aslında biz, kendimizi düşünmüyoruz. Bana göre Yugoslavya'daki savaşta da kendimizi düşünmüyoruz. Bize bir yerlerden haber geliyor, "insanlara zulüm ediliyor" diyerek sadece o tablo çiziliyor ve koşullandırılıyor, karşı tarafı dinlemiyoruz. Belki de karşı taraf kurtuluş savaşı yapıyor; yani başkaları bizi düşündürüyor, kısıtlar getiriyor, "böyle düşüneceksiniz" diyor. O nedenle çevreci olarak baktığınız zaman görüyorsunuz ki, konuyu birçok yerde açtığımı hatırlıyorum, bugün Türkiye'de çevreyle, çevre kriziyle, çevreci sivil toplum örgütleriyle halkın iletişimini kesen; çevre krizini anlamak isteyenle, çevre krizini anlatmak isteyen arasında olumsuz iletişimin kaynağı olan kurum başındır. Aslında daha da katı konuşmak gerekirse, Türkiye'deki çevrenin en büyük problemi basındır. Sorunları duymak ve "ne oluyoruz?" diye bizden bilgi almak isteyen var. Öte yandan da yayınlarımız, bildirilerimiz, eleştirilerimiz, makalelerimiz var ama yayınlamıyorlar. Bu büyük bir senaryonun anlamlı bir parçasıdır, onlar kendi açılarından haklıdırlar. Zaten

Bugünkü siyasi partiler 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyılın politika yapma araçları idi, şu anda demode olmuşlardır, işlevsizleştirilmişlerdir, Sadece siyasi partiler de değil, sendikalar dahi işlevsizleşmiştir, yeni muhalefet yapma yöntem ve araçları oluşturmak zorundayız.

"karşı taraf kalabalık, karşı taraf bilgili, karşı tarafın elinde silah var" demekle bunu belirtiyoruz. Bugün Türkiye'nin çevre krizini atlatma yönündeki en büyük engeli basındır, basın demeyelim de, boyalı basındır.

Soru - Benim mesleki meselem olduğu için ben kısaca bir şey açıklamak istiyorum.

Dünyada uzun bir dönem kapitalist sistemin bu kadar hâkim olmadığı dönemde bilgi akımı, düz aynadaki bir akımdı; yani, basın denilen şey genellikle var olanı görebildiği oranda, doğru görebildiği oranda bir başka yere aktarmada sadece düz bir aracıydı. Ne zaman ki büyük çıkarlar, kapitalist sistemin kendi büyük çıkarları bu düz aktarımın kendilerine aykırı sonuçlar verdiğini gördüler, o zaman araya manipülatörler koyarak görüntüyü lunapark aynalarına soktular; istedikleri görüntüleri uzattılar, içbükey aynalarda gösterdiler, istedikleri görüntüleri şişmanlattılar, dışbükey aynalarda ortaya koydular.

1960'lı yıllarda Vietnam Savaşında hepimizin hatırladığı temel fotoğraflar vardır. Bunlardan biri, bir Vietnamlı Amerikan yanlısı polis şefinin, bir Vietnamlı savaşçıyı öldürmesi fotoğrafıdır, birinci karede

kafasına silahı dayar, ikinci karede yerededir bu kişi. İkincisi, daha sonra doçent olan napalm bombasıyla yaralanmaktan kaçan çırılçıplak bir kız çocuğu fotoğrafıdır. Bir üçüncüsü, "Rambo" denilen tipin; yani, 1.90 boyundaki Amerikalının, 1.40 boyundaki bir Vietnamlı hanım tarafından, Vietnamlı savaşı kadın tarafından bir ormanlıktan esir alınarak dışarı çıkış fotoğrafıdır. Bu fotoğraflar sadece bizim belleklerimizle kazanmakla kalmadı, Vietnam Savaşı'nın dünyadaki yaygınlaşmasına sebep oldu ve Amerika'da L.B.Johnson'un koltuğunu kaybetmesine, başkanlıktan düşmesine sebep oldu. Ama aynı olay Körfez Savaşı sırasında yaşıandığında, benzeri olaylar Körfez Savaşı sırasında yaşıandığında bizim evlerimize kadar giren ve kendine uygun senaryoyu bize aktaran CNN'in yapılarındaki bir televizyon yapıımı, bizi bu yapıdan dışlayan, kendi sanal sonuçlarını bize sunan bir sonuç getirdi.

Basında son 30 yılda bu çok ciddi değişim oldu. Bir fotoğrafçı, eski dönem fotoğrafçılarından biri, bu son savaşta bombalanmış bir Irak kamyonundan, askeri kamyonundan yanarak çıkan bir kişinin fotoğrafını çekti, bu fotoğrafı hiçbirimiz göremedik; çünkü, Time'a çalışan bu muhabir eski dönemi düşünerek, kapak olacağını düşündüğü bu fotoğrafı Time'a gönderdiğinde, Time bu fotoğrafı yayınlamadı ve Associated Press kanalıyla bütün dünyaya başka bir şekilde el altından sunmaya çalıştı, aldığı cevap şuydu: "Biz insanlara sabah kahvaltılarında böyle görüntüleri, istemedikleri görüntüleri sunmak durumunda değiliz" Yani, ulusal bir sansür ya da dünyasal bir sansür bu fotoğrafın bize ulaşmasını engelledi. Vietnam Savaşındaki olayla, bugünkü olay arasındaki fark ve bu dönemdeki sansürün ne boyutlara geldiğinin; yani, iletişimde araya manipülatörlerin girmesinin ne boyuta geldiğini ortaya koyan bir örnek olarak aktardık.

BAŞKAN - Bu soruyla ilgili olarak müsaadenizle ben üç şey söylemek istiyorum.

Bir tanesi; sermayenin gazeteciliğe, medyaya ihtiyacı yok, haberleşebilir, adamlar aracılı; devletin de ihtiyacı yok, yazışabilir. Demek ki medya bu ikisinin dışında olan insanlara lâzım; fakat, bakıyorsunuz ki tam da o ikisinin elinde ve öbürlerine karşı kullanılıyor, şimdi bu bir vaka.

İkincisi; bugün dünyada "ideoloji" oluşturan ve ideolojik saldırıyı yürüten emperyalist medya tekelleri var.

Üçüncüsü; Türkiye'deki medya, sadece bir yalan makinesi değil artık, sadece bir iç savaş rejiminin bir

bileşeni değil, bir linç aracı haline gelmiş durumda. Biz buna iki türlü tavır koyabiliriz. Bir; "Yahu ne kadar kötü medya, çok ayıp!" şeklinde kınamak; yani, hiçbir değeri yok. Başka ne yapabiliriz? Bir milyon ortaklı bir anonim şirket kurabiliriz, böyle herkes cüzi parçalarla katılabilir, öğrenciler bile ortak olabilir bu bizim anonim şirkete. Tabii alt sınırı bir milyon olacak. Sonra ne yaparız? Örneğin, bir televizyon kurarız, bir günlük gazete çıkarırız, bir haftalık dergi çıkarırız, bir de bütün Türkiye'de, Avrupa'da, Ortadoğu'da yayın yapacak bir radyo kurarız, işte deriz "Biz bu yalan makinesinin, örtük iç savaş rejiminin, bu linç aletinin karşısında duruyoruz." Durabilir miyiz, dururuz. Onun için bu bir kader değil, bu dünyada ne olup bitiyorsa bilinçli bir şekilde, belirli insanların bilinci ve iradesiyle oluyor. Demek ki bunu püskürtmek dahi mümkündür. Onun için bu seyirciliğe bir son vermek lazım. sayın seyirci olmaktan, kendi istediğimizi seyredecek hale gelmemiz lâzımdır. Sorunuzla ilgili bunları söylemek istedim.

Soru - Tüm dünyada gelişen ekolojinin batması açısından Türkiye'de bunu değerlendirecek olursak, Türkiye'nin tüm komşularıyla yakın ilişkisi olmadığı göz önündedir ve Türkiye'nin kendisini sürekli emperyalizmin kucağına atmak istemesi ve emperyalist ülkelerle beraber olarak gözde olmak ve Ortadoğu'da bir güç dengesini oluşturmak istemektedir. Bu şartlar altında düşündüğümüzde ve insanın doğası gereğince, her şeye sahip olmak istemesini de göz önünde bulundurarak, insanların kendisine toplumda gözde bir insan görüntüsünü vermesi herkesin isteğidir. Bu şartlar altında düşündüğümüzde, büyük kentlerde trafik kaosunun yaşanmaması veya çevre kirliliğinin yaşanmaması için bizim elimizden ne gelir? Yapmamız gereken nedir? Onu sormak istedim.

Doç. Dr. Fikret Başkaya- Bir kere bizim elimizden çok şey gelir aslında; fakat, iradi bir gücü ortaya koymak lâzım. Meselâ şimdi büyük kentlerin nüfusunun bu kadar çok olması, megapoller, gürültü, trafik, bu bir kader değil. Burada yaşanan sorunlar da bir kader değil. Aynı şekilde gecekondulaşma da bir kader değildi; ama, sonuçta öyle olmuştur. Onun için şimdi burada yapılması lâzım gelen şu: İradi bir şekilde olaylara müdahale edebilme yeteneğini ortaya koymak lâzım; yani, önce olayın bilincine varmak, bilince çıkarmak, bir örgütlülük oluşturmak, sonra onu etkin kılacak bir mekanizmaya dönüştürmek fevkalade mümkün ve bizim irademizi aşan bir şey de değil.

Bakın şimdi, iki şey var. Bir; aslında güçsüz oldukları halde güçlü görünen ve gücü elinde tutan çok

dar bir elit var (dünyadaki en zengin 3 adamın serveti 48 tane ülkedeki bir yıllık gelire eşit). Bu son derece saçma bir şey değil mi, bakın bir tarafta 3 tane adam var. Bunların servetinin değerini topluyorsunuz, 48 ülkeyi de bir tarafa koyuyorsunuz, ondan daha fazla serveti var. Bu ne demek? Peki, bu servet nereden gelmiş? Gökten zembille mi inmiş? Gece rüyasındayken cebine mi konmuş? Ha, demek ki o adamın serveti işte o çalışan insanların emeğinin ürünü, güçsüz olanlar aslında, o üç dolar milyarderidir, 48 ülkenin 2.5 milyar emekçisi değil. Demek ki iki şey var: Bir; güçsüz, güçlü gibi tezahür ediyor. Neden güçsüz güçlü gibi çıkıyor ortaya; çünkü, esas güce sahip olan gücünün farkında değil. Demek ki, sorun esas güce sahip olanların güçlerinin farkına varıp gereğini yapmasıyla ilgili...

O zaman güçsüzün gücüyle, güçlünün güçsüzlüğü arasındaki tersliği ortadan kaldıracak bir irade ortaya koymak lâzım; yani, insanların tarihini yapmak için artık tarihin bir öznesi olduklarını kanıtlamaları lâzım bence. Eğer insanlar tarihi yapıyorsa, ki yapıyor, zaten modernitenin anlamı da budur, modernite bildiğimiz gibi metafizikten kopuştur; yani, insan tarihini yapar, demektir. Peki, hangi insan yapar, işte 300 tane oligopol mü tarihini yapacak, yoksa bilmem 5 milyar işsiz veya yoksul veya geçimini sağlayamayan insan mı yapacak. Meseleyi bu şekilde ortaya koymak gerekir.

Prof.Dr.Uçkun Geray- Şimdi Sayın Başkaya'nın önerdiği yol, yöntem, bilmiyorum yanılıyor muyum, aynı kelimeyi kullanabilir miyiz "sivil hareket". Sivil hareket, bizim ülkemizde de görüldüğü gibi sivil toplum örgütleriyle, vakıflarla, derneklerle yürütülüyor. Birtakım derneklerimiz var çevrecilik alanında, onların pek çoğunu tanıyorum, biliyorum. Ancak sıkıntılarımız var; yani sivil değiller. Dediği doğrudur arkadaşımızın, sivil değiller. Onların da etikleri bozuk. Yalnız bir yandan da sormak gerekir: Bu etik kendiliğinden mi bozuldu? Sivil toplum örgütlerinin, doğal olarak bir bölümünün değer yargıları kendiliğinden mi çözüldü? Hayır, kapitalizmden gelen kötü değer yargıları orada da geçerli de onun için. Ayrıca dışsal bir neden var, o da şu: Belirtildi öz önce çok ince çalışıyorlar, işte bunun ışığında sivil toplum hareketini de kendi yönlerine çevirmeye çalışıyorlar hem de bütün

dünyada. Bana bağlı kalsın, ben örtü altından idare edeyim, bir noktaya gelinceye kadar teşvik edeyim, "ne kadar iyi yaptın" da diyeyim. Hatta "8 tane ödül de vereyim" diyor, "yılın adamı ilan ederim seni" diyor. Ancak, bir yerde sınır koyuyor, o sınırı aştığın zaman, beni yadırgamayın, önce seni vuruyor. Çok ince metotlarla çalışıyorlar, sivil toplum örgütlerini de ellerine geçirmeye çalışıyorlar. Doğrudan, dolaylı, gizli, açık, hissedilir, hissedilmeyecek bir biçimde ele geçirmeye çalışıyorlar. Dünyada sivil toplum hareketlerini elde etme şeklinde bir politika da var. Dolayısıyla sizin sivil güçlerinizi de rahat bırakmıyorlar, orayı da boşaltıyorlar, korkunç bir proje karşısındayız.

Sonra, silahları da var. "İkide bir silaha değişiyor" demeyin. Bakın, Türkiye'de mafyalaşma yok mu, adam öldürülüyor mu, yahut da bırakın adam öldürmeyi bomba konulmuyor mu? Başkaya ile tamamen aynı düşünüyorum, hareketsiz kalmamak lazım, doğrudur. Bir araya gelmek

gerekir. Bizim gücümüzün bir kere envanterinin yapılması ve güven duygusunun geliştirilmesi gerekir. Doğrudur da, o televizyonu size kurdurtmazlar. Televizyon, onların çıkarlarını bozacak biçime, onların rahatlarını bozacak noktaya geldiğinde, bir biçimde birisi gelir, sizin televizyonunuzu bombalar.

Dünya'ya yeni bir düzen getirmek isteyen çevrecilerin işi çok zordur. Çünkü çevreci demek "az tüketim, paylaşma, tasarruf" demektir. Bu onlar için doğru bir şey midir? Onlar kitle üretimi yapmak istiyor, büyüme peşindeler, endüstrileşme peşindeler, sen diyorsun ki bunun tamamen tersi doğrudur. Bir de ideolojimiz olgun değil, aramızda bütünleşmiş değiliz, daha acemilik aşamasındayız. Her şey doğru da, bir de bu taraftan bakılabilir soruna.

Soru - Benim iki küçük sorum olacak Uçkun Bey'e müsaadenizle.

Bu çevre ve etik sorunsalını ele alırken, -tabii etik kavramına galiba bir netlik getirmek önemli mi bilemiyorum; çünkü, bu konudaki literatürde üç tane terim dolaşıyor; etik, ahlak, moral diye- siz bu kavramlara nasıl yaklaşıyorsunuz? Birinci küçük sorum.

İkinci küçük sorum da şu: Ta, Aristo'dan başlayarak birtakım ahlâk öğretileri var, siz ne kapitalizm, ne

sosyalizm, üçüncü yol gibi bir yaklaşım yaptınız. Sanıyorum birtakım ahlâk öğretilerini gözden geçirdiğinizde kendinize yakın bulacağınız bazı kökler, sözgelemi ben varsayıyorum, Stoacılık gibi, bazı kökler bulabilecek misiniz, veyahut da hiç o hazineye bakmaya gerek yok mu?

Prof.Dr.Uçkun Geray- Birinci soru şu: Çevre, etik, ahlâk, moral terimleri sorunu. Bu üç terimi farklı mı buluyorsunuz? Ben fark gözetmeden çalışıyorum bunların üzerinde. Neden biliyor musunuz? İnsanlar bazen aralarında çok küçük fark olduğu için, anlaşma zemini bulunamadığı için, adeta sonsuza kadar devam edecek bir şeylerin peşine; yani tanım yapmanın peşine giderek zaman tüketiyorlar. Biraz daha pratik, biraz daha hızlı ve hedefe yönelik olmak mı istiyorsunuz, bunların arasında ufak tefek farklılıklar olabilir, ama bunları görmeden yürüyorsunuz. Benim yaklaşımım böyle ve ben ahlak da diyorum, etik de diyorum. Onu da kullanıyorum, ötekini de kullanıyorum. Bakıyorum, bazıları etik dediğim zaman "bu frenkçe kelimeyi niye kullanıyor?" diyorlar. Olsun, ahlâk olsun o zaman diyorum, benim burada istediğim şu: Bütün dünya için iyi olan, doğru olan şeyin normu, ilkesi, standardı nedir, asıl sorun bu. Tanım yapmak zorsa, bir şeyin yok olduğunu da göstermiyor. Siz ekonomi teriminin tanımını yapabilir misiniz, bir tane tanımı mı var, tanımlar birbirine uyuyor mu? Samuelson'ın kitabında başka veriliyor, Flouzat'da başka veriliyor ekonominin tanımı. Ancak ekonomi yok demek değildir. Onun için bunları bir araya getirmek, birleştirmek gayreti yerine, ben bunları aynı olarak algılayıp temel görevi yapmaya çalışıyorum.

İkinci olarak, tabiatıyla eski dönemlerin ahlak normlarını koyan, tartışan felsefecilerin, ahlak felsefecilerinin bugüne uzantılarını incelemek gerekir. Ayrıca çevre etiğini zaten bir kişinin kuracağı kanaatinde de değilim. Çevre etiği için konuşacak ekibin çok boyutlu olması lâzım, içerisinde ahlak felsefecilerinin de bulunması gerekir. Bir iktisatçı ve orman mühendisi olarak ahlak felsefecileri kadar bu işte doğal olarak derinleşmiş bulunamam. Çevre etiği dediğimiz zaman eğer başarılı bir iş yapılacaksa, sosyolog, antropolog, felsefeci, doğal kaynak yöneticisi, iktisatçı bulunacak demektir.

Ormancılık etiği var, Amerika'daki 16 maddeden oluşuyor; Kanada'da da ormancılık etiği var, maddeleştirilmiş, kod haline getirilmiş.

Bize gelince, şu örneği görüyoruz, şu boşluğu görüyoruz: Herkes bir mesleğin, bir alanın etiğinden söz ediyor da, nedir bunlar denildiğinde, yani kuralını

koy, normunu koy da daha iyi anlat, işi somutlaştır denildiğinde bir ürün yok. Bilim etiği kongrelerine gidiyorum, işte oradan almış aşırımı da, altına imzasını atmamış da, parantez içinde, turnak içinde göstermemiş de falan filan. Bu kadar kolaya indirgemeyelim etiği. Daha üst düzeyde, daha kapsamlı birtakım normlar, ilkeler, iyiler, kötüler gösteriniz. Çevre etiği alanında bütün dünyada boşluk var. Çevre ideolojisinin örülmesi güç de onun için.

Doç. Dr. Fikret Başkaya - Aslında tabii ideali ve ütopyası olmayan ne bir insan, ne de bir toplum mümkün değil ve böyle bir şeyi düşünmek bile saçmadır... Fakat, tabii söylediğiniz gibi, herkes, hakikaten böyle tekil etiklerden bahsediyor da, ya bu global olarak nedir bu mesele, buna kimse fazla dokunmuyor... Sanıyorum bir ikiye bölünme var ve biraz da sahtekarlık... Bunun dışına çıkmak lâzım ve şimdi tabii şu anda küresel püskürtme stratejisiyle küreselleşme, neoliberalizm söylemiyle insanların idealini, ütopyasını yok etmek için çok yoğun bir ideolojik saldırı var. Bir kere bunu püskürtmek lâzım, sonra da önümüzdeki çağın ütopyasını ve idealini oluşturmak lâzım. Tabii bu o kadar kolay bir şey değil ama, Kant'ın bir sözü var, diyor ki "öyle davran ki hareketlerinden evrensel bir teori çıkarabilesin" Biz herhalde böyle bir şeyler yaparak bu işin içinden sıyrılabiliriz.

Hikmet Akççek - Cemiyetin Yönetim Kurulu üyesiyim. Uçkun Geray hocamız demin şöyle bir şey söyledi, -ben yanlış mı algıladım- "liberalizmin üstün bir yönü olarak demokrasiyi içermesinden bahsetti. Tabii, ben böyle düşünmüyorum. Ekolojik felaketten veya yaklaşan sorunlardan bahsetmemiz ve bunun müsebbibi olarak da liberal zihniyetin daha çok görülmesi, bunun bir demokrasiyi de sanki içermediğini gösterir gibi geliyor bana. Artı, o liberalizmin içinde görünen sendikadır, demokrasidir vesairedir, sanıyorum. 18 inci Yüzyıldan, belki daha önceki dönemden beri aslında solun, emekten yana olan mücadelenin, düşüncenin, hatta sosyalist sistemin de kurulmuş olmasının bu sisteme, liberal sisteme kazandırdığı değerler olarak düşünüyorum. Bu anlamda liberalizmin demokrasiyi içerdiğini düşünmüyorum, hatta bugün liberallerin sol söylem için, sosyalist söylem için kullandıkları dogmatizmi esas olarak içerdiğini düşünüyorum.

Prof.Dr.Uçkun Geray- Bir bakıma haklısınız, ama biz demokrasiyi burada parantez içinde kullandık, sayılmalıdır ve şu amaçla kullandık: Bir sistemin ayakta kalabilmesi için hangi tehlikelerle karşılaşacağını öngörülmesi, sezilmesi, tartışılması ve çare ge-

liştirilmesi lazım ki örneğin kapitalizm yeniden yürüsün. Yani kapitalizm bir yere kadar geldiğinde, tıkan-
dığında çaresini üretebilmiştir. Hangi yönde? Yine ka-
pitalizmi yürütme adına. Bu çerçevedeki bir demokra-
siden söz ediyorum. Başka deyişle, konuşanı, üreteni
kendi sistemini yürütme doğrultusunda dinleyebilmiş-
tir. Demokrasi Türkiye'de vardır diyenler de, yoktur
diyenler de bulunuyor. Dünyada şu anda uygulanmak-
ta olan demokrasinin "demokrasi" olmadığını iddia
edenler de var. Ben o anlamda söylemedim. Kapitaliz-
min kendi işini yürütmesi için, kendi boşluklarını or-
tadan kaldırması için; başka deyişle kendini revizyon-
dan geçirebilmesi için sistemde bir olanak vardı de-
mek istiyorum. O anlamda bir terim kullandım ve de-
mokrasi demek zorundayım; çünkü, bunu başka
t türlü anlatamıyorum. Ve ben bu sırada inanıyorum ki
mevcut demokrasi uygulaması yine egemenler doğ-
rultusunda bir demokrasidir. Bizi koşulluyorlar ve
bizi, dendiği gibi, basında koşulluyorlar, televizyon-
da koşulluyorlar. Yakın bir geçmişte yaşadığımız ol-
guyu, seçimi, biliyorsunuz. Basının etkisi olmaması
mıdır?

Şimdi, ismini analım Sayın Emre Kongar çıkmış
geçenlerde gazetede yazıyor. Diyor ki "basın, bunlara,
bunlara ağırlık koydu, ama beklenmedik sonuçlar
çıktı. Bakın MHP yukarı çıktı, ANAP, DYP aşağı in-
di" diyor. Sonuç, hem de kalın yazmış: "Eğer, basın
doğruları yazarsa etkili olur" diyor. Bütün bunlardan
çıkan sonuç buymuş. Peki basın bunları yazmasaydı
ortaya çıkacak seçim sonuçları tablosundan haberimiz
var mı? Yani denenmemiş şeylerin karşılaştırması, re-
feransı olmayan şeylerin karşılaştırması olabilir mi?
Bilimsel sonuç çıkarılabilir mi?

Mevcut demokrasiyi ben de beğenmiyorum
ama, sadece darboğazlarını aşma yönünde kendinde
olanak vardı anlamında demokrasi terimi kullanıl-
dı. Demek ki bizim ideolojimiz, çevreci ideoloji-
miz bu tür bir aracı içermek zorundadır demek isti-
yorum.

Doç. Dr. Fikret Başkaya - Şimdi iki şey, birinci-
si; 18.Yüzyılın sonuyla, 19.Yüzyılın başında işçilerin
ortayanattığı bir slogan var "Ekonomik liberalizm de-
mokrasinin düşmanıdır" diye, bu aynen geçerlidir ve
geçerli olmaya devam edecek kapitalizm oldukça.
İkincisi; bu toplumda müthiş bir yanılsama var böyle,
hastalık haline gelmiş ve kromozomlarına işlemiş in-
sanların. Adam televizyona çıkıyor veya gazetede kö-
şesi var, "Batıda bu böyle, Batıda şu şöyle, Batıda kişi
başına şu kadar otomobil düşüyor" diyor. Kardeşim
Batıda o kadar düşüyor; çünkü, sende düşmediği için;

adam bir kere ilişkinin bütününi kavramaktan aciz,
hep Batı, efendim Batıda şu kadar, Batıda böyle dış
fırçalanıyor filan, böyle saçma bir şey var. Bir kere
bundan kurtulmak lazım.

Şimdi bakın, Batı'da demokrasi filan yok ve hiç
olmadı. Olması niçin mümkün değil? Amerika'da nü-
fusun yüzde 1'i, ulusal servetin yüzde 40'ına sahip.
Şimdi Allah aşkına böyle bir ülkede demokrasi olur
mu?! Ha, problem ne o zaman ya da buradan farkı ne?
Bakın, buradan farkı şu; konuşmamda söyledim, bun-
lar ayrıcalıklı bir konum edindiler Kristof Kolomb'dan
beri ve onu devam ettiriyorlar. O zaman bu şu demek-
tir; Hindistan'dakinin aç kalması pahasına Belçikalı iş-
çinin refah içinde yaşaması mümkün ve öyle de olu-
yor. Şimdi bakın, İsviçre'nin milli geliri bütün Afri-
ka'dan fazla, böyle bir şey olabilir mi? Bu İsviçreli-
ler hiç uyumuyor mu, çok mu çalışkan bu adamlar bunun
asgarî muhakeme yeteneğine sahip biri açıklayabilir
mi?

Ha, şimdi mesele şu, birinin zenginliği, birinin
yoksulluğundan kaynaklanıyorsa, komşunuz fakir ol-
duğu için siz zenginseniz, ki öyledir. Batıdaki "de-
mokrasi" de durumla ilgili... Adam bütün dünyayı sö-
mürünce, kendi işçisine de birazcık daha; fazlasını
verebilir ve "ücretli kölelelerin" pazarlık marjı bu
yüzden orada daha büyüktür. İkincisi şudur: Batı'da
demokrasi yok, Batıda bazı haklar güvence altına alın-
mış, müsaadenle onu da kapitalist sınıf vermemiş.
İnsanlar öyle müthiş zorlu mücadeleler sonucu ve bü-
yük bedeller ödemişler o özgürlükleri kazanmak
için...

Niçin demokrasi yok ve olmaz? Ekonomik alanın
yönetimi kapitalist sınıfın tekelinde kaldıkça asla de-
mokrasi olmaz. Ekonomik alanın yönetimi dahi emek-
çilerin etkinlik alanına girdiği anda, demokrasiden
belki bahsedilebilir. Bir şey daha var son olarak. As-
lında demokrasi insanlığın bir kazanımı ve büyük mü-
cadeleler sonucu elde edilmiş bir şeydir. Biz aslında
sağlıklı bir toplum kurabilmek için, kitleyle bağ kura-
bilmek için, hatta örgütlerin etkili olabilmesi için de-
mokrasiyi önemsememiz gerekiyor. Söyleyeceklerim
bu kadar.

BAŞKAN - Sayın Fikret Başkaya'ya ve Sayın
Uçkun Geray'a katkılarıyla, bu görüşlerin açılmasına
yardımcı olan sizlere teşekkür ediyorum.

Ekolojik ve İktisadi Açıdan Dünya'nın Fiziki Tükenişi ve Sürdürülebilir Kalkınma

4. Gün

8 Mayıs 1999 Öğleden Sonra

Saat: 14⁰⁰

Oturum Bşk. : Prof. Dr. Nihat FALAY

Panelistler : Doç. Dr. Melih BAŞ

Yiğit GÜLÖKSÜZ

Prof. Dr. Tolga YARMAN

Prof.Dr. Nihat Falay (Başkan) - İyi günler. Efendim, bugün bu panelle hafta bitiyor, izin verirsenniz, önce konuşmacıları takdim edeceğim, sonra her güne bir değerli hocamızın anısına diye bir başlık konulduğu için Orhan Tuna Hocayla -kendimin doğrudan olmayan- bir anımı aktaracağım..

Ben sayın konuşmacıları şöyle takdim edeceğim:

Sayın **Melih Baş**, 1956 İstanbul doğumlu, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde İşletme Lisansı yapmış, Ankara SBF İşletme Yüksek Lisans ve Doktora derecelerini takiben İşletme Doçenti unvanını almıştır. Mali tahlil uzmanlığından, mali işler genel müdürlüğü yardımcılığına dek uzanan mesleki yaşamı sırasında ODTÜ, Bilkent gibi üniversitelerde kısmi zamanlı öğretim görevliliği de yapmıştır. Halen serbest muhasebeci, mali müşavirlik mesleğini sürdürmektedir. 1970'lerin ikinci yarısından bu yana ekolojik hareketin içinde olup, çalışmalarını hem düşünsel ürünler, hem de örgütsel etkinlikler bağlamında sürdürmektedir. Bunların başında SOS Akdeniz Derneği ve Ağaçkakan Dergisi'yle İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Çevre Komisyonu gelmektedir.

Sayın **Yarman** 1963'te Galatasaray Lisesi'ni bitirmiş, sonra üniversite öğrenimini Fransa'da görmüş,

1967'de Institutde National de Science Appliquée'de Lion Mühendislik Okulu'ndan Yüksek Lisans düzeyinde mezun olmuş, 1968'de İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsünde ikinci Yüksek Lisans öğrenimini tamamlamış, doktora çalışmasını Amerika Birleşik Devletleri'nde yapmış, 1972'de Massachusetts Institute of Technology'den Nükleer Mühendislik alanında Bilim Doktoru unvanını almış, şu anda İTÜ'de ve Nükleer Mühendislik alanında 1977'de doçent, 1982'de profesör olmuştur.

Sayın **Yiğit Gülöksüz**, yine çok iyi tanıdığınız bir öğretim üyesi arkadaşımız. Eğitim itibarıyla 1961 İTÜ Mimarlık Fakültesi mezunu. Sonra aynen Tolga Yarman'la olduğu gibi 1963'de MIT'de (Massachusetts Institute of Technology) şehir ve bölge planlaması mastırını yapmış, kamu görevleri itibarıyla DPT Uzmanlığında bulunmuş, Köy İşleri Bakanlığı Müsteşarlığı yapmış, Metropol İnşası Genel Müdürlüğü yapmış, Toplu Konut İdaresi Başkanı olmuş, HABİTAT Ulusal Komite Başkanlığı ve Cumhuriyetin 75 Yıl Etkinliklerinin Genel Koordinatörlüğünü yapmıştır. Gazi Üniversitesi, Maliye Bakanlığı Planlama bölümünde görev yapmaktadır. ODTÜ Mimarlık Şehir Planlama Öğretimi Görevlisidir. Siyasi görevlerini geçmişe biraz dönerek söyleyeyim: SODEP, SHP'de üst düzeyde bulunmuş ve Genel Başkan Yardımcılığı yapmıştır. Sonra sivil toplum kuruluşları olarak bugünde ve son yıllarda çok güncel olan sivil toplum kuruluşlarında görev almış, bunlardan başlıcaları Tarih Vakfı, Valt, Akdeniz Akademisi Vakfı yönetim kurulu üyesidir, mesleki yayınları vardır. Bildiğiniz gibi, şimdi emekli, özel mesleki pratik içinde.

Yiğit Gülöksüz - Sayın Başkan, değerli izleyiciler. Bizden bu sabahki değerli konuşmanın yorumlanması istendi, tabii bununla ilgili diğer düşüncelerimizi de aktarma fırsatı olacak.

Sayın Başkaya bu kavramlarla ilgili olarak başladı ve gerçekten bunların açıklayıcı olmaktan çok bazı şeylerin üzerini de kapamaya yaradığı düşüncesini söyledi. Ben de biraz kavramlar üzerinde konuşarak başlamak istiyorum.

Bizim bu meseleyle karşılaşmamız biraz HABİTAT nedeniyle oldu. 1992 yılında Rio'daki Yeryüzü Zirvesi, yahut Çevre Zirvesi diye anılan toplantıda olduğu gibi, ondan belirli bir süre sonra yapılan "HABİTAT-2" Birleşmiş Milletler Konferansı'nda da sürdürülebilir kalkınmaya benzer bir sürdürülebilir yerleşmeler düşüncesi geliştirildi. Herkes yaşadığı yere bakıyor, ülke düzeyinde sorunlara bakıyor, dünya ölçüsünde sorunlara bakıyor ve "Peki bunun sonunda ne olacak?" sorusuyla karşı karşıya. Dolayısıyla bugünkü nesiller yanında, gelecek nesillerin haklarını da korumaya ve nesiller arası bir adalet ilkesini uygulamaya yönelik düşünceler...

Ben doğrusu Başkaya'nın söylediğinden biraz daha bu sürdürülebilirlik düşüncesine yakıным. Söylediklerinin pek çoğuna katılıyorum, bir kısmına tabii daha az katılıyorum; ama, esas itibarıyla söyledikleri doğru olmakla birlikte sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir yerleşmeler gibi bir kavramın aslında kullanışlı bir kavram olduğunu da düşünüyorum. Çünkü, bu hem bir yandan derin ve büyük dönüşümlere, değişimlere açık; ama, sadece bundan ibaret de değil. Onun için de aşağı yukarı her bireyin veya her sivil toplum kuruluşunun, her belediyenin kendi yapabileceği bir alan da var. O nedenle sadece çok büyük değişimler olmadan hiçbir şey yapamamak, onu beklemek, mesela kapitalizmin aşılması gibi bir şey yerine, ona yaklaştırmak, onu kolaylaştırmak -ama, herkese düşen- dünyayla ilgili bir mesele, her dünyalı için, her birey için çok önemli bir sorumluluk anlamı taşıyor ve Sayın Başkaya'nın belirttiği tarihin öznesi olma, insanın tarihin öznesi olduğunu fark etmesi meselesi ben- ce çok anahtar bir kelime. Bireyin ve sivil toplum kuruluşlarının veya bir yerde yaşayanların orayı yaşanabilir hale getirmek veya yaşanabilir halde tutmak için artık özne olması gerekir. Çünkü, genel yaklaşım şöyle: Birileri bunu yapacak, belediye yapmıyorsa, ona kızılıyor; merkezi yönetim yapmıyorsa ona kızılıyor. Halbuki doğrudan doğruya bir sorunla karşı karşıya olan gruplardan daha iyi o sorunu tarif edebilecek, eğer onun için bir mücadele yürütülecekse, onun için elini ateşe sokabilecek bir başkası olamaz. Mesela, belediye bürokrasisinden bunu beklemek, merkezi bürokrasiden bunu beklemek esas itibarıyla yanlış; çünkü, onlar kendi karşı karşıya oldukları bir sorunla değil, tarif edilmiş bir işi yapmakla ilgililer. Halbuki

doğrudan doğruya sorunla karşı karşıya olanların yaratıcı üretim kapasitesi, mücadele kapasitesi ve onunla onu derinleştirmek, onu kavramsallaştırmak, ona sahip çıkma kapasitesi kuşkusuz herkesten daha fazla olmalıdır. Bütün mesele bireyin kendini özne hissetmesi meselesidir.

Genellikle bu meselelerde, başkası yapıyor, yapması gerekir, yapmıyor ona kızıyoruz, devamlı bir yakınma halindeyiz. Halbuki doğrudan doğruya bu iş, bireyin ve bütün bu inisiyatiflerin kendilerini özne olarak saymalarını gerektiren bir şey.

Bu önce şuradan çıktı: 1960'lı yıllarda bir kalkınma ideolojisi vardı. Kalkınma "büyüme, kalkınma, gelişme" diye o kadar yüceltiliyordu ki, bunun doğayı tahrip etmesi artık bir mesele değildi o zaman, kabul edilebilir bir şeydi. Çünkü, neticede kalkınıyorduk. Yani, 60'lı yılların bu kalkınma ideolojisi sırasında çok önemli bir tahribat oldu. Biraz da bu nedenle 1970'li yıllarda bir çevre duyarlılığı ve çevre ideolojisi diye belirlenen şey gelişti. 1980'li yıllara gelince de bu 60'lı yılların kalkınma ideolojisiyle 70'li yılların çevre ideolojisinin bir şekilde bir uzlaştırılması gibi bir sorunla karşı karşıya kalındı.

1987 yılında Brundland Raporu; bu sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, daha sonraki sürdürülebilir yerleşmeler gibi sözler, ilk önce arkasında 1970'li yılların çevre hareketini de, ondan aldığı güçle -çünkü, 70'li yıllarda hakikaten bu önemli bir hareketti, o yüzden bu Rio toplantısı da çok başarılı bir Birleşmiş Milletler toplantısı olmuştu, bir siyasal hareket haline gelmişti- sonunda bu 80'li yıllarda Brundland Raporu'yla geldi. Fakat, burada şöyle bir şey var: Bu sürdürülebilir kalkınma raporunda "bugünkü insan gereksinimlerinin, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarından ödün vermeden karşılanması" deniyor ve bu sadece bununla kalmıyor, açıklanıyor; yani, sayın konuşmacının da açıkladığı gibi burada ikili bir hedef var. Bu hedeflerden biri, bugünün ihtiyaçlarının karşılanması, diğeri gelecektekilerin ihtiyaçlarının karşılanmasını engellemek. Burada birinci hedef açıklanırken çok kuvvetle vurgulanmıştır, yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Yani, yoksul ülkeler, ülke içindeki yoksul bölgeler veya alt gelir grupları, yoksul sınıflar, bütün bunların ihtiyaçlarının karşılanması tarif edilmiştir bu raporda ve bugünün gereksinimlerinin karşılanması derken bu da açıkça vurgulanmıştır. İkinci hedef ise, teknolojinin ve sosyal örgütlenmenin sınırları içinde çevreden yararlanmanın sınırlandırılması; çünkü, onu hakikaten çok istismar ettik.

Daha sonra ne oldu? Daha sonra bu ikincisinin yapılması konusunda çok mesafe alındı, bu öne çıktı ve birincisi gerçekleştirilmedi. Yani, sıfır gelişme modeli dedikleri ve -Türkiye açısından bakarsak- Türkiye'nin artık sanayileşmesi, gelişmesi gibi meseleleri sınırlaması gerektiği gibi birtakım düşünceler söylendi; bunlar empoze edilmeye çalışıldı. Asıl yoksulluk gibi bir sorunu olan ve bunu aşmak için üretimini arttırmak zorunda olan, sanayileşmek zorunda olan ülkelerdi bunlar.

Sabahki konuşmalarda söylendiği gibi burada üretimde ve tüketimde bir sınırlama olacaksa, üretimin ve tüketimin düzeyine bakarak bu işlere karar vermek gerekiyor. Yani, bunun toplamıyla ilgili, bunun içindeki değişik aktörlerin konumlarına, durumlarına bakarak karar verilmesi gereken bir şey... Yoksa hepsi aynı şekilde sıfır üretim artışı veya hepsi tükettiğinin işte şu kadar daha azını tüketsin diye ele almaya imkan yok.

Bu sürdürülebilir kalkınma dünya gündemine geldiği ve ondan kabul gördüğü zaman, bu ikili hedef sistemiyle geldi. Ama, şimdi aradan geçen zaman içinde görüyoruz ki, bu ikili hedef birlikte gerçekleşmiyor ve bence problemin de büyük bir kısmı buradan kaynaklanıyor. Sürdürülebilirlik konusunda bu kavramın kullanışsız olduğu veya neticede bunun samimi bir gayret olmadığı konusundaki düşüncelere de haklılık kazandıran bir uygulama oluyor. Yani, birinci hedef ihmal ediliyor, sadece ikinci hedefe yöneltiliyor ve sadece bir sınırlama ve âdeta kalkınma ihtiyacı içinde olan ülkeler için kalkınmayı engelleyici bir noktaya geliyor. Yani, kavramın sosyal içeriği boşaltılıyor ve ekolojik içeriği ön plana çıkarılıyor. Bunun birbirine paralel iki hedef olarak hem sosyal içeriği olan, hem ekolojik içeriği olan bir şekilde sürdürülmesi gerekiyor.

Tabii, bu ahlâksal açıdan da bir tutarlık sorunu ortaya çıkarıyor. Çünkü, düşünün, ne yapmak isteniyor? Bugünkü nesille, gelecek nesiller arasında bir adaletli kaynak dağılımı sağlanmak isteniyor, bu güzel; ama, aynı zamanda bugün yaşadığımız zaman

indeki dünyanın değişik bölgelerindeki insanlar arasında ve ülkenin içinde değişik bölgeler arasında ve değişik gelir düzeyindeki insanlar arasında adalet ilkesini ihmal ediyor, dolayısıyla ahlaki bir tutarsızlık var. Başlangıçta sürdürülebilir kalkınma meselesini hem zaman boyutunda nesiller arası bir adalet, hem içinde yaşadığımız dönem içinde bölgelerarası, dünya bölgeleri

arası, ülke içindeki bölgelerarası ve değişik sınıflar arası adaletli bir dağılımdan söz edilirken, bunu tutup diğerinin Lafını etmek burada ahlâki bir tutarlılık sorununu da ortaya çıkarıyor.

Dolayısıyla, eğer biz bu sürdürülebilir kalkınma meselesine, sürdürülebilir yerleşmeler meselesine önem veriyorsak her iki boyutta, her iki yönde bir adaletli dağılımı göz önünde tutarak buradan yola çıkmalıyız; böyle yorumlamalıyız. Tabii bunun nedenleri var; bu kendili-

ğinden olmuyor, bunun arkasında bastırarak kadar güçlü bir siyasi hareketin olmaması yatıyor. Halbuki öbürü için var, öbürü için Sayın Başkaya'nın bahsettiği güçler onu sürdürüyor. Ama, buna karşılık bununla ilgili bir sosyal siyasal mücadele verilemiyor. Aslında bütün bu kavramlar sadece birer kavram değil, bu kavramların arkasının sosyal mücadelelerle, siyasal mücadelelerle doldurulması gerekiyor. Yoksa, bütün bu işlerin istediğimiz gibi olmasının yükünü kavramlara yükleyemeyiz; kavram ne kadar gelişmiş olursa olsun, arkasındaki sosyal mücadelelerle, siyasi mücadelelerle bir işe yarayabilir hale gelecektir.

Biz daha çok sürdürülebilir yerleşmeler olarak HABİTAT'da çalıştık, HABİTAT'la ilgili bir danışma kurulumuz vardı, Başkanı İlhan Tekeli idi. İlk üzerinde çalıştığımız konu, sürdürülebilirlik oldu. Sürdürülebilirliğin şöyle faydalı bir tarafını gördük: Küçük taleplerle derin değişikliklerin her ikisine de imkan veren kavram; yani, bir yandan, sistem dönüşümleri hedefleyebilir ve böyle bir hedef tanımlayan bir kavram olabildiği gibi her kişinin, her bireyin aşağı yukarı her gün yapabileceği ve içini doldurabileceği bir boyutu da var. Yani, mesela fakirliğe karşı çıkışın değişik öğeleri olabilir, iş bulma meselesi olabilir, yiyecek, enerji, su sağlama, sağlık konularında olabilir. Bunlar-

la ilgili temel gereksinimlerin karşılanması için birey olarak veya küçük gruplar olarak veya değişik inisiyatifler olarak rol alabileceğimiz bir tarafı da var; çünkü, böyle bir konuda bilinçlenme işin başıysa, ki her şey tabii farkına varmakla başlıyor, farkına vardıktan sonra bunun ikinci adımı da o konuda bir şey yapmak. Peki, birey olarak ne yapılacaktır? Yani, yapılacaklar sadece derin, uzun sıçramalarla değil; gündelik olarak da her gün yapabileceğimiz şeyler de olabilmelidir. Bu sürdürülebilir yerleşmeler, sürdürülebilir kalkınma meselesi, kavramı bizim gördüğümüz kadarıyla bunların her ikisine de imkan veren bir kavram. Ama, demin söylediğim şekilde sosyal içeriği boşaltılmamış bir şekilde kullanılmak koşuluyla. Yoksa, sosyal mücadelelerin işlevini, bir kavramın bu işlevlerini yerine getirmesini beklemek de boşunadır. Ancak, sürdürülebilirliğin bu mücadelede bir kazanım olduğunu kabul ediyoruz ve bunun için doldurarak ek kazanımlar sağlamaya çalışmanın da pekâla iyi bir yöntem olduğunu, doğru bir yol olduğunu düşünüyoruz.

Bu konuda, yerel düzeyde, hem yerel yönetimler, hem sivil toplum kuruluşları, merkezi yönetim ilişkileri için de mesafe alınabilir. Bunların yapılması demek çok temel konularda hiçbir şey yapılmaması, o konu için hazırlık yapılmaması, onunla ilgili gayretlerden vazgeçilmesi anlamı taşımıyor. Aslında bunlar, iki paralel hedef halinde götürülebilir ve birbirlerinin aleyhine değil, birbirlerini güçlendirici yönde de çalışabilir, diye düşünüyorum. Burada pek çok şey sayıldı. Benim burada birinci konuşmamda yapmak istediğim; "Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir yerleşme gibi dünya ölçüsünde geliştirilen bu düşüncelerin, bu kavramların içi nasıl doldurulabilir, nasıl kullanışlı hale getirilebilir?" sorularına cevap bulmak. Bunları toptan reddetmek yerine şu da olabilir: daha radikal bir şey olabilir, reddedilebilir, yerine bir şey önerilebilir. O zaman onun üzerine konuşabiliriz. Ama, şu anda belirli bir şekilde mesafe alınmış. Mesela bakın, bizim çevreyle ilgili duyarlılığımız konusunda çok önemli bir tecrübe; Rio toplantısından sonra Türkiye'de bu gelişti, mesela merkezi yönetimin duyarlılığı arttı, yerel yönetimlerin duyarlılığı arttı, en önemlisi sivil toplum kuruluşlarının duyarlılığı arttı. Şimdi artık herkes, her istediği yere şunu bunu koyduramıyor, hemen orada insanlar toparlanıyorlar. Kendileri açısından bunun bir muhasebesini yapıyorlar, "bu ekonomiktir" denildiği zaman onunla yetinilmiyor. Ekonomi içinde, bunun çevresel sonuçlarını hesaplayan insanlar çıkıyor ve zaman zaman da sivil toplum kuruluşları, bir yöre halkı, bulunduğu yerle ilgili bu konuda etkili oluyor ve merkezi kararları veya kâr maksimizasyo-

nundan başka bir şey düşünmeyen yatırım kararlarını değiştirebiliyor, buna direnebiliyor. Artık herhangi bir yatırım yapacak olan, karşısında durumun daha farkında olan ve hesap yapabilen gruplar görebiliyor.

İşte Ege kıyılarında mesela Bodrum'da bir grup insan, "buradan bir turizm girdisi var şu kadar dolar; ama, bunun maliyetini biz ödüyoruz. Maliyetini tam bir hesaplayalım ki acaba bu bir kâr mı, yoksa zarar mı, çevresel maliyeti nedir?" diyerek, bunları düşünüyor. Aynı şekilde Aliağa'da, birçok yerde buna benzer gayretler var.

Şunu demek istiyorum: Yeryüzü Konferansı'ndan sonra dünyanın her tarafında çevre konusundaki duyarlılığın arttığını görüyoruz. Bu da, bir şekilde bulunduğu yere sahip çıkmak, daha yaşanır hale getirmek; hem Gündem-21, hem de yerel HABİTAT'larla bu bir şekilde mesafe alabilir gibi görülüyor. Yerel düzeyde ve evrensel düzeyde tabii ki yapılması gereken çalışmalar var; ama, sabahki konuşmalarda bu yöresel, yerel, hatta bireysel gayretlere yol açıcı şeyler görmedim. Benim konuşmamı buraya getirmemin altında bu yatıyor; yani, sistem değişikliği çok temel bir değişme, -ki ben buna katılıyorum- bu salondan çıkan veya bu konularda durumun farkına varan; yani, bilinçlenen bir insan kendisine düşen bir görev olduğunu hissetmeli, buna yol açıcı bir kavram gibi biz bu sürdürülebilir kalkınma meselesini, sürdürülebilir yerleşme meselesini geliştirmeliyiz diye düşünüyorum.

BAŞKAN - Çok teşekkürler Sayın Gülöksüz, tabii Sayın Melih Baş'ın dediği amaç ortaya çıkıyor; biraz renklensin dedi, galiba renklenecek. Sayın Başkaya da, Sayın Geray da buradalar, bazı konularda aynı fikirde olmadıkları ortaya çıktı.

Efendim şimdi Sayın Baş'ta sıra, buyurun.

Doç. Dr. Melih Baş - Sevgili panelistler, sevgili katılımcılar; kusura bakmayın, ben "sayın" sözcüğünü pek kullanmıyorum; çünkü, karıncalara "sayın" denmedikçe, insanlara da "sayın" denmemesi gerektiğini düşünüyorum, "sayın" bana biraz yapay geliyor nedense.

Öncelikle ben bu haftanın düzenlenmesinde emeği geçenlere teşekkürle başlamak istiyorum söze, sonra da İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne bu haftada küçük bir torpil geçerek iki oturumluk bu çevre ve ekolojik konusuna önem vermesini takdirle karşıladığımı belirtmek istiyorum.

Şimdi isterseniz biraz iktisatçı-işletmeci şovenizmini gıcıklayayım ben de. İktisatçıya sormuşlar kâr

nedir diye, o da "vallahi Samuelson'un kitabında üretimin faktörlerinden sermayenin payı diye tanımlarlar". Muhasebeciye sormuşlar kâr nedir diye, o da "hangi kârı soruyorsun birader? Brüt satış kârını mı, dönem kârını mı, vergi sonrası kârı mı, hangi kârı soruyorsun?" demiş. Tanımlar, kavramlar bence önemli. Çünkü, doğru pratik doğru teoriden çıkar. Elbette ki doğru pratikle sonuçlanmazsa bir teori, o zaman teoriyi gözden geçiririz; fakat, elbette ki yine teoriler de pratikten çıkar ve şu anda Türkiye'nin günlük yaşamında teori ve pratik ayrılığı şeklindeki tehlikeli gidişin altını çizmekle başlamak istedim konuşmama; çünkü, gerçekten insanlar günlük yaşama atıldığı zaman bir cümleyle çok karşılaşılır "okul başka, hayat başka" hayır, değil aslında, okulda buzdağının altı öğretilmiyor.

Ben işletme fakültesine başladığım zaman birinci sınıfta bir hocamız bize demişti ki "Biz size dört sene buzdağının üstünü öğreteceğiz, siz buzdağının altını hayatta öğreneceksiniz, biz söylersek suç olur" Tabii ki öyle; yani, diyelim ki bazı hayali ihracatları dış ticaret teorisiyle ilgili derste hoca anlatırsa başı belaya girer, hele asistan veya doçent anlatırsa, profesör de tam ters yönlüyse, işinden de olur çocukcağız, dolayısıyla bunu yapamaz. Tabii ben, tam zamanlı bir akademisyen olmadığım için sırtımda yumurta küfesi yok, rahat konuşuyorum, Nihat hocam mazur görsün.

Kavramlar önemli derken hemen getirip bağlayayım bu çevre konusuna. Şimdi hem çevreyi kullanıyoruz, hem ekolojiiyi kullanıyoruz, aslında ikisi farklı paradigmlar; birisini tercih etmemiz gerekiyor, çevre paradigması ya da ekoloji paradigması. Çevre deyince zaten insan merkezli. Antroposentrik; yani, insan merkezli bir yaklaşımla yaşama bakarsanız o zaman çevre paradigması sizin esas oluyor. Ekonomiyle ilgili bir hususu da var bu işin. Eğer, liberalizmin çevre sorununu, arıtma tesisleriyle veya bacalara taktıkları filtreyle çözebileceği şeklinde reformist bir yaklaşım yapıyorsanız siz çevrecisiniz. Dolayısıyla çevreci ideoloji diye ayrı bir ideoloji filan olmaz, çevrecilik, zaten liberalizmin çevre mühendisliği şeklindeki sektörle kendisini biçimlendirdiği ve aslında isteyerek ortaya attığı bir paradigma; yani, zorunlu kalarak değil, isteyerek; sistem içten çökecek yoksa.

Gelelim ekoloji paradigmasına, bu biraz daha farklı; liberalizmden ipleri koparan, daha çok solla, sosyalizmle ilişkili bir kavram ve insan merkezci değil de ekosentrik; yani, eko merkezli bir husus. Tabii ben ekoloji deyince çevre bilimi, çevre bilimi deyince ekoloji anlıyorum, bunların ayrımı benim için önemli değil diyorsanız, paradigmlar sizin için önemli değil. O zaman paradigmlarla ilgili teori olarak tutarlı bir yere ayağınız basmazsa, sizi kim üflerse oraya giderirsiniz. Shell'den yardım alan bir çevreci örgütün çevreci olduğunu söyleyebilir miyiz, tabii çevreci, zaten çevreci ona denir, ekolojist değil, ikisi farklı.

Şimdi üç temel çelişkiden söz etti, Fikret Başkaya hocamın bildirisiyle başlayayım, sonra Uçkun beyin bildirisiyle devam etmek istiyorum. Eleştiriden de doğrusu biraz ürküyorum; çünkü, kısa süre önce bir çevre bilim üstatlarını eleştirdiğim için iki dergide, 4'er milyardan 8 milyar liralık davaya girdim, bu kitap ta "Çevrecilerin başucu" kitabıdır. Adı "Çevre Bilim" ve yazarları Ruşen Keleş, Can

Hamamcı, benim bu yazımın yayınlandığı iki dergiyi de, hem de beni ayrıca 4'er milyar liralık dava konusu etti. Onun için de biraz temkinli konuşacağım, sanıyorum Fikret bey ve Uçkun bey beni mahkemeye vermezler.

Şimdi üç temel çelişkiden insan-doğa çelişkisi hep insan ile ilgili emarelerini

kategorilendirmesi, galiba biraz iç içe girmiş gözüküyor. Bu konuda, hava, su, toprak gibi coğrafi kategorileri kullanırsak, sanıyorum bunların hepsini "ekolojik tahribat" diye nitelendirirsek, daha iyi olabilir. Çünkü, bu konularla ilgili diğer disiplinlerle de iletişimimiz gerekiyor, disiplinlerarası bir bakış lazımdır. Aksi halde, Uçkun Beyin altını çizdiği gibi, bilgisizlikle suçlanıyorsunuz, çevre mühendisi sizi bilgisizlikle suçluyor; "bunlara öyle denmez, hava kirliliği denir, su kirliliği denir" vesaire gibi... Belki, anlamak için o tür bir kategorilendirmeyi kullanmak daha anlamlı olabilir mi bilemiyorum.

"Üretim için üretim" deyimi yerine, vurguyu "ne aşırı üretim, ne aşırı tüketim" olarak yapmak meseleyi daha iyi netleştirir gibi geliyor bana. Çünkü, gerçekten odak noktası aşırı tüketim. Odak noktasına doğru, odaklanmazsak, o zaman önlemimiz de kayabilir.

Çünkü, doktorlar "teşhis tedavinin yarısıdır" derler. Gerçekten de teşhis önemli.

Yeni Malthusgil okulun eleştirisi konusuna katılmamak elde değil. Fikret Hocam çok güzel altını çizdi; nüfus probleminin, çevre probleminin asıl kaynağı olduğu şeklindeki görüş yanlıştır. Tabii, bunlar hep burjuva iktisatçıların, demografik iktisat diyebileceğimiz alt dalına ilişkin ürettikleri teoriler.

Piyasa ekonomisinde sürdürülebilirlik tartışmasını, balkondaki seyirciyi oyalamak diye nitelemiş hocam; gerçekten katılıyorum; ama, bir yanıyla da, gerçekten piyasa ekonomisi sıkıntıda. İsterseniz adına Güneydoğu Asya krizi deyin, Rusya krizi deyin; ama, işin aslında, altında yatan nedir diye baktığınızda, dünya iki yerden sıkışıyor. Birisi, efektif talepteki; yani, satın alma gücüyle desteklenmiş talepteki azalma, ki bunun birinci nedeni gelir dağılımı adaletsizliği de diyebiliriz. Bir yandan da, artan verimlilikle artan arz. Yani, eskiden çıkan buzdolabı sayısıyla şimdi çıkan buzdolabı sayısını kıyaslamak mümkün değil. Örneğin, otomotiv sektöründe artık bayiler yeni otomobil satışından değil, eski otomobillerin servis hizmetinden başa baş noktasını yakalama şeklinde stratejik yönetim değişikliğine gittiler. Yani, bir anlamda, artan ciddi bir arz var.

Tabii, bu konuda çok ciddi bir tehdit var. Aramızda mühendis arkadaşlar varsa, mühendis egemen bir paradigma konusunu ciddi biçimde eleştirmemiz lazım. Örneğin, benim son emekli olduğum büyük işletmede, fabrika müdürü olsun, genel müdür ve pazarlama müdürü olsun, hepsi mühendis kökenliydi ve fabrikada üretim rekoru kırdığı zaman şapkalar havaya atılıyordu. Müsaadenizle onu da açıklayayım, sakınca yok; Koç'un zarar ettirip devlete hediye ettiği Asil Çelik'te, şirketin kâra geçirildiği yıl, Mali İşler Genel Müdür Yardımcısıydım. Herkes İngiltere'de doktora yapmakla öğünür, ben de bir zararlı KİT'i özelden alıp, kamuda kâra geçirmekle öğüneyim müsaade ederseniz.

Doğal kaynak nedir sorusu önemli. Doğal kaynak mal mıdır diye güzel bir soru sormuş Fikret Hocam; mal değildir tabii. Yine mahkemeye verir mi bilemiyorum; ama, çevre bilim kitabında bölümün adı çevre malları. Dolayısıyla, gerçekten bu konudaki yerli guların ciddi biçimde tartışılması gerekiyor. Israrla baktım, Fikret Hocamın dipnotlarında da var mı diye. Allah'tan koymamış, koysaydı hemen eleştirecektim; ama, tabii bu konuda kim, ne tez yaparsa, yazı yazar, hemen bu başucu kitabı. Paradigmalarımız nedir, kim bize empoze ediyor; çok dikkatli olmamız lazım.

Bu anlamda, herhalde en uygunu -benim kişisel kanaatim- doğal varlık. Yani, doğal kaynak da demek doğru değil, mal demek de doğru değil, doğal varlık; aynı, insan gibi.

Biraz hızlı konuşuyorsam beni mazur görün; sunmak istediklerimi yetiştirebilmek için yapıyorum bunu. Çok önemli olan ve üstünde durmak istediğim bir başka konu da, ihtiyaçların sonsuzluğu meselesi. Hayır, ihtiyaçlar sonsuz değildir. İhtiyaçlar sonsuz değil, sınırlıdır; fakat, istekler sınırsızdır. İhtiyaçla istek kavramı arasında, yine biraz ukalalık yapmama izin verin, "need" ve "want" kavramları arasında çok ciddi fark vardır. Bu konuda, Mülkiyeliler Birliği Dergisinde, sağ olsun, eline sağlık, İşaya Üşür Hoca çok güzel bir deneme yazmıştı. Bazı burjuva iktisatçısı yerli iktisatçılarımız da bu kavramı kasıtlı olarak, bazıları da bilinçsiz olarak yanlış kullanmışlar. Benim son zamanlarda okuduğum güzel bir kitap var, ilgilenenler alabilirler, Amerikan Kültür Kütüphanesinden alıp okudum. Kitabın adı "Want Makers"; İstek Yapıcılar. Reklam endüstrisini anlatıyor, pazarlama endüstrisi ile beraber. İstek yapıcılık önemli, ihtiyacınız olmayan bir şeyi sizin isteğiniz yapmak usta bir pazarlamacıdır. Dolayısıyla, tabii, reklam ile olmayan ihtiyaçlar bile gündeme geliyor.

Gerek iktisat fakültelerinde, gerekse işletme fakültelerinde, ihtiyaç teorisi diye, o kakafonik Maslow teorisi öğretilir, Malinowski okutulmaz. Dolayısıyla, ihtiyaçlar hiyerarşisi diye bir hiyerarşik kafayla mezun oluruz. Halbuki, Mayonovski çok güzel koymuş, mesela barınma veya açlık, metabolizmik gereksinimler, evet temel bir gereksinim; ama, bunu Mc Donald's'ta hamburger yiyerek de karşılayabilirsiniz, kolayla da daha iyi gider unutmayın. Bunu bir geleneksel yemek yeme yerinde de karşılayabilirsiniz, bu da bir kültürdür ve müsaadenizle hiçbir kültür de sınıflarlarüstü değildir, her kültür sınıfsaldır. Dolayısıyla, buna da dikkat çekmek istedim.

"Üçüncü dünya, uygar dünyanın çöplüğü mü?" Gerçekten oraya doğru gidiyor, Fikret Hocam güzel altını çizmiş. Ben bir konu daha eklemek istiyorum müsaadenizle; Lawrence Summers -Dünya Bankası'nın Baş Ekonomistiydi, şimdi Hazine Müsteşarı, yanlış bilmiyorsam- şöyle demiş; "gelişmekte olan ülkelerde birim metrekarelik toprak maliyeti daha ucuz, dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere biz kirliliğimizi ihraç edersek, dünya ekonomisi ölçeğinde daha verimli olmuş oluruz. Yani, global ekonomi daha verimli çalışmış olur." Çünkü, oralarda birim metrekare toprak daha ucuz.

Summers örneğinin yanı sıra, bir hususa daha dikkat çekmek istiyorum; fayda-maliyet analizi mevzuu. Yiğit Bey altını çizdi, hakikaten çok önemliydi, ben önemli sözcüğünün sonuna "liydi" ekliyorum, değiştiriyorum. Çünkü, çevresel etki değerlendirmesi fayda-maliyet analizinin yetersizliği üzerine çıkmış bir yaklaşımdır ve her şeyi parasallaştırma odaklı, burjuva iktisadının getirdiği fayda-maliyet analizinin pabucu artık dama atılmıştır. Çünkü -biraz uzun bir cümle olacak; ama, lütfen beni izlemeye çalışın- fayda-maliyet analiziyle ilgili şöyle bir soru vardır; bir sahil, kumsal, rekreasyon bölgesiyken, daha sonra kum ocağına dönüştürülme sürecinde, daha önceden, orada ailece hafta sonralı piknik yapan ailelerin ebeveynlerinin, çocuklarının denize girmesinden dolayı duydukları neşeyi gözlemekten dolayı duydukları mutluluğun dakikası kaç liradır? Ben bunu bir kitapta okumuştum, ezberlemek için de bayağı pratik yaptım, umarım cümle düşüklüğü yapmamışımdır. Tabii, fayda-maliyet analizi bu kadar karikatürik duruma düştü. Aslında da öyleydi, belki biz yeni uyandık.

Örneğin, Hasankeyf'deki bir binanın değeri nedir? Tabii ki gayrimenkul değerlendirmecilerine, ekspertizlerine sorarsak, vardır, tabii ki Ortaköy'deki bir balığın değeri vardır; ama, ben Ortaköy'de Çırağan'ın önünden denize girerdim, o zaman temizdi, şimdi giremiyorum. Girememenin bedeli kaç lira diye bana sorsanız, ödeyemezsiniz. Dolayısıyla da, fayda-maliyet analizi, dışsallıklar, bunların muhasebeleştirilmesinin eleştirisini bir muhasebeciden dinlemek size karikatürik gelebilir; ama, belki daha çarpıcı olması gerektiğini düşünüyorum.

"Yaşam standardı daha da geriye düşüyor" diyor hocam. Gerçekten haklı. Yaşam standardının düşmesiyle ilgili bir şeyler söylerken, Yiğit Bey'e de hak vermiyor değilim. Peki, biz solcular olarak, yaşam kalitesi kavramını tanımladık mı? Çok taradım;

1- İhtiyaç teorisi,

2- Yaşam kalitesi konularında, sol yazarların ciddi bir çalışmaları yok. Bir örnek ile açıklamak istiyorum; Birleşmiş Milletlerin İnsanî Gelişim İndeksi var. o indeks içinde bir gösterge de, kişi başına düşen doktor sayısı. Kişi başına düşen doktor sayısını çoğaltmak mı önemli, insanları hasta etmeyen bir ortam mı önemli? Yani, Aziz Nesin'in deyimiyle, her eve bir karakol gibi, her eve bir doktor yapsak iyi mi?

Dolayısıyla, burjuva iktisatçıların ve sosyologlarının yaptığı, yaşam kalitesi, insanî gelişim indeksi vesaire gibi şeylerden kaçınıp, kendi göstergelerimizi

koymak gerekiyor. Bu anlamda, hocamın "kapitalist mantık eleştirilmediği sürece bir yere varamayız" şeklindeki önermesine katılmamak elde değil. Yalnız, büyüme konusuna -bu noktada- dikkat çekmek istiyorum.

Hepiniz, iktisatçılar olarak, gazetelerde, ekonomi sayfalarında okuyorsunuz; dördüncü dalga şirket birleşmeleri geliyor, devler birleşerek daha da devleşiyor. Fakat, bu sadece liberalizmde olmadı, büyüme konulu saplantı, Orta Avrupa ülkelerinde de var. Mesela, eski Doğu Bloku ülkeleri denilen ülkelerde de var. Hatta, ölçek ekonomileri denilen başlıkla ilgili çalışmalar konusunda en ciddi yazarların Polonyalı iktisatçıları olduğu söylenir. Yani, bu büyüklük saplantısı orada da olmuş maalesef ya da insanları tek yönlü uzmanlaştırma şeklindeki endüstriyel yaklaşım, maalesef Lenin tarafından Taylorizmin benimsenmesiyle de olmuş.

Onun için, üçüncü yol ya da üçüncü ideoloji arayışları değil; ama, sosyalizmin ekolojikleşmesi -aramızda eğer feministler varsa onlar da mor tonun eklenmesi şeklindeki katkılarıyla- galiba, yeşil ve feminist bir sosyalizm hedefi daha net gözüküyor.

Benzeri örnekleri Sovyetler Birliği ya da Çin'den de verebiliriz; Aral Gölünün kuruması, Çin'de kömür teknolojilerine odaklanması filan gibi sayısız örnekler verilebilir. Bunlar, burjuva ideologlarının, sosyalizmin de çevreyi tahrip ettiğine dair haklılıklarını bir ölçüde getiriyor; ama "peki, hümanizma nerede yatıyor" dersiniz tabii o düşüncede yatıyor ve onun aşılmasıyla olacak. Yalnız, insan merkezli değil, ekomerkezli şeklinde.

Gelelim, Fikret Hoca'nın son paragrafına ve ben böylece Uçkun Bey'in bildirisine bağlayacağım. Uçkun Bey'in bildirisine bağlarken kullanacağım kavram da etik konusu. Etik konusu önplana geçmeli diyor Fikret Hocam. Tabii önemli. Fakat, hangi etik önemli? Öğleden önce toplantıyı izleyenler tahmin ediyorum Uçkun Beyi duymuşlardır; etik konusu öyle içi boş bir konu değil, içi doldurulması gerekiyor. Ben etik, ahlâk, moral deyince hep aynı şeyi kastediyorum demeniz yeterli değil. Yani, öyle kullanılmıyorsa, anlam biliminde, o zaman sizin de bunun ayağını yere bastırmanız lazım; demokrasi gibi, özgürlük gibi... Uçkun Bey'in bildirisinde bunların da ayağının çok yere basmadığını gözlemek mümkün. Yani, ekonomik özgürlük diyor, kimin özgürlüğü, ne özgürlüğü, kimin için? Örneğin, özel girişim özgürlüğü bir özgürlük müdür, kullanılmalı mıdır? Veyahut da iki devin birleşmesi bir özgürlük müdür?

Dolayısıyla, içi boş, demokrasi, özgürlük veyahut da benzeri kavramları kullanmak, kafa karıştırmaktan başka bir işe yaramıyor. Mesela, etik deyince, çevre ve etik anlamında alırsak, çevreci diye bir etik çıkıyor, çevreci etik. Bu konuda, izninizle, Cumhuriyet Gazetesinde çıkan bir karikatürü anımsatmak istiyorum sizlere. Karikatürü anlatmak zor, onun için beni mazur görün tam anlatamazsam; 3 kare var; ama, 2 kare birleşmiş gibi, -hani bu sokak satıcıları var ya- elinde bir tane saksıyla adam bağırıyor "haydi çevreci geldi çevreci!" Aslında bu karikatür çevreciliği çok güzel vurguluyor. Aynen öyle; Shell'den yardım al, sonra bilmem ne bankasının kredi kartının üstüne ismini koy veyahut da diyelim büyük holdinglerin kurucusu olduğu vakıflara, ağaç diksin diye bağış yap, böylece çevreci ol; çok güzel bir salon çevreciliği. Aslında, salon çevreciliği demek de pek yeterli olmuyor, çevrecilik zaten salonda yapılıyor. Dolayısıyla, çevreci etik bu.

Gelelim ekolojist etiğe. Ekolojist etik biraz reel, sosyalizm uygulamalarını insan merkezli felsefeden, ekosentrik, eko merkezli felsefeye doğru zorlayan, yani insanlarla, insanların dışındaki doğal ekosistemin unsurları arasındaki ilişkileri daha düzgünleştiren -eşitlemek belki mümkün değil- "karınca kardeş, buyurun siz geçin" anlamında söylemiyorum tabii, yol vermek anlamında söylemiyorum. Mesela, avcılık... Yine tipik bir örnek. Biraz önce andığım "Çevrebilim" kitabında deniyor ki; "avcılıkta belgesiz avcılık olduğu için, biraz türler yok oluyor" Yani, belgeli olunca bu normal.

Dolayısıyla, bu karikatürden, tabii çevreci etikten ekolojist etiğe, insanı da içeren bütüncül, bir yaklaşım doğru gitmemiz gerekiyor ve endüstriyel yaşam biçiminin eleştirisi gerekiyor.

Ben son olarak yine bir küçük fıkracıkla sözü bitirmek istiyorum. Çünkü, konuştuğumuz konularda çok söz söylemek mümkün, sorular gelirse daha fazla açmaya çalışırım. Bakış açısı önemli. Yani, "ne olursa olsun, ÇEKÜL'de çalışayım, TEMA'da çalışayım" filan diye, böyle pratik için pratik de tehlikeli olabiliyor. Çünkü, ENKA Holdingin otoyol yaptığı yerin çevresini ağaçlandırmak için, ENKA Holdingin kurucusu olduğu TEMA Vakfına çalışmış oluyorsunuz; bu ne perhiz bu ne lahana turşusu? Veyahut da benzeri hatalara çok düşüyorsunuz. Dolayısıyla, bakış açısıyla ilgili fıkracığımı anlatıp geçeyim. Bir batan gemiden üç muhasebeci kurtulmuş, iki erkek bir hanım muhasebeci. Muhasebeci erkeklerden birisi Laz, birisi İngiliz asilzade, bir de güzel Fransız bir muhasebeci hanı-

mefendi var, hanımefendiler beni mazur görsün. Tabii o klasik karikatürlerdeki gibi tek top ağaç var ve bir sonraki geçecek gemiyi izleyecekler sırayla. İngiliz muhasebeci ve Laz muhasebeci birbirlerine "önce sen çık" diyorlar. Laz diyor ki "hayır, önce ben çıkacağım" Çıkıyor; fakat, çıkarken de bağırıyor; "bak, sen muhasebecisin, bilirsin, bilançonun bir sağ tarafı -aktifler- vardır, bir de sol tarafı -pasifler- vardır, ortada da bir çizgi vardır. Aynen, ortadaki çizgi gibi, sakin sağ tarafında kadın dururken sen sol taraftan ayrılma, çizgi gibi de ortanızda ağaç duracak." Tamam mı, tamam. İngiliz muhasebeci "estağfurullah, ben asilzade bir aileden geliyorum; tecavüz gibi bir şey benim aklımdan geçmez" diyor. Çıkıyor ağacın tepesine Laz, çıkar çıkmaz "çekil kadının yanından, çekil kadının yanından" diye iki saat boyunca bağırıyor ve iner inmez de İngiliz muhasebeci soruyor; "Niye bağırıp duruyordun, ben bir taraftayım kadın bir tarafta" Laz muhasebeci diyor ki "Bak, şimdi sen çık yukarıya, yukarıdan hiç öyle gözüküyor. Sen ağaca çıktığın zaman göreceksin ki, biz alt alta üst üsteyiz" diyor. İngiliz muhasebeci çıkıyor, yukarıdan bakıyor Yahu hakikaten buradan öyle gözüküyor" diyor.

BAŞKAN - Sayın Baş'a iki anlamda teşekkür ederiz.

1- Kaynaklar anlamında; buraya kütüphane gibi gelmiş.

2- Tipik bir işletmeciyi değil.

Sayın işletmeciyi arkadaşlarımız alınmasınlar; fakat, işletmecilerde hep daha mikro bir analiz görmüşümdür, Sayın Baş öyle değil.

Melih Baş - Efendim, ben işletme masturına başladım, dersler bitti, tez alacağım. Tezimi de fayda-maliyet analiziyle ilgili almak istedim. İsim belirtmekte mahzur yok; çünkü, suç değil, mahkemeye veremez. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Güneri Akalın isminde bir kamu maliyecisi vardır. O da Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü. Bana dedi ki "Fayda-maliyet analizi işletmecilerin konusu değil, sen git kendine daha düzgün bir konu seç."

BAŞKAN - Yani, Sayın Baş gibi, yanıltıcı örneklerin çoğalması dileğiyle, ki Malinovski'den bahsetmesi ilginç gerçekten; çünkü, böyle antropolojik eserler pek okunmaz. Korayni de Malinovski'yi esas alarak, ekonomik sistemdeki önemli dönüşümleri izah etmiştir.

Tabii, esas konuşmacı ben olmadığım için, Sayın Baş'ın izniyle...

Sevgili Yarman'ı davet ediyorum; buyurun Sayın Yarman.

Tolga Yarman - Size kötü bir haberim var; ben mühendisim. Sevgili Baş'ın korktuğu başına geldi bir kez daha. Kendisine mühendisçe bir cevap vereyim. Çırağan Sarayının önünden denize girmenin maliyetini ben ölçebilirim; yani, girmemesinin bedelini ölçebilirim; sıfır, çünkü deniz kirlendi.

BAŞKAN - Bekerel anlamında mı ölçüyorsun?

Tolga Yarman - Yani, çeşitli mikrobiyolojik unsurlardan tutun da, diğer unsurlara varıncaya kadar pek çok sebepten dolayı, herhalde eskiden olduğu kadar keyif almazdı oradan denize girse, demek istedim.

Bir çok defa aranız katılmanın, çağrılmış olmanın ayrıcalığını taşıyorum. Burada kullanılan sözcüklerin, kavramların çoğuna yabancıyım, hatta şunu da - arkadaşlarım beni bağışlasınlar- ifade edeyim; hâlâ daha kullandıkları şekilde kullanılmalarına da yabancılık hissediyorum. Bu sözlerimle Sayın Baş'ı kasdediyor değilim. Sayın Baş beni mahkemeye vermesin; ayrıca kendisinin yanındayım; o konuyla ilgili olarak, yerden göğe kadar, akademik ve demokratik mücadelesinin destekçisi olmamız gerektiğini düşünüyorum. Çok sayıda yabancı sözcük kullanıyoruz ve bu bizim anlam dünyamızı müthiş sınırlıyor. Paradigmalar, kapitalizmler, emperyalizmler, sosyalizm, ekoloji, ekosistem, endüstriyalizm... İyi bir hocaysanız -Melih beni bağışlasın- çocuklarımıza dönük anlam dünyasını örmeniz gerekir. Ben sınıfta "termo dinamik" dediğim zaman, Fransa'da yahut Amerika'da termo dinamik dediğimde öğrencinin anladığı anlamı Türkiye'de meydana getiremem. Çünkü, o (yabancı öğrenci) "termali" duymuştur, "termosu" duymuştur, "dinamiği" biliyordur, "termometreyi" biliyordur ve tabii bütün bunları kendi "semantik" yapısı içerisinde biliyordur; "semantik" sözcüğü için özür dilerim. Kendi anlam dünyası, yapısı itibarıyla biliyordur. Dolayısıyla, orada, (yabancı bir ülkede) termo dinamik deyimini, termo-dinamik dersinin başında telaffuz ettiğiniz zaman öğrenci yadırgamaz, onda bazı şeyler çağırır.

Ben termo-dinamik dediğim zaman, Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde hatta İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, çocuklar önemli ölçüde yadırgarlar. Ne olur, bilim dünyamız bunu, benim, belki bir özleştirim olarak kabul etsin.

"Küreselleşme" diyorsunuz, ben yadırgıyorum ve biraz da izin verin ayıpladığımı ifade edeyim. Tercüme ediyorsunuz. "Globalizma, globalizasyon"... "Glob" küre demek, ne oldu o zaman; haydi "küreselleşme" diyelim; ama, peşinden ifade etmek istediğiniz anlamı o sözcükle katiyen veremiyor oluyorsunuz. "Aynışma" deyin, "tekdüzeleşme" deyin, "miknatislanma" deyin, "emir-komuta zincirinde yer alma" deyin, "esas duruş düzeni" deyin. İzzettin Önder ne der bilmiyorum; ama, "esas duruş düzeni" (demek istenen bu)!

Bu anlam dünyalarıyla, bu anlam sıkışıklığı içerisinde ne kadar yol alabiliriz? Ben size Newton mekaniğiyle -söyledim ya, biraz mühendisçe konuşacağım- bugünün Kuantum idrakini anlatamam ve genel olarak kötü bir haber vereyim; bugün kullanılan, kullanıldığına tanık olduğum kavramlar (sözcükler), içinde yaşadığımız dünyayı -sevgili konuşmacılarımızı yerden göğe kadar kutlayarak, emeklerini ve birikimlerini kutlayarak ifade etmek istiyorum- bugünkü dünyamızı "organik" olarak; yani çeşitli

eklemlerini, mümkün mertebe doğallığında yansıtır biçimde algılamamıza çok fazla imkân vermiyor, diye düşünüyorum. O arada inancı saklı tutarak ifade ediyorum, çok inançlı konuşmalar izledik.

Burada hemen bir noktaya gelmek istiyorum; şunu yaşadım sabahki konuşmalar sürecinde; ben akademik olarak kürsüde konuşurken, üniversite kürsüsünde konuşurken mümkün mertebe yansız durmaya özen gösteririm, bu bir "mesleki bozulmadır" diyebilirsiniz, "deformasyondur" diyebilirsiniz. Katiyen inançlarımı önplana çekmem, ilahiyat profesörlerini de ayıplarım. Çünkü, kürsüden ilahiyat konuşuluyorsa, "kutsal kitapla" ilgili olarak, "kutsal kitap" denemez, dememek gerekir, birisinin kutsal kitap olduğunu iddia ettiği kitap demek gerekir.

Çok sayıda yabancı sözcük kullanıyoruz ve bu bizim anlam dünyamızı müthiş sınırlıyor. Paradigmalar, kapitalizmler, emperyalizmler, sosyalizm, ekoloji, ekosistem, endüstriyalizm... İyi bir hocaysanız çocuklarımıza dönük anlam dünyasını örmeniz gerekir.

Bu ayrıntıyı kuşkusuz vurgulamak gerekir; ama, bu sabah şunu düşündüm; bu konular siyasetle o kadar iç içe ki, yani yalnızca "siyasal bilimsel" konuşmanız yetmiyor, bunu anlıyorum; buna kendi tavrınızı, dünya görüşünüzü eklemeniz gerekiyor; ama, orada ister istemez bazı sıkıntılarla karşı karşıya kalınıyor. O zaman bir bilim adamının yansızlığı, titizliği, donukluğu; ama, o nisbetteki, belki kılı kırk yarma konusunda göstermek durumunda olduğu duyarlılığı ister istemez aşarak, kendi dünya görüşünüzü, kuşkusuz, dikkate getirmek zorunda kalabiliyorsunuz, buraya sıkışabiliyorsunuz.

Ben, o açıdan, bazı temel konulara girmek ihtiyacındayım diye düşünüyorum. Beni yadırgayabilirsiniz, içinizden biri olmamaklığım dolayısıyla; ama, ne olur, hemfikir olmanız dahi, benim düşündüklerimi merak etmelisiniz, diye düşünüyorum. Sovyetler Birliği'nin Sovyetler Birliği olduğu zamanda, son zamanlarında, Sovyetler Birliği Bilim Akademisi'nin davetlisi olarak -kendimden bahsettiğim için de özür diliyorum, ama, çok çarpıcı olacağını düşünerek ifade etmek istiyorum- Moskova'da, sonra Leningrad'ta ağırlandım, fabrikaları dolaşırdılar. Leningrad fabrikasında adı Lenin Fabrikası olan fabrikaya geldik, bir "gemi motoru imal fabrikası". Çok da, derin bir kabul görerek ağırlandığımı, evsahipliği yapanlarımız adına, ifade etmeliyim. Geldi, anlattı birisi, yönetim, demok-rasi vesaire... Konuşmadan sonra dedim ki "Bir soru sorabilir miyim?", "Tabii, buyrun Sayın Profesör Yarmen", dedi oradaki çok heyecanlı bir fabrika yöneticisi, aynı zamanda mühendis. "Bu ülkede proletarya iktidarda değil mi?" dedim, "Evet" dedi. "Diktatöryal anlamda olarak iktidarda değil mi?" dedim, "Evet" dedi. "Peki, şimdi ben buradaki işçilerin nesine bakarak bu iktidarı algılayabilirim, kavrayabilirim" dedim. Bir buzdagi düşmüş gibi oldu.

Şunu ifade etmek istiyorum; bakın, dünya görüşü olarak ben de sol, hatta belki bugünkü demokratik solun ötesinde bir hatta anlayışa sahip olduğumu ifade edebilirim. Yalnız, sabah yapılan konuşmalarda, şu hususları yadırgadığımı kaydetmeden geçemeyeceğim, arkadaşlarıma dönük derin bir sevgiyle ifade ediyorum. Sevgili Başkaya, konuşması boyunca hiç "sosyalizm" demedi, belki ben duymadım, belki bilinçli olarak demedi. Sevgili Uçkun Geray Hoca, doğru anladıysam, "sosyalizmi" bir alternatif olarak işaret etti. Gelen sorular, hatta, Uçkun Geray Hoca'nın, batı ekonomilerinin, liberalizmin, özgürlüğü özünde bulundurmasına dönük vurgusuna bir eleştiri getirdiler ve ne oldu; anlam dünyamızda "kapitalizm" ve "sosyalizm" karşıt kefelelerde olarak, iki seçenekli bir dünya

görüşünden ibaret, bir anlam biçiminde, karşımıza gelmiş oldu. Bir defa ben bunu yadırgıyorum, hatta buna katılmıyorum.

"Sosyalizm..." sosyalizm lafını da yadırgıyorum; "toplumculuk" diyelim lütfen, bence çok güzel bir söz "toplumculuk" Beğenmezseniz gelin, başka bir Türkçe sözcük bulalım. "Kapitalizme" de, lütfen iktisatçı hocalar bir şey desinler artık; "sermayecilik" mi derler, "paracılık" mı derler bilmiyorum. Gençlerimizle ilişki kurmak ve onların anlam dünyalarını daha sağlıklı biçimlendirmek üzere, izleyelim bu konudaki duyarlılığı.

Bir soru... Çok solda bilinen partiler beni davet ettikleri zaman onlara içtenlikle ifade ediyorum, hâlâ sol, hâlâ sosyalizm; kabul, bir şey demiyorum; ama, lütfen "sol blok niye göçtü, sosyalizm niye göçtü" bunu ciddi bir özeleştiriyile açıklayalım. Belki yapılmıyor değil; ama, bu konularda, eğer, tekrar "sosyalizm", "toplumculuk" deniliyorsa, mevcut örgütlenme modeli çerçevesinde, ideoloji saklı olarak, o takdirde bu konuları açmak zorunluluğu, bir akademik zorunluluk olarak ortaya geliyor diye düşündüğümü ifade etmek istiyorum. O kadar ucuz olmamak gerekir, o kadar basit değil. Basit olmadığı ortada diye düşünüyorum.

Yine beni bağışlayacağınıza güvenerek ifade ediyorum; sevgili Başkaya'nın, Sevgili Uçkun Hoca'nın söylediklerinin önemli bir bölümüne memnuniyetle, severek, onlar kadar inançlı olarak katıldığımı ifade etmeliyim; ama, dünyanın kirlenmesi yalnızca kapitalist ekonominin getirdiği bir sonuç değil ki. Sosyalist ekonomi dünyayı hiç mi kirlilemedi? Bu doğru değil, katılamam. Çernobil kazası Sovyetler Birliği'nde, 1986 yılında meydana geldi. Three Mile Island kazası daha önce Amerika'da meydana geldi; bir tarafta meydana geliyor, öbür tarafta meydana gelmiyor demek anlamına gelmiyor. Sosyalizm, yahut komünist model, Sovyetler Birliği'nde-Batı'da demokratik sosyalist modeller, memnuniyetle izliyoruz ki, demokratik toplumcu modeller, çağdaş toplumcu demokrat modeller yahut kendilerini öyle tarif edenlerin izledikleri modeller çalışıyor, çalıştıklarını izliyoruz diye düşünebilirim, ama -daha az buzdolabı ürettiği için göçmedi.

Burada uzun uzadıya ayrıntıya girme şansım yok, zaman kısa; ama, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin çıkardığı dergide, dostlarımın, arkadaşlarımla, iktisatçı dostlarımla yer verme lütfunda bulundukları makalelerimi hatırlayanlarınız olursa, bu konudaki gö-

rüşlerimi hızla anımsayacaklardır. O ayrıntıya şimdi girme şansım yok; ama, Sovyetler Birliği modeli göçtü. Marksist yaklaşım, bence de sömürünün matematiğini oluşturur. Sömürü düzeni olduğu sürece ki, vardır, katılıyorum, marksist ideoloji o bağlamda olacaktır; ama, 1800'lerin sonlarının modeli, 1900'lerin başlarının örgütlenme modeli, aradan geçen yılınla olumsuzluğa karşı, yeni modellerle, yeni yaklaşımlarla sağlamlaştırılmazsa, tahkim edilmez, başkalaştırılmazsa, daha doruk noktalara taşınmazsa ve oralara sıkışılırsa, bence çok ciddi yanlışlar yaparız. Newton mekaniğiyle, kuantum mekaniğini anlamak imkânı yoktur, Einstein mekaniğini anlamak imkanı yoktur; kendi alanımdan bir örnek verecek olursam, böyle söyleyeyim.

Çevreden yola çıkınca, üretim biçimlerini konuşuyoruz. Üretim biçimlerini konuşunca ister istemez ideolojileri konuşmaya geliyoruz. İdeolojileri konuşmaya gelince, bütünsel bir öğretiyi konuşuyor oluyoruz.

Burada da, yazık ki, çok fazla ayrıntıya girme şansım yok; ama, bir şey var, onu görmemiz lazım. "İşçiler birleşiniz, kaybedecek bir şeyiniz yok" demişti büyük usta; işçiler birleşmediler. Niye birleşmediler; o sebepten, bu sebepten; ama, birleşmediler. Televizyonlarda izlediğim zaman kâh renkleri, cıvıltısı ve sairesi itibarıyla ilgiyle izlediğim, kâh tüylerim diken diken olarak izlediğim, kimi yarışma programları var, biliyorsunuz;

-İşte bilmem ne buzdolabı veriyorum, yolladım...

-Aman, bilmem ne bey, yalvarırım, bana bir ipucu verin, biraz daha göster...

Zaten her taraflarını gösteren cici kızlarla donanmış bir resim, dekor içerisinde olarak, hanımefendiler beni bağışlasınlar; çok da cici kızlar ayrıca, yani, erkekler de aptaldırlar bir parça, çok kolay tavolabilirler, erkekler alınmasınlar ama... Arkasından "elektron, nötron, proton" filan gidiyor böyle...

Nerede bu siyasetçiler yahu? Ben görmedim, bilmiyorum, çünkü medya var karşılarında. Bu kadar aşağılaştıramazsınız insanı, bu kadar yalvarma noktasına getiremezsiniz, insanımızı. Ben bir çıkış duymadım, görmedim. Siz duyduunuz mu, lütfen söyleyin? Keşke ben duymamış olsam, keşke ben atlamış olsam.

Bu kadar küçültmek, bu kadar aşağılamak, bu kadar, en olmayacak, karınca düzeyine -sevgili Melih Baş'ın ifadesiyle- indirgemeye kalkmak karşısında toplumun

tepkisiz kalması, siyasi odakların tepkisiz kalması, en ilerici bildiğimiz siyasi odakların tepkisiz kalması; o zaman bana şunu söyletiyor; gayri samimi, ikiyüzlü -gerçi bu sözler gündeme geldi ve kutlarım- tutarsız; ama, alanın razı, satanın razı olduğu bir ortamla karşı karşıya-

yız olgusunu kafamıza dantektirmek gerekir diye düşünüyorum. İşçiler bunun için birleşmedi.

Bir şeye katılıyorum, ne böyle gelmiştir, ne böyle gider demeye getirmek istediler sevgili konuşmacılarımız sabahleyin. Bu terimlerle, bu deyimlerle değil belki. Ama ona katılıyorum. Böyle gelmedi, böyle gitmeyecek; ama, burada, bana sorarsanız, "sürdürülebilir kalkınma konusunda", Sevgili Başkaya ile hiç hemfikir değilim ve daha çok Sayın Gülöksüz arkadaşşıma katılıyorum. Yani, "Sürdürülebilir kalkınmayı" Sayın Başkaya şöyle tarif etti; "ekolojik felaket, yıkım". Emperyalizm, globalleşme -belki bir bakıma ona katılıyorum- kapitalizm, pazar ekonomisi; yani herhalde o da kendi içinde, geri besleme mekanizmalarıyla pek çok şey öğrendi... Sendikal haklar, bunlar kan pahasına oldu kuşkusuz, kolay edinilmiş haklar değildir, buna katılıyorum. Ama, şu hususu söylemeliyim: "Ne böyle gelmiştir, ne böyle gider"; bu doğru; ne ki, bunun içini, zannediyorum ki daha organik doldurmamız gerekecek. Herhalde sürdürülebilir kalkınma ekolojik felaket, yıkım değildir.

Bunun emperyalizma boyutu yok değil, belki Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu boyutu yok değil; ama, bir şey var, sol arkadaşlarımla tartışmalarımızda sık gündeme gelir; bakın, ben şunu anlamakta da zorluk çekiyorum, isterseniz beraber düşünelim: Efes şu kadar bin yıl önceki bir medeniyet değil mi? Bunun gibi çok medeniyet var Anadolu toprakları üzerinde kurulmuş, izlediğimiz ve hayranlıkla, şaşkınlıkla izlediğimiz. Bakıyorsunuz, kanalizasyonlarını kurmuş, inanılmaz çarpıcılıkta bir kentleşme meydana getirmiş, kütüphanesini kurmuş, agorasını kurmuş, tiyatrosu var, evleri, düzeni vesaire şöyle... Biz, onun dibinde, 1 000 yıl, değilse 500 yıl öküz bağlamışız, inek bağlamışız, Türkiye'nin pek çok yerinde, Anadolu topraklarının pek çok yerinde; bırakın o düzeye gelemediğimizi bir tarafa, onun ne olduğunu sorgulama-

mışız dahi. Çarpıcı olsun diye söyleyeceğim; kiremitle taharetlenmişiz, kiremiti kubura atmışız. O çarpıcı rakamların pek çoğuna katılmıyorum; ama, bunu başka deyimlerle açıklamaya yönelmenin gereğini vurgulamak ihtiyacındayım demek istedim.

Şunu söyleyeyim, sonndan bir önceki nokta olarak; ben insanoğlunun "defolu" olduğunu düşünüyorum. Buralara girmezsek, sosyolojik ve antropolojik olarak bakmazsak, hatta genetik olarak bakmazsak, insanın evrimine bakmazsak, çok da fazla yol alma şansımız olmaz, işte, kozmolojiyle; yani, "evren-davranış-bilimle", uzayla, uzaydaki olaylarla, astrofizikle, yani yıldız fiziğiyle çok ilgili, sonsuz küçük ve sonsuz büyük dinamiklerle, olaylarla çok ilgili bir bilim adamı olmaklığım çerçevesinde...

Tabii, uzay, uzay olayları beni çok büyüler, pek çoğunuz gibi muhtemelen. Bir defa, biz uzayda yalnızız. Şöyle bir 40 ışık yılı mesafede; yani, ışığın 40 yılda gidebildiği, bizim hiçbir zaman kolay kolay ulaşamayacağımız yarıçaplı bir hacim içerisinde 100 kadar yıldız var. En yakın yıldız 2-3 ışık yılı mesafede, alfa promoksimo, beta promoksimo... Bir defa uzaydaki yalnızlığımızı idrak etmemiz bir yandan, diye düşünüyordum; bundan on sene kadar önce, diğer taraftan, "nükleer tehdit", "nükleer silahların oluşturduğu tehdit", bunun idraki, bunun algılanması ve bu konuda bir reaksiyon, bir tepki verilmesi yönünde bir örgütlenmenin meydana gelmesi, gelecek olması, nihayet "çevre kirliliği"... Bu üçünün, insanların birbirlerine sarmaşmaları sonucunu doğuracağını ümit ediyordum, düşünüyordum. Hiç öyle olmadı. Bu hissin, bu ümidin akabinde, çok muhtemelen başka beyinlerde de yeşermiş olacak Bosna-Hersek faciası meydana geldi, daha önce İran-İrak çatışması meydana geldi, çok hunharca meydana getirilen çatışmalar.

Yalnızca İran-İrak çatışmasına bir emperyalist oyun olarak da bakmanız caiz değildir diye düşünüyorum; ama, altını çizmek ihtiyacındayım, muhakkak orada emperyalist oyunlar var, kendi kulaklarımla duydum. 1980'de Dünya Enerji Konferansı'nda Türkiye'yi temsil etmek üzere Münih'te bulunuyordum. Bir Fransız çıktı, dedi ki, OPEC ülkelerine dönük olarak "Beyler, ateşle oynamayınız". Çünkü petrol fiyatları giderek yükseliyordu, şimdi ayrıntıya girme imkanım yok. Demeye kalmadı, İran-İrak harbi çıktı; ama, olay yalnızca emperyalizmanın kundaklaması mıdır? Kundaklama yok mu; var; ama, yalnızca o mu; hayır değil. Aynı savaşı kolay kolay İsveç'le Norveç arasında çıkartamazsınız. Bir yerde bir olay varsa, orada vasat var mı diye bakmak lazım; birincisi. İkincisi; kim ka-

şıyor diye bakmak lâzım. Birisi kaşlıyor demek vasat yok demek değildir. Vasat var demek birisi kaşmıyor demek değildir. Bunları, çok iç içe görmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Pek çok düşüncüyü açmak ihtiyacındayım. Bundan sonraki konuşma sıramda -Sevgili Uçkun Giray'ın dün harika bir yazısını okudum Cumhuriyet Gazetesinde- açtığı "etik sorunsalına" cevap vermek istiyorum. Bugün İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin kitaplığına gelirken, iki yazımı getirdim; bir kitabım, geçen sene Belçika'da yayınlandı. Yani çok benzer şeyler düşündüğümüz ortada; "kozmik bir inanç sistemi". Nereden geldik, nereye gidiyoruz, kozmik olarak, bu dünyada nasıl davranmalıyız? Dinlere dönük, belki onlara inanç duyanlara derin bir saygı içerisinde olarak; ama, orada kullanılan metaforları, benzetmeleri, sembolleri, simgeleri bir tarafa bırakacak olarak; ama, oradan süzülmesine de tanık olacağımız -yer yer olsun- bir öğretiyi nasıl inşa edebiliriz, sorusunun cevabını işleyen bir kitabımı getirdim, o konuyu açmak istiyorum. Yazık ki Fransızca, Türkçe özeti var, onu da bıraktım. Bu sorunsala ikinci konuşmamda izin verirseniz girmek istiyorum, bu konuyu çok düşünmüş bir arkadaşınız olarak, sizinle paylaşacağı noktalar olan bir arkadaşınız olarak girmek istiyorum.

Ben de bu birinci turda sözlerimi bir fıkrayla bitireyim. Bir Laz fıkrası. Temel Reis'le İdris Reis, asker üniformalarıyla, paraşütle atlamışlar. Uçacaklar, serbest düşüşlerini bir süre ikmal ettikten, tamamladıktan sonra düğmelerine basacaklar, paraşütler açılacak ve sağ salım bir iniş yapacaklar. Ondan sonra, kendilerine verilen talimat uyarınca, atladıkları yerin yakınında bekliyor olacak bir cemseye gidecekler ve operasyon oradan itibaren devam edecek. Atlamışlar, büyük bir heyecanla bir süre uçmuşlar aşağıya doğru, sırası gelince düğmelerine basmışlar, açılmıyor, basıyorlar açılmıyor. Temel demiş ki "seninki açılıyor mu", İdris "hayır, açılmıyor" demiş. Devam etmiş. "be yahu, şimdi aşağıda, ister misin cemse de bekliyor olmasın bizi" demiş.

Şimdi bunu niye anlattım? "Sosyalizm" aşağıda bizi bekliyordu belki; ama, paraşüt açılmadığı bir yana, "sosyalizm" de beklemiyormuş. Her halukârda çakılacaktık. Bekliyor olsa da, beklemiyor olsa da, çakılmış bir vaziyet hâsıl olmuş durumda; ama, burada bir mühendislik hocasının sözlerine kulak verin: O da sanıldığı gibi, orada bizi beklemiyormuş meğer. Ne bekliyormuş, ne beklemeliymiş; ona -beni izlemeye devam edin- reklamlardan sonra cevap vereceğim.

BAŞKAN - Sayın Başkaya, buyurun efendim.

Fikret Başkaya- Ben konuşmamı fazla uzatmayacağım; fakat, soru olursa, son aşamada, cevap vermek istiyorum.

Bilhassa Tolga Yarman Hocamın sözleriyle ilgili üç noktaya değinmek istiyorum. "Bildirilerde, bilim adamı yansızlığının ihlâl edildiğini" söyledi. Ben burada size açıkça bir şey söyleyeceğim; bu dünyada, toplum böyle sınıflara bölünmüşken, bilim adamı istese de tarafsız olamaz. Pratik olarak bu mümkün değildir, imkânsız bir şeydir; bu birincisi.

İkincisi; bu kadar büyük haksızlıklar, bu kadar büyük kutuplaşmalar, bu kadar büyük alçaklıklar olan bir dünyada, bilim adamı tarafsızım diyorsa, ahlâken, etik olarak kabul edilebilir değildir; bu ikincisi.

Siz, şimdi, şu dünyanın haline bakacaksınız, sonra da tarafsızım diyeceksiniz...

Üçüncüsü; peki, niçin, tarafsızlık retoriğini, bilim adamları, bu akademisyen taifesi bu kadar çok dillerine doluyorlar? Taraflı olduklarını gizlemek için! Ve söz konusu olan bir manipölasyondur. Bütün bilim adamları taraflıdır, tarafsızlık retoriğinin anlamı şudur: "efendim, bilim adamı tarafsız olmalıdır" Bu böyle lafla olan bir şey midir? Bu mümkün bir şey değildir. Bir kere, bunun üzerinde durmalıyız, tabii vakit olsaydı bunu tartışabilirdik...

İkinci nokta şu; yine Tolga Yarman Hocamız dedi ki "niye bu kavramların Türkçesini kullanmıyorsunuz da, yabancı kavram kullanıyorsunuz?" Bakın, kapitalizmin yerine, istediğiniz kadar uğraşın, bir kavram bulamazsınız. Cümle âlem bunu kullanıyor, emperyalizm kavramını cümle âlem kullanıyor; bunu yapamazsınız. Bunu Alman da kullanıyor, Fransız da kullanıyor, herkes kullanıyor; bunu yapamazsınız.

Kapitalizm dememek için ne diyeceksin; anamalcı düzen, yani; ana-baba-kardeş. Bunun ne gereği var? Madem ki bunun evrensel bir kullanımı var, hiçbir komplekse kapılmadan sen ulaşabilirsin. Ben demiyorum ki, bu işi... Şu televizyoncular, sunucular Türkçeyi Amerikanca gibi konuşuyorlar- esas onların eleştirilmesi lazım gelir. Yoksa, evrensel olmuş bilimsel kavramlar üzerinde öyle fazla duyarlılık gerekmiyor.

İki şey daha söyleyeceğim, bir tanesi şu; yine Tolga Yarman Hocamız dedi ki "sosyalizmin, çevre tahribatı bakımından, onun taşıması gereken faturadan söz edilmiyor" Ona cevabımız şu olabilir: Bir kere

onun sosyalist dediği ülkeler sosyalist değildi. Siz bir ülkenin sınır kapısına "cumhuriyet" yazınca orası cumhuriyet olmuyor, Türkiye'de olduğu gibi. Türkiye'nin Anayasasında yazıyor "Türkiye Cumhuriyeti laik, demokratik, sosyal bir hukuk devletidir" Yani, bir seferde 4 yalan söyleniyor. Bunun gibi çok örnek vermek mümkündür. Tabii, bunlar ayrı bir tartışma konusu; Sovyet sistemi niçin yozlaştı, niçin çöktü, Sovyet sosyalizmi niçin başarısız oldu; bu ayrı bir tartışma konusu. İktisatçılar gelecek yıl bunu gündeme alan bir "hafta" düzenlerlerse, burada tartışabiliriz. Ama, zamanı biraz uzun tutmak koşuluyla...

Bu ülkeler sosyalist değillerdi, bu rejimler kapitalistsiz kapitalist rejimlerdi, kapitalisti olmayan kapitalistler. Sonuçta ne oldu; aslına rücu ettiler. Şimdi hem kapitalistli hem mafyalı oldular. Dolayısıyla, yani burada sosyalizmin etik, insani, evrensel değerlerinin mağlubiyeti söz konusu değil; orada bir deneme olmuştur, başarısız olmuştur ve maalesef yıkılmıştır. Sorun bununla ilgili.

Son olarak, Sayın Gülöksüz Hocamın söyledikleriyle ilgili bir şey söyleyeceğim. Biz, asla, onun söylediklerinin tersini söylemek istemedik burada. Ben şahsen öyle bir şey imâ etmedim. Hakikaten, herkesin her düzeyde ne yapılabiliyorsa yapması lâzım gelir; ama, ben şunu dedim: "Siz esas meseleyi atlarsanız sorunu çözme şansı kalmaz" Bu ne demek? Ozon tabakası zayıflamaya devam edecek, radyoaktif artıklar havaya, suya karışmaya devam edecek, nükleer tehlike başını alıp gidecek, atmosfer ısınmaya devam edecek, dünyanın iklimi alt üst olacak. Bu kadar ciddi global sorunlar varken, siz çevrecilik yapmaya kalkarsanız, naylon torbaları toplarsın, portakal kabuklarını da toplarsın, buna bir itirazım yok da; bu egemenlerin oyununa gelmekten, onların figüranı olmaktan öteye bir mânâ ifade etmez. Peki, o zaman mesele nedir? Bunun esası şudur; kâr amacına yönelik üretim, doğa tahribatından birinci derecede sorumlu olanıdır. Esas sorumlu olan kapitalist sistemdir. Yani, ilgisiz bir uygulamayı örnek göstererek, sosyalizmin de sorumluluk payına gönderme yaparak işin içinden çıkmak mümkün değildir.

Özetle, ben şunu söylemek istiyorum; eğer tartışıyorsanız, sorunları kökeninde tartışmanız lazım gelir, asıl sorunları tartışmanız lâzım gelir. Yoksa, her düzeyde, insanlar, her aşamada olaya müdahale etmelidirler; ama, realiteyi değiştirmek istiyorsanız, bütünü anlamanız lâzım geliyor. Yani, realite bir bütün. Esas dinamikleri anlamanız lazım geliyor.

BAŞKAN- Buyurun Sayın Geray.

Prof.Dr.Uçkun GERAY- Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Doğal olarak burada sabah konuşanlar yönünden, hatta öğleden sonra konuşanlar yönünden bir olumsuz ortam oluştu. Benim gözlemim-gözlem kelimesinin içini doldurmadan söylüyorum!- o şekilde ki, sabah izleyenlerin bir bölümü burada yoklar. Onların yerine bir başka kesim -teşekkür ediyorum- geldiler. O nedenle bu bir boşluktur. Sabah konuşulanların bütünü-nü dinlemeden sonuca ulaşmak mümkün değil ve öğleden sonraki katkıları da tam anlamıyla yerine oturtmak, değerlendirmek mümkün değil. Bir kere bunu belirtiyim.

Sayın Gülöksüz'ün, sürdürülebilir kalkınma için söylediklerini, ben de, bir bölümü itibariyle destekliyorum. Önce şunu söyleyeyim; sürdürülebilir kelimesinin, devamlı kelimesinin -biz ormancılar devamlılık terimini kullanıyorduk- İngilizcesi "sustainable", Fransızcası "soutenable"dır. 16. Yüzyıl'dan beri, orman kaynakları yönetimi disiplininde esasen kullanılagelen bir ilkedir ve zirve ilkedir.

Kullandığınız kaynakları, sonsuza dek, niteliklerini ve işlevlerini hiç kaybetmeyecek şekilde yönetmek zorundasınız. Kısacası anlamı buydu. Fakat, sürdürülebilir kelimesi daha sonra, ormancılıktan esinlenme biçiminde bütün sektörlerle yaygınlaştırıldı. Biraz daha genel şekil verildi ve tanımı da yapıldı. Çok kısa tanım şu: Gelecek nesillerin de, en az bugünkü nesiller kadar, kaynaklardan yararlanma hakkı vardır. Tanım, nesiller, kuşaklar arası, adil olarak mutluluk sağlama ve paylaşma yönünden önemlidir.

O nedenle birden bire reddetmek değil, asıl içinin doldurulması gereken terim budur. Rio'daki bu yönetim zararlı değildir, faydalıdır. Yeter ki siz, kendi ülkenizin çıkarları doğrultusunda bunu nasıl kullanıyorsunuz onu ortaya koyunuz.

Yine burada düal yapı, ikili yapı karşımızdadır. Rio'da çok güzel şeyler söylenmiştir. Ne var ki, Gülöksüz'ün de belirttiği gibi, bir bacağı eksik uygulandığı için sonuç fiyaskodur. Nereden biliyoruz? Yine FAO'nun yayınlarından biliyoruz. FAO, Rio+4, Rio+5 şeklinde, Rio'dan sonraki dördüncü ve beşinci yıldaki sonuç nedir diye irdeleyen raporlar düzenlemiştir. Onlar da bunu söylüyorlar. Yani, bir taraftan tavşana kaç, öbür taraftan taziye tut örneğinde olduğu gibi bir çelişkili tutum söz konusudur.

Türkiye olarak bu kavramı kullanabiliriz. Zira sürdürülebilir kalkınma bugünkü yıkımı durdurmaya davet etmektedir. Eğer, gelecek nesillerin çıkarları, en

az benimki kadar önemli ise, bunun anlamı, bugünkü tahribatı önlemek, planlamayı, kullanım düzeyini, kullanım yoğunluğunu düzeltmek demektir, korumacı olmamak demektir.

Bu ilke koruma açısından da unutkan değildir. Yalnız, ölçekten ölçeğe geçince, sabah da belirttiğim gibi, Türkiye ölçeğinden dünya ölçeğine geçtiğinizde, sürdürülebilir kalkınmanın, sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin, bugünkü insan nitelikleri ışığında başarıya ulaşması mümkün değildir. Çünkü Rio belgelerinde bugünün yıkımını ve dünya ölçeğindeki yıkımı önlemeye dönük, zengin ülkeler tarafından ödeme de öngörülmüştür. Dolayısıyla yoksulluğu gidermelisiniz. Yoksulluğun belgede kaçınıcı sırada olduğunu ve mahiyetini de söyledim; 1. ve 2. prensipler altında belgenin girişi mahiyetindeydi; ama gelen ilk öneri yoksullukla mücadele idi. Bu doğrultuda ödeme yapacaksınız. Kim ödeme yapacak; zengin ülkeler yoksul ülkelere, kaynak kullanımı bakımından yardım etmek üzere, kendilerinin sömürüyü başlattıkları ve yürüttükleri de dikkate alınırsa, ödeme yapmak zorundadır. İşte, paylaşmadan bunu da kastetmiştik

O nedenle, bu terimi kendi çıkarlarımızı doğrultusunda ve özellikle uluslararası toplantılarda kendi çıkarımız doğrultusunda yorumlamak zorundayız. Doğaldır ki kendi çıkarımızın ne olduğunu bilmek, yani "yabancı bana bir terim kavram getiriyor, iyidir, ben de Türkiye olarak altına imza atayım" yaklaşımıyla ele almamak temeldir. Bunun en tipik örneği, çölleşmeyle mücadele sözleşmesidir. Bu konumuz değil, onun için açmıyorum.

Sayın Baş arkadaşımız "tanımlar önemli" dedi. Gerçekten önemli. Etik ve ahlak kelimesinin aynı anlamda kullanılmayacağını, kullanılamayabileceğini söyledi, bilmiyorum kesin mi konuştu? Birçok eser okuyorum, onun gibi, daha fazla okumuyorum diyelim. Fakat, ahlak kelimesinin yanına, parantez açıp "etik" kelimesini kullanan, hatta etiğin yanına parantez açıp "moral" kelimesini kullanan makaleler var. Üstelik toplantımızın ana amacı bu değil; etik deyin, ahlak deyin, biyosantrik deyin, egosantrik deyin, antroposantrik deyin, ne diyecerseniz deyin. Ama amaç açıkça şu: Eğer, kaynakları iyi yönetmek istiyorsanız, yeni insanı yaratmak zorundasınız, oluşturmak zorundasınız. Onun da etiği, ahlâkı, bugünkünün etiğine benzemeyecektir; işte onu söyledik ve betimledik. Biraz da pratik olmak lâzım; yani kavramlar için, tanımlar için bu kadar fazla zaman tüketirsek, birkaç tane tanıma takılırız ve bütün zaman amaç dışı kullanılmış olur.

Meselâ, bizim bazı kongrelerimizde, uluslararası yahut da ulusal kongrelerimizde önümüze "sosyal ormancılık" diye bir kavram geldi. Emin olun, nedir diye iki gün tartıştık, başka da bir şey yapamadık. Takılı kaldık, birileri yüzünden.

Sonra, çevre-insan merkezli yahut da çevre-ekolojik merkezli konularına değindi. Eğer çevre etiğiyle ilgili bir iktisatçılar haftası olursa, orada bunları tartışırız. Ama bana göre hiçbir ahlak teorisinin, ki bunun yansımaları var, kaynakları var; bazı kaynakların beni güçlü hale getirdiğini de görebiliyorum; hiçbir ahlâk felsefesinin, biyolojik merkezli yahut da ekolojik merkezli olması mümkün değildir. Zarara uğruyorsunuz, çare düşünüyorsunuz. Çare düşünen kimdir? İnsan. Ne yapıyor? Kural koyuyor. Hangi amaçla? Bu kaynaklar sonsuza dek, hiç yıkıma uğramadan sürsün diye. Görüyorsunuz, zarara uğrayan, ilgi duyan, çare geliştiren, çarelerden çıkar sağlayan hep "insan"dır. Bu özellik, ekolojik öğeleri unutmak anlamına da gelmiyor; çünkü çevre kavramının içinde biyofizik varlıklar, sosyal varlıklar, tarihi varlıklar, kültürel varlıklar yani her öge var. Çevre tanımı budur, bir zamanlar yapılan çevre tanımı bitmiştir. Hatta, geçenlerde Mûmtaz Soysal Hocayla bir paneldeydik, onun çok cazip bir önerisi oldu: "ekosistem demeyelim, sosyoloji kelimesiyle ekoloji kelimesini bir araya getirmek suretiyle ekosos diyelim artık" diyor. Bundan sonra, insanları biraz daha çevre ile bütünlük düşünmeye davet ederiz anlamında bir öneri.

Fayda-masraf analizine gelince; yine Sayın Baş'ın değindiği bir konudur. Bu dertler bizim başımızda; yani, pazarı olmayan malların, ürünlerin, hizmetlerin değerlerinin belirlenmesi işi bizim sektörümüzün başının derdidir. Neden? Çünkü, doğal varlık kamu hizmeti görüyor ve bu hizmetin bir bölümü parasallaştırılmıyor, pazarı yok, fiyatı yok. Peki, değerini takdir edin; yani, parasal olarak ortaya çıkan birtakım seçeneklerle hiç paraya uğramadan, piyasaya uğramadan ortaya çıkan seçeneklerin değerlerini karşılaştırdığınızda, bunların hangisi daha büyük diye bize sonuç verin. Bu çok büyük bir problemidir.

Onun için, burada diyorum ki, fayda kelimesini nasıl tanımlarsanız o kapsamda analiz yaparsınız. Bakın, bir işletme bazında fayda-masraf analizi yapılır, niye yapılmasın; ama orada fayda nedir? Kısıtlı, dar bir cümledir. Peki, bir doğal kaynak yönetiminde fayda-masraf analizi yapılmaz mı? Elbette yapılır. Buradaki "fayda" sadece parasal faydaları içermez. Yani, fayda dediğimiz zaman, siz çevresel faydaları, çevresel maliyetleri de dikkate alacak; ama parasal faydala-

rı da dikkate alacak şekilde büyük bir fayda tanımlaması, büyük bir fayda seti çizmişseniz, o takdirde yaptığınız iş, yine fayda-masraf analizidir. CED yönetmeliği bunu söylemektedir zaten, fayda-masraf analizi yap der. Yalnız, yönetmeliğin ilgili yerlerine, yani arkasındaki eklerine baktığınızda, bizim anladığımız manada, doğal kaynak yöneticilerinin dediği anlamda, faydayı büyük sınırlarda tutmadığı için eleştiriye açık olduğu görülür. Başka deyişle fayda-masraf analizi, hem doğal kaynak kullanımında, yani çok boyutlu analizlerde, hem de sadece parasal analizlerde pekâla kullanılır. Bu, hiçbir şekilde sakınca teşkil etmez.

"Yaşam kalitesini sosyalistler sol düşünceliler yahut da solcu bilim adamları -orada atlamış olabilir- düşündüler mi?" dediler. Bu kavram da yeni bir kavramdır. Birleşmiş Milletler'in insani gelişme indeksi de yeni bir anlayıştır. Düşünmemiş olabilirler. Peki, düşünülmemiş olunca, bu toplantıya ve sorunumuza ne zararı var?

Şu doğru; ölçek ekonomisi sosyalist blok içerisinde daha bir yer almış görünüyor. Zaten monopolün faydalarından bir tanesi de ölçek ekonomisini tutturabilmektir diye belirtiliyor. Ölçek ekonomisi bir gerçektir. Sosyalist ekonomi bundan faydalanmıştır, açıkçası. Faydalanmıştır da paçayı kurtarmış mıdır? Kurtaramamıştır. Hiçbir ekonominin tek yönlü olarak yahut tek değişkene bağlı olarak, ne batması izah edilebilir, ne de yukarı çıkması izah edilebilir.

Sonra, kendileri "yeşil bir sosyalizm demek lazım galiba" dediler. Doğru mu? O ne demek? Ben de ona soruyorum; haydi bakalım, yeşil sosyalizmi tanıttın, içini doldurun! Biz sabahleyin konuştuğumuz zaman, içi doldurulmadı deniliyordu. Biz buraya, birtakım terimlerin içini doldurmak, sadece bu amaç için geldik; ama ortak bir dil de var. Bir şey söylediğimiz zaman, yüzde 80 oranında, ben biliyorum ki, arkadaşın kafasında o kavram oluşuyor. O bana yetiyor bugün; ama ayrıca terim bazında, günlerce sürecektir bir tartışma açılırsa, elbette önemlidir, geliriz.

Tolga Hocanın söylediklerini de ben, doğrusu pek anlayamadım. "Deniz kirlendi sarayın önünde. Zaten girilemiyor ki. Öyleyse maliyet sıfır" diyor. Hayır, tamamen tersine.

Tolga Yarman- Nükte yaptım.

Prof.Dr.Uçkun GERAY- O zaman söyleyin; bu nükte, bu değil diye, ayrı ayrı. Biz öyle anlayalım.

Sonra "yeni dünya düzeni" ve "küreselleşme" terimleri eleştirildi. Bunlar yazılarda, yabancı dilde de

mondialisation olarak yahut globalisation olarak kullanılmaktadır. Onun için vazgeçmiyoruz bundan. Yadırganacak bir tarafı yok. Sonra, onun yerine de "esas duruş düzeni" ni teklif ediyor. İçi doldurulmamış ve 3 kelimeden meydana geliyor!

Sonra, arkadaşımız diyor ki -yine Tolga Bey için söylüyorum- "burada sol konuşmalar yaşadım" Fena bir şey değil ki bu. "Yansız görüntü vermediniz" diyor. Başkaya'nın söylediğine katılıyorum. Daha da ileri gideyim; bir bilim adamı olmak demek, sağcı olmak demektir. Şu anlamda: Mevcut gidişten memnun musunuz, muhafaza etmek mi istiyorsunuz? Solcu değilsiniz canım. Eleştiriyor musunuz, değişsin mi istiyorsunuz şu bozuk düzeni? Bu bozuk düzen ne? Asıl olarak kapitalizm. Dünyadaki ne? Kapitalizm. Değişsin dediğin zaman doğal olarak solcu olacaksınız. Yani, biz, çıkıp da, Ahmet bunu bunu diyor, Mehmet de bunu bunu diyor; seçin arasından arkadaşlar deme noktasında değiliz. Bu yakışmaz. Biz yanlıyız. Sonra, yansız olmanın kolaylığını Başkaya söyledi. Bu, ayaklarının üzerine basmamak, sav, yani tez sahibi olmamak demektir.

Bakın, biz doktora tezlerinde, doçentlik tezlerinde diyoruz ki, tezin ne, savın ne? Şimdiye kadar kimsenin ileri sürmediği, az vurguladığı, senin savın ne? Yansız olmak mümkün mü burada? Peki, öteki araştırmalardan ne beklenmelidir? Doktora tezinden nitelik itibarıyla farklı mı olması lâzım? Hayır, herkesin bir tezi olacak.

Onun için, sabah buradaki konuşmamızda -şahsen ben öyle algılıyorum- bir sistemin çeşitli öğelerini örnek suretiyle, bir bütünlük sağlanmıştır. Bu bütünlüğü ele alarak, onu sağından solundan cımbızla didiklemeden ele alarak yapılan eleştiri kıymet arzeder.

Bir de şu söylendi: Bize atfen "Burada sosyalizm-kapitalizm karşıt demiş gibi olduk galiba"dendi. Hayır, ben böyle demedim. Çevre yıkımı yaratma bakımından kapitalizmle sosyalizmin yapı olarak farkı yok. Çünkü, ikisi de fazla tüketimi vaat ediyor diye sabahleyin açıklama getirilmiştir. Şöyle bir örnek vereyim; ben şu masanın ortasında oturduğum zaman, sağ taraftaki bardakla sol taraftaki bardak, ortada oturduğunuz için, biri sağ uçta bulunuyordur, doğrudur, birisi sol uçta; yani karşıt yerlerde bulunuyorlardır. Çünkü siz ortadasınız. Ben yeni bir ideoloji ihtiyacın-

da olan bir arkadaşınız olarak şunu söyledim; bunların ikisi de çevre tahribatı bakımından birbirlerine benzer dedim. Başka deyişle, kapıdan girip, masadaki iki bardağı gören insan olarak beni algılamamız lazım. Onun için, bunların ikisini de reddettim. Fakat ikisinden de alınabilecek, senteze tabi tutulabilecek yerler var dedim.

Daha başka şeyler de söylenebilir; ama Sayın Talay'ın şimşeklerini fazlaca çekmemek üzere, teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Estağfurullah! Şimşekleri çekmek değil, iktisatçı olduğumuz için her şeyi ekonomik kullanmak lâzım; o anlamda müdahale ediyorum. Benim söz ve soru hakkım yok; ama, bir şey söyleyeceğim, bu beni doğrudan etkiliyor. Ben avcılığa tümüyle karşıyım. Şu anlamda karşıyım: Hayvanların elinde silah

olsa da bizi avlasa, belgeli veya belgesiz hayvanlar bizi avlasa hoşumuza gider mi? İster belgeli olsun, ister belgesiz olsun...

Elias Canetti isminde, çok önemli bir yazar var, bunu oradan öğrendim, aklımdan çıkarmıyorum. "Düşünün, hayvanlar bir gün silahlansa ve bizleri kentlerimizden kovsa..." diyor.

Ben -belgeli veya belgesiz- avlanmanın hepsine karşıyım. Ben sineğin avlanmasına da karşıyım.

Soru - Parasını ödese bile mi hocam?

BAŞKAN - Hiçbir şekilde. Parasını da ödese...

Soru - Bir ayı gelir maliyeye, parasını öder.

BAŞKAN - Olmaz. Parasını ödeyen; yani, kirleten öder mantığıdır, bana çok ters geliyor. "Parayı ödedim, kirletirim" demektir, bana çok ters geliyor, o da ters geliyor.

Çok kısa ve mümkün oldukça çevreyle ilgili sorulara yönelik söz vereceğim.

Öneri gerçekten çok önemli; Mezunlar Cemiyeti'nin bu iki sistemi, her açıdan, istediği kadar irdeleyebileceği bir toplantı düzenlemesi gerekebilir. Çünkü, artık yüzyıl değişiyor, sistemler eski anlamını veya içindeki anlamını kaybediyor. Yeni anlam yükleriyle yeniden gözden geçirmek gerekir, gerçekten hepimizin kafasında bu yönde tereddütler ve aydınlanma ihtiyacı olduğu açık.

Nihat Erdem (Kimya Mühendisleri Odası Üyesi) - Türkiye'de, sanayide bir kilovat saat elektrik enerjisiyle 1,13 dolarlık sanayi ürünü elde ediliyor. Almanya'da ise 4 küsur dolarlık. Bu aradaki farktan hesapladım; bizim sanayide 11 milyar kilovat saat elektrik kullanılacakken, 39 milyar kilovat saat elektrik kullanılıyor. Yani, 28 milyar kilovat saat fazladan elektrik kullanılıyor. Bu kadar elektriği üretmek için de yılda 42 milyon ton linyit beyhude yere yakılıyor ve çevre kirletiliyor. Niçin çok elektrik harcanyor, dolayısıyla da linyit yakılıyor? Bunu soruyorum.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz. Bütün soruları alalım, sonra toptan cevaplamak söz konusu olacak. Buyurun.

Kaya Ardic - Sayın Başkan, müsamahanıza sığarak, benim sorum çevreyle ilgili değil, yöntemle ilgili. Usul hakkında söz alıyorum.

Sorum Sayın Melih Baş'a olacak. Çok renkli konuşmasında inandığı bir terime, bir kavrama takıldım. O konuda biraz açıklama rica edeceğim kendisinden. Dedi ki "burjuva iktisadı" Bir burjuva iktisadı, bir de burjuva olmayan bir başka iktisat mı var? Yoksa, iktisat bilmi evrenseldir, tırnak içinde, bilimselliği çok tartışmalı da olsa, metodolojik sorunları çok çapraşık, çok çetrefil de olsa, tek bir bilim vardır da, bunun çeşitli doktriner ve kuramsal düzeyde, burjuvazinin yararına da, emekçi sınıfların yararına da kullanılacak teoriler, modeller mi vardır? Bir başka deyişle; siz burjuva iktisadı derken neyi anlıyorsunuz? Sadece neo-klasik paradigmaya dayanan iktisat teorisini mi anlıyorsunuz? Çünkü, genç arkadaşlarımız var, burjuva iktisadı deyince, bir de sanki bir başka iktisat daha varmış gibi algılayabilirler. Onun için, bu konuda açıklamanızı rica edeceğim.

Soru - Benim sorum Tolga Bey'e olacak. Soru mahiyetinde değil de bir açıklama mahiyetinde. Yanlış hatırlamıyorsam, kendisi "insanın defolu olduğunu düşünüyorum" diye bir cümle kullandı. Bunu açıklayabilirse sevinirim.

Mine Bora - Sayın Yiğit Gülöksüz hazır buradayken, Ankaralı olarak, bir Türk vatandaşı olarak, çok merak ettiğim bir konu var. Ben birkaç haftadan beri cuma akşamları Maslak'tan Şişli'ye gelme durumundayım ve 1,5 saat sürüyor ortalama, daha da fazla

sürebiliyor ve arabanın içinde - benim kullandığım minibüs, otobüs ya da servis aracı- kendinizi gerçekten tutsak hissediyorsunuz, çok zor bir durum ve pek çok insan bunun acısını yaşıyor. Başınızı kaldırdığınız

zaman olağanüstü gökdenler görüyorsunuz çevrenizde. Onların hepsi boş, birkaçı da tamamlanmamış durumda. Böylesine bir plansızlık varken, yollar kesinlikle yetersizken ilerisi için de yok varsaymamız gerekiyor. Bu nasıl

bir şehircilik anlayışı ya da hangi akıma uyan bir planlamadır? Buralarda çalışacak, buralarda iskan olacak insanlar acaba sadece havadan mı ulaşacaklar? Yani bir de helikopter trafiği mi yaşamamızı düşünüyorlar? Bu konuda, sadece fikrinizi, görüşünüzü almak istiyorum. Çünkü, eminim, siz bir Ankaralı olarak direkt ilgili değilsiniz bu konuyla.

Oğuz Tural (İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü 3 üncü sınıf öğrencisi) - Çevre sorunu, Avrupa bakış merkezli bir bakış açısıyla çözülebilir mi? Eğer, Avrupa bakış açısı yöntemi reddediliyorsa hangi yöntemle sorunların çözülmesi gerektiğini Tolga Bey'den öğrenmek istiyorum.

Hikmet Akçiçek (Yönetim Kurulu Üyesi) - Melih Baş, yaşam kalitesi kavramını, yanlış algılamadıysam, olumlu bir içerikle kullandılar. Benim kafam biraz karışık. Yani, bu kavram bana sanki, tüketim kültürüyle ilgili, ekolojik sistemi de tehdit eden, o mantığın, o ideolojinin ortaya çıkardığı bir kavram gibi geliyor. Sanki, yaşam standardı daha önemliymiş gibi geliyor. Ben mi yanlış biliyorum acaba? Böyle bir şey var. Aydınlatırsanız memnun olurum. Yaşam kalitesinden ne anlamamız lazım?

Soru - Ben bütün konuşmacılara şöyle bir şey sormak istiyorum; birtakım sorunlar ortaya kondu; ama, ben çözüm önerilerini duyamadım. Bunu özellikle Melih Baş'a sormak istiyorum. TEMA Vakfı için çalışmayacaksak, ÇEKÜL için çalışmayacaksak, yani çevreci değil ekolojik bir yaklaşım göstereceksek, neler yapabiliriz? Yani, bir yerde inzivaya mı çekileceğiz veya kendi kullanımımızı mı kısıcağız? Birey olarak veya örgütlü bir toplum olarak bu konuda neler yapılabilir? Bunu öğrenmek istiyorum.

Yiğit Gülöksüz - Hanımefendinin sorduğu "Bu ne biçim planlama?" sorusundan başlayalım. Altyapı başka bir plana göre yapılmış. Çünkü oradaki inşaat emsâli, diyelim mesela 4 katlıysa, sonra bu 4 katlı yer

16 katlı oluyorsa, tabii oraya 4 katı kadar insan geliyor ve işte bunlar arabayla geliyorlar. Yani, kentsel arsa, altyapısı ve üzerindeki imar haklarıyla birlikte oluyor. Kırsal bir araziden farkı, imar düzeni, imar hakları ve altyapısının olması. Bunda değişme yapmak çok önemli sonuçlar getirebilir. Tabii değişme yapmak da gerekebilir; ama, bunun eşitleri var, ölçüleri var veya alınması gereken tedbirler var. Eğer, böyle bir şey değiştirecekseniz, altyapısını da değiştirmek gerekiyor. Çünkü, bunlar iş merkezi olduğuna göre, gündüz nüfusu olarak belki 30 katı kadar bir nüfus koyduktan sonra, bunun kanalizasyon borusunun, oraya su getiren boruların, oraya insanları taşıyan yol ağının değiştirilmesi lazım. Bu araçların depolanması meselesi var, pek çok mesele var. İşte bunların hepsini görüyoruz.

Genellikle, bunlarla ilgili, böyle münferit kararlar veriliyor. Yani, bir yerde bir karar veriliyor, o karar emsal teşkil ediyor, ona benzer başka kararlar veriliyor. Ashında, eğer mutlaka değişecekse, bununla ilgili maliyetin de, bundan elde edilen kârı alanlar tarafından ödenmesi gerekir. Aslında, başka birçok ülkede mevzuat böyledir. Yani, izin verilebilir, gerçekten şehrin gelişmesi, belli bir noktada, belirli bir alanda bir şeyi gerektirebilir; ama, burada, şimdi bizim mevzuatımızda var. Buna katılım payı deniliyor. Yani, yolun, o binanın önündeki boyu kadar bir kısmının katkı payı; ama, tabii çok komik düzeylerdeki gerçekten. Veya belediyenin, otopark yapmak amacıyla aldığı ve aslında başka işler için kullandığı paralardan ibarettir.

Hakikaten, sahipsiz olduğu için oluyor bu işler. Yani, insanlar bulundukları yerde, bulundukları şehre, bundan zarar görseler dahi, sahip çıkmıyorlar aslında. Bunun, eninde sonunda, Türkiye'de de -ölçüleri yanlış, şudur, budur; ama- prensip olarak bu mekanizmalar çalıştırılrsa mesafe alınabilir.

Bununla ilgili, farklı bir şey önerilebilir Türkiye'de; imar haklarını metrekare üzerinden değil de, metreküp üzerinden götürmek. Bunun şöyle bir avantajı da olabilir, kaçak yapı yapma imkanını önlersiniz. Çünkü, kaçak yapılırken yakalamak zorunda değilsiniz o zaman. Ne zaman isterseniz ölçer biçersiniz, metreküp olarak daha fazlaysa o kamuya aittir. Çünkü, hava hattıdır; yani, o alan kamuya aittir. Tıpkı su gibi, hava da, havadaki boşluk da kamuya ait bir parçadır.

Dolayısıyla, onun içinde yer almanın bir maliyeti vardır. Bu maliyet, onun çevresine verdiği; yani, şu anda eksternalize edilen, kârı alınmıyor, bütün maliyetlerini başkası ödüyor. Bunun, en azından, ödenmesi

koşuluyla böyle şeylere izin verilebilir. Tabii, o tür önemli değişiklikler yapmaya izin vermeli mi vermemeli mi? Bu bir planlama sorunu, ezbere söylenecek bir şey değil; fakat bu sıkışıklıklar, altyapının yetmemesi, her sene, insanların, otobüsün yahut arabanın içinde 10-15 dakika daha fazla vakit şarf etmesi, bütün bunlar bu imar uygulamalarının aslında planlı olarak yapılmamasından kaynaklanıyor.

"Bu ne biçim planlama?" Evet, bu bir planlama değil tabii. Orada bir öneri getiriliyor. Belediye ona diyor ki "Pekala, onun yanındaki kuleyi yap, bana ver, ben de sana 30 kat yapma hakkı vereyim.". Buradan belediye kâr etmiş oluyor. Belediye, orada yaşayan ve şehrin her tarafında yaşayan insanların aleyhine bir iş yapmış oluyor.

Benim bu konulardaki düşüncem -bu çevre konusu da dahil olmak üzere- şu: Tabii, her şeyin böyle birkaç tane yüzü var, en az iki yüzü var. Bunları yeterince ortaya koymuyoruz. Yani, profesyoneller olarak, bunların her tarafının, bütün hepsinin maliyetlerini ortaya koymak lazım. Günün birinde insanlar bunu artık fark edecekler ki, kendi ceplerinden ödüyorlar, kendi sinirlerinden ödüyorlar, kendi ömürlerinden ödüyorlar.

Son seçimde gecekondü affı meselesinin pek lafı edilmedi. Çok açık bir şekilde artık ortaya çıkmaya başladı ki, bir af çıkarırsanız 100 bin kişi için bir şey yapmış oluyorsunuz; ama, 10 milyon kişiye daha fazla zehir yutturuyorsunuz. O arazilerden geçecek yollar, açık alanlarla, şehir kalbinin sıkışmasını önleme imkanı varken, bunu yapmamak suretiyle, ileride bu kalbin sıkışmasının, çalışmaz hale gelmesinin yollarını açıyorsunuz. Dolayısıyla, bir muhasebe sistemi; açık bir şekilde, şehir halkı açısından her yapılan işin ne demeye geldiğinin açıklanması gerekiyor. Bunlar iyice açıklanırsa, o zaman bunlara cesaret etme, talep etme, bunları kabul etme meselesi gerçekten ağır toplumsal suçlar haline gelecek. Eğer, mutlaka yapılması gerekiyorsa, o zaman bunun maliyetlerinin de, bu ihtiyacı karşılayan grup tarafından veya kâr edecek grup tarafından ödenmesi gerekir. Yani toplumsal maliyetlerin ödenmesi gerekir diye düşünüyorum.

BAŞKAN - Yiğit Bey biraz evvel "Ben fıkra hazırlamadan geldim." dedi. Ben, isterseniz, sizin yerinize bir fıkra anlatayım.

Bir adamın 100 tane koyunu varmış, çobanı çağırılmış ve demiş ki "Al bunları, şu ayın şu gününde getir."" O ay o gün olmuş, adam evin çatısına içki masasını koymuş, yağurdu, rakıyı, suyu filan koymuş,

çobanı bekliyor. Çoban bir koyunla gelmiş. Çobana "Ne oldu? Ben 100 koyun verdim, bir koyun geldi." demiş. Çoban "Koyunlar ahırdıydı, yıldırım düştü, 50 tanesi orada öldü." diye cevaplamış. Adam "Peki, geriye kalan 50 tane ne oldu?" diye sorunca, çoban "48'i de dereye boğuldu." diye cevaplamış. Adam "Peki, iki tane olması lâzım, niye bir tane?" deyince, çoban da "Bir tanesi benim hakkım, yedim." demiş. Adam almış yoğurt kabını, çobanın kafasına atmış. Çoban bunun üzerine "Oh, yüzümüzün aklıyla çıktık bu meseleden." demiş. Galiba bu toplantıdan -zamanlama açısından- yüzümüzün aklıyla çıkacağız. Buyurun Sayın Yarman.

Tolga Yarman - Ben bir korsan tebliğ vermek istemiyorum; ama, bir hayli şey birikti.

Bakın, kendimi iyi anlatma ihtiyacındayım. Ben çağdaş, toplumcu, demokrat bir başkaldırıya, 1983'te, -adını da söyleyeyim- Sosyal Demokrasi Partisi'nin kurulması aşamasında, -Sevgili Yiğit Gülöksüz'le ilk tanışıklığımız oradan gelir- sırtından cübbesini atarak, maaşını atarak, emeklilik güvencesini atarak omuz vermiş, omuz verme ayrıcalığını taşıyan arkadaşlarımızdan biriyim.

Söylemek istediğim, "Bir bilim adamı siyasi tavır almamalıdır." değildi, öyle bir şey söylemedim, söylemem.

Sabah anlatılan konular, bir bilim adamı yansızlığını ihlâl etmeden anlatılması mümkün olmayan konular. Bunu bir saptama olarak dikkatinize getirmek ihtiyacındayım demek istemiştım. Bu bir eleştiri değil, bir saptamaydı. Yalnız, bu saptamayı, Sevgili Başkaya Hoca'nın ve Sevgili Uçkun Hoca'nın çektikleri yönü, şimdi eleştirmek zorundayım. Beni lütfen bağışlayın. Eğer, -demin söylediklerimi saklı olarak ifade ediyorum- sizin baktığınız gibi bakacak olursak, -önemli ölçüde sizin siyasi çizginizdeki birisi olarak ifade ediyorum- bir ilahiyat profesörünün çıkıp, televizyondan "bilim" adına vaaz vermesini kabul etmemiz gerekir. Ben bunu kabul edemem. Yani, ilahiyat profesörü "Ben buna inanıyorum, yanlı olmak zorundayım, benim siyasi tavrım da budur" derse, bir alay şey geliyor arkasından; Nuh tufanı geliyor, Miraçlara ilişkin fiziksel, kozmolojik açıklamalar geliyor, geliyor oğlu geliyor ve mangalda kül bırakmamacasına geliyor hem de... Burada olmayanlar hakkında, gıyapta konuşmak istemiyorum; ama, oraya sürüklememek gerekir diye düşünüyorum. Bir jinekoloji profesörü, annesini, karısını ameliyat ederken, herhalde, anatominin ötesinde bir şey düşünmez. Bunu vurgulamak istedim. Yahut bu vurgunun, söz konusu konulara dö-

nük olarak yapılmasının zorluğunu saptadığımı sizinle paylaşmak istemiştım. Beni böyle anlamanızı diliyorum. Asla incitici olmayı öngörmüş değilim.

Diğer bir husus; ne olur benim bu eleştirimi kabul edin. "Kapitalizm, emperyalizm evrensel kavramlardır" diyorsunuz, katılmıyorum. Bir defa "evrensel" sözcüğüne katılmıyorum. Evrenin ne kadarını biliyoruz ki, "evrensel" diyebilelim?

Sonra, bunu söylersek, yine örneğimi bağışlayın; "Hamd Suresi Türkçeye tercüme edilemez, bu evrenseldir" diyenlerden çok farkımız kalmayacaktır, korkusunu yaşadığımı sizinle paylaşmak istiyorum.

Fikret Başkaya- Peki "Faşizme", "Emperyalizme" Türkçe'de ne diyeceğiz.

Tolga Yarman - O benim konum değil sevgili hocam, siz düşünün ve bir şey söyleyin lütfen. Söylemezseniz de yakışmıyor.

Emperyalizme de bir şey söyleyin; söylemezseniz onların anlam dünyasına sıkışıyorsunuz. Ben bu konuda titizlik gösteren bir arkadaşınızım. Benimle de hemfikir olmayın. Almanlar televizyona "televizyon" demiyorlar "Vernsela" diyorlar, Almanca en kötü bildiğim yabancı dildir. "Evrensel oldu bu televizyon, ben de televizyon diyeyim" demiyor, tutkuyla "Vernsela" diyor. Önceleri Fransızlar "le hardware, le software" diyorlardı, biz "yazılım", "donanım" demeyi başarmıştık, "hardware ve software" sözcüklerine dönük olarak.

Yani, bakın, ben "hardware ve software"ın Türkçe'sini buluyorum; "yazılım, donanım" diyorum, "kompütüre" "bilgisayar" demişim, niye siz faşizme, kapitalizme, emperyalizme, güzelim Türkçemizden dokuyarak bir şeyler söyleyemiyor olabilirsiniz ki. Lütfen, bu eleştirimi kabul edin.

Sosyalizmle ilgili olarak, burada da söylenecek çok söz var; ama, zaman sıkıştırıyor. "Toplumcu" bir arkadaşınız olarak ifade ediyorum, ayrıca o inançtayım; bu özeleştirileri yapıp, daha yansız olmayı denemeliyiz diye düşünüyorum. Türkiye'de sol niye alabora oldu? Ben sol partilerimizi eleştirdim, kurultay kürsümüzden eleştirdim, kaç kişi anladı bilmiyorum? Ama, anlaşıldı. Yavaş yavaş o deyimlerle konuşuluyor. Türkiye'deki "göçer dinamiklerle" "yerleşik dinamikler" ve göçmen dinamikler çatışıyorlardı, SHP içinde de çatışıyorlardı, kimse farkında değildi, Erdal Hoca'ya bunu anlattığım zaman tüyleri diken diken oldu. Demek ki "tercüme literatür", bizi bize anlatmaya yetmiyor. Göç olgusu çerçevesinde, sanayileşmenin,

Avrupa'dakinden, Batı'dakinden farklı yaşıyor olması, ona bağlı olarak kentleşmenin Avrupa'dakinden, Batı'dakinden farklı yaşıyor olması, ister istemez bizim olgunlaştırmamız, oluşturmamız gereken kavramları davet ediyordu; ama, biz kendi kendimizi anlatmada yetmezliğe sıkışıyorduk. Yani, olay, sosyolojik olarak, toplumbilimsel olarak incelenmeyi gerektiriyor. İdeolojinin salt ideoloji düzeyinde bırakılmaması gerekiyor. ideoloji soyut olmaz; tüzük, program, parti soyut olmaz; insanlarla olur, icraatla olur. İcraat göçmüşse, o zaman bakacağız niye göçtü diye. Ona bakarsanız, biz de, SHP'de önce yüzde 20'lere düştük, sonra yüzde 15'lere düştük, sonra yüzde 11'e geldik. Hizip, partinin bir yarısı öteki yarısını "hizip" olmakla suçluyordu. Böyle anlayış, böyle sosyolojik yaklaşım, böyle sosyal bilimsel yaklaşım olabilir mi? Partinin bir yarısı öteki yarısını hizip olmakla suçluyor. Nerede bunun, biraz daha sosyolojik bir çözümlemesi yok mu, olmayacak mı? Farkında değildik olup bitenin; çünkü, tercüme literatür bize egemendi ve anlam dünyasıyla bizi hipnoza getiriyordu. Neyse, bu ayrıntıya girmeyeceğim; ama, şu kadarını söylemeden edemeyeceğim: Sovyetler Birliği Bilim Akademisi'nin, 1960'ların başlarında çıkan, benim herhalde 1970'lerin ortalarında yahut sonlarında okuduğum, her şeyi yerli yerine oturtmaya çalışan, bütünsellik

özeni içerisinde bir kitabı vardı, her şeyi Marksizmden ve diyalektik materyalizmden çıkartıyordu. Şaşkına döndüm; kuantum mekaniği oradan çıkıyor, atom fiziği oradan çıkıyor. Bu yaklaşımın "aya gidileceği zaten Kuran'da yazıyor" diyenden farkı yok; bu yaklaşımın açmazına dikkatinizi çekmek istedim.

Ben en çok konuşmak istediğim konuyu konuşmadım ve bu konuda bir katkı yapmak istiyorum. Bir iki dakika müsaade ederseniz Sevgili Başkan, "korsan tebliğim" devam etsin, aslında söylemek istediğim buydu, demin zaman sıkıştı. Bakın, "etik sorununa", yani "ahlak öğretisi" sorununa, kendi birikimim çerçevesinde olarak ve armağan etmekten kıvanç duyduğum kitabım bazında minicik bir ışık tutmak istiyorum. Bir sorum; nedir iyi, nedir kötü? Dinler, iyileri kötülerini kendilerine göre tarif ediyorlar, oraya bağlı kalmak zorunda mıyız; hayır. Bize dinsel pek çok şey, pek çok simge, pek çok yaklaşım itici gelebilir. Bu konuda haklı sayılmalıyız diye düşünüyorum pek çok

açıdan, inançlara saygılı olmaya da özen göstererek. Ben şöyle bakıyorum; uzun bir öğretiyi üç dakikada özetlemeye çalışacağım, zor; ama...

Ben bakıyorum, kendimi bu dünyada sizlerle beraber buldum, sizler birbirinizi buldunuz, birbirimizi bulduk. Nereden geliyoruz; 15 milyar yıl öncesinden geliyoruz. Neye göre; bugünkü evren davranış bilimsel tasavvura göre. Ondan önce ne vardı; ben büyük patlamaya (bigbang) girmeyeceğim; ama, müthiş bir boğuşma, galaktik, gökadasal, yıldızsal, astrofiziksel milyarlarca yıllık bir boğuşma. Her şey çürümeye doğru, enerjik çürümeye doğru giderken; aşama aşama, mevzi olarak, yerel olarak, galaktik boyutta kümelermeler, topaklanmalar meydana geliyor. Evren, kaostan, karmaşadan, düzenlik yaratmayı biliyor. Evren bir "enerji yağmasından" ibaret değil; orada neyin nasıl yapılacağına dair bir bilgi var; iki hidrojen atomu karşılaştıkları zaman, uzayda sallabaş dolaşırlarken, bir hidrojen molekülünü nasıl meydana getireceklerini biliyorlar; buna hiçbir "ilahi anlam" atfetmiyorum. Uzatmayacağım.... Giderek, giderek, giderek, -her giderek dediğim milyarlarca yıllık süreçleri işaret ediyor- galaksimizin oluşumuna, galaksimiz içerisinde yüz milyarlarca yıldızdan birisi olarak güneşimizin oluşumuna, güneşimizin etra-

fında şu kadar gezegenden biri olarak dünyamızın oluşumuna kadar geliyoruz, hayat orada baş gösteriyor. Ve, evrensel -bunu da tam "evrensel" anlamında olarak kullanıyorum- kaostan, keşmekeşten, kargaşadan, öteki türlü, tüketmeyle gidişe yönelmiş olmaklıktan, bir "düzenlilik üretimi", çarpıcı bir şey, tüyleri diken diken eden bir çerçevede, bir düzenlilik üretimi meydana geliyor. Gezegen oldu, gezegenin üzerinde hayat oluşuyor; bu birinci evre. Aşağı yukarı 10-15 milyar, on küsur milyar yıllık bir gelişmenin özeti.

Burada altını çizmek istediğim şu; doğa, kaostan, keşmekeşten, düzenlilik üretmeyi biliyor. İkinci aşamada, insan burada, insan bu şekilde meydana gelmiştir diye düşünüyorum, benim tasavvurum böyle.

İkinci aşamada "insanlık tarihine" bakalım istiyorum. İnsanlık tarihi, çok çarpıcı bir şekilde, aynı çizginin devamını sergiliyor. İnsanlık tarihinde de bakıyoruz, kaostan, keşmekeşten, işkenceden, acıdan, kandan, harpten, kavgadan, acıdan, "insan hakları" damı-

İdeolojinin salt ideoloji düzeyinde bırakılmaması gerekiyor. ideoloji soyut olmaz; tüzük, program, parti soyut olmaz; insanlarla olur, icraatla olur. İcraat göçmüşse, o zaman bakacağız niye göçtü diye.

tlıyor oluyor, demokrasi, özgürlükler damıtılıyor oluyor, aranıyor oluyor. Bu iki çizgi birbirinin devamı olarak, ikinci çizgi birincisinin devamı olarak görünüyor bana ve bu bana çok heyecan veriyor.

Sonuca geldim; "etik", "ahlak öğretisi" nedir? Buna bakınca, bir ahlak öğretisi türetilebileceğini düşünüyorum. Bu trende omuz verirsiniz, bu eğilime, bu gidişata, bizi meydana getiren bu oluşuma eğer omuz verirsiniz, "iyi" davranıyorsunuz demektir. O zaman, kaostan düzenlilik üretimine katkı veriyorsunuz demektir; o konuda, o yönde mücadele veriyorsunuz demektir. Kendinizce bir adım ileriye taşıyorsunuz, taşımaya özen gösteriyorsunuz demektir. Aksi yönde davranırsanız; yani, düzenlilikten kaos üretirseniz, adam öldürürseniz, çevreyi katlederseniz, doğayı ürettiğiniz ürünlerle mahvederseniz, sizi var eden eğilimlere ters düşüyorsunuz demektir; düzenlilikten kaosa dönüşün tetiğini çekiyorsunuz demektir. Bu "kötü", birincisi "iyi".

Her şeyi bu çerçevede, bu ölçütlerle ele alabileceğimizi düşünüyorum. Demokrasi bunun için iyi, özgürlükler bunun için iyi, dayanışma bunun için iyi;

sömürü bunun için kötü, ilkbahar bunun için iyi, sevinç, kaostan düzenlilik, ürüyor. Sonbahar bunun için kötü, düzenlilikten kaosa dönüş. Ölüm bunun için kötü, doğum bunun için iyi. Uzatmayacağım; emperyalizm bunun için kötü, sosyalizm yani toplumculuk bunun için iyi.

Benim ahlâk öğretim, ahlâk öğretisine dönük bütünsel anlayışım, marksizm bunun için iyi, marksizmin çürümesi, tefessühatı bunun için kötü. Tabii benim bir siyasi tavrım da var, onu açıklamadım, açıklamak ihtiyacını duymadım; bu kitabı İFMC'ye armağan ettim; İngilizce özeti vardır; çok kısa Türkçesi var; ama, buna ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Özellikle gençlerimize dönük olarak böyle bir şeye ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti davet ederse bu konuda memnuniyetle konuşmaya amadeyim. Gençlerimizi, ne olduğu belirsiz bir din eğitimiyle şizofrenik yetiştiriyoruz. Onun için, çağdaş bilimle, çağdaş bilgilerimizle uyumlu bir ahlâk öğretisine, bütünsel bir ahlâk öğretisine çok ihtiyaç var. Marksizm bunu başaramadı. Lütfen bunun adını da koyalım; neden bütünsel değil? Bütünsel olması

için, akılcı olması yetmiyor; akılcı olmayabilir; ama, bütünsel olabilir. Ateşe tapanların meselesi hallolmuştur, her şeyi ateşe raptederler, o inanç sistemi kendi içinde bütünseldir. Marksist kendi içinde bütünsel olmadı. Çünkü, bütün inanç ihtiyaçlarına cevap veremedi. Bunları böyle koymak lazım. Ben, çevre anlayışını da bu öğretiye raptediyorum, yazık ki çok fazla ayrıntıya girme şansım yok.

Sorulara da hızlıca cevap vermek istiyorum. Elektrik maliyeti, bir defa büyük sayılar... Az önce beyefendiye anlattım, ayrıntıya girmeyeceğim; ama, daha sonra isterlerse konuşuruz. Yani, aynı miktarlarda üretim değil söz konusu olan. Yani, 1 üretirken kullanacağınız elektrik, 21 üretirken kullanacağınız elektrik, üretim payları itibariyle aynı oranlarda olmaya-caktır her halu kârda.

"İnsanın defolu olmaklığı..." Bu çok güzel bir soru, teşekkür ederim; yani, benim düşüncem, felsefem, bakış açım itibariyle önemli bir soru. Ben, bizim kusurlu olduğumuzu düşünüyorum, ayıp değil; buna ırkçı, kafatasçı, kan bağımlı olarak bakıyor değilim; ama, doğanın bu evresinde, bu kadar kolay

cinayet işlenebiliyorsa, bu kadar kolay sömürülebiliyorsa, bu kadar anlayışsız olunabiliyorsa, acılara bu kadar duyarsız kalılabiliyorsa, o zaman buna, müsaa-de edin de genetiğimiz itibariyle bir bakalım. Sosyolojiyi geçin, tarihi geçin, antropolojiyi geçin; gelin bakalım genbilime. Lonbrozo'nun meydana getirdiği, "kriminoloji" diye; yani "suç bilim" diye bir disiplini vardır; yani, bunu şunun için söylemişim ben; hakikaten bir yerlerde eğitimle, yaşamayla bir şeylerin kafamıza dankededeceğini düşünüyordum. Üç tane kendinizi bilmez Amerikalı, Rus yahut Fransız yahut İngiliz yahut Çinli politikacı, kırmızı telefonlarının altında, parmaklarının dibinde hangi oyuncakların bulunduğunu idrak ediyor değiller. Yani, bir nükleer savaşın çıkması o kadar köşe başındaydı ki, nasıl çıkmadığına hayret etmemek elde değil âdeta.

Şimdi, Kosova olayı sürecinde bir nükleer savaşın çıkmasını o kadar olası görenlerdenim biriyim ki, şükür çıkmadı, o kadar kapıdaydı, o kadar yakındaydı, hâlâ da o kadar yakında. Ben zannediyordum ki, nükleer tehdit -onu anlatmak istedim- bir yandan, 100 defa dünyayı yok edecek kadar çok nükleer silah üret-

mişler, ben bunun adına "dahiyane ahmaklık" tablosu diyorum; yani, öyle bir zincir düşünün ki, her bir halkası dahiyane, atom bombası, kıtalararası balistik füzeler, hidrojen bombası, bir şeyler bir şeyler, düğmeler, uzayda kontroller, uydular vesaire... Her biri, ulusların en dahi çocuklarının yapıtlarıdır. Uç uca eklediğiniz zaman bu "dahiyane zincir halkalarını", ortaya çıkan zincirin kendisi bir "ahmaklık tablosu" meydana getirmektedir.

Sabahleyin arkadaşlarım bir ölçüde buna benzer şeyler söylemiş oldular; yani, şunu anlatmak istiyorum; nükleer tehdit, Tamam! politikacılar, ellerinin, parmaklarının altındaki oyuncaklar itibarıyla idrak etmemişler, toplumlar sürüklenmişler, dünya kadar kan dökülüyor. Çevre kirliliği, çok fazla idrak etmiyoruz, çevreyi âdeta bile kirliliyor olmaya devam ediyoruz. Uzaydaki yalnızlığımız; bu müthiş bir sarmaşma duygusunu meydana getirmek gerekirdi; bir ıssız adada bir düşmanınızla yalnız başınıza kaldığınızı düşünün; bir süre sonra herhalde bir uzlaşma yoluna gelirsiniz, bir sarmaşma yoluna gelirsiniz. Bunlara rağmen, insanın hâlâ daha başındaki belayı idrak etmemesini, bütün bunlara sebebiyet vermesini, evrimindeki bir kuşur, bir "defo" olarak anlatmak istedim.

"Çevre sorunu için Avrupa merkezli çözüm gerekir mi?" O benim söylediğim bir şey değildi; ama, hayır. Bakın, demin anlattığım öğretiyi, lütfen çağırın, tartışalım. Bütünsel bir eğrekiye ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Bu bütünsel eğrekiye de, daha önceki eğretilerden pek çok şeyi alarak, öğrenerek, bunları reddetmeyerek kuşkusuz, onlardan da hareketli bir senteze vararak, din eğretisini de tamamen reddetmeksizin, oradan çıkarılabilecek her şeyi çıkartmaya dönük durmak anlamında olarak söylüyorum, bir senteze varmamız gereğini işaret etmek ihtiyacındayım.

Çok kısa bir fıkrayla bitiriyorum. Dalgıç aşağıda sünger topluyor, yukarıdan işaretlerle ona "gel, git, şu tarafa yürü" deniyor, o da işaretlerle "oksijenim az kaldı" diyor, böyle bir haberleşme sistemi. Aşağıda

dalgıç işlevini sürdürmekteyken yukarıdan işaret gelmiş "acele yukarı gel, batıyoruz."

BAŞKAN - Hocam, niye anlattınız?

Tolga Yarman - Şimdi söyleyeceğim, müsaade edin. Şöyle de söyleyebilirlerdi; "Yukarıya gelmene gerek kalmadı, biz aşağıya iniyoruz." Bunu niye anlattım? Çözümlerimizde, çözümlemelerimizde, önerilerimizde zaman zaman, ister istemez bu fıkranın çerçevesine sıkışıyoruz. Buradan çıkmak için yaratıcı olmak lazım, daha çok özgürleşmek lazım. Dekart'ın bir

sözünü tahmis ederek - "tahmis" kelimesini hocam bilir, gençler bilmezler; tahmis etmek, önüne, arkasına aynı vezinde, aynı kafiyede bir şey söylemek, mısra eklemektir - bitireyim. "Düşünüyorum, demek ki varım" demişti. Ben "Yaratıyorum, öyleyse özgürüm" diyebilmeliyiz, diyorum. Teşekkür ediyorum, sevgiler ve saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sevgili Baş'a söz vereceğim; ama, bir şartım var, onun da bir fıkraya anlatması lâzım.

Melih Baş - Aslında normal süreyi bitirdik, herhalde gecikmeleri oynayacağız şimdi.

İsterseniz, sırayla geçeyim. Sayın Uçkun Geray Hoca'mıza yanıt anlamında değil de, bir anlamda kendi düşüncelerimi ifade etmek anlamında söyleyeceklerim olacak. Aksi halde, cevap hakkı olamayacağı için, zaman nedeniyle, dolayısıyla... Zaten doğdu diyorsunuz.

Etik ve ahlâk kavramları konusunda, sağ olsun Tolga Hocam sözümü ağızından aldı ve etiği ahlâk eğretisi diye tanımladı, çok hoş biçimde. Ben de tam onu vurgulayacaktım. Eğer, böyle, etiği ahlak eğretisi diye tanımlamazsanız, o zaman iş ahlakını algılayamazsınız. Çünkü, ahlâk dediğimiz şey, etiğin güncel pratiği oluyor. Bu meslek ahlâkı anlamında, tıpçılar için, doktorların meslek ahlâkı oluyor yahut da iş ahlâkı anlamında TÜSİAD bir iş ahlâkı manifestosu yayınlıyor, Kimya İşverenleri Sendikası Üçlü Sorumlu-

luk diye bir iş ahlakı manifestosu yayınlıyor. Bunlar size komik gelir, komik değil realite bu. Yani, teorik konuşurken, biraz da pratik konuşmak gerekirse, ben o anlamda bir katkı olarak söylüyorum. Dolayısıyla, ahlak öğretisi konusunda bir açılım sağlamamız gerekiyor. Ben bu konuya, kısa süre önce yitirdiğimiz Bedia Akarsu hocanın ahlak öğretileri, "Bir Mutluluk Ahlakı" isminde bir kitabını bularak -çok eski bir baskı- onunla başladım. Sonra, geçenlerde elime geçen bir kitapla da devam ediyorum. Bu kitap da -biraz iktisatçılar cephesinde çıkan bir kitap- The Language of Environment: A Rhetoric". İki yazar yazmış bunu, birisi Londra'daki Kings Kolejinden, birisi de London School Of Economics And Political Science'dan. Pratikte çeşitli, farklı yeşil, çevreci, ekolojist örgütlerin, iş dünyasından farklı derneklerin, örgütlerin veya politikacıların söylemleriyle ilgili çok geniş bir analiz yapmışlar; hem dilbilimsel hem anlambilimsel olarak. Sözcükleri de seçerek konuşuyorum, Tolga Hoca "niye semantik diyorsun" demesin diye.

Dolayısıyla, bu anlamda dil önemli, kavram önemli. Eğer, doğru bir teoriden, doğru bir kavramsal-laştırmadan yola çıkarak, doğru bir teşhis yapmazsanız, tedaviniz yanlış olur. Ateş her türlü hastalığın belirtisi olabilir. Hangi hastalığın belirtisi olarak ateş şeklinde bir teşhis yapmanız gerekiyor. Teşhisi, benim demin sözümü bitirirken, Laz muhasebeci fıkrasında vurguladığım bakış açısı misali kullanıyorsunuz tabii, bilim adamı da olsanız, politikacı da olsanız. Bakış açınız tabii siyasette durduğunuz yerle ilgili bir şey, kişisel çıkarlarınızla ilgili bir şey, toplumsal olarak görüşlerinize ilgili bir şey. Kimseyi suçlamak anlamında söylemiyorum, salondaki bütün dostlarımı tenzih ederim; fakat, bu bir gerçeklik. Yani, eğer -yine salondaki dostları tenzih ederek konuşuyorum- bir holding profesörü iseniz, bakış açınız farklı olacak, profesörlük maaşıyla geçinen bir dürüst profesörseniz bakış açınız farklı olacak; bu bir gerçeklik. Dolayısıyla, evrensel bir şey yok, yok öyle bir şey. Gelelim doğal varlık fiyatlaması konusuna; doğrusu ben epeyce yılını muhasebeye vermiş bir insan olarak, doğal varlık fiyatlamasıyla ilgili olarak "biz yapıyoruz" diyor Uçkun Bey; ama, siz yapıyorsunuz, olabilir tabii, ben yaptım oldu diyebilirsiniz. Benim demin sorduğum sorudaki, dakikanın maliyetini bana söyleyemezsiniz ya da Çırağan'ın önündeki balığın fiyatını Beşiktaş balık pazarındaki fiyatla söylerseniz, benim için anlam geometrisi taşıyor. Çünkü, konuştuğunuz dil piyasa fiyatlarıyla ilgili konuşmak, siz meseleye piyasacı bir mantıkla bakıyorsunuz. Ben de, Lazın sorduğu gibi, bu piyasa fiyatlarını kullanmak şart midur diyorum.

Dolayısıyla, piyasacı olmayan bir mantıkla bakarsanız başka yere varırsınız, başka otobüse bindiğiniz zaman başka durağa gitmeniz sonucu kaçınılmaz olduğu gibi.

Gelelim belgeli avcılık konusuna; gerçekten ben de Nihat Hocam gibi düşünüyorum. Çünkü, avcılık bir spor olarak vahşi dönemlerin, vahşi psikolojilerini yansıtır. Yoksa, bu Yeni Demokrasi Hareketi'nin başındaki kişi -ismini hepimiz biliyorsunuz- hem bir yandan çevre duyarlılığı olan bir adam, hem de beyaz ayı avlamakla ünlü, fotoğraflarını basına dağıtmakla da kendini övüyordu. Dolayısıyla, insana sorarlar "beyaz ayılar seni avlıyor mu" diye ve avcılık nasıl bir spor, nasıl bir ihtiyaç; onu anlamak mümkün değil. Tabii, avcı toplayıcı dönemindeki insanların karnını doyurmak için zorunlu olarak yaptıkları, başka bir şey.

Gelelim, "sürdürülebilir kalkınma kavramı yararlı mı zararlı mı?" Bu konuda şöyle bir espri yapmama Uçkun Hocam müsaade etsin. Faşizm teorisinin de veya ideolojisinin de yararlı boyutları bulunabilir, Hitler de köpekleri çok seviyordu, bunun sonu yok. Tabii ki, elbette içinde olumlu bir şeyler bulabiliriz; ama, genel söylem olarak, genel ideoloji ve öğreti olarak, nedir ne değildir, sorgulamadan "alternatifi yok, onun için benimseyelim" Hayır, alternatifi var, siz okumazsanız, siz ilgilenmezseniz, siz yerinizi almazsanız, siz üretmezseniz olmamış olur; oysaki var. Mesela, ekososyalizm konusu oldukça yüklü bir literatüre de sahip, öncülere de sahip, hatta İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin kongresine de birisi gelmişti; James O'Connor. Bayağı, dünyaca da ünlü kabul edilen bir ekososyalist iktisatçı, oldukça detaylı yazıları, kitapları ve literatürü var. Yani, yok değil var da, ben ilgilenmezsem o zaman tabii yok varsayırım, ben ilgilenmediğim için yok demek değildir. Ama, sadece James O'Connor değil, daha çok sayıda var Uçkun Hocam. Gerçekten, samimi ifademi mazur görürseniz, bu konuda epey ciddi bir literatür var.

Hızlıca devam ediyorum izninizle, gecikmeleri oynadığımız için; bu konuda bir şeyi vurgulamak gerek galiba, gerçi Uçkun Hocam eleştirdi, benim de eleştirdiğim yanları var; ama, Emre Kongar Hocanın bir kitabında, ideolojileri ikiye ayırıyor: Tam kapsamlı ideolojiler, kısmi ideolojiler diye. Çevreci ideoloji de, kısmi bir ideoloji; yani, yaşamın belli alanını kapsayan bir ideoloji. Belki de zorlama bir kategori diyebilirsiniz, önemli değil; şimdi işimize yarayan bir alet olduğu için kullandım sadece. Dolayısıyla çevre alt ideolojisi hangi ideolojinin eklemlendiği bir üst yapı ideolojisi diye sorarsanız, liberalizm denir. Çünkü,

çevrecilik liberalizmle uzlaşan bir şeydir. Çünkü, çevrecinin önermesi şudur; bacaya filtre takarsanız, arıtma tesisi yaparsanız çevre kirliliği önlenir. Yeter ki, geceleyin, enerji maliyeti yüksek diye kapatmayın arıtma tesisini. Gerçekten nasıl oluyor di-

ye bakarsanız, rekabet içinde kapatmak zorundayız. Çalışma müfettişi ya da Çevre Bakanlığı müfettişi geliyor diye tiyoyu aldığımız zaman açarız. Hatta, açmayız; o Çevre müfettişi veya Çalışma Bakanlığı müfettişi arkadaşla hüsnüniyetli ilişkiler geliştirip, o meseleyi de çözebiliriz.

Bir başka örneğe geçelim, bakış açısıyla ilgili; benim ilginç bir anım var, Yiğit Bey belki altını çizdi; ama, küçük bir eklenti olacak, müsaadesiyle Yiğit Beyin. İlhan Tekeli örneği; ben gençken Milliyet Gazetesinde İlhan Tekeli'nin, ikinci köprüye karşı yazısını okumuştum ve çok hoşuma gitmişti, saklamıştım onu. Sonra, bir ekolojik hareket örgüt temsilcisi olarak HABİTAT toplantılarına katıldığımda, İlhan Tekeli'nin HABİTAT raportörü olarak, hararetle, Trakya'daki otoyolların ciddi biçimde, hızlıca yapılması ve bitirilmesi gerektiğini, bunun Türkiye'deki ticaret trafiğini hızlandıracağını okuduk ve ben o toplantıda söz alıp, İlhan Tekeli Hoca'ya sormuştum "ben şimdi hangi İlhan Tekeli Hoca'ya inanacağım? O 1970'lerde okuduğum İlhan Tekeli Hoca'ya mı, yoksa HABİTAT raportörü olarak İlhan Tekeli Hoca'ya mı?" diye, o da "vallahi, devlet bize bu görevi verdi. Tabii, raportör olsaydınız siz de aynı şeyi yapardınız" dedi. Ben, onun için, o bakış açısı fıkrasını çok severim. Çünkü nereden baktığımız önemli.

Bilgi, mal ve hizmet paylaşımı konusunda küreselleştiğini savlıyor Uçkun Geray Hoca. Gerçekten bu bilmediğimiz bir şey değil; burjuva literatüründe sürekli savunulan bir öneri bu; ama, Uçkun Geray Hoca'ya bir soru yönelmek istiyorum, daha sonra Uçkun Hoca'yla tekrar telefonlarız: İnternet aracılığıyla "Coca Cola"nın kolanın formülüne ulaşabilir mi?

Devam edeyim isterseniz; mesleki etik konusunda, yeşil hareketin, ekolojist yaklaşımın bir eleştirisi de, profesyoneller iktidardır. Bu konu da, İvan İlyiç ve bazı benzeri dostların eleştirdiği bir konu. Hatta, Profesyoneller İktidarı diye Türkçeye de çevrilen bir kitabı var. Profesyoneller İktidarı adlı kitapta, tabii çok uzun şeyler var; ama, çok kısa bir cümle alıntıla-

Çevrecilik liberalizmle uzlaşan bir şeydir. Çünkü, çevrecinin önermesi şudur; bacaya filtre takarsanız, arıtma tesisi yaparsanız çevre kirliliği önlenir.

yacağım müsaadeniz edersiniz: "Meslekler dönemi, siyasetin sararıp solduğu, profesörler tarafından idare edilen seçmenlerin ihtiyaçlarının listesini tespit hakkını teknokratlara terk ettiği, bireyin, kimin neye ihtiyacı olduğunu belirleme hakkından feragat etti-

ği ve bu hakkı kullanan teknelci oligarşilerin oynacağı haline geldiği bir dönem olarak hatırlanacaktır." Evet, hakikaten öyle; avukatlık işimiz varsa avukat bizim işimizi görür, kendimiz dava dilekçesi veremeyiz, kendimizi savunamayız veyahut da bir ilaç kullanacağınız zaman, prospektüsü okuyun bakalım, anlayabiliyor musunuz, vesaire... Tabii, bunlar, profesyoneller iktidarı, bir anlamda, ekoloji sorunsalını, aslında siyasi bir sorun olduğunu çok güzel de vurguluyor.

Bir şeye dikkat çekmek istiyorum; Tolga Hoca'nın, bu kozmik inanç sistemi, hakikaten ilginç, tartışılması gereken bir konu; fakat, burada ufak bir tehdit de var gibi. Tolga Hoca'nın yaptığı tehdit anlamında değil de, yani tehlikeli bir gidiş olabilir. Derin ekoloji diye bir ekol var; özel mülkiyeti savunan ve özellikle dinci kanatların savunduğu ekoloji hareketi, deep ekoloji. Bu derin ekoloji konusu da, tabii Türkiye'de çok yaygın ve popüler değil; ama, dünyada epeyce yaygın. Yeniçağ, new age hareketi gibi, Amerika'da çok ciddi finans güçlerine sahip bir hareketle de irtibatlı. Dolayısıyla bu derin ekolojiye doğru kayma tehlikesini, tabii, her zaman insanı ürküten bir husus gibi görüyorum.

İsterseniz, hemen, Sayın Kaya Ardıç'ın, burjuva iktisadi sorusuna yanıt vermeye çalışayım. Doğrusunu isterseniz, tabii bu benim kişisel olarak, salt üretip kullandığı bir terim değil; bu, sol ve sosyalist iktisatçıların genelde kullandığı bir terim, benim de paylaştığım bir terim. Tabii, burjuva iktisadi yerine, kapitalist ekonomi de diyebiliriz, belki mahcubiyetten demiyoruz, başımız belaya girmesin diye. Bunu bir espri kabul ederseniz, bir yanıla da, kapitalist ekonomide - ben tabii pür iktisatçı olmadığım için derinliğine bilmiyorum; ama- bir sürü ekol var; klasik, neoklasik, düzenleme okulu, parasalcılar, monoteristler, rasyonel beklentiler kuramı, vesaire... İsterseniz tüm bunlara bir sepet yaptığımı ve sepetin üstüne de "burjuva iktisadi" dediğimi düşünün lütfen. Esas itibarıyla, sepetin hasırı da kapitalist ekonomi ve kapitalist ekonominin arkasında da kapitalist sistemin mantığının yattığını düşünelim. Tabii, iktisat evrensel mi? Bazı kavramlar

vardır, onlar kuşkusuz evrenselidir; işte, talep gibi, arz gibi, üretim gibi, tüketim gibi; ama, onları bir hasır kabul edersek, o hasırı örerek nasıl bir sepet yaptığımız önemli. O sepeti kastetmek anlamında kullandım. Daha doğrusu, benim de katıldığım bir kullanım ekolü anlamında alırsanız sevinirim.

İkinci soruya geçersem, Hikmet Bey'in, yaşam kalitesi konusu; tabii bu gerçekten en çetrefilli bir soru. Meselâ, doktorların bu konuya ilişkin genel kabul görmüş standardize tanımları var. Özellikle sosyologların ve psikologların, iş sosyolojisi ve iş psikolojisi alt bilim dallarında, çalışma yaşamı kalitesi diye, burjuva iktisadına uyarlanmış çeşidi var. Peki, biz, sosyalizmde yaşam kalitesi veya eko ve feminist bir sosyalizmde nasıl tanımlayacağız bunu diye sorarsak, yerleşik, işte, Birleşmiş Milletlerin kişi başına doktor sayısı falan gibi göstergelerinden uzaklaşıp, daha farklı bir şekilde yaklaşmamız gerekiyor. Nasıl yaklaşmamız gerekiyor; mesela, insanların ulaşımında kullandıkları araç ne olursa olsun, tüketimleri bir süre var. Bu süreyi minimize etmek gibi bir hedefe programlanabilirsiniz ya da ulaşım problematiğini ortadan kaldıracak bir yerleşme mekanizmasını düşünebilirsiniz. Nasıl; sanayi, pazar maksadıyla, hammaddeye yakınlık maksadıyla belli yörelerde yoğunlaşıyor. Bu neyin gereği; piyasa ekonomisinin. Lazın sorusunu soralım tekrar; "şart midur öyle toplanmak?" Dünya ekonomisine entegre olmayacak mısınız? Ha, o zaman bakış açınız değişti işte.

Dolayısıyla, bakış açınıza göre farklı olacaktır. Şöyle bir eleştiri yöneltebilirsiniz tabii ki; "senin söylediğin de çok ütöpik değil mi?" Ben de 1968'in sloganıyla yanıt verebilirim size; gerçekçi olup, imkansızı niye istemeyelim?

Bir başka cevap; imkânsız değil tabii, imkanı. Yeter ki iktidara soyunalım. Bu anlamda, iktidara soyunmak anlamında, bir arkadaşımızın -sağ olsun- çözüm önerileri konusundaki soruyla bağlantılayacağım. Burjuvazi insanlara, çevre duyarlılığı konusunda sivil toplumculuğu öneriyor. Yani, TEMA'ya üye ol, bağış yap, ÇEKÜL'e bağış yap, 7 ağaç kampanyasına katıl vesaire... Böylece sen de çevreci olursun. Daha mı aktif olmak istiyorsun; naylon torbaları topla, kağıtlarını topla, geriye SEKA'ya yolla vesaire... Ha, şeyi sakın

sorma; acaba, işte bu kadar bilgisayarlaştık da, kâğıt tüketimi azaltıldı mı, acaba kâğıt tüketimi dünyada yıldan yıla nasıl değişiyor bu rakam? Bunlar cıs konular, bunları sorma. Dolayısıyla, bir anlamda, benim, eko ve feminist bir sosyalist yaklaşımla çözüm önerim şu: Bu iş sivil toplumculukta olmaz. Çünkü, sivil toplumculuk iktidara soyunmayan bir harekettir. İktidarı ele geçirmedığınız süre içinde, iktidara gelemediğiniz süre içinde yaptığınız pratikler, eğer TEMA'cı ya da ÇEKÜL'cü bir ekoldeyse, burjuvazi rahatsız olmaz, hatta memnun da olur; ama, biraz daha radikal davranmaya kalkarsanız, sivil toplumculuğun önü kesilir.

O zaman ne yapacağız? Siyaset biliminde iki tane farklı olgu var: Birincisi, sivil toplum örgütü, isterseniz meslek odası deyin, isterseniz dernek deyin, vakıf deyin, her neyse. Bunlar siyasi olarak biraz daha az aktif olmak isteyenlerin toparlandıkları veyahut da mesleki çıkarlarını savunmak için bir araya geldikleri

oluşumlar. Esas olarak, siyasi mücadele siyasi partide verilir ve siyasi partiyle iktidara gelmek hedeflenir ve onun anlamında mücadele verilir. Sivil toplum örgütü olarak Türkiye'de yayılmak isterseniz, arkanızda burjuvazi olmalı, burjuvazi yoksa yayılamıyorsunuz veya çoğalamıyorsunuz ya da fonunuz

***Sivil toplum örgütü olarak
Türkiye'de yayılmak isterseniz,
arkanızda burjuvazi olmalı,
burjuvazi yoksa yayılamıyorsunuz
veya çoğalamıyorsunuz ya da
fonunuz yok.***

yok, vesaire... O zaman ne yapacağız; ekoloji hareketi bir siyasi parti şemsiyesi altında yapılabilir. Bir siyasi partinin şemsiyesi altında bu hareketinizin mücadelesini sürdürebilirsiniz. Örnek vermek gerekirse; İşçi Partisinin Çevre Komisyonunda çalışırsınız, ÖDP'nin Çevre Komisyonunda çalışırsınız ve siyasi mücadelenizi verirken bu ekolojik mücadelenizi de verirsiniz. Ayrıca, bir de dernek oluşturup, radikal mücadeleyi vermek zor mu olur; hiç de zor olmaz. Buna ilişkin örnekler yok mu; var. Mesela, bir tanesi, bizim SOS Akdeniz Derneği ve Ağaçkakan Dergisi.

Bir de, Türkiye'de, bu mühendis egemen ideoloji veyahut da belli konularda köşe başlarını kapmış guruların istedikleri yöne doğru gidiyor. Dolayısıyla, bu konuda da, siyasi parti şemsiyesi altında ve alternatif ekolojik hareketler içerisinde bir şeyler yapılabilir diyorum. "Bu konuda bireysel yaşamda bir şey yapılamaz mı"; tabii yapılabilir. Örneğin, ben, zorunlu olmadığım için cep telefonu kullanmıyorum vesaire...

Yani, yaşamsal, günlük alışkanlıklar anlamında da, tabii ki bazı önlemler alınabilir.

Tabii, patronun ne istediği önemli değilse. Bunu niye söyledim; adamın biri muhasebe müdürü alacakmış, patron muhasebe müdürü adaylarını imtihan ederken içinden kimi seçmiş biliyor musunuz; hesap kitabı veriyormuş önüne "kâr ne kadar çıkıyor hesapla" diye soruyormuş. İçinden seçilen adam, yerinden yavaşça kalkıp, patrona yanaşıp, etrafını da kolaçan ettikten sonra "siz kaç çıkmasını istiyorsunuz" diyen adam seçilmiş. Tabii, böyle bir göbek bağınız yoksa.

BAŞKAN - Buyurun Sayın Geray, çok kısa olmak kaydıyla...

Prof.Dr.Uçkun GERAY- Efendim, benim söylediklerimi, yahut da başka türlü söylediğim bir şeyi Sayın Baş arkadaşım tamamen değiştirdi. O da şu: "Bu fayda-masraf analizlerinin piyasa mantığı vardır" dedi. Böyle bir şey yok efendim, nereden çıkardınız? Faydanın tanımını, parasal olan faydaların dışına taşırdıkça, piyasa mantığından, pazardan koparak değerlerdirme yaparsınız dedim ben.

"Biz bunu yapıyoruz" dan kastım da, ormancılık mesleğidir. Buradaki arkadaşlarımıza anlatabilmem biraz zor; ama son derece ilgi çekici bir meslektir. Çünkü, doğal kaynak yönetimidir. Çok boyutluluğu gündeme getirir. Yani, çok değişkenli çalışmak zorundasınızdır, çok sayıda faydayı dikkate almak zorundasınızdır. Bunları parasal olduğu zaman toplayabilirim gibi bir yanlış mantık çıkıyor; yani, "kuruşla kuruşu, lirayla lirayı toplayabilirim, öyleyse bu fayda-masraf analizi de piyasaya bağlı bir analizdir" Hayır. Neden hayır; çünkü, bütün faydalar listelendiği zaman, zaten ÇED'de de iş odur, ÇED'deki matris yaklaşımında da, ağırlıklı yaklaşımda da iş odur, görev odur, parasal ve parasal olmayan, hatta kültürel fayda, ağırlıklandırılmak suretiyle, sanki elmalarla armutlar toplanır gibi, skaler bir sayıya; yani tek boyutlu bir sayıya indirgenir.

Burada tamamen doğru mu yaparsınız, metotlarınız doğru mudur? Hayır. Bunu iddia etmiyorum, kuruşuna kadar -dediği gibi- çıkaramam ben bir dakikanın fiyatını. Ancak şu mümkün: Eğer, listeniz, yani fayda ve dolayısıyla zarar listeniz tamamsa, ağırlıklandırmanız bir toplum için normlara ve formüllere bağlanmış, değişkenler belirlenmiş yani kurallara bağlanmışsa, o zaman, çeşitli seçenekleri, aynı listeler, aynı ağırlıklar, aynı formülasyon ışığında değerlendir-

diğiniz için hangisinin önemli, hangisinin büyük, hangisinin küçük olduğunu görebiliyorsunuz. Temel konu budur. Yani eğer ölçü aletiniz yoksa tek bir kişi içeriye girdiği zaman boyunu tahmin edemiyorsunuz, doğru. Fakat, 5 kişi içeri girdiği zaman hangisinin uzun boylu olduğunu görebiliyorsunuz. Yaklaşım budur.

Onun için, sadece piyasa mekanizmasına bağlı bir fayda-masraf analizi niteliği yanlış. Böyle bir şey nereden çıktı?

Soru- Hocam, balık mı önemli yoksa Çırağan Otel mi?

Prof. Dr. Uçkun Geray - Bu sorunun burada sorulmaması gerekir. Yalnız, bir teklifim daha var; Baş'ın bütün konuştukları burada zapta geçmiş durumda, yani teypte bulunuyor. Arkadaşlardan, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nden rica ediyorum; Baş'la beni, buradaki konuşmalar ışığında bir araya getirsinler. Bir tartışma ortamı açalım.

Soru- Spor olsun diye mi hocam?

Prof.Dr.Uçkun Geray- Avcılık spor olarak ve tek boyutlu algılanamaz. Arkadaşlardan birisi de "ölüm kötüdür, doğum iyidir, sonbahar kötüdür, ilkbahar iyidir" dedi. Bunu da Tolga Bey, düşündüğü ahlak öğretisine bağlıyor, öğretisinin temeli de bu olacaktı. Yani, "sonbahar kötü, ilkbahar iyidir, ölüm kötüdür" Sizin öğretinizin içerisinde bu var. Size bir şey söyleyeceğim; eğer ölüm olmazsa ölümün cereyan ettiği sistemi kapsayan üst sistem ölür. Sadece fizikle açıklanmaz bütün olaylar. Bakın, herhangi bir canlı ölmelidir ki, kendisini kuşatan sistem ayakta kalsın. Bunun başka çaresi yoktur. Yalnız, bunlar ekoloji kitaplarında yazar, artım ve büyüme kitaplarında yazar, biyometri kitaplarında yazar. Ben nasıl bütün kitapları okuyamaz durumdaysam aynı kısıt herkesi kapsar. Yani, yani "ekososyoloji" bağlamı bazı yazıları okumamış olmaktan dolayı da "okumazsanız yok sayarsınız" gibi bir haksız tarizde bulunmamanız iyi olurdu.

BAŞKAN - Teşekkürler Sayın Geray. Tabii, benim durumum çok kötü, kafamda söyleyeceğim çok şey var; ama, söyleyemiyorum. Çünkü, pozisyonum farklı. Fakat, size bir şiir okuyacağım, yanılmak için. Bu şiir benim de değil, 19 Nisan 1991 tarihinde liseli bir grup genç, bir gezi ertesinde, her biri bir mısramı yazarak şu şiiri ortaya çıkarmışlar. Bazı yerlerini atlayacağım...

"Her dalında ayrı kuş öten ağaçlar ile
Bir yeşil bahçe vardı nisana benzettiğim,
Son ağacın gölgesi asfalt yolun altında ezildi.
Yaşamak için öldürdüğümüz doğru mu?
Güvercinin saçmalarla parçalanmış bedeni,
Belki bütün insanlığın parçalanışydı,
Bırakın, vurmayın, uçsun kuşlar.
Acaba duyan var mı dünyanın çığlıklarını?
Doğa ana, ne yaptılar sana?"
Buradan şuna bağlayacağım;

1. Çevre konusunda bir toplantının, bu saatte, Cumartesi günü, güzel bir havada, bu kadar değerli bir arkadaşı bir araya getirmesi kıvanç verici tabii.

2. Konuşmacıların ve katkıda bulunan insanların zamanları çok az.

Tolga Yarman - Sataşma var hocam, müsaade edin cevap vereyim.

Sataşma olarak algılamıyorum; ama, biraz da şaşırdığımı söylemeden geçemeyeceğim. Ne olur -yeni bir şey demeyeceğim ama- başka bir şeye bu tepkiyi göstermeyin. Benimle hemfikir olmayın; ama, ben, içtenlikle ve bütün birikimimle bir sentezimi anlatmaya çalıştım. Bu sentezi de, otuz yıllık sentezi şu kadar yazmış olmak bir tarafa, on dakikada özetledim size. Kayıtlarda var, tamam. Ben size ne dedim; hiç sizin söylediğinizi demedim. Ben size "biz neden ölümü acıyla algılıyoruz, neden doğumu sevinçle algılıyoruz; bunun mekanizması ne acaba? Biz, neden sevgiyi sevinçle algılıyoruz? İki insanın bir araya gelmesi ve bir örgütlülük meydana getirmesi; neden özgürlüğü sevinçle algılıyoruz? Neden ilkbaharı sevinçle algılıyoruz? Neden sonbaharı hüznle algılıyoruz?" sorularının cevabını vermeye çalıştım. Hiç sizin söylediğiniz kadar basit değil Sayın Uçkun. Öyle de değil. Lütfen beni bağışlayın. Tabii, germek istemiyorum; ama, bakın, bunu yapmayın, ne olur. Bunu yapmamanızı diliyorum, çok saygım var. Ben size bir mesaj verdim, bir birikimimi sizinle paylaştım, katılırsınız katılmazsınız; ama, benim anlamımda, bütünsel çerçevede, kozmik, yani bizi var eden trendler itibarıyla, iyiyi kötüyü pekala tarif edebileceğimizi, tanımlayabileceğimizi ifade etmek istedim. Yani, biz, biyolojimizden kaynaklanarak, yola çıkarak, kimi şeylere kötü diyor-sak, bir dönüp bakalım; niçin böyle? Ben size bir din dersi veriyor değilim, yeni bir din dayatıyor hiç değilim; ama, biraz daha özgürce, biraz daha karşı karşıya gelmeden, biraz daha yeniliğe yahut başkalaığa açık

olarak dinlemenizi ve o çerçevede tepki vermenizi dilediğimi saklayamayacağım. Beni bağışlayın lütfen.

BAŞKAN - Tabii, mitolojik... Ve hangi efsaneye baksanız ölümün kötü, doğumun güzel olduğunu yazar. Medeni ve uygarlık belgelerinde böyledir. Ona bakarsanız, bir insanın ölümü başkasını sevindirebilir, miras kalacaksa tabii. Onu yorumlamak olaya bağlı. Bir arkadaşımınünkü konuşmasında güzel ve kısa bir bölüm var, onu belirtmek istiyorum; "21 inci Yüzyıla; Türkiye, gündemi açısından iki konuda damgasını vuracaksa vuracaktır. Birisi insan hakları, öbürü çevre" dedi. Bence doğru, diğerleri hep -tabiri mi mazur görün- fasa fiso konular, gelip geçici konular; ama, insan hakları ve çevre önemli iki konu ve biraz evvel dediğim gibi, bu kadar insan, bu saatte, çevre konusunda, ekoloji, ekosistem -yani, deyimlerin fazla üzerinde durmamanızı istirham ediyorum- dolayısıyla o kalacak. Ben Sayın Gülöksüz'e, Sayın Yarman'a, Sayın Baş'a, Sayın Başkaya'ya ve Sayın Geray'a, konuşmacılar olarak hepsine teşekkür ederim. Size de sabrınız ve katkılarınız için teşekkür ederim.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin her an ayakta, her an tetikte olan bir kadrosu var. Bize organizasyon açısından zorlukları yansıtmadılar; kendilerine teşekkür ederim.

Fazla uzatmadan, 21'inci yüzyılda görüşmek üzere, iyi günler diliyorum.

Bankaya kadar yorulmayın!

www.garanti.com.tr

Havale. E.F.T. Repo. Döviz. Hisse senedi. Yatırım fonu.
Vadeli, vadesiz mevduat. Kredi kartı, elektrik, telefon, su ödemeleri.
Hepsi bir tuşla. Hepsi bedava. Hepsi **İnternet Şubesi**'nde.
Üstelik garanti.net ile İnternet'e ulaşmak çok daha cazip.
garanti.net İnternet Erişim Paketi'nden yararlanmak için
(0 212) 630 17 30'u arayabilir ya da herhangi bir
Garanti şubesine başvurabilirsiniz.

Şube**Siz** Bankacılık,
hem telefonla hem İnternet'le,
sadece Garanti'de.

GARANTİ

Şube**Siz**TM Bankacılık

Başka bir arzunuz?

Size bir kart yeter.

Visa Platinum.

Yüksek limit. Güven. Prestij.

Acil tıbbi harcama teminatı: 1.000.000 \$

Yurtiçi ferdi kaza teminatı: 150.000 \$

Bagaj kaybı teminatı: 6.000 \$. Ve bunlar
Tekstilbank'ın size sunduğu sigorta
avantajlarından sadece birkaçı.

**Visa Platinum Türkiye'de ilk kez
ve yalnızca Tekstilbank'ta.**

TEKSTİLBANK

“S i z i b e k l i y o r”

Visa Platinum Müşteri Hizmetleri: (0-212) 259 60 52 / 24 saat - (0-212) 247 94 47